

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

५०-८

क्रम संख्या

काल नं०

०६/११/११

सं०

Shri Atmananda Jain Granth Ratnamala Serial No. 90

BRIHAT
KALPA SUTRA

AND

ORIGINAL NIRYUKTI

OF

STHAVIR ARYA BHADRABAHU SWAMI

AND

A Bhashya by Shri Sanghadās Gani Kshamashramana thereon
with a Commentary begun by Acharya Shri Malayagiri and Completed by
Acharya Shri Kshemakirti.

Volume VI

SHASHTHA UDDESHA

[With Thirteen Parishishtas Etc.]

EDITED BY

GURU SHRI CHATURVIJAYA

AND HIS

SHISHYA PUNYAVIJAYA

THE FORMER BEING THE DISCIPLE OF

PRAVARTAKA SHRI KANTIVIJAYAJI

INITIATED BY

NYAYAMBHONIDHI SHRIMAD VIJAYANANDA SURJI

1ST ACHARYA OF

BRIHAT TAPA GACHCHHA SAMVIGNA SHAKHA.

Publishers:—SHRI ATMANAND JAIN SABHA, BHAVNAGAR

Vir Samvat 2468 }
Vikrama Samvat 1998 }

Copies 500

{ Atma Samvat 46
{ A. D. 1942

*Printed by Ramohandra Yesu Shedge,
at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Street,
Bombay.*

*Published by Vallabhadas Tribhuvandas
Gandhi, Secretary, Shree Jain
Atmananda Sabha,
Bhavnagar.*

न्यायान्मोनिभि श्री १००८ श्री विजयानन्दमुनि
प्रतिष्ठास्य श्रीश्यामभाजस्य मयाजगत्

卐

卐

श्री १००८ श्री विजयानन्दमुनि

श्रीआत्मानन्द-जैनग्रन्थरत्नमालायाः नवतितमं रत्नम् (१०)
स्थविर-आर्यभद्रबाहुस्वामिप्रणीतस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिक्षमाश्रमणसङ्कलितभाष्योपबृंहितम् ।

जैनागम-प्रकरणाद्यनेकग्रन्थातिगूढार्थप्रकटनप्रौढटीकाविधानसमुपलब्ध-
'समर्थटीकाकारे'तिख्यातिभिः श्रीमद्भिर्मलयगिरिसूरिभिः
प्रारब्धया वृद्धपोशालिकतपागच्छीयैः श्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यैः पूर्णीकृतया च वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

तस्यायं

ष षो वि भा गः ।

षष्ठ उद्देशः

समग्रग्रन्थसत्कत्रयोदशपरिशिष्टप्रभृतिभिरलङ्कृतञ्च

तत्सम्पादकौ—

सकलागमपरमार्थप्रपञ्चनप्रवीण-बृहत्तपागच्छान्तर्गतसंविग्नशाखीय-आद्याचार्य-
न्यायाम्भोनिधि-श्रीमद्विजयानन्दसूरीश(प्रसिद्धनाम-श्रीआत्मारामजी-
महाराज)शिष्यरत्नप्रवर्त्तक-श्रीमत्कान्तिविजयमुनिपुङ्गवानां
शिष्य-प्रशिष्यौ मुनी चतुरविजय-पुण्यविजयौ ।

प्रकाशं प्रापयित्री—

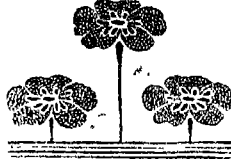
भावनगरस्था श्रीजैन-आत्मानन्दसभा ।

वीरसंघत् २४६८ }
इस्वी सन १९४२ }

प्रलयः ५००

{ विक्रमसंघत् १९९८
आत्मसंघत् ४६

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां कोलभाटवीथ्यां
२६-२८ तमे गृहे निर्णयसागर-
मुद्रणालये रामचन्द्र येसु शेडगे-
द्वारा मुद्रापितम्

प्रकाशितं च तत् "वल्लभदास त्रिभुवनदास
गांधी, सेक्रेटरी श्रीआत्मानन्द जैन
सभा, भावनगर" इत्यनेन

बृहत्कल्पसूत्रसंशोधनकृते सङ्गृहीतानां प्रतीनां सङ्केताः ।

- भा० पत्तनस्थभाभापाटकसत्कचित्कोशीया प्रतिः ।
डे० अमदावादडेलोउपाश्रयभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
मो० पत्तनान्तर्गतमो० कामोदीभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
ले० पत्तनसागरगच्छोपाश्रयगतलेहेरुवकीलसत्कज्ञानकोशगता प्रतिः ।
कां० प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयसत्का प्रतिः ।
तामू० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया मूलसूत्रप्रतिः ।
ताटी० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया टीकाप्रतिः ।
ताभा० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया भाष्यप्रतिः ।

प्रकाश्यमानेऽस्मिन् ग्रन्थेऽस्माभिर्येऽशुद्धाः पाठाः प्रतिषूपलब्धास्तेऽस्मत्कल्पनया संशोध्य ( ) एतादृ-
ग्वृत्तकोष्ठकान्तः स्थापिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ १० पङ्क्ति २६, पृ० १७ पं ३०, पृ० २५ पं० १२,
पृ० ३१ पं० १७, पृ० ४० पं० २४ इत्यादि । ये चास्माभिर्गलिताः पाठाः सम्भावितास्ते [ ]
एतादृक्चतुरस्रकोष्ठकान्तः परिपूरिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ ३ पंक्ति ९, पृ० १५ पं० ६, पृ० २८ पं०
५, पृ० ४९ पं० २६ इत्यादि ।

टीकाकृताऽस्माभिर्वा निर्दिष्टानामवतरणानां स्थानदर्शकाः सङ्केताः ।

<p>अनुयो० आचा० श्रु० अ० उ० आव० हारि० वृत्तौ आव० नि० गा० } आव० निर्यु० गा० } आव० मू० भा० गा० उ० सू० उत्त० अ० गा० ओघनि० गा० कल्पवृहद्भाष्य गा० चूर्णि जीत० भा० गा० तत्त्वार्थ० दश० अ० उ० गा० दश० अ० गा० } दशवै० अ० गा० } दश० चू० गा० देवेन्द्र० गा० नाट्यशा० पञ्चव० गा० पिण्डनि० गा० प्रज्ञा० पद प्रशम० आ० मल० महानि० अ० विशे० गा० विशेषचूर्णि य० भा० पी० गा० यव० उ० भा० गा०</p>	<p>अनुयोगद्वारसूत्र आचाराङ्गसूत्र श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश आवश्यकसूत्र हारिभद्रीयवृत्तौ आवश्यकसूत्र निर्युक्ति गाथा आवश्यकसूत्र मूलभाष्य गाथा उद्देश सूत्र उत्तराध्ययनसूत्र अध्ययन गाथा ओघनिर्युक्ति गाथा बृहत्कल्पवृहद्भाष्य गाथा बृहत्कल्पचूर्णि जीतकल्पभाष्य गाथा तत्त्वार्थाधिगमसूत्राणि दशवैकालिकसूत्र अध्ययन उद्देश गाथा दशवैकालिकसूत्र अध्ययन गाथा दशवैकालिकसूत्र चूलिका गाथा देवेन्द्र-नरकेन्द्रप्रकरणगत देवेन्द्रप्रकरण गाथा भरतनाट्यशास्त्रम् पञ्चवस्तुक गाथा पिण्डनिर्युक्ति गाथा प्रज्ञापनोपाङ्गसटीक पद प्रशमरति आर्या मलयगिरीया टीका महानिशीथसूत्र अध्ययन विशेषावश्यकमहाभाष्य गाथा बृहत्कल्पविशेषचूर्णि व्यवहारसूत्र भाष्य पीठिका गाथा व्यवहारसूत्र उद्देश भाष्य गाथा</p>
---	--

श० उ०

श्रु० अ० उ०

सि० }
सिद्ध० }

सि० हे० औ० सू०

हैमाने० द्विख०

शतक उद्देश

श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

सिद्धहेमशब्दानुशासन

सिद्धहेमशब्दानुशासन औणादिक सूत्र

हैमानेकार्थसङ्ग्रह द्विस्वरकाण्ड

यत्र टीकाकृद्भिर्ग्रन्थाभिधानादिकं निर्दिष्टं स्यात् तत्रास्माभिरुल्लिखितं श्रुतस्कन्ध-अध्ययन-उद्देश-गाथादिकं स्थानं तत्तद्ग्रन्थसत्कं ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ १५ पं० ९ इत्यादि । यत्र च तन्नोल्लिखितं भवेत् तत्र सामान्यतया सूचितमुद्देशादिकं स्थानमेतत्प्रकाश्यमानबृहत्कल्पसूत्रग्रन्थसत्कमेव ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ २ पंक्ति २-३-४ पृ० ५ पं० ३, पृ० ८ पं० २७, पृ० ११ पं० २७, पृ० ६७ पं० १२ इत्यादि ।

प्रमाणत्वेनोद्धृतानां प्रमाणानां स्थानदर्शक- ग्रन्थानां प्रतिकृतयः ।

अनुयोगद्वारसूत्र—

अनुयोगद्वारसूत्र चूर्णी—

अनुयोगद्वारसूत्र सटीक } —
(मलधारीया टीका)

आचाराङ्गसूत्र सटीक—

आवश्यकसूत्र चूर्णी—

आवश्यकसूत्र सटीक } —
(श्रीमल्लयगिरिकृत टीका)आवश्यकसूत्र सटीक } —
(आचार्य श्रीहरिभद्रकृत टीका)

आवश्यक निर्युक्ति—

ओघनिर्युक्ति सटीक—

कल्पचूर्णी—

कल्पबृहद्भाष्य—

कल्पविशेषचूर्णी—

कल्प-व्यवहार-निशीथसूत्राणि—

शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।

रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।

आगमोदय समिति ।

रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

आगमोदय समिति ।

आगमोदय समिति ।

आगमोदय समिति प्रकाशित हारिभद्रीय टीकागत ।

आगमोदय समिति

हस्तलिखित ।

”

”

जैनसाहित्यसंशोधक समिति ।

जीवाजीबामिगमसूत्र सटीक—	आगमोदय समिति ।
दशवैकालिक निर्युक्ति टीका सह—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
दशाश्रुतस्कन्ध अष्टमाध्ययन (कल्पसूत्र) } —	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
देवेन्द्रनरकेन्द्र प्रकरण सटीक—	श्रीजैन आत्मानन्दसभा भावनगर ।
नन्दीसूत्र सटीक (मलयगिरिकृत टीका) } —	आगमोदय समिति ।
नाट्यशास्त्रम्—	निर्णयसागर प्रेस मुंबई ।
निशीथचूर्णि—	हस्तलिखित ।
पिण्डनिर्युक्ति—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
प्रज्ञापनोपाङ्ग सटीक—	आगमोदय समिति ।
बृहत्कर्मविपाक—	श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
महानिशीथसूत्र—	हस्तलिखित ।
राजप्रश्नीय सटीक—	आगमोदय समिति ।
विपाकसूत्र सटीक—	”
विशेषणवती—	रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
विशेषावश्यक सटीक—	श्रीयशोविजय जैन पाठशाला बनारस ।
व्यवहारसूत्रनिर्युक्ति भाष्य टीका—	श्रीमाणिकमुनिजी सम्पादित ।
सिद्धप्राभृत सटीक—	श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
सिद्धहेमशब्दानुशासन—	शेठ मनसुखभाई भगुभाई अमदावाद ।
सिद्धान्तविचार—	हस्तलिखित ।
सूत्रकृताङ्ग सटीक—	आगमोदय समिति ।
स्थानाङ्गसूत्र सटीक	”

श्री आत्मानन्द जैन ग्रन्थरत्नमालाना आद्यसम्पादक अने संशोधक—

जन्म वि. संवत् १९२६ छाणी. :: दीक्षा वि सं. १९५६ डभोई.

श्री आत्मानन्द जैन ग्रन्थ रत्नमाला पण्यस आरम्भ १९६६ सुगत.

परम पूज्य महाराजश्री १००८ श्री चतुर्विजयजी
स्वर्गवास वि सं. १९९६ पाटण.

श्री महोदय प्रेम—भावनगर.

अहम्

प्रातःस्मरणीय

गुणगुरु पुण्यधाम पूज्य गुरुदेवनुं

हार्दिक पूजन

पूज्यपाद प्रातःस्मरणीय गुणभंडार पुण्यनाम अने पुण्यधाम तथा श्रीआत्मानंद जैन ग्रन्थरत्नमालाना उत्पादक, संशोधक अने सम्पादक गुरुदेव श्री १००८ श्रीचतुर-विजयजी महाराज वि. सं. १९९६ ना कार्तिक वदि ५ नी पाछली रात्रे परलोकवासी थया छे, ए समाचार जाणी प्रत्येक गुणग्राही साहित्यरसिक विद्वानने दुःख थया सिवाय नहि ज रहे । ते छतां ए वात निर्विवाद छे के-जगतना ए अटल नियमना अपवादरूप कोई पण प्राणधारी नथी । आ स्थितिमां विज्ञानवान् सत्पुरुषो पोताना अनित्य जीवनमां तेमनाथी बने तेटलां सत्कार्यो करवामां परायण रही पोतानी आसपास वसनार महानुभाव अनुयायी वर्गने विशिष्ट मार्ग चिधता जाय छे ।

पूज्यपाद गुरुदेवना जीवन साथे स्वगुरुचरणवास, शास्त्रसंशोधन अने ज्ञानोद्धार ए वस्तुओ एकरूपे वणाई गई हती । पोताना लगभग पचास वर्ष जेटला चिर प्रब्रज्यापर्यायमां अपवाद-रूप,-अने ते पण सकारण,-वर्षो बाद करीए तो आखी जिदगी तेओश्रीए गुरुचरणसेवामां ज गाळी छे । ग्रंथमुद्रणना युग पहेलां तेमणे संख्याबंध शास्त्रोना लखवा-लखाववामां अने संशो-धनमां वर्षो गाळ्यां छे । पाटण, बडोदरा, लींबडी आदिना विशाळ ज्ञानभंडारोना उद्धार अने तेने सुरक्षित तेम ज सुन्यवस्थित करवा पाछळ वर्षो सुधी श्रम उठाव्यो छे । श्रीआत्मानंद जैन ग्रन्थरत्नमाळानी तेमणे बराबर त्रीस वर्ष पर्यंत अप्रमत्तभावे सेवा करी छे ।
आ. जै. प्रं. र. मा.ना तो तेओश्री आत्मस्वरूप ज हता ।

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના જીવન સાથે છગડાનો સ્ખૂબ જ મેલ રહ્યો છે । અને એ અંકથી અંકિત વર્ષોમાં તેમણે વિશિષ્ટ કાર્યો સાધ્યાં છે । તેઓશ્રીનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૨૬માં થયો છે, દીક્ષા ૧૯૪૬ માં લીધી છે, (હું જો મૂલતો ન હોઉં તો) પાટણના જૈન મંડારોની સુવ્યવસ્થાનું કાર્ય ૧૯૫૬ માં હાથ ધર્યું હતું, “શ્રીઆત્માનંદ જૈન મન્થરત્નમાલા” ના પ્રકાશનની શરૂઆત ૧૯૬૬ માં કરી હતી અને સતત કર્તવ્યપરાયણ અપ્રમત્ત આદર્શભૂત સંયમી જીવન વીતાવી ૧૯૯૬ માં તેઓશ્રીએ પરલોકવાસ સાધ્યો છે ।

અસ્તુ, હવે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીમાન્ ચતુરવિજયજી મહારાજની ટૂંક જીવનરેખા વિદ્વાનોને જરૂર રસપ્રદ થશે, એમ માની કોઈ પણ જાતની અતિશયોક્તિનો ઓપ આપ્યા સિવાય એ અહીં તદ્દન સાદી ભાષામાં દોરવામાં આવે છે ।

જન્મ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો જન્મ વડોદરા પાસે આવેલ છાણી ગામમાં વિ. સં. ૧૯૨૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ ને દિવસે થયો હતો । તેમનું પોતાનું ધન્ય નામ માઈ ચુનીલાલ રાખવામાં આવ્યું હતું । તેમના પિતાનું નામ મલુકચંદ અને માતાનું નામ જમનાબાઈ હતું । તેમની જ્ઞાતિ વીશાપોરવાડ હતી । તેઓ પોતા સાથે ચાર માઈ હતા અને ત્રણ વહેનો હતી । તેમનું કુટુંબ ઘણું જ સ્વાનુદાન હતું । ગૃહસ્થપણાનો તેમનો અભ્યાસ તે જમાના પ્રમાણે ગૂજરાતી સાત ચોપડીઓ જેટલો હતો । વ્યાપારાદિમાં ઉપયોગી હિસાબ આદિ બાબતોમાં તેઓશ્રી હુશિયાર ગણાતા હતા ।

ધર્મસંસ્કાર અને પ્રવ્રજ્યા—છાણી ગામ સ્વાભાવિક રીતે જ ધાર્મિકસંસ્કારપ્રધાન ક્ષેત્ર હોઈ માઈ શ્રીચુનીલાલમાં ધાર્મિક સંસ્કાર પ્રથમથી જ હતા અને તેથી તેમણે પ્રતિક્રમણ-સૂત્રાદિને લગતો યોગ્ય અભ્યાસ પણ પ્રથમથી જ કર્યો હતો । છાણી ક્ષેત્રની જૈન જનતા અતિ-ભાવુક હોઈ ત્યાં સાધુ-સાધ્વીઓનું આગમન અને તેમના ઉપદેશાદિને લીધે લોકોમાં ધાર્મિક સંસ્કાર હમ્મેશાં પોષાતા જ રહેતા । એ રીતે માઈ શ્રીચુનીલાલમાં પણ ધર્મના દૃઢ સંસ્કારો પડ્યા હતા । જેને પરિણામે પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય અનેકગુણગણનિવાસ શાન્તજીવી પરમગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિત્રિજયજી મહારાજશ્રીનો સંયોગ થતાં તેમના પ્રભાવસમ્પન્ન પ્રતાપી વરદ શુભ હસ્તે તેમણે ડમોઈ ગામમાં વિ. સં. ૧૯૪૬ના જેઠ વદિ ૧૦ ને દિવસે શિષ્ય તરીકે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને તેમનું શુભ નામ મુનિ શ્રીચતુરવિજયજી રાખવામાં આવ્યું ।

વિહાર અને અભ્યાસ—દીક્ષા લીધા પછી તેમનો વિહાર પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજ સાથે પંજાબ તરફ થતો રહ્યો અને તે સાથે ક્રમે ક્રમે અભ્યાસ પણ આગઠ વધતો રહ્યો । શરૂઆતમાં સાધુયોગ્ય આબશ્યકક્રિયાસૂત્રો અને જીવવિચાર આદિ પ્રકરણોનો અભ્યાસ કર્યો । તે વચ્ચે પંજાબમાં અને સ્વાસ કરી તે જમાનાના સાધુવર્ગમાં ડ્યાકરણમાં મુખ્યસ્થે

સારસ્વત પૂર્વાર્ધ અને ચન્દ્રિકા ઉચ્ચાર્ધનો પ્રચાર હતો તે મુજબ તેઓઝીણ તેનો અભ્યાસ કર્યો અને તે સાથે કાવ્ય, વાગમટાલંકાર, શ્રુતબોધ આદિનો પણ અભ્યાસ કરી લીધો । આ રીતે અભ્યાસમાં ઠીક ઠીક પ્રગતિ અને પ્રવેશ થયા બાદ પૂર્વાર્ચાયકૃત સંખ્યાબન્ધ શાસ્ત્રીય પ્રકરણો,— જે જૈન આગમના પ્રવેશદ્વાર સમાન છે,—નો અભ્યાસ કર્યો । અને તર્કસંગ્રહ તથા મુક્તાવલીનું પણ આ દરમ્યાન અધ્યયન કર્યું । આ રીતે ક્રમિક સજીવ અભ્યાસ અને વિહાર બન્ને ય કાર્ય એકી સાથે ચાલતાં રહ્યાં ।

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ ક્રમે ક્રમે સજીવ અભ્યાસ થયા પછી જ્યાં જ્યાં પ્રસંગ મળ્યો ત્યાં ત્યાં તે તે વિદ્વાન્ મુનિવરાદિ પાસે તેમ જ પોતાની મેલે પણ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન વાચન કરતા રહ્યા । મગવાન્ શ્રીદેવચન્દ્રાચાર્યે કહ્યું છે કે—“ અભ્યાસો હિ કર્મસુ કૌશલમાવહતિ ” એ મુજબ પૂજ્યવર શ્રીગુરુદેવ શાસ્ત્રીય વગેરે વિષયમાં આગઢ વધતા ગયા અને અનુક્રમે કોઈનીયે મદદ સિવાય સ્વતંત્ર રીતે મહાન્ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ પ્રવર્તવા લાગ્યો । જેના ફલરૂપે આપણે “ આત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા ” ને આજે જોઈ શકીએ છીએ ।

શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ—વિશ્વવિખ્યાતકીર્તિ પુનીતનામધેય પંજાબદેશોદ્ધારક ન્યાયાન્મોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયાનંદસૂરિવરની અવર્ણનીય અને અલૂટ જ્ઞાનગંગાના પ્રવાહનો વારસો એમની વિશાઢ શિષ્યસંપત્તિમાં નિરાબાધ રીતે વહેતો રહ્યો છે । એ કારણસર પૂજ્યવર પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રભાવપૂર્ણ પરમગુરુદેવ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીક્રાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીમાં પણ એ જ્ઞાનગંગાનો નિર્મઢ પ્રવાહ સતત્ જીવતો વહેતો રહ્યો છે । જેના પ્રતાપે સ્થાન સ્થાનના જ્ઞાનમંડારોમાંથી શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠનમ શાસ્ત્રોનું લેખન, તેનો સંગ્રહ અને અધ્યયન આદિ ચિરકાઢથી ચાલુ હતાં અને આજ પર્યંત પણ એ પ્રવાહ અવિચ્છિન્નપણે ચાલુ જ છે ।

ઉપર જણાવેલ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહવિષયક સમ્પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ પૂજ્યપાદ ગુરુવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ અને અભિપ્રાયને અનુસરીને જ હમ્મેશાં ચાલુ રહ્યાં હતાં । પુણ્યનામધેય પૂજ્યપાદ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજે સ્થાપન કરેલા વડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરોમાંના તેઓશ્રીના વિશાઢ જ્ઞાનમંડારોનું બારીકાઈથી અવલોકન કરનાર એટલું સમજી શકશે કે, એ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ કેટલી સૂક્ષ્મ પરીક્ષાપૂર્વક કરવામાં આવ્યો છે અને તે કેવા અને કેટલા વૈવિધ્યથી ભરપૂર છે ।

શાસ્ત્રલેખન એ શી વસ્તુ છે એ બાબતનો વાસ્તવિક રુચાલ એકાએક કોઈને ય નહિ આવે । એ બાબતમાં મલમલા વિદ્વાન્ ગણાતા માણસો પણ કેવાં ગોથાં ટાઈ બેસે છે એનો રુચાલ પ્રાચીન

ज्ञानमंडारोमानां अमुक अमुक पुस्तको तेम ज गायकवाड ओरिएन्टल इन्स्टीट्यूट आदिमानां नवां लखाएल पुस्तको जोवाथी ज आवी शके छे ।

खरं जोतां शास्त्रलेखन ए वस्तु छे के-तेने माटे जेम महत्त्वना उपयोगी ग्रंथोनुं पृथक्करण अति शीघ्रपूर्वक करवामां आवे एटली ज बारीकाईथी पुस्तकने लखनार लहियाओ, तेमनी लिपि, ग्रंथ लखवा माटेना कागळो, शाही, कलम, वगेरे दरेके दरेक वस्तु केवी होवी जोईए एनी परीक्षा अने तपासने पण ए मागी ले छे ।

ज्यारे उपरोक्त बाबतोनी खरेखरी जाणकारी नथी होती त्यारे घणीवार एवं बने छे के-लेखको ग्रंथनी लिपिने बराबर उकेली शके छे के नहि ! तेओ शुद्ध लखनारा छे के भूलो करनारा बधारनारा छे ! तेओ लखतां लखतां वचमांथी पाठो छूटी जाय तेम लखनारा छे के केवा छे ! इरादापूर्वक गोटाळो करनारा छे के केम ! तेमनी लिपि सुंदर छे के नहि ! एक सरस्वी रीते पुस्तक लखनारा छे के लिपिमां गोटाळो करनारा छे ! इत्यादि परीक्षा कर्वा सिवाय पुस्तको लखाववाथी पुस्तको अशुद्ध, अमपूर्ण अने खराब लखाय छे । आ उपरांत पुस्तको लखाववा माटेना कागळो, शाही, कलम वगेरे लेखननां विविध साधनो केवां होवां जोईए एनी माहिती न होय तो परिणाम ए आवे छे के-सारांमां सारी पद्धतिए लखाएलां शास्त्रो-पुस्तको अल्प काळमां ज नाश पामी जाय छे । केटलीक वार तो पांचपचीस वर्षमां ज ए ग्रंथो मृत्युना मोमां जई पडे छे ।

पूज्यपाद गुरुवर्यश्री उपरोक्त शास्त्रलेखनविषयक प्रत्येक बाबतनी शीघ्रवटने पूर्णपणे समजी शकता हता एटलुं ज नहि, पण तेओश्रीना हस्ताक्षरो एटला सुंदर हता अने एवी सुंदर अने स्वच्छ पद्धतिए तेओ पुस्तको लखी शकता हता के-भलभला लेखकोने पण आंटी नाखे । ए ज कारण हतुं के, गमे तेवा लेखक उपर तेमनो प्रभाव पडतो हतो अने गमे तेवा लेखकनी लिपिमांथी तेओश्री काई ने काई वास्तविक खांचखुंच काढता ज ।

पूज्यपाद गुरुदेवनी पवित्र अने प्रभावयुक्त छाया तट्टे एकी साथे त्रीस त्रीस, चालीस चालीस लहियाओ पुस्तको लखवानुं काम करता हता । तेओश्रीना हाथ नीचे काम करनार लेखकोनी सर्वत्र साधुसमुदायमां किम्मत अंकाती हती ।

दूकामां एम कहेवुं पडरो के जेम तेओश्री शास्त्रलेखन अने संग्रह माटेना महत्त्वना ग्रंथोनी विभाग करवामां निष्णात हता, ए ज रीते तेओश्री लेखनकलाना तलस्पर्शी हार्दने समजवामां अने पारखवामां पण हता ।

पूज्यपाद गुरुवरनी पवित्र चरणछायामां रही तेमना चिरकालीन लेखनविषयक अनुभवोने

જાળીને અને સંપ્રદીને જ હું મારો “ ભારતીય જૈન શ્રમણસંસ્કૃતિ અને લેખનકલા ” નામનો ગ્રંથ લખી શક્યો છું । સ્વરૂં જોતાં એ ગ્રંથલેખનનો પૂર્ણ યશ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને જ ઘટે છે ।

શાસ્ત્રસંશોધન—પૂજ્યપાદ ગુરુવરશ્રીએ શ્રીપવર્તકજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રસંપ્રદાના નવા લેખાવેલ અને પ્રાચીન ગ્રંથો પૈકી સંખ્યાબંધ મહત્ત્વના ગ્રંથો અનેકાનેક પ્રાચીન પ્રત્યન્તરો સાથે સરસ્વાતીને સુધાર્યા છે । જેમ પૂજ્ય ગુરુદેવ લેખનકલાના રહસ્યને બરાબર સમજતા હતા એ જ રીતે સંશોધનકલામાં પણ તેઓશ્રી પારંગત હતા । સંશોધનકલા, તેને માટેનાં સાધનો, સંકેતો વગેરે પ્રત્યેક વસ્તુને તેઓશ્રી પૂર્ણ રીતે જાણતા હતા । એમના સંશોધનકલાને લગતા પાંડિત્ય અને અનુભવના પરિપાકને આપણે તેઓશ્રીએ સંપાદિત કરેલ શ્રીઆત્માનંદ-જૈન-ગ્રન્થરત્નમાલામાં પ્રત્યક્ષપણે જોઈ શકીએ છીએ ।

જૈન જ્ઞાનમંડારોનો ઉદ્ધાર—પાટણના વિશાળ જૈન જ્ઞાનમંડારો એક કાલે અતિ અવ્યવસ્થિત દશામાં પડ્યા હતા । એ મંડારોનું દર્શન પણ એકંદર દુર્લભ જ હતું, એમાંથી વાંચન, અધ્યયન, સંશોધન આદિ માટે પુસ્તકો મેલવવાં અતિ દુષ્કર હતાં, એની ટીપો-લીસ્ટો પણ બરાબર જોઈએ તેવી માહિતી આપનારાં ન હતાં અને એ મંડારો લગભગ જોઈએ તેવી સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત દશામાં ન હતા । એ સમયે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી (મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ) શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજાદિ શિષ્યપરિવાર સાથે પાટણ પધાર્યા અને પાટણના જ્ઞાનમંડારોની વ્યવસ્થા કરવા માટે કાર્યવાહકોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરી એ જ્ઞાનમંડારોના સાર્વત્રિક ઉદ્ધારનું કામ હાથ ધર્યું અને એ કાર્યને સર્વાંગપૂર્ણ બનાવવા શક્ય સર્વ પ્રયત્નો પૂજ્યપાદ શ્રીપવર્તકજી મહારાજશ્રીએ અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજશ્રીએ કર્યા । આ વ્યવસ્થામાં બૌદ્ધિક અને શ્રમજન્ય કાર્ય કરવામાં પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો અકરુણ્ય ફાલો હોવા છતાં પોતે ગુપ્ત રહી જ્ઞાનમંડારના ઉદ્ધારનો સંપૂર્ણ યશ: તેઓશ્રીએ શ્રીગુરુચરણે જ સમર્પિત કર્યો છે ।

લીમ્બડી શ્રીસંઘના વિશાળ જ્ઞાનમંડારની તથા વડોદરા-છાણીમાં સ્થાપન કરેલ પૂજ્યપાદ શ્રીપવર્તકજી મહારાજશ્રીના અતિવિશાળ જ્ઞાનમંડારોની સર્વાંગપૂર્ણ સુવ્યવસ્થા પૂજ્ય ગુરુવરે એકલે હાથે જ કરી છે । આ ઉપરાંત પૂજ્યપ્રવર શાન્તમૂર્તિ મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીહંસવિજયજી મહારાજશ્રીના વડોદરામાંના વિશાળ જ્ઞાનમંડારની વ્યવસ્થામાં પણ તેમની મહાન્ મદદ હતી ।

શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા—પૂજ્ય શ્રીગુરુશ્રીએ જેમ પોતાના જીવનમાં જૈન જ્ઞાનમંડારોનો ઉદ્ધાર, શાસ્ત્રલેખન અને શાસ્ત્રસંશોધનને લગતાં મહાન્ કાર્યો કર્યા છે એ જ રીતે તેમણે શ્રીઆ. જૈ. ગ્રં. ર. મા.ના સંપાદન અને સંશોધનનું મહાન્ કાર્ય પણ હાથ ધર્યું હતું ।

आ ग्रंथमाळामां आजसुधीमां बधा मळीने विविध विषयने लगता नाना मोटा महत्त्वना नेवुं ग्रंथो प्रकाशित थया छे, जेमांनां घणाखरा पूज्य गुरुदेवे ज सम्पादित कर्या छे ।

आ ग्रंथमाळामां नानामां नाना अने मोटामां मोटा अजोड महत्त्वना ग्रंथो प्रकाशित थया छे । नानां-मोटां संख्याबंध शास्त्रीय प्रकरणोनी समूह आ ग्रंथमाळामां प्रकाशित थयो छे ए आ ग्रंथमाळानी खास विशेषता छे । आ प्रकरणो द्वारा जैन श्रमण अने श्रमणीओने खूब ज लाभ थयो छे । जे प्रकरणोनां नाम मेळववां के सांभळवां पण एकाएक मुश्केल हता ए प्रकरणो प्रत्येक श्रमण-श्रमणीना हस्तगत थई गयां छे । आ ग्रंथमाळामां एकंदर जैन आगमो, प्रकरणो, ऐतिहासिक अने औपदेशिक प्राकृत, संस्कृत कथासाहित्य, काव्य, नाटक आदि विषयक विविध साहित्य प्रकाश पाम्युं छे । आ उपरथी पूज्यपाद गुरुदेवमां केटलुं विशाळ ज्ञान अने केटलो अनुभव हतो ए सहेजे समजी शकाय तेम छे । अने ए ज कारणसर आ ग्रंथमाळा दिनप्रतिदिन दरेक दृष्टिए विकास पामती रही छे ।

छेळामां छेळी पद्धतिए ग्रंथोनुं संशोधन, संपादन अने प्रकाशन करता पूज्यपाद गुरुदेवे जीवनना अस्तकाळ पर्यंत अथाग परिश्रम उठाव्यो छे । निशीथसूत्रचूर्णि, करुपचूर्णि, मलय-गिरिव्याकरण, देवभद्रसूरिकृत कथारत्नकोश, वसुदेवहिंडी द्वितीयखंड आदि जेवा अनेक प्रासादभूत ग्रंथोना संशोधन अने प्रकाशनना महान् मनोरथोने हृदयमां धारण करी स्वहस्ते पनी प्रेसकोपीओ अने एनुं अर्धसंशोधन करी तेओश्री परलोकवासी थया छे । अस्तु । मृत्युदेवे कोना मनोरथ पूर्ण थवा दीधा छे ।।। ।

आम छतां जो पूज्यपाद गुरुपवर श्रीप्रवर्त्तकजी महाराज, पूज्य गुरुदेव अने समस्त मुनिगणनी आशीष वरसती हशे-छे ज तो पूज्य गुरुदेवना सत्संकरुपोने मूर्त्स्वरूप आपवा अने तेमणे चालु करेली ग्रंथमाळाने सविशेष उज्वल बनाववा यथाशक्य अल्प स्वरूप प्रयत्न हुं जरूर ज करीश ।

गुरुदेवनी प्रभाव—पूज्यपाद गुरुदेवमां दरेक बाबतने लगती कार्यदक्षता एटली बधी हती के कोई पण पासे आवनार तेमना प्रभावथी प्रभावित थया सिवाय रहेतो नहि । मारा जेवी साधारण व्यक्ति उपर पूज्य गुरुदेवनी प्रभाव पडे एमां कहेवापणुं ज न होय; पण पंडितप्रवर श्रीयुत् सुखलालजी, विद्वन्मान्य श्रीमान् जिनविजयजी आदि जेवी अनेकानेक समर्थ व्यक्तियो उपर पण तेओश्रीनो अपूर्व प्रभाव पड्यो छे अने तेमनी विशिष्ट प्रवृत्तिनुं सजीव बीजारोपण अने प्रेरणा पूज्यपाद गुरुदेवना सहवास अने संसर्गथी प्राप्त थयां छे ।

जैन मंदिर अने ज्ञानभंडार बगैरेना कार्य माटे आवनार शिल्पीओ अने कारीगरो पण

શ્રીગુરુદેવની કાર્યદક્ષતા જોઈ તેમના આગળ બાઝભાવે વર્તતા અને તેમના કામને લગતી વિશિષ્ટ કલા અને જ્ઞાનમાં ઉમેરો કરી જતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુશ્રી૯ પોતાના વિવિધ અનુભવોના પાઠ ભણાવી પાટણનિવાસી ત્રિવેદી ગોવર્ધનદાસ લક્ષ્મીશંકર જેવા અજોડ લેખકને તૈયાર કરેલ છે । જે આજનાં જમાનામાં પણ સોના ચાંદીની શાહી બનાવી સુંદરમાં સુંદર લિપિમાં સોનેરી કિમ્મતી પુસ્તકો લખવાની વિશિષ્ટ કલા તેમ જ લેખનકલાને અંગે તલસ્પર્શી અનુભવ ધરાવે છે ।

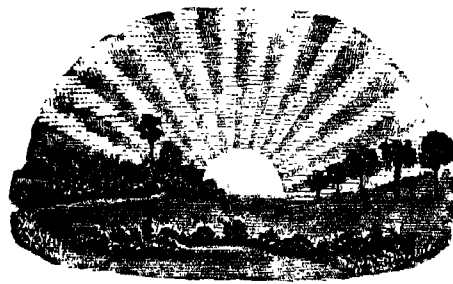
પાટણનિવાસી મોજક ભાઈ અમૃતલાલ મોહનલાલ અને નાગોરનિવાસી લહિયા મૂઠ્ઠ-ચંદ્રજી વ્યાસ વગેરેને સુંદરમાં સુંદર પ્રેસકોપીઓ કરવાનું કામ તેમ જ લેખન સંશોધનને લગતી વિશિષ્ટ કલા પણ પૂજ્ય ગુરુદેવે શીખવાડ્યાં છે, જેના પ્રતાપે તેઓ આજે પંડિતની કોટીમાં સ્વપે છે ।

૯કંદર આજે દરેક ઠેકાણે ૯ક ૯વી કાયમી છાપ છે કે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ અને પૂજ્ય ગુરુદેવની છાયામાં કામ કરનાર લેખક, પંડિત કે કારીગર હુશિયાર અને સુયોગ્ય જ હોય છે ।

ઉપસંહાર—અંતમાં હું કોઈ પણ પ્રકારની અતિશયોક્તિ સિવાય ૯મ કહી શકું છું કે—પાટણ, વડોદરા, લીમ્બડીના જ્ઞાનભંડારોના પુસ્તકો અને ૯ જ્ઞાનભંડારો, શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થ-રત્નમાળા અને ૯ના વિદ્વાન્ વાચકો, અને પાટણ, વડોદરા, છાણી, ભાવનગર, લીંબડી વગેરે ગામ-શહેરો અને ત્યાંના શ્રીસંઘો પૂજ્યપાદ પરમગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના પવિત્ર અને સુમંગલ નામને કદીય મૂલી નહિ શકે ।

લિ૦ પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના પવિત્ર ચરણોનો અનુચર
અને તેઓશ્રીની સાહિત્યસેવાનો સદાનો સહચર
મુનિ પુણ્યવિજય

॥ अर्हम् ॥

बृहत्कल्पसूत्रना छट्टा विभागना प्रकाशनमां सहायको

प्रस्तुत निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति सहित बृहत्कल्पसूत्रना छट्टा विभागना प्रकाशनमां पंजाबी साध्वीजी प्रवर्तिनी श्री १००८ श्री देवश्रीजी महाराजनी विदुषी शिष्या साध्वी-रत्न श्री १००८ श्रीदानश्रीजी महाराजनी शिष्याओ साध्वीजी महाराज श्री १०८ श्री वसन्तश्रीजी महाराज तथा साध्वीजी महाराज श्रीदमयन्तीश्रीजी महाराजना सदुपदेशधी नीचे जणावेल धर्मात्मा भाई बहेनोए सहाय करी छे ।

रू. ४८१) जिनदास कोचरना उपाश्रयनी श्राविकाओ तरफधी

रू. १०१) माणेकचंदजी वेताड नागोरवाला तरफधी

रू. १०१) आणंदमलजी श्रीमालनी धर्मपत्नी सौभाग्यवंती बाई पेपजी तरफधी

रू. १००) गुणचंदजी कोचरनी पत्नीए करेल उजमणा निमित्ते.

रू. १००) परचुरण श्राविकाओ तरफधी

रू. ५१) बीजराजजी बोथरानी माताजी तरफधी

रू. ५१) मोहनलालजी समदडीयानी धर्मपत्नी तरफधी

रू. ५१) गोपीलालजी बोथरानी धर्मपत्नी तरफधी

रू. २५) गुलाबचंदजी समदडीया तरफधी

रू. २५) वसन्ताबाई तरफधी

रू. ११) सुगणचन्दजी बोथरानी धर्मपत्नी तरफधी

रू. ४) जीवनबाई दुगड तरफधी

उपर जणाव्या मुजब पूज्य साध्वीजी महाराजश्री वसन्तश्रीजी महाराज तथा साध्वी श्रीदमयन्तीश्रीजी महाराजना सदुपदेशधी प्रस्तुत छट्टा विभागना प्रकाशनमां रू. ११०१नी सहाय आवी छे । ए बदल उक्त बन्नेय साध्वीजी महाराजनो आभार मानीए छीए अने सहाय करनार भाई-बहेनोने हार्दिक धन्यवाद आपीए छीए ।

छि० श्री जैन आत्मानन्द सभाना सेक्रेटरी,
वल्लभदास त्रिभुवनदास गांधी-भावनगर.

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

आमुख

बृहत्कल्पसूत्रनो पांचमो भाग बहार पड्या पछी घणे लांबे गाळे आजे तेनो छट्टो भाग विद्वानांना करकमलमां उपहृत करवामां आवे छे । आ विभाग साथे आखो बृहत्कल्पग्रंथ संपूर्ण थाय छे ।

प्रस्तुत महाशास्त्रनुं सर्वांगपूर्ण संशोधन मारा परमपूज्य शिरःछत्र परमाराध्य गुरुदेव श्री १००८ श्रीचतुरविजयजी महाराज अने में, एम अमे गुरु-शिष्ये मळीने कथुं छे । परन्तु आजे प्रस्तुत विभागनुं प्रकाशन जोवा तेओश्री संसारमां विद्यमान नथी । तेम छातां प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां आदिथी अंत सुधी तेओश्रीनो वधारेमां वधारे हिस्सो छे, ए सत्य हकीकत छे ।

प्रस्तुत विभागनी प्रस्तावनामां निर्युक्तिकार अने तेमना समय विषे प्रमाणपुरस्मर घणी लांबी चर्चा करीने जे निर्णयो रजू करवामां आव्या छे ते विषे जे महत्त्वनी नवी हकीकतो मळी आवी छे तेनो उल्लेख अहीं करी देवो अति आवश्यक छे ।

प्रस्तुत छट्टा विभागनी प्रस्तावनाना चोथा पृष्ठमां “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्यभद्रबाहुस्वामी छे ” ए मान्यताने रजू करता जे उल्लेखो आपत्रामां आव्या छे तेमां गौथी प्राचीन उल्लेख आचार्य श्रीशीलांकनो छे । परन्तु ते पछी आ ज मान्यताने पुष्ट करतो भगवान् श्रीजिनभद्र गणि श्रमाश्रमणनो एक उल्लेख विशेषावश्यक महाभाष्यनी स्वोपज्ञ टीकामांथी मळी आव्यो छे ।

निर्युक्तिओ, तेनुं प्रमाण अने रचनासमय.

‘ निर्युक्तिकार श्रीभद्रबाहुस्वामी, वागहीसंहिताना प्रणेता श्रीबराहमिहिरना नाना भाई हता ’ ए जातनी किंवदन्तीने लक्षमां राखी श्रीबराहमिहिरे पोताना पंचसिद्धान्तिका ग्रन्थना अंतमां उल्लेखेली प्रशस्तितना आधारे में मारी प्रस्तावनामां निर्युक्तिकार अने निर्युक्तिओनी रचना विक्रमना छट्टा सैकामां थयानी कल्पना करी छे ए बराबर नथी, ए त्यारपछी मळी आवेली वीगतोथी निश्चित थाय छे, जे आ नीचे आपवामां आवे छे ।

खरतरगच्छीय युगप्रधान आचार्य श्रीजिनभद्रसूरिसंस्थापित जेसलमेरना प्राचीनतम ताडपत्रीय ज्ञानभंडारमांथी स्थविर आर्य वज्रस्वामिनी शाखामां थएल स्थविर श्रीअगस्त्य-सिंहविरचित दशवैकालिकसूत्रनी प्राचीन चूर्णि मळी आवी छे । आ चूर्णि, आगमोद्धारक

पूष्य श्रीसागरानन्दसूरि महाराजे प्रसिद्ध करेल चूर्णी करतां जुदी अने प्राचीनतम होवा उपरांत जैन आगमसाहित्य अने तेना इतिहासमां भात पाडनार तेम ज केटलीये महत्त्वनी हकीकतो उपर प्रकाश नाखनार छे । सौ करतां अतिमहत्त्वनी बात तो ए छे के-स्थविर आर्य देवर्द्धिगणि क्षमाश्रमणे वल्लभीमां वीर संवत् ९८० अथवा ९९३ मां जे अंतिम सूत्रव्यवस्था अने पुस्तकलेखनरूप आगमवाचना करी ते पहेलां आ चूर्णी रचाएली छे । अने ए ज कारणसर प्रस्तुत चूर्णीमां, दशवैकालिकसूत्रमां आपणी चालु परिपाटी करतां घणा घणा गाथाभेदो अने पाठभेदो छे के जे पाठळथी रचाएली दशवैकालिकसूत्रनी नवीन चूर्णीमां के याकिनीमहत्तरापुत्र आचार्य श्रीहरिभद्रनी टीकामां नथी । आचार्य श्रीहरिभद्रसूरिए तो पोतानी टीकांमां जणावी ज दीधुं छे के “ कइ हं, कया हं, कह हं ” इत्यादि अदृश्य-अलभ्य पाठभेदोने जता करी दृश्य-लभ्य पाठोनी ज व्याख्या करवामां आवे छे । आनो अर्थ ए थयो के-बार वरसी दुकाळ आदि कारणोने लई छिन्नभिन्न थई गएला आगमोना पाठोए निर्णीत पाठनुं स्वरूप लीधुं न हतुं त्यांसुधी तेना उपर व्याख्या लखनार व्याख्याकारो पोता पासे जे पाठपरंपरा होय तेने ज मुख्य मानीने काम लेता अने तेना उपर व्याख्याग्रंथो रचता हता । स्थविर श्रीअगस्त्यसिंहविरचित प्रस्तुत दशवैकालिकचूर्णीग्रंथ ए ज्ञानतो अलभ्य-दुर्लभ्य ग्रंथ छे के जे वल्लभीमां श्रीदेवर्द्धिगणि क्षमाश्रमणे संघ एकरुत्र करी पाठनिर्णय कर्यो ते पहेलाना प्राचीन काळमां जैन आगमोना पाठोमां केवी विषमता थई गई हती तेनो आछोपातळो ख्याल आपणने आपे छे । आजे पण बृहत्कल्पसूत्र, निशीथसूत्र, भगवतीसूत्र बगोरेना प्राचीन आदर्शो जे आपणा समक्ष विद्यमान छे ते जोतां आपणने पाठभेदोनी विविधता अने विषमतानो तथा भाषास्वरूपनी विचित्रतानो ख्याल आवी शके छे । अस्तु दशवैकालिकसूत्र उपरनी स्थविर श्रीअगस्त्यसिंहनी चूर्णी जोतां आपणने ख्याल आवी जाय छे के वल्लभी पाठनिर्णय थवा अगाउ जैन आगमो उपर व्याख्याग्रंथो अथवा वृत्ति-चूर्णीग्रंथो रचावा शुरू थई चूक्या हता । स्थविर श्रीअगस्त्यसिंह पण पोतानी चूर्णीमां अनेक स्थळे प्राचीन वृत्तिपाठोनी उल्लेख करे छे । आ उपरांत “ हिमधंतथेरावली ”मां नीचे प्रमाणेनो उल्लेख छे—

१ प्रस्तुत चूर्णिने आचार्य श्रीहरिभद्रे दशवैकालिकसूत्रनी पोतानी टीकामां “ वृद्धविवरण ”ना नामथी ज ओलखावी छे, जेने पूष्य श्रीसागरानंदसूरिए संशोधन करीने छपावी छे ॥

२ “ कइं णु कुजेत्यादि । अस्म्य व्याख्या-इह च संहितादिकमेण प्रतिसूत्रं व्याख्याने ग्रन्थगौरवमिति तत्परिज्ञाननिबन्धनं भावार्थमात्रमुच्यते । तत्रापि ‘ कत्यहं, कदाऽहं, कथमहं ’ इत्याद्यदृश्यपाठान्तरपरित्यागेन दृश्यं व्याख्यायते । ” दशवै० द्वारि० वृत्ति पत्र ८५-१ ॥

३ “ एत्थ इमातो वृत्तिगतातो पदुंदमभेत्तगाथाओ । तंजहा-“ दुक्खं च दुस्समाए० ” इत्यादि रतिवक्कचुलिकायाम् ॥

“ आर्यरेवतीनक्षत्राणां आर्यसिंहाख्याः शिष्या अभूवन्, ते च ब्रह्मद्वीपिकाशाखोप-
लक्षिता अभूवन् । तेषामार्यसिंहानां स्थविराणां मधुमित्रा-ऽऽर्यस्कन्दिलाचार्यनामानौ द्वौ
शिष्यावभूताम् । आर्यमधुमित्राणां शिष्या आर्यगन्धहस्तिनोऽतीव विद्वंसः प्रभावकाश्चाभूवन् ।
तैश्च पूर्वस्थविरोत्तंसोमास्वातिवाचकरचिततत्त्वार्थोपरि अशीतिसहस्रश्लोकप्रमाणं महाभाष्यं
रचितम् । एकादशाङ्गोपरि चार्यस्कन्दिलस्थविराणामुपरोधतस्तैर्विवरणानि रचितानि ।
यदुक्तं तद्रचिताचाराङ्गविवरणान्ते यथा—

“ थेरस्स महूमित्तस्म, सेहेहिं तिपुव्वनाणजुत्तेहिं ।

मुण्णिगणविवंदिएहिं, ववगयरागाइदोसेहिं ॥ १ ॥

बंभदीविपसाहामउडेहिं गंधहत्थिविबुहेहिं ।

विवरणमेयं रहयं दोसयवासेसु विक्रमओ ॥ २ ॥ ”

अर्थात् “ आर्यरेवतीनक्षत्रना आर्यसिंहनामे शिष्य हता, जे ब्रह्मद्वीपिकशाखीय
तरीके ओल्लखाता हता । स्थविर आर्यसिंहना मधुमित्र अने आर्यस्कन्दिल नामे बे शिष्यो
हता । आर्यमधुमित्रना शिष्य आर्यगंधहस्ती हता, जेओ घणा विद्वान् अने प्रभावक हता ।
तेमणे वाचक उमास्वातिकृत तत्त्वार्थ उपर एंमी हजार श्लोकप्रमाण महाभाष्यनी रचना
करी हती अने स्थविर आर्यस्कन्दिलना आप्रहथी अगीआर अंगो उपर विवरणो रच्यो
हतां । जे हकीकत तेमणे रचेलो आचारांगसूत्र विवरणना अंतभागथी जणाय छे ।
जे आ प्रमाणे छे.

“ स्थविर आर्यमधुमित्रना शिष्य, मुनिगणमान्य, त्रण पूर्वतुं ज्ञान धरावनार ब्रह्म-
द्वीपिकशाखीय स्थविर गंधहस्तीए विक्रमथी तसो वर्ष वीत्या बाद आ (आचारांगसूत्रतुं)
विवरण रच्युं छे । ”

जो के उपर हिमवंतथेरावलीमां जणावेल अगीआर अंगनां विवरणो पैकी एक पण
विवरण आजे आपणा सामे नथी, ते छतां आचार्य श्रीशीलांके पोतानी आचारांगसूत्र
उपरनी टीकाना प्रारंभमां “ शस्त्रपरिज्ञाविवरणमतिबहुगहनं च गन्धहस्तिकृतम् । ” एम
जणाव्युं छे ते जोतां हिमवंतथेरावलीमांनो उल्लेख तरछोडी नाखवा जेवो नथी । अस्तु ।
आ वस्तु विचारतां तेमज उपलब्ध थएथी स्थविर अगस्त्यसिंहनी दशवैकालिकनी चूर्णी
अने तेमां आवतो प्राचीन वृत्तिनो उल्लेख जोतां गद्य विवरणग्रंथो रचावानी शरुआत
वह्मभीमां सूत्रव्यवस्थापन थयुं तेथी य बे त्रण सैका पूर्वनी होवानुं सावित थाय छे ।
स्थविर अगस्त्यसिंहनी चूर्णिनो रचनासमय विक्रमनी त्रीजी सदीथी अर्वाचीन होवानो
संभव जरा य नथी अने तेथी पहेलांनो पण संभवित नथी । स्थविर अगस्त्यसिंह पोतानी
चूर्णिना अंतमां नीचे मुजबनी प्रशस्ति आपी छे.

वीरवरस्स भगवओ तित्थे कोडीगणे सुविपुलम्भि ।

गुणगणवइराभस्सा वेरसामिस्स साहाए ॥ १ ॥

महरिसिसरिससभावा भावाऽभावाण मुणितपरमत्था ।

रिसिगुत्तखमासमणो(णा ?)खमासमाणं णिधी आसि ॥ २ ॥

तेसिं सीसेण इमा कलसभवमइंदणामधेअेण ।

दसकालियस्स चुण्णी पयाण रयणातो उवणत्था ॥ ३ ॥

प्रस्तुत प्रशस्ति जोतां अने स्थविर अगस्त्यसिंह, भगवान् श्रीवज्रस्वामिनी शाखामां थएल होई ओछामां ओछुं बीजी त्रीजी पेढीए थएला होवानो संभव होवाथी, तेम ज तेमणे पोतानी चूर्णमां प्राचीन वृत्तिनो उल्लेख करेलो होई विक्रमनी त्रीजी सदीमां तेमनुं होवुं अने चूर्णानुं रचवुं संगत लागे छे.

उपर जणाव्या मुज्ज्ज आजे आपणा सामे प्राचीन कोई पण विवरण, वृत्ति के व्याख्याग्रंथ नथी, तेम छतां प्रस्तुत अगस्त्यसिंहकृत चूर्णि के जे आजे उपलब्ध थता गद्य-व्याख्याग्रंथोमां सौथी प्राचीन होवा उपरांत स्थविर श्रीदेवर्द्धिगणि क्षमाश्रमणनी आगम-व्यवस्था अने ग्रंथलेखन पूर्वे रचाएल छे तेमां निर्युक्तिग्रंथने समावीने व्याख्या करवामां आवी छे, एटले मारी प्रस्तावनामां में निर्युक्तिरचनानो समय विक्रमनो छट्टो सैको होवानी जे संभावना करी छे तथा ते साथे वल्लभीवाचनाना सूत्रव्यवस्थापन थया बाद निर्युक्तिओ रचावानी संभावना करी छे, ए बन्नेय विधानो बराबर नथी, परंतु निर्युक्तिओनी रचना विक्रमना बीजा सैका पूर्वनी छे ।

प्राचीन काळथी जे एक प्रवाह चाले छे के ' निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी छे ' एनो खरो अर्थ अत्यारे बराबर समजातो नथी, तेम छतां संभव छे के तेमणे कोई विशिष्ट निर्युक्तिओनुं संकलन कर्युं होय जेना अमुक अंशो वर्त्तमान निर्युक्तिग्रंथोमां समावी लेवामां आव्या होय ! । आजे आपणा सामे जे निर्युक्तिओ छे तेमां तो उत्तरोत्तर वधारो थतो रह्यो होई एना मौलिक स्वरूपने नक्की करवानुं कार्य-अतिदुष्कर छे अने एना प्रणेता के व्यवस्थापकनुं नाम नक्की करवुं ए पण अति अघरुं काम छे । आपणा वर्त्तमान निर्युक्तिग्रंथोमां पाछळथी केटलो ऊमेरो थयो छे, ए जाणवा माटे स्थविर अगस्त्यसिंहनी चूर्णि अति महत्त्वनुं साधन छे । स्थविर अगस्त्यसिंहनी चूर्णिमां दशवैकालिकना प्रथम अध्ययननी निर्युक्तिगाथाओ मात्र चोपन छे, ज्यारे आचार्य श्री-हरिभद्रनी टीकामां प्रथम अध्ययननी निर्युक्तिगाथाओ एक सो ने छप्पन जेटली छे । आखा दशवैकालिकसूत्रनी निर्युक्तिगाथानो विचार करीए तो आचार्य हरिभद्रनी टीकामां लगभग गाथासंख्या बेबडी करतां पण वधारे थई जाय । अहीं एक बात ए ध्यानमां

રાખવા જેવી છે કે-પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલી દશવૈકાલિક ચૂર્ણી, કે જે વહ્નમીસૂત્રવ્યવસ્થાપન પછી રચાઈ છે તેમાં સૂત્રપાઠ વહ્નમીવાચનાસમ્મત હોવા છતાં નિર્યુક્તિગાથાઓ અગત્યસિંહની ચૂર્ણીમાં છે તેટલી ઘટલે કે માત્ર ચોપન જ છે । આ ઉપરથી સમજાશે કે સમયના વહેવા સાથે નિર્યુક્તિપ્રંથોમાં પાઠલ્લી ઘણાં ઘણાં પરિવર્તન અને વૃદ્ધિ થયાં છે । આ બધું વિચારતાં જો કે નિર્યુક્તિપ્રંથો કોના રચેલા ? તેનું મૌલિક સ્વરૂપ કેવું ? વગેરે પ્રશ્નો અણકલ્યા રહે છે, તે છતાં જૈન આગમો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચાવાનો પ્રારંભ ઘણો પ્રાચીન છે । ભગવાન શ્રીમહાવાદીએ પણ પોતાના નયચક્ર પ્રંથમાં નિર્યુક્તિગાથાઓનાં ઉદ્ધરણો આપેલાં છે । જેમાનું ઉદાહરણ તરીકે એક ઉદ્ધરણ આપવામાં આવે છે ।

“ એકેકો ય સત્તવિધો ત્તિ શતસઙ્ગઘં પ્રભેદમેવમ્ભૂતં વ્યાપ્રોતિ એતલ્લક્ષણમ્ । તત્સા-
ક્ષીમૂતં તત્સંવાદિ “ નિર્યુક્તિ ” લક્ષણમાહ-“ વત્થૂણં સંકમણં હોતિ અવત્થૂ ણયે સમમ્મિ-
રુદે । ” ઇતિ । ઇત્યાદિ ।

ભગવાન શ્રીમહાવાદિનો સત્તાસમય વિક્રમની પાંચમી સદી અને વહ્નમી સૂત્રવ્યવસ્થાપનવાચના પહેલાંનો છે । નન્દીસૂત્ર વગેરે મૌલિક આગમોમાં પણ નિર્યુક્તિપ્રંથની ગાથાઓ હોવાનું માનવામાં આવે છે ।

અંતમાં ઘટલું જ નિવેદન છે કે-ઘણા વર્ષોને અંતે એક મહાશાસ્ત્રને બની શકે તેટલા વ્યવસ્થિત સ્વરૂપમાં વિદ્વાન મુનિગણ આદિ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવે છે । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર જૈન ગીતાર્થ સ્થવિરોની મહાપ્રસાદી છે । શ્રમણ વીર-વર્ધ્ધમાન પરમાત્માના અતિગંભીર અને અનાવાધ ધર્મમાર્ગની સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતર સૂક્ષ્મતમ વ્યવસ્થા અને તેની સમાલોચનાને રજૂ કરતું આ એક મહાશાસ્ત્ર છે । એનું અધ્યયન સૌને વીરપરમાત્માના શુદ્ધ માર્ગનું દર્શન કરાવનાર બનો ।

લિ૦

મુનિ પુણ્યવિજય

अर्पण.

मनन ज्ञानोपासना ए जेमसुं प्रिय जीवनसूत्र छे, प्राचीन जैन साहित्य, आगमो अने पुरातन लिपि ज्ञानना एक सिद्धहस्त संशोधन तरीके जेमनी ख्याति भारतवर्ष अने विदेशमां जैन-जैनतर विद्वानोमां सुप्रसिद्ध छे. दस्त लिखित प्राचीन भंडारोनों उद्धार ए तेमनो प्रिय व्यवसाय छे, जैन दर्शनना प्राण समा आगम-माहित्यना अपूर्व संशोधन माटे जेओश्री निरंतर भगीरथ प्रयत्न करी ग्या छे अने नाजेनरमां ज अविश्रान्त श्रमपूर्वक जेमलमेरना प्राचीन जैन आगम, साहित्य भंडारोनों अद्यतन शैलि उद्धार करी जेओण ज्ञाननी महासूत्री सेवा बजावी छे; तेमज आ सभा उपकारी प्रकाशन पामेला बसुदेव हिन्दी आदि अनेक अपूर्व प्रकृत-संस्कृत साहित्य ग्रंथोना संशोधन संपादन बगेरे कार्यो करी जेओ आ सभा उपर अनुपम महान उपकार करी ग्या छे, ते परम कृपालु गुरुदेव श्री पुण्यविजयजी महाराजना करकमजमां तेओश्रीना ज श्रमश्री सजायिल आ बृहत्कल्पसूत्र लट्टो विभाग ग्रंथ समर्पण करतां अमो कृतज्ञतानो अपूर्व आनंद अनुभवीए छीये.

श्री आत्मकान्ति ज्ञानमंदिर
(श्री आत्मानंद भवन)
सं० २००९, ज्ञानपंचमी.

मदानो आभारी
श्री जैन आत्मानंद सभा,
भावनगर.

अण.

अण.

अण.

॥ अहम् ॥

ग्रन्थकारोનો परिचय ।

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र महाशास्त्र, जेजुं खरं नाम कपपो छे तेना संपादन साथे तेना उपरनी निर्युक्ति, भाष्य भने टीकातुं सम्पादन करेल होई ए बधायना प्रणेताओ कोण छे-हता तेने लगतो शक्य ऐतिहासिक परिचय आ नीचे कराववामां आवे छे.

छेदसूत्रकार अने निर्युक्तिकार

जैन संप्रदायमां घणा प्राचीन काळधी छेदसूत्रकार अने निर्युक्तिकार तरीके चतुर्दश-पूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी जाणीता छे. आ मान्यताने केटलाय प्राचीन ग्रंथकारोए तेमना ग्रंथोमां जणावी छे, अने ए ज मान्यता आजे जैन संप्रदायमां सर्वत्र प्रचलित छे, परंतु निर्युक्ति, चूर्णि वगैरे प्राचीनतम ग्रंथोनुं सूक्ष्म अभ्यषन करतां तेमां आवता उल्लेखो तरफ ध्यान आपतां उपरोक्त रूढ सांप्रदायिक मान्यता बाधित थाय छे. एटले ओ परिचयमां उपर जणावेली चालु सांप्रदायिक मान्यतानी बन्नेय पक्षनां साधकबाधक प्रमाणो द्वारा समीक्षा करवामां आवे छे.

“ छेदसूत्रोना प्रणेता चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी छे ” ए विषे कोई पण जातनो विसंवाद नथी. जो के छेदसूत्रोमां तेना आरंभमां, अंतमां अगर कोई पण ठेकाणे खुद ग्रन्थकारे पोताना नाम आदि कशायनो उल्लेख कर्यो नथी, तेम छतां तेमना पछी थएल ग्रन्थकारोए जे उल्लेखो कर्यां छे ते जोतां स्पष्ट रीते समजी शकाय छे के—छेदसूत्रकार, चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी ज छे.

दशाश्रुतस्कंधसूत्रनी निर्युक्तिना प्रारंभमां निर्युक्तिकार जणावे छे—

वंदामि भद्रबाहुं, पाईणं चरिमसगलसुयनाणि ।

सुत्तस्स कारगमिसिं, दसासु कप्पे य ववहारे ॥ १ ॥

अर्थात्—“ प्राचीनगोत्रीय, अंतिम श्रुतकेवली तेम ज दशाश्रुतस्कंध, कल्प अने व्यवहारसूत्रना प्रणेता, महर्षि भद्रबाहुने हुं नमस्कार करुं छुं. ”

आ ज प्रमाणेनो उल्लेख पंचकल्पनी आदिमां पण छे. आ बन्नेय उल्लेखो जोतां तेमज बीजुं कोई पण बाधक प्रमाण न होवाधी स्पष्ट रीते कही शकाय के—“ छेदसूत्रोना निर्माता चतुर्दशपूर्वधर अंतिम श्रुतकेवली स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी छे अने तेमणे दशा, कल्प

१. दशाश्रुतस्कंध, कल्प (बृहत्कल्पसूत्र), व्यवहार, निशीथ (आचारप्रकल्प), महानिशीथ अने पंचकल्प आ छ ग्रन्थोने ‘ छेदसूत्र ’ तरीके ओळखवामां आवे छे. प्रस्तुत लेखमां छेदसूत्रकार साथे संबन्ध धरावनार प्रथमनां चार सूत्रो ज समजवानां छे. २. आवश्यकसूत्र, दशवैकालिकसूत्र आदि शास्त्रो उपरनी गाथाबद्ध व्याख्याने निर्युक्ति तरीके ओळखवामां आवे छे.

अने व्यवहार ए त्रण्य छेदसूत्रोनी रचना करी छे. ' आ उल्लेखमां निर्युक्तिरचना करवाने लगतो तेमज तेओश्री "नैमित्तिक-स्थविर" होवाने लगतो कशोय उल्लेख नथी ए ध्यानमां राखवा जेबुं छे.

उपर अमे जे गाथा टांकी छे तेना उपर पंचकल्पमहाभाष्यकारे जे महाभाष्य कयुं छे तेमां पण निर्युक्तिग्रन्थोनी रचना कर्याने लगतो कशोय उल्लेख नथी. पंचकल्प महा-भाष्यनी ए गाथाओ आ नीचे आपवामां आवे छे—

कृष्णं ति णामणिष्फणं, महत्थं वत्तुकामतो ।
 णिज्जूहगस्स भत्तीय, मंगलद्वाए संयुत्ति ॥ १ ॥
 तिस्थगरणमोक्कारो, सत्थस्स तु आइए समक्खाओ ।
 इह पुण जेणऽज्झयणं, णिज्जूहं तस्स कीरति तु ॥ २ ॥
 सत्थाणि मंगलपुरस्सराणि सुहसवणगहणधरणाणि ।
 जम्हा भवंति जंति य, सिस्सपसिस्सेहिं पचयं च ॥ ३ ॥
 भत्ती य सत्थकत्तरि, तत्तो उगओग गोरवं सत्थे ।
 एएण कारणेणं, कीरइ आदी णमोक्कारो ॥ ४ ॥
 ' वद ' अभिवाद-धुतीए, सुभसद्दो णेगहा तु परिगीतो ।
 वंदण पूयण णमणं, धुणणं सक्कारमेगद्दा ॥ ५ ॥
 भइं ति सुंदरं ति य, तुल्लत्थो जत्थ सुंदरा बाहू ।
 सो होति भइबाहू, गोण्णं जेणं तु बालत्ते ॥ ६ ॥
 पाएण ण लक्खिज्जइ, पेसलभावो तु बाहुजुयलस्स ।
 उववण्णमतो णामं, तस्सेयं भइबाहु ति ॥ ७ ॥
 अण्णे वि भइबाहू विसेसणं गोण्णगहण पाईणं ।
 अण्णेसिं पऽविसिट्ठे, विसेसणं चरिमसगलसुतं ॥ ८ ॥
 चरिमो अपच्छिमो खलु, चोदसपुव्वा तु होति सगलसुतं ।
 सेसाण वुदासट्ठा, सुत्तकरऽज्झयणमेयस्स ॥ ९ ॥
 किं तेण कयं तं तू, जं भण्णति तस्स कारतो सो उ ।
 भण्णति गणधारीहिं, सब्वसुयं चैव पुव्वकयं ॥ १० ॥
 तत्तो च्चिय णिज्जूहं, अणुग्गहद्वाए संपयजतीणं ।
 तो सुत्तकारतो खलु, स भवति दशकप्पववहारे ॥ ११ ॥

आ उल्लेखमां महाभाष्यकारे चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामीने मात्र सूत्र-कार तरीके ज जणाव्या छे ए नवमी गाथाना उत्तरार्धथी स्पष्ट थाय छे.

उपर निर्युक्ति, भाष्य अने महाभाष्यना उल्लेखमां चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहु-स्वामीने दशा, कल्प, व्यवहार ए त्रण छेदसूत्रोना ज रचयिता जणाववामां आव्या छे;

પરંતુ પંચકલ્પભાષ્યની સૂર્ણિમાં તેઓશ્રીને નિશીથસૂત્રના પ્રણેતા તરીકે પણ જણાવ્યા છે. એ ઉલ્લેખ અહીં આપવામાં આવે છે—

“ તેણ મગલતા આચારપક્ષ્પ-દસા-કલ્પ-વ્યવહારા ચ નવમપુલ્કનીસંદભૂતા નિષ્કૂહા ।”

પંચકલ્પચૂર્ણી પત્ર ૧ (લિખિત)

અર્થાત્—તે મગલાને (મદ્રબાહુસ્વામીએ) નવમા પૂર્વમાંથી સારરૂપે આચારપ્રકલ્પ, દર્શા, કલ્પ અને વ્યવહાર એ ચાર સૂત્રો ઉદ્ધર્યાં છે—રચ્યાં છે.

આ ઉલ્લેખમાં જે આચારપક્ષ્પ નામ છે એ નિશીથસૂત્રનું નામાન્તર છે. એટલે અત્યારે ગણાતાં છ છેદસૂત્રો પૈકી ચાર મૌલિક છેદસૂત્રોની અર્થાત્ દર્શા, કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથસૂત્રની રચના ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામીએ કરી છે.

તિત્થોગાલિય પ્રકીર્ણક,—જેની રચના વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દિની શરૂઆતમાં થયેલી હોવાનું વિદ્વદ્વર્ય શ્રીમાન્ કલ્યાણવિજયજી “ વીરનિર્વાણ સંવત્ ઔર જૈન કાલગણના ” (પૃ૦ ૩૦, ટિ૦ ૨૭)માં સપ્રમાણ જણાવે છે,—તેમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

સત્તમતો ચિરવાહુ જાણુયસીસુપલ્લિચ્છિય સુવાહુ ।

નામેણ મદ્રબાહુ અવિહી સાધમ્મ સદ્ધોત્તિ (?) ॥ ૧૪ ॥

સો વિ ચ ચોદ્ધસપુલ્લી વારસવાસાઈ જોગપલ્લિવલ્લો ।

સુત્તત્તેણ નિબંધઈ અત્થં અજ્ઞયણબંધસ્સ ॥ ૧૫ ॥

તીર્થોદ્ધારપ્રકીર્ણકના પ્રસ્તુત ઉલ્લેખમાં ચતુર્દશપૂર્વધર મગલાન્ મદ્રબાહુસ્વામીને સૂત્રકાર તરીકે જ વર્ણવ્યા છે, પરંતુ તેથી આગળ વધીને ‘તેઓ નિર્યુક્તિકાર’ હોવા વિષે કે તેમના નૈમિત્તિક હોવા વિષે સૂચના સરસ્વીયે કરવામાં આવી નથી.

ઉપર ટૂંકમાં જે પ્રમાણો નોંધાયાં છે એ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે કે—છેદ-સૂત્રોના પ્રણેતા, અંતિમ શ્રુતકેવલી સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે. આ માન્યતા વિષે કોઈને કશો ય વિરોધ નથી. વિરોધ તો આજે ‘ નિર્યુક્તિકાર કોણ ? અથવા ક્યા મદ્રબાહુસ્વામી ? ’ એનો જ છે, એટલે આ સ્થલે એ વિષેની જ ચર્ચા અને સમીક્ષા કરવાની છે.

જૈન સંપ્રદાયમાં આજે એક એવો મહાન્ વર્ગ છે અને પ્રાચીન કાલમાં પણ હતો, જે “ નિર્યુક્તિઓના પ્રણેતા ચતુર્દશ પૂર્વવિદ્ છેદસૂત્રકાર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે ” એ પરંપરાને માન્ય રાખે છે અને પોષે છે. એ વર્ગની માન્યતાને લગતાં અર્વાચીન પ્રમાણોને—નિરર્થક લેખનું સ્વરૂપ મોટું થઈ ન જાય એ માટે—જતાં કરી, એ વિષેના જે પ્રાચીન ઉલ્લેખો મળે છે એ સૌનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી “ નિર્યુક્તિકાર મદ્રબાહુસ્વામી, ચતુર્દશ-પૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી નથી પણ તે કરતાં કોઈ જુદા જ સ્થવિર છે. ” એ પ્રામાણિક માન્યતાને લગતાં પ્રમાણો અને વિચારસરણી રજૂ કરવામાં આવશે.

૧. પ્રાચીન માન્યતા મુજબ દશાશ્રુતસ્કંધ અને કલ્પને એક સૂત્ર તરીકે માનવામાં આવે અથવા કલ્પ અને વ્યવહારને એક સૂત્રરૂપે માની લઈએ તો ચારને બદલે ત્રણ સૂત્રો થાય.

अमे अही अमारी नवीन छतां प्रामाणिक मान्यताने अंगे जे प्रमाणो अने विचारो रज्जू करीए छीए तेने विद्वानो ध्यानपूर्वक विचारे अने तेनी साधक-बाधकताने लगता विचारो तेमज प्रमाणोने सौम्यताथी प्रगट करे. अही नोधवामां आवती नवीन विचार-सरणीने अंगे कोई पण महाशय प्रामाणिक दलीलो तेमज ऐतिहासिक प्रमाणोद्वारा ऊहापोह करके तो अमे तेना उपर जरूर विचार करीशुं. अमारी मान्यता विद्वद्गर्मां चर्चाईने तेनो वास्तविक निर्णय न आवे त्यां सुधी अमे एना उपर निर्भर रहेवा नथी इच्छता. अने ए ज कारणथी ' छेदसूत्रकार भद्रबाहुस्वामी ' करतां निर्युक्तिकार आचार्य तइन भिन्न होवानी अमारी दृढ मान्यता होवा छतां अमे अमारा तरफथी प्रकाशन पामेला प्रस्तुत बृहत्कल्प-सूत्र ग्रन्थनां शीर्षकोमां लांबा वखतथी चाली आवती रूढ मान्यता मुजब पूज्यश्रीभद्रबाहु-स्वामिविनिर्मितस्वोपनिर्णयनिर्युक्त्युपेतं बृहत्कल्पसूत्रं ए प्रमाणे ज लख्युं छे.

१

हवे अमे अमारी प्रतिज्ञा अनुसार प्रारंभमां " निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहु स्वामी छे " ए मान्यताने लगता प्राचीन उल्लेखो आपीए छीए.

१. " अनुयोगदायिनः-सुधर्मस्वामिप्रभृतयः यावदस्य भगवतो निर्युक्तिकारस्य भद्र-बाहुस्वामिनश्चतुर्दशपूर्वधरस्याचार्योऽतस्तान् सर्वानिति ॥ " आचाराङ्गसूत्र शीलाङ्काचार्य-कृत टीका-पत्र ४.

२. " न च केषाञ्चिदिहोदाहरणानां निर्युक्तिकालादर्वाङ्कालाभाविता इत्यन्योक्तत्वमा-शङ्कनीयम्, स हि भगवाँश्चतुर्दशपूर्ववित् श्रुतकेवली कालत्रयविषयं वस्तु पश्यत्येवेति कथमन्यकृतत्वाशङ्का ? इति । " उत्तराध्ययनसूत्र शान्तिसुरिकृता पाइयटीका-पत्र १३९.

३. " गुणाधिकस्य वन्दनं कर्तव्यम् न त्वधमस्य, यत उक्तम्-“गुणाहि ए बंदणयं” । भद्रबाहुस्वामिनश्चतुर्दशपूर्वधरत्वाद् दशपूर्वधरादीनां च न्यूनत्वात् किं तेषां नमस्कारमसौ करोति ? इति । अत्रोच्यते-गुणाधिका एव ते, अव्यवच्छित्तिगुणाधिक्यात्, अतो न दोष इति । " ओधनिर्युक्ति द्रोणाचार्यकृतटीका-पत्र ३.

४. " इह चरणकरणक्रियाकलापतरुमूलकल्पं सामायिकादिषडध्ययनात्मकश्रुतस्कन्ध-रूपभावशयकं तावदर्थतस्तीर्थकरैः सूत्रतरु गणधरैर्विरचितम् । अस्य चातीव गम्भीरार्थतां सकलसाधु-श्रावकवर्गस्य नित्योपयोगितां च विज्ञाय चतुर्दशपूर्वधरेण श्रीमद्भद्रबाहुनैत-द्व्याख्यानरूपा " आभिणिबोहियनाणं० " इत्यादिप्रसिद्धग्रन्थरूपा निर्युक्तिः कृता । " विशेषावश्यक मलधारिहेमचन्द्रसुरिकृत टीका-पत्र १.

५. " साधूनामनुमहाय चतुर्दशपूर्वधरेण भगवता भद्रबाहुस्वामिना कल्पसूत्रं व्यव-हारसूत्रं चाकारि, उभयोरपि च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः । " बृहत्कल्पपीठिका मलयगिरि-कृत टीका-पत्र २.

६. " इह श्रीमदावश्यकदिसिद्धान्तप्रतिबद्धनिर्युक्तिशास्त्रसंसूत्रणसूत्रधारः.....श्री-

भद्रबाहुस्वामी.....कल्पनामधेयमध्ययनं निर्युक्तियुक्तं निर्यूढवान् । ” बृहत्कल्प-
पीठिका श्रीक्षेमकीर्तिसूरिअनुसन्धिता टीका-पत्र १७७ ।

अही जे छ शास्त्रीय उल्लेखो आपवामां आव्या छे ए बधाय प्राचीन मान्य आचार्य-
वरोना छे अने ए “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी छे ” ए मान्य-
ताने टेको आपे छे. आ उल्लेखोमां सौथी प्राचीन उल्लेख आचार्य श्रीशीलांकनो छे. जे
विक्रमनी आठमी शताब्दिना उत्तरार्धनो अथवा नवमी शताब्दिना आरंभनो छे. आ करतां
प्राचीन उल्लेख खंतपूर्वक तपास करवा छतां अमारी नजरे आवी शक्यो नथी.

उपर नौवेल छ उल्लेखो पैकी आचार्य श्रीशान्त्याचार्यसूरिनो उल्लेख बाद करतां बाकीना
बधा य उल्लेखोमां सामान्य रीते एटली ज हकीकत छे के-“ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वविद्
भद्रबाहुस्वामी छे-हता ” पण श्रीशान्त्याचार्यना उल्लेखमां एटली विशेष हकीकत छे के-
“ प्रस्तुत (उत्तराध्ययनसूत्रनी) निर्युक्तिमां केटलांक उदाहरणो अर्वाचीन अर्थात् चतुर्दश-
पूर्वधर निर्युक्तिकार भगवान् भद्रबाहुस्वामी करतां पाछळना समयमां थएला महापुरुषोने
लगतां छे, माटे ‘ ए कोई बीजानां कहेलां-उमेरेलां छे ’ एवी शंका न लाववी; कारण के
भगवान् भद्रबाहुस्वामी चतुर्दशपूर्वविद् श्रुतकेवळी होई त्रणे काळना पदार्थोने साक्षात्
जाणी शके छे. एटले ए उदाहरणो कोई बीजानां उमेरेलां छे एवी शंका केम
थई शके ? ”

निर्युक्ति आदिमां आवती विरोधास्पद बाबजोनो रदियो आपवा माटेनी जो कोई
मजबूतमां मजबूत दलील कहो के शास्त्रीय प्रमाण कहो तो ते आ एक श्रीशान्त्याचार्य
आपेल समाधान छे. अत्यारे मोटे भागे दरेक जण मात्र आ एक दलीलने अनुसरीने ज
संतोष मानी ले छे, परंतु उपरोक्त समाधान आपनार पूज्य श्रीशान्तिसूरि पोते ज खरे
प्रसंगे ऊंडा विचारमां पडी घडीभर केवा थोभी जाय छे ? अने पोते आपेल समाधान
स्वामीवालुं भासतां केवा विकल्पो करे छे, ए आपणे आगळ उपर जोईशुं.

उपर छ विभागमां आपेल उल्लेखोने अंगे अमारे अही आ करतां विशेष काई ज
चर्चवानुं नथी. जे काई कहेवानुं छे ते आगळ उपर प्रसंगे प्रसंगे कहेवामां आवशे.

२

हवे अमे उपरोक्त अर्थात् “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुस्वामी छे ” ए
मान्यताने बाधित करनार प्रमाणोनो उल्लेख करी ते पछी तेने लगती योग्य चर्चा रजू करीशुं.

१. (क) मूढणइयं सुयं कालियं तु ण णया समयरंति इहं ।

अपुहुत्ते समयारो, नत्थि पुहुत्ते समयारो ॥ ७६२ ॥

जावंति अज्जवइरा, अपुहुत्ते कालियाणुओगे य ।

तेणाऽऽरेण पुहुत्ते, कालियसुय दिट्ठिवाए य ॥ ७६३ ॥

* * *

- (ख) तुंबवणसन्निवेशो, निम्गयं पिउसगासमह्नीणं ।
 छम्मासियं छसु जयं, माऊय समन्नियं वंदे ॥ ७६४ ॥
 जो गुज्झएहिं बालो, निमंतिओ भोयणेण वासंते ।
 णेच्छइ विणीयविणओ, तं वइररिसिं णमंसामि ॥ ७६५ ॥
 उज्जेणीए जो जंभगेहिं आणक्खिऊण थुयमहिओ ।
 अक्खीणमहाणसियं सीहगिरिपसंसियं वंदे ॥ ७६६ ॥
 जस्स अणुण्णाए वायगत्तणे दसपुरम्मि णयरम्मि ।
 देवेहिं कया महिमा, पयाणुमारिं णमंसामि ॥ ७६७ ॥
 जो कन्नाइ धणेण य, णिमंतिओ जुव्वणम्मि गिह्वइणा ।
 नयरम्मि कुसुमनामे, तं वइररिसिं णमंसामि ॥ ७६८ ॥
 जेणुद्धरिआ विज्जा, आगासगमा महापरिण्णाओ ।
 वंदामि अज्जवइरं, अपच्छिमो जो सुयहराणं ॥ ७६९ ॥

* * *

- (ग) अपुहुत्ते अणुओगो, चत्तारि दुवार भासई एगो ।
 पुहुत्ताणुओगकरणे, ते अत्थ तओ उ वोच्छिन्ना ॥ ७७३ ॥
 देविदवंदिएहिं, महाणुभागेहिं रक्खिअज्जेहिं ।
 जुगमासज्ज विभत्तो, अणुओगो तो कओ चउहा ॥ ७७४ ॥
 माया य रुइसोमा, पिया य नामेण सोमदेव ति ।
 माया य फग्गुरक्खिय, तोसलिपुत्ता य आयरिआ ॥ ७७५ ॥
 निज्जवण भइगुत्ते, वीसुं पढणं च तस्स पुव्वगयं ।
 पव्वाविओ य माया, रक्खिअखमणेहिं जणओ य ॥ ७७६ ॥

* * *

- (घ) बहुरय पएस अब्वत्त समुच्छ दुग तिग अबद्धिगा चेव ।
 सत्तेए णिण्हगा खल्ल, तित्थम्मि उ वद्धमाणस्स ॥ ७७८ ॥
 बहुरय जमालिपभवा, जीवपएसा य तीसगुत्ताओ ।
 अब्वत्ताऽऽसाढाओ, सामुच्छेयाऽऽसमित्ताओ ॥ ७७९ ॥
 गंगाओ दो किरिया, छल्लुगा तेरासियाण उप्पत्ती ।
 थेरा य गोट्टमाहिल, पुट्टमवद्धं परूविति ॥ ७८० ॥
 सावत्थी उसभपुरं, सेयविया मिहिल उल्लुगातीरं ।
 पुरिमंतरंजि दसपुर, रहवीरपुरं च णयराइं ॥ ७८१ ॥
 चोइस सोलस वासा, चोइस वीसुत्तरा य दोण्णि सया ।
 अट्ठावीसा य दुवे, पंचेव सया उ चोयाल ॥ ७८२ ॥

पंचसया चुलसीया, छ च्चेव सया णवोत्तरा हुंति ।
पाणुप्पत्ती य दुवे, उप्पण्णा णिव्वुए सेसा ॥ ७८३ ॥

* * *

मिच्छादिद्वीयाणं, जं तेसिं कारियं जहिं जत्थ ।
सवंपि तयं सुद्धं, मूले तह उत्तरगुणे य ॥ ७८८ ॥

* * *

पाडलिपुत्त महागिरि, अज्जसुहत्थी य सेट्ठि वसुभूती ।
वइदिस उज्जेणीए, जियपडिमा एलकच्छं च ॥ १२८३ ॥

आवश्यकनिर्युक्ति ।

२. अरहंते वंदित्ता, चउदसपुव्वी तहेव दसपुव्वी ।
एक्कारसंगसुत्तथधारए, सव्वसाहू य ॥ १ ॥
ओहेण उ णिज्जुत्तिं, वुच्छं चरणकरणाणुओगाओ ।
अप्पक्खरं महत्थं, अणुगहत्थं सुविहियाणं ॥ २ ॥

ओघनिर्युक्ति ।

३. अपुहुत्त-पुहुत्ताइं, निदिसिउं एत्थ होइ अहिगारो ।
चरणकरणाणुओगेण तस्स दारा इमे हुंति ॥ १ ॥

दशवैकालिकनिर्युक्ति ॥

४. जह जह पएसिणी जाणुगम्मि पालित्तओ भमाडेइ ।
तह तह सीसे वियणा, पणस्सइ गुरुंडरायस्स ॥ ४९८ ॥

* * *

नइ कणह-विन्न दीवे, पंचसया तावसाण णिवसंति ।
पव्वदिवसेसु कुलवइ, पालेवुत्तार सक्कारे ॥ ५०३ ॥
जण सावगाण खिसण, समियक्खण माइठाण लेवेण ।
सावय पयत्तकरणं, अविणय लोए चलण धोए ॥ ५०४ ॥
पडिलाभिय वच्चंता, निबुद्धु नइकूलमिलण समियाओ ।
विम्हिय पंच सया तावसाण पव्वज्ज साहा य ॥ ५०५ ॥

पिण्डनिर्युक्ति ।

५. (क) भगवं पि थूलभद्दो, तिक्खे चंक्कम्मिओ न उण छिन्नो ।
अग्गिसिहाए वुत्थो, चाउम्मासे न उण दब्बो ॥ १०४ ॥
उज्जेणि कालखमणा सागरखमणा सुवण्णभूमीए ।
इंदो आउयसेसं, पुच्छइ सादिक्ककरणं च ॥ १२० ॥

* * *

(સ) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના ચાતુરંગીય અધ્યયનમાં ' બહુરય પપ્સ અઠ્ઠત્ત સમુચ્છ૦ ' ૧
 इत्यादि-(निर्युक्ति गाथा १६४ थी गाथा १७८ सुधी)માં સાત નિહ્વો અને વિગંબરમતનું,—
 आवश्यक-निर्युक्ति गाथा. ७७८ थी ७८३ मां छे ते करतां,—विस्वृत वर्णन छे.

(ग) रहवीपुरं नयरं, दीवगमज्जाण अज्जकण्हे य ।

सिबभूइस्सुवहिंमि, पुच्छा थेराण कहणा य ॥ १७८ ॥

उत्तराध्ययनसूत्रनिर्युक्ति ।

६ एगमविए य बद्धाउए य अभिमुहियनामगोए य ।

एते तिन्नि वि देसा, दवम्मि य पौडरीयस्स ॥ १४६ ॥

वृत्ति:—'एगे'त्यादि । एकेन भवेन गतेन अनन्तरभव एव यः पौण्डरीकेषु उत्प-
 त्तयते स एकभक्तिकः । तथा तदासन्नतरः पौण्डरीकेषु बद्धायुष्कः । ततोऽप्यासन्नतमः 'अभि-
 मुखनामगोत्रः' अनन्तरसमयेषु यः पौण्डरीकेषु उत्पद्यते । 'एते' अनन्तरोक्ताः त्रयोऽप्यादे-
 श्नुविशेषा द्रव्यपौण्डरीकेऽवगन्तव्या इति ॥ सूत्रकृतांगनिर्युक्ति श्रुत० २, अध्य० १,
 पत्र २६७-६८ ।

આ વિભાગમાં આપેલ આધારો 'નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુ-
 स्वामी' હોવાની માન્યતાનો વિરોધ કરનારા છે. જે સુદ નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિમ્નથોમાંના છે
 एटलुं ज नहि पण निर्युक्तिकार 'चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी' होवानी मान्यताने लगता
 પ્રથમ વિભાગમાં આપેલા પુરાવાઓ કરતાં વધારે પ્રાચીન તેમજ વિચારણીય છે. હવે અમે
 આ મ્નાણોની ચર્ચા કરતી વિચારસરણી રજૂ કરીએ છીએ.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુસ્વામી, એ જો ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ ભદ્રબાહુસ્વામી જ હોય તો તેમણે
 रबेला निर्युक्तिमंथोमां नीचेनी बाबतो न ज होवी जोईए, जे अत्यारे निर्युक्तिमंथोमां प्रत्य-
 क्षपणे जोवामां आवे छे.—

૧. (ક) આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગાથા ૭૬૪ થી ૭૭૬ સુધીમાં સ્થવિર ભદ્રગુપ્ત (વજ્ર-
 स्वामीना विद्यागुरु), आर्य सिंहगिरि, श्रीवज्रस्वामी, तोसलिपुत्राचार्य, आर्यरक्षित, फल्गु-
 रक्षित आदि अर्वाचीन आचार्योंने लगता प्रसंगोनुं वर्णन. (जुओ उल्लेख १ ख).

(ख) पिडनिर्युक्ति गाथा. ४९८ मां पादलिप्ताचार्येनो प्रसंग अने गाथा ५०३ थी
 ५०५ मां वज्रस्वामीना मामा आर्य समितसूरिनो संबंध, ब्रह्मद्वीपिक तापसोनी प्रब्रज्या
 અને બ્રહ્મદ્વીપિક શાસ્ત્રાની ઉત્પત્તિનું વર્ણન (जुओ उल्लेख ४).

(ग) उत्तराध्ययननिर्युक्ति गाथा १२० मां कालिकाचार्येनी कथा (जुओ उल्लेख ५ क).

૨. ઓચનિર્યુક્તિ ગાથા. ૧ માં ચૌદપૂર્વધર, દશપૂર્વધર અને અગિયાર અંગજ્ઞાતાઓને
 सामान्य नमस्कार कर्यो छे, ए पूज्य श्रीद्रोणाचार्ये जणावुं छे तेम अणघटतो नथी पण
 आव० नि० गाथा ७६४ थी ७६९ सुधीमां दशपूर्वधर श्रीवज्रस्वामीने नाम लईने
 નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે તે યોગ્ય નથી. (जुओ उल्लेख १ तथा २ ख).

૩. (ક) આવ૦ નિ૦ ગાથા ૭૬૩ અને ૭૭૪ માં જળાવ્યું છે કે—આર્ય વજ્રસ્વામીના જમાના સુધી કાલિકસૂત્રાદિની જુદા જુદા અનુયોગરૂપે વહેંચળી થઈ ન હતી પણ તે બાદ એ વહેંચળી થઈ છે, અને એ દેવેન્દ્રવંદિત ભગવાન્ આર્યરક્ષિતે કાલ અને પોતાના દુર્બલિકા—પુષ્યમિત્ર નામના વિદ્વાન્ શિષ્યની સ્મરણશક્તિના હાસને જોઈને કરી છે. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ ક અને ગ).

(ખ) દશવૈકાલિકનિર્યુક્તિ ગાથા ૪ માં અનુયોગના પૃથક્ત્વ અપૃથક્ત્વનો ઉલ્લેખ છે, તેમાં જળાવ્યું છે કે—આ શાસ્ત્રનો સમાવેશ ચરણકરણાનુયોગમાં થાય છે. (જુઓ ઉલ્લેખ ૩).

(ગ) ઓઘનિર્યુક્તિ ગાથા ૨ માં એનો પોતાનો સમાવેશ ચરણકરણાનુયોગમાં હોવાનું જળાવ્યું છે. (ઉલ્લેખ ૨).

૪. આવ૦ નિ૦ ગાથા ૭૭૮ થી ૭૮૩ માં અને ઉત્ત૦ નિ૦ ગાથા ૧૬૪ થી ૧૭૮ સુધીમાં સાત નિહ્વો અને આઠમા વિગંઝરમતની ઉત્પત્તિ અને તેમની માન્યતાઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, જેમાંના ઘણાં ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રવાહુસ્વામી પછી થયેલા છે. અર્થાત્ એકંદર શ્રમણભગવાન્ મહાવીરના નિર્વાણ પછીના સાત સૈકા સુધીમાં બનેલ પ્રસંગો આ વસ્ત્રે નિર્યુક્તિગ્રંથમાં નોંધાયેલા છે. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ ઘ તથા ૫, સ્વ).

૫. સૂત્રકૃતાંગનિર્યુક્તિ ગાથા ૧૬૪ માં દ્રવ્યનિક્ષેપને લગતા ત્રણ આદેશો અર્થાત્ ત્રણ માન્યતાઓનો ઉલ્લેખ છે, જે ચતુર્દશપૂર્વધર ભગવાન્ ભદ્રવાહુ પછી થયેલ સ્થવિર આર્ય સુહસ્તી આદિ અર્વાચીન સ્થવિરોની માન્યતારૂપ હોઈ તેનો ઉલ્લેખ નિર્યુક્તિગ્રંથમાં સંગત ન હોઈ શકે (ઉલ્લેખ ૬).

ઉપર જણાવેલ વાક્યો ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રવાહુકૃત નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં હોય એ કોઈ પણ રીતે ઘટમાન ન કહેવાય. પૂજ્ય શ્રીશાંત્યાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે ‘ નિર્યુક્તિકાર ત્રિકાલજ્ઞાની હતા એટલે નિર્યુક્તિમાં એ વાક્યોનો ઉલ્લેખ હોવો અયોગ્ય નથી ’ એ વાતને આપણે માની લઈએ તેમ છતાં નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં નામ લઈને શ્રીવજ્રસ્વામીને નમસ્કાર, અનુયોગની પૃથક્તા, નિહ્વાદિની ઉત્પત્તિ, પોતાના પછી ઉત્પન્ન થયેલ આચાર્યોની માન્યતાઓનો સંગ્રહ આદિ વાક્યોનો ઉલ્લેખ કોઈ પણ રીતે સંગત માની શકાય નહિ; કારણ કે—

(ક) કોઈપણ મહાન્ વ્યક્તિ “ નમો તિત્થસ્સ, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો સવ્વસાહૂણં ” ઇત્યાદિ વાક્યો દ્વારા ધર્મ પ્રત્યેનો અથવા ગુણો પ્રત્યેનો આદર પ્રગટ કરવા માટે સામાન્ય નમસ્કાર કરે એ અયોગ્ય નથી, પણ એ જ વ્યક્તિ પોતા કરતાં લઘુ દરજ્જે રહેલ વ્યક્તિને નામ લઈને નમસ્કાર કરે એ તો કોઈપણ રીતે યોગ્ય ન ગણાય અને એમ બની શકે પણ નહિ. ચૌદ પૂર્વધર ભગવાન્ ભદ્રવાહુસ્વામી, ઓઘનિર્યુક્તિના મંગલા-ચરણમાં કર્યું છે તેમ ગુણો પ્રત્યે બહુમાન દર્શાવવા ખાતર દશપૂર્વધર આદિને કે સામાન્યતયા સાધુસમુદાયને નમસ્કાર કરે એમાં અણઘટતું કશું જ નથી; પણ તેઓશ્રી સ્થવિર આર્ય વજ્રસ્વામીને “ તં વહિરિસિં નમંસામિ, વંદામિ અજ્ઞવહરં ” એ રીતે સાક્ષાત્ નામ લઈ

भगवत्कार करे अथवा पोताना शिष्यने “ भगवं पि थूलभहो ” एम व्यक्तिकत नाम लई “ भगवं ” तरीके लखे ए ज्यारे पण बनी न शके अने ए पद्धति विनयधर्मनी रक्षा खातर कोई पण शास्त्रकारने के श्रुतधरने मान्य न ज होई शके.

(ख) चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी, जेमणे अनुयोगनी अपृथक् दशमां निर्युक्तिग्रंथोनी रचना कर्यानुं कहेवामां आवे छे तेओश्री १ पोता पछी लगभग चार सैका बाद बननार अनुयोगपृथक्त्वनी घटनानो उल्लेख करे, २ तेमना पोताना पछी थनार स्थविरोनी जीवनकथा अने मान्यताओनी नोध ले अने ३ केटलाक निह्को अने दिगंबरमत, जे तेमना पोतानाथी केटलेय काळांतरे उत्पन्न थएला छे तेमनी उत्पत्ति अने मान्यताओने निर्युक्तिग्रंथोमां वर्णवे ए कोई पण प्रकारे स्वीकारी के कल्पी शकाय तेम नथी. जो उपर्युक्त घटनाओ बन्या अगाउ ज तेनो उल्लेख निर्युक्तिग्रंथोमां करी देवामां आवे तो ते ते मान्यता के मत अमुक पुरुषथी रूढ थयानुं कहेवामां आवे ए शी रीते कही शकाय ?.

(ग) जे दश आगमो उपर निर्युक्तिओ रचायानो उल्लेख आवश्यकनिर्युक्तिमां छे, ए पैकीनां आचारांग अने सूत्रकृतांग ए वे अंगआगमो चौदपूर्वधर आर्य भद्रबाहुस्वामीना जमानामां जैन साम्प्रदायिक मान्यतानुसार अतिमहान् अने परिपूर्ण हतां, तेमज एना प्रत्येक सूत्र पर एकी साथे चार अनुयोग प्रवृत्त हता, ए स्थितिमां उपरोक्त अंगआगमो उपर गूथा-एल निर्युक्तिग्रन्थो अति विशाल अने चार अनुयोगमय होबा जोईए, तेमज बीजा आगमग्रन्थो उपर निर्माण करेल निर्युक्तिग्रन्थो पण चार अनुयोगमय अने विस्तृत होबा जोईए, अने ते उपरांत एमां उपर निर्देश करेल अनुयोगनी पृथक्त्वानो के अर्वाचीन स्वविरोनी जीवनकथा साथे संबंध धरावती कोई पण वाचतनो उल्लेख सदंतर न होवो जोइए.

आ कथन सामे ‘ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर श्रीभद्रबाहुस्वामी होबा ’नी मान्यता तरफ बलण धरावनारा विद्वानोनुं कहेवुं छे के—“ निर्युक्तिकार, चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुस्वामी ज छे. तेओश्रीए ज्यारे निर्युक्तिग्रंथोनी रचना करी त्यारे ए निर्युक्तिग्रंथो चार अनुयोगमय अने विशाल ज हता; पण ज्यारे स्थविर आर्यरक्षिते पोताना दुर्धलिका पुष्यमित्र नामना विद्वान् शिष्यनी विस्मृतिने तेमज तेमनी पाळळ भविष्यमां थनार शिष्य-प्रशिष्यादि संततिनी अत्यन्त मंदबुद्धिने ध्यानमां लई अनुयोगने पृथक् कर्था त्यारे उपरोक्त चार अनुयोगमय निर्युक्तिग्रन्थोने पण पृथग् अनुयोगरूपे व्यवस्थित करी लीधा. ”

जो के, जेम स्थविर आर्यरक्षित भगवाने अनुयोगने पृथक् कर्थांना तेमज आर्यस्कंदिल आवि स्थविरोए माथुरी प्रमुख भिन्न भिन्न वाचनाओ द्वारा आगमोनी पुनर्व्यवस्था कर्थांना

१ आवस्सयस्स दसकालियस्स तह उत्तरज्जमात्थारे ।

सूयगडे गिज्जुत्तिं वोच्छामि तद्वा दसाणं च ॥ ९४ ॥

कप्पस्स य गिज्जुत्तिं, ववहारस्सेव परमनिउणस्स ।

सुरियपण्णत्तीए, वुच्छं इसिभासिआणं च ॥ ९५ ॥

अथवा ए आगमोनी वाचना चालु कर्या आदिने लगता विविध उल्लेखो मळे छे, तेम निर्युक्ति-ग्रन्थोने व्यवस्थित करवाने लगतो एक पण उल्लेख मळतो नथी; तेम छतां उपरोक्त समाधानने आपणे कबूल करी लईए तो पण ए समाधान सामे एक विरोध तो ऊभो ज छे के—

स्थविर आर्यरक्षितना जमानामां आचारांग अने सूत्रकृतांग ए बे अंगआगमोनुं प्रमाण ते ज हतुं जे चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामीना जमानामां हतुं, एटले ए निर्युक्तिग्रंथो चार अनुयोगमय होवाने बदले भले एक अनुयोगानुसारी हो, परंतु ए निर्युक्तिग्रंथोनुं प्रमाण तो सूत्रग्रंथोनी विशाळताने अनुसारी विशाळ ज होवुं जोईए; पण तेम नहोतां आपणा सामे विद्यमान निर्युक्तिग्रन्थो माथुरी आदि वाचनाओ द्वारा अतिसंस्कार पामेल अने जैन साम्प्रदायिक मान्यतानुसार अति टूंकई गएल अंतिम सूत्रसंकलनाने ज आवाद अनुसरे छे.

अनुयोगनी पृथक्का आदिने लगती बाबतो विषे कदाच एम कहेवामां आवे के—
“ए उल्लेखो स्थविर आर्य रक्षिते निर्युक्तिग्रंथोनी पुनर्व्यवस्था करी त्वारे उमेरेल छे” तो पण निर्युक्तिग्रन्थोमां गोष्ठामाहिल निहव अने दिगंबरमतनी उत्पत्तिने लगती हकीकत निर्युक्तिग्रन्थमां क्यांथी आवी ? के जे बनेयनी उत्पत्ति स्थविर श्रीआर्यरक्षित भगवानना स्वर्गवास पछी थएल छे. आ बाबतने उमेरनार कोई त्रीजा ज स्थविरने शोधवा जवुं पडे एवुं छे.

वस्तुतः विचार करवामां आवे तो कोई पण स्थविर महर्षि प्राचीन आचार्यना ग्रंथने अनिवार्य रीते व्यवस्थित करवानी आवश्यकता ऊभी थतां तेमां संबंध जोडवा पूरतो घटतो उमेरो के सहज फेरफार करे ए सहज होई शके, पण तेने बदले ते मूळ ग्रंथकारना जमानाओ पछी बनेली घटनाओने के तेवी कोई बीजी बाबतोने मूळ ग्रंथमां नवेसर पेसाडी दे एथी ए ग्रंथनुं मौलिकपणुं, गौरव के प्रामाणिकता जळवाय खरां ? आपणे निर्विवादपणे कबूल करवुं जोईए के मूळ ग्रंथमां एवो नवो उमेरो क्यारे य पण वास्तविक तेमज मान्य न करी शकाय. कोई पण स्थविर महर्षि अणघटतो उमेरो मूळ ग्रंथमां न ज करे अने जो कोई करे तो तेवा उमेराने ते ज जमानाना स्थविरो मंजूर न ज राखे. अने तेम बने तो तेनी मौलिकतामां जरूर ऊणप आवे.

अहीं प्रसंगवशात् एक वात स्पष्ट करी लईए के, चतुर्दशपूर्वधर भगवान् भद्रबाहुना जमानाना निर्युक्तिग्रंथोने आर्यरक्षितना युगमां व्यवस्थित कराय अने आर्यरक्षितना युगमां व्यवस्थित कराएल निर्युक्तिग्रंथोने ते पछीना जमानामां व्यवस्थित करवामां आवे, एटलुं ज नहि पण ए निर्युक्तिग्रंथोमां उत्तरोत्तर गाडां ने गाडां भरीने बंधारो घटाडो करवामां आवे, आ जातनी कल्पनाओ जराय युक्तिसंगत नथी. कोई पण मौलिक ग्रंथमां आवा फेरफारो कर्या पछी ए ग्रंथने मूळ पुरुषना नामथी प्रसिद्ध करवामां खरे ज एना प्रणेता मूळ पुरुषनी तेमज ते पछीना स्थविरोनी प्रामाणिकता दूषित ज थाय छे.

उपर जणाववामां आव्युं ते सिबाय निर्युक्तिग्रन्थोमां त्रण बाबतो एवी छे के जे निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर होवानी मान्यता धरावतां आपणने अटकावे छे.

૧ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં અકામમરણીય નામના અધ્યયનમાં નીચે પ્રમાણેની નિર્યુક્તિ ગાથા છે:—

સઠ્ઠ્વે એ દારા, મરણવિભક્તીઠ્ઠ વણિયા કમસો ।

સગલણિણે પયત્થે, જિણ ચડદસપુઠ્ઠિવિ ભાસંતિ ॥ ૨૩૩ ॥

અર્થાત્—મરણવિભક્તિને લગતાં વધાં દ્વારોને અનુક્રમે વર્ણવ્યાં, (પરંતુ) પદાર્થોને સંપૂર્ણ અને વિશદ રીતે જિન એટલે કેવલજ્ઞાની અને ચતુર્દશપૂર્વી (જ) કહે છે—કહી શકે છે.

આ ગાથામાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે—“ પદાર્થોને સંપૂર્ણ અને વિશદ રીતે કેવલજ્ઞાની અને ચૌદપૂર્વધર જ કહે છે ” જો નિર્યુક્તિકાર પોતે ચૌદપૂર્વી હોય તો ગાથામાં “ ચડદસપુઠ્ઠિવિ ” એમ ન લલે.

શ્રીમાન્ શાન્ત્યાચાર્યે પરીષહાધ્યયનના અંતમાં જણાવ્યું છે કે—“ ભગવાન્ ભદ્રબાહુ-સ્વામી ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ શ્રુતકેવલી હોઈ ત્રણે કાઠના પદાર્થોને સાક્ષાત્ જાણી શકે છે માટે અર્વાચીન ઉદાહરણો જોઈ એને માટે બીજાનાં કરેલાં હશે એમ શંકા ન કરવી ” પરંતુ આ પ્રમાણે સમાધાન આપનાર પૂજ્યશ્રી શાન્ત્યાચાર્યને ઉપરોક્ત ગાથાની ટીકા કરતાં ઘડીભર વિચારમગ્ન થવા સાથે કેવું મૂંઝાવું પડ્યું છે એ આપણે નીચે આપેલા એમની ટીકાના અંશને ધ્યાનમાં લેતાં સમજી શકીએ છીએ—

“ સમ્પ્રત્યતિગમ્ભીરતામાગમસ્ય દર્શયન્નાત્મૌઢ્યત્પરિહારાયાહ ભગવાન્ નિર્યુક્તિકાર:—

સઠ્ઠ્વે એ દારા૦ ગાથાવ્યાખ્યા—‘ સર્વાણિ ’ અશેષાણિ ‘ એતાનિ ’ અનન્તરમુપદર્શિ-તાનિ ‘ દ્વારાણિ ’ અર્થપ્રતિપાદનમુલાનિ ‘ મરણવિભક્તે: ’ મરણવિભક્ત્યપરનાસ્નોઽસ્થૈવાધ્યયનસ્ય ‘ વર્ણિતાનિ ’ પ્રરૂપતાનિ, મયેતિ શેષ: , ‘ કમસો ’ ત્તિ પ્રાગ્વત્ ક્રમત: । આહ એવં સક-લાઽપિ મરણવક્તવ્યતા ઉક્તા ઉત ન ? ઇત્યાહ—સકલાશ્ચ—સમસ્તા નિપુણાશ્ચ—અશેષવિશે-ષકલિતા: સકલનિપુણા: તાન્ પદાર્થાન્ ઇહ પ્રશસ્તમરણાદીન્ જિનાશ્ચ—કેવલિન: ચતુર્દશ-પૂર્વિણશ્ચ—પ્રભવાદયો જિનચતુર્દશપૂર્વિણો ‘ ભાષન્તે ’ વ્યક્તમભિદધતિ, અહં તુ મન્દમતિ-ત્વાન્ન તથા વર્ણયિતું ક્ષમ ઇત્યભિપ્રાય: । સ્વયં ચતુર્દશપૂર્વિત્વેઽપિ યચ્ચતુર્દશપૂર્વ્યુપાદાનં તત્ તેષામપિ ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વેન શેષમાહાત્મ્યરૂપાપનપરમદ્દુષ્ટમેવ, ભાષ્યગાથા વા દ્વારગાથાદ્વયાદારભ્ય લક્ષ્યન્ત ઇતિ પ્રેર્યાનવકાશ એવેતિ ગાથાર્થ: ॥ ૨૩૩ ॥ ”

ઉત્તરાધ્યયન પાઠ્યટીકા પત્ર. ૨૪૦.

ઉપરોક્ત ટીકામાં શ્રીમાન્ શાન્ત્યાચાર્યે જે રીતે સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે—“ ૧. નિર્યુક્તિકાર પોતે ચૌદપૂર્વી હોવા છતાં “ચડદસપુઠ્ઠિવિ” એમ લલ્યું છે તે ચૌદપૂર્વધરો આપસ આપસમાં અર્થજ્ઞાનની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાનપતિત અર્થાન્ ઓછાવત્તી સમજવાઠ્ઠા હોવાથી પોતાથી અધિકનું માહાત્મ્ય સૂચવવા માટે છે. ૨. અથવા દ્વારગાથાથી લઈને અહીં સુધીની વધીયે ભાષ્યગાથા હોવી જોઈએ એટલે શંકાને સ્થાન નથી. ”

આવું વૈકલ્પિક અને નિરાધાર સમાધાન એ વધારેય પણ વાસ્તવિક ન ગણાય, તેમજ

आ समाधाने चूर्णिकारनो टेको पण नथी. ज्यारे कोइ पण स्थळे विरोध जेवुं आवे त्तारे तेने स्वेच्छाथी " भाष्यगाथा छे " इत्यादि कही निराधार समाधान आपवाथी काम चाली शके नहि. एटले पूज्यश्री शान्तिसूरिजीनुं उपरोक्त वैकल्पिक समाधान,—जेना माटे सुद्ध पोते पण शंकित छे,—मान्य राखी शकाय नहि.

२. सूत्रकृतांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधना पहेला पुंडरीकाध्ययनमां ' पुंडरीक ' पदना निक्षेपोनुं निरूपण करतां द्रव्यनिक्षेपना जे त्रण आदेशोनो निर्युक्तिकारे संग्रह कर्यो छे ए बृहत्कल्पसूत्रचूर्णिकारना कहेवा प्रमाणे स्थविर आर्यमंगु, स्थविर आर्यसमुद्र अने स्थविर आर्यसुहस्ती ए त्रण स्थविरोनी जुदी जुदी त्रण मान्यतारूप छे. चूर्णिकारे जणावेल वात साची होय,—बाधित होवा माटेनुं कोई प्रमाण नथी,—तो आपणे एम मानवुं जोईए के चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुकृत निर्युक्तिग्रंथोमां तेमना पळी थएल स्थविरोना आदेशोनो अर्थात् एमनी मान्यताओनो उल्लेख होई ज न शके. अने जो ए स्थविरोना मतोनो संग्रह निर्युक्तिग्रंथोमां होय तो ' ए कृति चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुनी नथी पण कोई बीजा ज स्थविरनी छे ' एम कहेवुं जोईए. जो पाछळथएल स्थविरोनी कहेवाती, मान्यताओनो संग्रह चतुर्दशपूर्वधरनी कृतिमां होय तो ए मान्यताओ आर्यमंगु आदि स्थविरोनी कहेवाय ज नहि. जो कोई आ प्रमाणे प्रयत्न करे तो ए सामे विरोध ज ऊभो थाय. अन्तु, निर्युक्तिमां पाछळना स्थविरोना उपरोक्त द्रव्यनिक्षेपना त्रण आदेशो जोतां निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी होवानी मान्यता बाधित थाय छे.

३. उपर अमे जे वे प्रमाण टांकी आठ्या ते करतां त्रीजुं प्रमाण वधारे सबळ छे अने ए दशाश्रुतस्कंधनी निर्युक्तिनुं छे. दशाश्रुतस्कंधनी निर्युक्तिना प्रारंभमां नीचे प्रमाणे गाथा छे—

वंदामि भद्रबाहुं, पाईणं चरिमसगलसुयनार्णि ।

सुत्तस्स कारगमिसिं, दसासु कप्पे य ववहारे ॥ १ ॥

दशाश्रुतस्कंधनिर्युक्तिना आरंभमां छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर भद्रबाहुने उपर प्रमाणे नमस्कार करवामां आवे ए उपरथी सौ कोई समजी शके तेम छे के—“ निर्युक्तिकार चतुर्दश पूर्वधर भद्रबाहुस्वामी होय तो पोते पोताने आ रीते नमस्कार न ज करे. ” एटले आ उपरथी अर्थात् ज एम सिद्ध थाय छे के—निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी नथी पण कोई बीजी ज व्यक्ति छे.

१. गणहरथेरकर्यं वा, आपसा मुक्कवागगणतो वा ।

धुवचलविसेसतो वा, अंगाडणंगेसु णाणत्तं ॥ १४४ ॥

चूर्णिः—किं च आपसा जहा अज्जमंगू तिविहं संखं इच्छति—एगभवियं बद्धाउयं अभिमुहनामगोत्तं च । अज्जसमुद्दा दुविहं—बद्धाउयं अभिमुहनामगोत्तं च । अज्जसुद्धत्थी एगं—अभिमुहनामगोत्तं इच्छति ॥

कल्पभाष्यगाथा अने चूर्णि (लिखित प्रति)

अहीं कोईए एम कहेवानुं साहस न करवुं के—“ आ गाथा भाष्यकारनी अथवा प्रसिद्ध गाथा हशे ’ कारण के—खुद चूर्णिकारे ज आ गाथाने निर्युक्तिगाथा तरीके जणावी छे. आ स्थले सौनी जाणखातर अमे चूर्णिना ए पाठने आपीए छीए—

चूर्णि—तं पुण मंगलं नामादि चतुर्विधं आवस्सगाणुकमेण परूवेयठं । तत्थ भावमंगलं निञ्जुचिकारो आह—वंदामि भद्रबाहुं, पाईणं चरिमसगलसुयणाणि । सुत्तस्स कारगमिसि, दसामु कप्पे य ववहारे ॥ १ ॥

चूर्णिः—भद्रबाहु नामेणं । पाईणो गोत्तेणं । चरिमो अपच्छिमो । सगलाइं चोरसपु-
ठ्वाइं । किंनिमित्तं नमोकारो तस्स कज्जति ? उच्यते—जेण सुत्तस्स कारओ ण अत्थस्स,
अत्थो तिथ्यगरातो पसूतो । जेण भण्णति—अत्थं भासति अरहा० गाथा । कतरं सुत्तं ?
दसाओ कप्पो ववहारो य । कतरातो उद्धृतम् ? उच्यते—पञ्चक्खाणपुठ्वातो । अहवा भाव-
मंगलं नन्दी, सा तहेव चउत्विहा ॥

—दशाश्रुतस्कंधनिर्युक्ति अने चूर्णि (लिखित प्रति)

अहीं अमे चूर्णिनो जे पाठ आप्यो छे एमां चूर्णिकारे “ भावमंगल निर्युक्तिकार कहे छे ” एम लखीने ज “ वंदामि भद्रबाहुं० ” ए मंगलगाथा आपी छे एटले कोईने बीजी कल्पना करवाने अवकाश रहेतो नथी.

भगवान् भद्रबाहुनी कृतिरूप छेदसूत्रोमां दशाश्रुतस्कंधसूत्र सौथी पहेलुं होई तेनी निर्युक्तिना प्रारंभमां तेमने नमस्कार करवामां आव्यो छे ए छेदसूत्रोना प्रणेता तरीके अत्यंत औचित्यपात्र ज छे.

जो चूर्णिकार, निर्युक्तिकार तरीके चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुने मानता होत, तो तेओश्रीने आ गाथाने निर्युक्तिगाथा तरीके जणाववा पहेलां मनमां अनेक विकल्पो ऊठ्या होत. एटले ए वात निर्विवादपणे स्पष्ट थाय छे के—“ चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी निर्युक्तिकार नथी ”

अमने तो लागे छे के निर्युक्तिकारना विषयमां उद्भवेलो गोटाळो चूर्णिकारना जमाना पछीनो अने ते नामनी समानतामांथी जन्मेलो छे.

उपर अमे प्रमाणपुरःसर चर्चा करी आव्या ते कारणसर अमारी ए दृढ मान्यता छे के—आजना निर्युक्तिप्रथो नथी चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामीना रचेला के नथी ए, अनुयोगपृथक्त्वकार स्थविर आर्यरश्रितना युगमां व्यवस्थित कराएल; परंतु आजना आपणा निर्युक्तिप्रथो उपराउपरी पढता भयंकर दुकाळो अने श्रमणवर्गनी यादशक्तिनी स्वामीने कारणे खंडित थएल आगमोनी स्थविर आर्यस्कंदिल, स्थविर नागार्जुन आदि स्थविरोंए पुनःसंकलना अथवा व्यवस्था करी तेने अनुसरता होई ते पछीना छे.

उपर अमे जणावी आव्या ते मुजब आजना आपणा निर्युक्तिप्रन्थो चतुर्दशपूर्वविद् स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामिकृत नथी—न होय, तो एक प्रश्न सहेजे ज उपस्थित थाय छे

के ल्यारे ए निर्युक्तिग्रन्थो कोणे रचेला छे ? अने एनो रचनासमय कयो होबो जोईए ? आ प्रश्नने लगता लभ्य प्रमाणो अने अनुमानो अमे आ नीचे रजू करीए छीए—

‘ छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामी ए ज निर्युक्तिकार छे ’ ए भ्रान्त मान्यता जो समान नाममांथी जन्मी होय,—अने ए प्रकारनी नामसमानतानी भ्रान्तिमांथी स्थविर आर्य कालक, आचार्य श्रीसिद्धसेन, आचार्य श्रीहरिभद्र वगैरेना संबंधमां जेम अनेक गोटाळाभरी भ्रान्त मान्यताओ ऊभी थई छे तेम तेवो संभव ज बधारे छे,—तो एम अनुमान करवुं अयोग्य नहि मनाय के—छेदसूत्रकार करतां कोई बीजा ज भद्रबाहु नामना स्थविर निर्युक्तिकार होवा जोईए—छे.

आ अनुमानना समर्थनमां अमे एक बीजुं अनुमान रजू करीए छीए—दशा, कल्प, व्यवहार अने निशीथ ए चार छेदसूत्रो, आवश्यकतादि दश शास्त्र उपरनी निर्युक्तिओ, उवस-गहरस्तोत्र अने भद्रबाहुसंहिता मळी एकंदर सोळं ग्रन्थो श्रीभद्रबाहुस्वामीनी कृति तरीके श्रेतांवर संप्रदायमां सर्वत्र प्रसिद्ध छे. आमांनां चार छेदसूत्रो चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुकृत तरीके सर्वमान्य छे, ए अमे पहेलां कही आव्या छीए. निर्युक्तिग्रन्थो अमे अनुमान कर्युं छे ते मुजब ‘ छेदसूत्रकार श्रीभद्रबाहुस्वामी करतां जुदा ज भद्रबाहुस्वामीए रचेला छे. ’ ए अमारुं कथन जो विद्वन्माय होय तो एम कही शकाय के—दशनिर्युक्तिग्रन्थो, उपसर्गहरस्तोत्र अने भद्रबाहुसंहिता ए बारे ग्रंथो एक ज भद्रबाहुकृत होवा जोईए. आ भद्रबाहु बीजा कोई नहि पण जेओ वाराहिसंहिताना प्रणेता ज्योतिर्विद् बराहमिहिरना पूर्वाश्रमना सहोदर तरीके जैन संप्रदायमां जाणीता छे अने जेमने अष्टांगनिमित्त अने मंत्रविद्याना पारगामी अर्थात् नैमित्तिक तरीके ओळखवामां आवे छे, ते छे. एमणे भाई साथे धार्मिक स्पर्धामां आवतां भद्रबाहुसंहिता अने उपसर्गहरस्तोत्र जेबा मान्य ग्रन्थोनी रचना करी हती अथवा ए ग्रंथो रचवानी एमने अनिवार्य रीते आवश्यकता जणाई हती. भिन्नभिन्न संप्रदायना उपासक भाईओमां संहितापदालंकृत ग्रंथ रचवानी भावना जन्मे ए पारस्परिक स्पर्धा सिवाय भाग्ये ज संभवे.

१. ओषनिर्युक्ति, पिंडनिर्युक्ति अने पंचकल्पनिर्युक्ति आ ऋण निर्युक्तिरूप ग्रंथो अनुक्रमे आवश्यक-निर्युक्ति, दशवैकालिकनिर्युक्ति अने कल्पनिर्युक्तिना अंशरूप होई तेनी गणतरी अमे आ ठेकाणे जुदा ग्रंथ तरीके आपी नथी. संसक्तनिर्युक्ति, प्रहशान्तिस्तोत्र, सपादलक्षवधुदेवहिंडी आदि ग्रंथो भद्रबाहुस्वामिकृत होवा सामे अनेक विरोधो होई ए ग्रंथोनां नामनी नोंत्र पण अहीं लीधी नथी.

२. भद्रबाहुसंहिता ग्रंथ आजे लभ्य नथी. आजे मळतो भद्रबाहुसंहिता ग्रंथ कृत्रिम छे एम तेना जाणकारो कहे छे.

३. पावयणी १ भम्मकही २ बाई ३ जेमिसिओ ४ तवस्सी ५ य ।

विजा ६ सिद्धो ७ य कई ८ अट्टेव पभावगा भणिया ॥ १ ॥

अजरक्ख १ नंदिसेणो २ सिरियुत्तविणेय ३ भद्रबाहु ४ य ।

खवग ५ ऽज्जखनुद ६ समिया ७ दिवायरो ९ वा इहाऽऽहरणा ॥ २ ॥

નિર્યુક્તિકાર અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના રચયિતા એક જ ભદ્રબાહુ અને તે પળ નૈમિત્તિક ભદ્રબાહુ હોવાનું અનુમાન અમે એટલા ઉપરથી કરીએ છીએ કે—આવશ્કનિર્યુક્તિમાં ગાંધ્યા ૧૨૫૨ થી ૧૨૭૦ સુધીમાં ગંધર્વ નાગદત્તનું કથાનક આપવામાં આવ્યું છે તેમાં નાગનું વિષ ઉતારવા માટે ક્રિયા કરવામાં આવી છે અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રમાં પળ વિસહરફુલ્લિગ-મંતં ઇત્યાદિ દ્વારા નાગનો વિષોત્તાર જ વર્ણવવામાં આવ્યો છે. એ સમાનતા એકકર્તૃમૂલક હોય એમ માનવાને અમે સ્વાભાવિક રીતે પ્રેરાઈએ છીએ. નિર્યુક્તિગ્રન્થમાં મંત્રક્રિયાના પ્રયોગ સાથે ‘સ્વાહા’ પદનો નિર્દેશ એ તેના રચયિતાના એ વસ્તુ પ્રત્યેના પ્રેમને અથવા એની જાણકારીને સૂચવે છે અને એવા અષ્ટાંગનિમિત્ત અને મંત્રવિદ્યાના પારગામી નૈમિત્તિક ભદ્રબાહુ જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના ભાઈ સિવાય બીજા કોઈ જાણીતા નથી. એટલે એમ અનુમાન કરવાને કારણ મઠ્ઠે છે કે—ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના પ્રણેતા અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ એ એક જ વ્યક્તિ હોવી જોઈએ.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ નૈમિત્તિક હોવા માટે એ પળ એક સૂચક વસ્તુ છે કે—તેમણે આવશ્યકસૂત્ર આદિ જે મુખ્ય દશ શાસ્ત્રો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચી છે તેમાં ‘સૂર્યપ્રજ્ઞાપ્તિ’ શાસ્ત્રને સામેલ રાખેલ છે. આ ઉપરથી આપણે નિર્યુક્તિકારની એ વિદ્યા વિષેની કુશલતા અને પ્રેમને જોઈ શકીએ છીએ અને તેમના નૈમિત્તિક હોવાનું અનુમાન કરી શકીએ છીએ.

આ કરતાં ય નિર્યુક્તિકાર આચાર્ય નૈમિત્તિક હોવાનું સબલ પ્રમાણ આચારાંગનિર્યુક્તિ-માંથી આપણને મળી આવે છે. આચારાંગનિર્યુક્તિમાં ‘દિક્’ પદના ભેદો અને એ ભેદોનું વ્યાખ્યાન કરતાં નિર્યુક્તિકાર ‘પ્રજ્ઞાપકદિશાની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપે છે—

જત્થ ય જો પળવઓ, કસ્સ વિ સાહ્દ દિસાસુ ય ણિમિત્તં ।

જત્તોમુહો ય ઠાઈ, સા પુઠ્ઠા પચ્છઓ અવરા ॥ ૫૧ ॥

અર્થાત્—જ્યાં રહીને જે પ્રજ્ઞાપક—વ્યાખ્યાતા જે દિશામાં મુલ્ક રાખીને કોઈને “નિમિત્ત” કહે તે તેની પૂર્વ દિશા અને પાછલની બાજુમાં પશ્ચિમદિશા જાણવી.

૧. ગંધવ્વનાગદત્તો, ઇચ્છહ સપ્પેહિં સ્વિલ્લિંટં ઇહયં ।
તં જહ્ કહેંચિ સ્વજ્ઞહ, ઇત્થ હુ દોસો ન કાયવ્વો ॥ ૧૨૫૨ ॥
- એ તે પાવાહી, ચત્તારિ વિ કોહમાણમયલોમા ।
જેહિ સયા સંસત્તં, જરિયમિવ જયં કલકલેહ ॥ ૧૨૬૨ ॥
- એપ્પહિં અહં સ્વહઓ, ચઠ્ઠહિ વિ આસીવિસેહિં પાવેહિં ।
વિસનિગ્ગાયણહેરં, ચરામિ વિવિહં તવોકુમ્મં ॥ ૧૨૬૪ ॥

*

*

*

સિદ્ધે નમંસિકુળં, સંસારત્થા ય જે મહાવિજ્ઞા ।

વોચ્છામિ દંડકિરિયં, સઘ્ઠવિમનિવારણિં વિજ્ઞં ॥ ૧૨૬૯ ॥

સઘ્ઠં પાળહવાયં, પચ્ચકલાઈ મિ અલ્લિયવયણં ચ ।

સઘ્ઠમદત્તાદાણં અઘ્ઠંભ પરિગ્ગહં સ્વાહા ॥ ૧૨૭૦ ॥

अत्र गार्धामां निर्युक्तिकारे “ कस्सइ साहइ दिसासु य णिमित्तं ” एम जणाव्युं छे ए उपरथी आपणने खात्री थाय छे के तेना प्रणेताने निमित्तना विषयमां भारे श्लोख हवो. नहितर आवा आचारांगसूत्र जेवा चरणकरणानुयोगता तात्त्विक ग्रन्थनुं व्याख्यान करतां बीजा कोई तात्त्विक पदार्थनो निर्देश न करतां निमित्तनो निर्देश करवा तरफ तेना प्रणेतानुं ध्यान जाय ज स्त्री रीते ?

केटलाक प्राचीन विद्वानो छेदसूत्र, निर्युक्ति, भद्रबाहुसंहिता, उपसर्गहरस्तोत्र ए बधा-यना प्रणेता चौदपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी छे ए कहेवा साथे एम पण माने छे के एओश्री वाराहीसंहिता आदिना प्रणेता ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना सहोदर हता, परंतु आ कथन कोई रीते संगत नथी. कारण के वराहमिहिरनो समय पंचसिद्धान्तिकाना अंतमां पोते निर्देश करे छे ते प्रमाणे शक संवत ४२७ अर्थात् विक्रम संवत ५६२ छठी शताब्दि उत्तरार्ध निर्णीत छे. एटले छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहु अने उपसर्गहरस्तोत्रादिना रचयिता तेमज ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना सहोदर भद्रबाहु तहन भिन्न ज नकी थाय छे.

उपसर्गहरस्तोत्रकार भद्रबाहु अने ज्योतिर्विद् वराहमिहिरनी परस्पर संकळाएली जे कथा चौदमी शताब्दिमां नोधपोथीने पाने चढेली छे ए सत्य होय तेम संभव छे एटले उपसर्गहरस्तोत्रकार भद्रबाहुस्वामीने चतुर्दशपूर्वधर तरीके ओळखावचामां आवे छे ए बराबर नथी. तेम ज भद्रबाहुसंहिताना प्रणेता तरीके ए ज चतुर्दशपूर्वधरने कहेवामां आवे छे ए पण वजूददार नथी रहेतुं. कारणके भद्रबाहुसंहिता अने वाराहीसंहिता ए समाननामक ग्रन्थो पारस्परिक विशिष्ट स्पर्धाना सूचक होई बन्नेयना समकालभावी होवानी वातने ज बधारे टेको आपे छे. आ रीते बे भद्रबाहु अथानुं फलित थाय छे. एक छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहु अने बीजा दश निर्युक्तिओ, भद्रबाहुसंहिता अने उपसर्गहरस्तोत्रना प्रणेता भद्रबाहु, जेओ जैन संप्रदायमां नैमित्तिक तरीके जाणीता छे.

आ बन्नेय समर्थ ग्रंथकारो भिन्न होवानुं ए उपरथी पण कही शकाय के-तिथोगा-लिप्रकीर्णक, आवश्यकचूर्णि, आवश्यक हारिभद्रीया टीका, परिशिष्टपर्व आदि प्राचीन मान्य ग्रन्थोमां ज्यां चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुनुं चरित्र वर्णवचामां आव्युं छे त्यां बारबरसी दुकाळ, तेओश्रीनुं नेपाळ देशमां वसवुं, महाप्राणध्याननुं आराधन, स्थूलभद्र आदि मुनिओने वाचना आपवी, छेदसूत्रोनी रचना करवी इत्यादि हकीकत आवे छे पण वराहमिहिरना भाई होवानो, निर्युक्तिग्रन्थो, उपसर्गहरस्तोत्र, भद्रबाहुसंहिता आदिनी रचना करवी आदिने लगतो तेमज तेओ नैमित्तिक होवाने लगतो कशोय उल्लेख नथी. आथी एम सहेजे ज लागे के-छेदसूत्रकार भद्रबाहुस्वामी अने निर्युक्ति आदिना प्रणेता भद्रबाहुस्वामी बन्ने य जुदी जुदी व्यक्तिओ छे.

१. सप्तशिवेदसंस्कृतं, शककालमपास्य चैत्रशुक्लादौ ।

अर्थास्तमिते भानौ, मवनपुरे सौम्वदिवसाये ॥ ८ ॥

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ એ વિક્રમની છઠી સદીમાં થયેલ જ્યોતિર્વિદ્ બરાહમિહિરના સહોદર હોઈ નિર્યુક્તિપ્રંથોની રચના વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકામાં થઈ છે એ નિર્ણય કર્યા પછી અમારા સામે એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે—પાક્ષિકસૂત્રમાં સૂત્રકીર્તનના પ્રત્યેક આલ્પકમાં અને નંદીસૂત્રમાં અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનના નિરૂપણમાં નીચે પ્રમાણેના પાઠો છે—

“ સસુત્તે સઅત્થે સગંથે સનિજ્જુત્તિએ સસંગહણિએ ” પાક્ષિકસૂત્ર.

“ સંસ્વેજ્ઞાઓ નિજ્જુત્તીઓ સંસ્વેજ્ઞાઓ સંગહણીઓ ” નંદીસૂત્ર.

અહીં આ બન્ને ય સૂત્રપાઠો આપવાનો આશય એ છે કે—આ બન્ને ય સૂત્રો, જેની રચના વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકાના આરંભમાં જ અથવા પાંચમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ચૂકવાનો સંભવ બધારે છે, તેમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ થયેલો છે. ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ જો નિર્યુક્તિકાર વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકાના પહેલા ચરણ કે બીજા ચરણ લગભગ^૧ થયા હોય તો તે પહેલાં ગૂંધાણ આ બન્ને ય સૂત્રોમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ કેમ થયો છે ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન નીચે પ્રમાણે થઈ શકે છે—

પાક્ષિકસૂત્ર અને નંદીસૂત્રમાં નિર્યુક્તિનો જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે એ અત્યારે આપણા સામે વર્તમાન વંશ જ્ઞાસ્ત્રની નિર્યુક્તિને લક્ષીને નહિ કિન્તુ ગોવિંદનિર્યુક્તિ આદિને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો છે.

નિર્યુક્તિકાર, સ્થવિર ભદ્રબાહુસ્વામી થયાની વાત સર્વેત્ર પ્રસિદ્ધ છે પરંતુ એમના સિવાય બીજા કોઈ નિર્યુક્તિકાર થયાની વાતને કોઈ વિરલ વ્યક્તિઓ જ જાણતી હશે. નિશીથ-ચૂર્ણિના ૧૧ માં ઉદ્દેશમાં ‘ જ્ઞાનસ્તેન ’ નું સ્વરૂપ વર્ણવતાં ભાષ્યકારે જણાવ્યું છે કે— “ગોવિંદજ્ઞો નાણે—અર્થાત્—જ્ઞાનની ચોરી કરનાર ગોવિંદાચાર્ય જાણવા. ” આ ગાથાની ચૂર્ણિમાં ચૂર્ણિકારે ગોવિંદાચાર્યને લગતા એક વિશિષ્ટ પ્રસંગની ટૂંક નોંધ લીધી છે, ત્યાં લખ્યું છે કે— “ તેમણે એકેન્દ્રિય જીવને સિદ્ધ કરનાર ગોવિંદનિર્યુક્તિની રચના કરી હતી. ” આ ઉલ્લેખને આધારે સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકાય છે કે—એક વસ્તુના બૌદ્ધ ભિક્ષુ અને પાછા-ઠથી પ્રતિબોધ પામી જૈન દીક્ષા સ્વીકારનાર ગોવિંદાચાર્ય નામના સ્થવિર નિર્યુક્તિકાર થઈ ગયા છે. તેઓશ્રીએ કયા આગમ ઉપર નિર્યુક્તિની રચના કરી હશે એ જાણવા માટેનું આપણા સામે સ્પષ્ટ પ્રમાણ કે સાધન વિદ્યમાન નથી; તેમ છતાં ચૂર્ણિકારના ઉલ્લેખના ઔચિત્યને ધ્યાનમાં લેતાં શ્રીમાન્ ગોવિંદાચાર્યે બીજા કોઈ આગમ પ્રંથ ઉપર નિર્યુક્તિની રચના કરી હોય તેમ હો, તે છતાં આચારાંગસૂત્ર ઉપર ધ્યાન કરી તેના શક્ષપરિજ્ઞા-નામક પ્રથમ અધ્યયન ઉપર તેમણે નિર્યુક્તિ રચી હોવી જોઈએ. શક્ષપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં મુખ્યતથા પાંચ સ્થાવરોતું—એકેન્દ્રિય જીવોતું અને ત્રસ જીવોતું જ નિરૂપણ છે. અત્યારે આપણા સમક્ષ ગોવિંદાચાર્યકૃત ગોવિંદનિર્યુક્તિ પ્રંથ નથી તેમજ નિશીથભાષ્ય, નિશીથચૂર્ણિ, કલ્પચૂર્ણિ આદિમાં આવતા ગોવિંદનિજ્જુત્તિ એટલા સામાન્ય નામનિર્દેશ સિવાય કોઈ પણ ચૂર્ણિ આદિ પ્રાચીન પ્રંથોમાં એ નિર્યુક્તિમાંની ગાથાદિનો પ્રમાણ તરીકે ઉલ્લેખ થયેલો જોવામાં નથી

आव्यो; एटले अमे मात्र उपरोक्त अनुमान करीने ज अटकीए छीए, अही अमे सौनी जाण खातर उपरोक्त निशीथचूर्णिनो पाठ आपीए छीए.

गोविंदओ नाणे, दंसणे सुत्तथहेउअट्टा वा ।

पावंचियउवचरगा, उदायिवधगादिगा चरणे ॥

गोविंद० गाथा—गोविंदो नाम भिक्खू । सो य एणेण आयरिएण वादे जितो अट्टा-रसवारा । ततो तेण चित्तितं-सिद्धंतसरूवं जाव एतेसि नो लब्धति तावेते जेतुं ण सक्कंति । ताहे सो नाणहरणट्टा तस्सेवाऽऽयरियस्स सगासे निक्खंतो । तस्स य सामायियादिपढंत-स्स सुद्धं सम्मत्तं । ततो गुरुं वंदिसा भणति—देहि मे वते । आयरिओ भणाति—नणु दत्ताणि ते वताणि । तेण सब्भावो कहिओ । ताहे गुऽणा दत्ताणि से वताणि । पच्छा तेण एगिंदियजीवसाहणं गोविंदनिज्जुत्ती कया ॥ एस नाणतेणो ॥ निशीथचूर्णि उद्देश ११

भावार्थ—गोविंद नामे बौद्ध भिक्षु हतो. ते एक जैताचार्य साथे अठार वखत बादमां हायों. तेणे विचार्युं के—ज्यां सुधी आमना सिद्धांतना रहस्यने जाण्युं नथी त्यां सुधी आमने जीती शकासे नहि. ते भिक्षुए ज्ञाननी चोरी करवा माटे ते ज आचार्य पासे दीक्षा लीधी. सामायिकादि सूत्रो नो अभ्यास करतां तेने शुद्ध सम्यक्त्व प्राप्त थयुं. तेणे गुरुने कष्टुं के—मने व्रतो नो स्वीकार करावो. आचार्ये कष्टुं के—तने व्रतो नो स्वीकार कराव्यो ज छे. तेणे पोतानो आशय जणाव्यो. गुरुए तेने पुनः व्रतो आप्यां. तेणे एकेंद्रिय जीवोने साबित करनार गोविंदनिर्युक्तिनी रचना करी. ”

गोविंदनिर्युक्तिने निशीथचूर्णि आदिमां दर्शनप्रभावकशास्त्र तरीके जणाववामां आवेल छे—
गाणह० गाथा—आयारादी णाणं, गोविंदणिज्जुत्तिमादी दंसणं, जत्थ विसए चरित्तं ण सुज्झति ततो निग्गमणं चरित्तट्टा ॥ निशीथचूर्णि उ० ११

सगुरुकुल—सदेसे वा, नाणे गहिए सई य सामथ्ये ।

वच्चइ उ अन्नदेसे, दंसणजुत्ताइ अत्थो वा ॥ २८८० ॥

चूर्णिः—सगुरु० गाथा । अप्पणो आयरियस्स जत्तिओ आगमो तम्मि सब्बम्मि गहिए स्वदेशे योऽन्येषामाचार्याणामागमस्तस्मिन्नपि गृहीते‘दंसणजुत्तादि अत्थो व’त्ति गोविंदनिर्युक्त्याद्यर्थहेतोरन्यदेशं व्रजति ॥ कल्पचूर्णि पत्र. ११६.—पाटण संघना भंडारनी ताडपत्रीय प्रति ॥

‘दंसणजुत्ताइ अत्थो व’त्ति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः, आदिशब्दात् सम्मतितत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥ कल्पटीका पत्र ८१६.

गोविंदनिर्युक्तिप्रणेता गोविंदाचार्य मारी समज प्रमाणे बीजा कोई नहि पण जेमने नंदी-सूत्रमां अनुयोगधर तरीके वर्णवचामां आव्या छे अने जेओ युगप्रधानपट्टावलीमां अट्टावीसमा युगप्रधान होवा साथे जेओ माधुरी वाचनाना प्रवर्तक स्वविर आर्य स्कंदिलथी चोथा युग-

પ્રધાન છે તે જ હોવા જોઈએ. એથી વિક્રમના પાંચમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા. એમને રહેલ ગોવિંદનિર્યુક્તિને લક્ષીને જ પાશ્ચિકસૂત્ર તથા નંદીસૂત્રમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ કરાયો છે એમ માનવું મને વધારે સંગત ઊભો છે, મારું આ વક્તવ્ય જો વાસ્તવિક હોય તો પાશ્ચિકસૂત્ર અને નંદીસૂત્રમાં થયેલ નિર્યુક્તિના ઉલ્લેખને લગતા પ્રશ્નનું સમાધાન સ્વયમેવ થઈ આવે છે.

અંતમાં અમે અમારું પ્રસ્તુત વક્તવ્ય સમાપ્ત કરવા પહેલાં ટૂંકમાં એટલું જ જણાવી દીધું કે છેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર સ્થવિરો ભિન્ન હોવા માટેના તેમજ મદ્રબાહુસ્વામી અનેક થવા માટેના સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો મળે ન મળતા હો, તે છતાં આજે આપણા સામે જે પ્રાચીન પ્રમાણો અને ઉલ્લેખો વિદ્યમાન છે તે ઉપરથી એટલું ચોક્કસ જણાય છે કે—છેદસૂત્રકાર સ્થવિર અને નિર્યુક્તિકાર સ્થવિર એક નથી પણ જુદા જુદા જ મહાપુરુષો છે. આ વાત નિર્ણીત છતાં છેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર એ બન્નેયના એકકર્તૃત્વની આન્તિ સમાન નામમાંથી જન્મી હોય, અને એવો સંભવ પણ વધારે છે એટલે આજે અનેકાનેક વિદ્વાનો આ અનુમાન અને માન્યતા તરફ સહેજે જ દોરાય છે કે—છેદસૂત્રકાર પણ મદ્રબાહુસ્વામી છે અને નિર્યુક્તિકાર પણ મદ્રબાહુસ્વામી છે. છેદસૂત્રકાર મદ્રબાહુ ચતુર્દશપૂર્વધર છે અને નિર્યુક્તિકાર મદ્રબાહુ નૈમેષ્ઠિક આચાર્ય છે, અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત લેખમાં આ જ માન્યતાને સપ્રમાણ પુરવાર કરવા સવિશેષ પ્રયત્ન કર્યો છે.

ભાષ્યકાર શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ.

પ્રસ્તુત કલ્પભાષ્યના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે. સંઘદાસગણિ નામના બે આચાર્યો થયા છે. એક વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સ્કંડના પ્રણેતા અને બીજા પ્રસ્તુત કલ્પલઘુભાષ્ય અને પંચકલ્પભાષ્યના પ્રણેતા. આ બન્નેય આચાર્યો એક નથી પણ જુદા જુદા છે, કારણ કે વસુદેવહિંદિ—મધ્યમસ્કંડના કર્તા આચાર્ય શ્રીધર્મસેનગણિ મહત્તરના કથનાનુસાર વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સ્કંડના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ, 'વાચક' પદાલંકૃત હતા જ્યારે કલ્પભાષ્યપ્રણેતા સંઘદાસગણિ 'ક્ષમાશ્રમણ' પદવિભૂષિત છે. ઉપરોક્ત બન્નેય સંઘદાસગણિને લગતી સ્વાસ વિશેષ હકીકત સ્વતંત્ર રીતે ક્યાંય જોવામાં નથી આવતી એટલે તેમના અંગેનો પરિચય આપવાની વાતને આપણે ગૌણ કરીએ તો પણ બન્નેય જુદા છે કે નહિ તેમજ ભાષ્યકાર અથવા મહાભાષ્યકાર તરીકે ઓઢલાતા મગવાન્ શ્રીજિનમદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ કરતાં પૂર્વ-વર્તી છે કે તેમના પછી થયેલા છે એ પ્રશ્નો તો સહજ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે. મગવાન્ શ્રીજિન-મદ્રગણિએ તેમના વિશેષણવતી ગ્રંથમાં વસુદેવહિંદિ ગ્રંથના નામનો ઉલ્લેખ અનેક વાર કર્યો છે એટલું જ નહિ કિન્તુ વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સ્કંડમાં આવતા ઋષભદેવચરિત્રની સંગ્રહણી

૧ સુબ્ધ ય કિર વસુદેવેણ વાસસતં પરિભ્રમંતેણ હમમ્મિ મરહે વિજ્ઞાહરિંદ્ગરવતિવાણરકુલવંસસંભવાળં કમ્પાળં સતં પરિણીતં, તત્થ ય સામા-વિયયમાદિયાળં રોહિણીપલ્લવસાળાળં ગુમ્પતીસ લંમતા સંઘદાસવચાયણં ઉવણિવદ્ધા વસુદેવહિંદી મધ્યમસ્કંડ ઉપોદ્ધાત ॥

गाथाओ वनाधीने पण तेमां दाखल करी छे एटले वसुदेवहिंडि प्रथम खंडना प्रणेता श्रीसंघदासगणि बाचक तो मिथिबाद रीते तेमना पूर्वभावी आचार्य छे. परंतु भाष्यकार श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण तेमना पूर्वभावी छे के नहि ए कोयडो तो अणउकल्यो ज रही जाय छे. आम छतां प्रासंगिक होय के अप्रासंगिक होय तो पण आ ठेकाणे ए बात कहेवी जोईये के—

भाष्यकार आचार्य एक नहि पण अनेक थई गया छे. एक भगवान् श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमण बीजा श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण त्रीजा व्यवहारभाष्य आदिना प्रणेता अने चौथा कल्पवृहद्भाष्य आदिना कर्ता, आ प्रमाणे सामान्य रीते चार भाष्यकार आचार्य थवानी मारी मान्यता छे. पहेला बे आचार्यों तो नामवार ज छे. चौथा कल्पवृहद्भाष्यना प्रणेता आचार्य, जेमनुं नाम जाणी शकायुं नथी ए आचार्य तो मारी धारणा प्रमाणे कल्पचूर्णिकार अने विशेषचूर्णिकार करतां य पाछळ थएला आचार्य छे. तेनुं कारण ए छे के—मुद्रित कल्पलघुभाष्य, जेना प्रणेता आचार्य श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण छे, तेनी १६६१ मी गाथामां प्रतिलेखनाना काळनुं—वखतनुं निरूपण करवामां आव्युं छे. तेनुं व्याख्यान करतां चूर्णिकार अने विशेषचूर्णिकारे जे आदेशांतरोनो अर्थात् पडिलेहणाना समयने लगती विध विध मान्यताओनो उछेख कर्यों छे ते करतां य नवी नवी वधारानी मान्यताओनो संग्रह कल्पवृहद्भाष्यकारे उपरोक्त गाथा उपरना महाभाष्यमां कर्यों छे; जे याकिनीमहत्तरासूनु आचार्य श्रीहरिभद्रसूरि विरचित पंचवस्तुक प्रकरणनी स्वोपज्ञवृत्तिमां उपलब्ध थार्य छे आ उपरथी ए बात निश्चित रीते कही शकाय के कल्पवृहद्भाष्यना प्रणेता आचार्य, कल्पचूर्णि—विशेषचूर्णिकार पछी थएला छे अने याकिनीमहत्तरासूनु आचार्य श्रीहरिभद्रसूरिथी कांईक पूर्ववर्ती अथवा समसमयभावी छे. आ उपरथी एक बीजी बात उपर सहेजे प्रकाश पडे छे के—याकिनीमहत्तरासूनु आचार्य श्रीहरिभद्र भगवानने अति प्राचीन मानवानो जे आग्रह राखवामां आवे छे ते प्रामाणिकताथी दूर जाय छे.

आटलुं जणाव्या पछी एक बात ए कहेवी बाकी छे के—व्यवहार भाष्यना प्रणेता कोण आचार्य छे ते क्यांय मळतुं नथी; तेम छतां ए आचार्य एटले के व्यवहारभाष्यकार, श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणथी पूर्वभावी होबानी मारी दृढ मान्यता छे. तेनुं कारण ए छे के—भगवान श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे पोताना विशेषणवती ग्रंथमां—

सीहो सुदाढनागो, आसग्गीवो य होइ अण्णोसिं ।

सिंहो मिगद्धओ ति य, होइ वसुदेवचरियम्मि ॥ ३३ ॥

१ प्रतिलेखनाना आदेशोने लगता उपरोक्त कल्पचूर्णि, विशेषचूर्णि, महाभाष्य अने पंचवस्तुक स्वोपज्ञ टीकाना उल्लेखो जोवा इच्छनारने प्रस्तुत मुद्रित सनिर्युक्ति-लघुभाष्य-वृत्तिसहित बृहत्कल्पसूत्र द्वितीय विभाग पत्र ४८८-८९ गाथा १६६१ नो टीका अने ते उपरनी टिप्पणी जोवा भलामण छे.

सीहो चैव सुदाढो, जं रायगिहम्मि कविलिबहुओ ति ।

सीसइ ववहारे गोयमोवसमिओ स णिक्खंतो ॥ ३४ ॥

आ के गाथा पैकी बीजी गाथामां व्यवहारना नामनो उल्लेख कर्यो छे, ए विषय व्यवहारसूत्रना छद्दा उद्देशाना भाष्यमां—

सीहो तिबिद्ध निहतो, भमिउं रायगिह कवलिबहुग ति ।

जिणवर कहणमणुवसम, गोयमोवसम दिक्खा य ॥ १९२ ॥

आ प्रमाणे आवे छे. आ उपरथी 'श्रीजिनभद्रगणि करतां व्यवहारभाष्यकार पूर्ववर्ती छे' एमां लेश पण शंकाने स्थान नथी. आ उपरांत बीजुं ए पण कारण आपी शक्या के—भगवान् श्रीजिनभद्रनी महाभाष्यकार तरीकेनी प्रसिद्धि छे ए तेमना पूर्ववर्ती भाष्यकार अथवा लघुभाष्यकार आचार्योने ज आभारी होय.

आजे जैन आगमो उपर नीचे जणाव्या प्रमाणेना भाष्यग्रन्थो जोवामां तेमज सांभळवामां आव्या छे.

१-२ कल्पलघुभाष्य तथा कल्पबृहद्भाष्य, ३ महत् पंचकल्पभाष्य, ४-५ व्यवहारलघुभाष्य तथा व्यवहारबृहद्भाष्य, ६-७ निशीथलघुभाष्य तथा निशीथबृहद्भाष्य, ८ विशेषावश्यकमहाभाष्य, ९-१० आवश्यकसूत्र लघुभाष्य तथा महाभाष्य, ११ ओचनिर्युक्तिभाष्य १२ दशवैकालिकभाष्य, १३ पिंडनिर्युक्तिभाष्य.

आ प्रमाणे एकंदर बार भाष्यग्रंथो अत्यारे सांभळवामां आव्या छे. ते पैकी कल्पबृहद्भाष्य आजे अपूर्ण ज अर्थात् त्रीजा उद्देश अपूर्ण पर्यंत मळे छे. व्यवहार अने निशीथ उपरना बृहद्भाष्य ग्रंथो क्यांय जोवामां आव्या नथी. ते सिवायनां बधांय भाष्यो आजे उपलब्ध थाय छे जे पैकी महत्पंचकल्पभाष्य, व्यवहारलघुभाष्य अने निशीथ लघुभाष्य बाद करतां बधांय भाष्यो छपाई चूक्यां छे. अहीं आपेली भाष्योनां नामोनी नोंध पैकी फक्त कल्पलघुभाष्य, महत् पंचकल्पभाष्य अने विशेषावश्यक महाभाष्यना प्रणेताने ज आपणे जाणीए छीए. ते सिवायना भाष्यकारो कोण हता ए बात तो अत्यारे अंधारामां ज पडी छे. आम छतां जो के मारा पासे कशुं य प्रमाण नथी. छतां एम लागे छे के कल्प, व्यवहार अने निशीथ लघुभाष्यना प्रणेता श्रीसंबदासगणि क्षमाश्रमण होय तेबो ज संभव वधारे छे. कल्पलघुभाष्य अने निशीथलघुभाष्य ए बेमांनी भाष्यगाथाओनुं अति साम्यपणुं आपणने आ बन्ने य भाष्यकारो एक होवानी मान्यता तरफ ज दोरी जाय छे ।

अंतमां भाष्यकारने लगतुं वक्तव्य पूर्ण करवा पहेलां एक बात तरफ विद्वानोनुं लक्ष्य दोरबुं उचित छे के—प्रस्तुत बृहत्कल्पलघुभाष्यना प्रथम उद्देशनी समाप्तिमां भाष्यकारे—

“ उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो, स पत्थिवो णिज्जियसचुसेणो । ”

(गाथा ३२८९)

आ गाथामां, के जे आसुं प्रकरण अने आ गाथा निशीथलघुभाष्य सोळमा उद्देशामां

છે, તેમાં છલ્લેલા 'સિદ્ધસેનો' નામ સાથે ભગવાન્ શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણને કોઈ નામાન્તર તરીકેનો સંબંધ તો નથી ? જો કે ચૂર્ણિકાર, વિશેષચૂર્ણિકાર આદિ આ સંબંધમાં સ્વાસ કશું જ સૂચન કર્યું નથી, તેમ છતાં 'સિદ્ધસેન' શબ્દ એવો છે કે જે સહજ-ભાવે આપણું ધ્યાન ઝેંચે છે, એટલે કોઈ વિદ્વાનને કોઈ એવો ઉલ્લેખ વગેરે થીજે ક્યાંયથી મળી જાય કે જે સાથે આ નામનો કાંઈ અન્વય હોય તો જરૂર ધ્યાનમાં રાખે. કારણ કે સિદ્ધસેનગણિ ક્ષમાશ્રમણના નામની સાક્ષી નિશીથચૂર્ણી પંચકલ્પચૂર્ણિ આવશ્યક હારિ-ભદ્રી વૃત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં અનેક વાર આવે છે. એ નામાદિ સાથે ભાષ્યકારનો શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિ સંબંધ હોય અથવા ભાષ્યકારનું કોઈ નામાન્તર હોય. અસ્તુ, ગમે તે હો વિદ્વા-નોને ઉપયોગી લાગે તો તેઓ આ બાબત લક્ષમાં રાખે.

ટીકાકાર આચાર્યો.

પ્રસ્તુત વૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્ર ઉપર જે સમર્થ આચાર્યોએ મળીને ટીકા રચી છે. તે પૈકી એક પ્રસિદ્ધ પ્રાચીનિક અને સમર્થ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિ છે અને બીજા તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ છે. આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિવરે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર ઉપર ટીકા રચવાની શરૂઆત કરી છે પરંતુ એ ટીકાને તેઓશ્રી આવશ્યકસૂત્ર-વૃત્તિની જેમ પૂર્ણ કરી શક્યા નથી. એટલે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિજીએ રચેલી ૪૬૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા (મુદ્રિત પૃષ્ઠ ૧૭૬) પછીની આસ્વાએ ગ્રંથની સમર્થ ટીકા રચવા તરીકેના ગૌરવવંતા મેરુ જેવા મહાકાર્યને તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ ઉપાડી લીધું છે અને ટીકાનિર્માણના મહાન્ કાર્યને પાંડિત્યભરી રીતે સાંગોપાંગ પૂર્ણ કરી તેમણે પોતાની જૈન પ્રાચીનિક ગીતાર્થ આચાર્ય તરીકેની યોગ્યતા સિદ્ધ કરી છે. અહીં આ બક્ષેય સમર્થ ટીકાકારોનો ટૂંકમાં પરિચય કરાવવામાં આવે છે.

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિ

ગુણવંતી ગૂજરાતની ગૌરવવંતી વિભૂતિસમા, સમગ્ર જૈન પરમ્પરાને માન્ય, ગૂર્જરેશ્વર મહારાજ શ્રીકુમારપાલદેવપ્રતિબોધક મહાન્ આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રના વિદ્યાસાધનાના સહચર, ભારતીય સમગ્ર સાહિત્યના ઉપાસક, જૈનાગમજ્ઞશિરોમણિ, સમર્થ ટીકાકાર, ગૂજરાતની ભૂમિમાં અશ્રાન્તપણે લાસો શ્લોકપ્રમાણ સાહિત્યગંગાને રેલાવનાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ કોણ હતા ? તેમની જન્મભૂમી, જ્ઞાતિ, માતા-પિતા, ગચ્છ, દીક્ષાગુરુ, વિદ્યાગુરુ વગેરે કોણ હતા ? તેમના વિદ્યાધ્યાસ, ગ્રન્થરચના અને વિહારભૂમિનાં કેન્દ્રસ્થાન કયાં હતાં ? તેમને શિષ્યપરિવાર હતો કે નહિ ? इत्यादि दरेक बाबत आजे लगभग अंधारामां ज छे, છતાં શોધ અને અબલોકનને અંતે જે કાંઈ અલ્પ-સ્વલ્પ સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે તેના આધારે એ મહાપુરુષનો અહીં પરિચય કરાવવામાં આવે છે ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિએ પોતે પોતાના ગ્રન્થોના અંતની પ્રશસ્તિમાં “ यद्वापि मल-यगिरिणा, सिद्धि तेनाश्रुतां लोकः ॥ ” એટલા સામાન્ય નામોલ્લેખ સિવાય પોતા અંગેની

બીજી કોઈ પણ ત્રાસ હકીકતની નોંધ કરી નથી । તેમ જ તેમના સમસમયભાવી કે પાછલ યનાર લગભગ બધા ય ઐતિહાસિક ગ્રન્થકારોએ સુદ્ધાં આ જૈનશાસનપ્રભાવક આગ-મજ્જધુરન્ધર સૈદ્ધાન્તિક સમર્થ મહાપુરુષ માટે મૌન અને ડદાસીનતા જ ધારણ કર્યા છે । ફક્ત પંદરમી સદીમાં થયેલા શ્રીમાન્ જિનમણ્ડનગણિએ તેમના કુમારપાલપ્રબન્ધમાં ‘ આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્ર વિદ્યાસાધન માટે જાય છે ’ એ પ્રસંગમાં આચાર્ય શ્રીમલયગિરિને લગતી વિશિષ્ટ વાવતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે; જેનો ઉતારો અહીં આપવામાં આવે છે—

“ એકવા શ્રીગુરુનાપૃચ્છયાન્યગચ્છીયદેવેન્દ્રસૂરિ-મલયગિરિભ્યાં સહ કલાકલાપકૌ-શલાઘર્થ ગૌડદેશં પ્રતિ પ્રસ્થિતાઃ સ્વિલ્લૂરગ્રામે ચ ત્રયો જના ગતાઃ । તત્ર ગ્લાનો મુનિવૈયા-વૃત્યાદિના પ્રતિચરિતઃ । સ શ્રીરૈવતકર્તીર્થે દેવનમસ્કરણકૃતાર્તિઃ । યાવદ્ ગ્રામાધ્યક્ષશ્રાદ્ધે-ધ્યઃ સુત્રાસનં પ્રગુણીકૃત્ય તે રાત્રૌ સુપ્રાસ્તાવન્ પ્રત્યૂપે પ્રબુદ્ધાઃ સ્વં રૈવતકે પદ્યન્તિ । શાસન-દેવતા પ્રત્યક્ષીભૂય કૃતગુણસ્તુતિઃ ‘ ભાગ્યવતાં ભવતામત્ર સ્થિતાનાં સર્વં ભાવિ ’ ઇતિ ગૌડદેશે ગમનં નિષિધ્ય મહૌષધીરનેકાન્ મન્ત્રાન્ નામ-પ્રભાવાદ્યાઘ્યાનપૂર્વમાઘ્યાય સ્વસ્થાનં જગામ ।

એકવા શ્રીગુરુભિઃ સુમુહૂર્તે દીપોત્સવચતુર્દશીરાત્રૌ શ્રીસિદ્ધચક્રમન્ત્રઃ સામ્નાયઃ સમુપ-વિષ્ટઃ । સ ચ પદ્મિનીસ્ત્રીકૃતોત્તરસાધકત્વેન સાધ્યતે તતઃ સિધ્યતિ, યાચિતં વરં દત્તે, નાન્યથા । X X X X X તે ચ ત્રયઃ કૃતપૂર્વકૃત્યાઃ શ્રીઅમ્બિકાકૃતસાન્નિધ્યાઃ શુભધ્યા-નધીરધિયઃ શ્રીરૈવતકર્તૈવતદષ્ટૌ ત્રિયામિન્યામાહ્વાના-ડવગુણન-મુદ્રાકરણ-મન્ત્રન્યાસ-વિસર્જ-નાવિભિરુપચારૈર્ગુરુકૃતવિધિના સમીપસ્થપદ્મિનીસ્ત્રીકૃતોત્તરસાધકક્રિયાઃ શ્રીસિદ્ધચક્રમન્ત્રમ-સાધયન્ । તત્ત ઇન્દ્રસામાનિકદેવોડસ્યાધિષ્ઠાતા શ્રીવિમલેશ્વરનામા પ્રત્યક્ષીભૂય પુષ્પવૃષ્ટિ વિધાય ‘ સ્વેષિસતં વરં વૃણુત ’ ઇત્યુવાચ । તતઃ શ્રીહેમસૂરિણા રાજપ્રતિબોધઃ, દેવેન્દ્ર-સૂરિણા નિજાવદાતકરણાય કાન્તીનગર્યાઃ પ્રાસાદ એકરાત્રૌ ધ્યાનબલેન સેરીસક્રગ્રામે સમાનીત ઇતિ જનપ્રસિદ્ધિઃ, મલયગિરિસૂરિણા સિદ્ધાન્તવૃત્તિકરણવર ઇતિ । ત્રયાણાં વરં દત્ત્વા દેવઃ સ્વસ્થાનમગાત્ । ”

જિનમણ્ડનીય કુમારપાલપ્રબન્ધ પત્ર ૧૨-૧૩ ॥

ભાવાર્થ—આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રે ગુરુની આજ્ઞા લઈ અન્યગચ્છીય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ અને શ્રીમલયગિરિ સાથે કલાઓમાં કુશલતા મેલવવા માટે ગૌડદેશ તરફ વિહાર કર્યો । રસ્તામાં આવતા સ્વિલ્લૂર ગામમાં એક સાધુ માંદા હતા તેમની ત્રણે જણાએ સારી રીતે સેવા કરી । તે સાધુ ગિરનાર તીર્થની યાત્રા માટે ખૂબ ઇંચ્છતા હતા । તેમની અંતસમયની ભાવના પૂરી કરવા માટે ગામના લોકોને સમજાવી પાલખી વગેરે સાધનનો બંદોબસ્ત કરી રાત્રે સૂઈ ગયા । સવારે ઝઠીને જુએ છે તો ત્રણે જણા પોતાની જાતને ગિરનારમાં જુએ છે । આ વચ્ચે શાસનદેવતાએ આવી તેમને કહ્યું કે—આપ સૌનું ધારેલું બધું ય કામ અહીં જ પાર પડી જશે, હવે આ માટે આપને ગૌડદેશમાં જવાની જરૂરત નથી । અને વિધિ નામ માહાત્મ્ય કહેવાપૂર્વક અનેક મન્ત્ર, ઔષધી વગેરે આપી દેવી પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઈ ।

एक बखत गुरुमहाराजे तेमने सिद्धचक्रनो मंत्र आम्नाय साथे आप्यो, जे काळी चौदशनी राते पद्मिनी स्त्रीना उत्तरसाधकपणाथी सिद्ध करी शकाय । × × × त्रणे जणाए विद्यासाधनाना पुरश्चरणने सिद्ध करी, अम्बिकादेवीनी सहायथी भगवान् श्रीनेमिनाथ सामे बेसी सिद्धचक्रमंत्रनी आराधना करी । मन्त्रना अधि-
ष्टायक श्रीविमलेश्वरदेवे प्रसन्न थई त्रणे जणाने कष्टुं के—तमने गमतुं वरदान मागो ।
त्यारे श्रीहेमचन्द्रे राजाने प्रतिबोध करवानुं, श्रीदेवेन्द्रसूरिए एक रातमां कान्तीनगरीथी
सेरीसामां मंदिर लाववानुं अने श्रीमलयगिरिए जैन सिद्धान्तोनी वृत्तिओ रचवानुं वर
माग्युं । त्रणेने तेमनी इच्छा प्रमाणेनुं वर आपी देव पोताने स्थाने चाल्यो गयो । ”

उपर कुमारपालप्रबन्धमांथी जे उतारो आपवामां आव्यो छे एमां मलयगिरि
नामनो जे उल्लेख छे ए बीजा कोई नहि पण जैन आगमोनी वृत्तिओ रचवानुं वर माग-
नार होई प्रस्तुत मलयगिरि ज छे । आ उल्लेख टूको होवा छतां एमां नीचेनी महत्त्वनी
बाबतोनो उल्लेख थएलो आपणे जोई शकीए छीए—१ पूज्य श्रीमलयगिरि भगवान्
श्रीहेमचन्द्र साथे विद्यासाधन माटे गया हता । २ तेमणे जैन आगमोनी टीकाओ
रचवा माटे वरदान मेळव्युं हतुं अथवा ए माटे पोते उत्सुक होई योग्य साहाय्यनी
मागणी करी हती । ३ ‘मलयगिरिसूरिणा’ ए उल्लेखथी श्रीमलयगिरि आचार्यपद-
विभूषित हता ।

श्रीमलयगिरि अने तेमनुं सूरिपद—पूज्य श्रीमलयगिरि महाराज आचार्यपद-
भूषित हता के नहि ? ए प्रश्नो विचार आवतां, जो आपणे सामान्य रीते तेमना रचेल
ग्रन्थोना अंतनी प्रशस्तिओ तरफ नजर करीशुं तो आपणे तेमां तेओश्री माटे “यद्वापि
मलयगिरिणा” एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय बीजो कशो य खास विशेष उल्लेख
जोई शकीशुं नहि । तेमज तेमना पछी लगभग एक सैका बाद एटले के चौदमी सदीनी
शरुआतमां थनार तपागच्छीय आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिए श्रीमलयगिरिविरचित बृह-
त्कल्पसूत्रनी अपूर्ण टीकाना अनुसन्धानना मंगलाचरण अने उैत्थानिकामां पण एमने
माटे आचार्य तरीकेनो स्पष्ट निर्देश कयो नथी । ए विषेनो स्पष्ट उल्लेख तो आपणने पं-
दमी सदीमां थनार श्रीजिनमण्डनगणिना कुमारपालप्रबन्धमां ज मळे छे । एटले सौ

१ बृहत्कल्पसूत्रनी टीका आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिए वि. सं. १३३२ मां पूर्ण करी छे ॥

२ “आगमदुर्गमपदसंशयादितापो विलीयते विदुषाम् । यद्बचनचन्दनरसैर्मलयगिरिः स जयति
यथार्थः ॥ ५ ॥ श्रीमलयगिरिप्रभवो, यां कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः । सा कल्पशास्त्रटीका, मयाऽनु-
सन्धीयतेऽल्पधिया ॥ ८ ॥

३—वूर्णिहृता वूर्णिरासृत्रिता तथापि सा निबिडजडिमजम्बालजटालानामस्माहशां जन्तूनां न
तथाविधमवबोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुशासनादिविश्वविद्याभयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटित-
मूर्तिभिः श्रीमलयगिरिसुनीन्द्रर्षिपादैः विवरणमुपचक्रमे ॥

कोईने एम लागशे के तेओश्री माटे आचार्य तरीकेनो स्पष्ट निर्देश करवा माटे आचार्य श्रीहेमचन्द्रीति जेवाए ज्यारे उपेक्षा करी छे तो तेओश्री वास्तविक रीते आचार्यपदविभूषित हशे के केम ? अने अमने पण ए माटे तर्क-वितर्क थता हता । परंतु तपास करतां अमने एक एचुं प्रमाण जड्डी गयुं के जेथी तेओश्रीना आचार्यपदविभूषित होवा माटे बीजा कोई प्रमाणनी आवश्यकता ज रहे नहि । ए प्रमाण खुद श्रीमलयगिरिविरचित स्वोपज्ञ-शब्दानुशासनमानुं छे, जेनो उल्लेख अहीं करवामां आवे छे—

“ एवं कृतमङ्गलरक्षाविधानः परिपूर्णमल्पग्रन्थं लघूपाय आचार्यो मलयगिरिः शब्दानुशासनमारभते । ”

आ उल्लेख जोया पछी कोइने पण तेओश्रीना आचार्यपणा विषे शंका रहेशे नहि ।

श्रीमलयगिरिसूरि अने आचार्य श्रीहेमचन्द्रनो सम्बन्ध—उपर आपणे जोई आव्या छीए के श्रीमलयगिरिसूरि अने भगवान् श्रीहेमचन्द्राचार्य विद्याभ्यासने विकसाववा माटे तेमज मंत्रविद्यानी साधना माटे साथे रहेता हता अने साथे विहारदि पण करता हता । आ उपरथी तेओ परस्पर अति निकट सम्बन्ध धरावता हता, ते छतां ए संबंध केटली हद सुधीनो हतो अने तेणे केवुं रूप लीधुं हतुं ए जाणवा माटे आचार्य श्रीमलयगिरिए पोतानी आवश्यकवृत्तिमां भगवान् श्रीहेमचन्द्रनी कृतिमानुं एक प्रमाण टांकतां तेओश्री माटे जे प्रकारनो बहुमानभर्यो उल्लेख कर्यो छे ते आपणे जोइए । आचार्य श्रीमलयगिरिनो ए उल्लेख आ प्रमाणे छे—

“ तथा चाहुः स्तुतिषु गुरवः—

अन्योन्यपक्षप्रतिपक्षभावाद्, यथा परे मत्सरिणः प्रवादाः ।

नयानशेषानविशेषमिच्छन्, न पक्षपाती समयस्तथा ते ॥ ”

हेमचन्द्रकृत अन्ययोगव्यवच्छेदद्वात्रिंशिका श्लोक ३० ॥

आ उल्लेखमां श्रीमलयगिरिए भगवान् श्रीहेमचन्द्रनो निर्देश “गुरवः” एवा अति बहुमानभर्या शब्दथी कर्यो छे । आ उपरथी भगवान् श्रीहेमचन्द्रना पाण्डित्य, प्रभाव अने गुणोनी छाप श्रीमलयगिरि जेवा समर्थ महापुरुष पर केटली ऊंडी पडी हती एनी कल्पना आपणे सहेजे करी शकीए छीए । साथे साथे आपणे ए पण अनुमान करी शकीए के— श्रीमलयगिरि श्रीहेमचन्द्रसूरि करतां वयमां भले नाना मोटा होय, परंतु व्रतपर्यायमां तो तेओ श्रीहेमचन्द्र करतां नाना ज हता । नहि तो तेओ श्रीहेमचन्द्राचार्य माटे गमे तेटलां गौरवतासूचक विशेषणो लखे पण “ गुरवः ” एम तो न ज लखे ।

मलयगिरिनी ग्रन्थरचना—आचार्य श्रीमलयगिरिए केटला ग्रन्थो रच्या हता ए विषेनो स्पष्ट उल्लेख कयांय जोवामां नथी आवतो । तेम छतां तेमना जे ग्रन्थो अत्यारे मळे छे, तेम ज जे ग्रन्थोनां नामोनो उल्लेख तेमनी कृतिमां मळवा छतां अत्यारे ए मळता नथी, ए बधायनी यथाप्राप्त नोध आ नीचे आपवामां आवे छे ।

मळता ग्रन्थो

नाम.	ग्रन्थश्लोकप्रमाण.	
१ भगवतीसूत्र द्वितीयशतकवृत्ति	३७५०	
२ राजप्रश्रीयोपाङ्गटीका	३७००	मुद्रित
३ जीवाभिगमोपाङ्गटीका	१६०००	मुद्रित
४ प्रज्ञापनोपाङ्गटीका	१६०००	मुद्रित
५ चन्द्रप्रज्ञस्युपाङ्गटीका	९५००	
६ सूर्यप्रज्ञस्युपाङ्गटीका	९५००	मुद्रित
७ नन्दीसूत्रटीका	७७३२	मुद्रित
८ व्यवहारसूत्रवृत्ति	३४०००	मुद्रित
९ बृहत्कल्पपीठिकावृत्ति—अपूर्ण	४६००	मुद्रित
१० आवश्यकवृत्ति—अपूर्ण	१८०००	मुद्रित
११ पिण्डनिर्युक्तिटीका	६७००	मुद्रित
१२ ज्योतिष्करण्डकटीका	५०००	मुद्रित
१३ धर्मसंग्रहणीवृत्ति	१००००	मुद्रित
१४ कर्मप्रकृतिवृत्ति	८०००	मुद्रित
१५ पंचसंग्रहवृत्ति	१८८५०	मुद्रित
१६ षडशीतिवृत्ति	२०००	मुद्रित
१७ सप्ततिकावृत्ति	३७८०	मुद्रित
१८ बृहत्संग्रहणीवृत्ति	५०००	मुद्रित
१९ बृहत्क्षेत्रसमासवृत्ति	९५००	मुद्रित
२० मलयगिरिशब्दानुशासन	५००० (?)	

अलभ्य ग्रन्थो

१ जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति टीका	२ ओघनिर्युक्ति टीका
३ विशेषावश्यक टीका	४ तत्त्वार्थाधिगमसूत्रटीका
५ धर्मसारप्रकरण टीका	६ देवेन्द्रनरकेन्द्रप्रकरण टीका

अहीं जे ग्रन्थोनां नामोनी नोंध आपवामां आवी छे तेमांथी श्रीमलयगिरिशब्दानु-

१ अहीं आपवामां आवेली श्लोकसंख्या केटलाकनी मूळग्रंथ सहितनी छे ॥

२ “ यथा च प्रमाणबाधितत्वं तथा तत्त्वार्थटीकायां भावितमिति ततोऽत्रधार्थम् ” प्रज्ञापनासूत्र-टीका ॥ ३ “ यथा चापुरुषार्थता अर्थकामयोस्तथा धर्मसारटीकायामभिहितमिति नेह प्रतायते । ” धर्मसंग्रहणीटीका ॥ ४ “ वृत्तादीनां च प्रतिपृथिवि परिमाणं देवेन्द्रनरकेन्द्रे प्रपञ्चितमिति नेह भूयः प्रपञ्च्यते ” संग्रहणीवृत्ति पत्र १०६ ॥

शासन सिवायना बधा य ग्रन्थो टीकात्मक ज छे । एटले आपणे आचार्य मलयगिरिने ग्रन्थकार तरीके ओळखीए ते करतां तेमने टीकाकार तरीके ओळखवा ए ज सुसंगत छे ।

आचार्य श्रीमलयगिरिनी टीकारचना—आज सुधीमां आचार्य श्रीहरिभद्र, गंधहस्ती सिद्धसेनाचार्य, श्रीमान् कौट्याचार्य, आचार्य श्रीशीलाङ्क, नवाङ्गीवृत्तिकार श्री-अभयदेवसूरि, मलधारी आचार्य श्रीहेमचन्द्र, तथा श्रीदेवेन्द्रसूरि आदि अनेक समर्थ टीकाकार आचार्यों थई गया छे ते छतां आचार्य श्रीमलयगिरिए टीकानिर्माणना क्षेत्रमां एक जुदी ज भात पाडी छे । श्रीमलयगिरिनी टीका एटले तेमना पूर्ववर्ती ते ते विषयना प्राचीन ग्रन्थो, चूर्णी, टीका, टिप्पण आदि अनेक शास्त्रोना दोहन उपरांत पोता तरफना ते ते विषयने लगता विचारोनी परिपूर्णता समजवी जोईए । गंभीरमां गंभीर विषयोने चर्चती बखते पण भाषानी प्रासादिकता, प्रौढता अने स्पष्टतामां जरा सरखी पण ऊणप नजरे पडती नथी अने विषयनी विशदता एटली ज कायम रहे छे ।

आचार्य मलयगिरिनी टीका रचवानी पद्धति टूंकमां आ प्रमाणेनी छे—तेओश्री सौ पहेलां मूलसूत्र, गाथा के श्लोकना शब्दार्थनी व्याख्या करतां जे स्पष्ट करवानुं होय ते साथे ज कही दे छे । त्दारपछी जे विषयो परत्वे विशेष स्पष्टीकरणनी आवश्यकता होय तेमने “अयं भावः, किमुक्तं भवति, अयमाशयः, इदमत्र हृदयम्” इत्यादि लखी आखा य वक्तव्यनो सार कही दे छे । आ रीते प्रत्येक विषयने स्पष्ट कर्या पछी तेने लगता प्रासंगिक अने आनुषंगिक विषयोने चर्चवानुं तेमज तद्विषयक अनेक प्राचीन प्रमाणोनो उल्लेख करवानुं पण तेओश्री चूकता नथी । एटलुं ज नहि पण जे प्रमाणोनो उल्लेख कर्यो होय तेने अंगे जरूरत जणाय त्यां विषय शब्दोना अर्थो, व्याख्या के भावार्थ लखवानुं पण तेओ भूलता नथी, जेथी कोई पण अभ्यासीने तेना अर्थ माटे मुझावुं न पडे के फांफां मारवां न पडे । आ कारणसर तेमज उपर जणाववामां आव्युं तेम भाषानी प्रासादिकता अने अर्थ तेमज विषयप्रतिपादन करवानी विशद पद्धतिने लीधे आचार्य श्रीमलयगिरिनी टीकाओ अने टीकाकारपणुं समग्र जैन समाजमां खूब ज प्रतिष्ठा पाग्यां छे ।

आचार्य मलयगिरिनुं बहुश्रुतपणुं—आचार्य मलयगिरिकृत महान् ग्रन्थराशिनुं अवगाहन करतां तेमां जे अनेक आगमिक अने दार्शनिक विषयोनी चर्चा छे, तेमज प्रसंगे प्रसंगे ते ते विषयने लगतां तेमणे जे अनेकानेक कल्पनातीत शास्त्रीय प्रमाणो टांकेलां छे; ए जोतां आपणे समजी शकीशुं के—तेओश्री मात्र जैन वाङ्मयनुं ज ज्ञान धरावता हता एम नहोतुं, परंतु उच्चमां उच्च कक्षाना भारतीय जैन-जैनेतर दार्शनिक साहित्य, ज्योतिर्विद्या, गणितशास्त्र, लक्षणशास्त्र आदिने लगता विविध अने विशिष्ट शास्त्रीय ज्ञाननो विशाल वारसो धरावनार महापुरुष हता । तेओश्रीए पोताना ग्रन्थोमां जे रीते पदार्थोनुं निरूपण कर्नुं छे ए तरफ आपणे सूक्ष्म रीते ध्यान आपीशुं तो आपणने लागशे के ए महापुरुष विपुल वाङ्मयवारिधिने घुंटीने पी ज गया हता । अने आम कहेबामां आपणे जरा पण

अतिशयोक्ति नथी ज करता । पूज्य आचार्य श्रीमलयगिरिसूरिवरमां भले गमे तेदलुं विश्वविद्याविषयक पांडित्य हो ते छतां तेओश्री एकान्त निर्वृतिमार्गना धोरी अने निर्वृति-मार्गपरायण होई तेमने आपणे निर्वृतिमार्गपरायण जैनधर्मनी परिभाषामां आगमिक के सैद्धान्तिक युगप्रधान आचार्य तरीके ओळखीए ए ज वधारे घटमान वस्तु छे ।

आचार्य मलयगिरिनुं आन्तर जीवन—वीरवर्द्धमान—जैन—प्रवचनना अलंकार-स्वरूप युगप्रधान आचार्यप्रवर श्रीमलयगिरि महाराजनी जीवनरेखा विषे एकाएक कांई पण बोलवुं के लखवुं ए खरे ज एक अघरुं काम छे ते छतां ए महापुरुष माटे टूंकमां पण लख्या सिवाय रही शक्याय तेम नथी ।

आचार्य श्रीमलयगिरिविरचित जे विशाळ ग्रन्थराशि आजे आपणी नजर सामे विद्यमान छे ए पोते ज ए प्रभावक पुरुषना आन्तर जीवननी रेखा दोरी रहेल छे । ए ग्रन्थराशि अने तेमां वर्णवायला पदार्थो आपणने कही रह्या छे के—ए प्रज्ञाप्रधान पुरुष महान् ज्ञानयोगी, कर्मयोगी, आत्मयोगी अगर जे मानो ते हता । ए गुणधाम अने पुण्यनाम महापुरुषे पोतानी जातने एटली छूपावी छे के एमना विशाळ साहित्यराशिमां कोई पण ठेकाणे एमणे पोताने माटे “ यद्वापि मलयगिरिणा ” एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय कशुं य लख्युं नथी । वार वार वन्दन हो ए मान-मदविरहित महापुरुषना पादपद्मने !!! ।

आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरि—

आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरि तपागच्छनी परंपरामां थएल महापुरुष छे. एमना व्य-क्तित्व विषे विशिष्ट परिचय आपवानां साधनोमां मात्र तेमनी आ एक समर्थ ग्रंथरचना ज छे. आ सिवाय तेमने विशे बीजो कशो ज परिचय आपी शक्याय तेम नथी. तेमज आज सुधीमां तेमनी बीजी कोई नानी के मोटी कृति उपलब्ध पण थई नथी. प्रस्तुत ग्रंथनी—टीकानी रचना तेमणे वि. सं० १३३२ मां करी छे ए उपरथी तेओश्री विक्रमनी तेरमी—चौदमी सदीमां थएल आचार्य छे. तेमना गुरु आचार्य श्रीविजयचंद्रसूरि हता, जेओ तपागच्छना आद्य पुरुष आचार्य श्रीजगबंद्रसूरिवरना शिष्य हता अने तेओ बृहत्पो-शालिक तरीके ओळखाता हता. आचार्य श्रीविजयचंद्रसूरि बृहत्पोशालिक केम कहेवाता हता ते विषेनी विशेष हकीकत जाणवा इच्छनारने आचार्य श्रीमुनिसुंदरसूरिविरचित त्रिदशतरंगिणी—गुर्वावली श्लोक १०० थी १३४ तथा पंन्यास श्रीमान् कल्याणविजयजी संपादित विस्तृत गूर्जरानुवाद सहित तपागच्छ पट्टावली पृष्ठ १५३ जोषा भलामण छे.

बृहत्कल्पसूत्रनी प्रतिओनो परिचय ।

आजे विद्वान् मुनिगणना पवित्र करकमलोमां बृहत्कल्पसूत्र महाशास्त्रनो छट्टो भाग उपहाररूपे अर्पण करवामां आवे छे । आ भाग साथे ४२००० श्लोकप्रमाण निर्युक्ति-भाष्य-वृत्तियुक्त कल्प महाशास्त्र समाप्त थाय छे । आ महाशास्त्रना संपादन अने संशोधन माटे अमे तेनी नीचे जणाव्या प्रमाणे सात प्रतिओ एकत्र करी हती ।

- १ ता० प्रति-पाटण-श्रीसंघना भंडारनी ताडपत्रीय प्रति खंड बीजो तथा त्रीजो ।
- २ मो० प्रति-पाटण मोदीना भंडारनी कागळनी प्रति खंड चार संपूर्ण ।
- ३ ले० प्रति-पाटण लेहह वकीलना भंडारनी कागळनी प्रति खंड चार संपूर्ण ।
- ४ भा० प्रति-पाटण भाभाना पाडाना भंडारनी कागळनी प्रति खंड त्रण संपूर्ण ।
- ५ त० प्रति-पाटण तपगच्छना भंडारनी कागळनी प्रति खंड प्रथम द्वितीय अपूर्ण ।
- ६ डे० प्रति-अमदावाद डेलाना भंडारनी कागळनी प्रति एक विभागमां संपूर्ण ।
- ७ कां० प्रति-वडोदरा-प्रवर्त्तक श्रीकान्तिविजयजी महाराजना भंडारनी कागळनी नवीन प्रति एक विभागमां संपूर्ण ।

प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां अमे उपर जणाव्या प्रमाणेनी सात प्रतिओनो साद्यन्त उपयोग कर्यो छे । आ सात प्रतिओ पैकी भाभाना पाडानी प्रति सिवायनी बधीये प्रतिओमां विविध प्रकारना पाठभेदो होवा छतां य ए बधीय प्रतिओने एक वर्गमां मूकी शकाय । तेनुं कारण ए छे के आ छ प्रतिओमां,—जेमां ताडपत्रीय प्रतिनो पण समावेश थाय छे,—तेमां एक ठेकाणे लेखकना प्रमादथी ५० श्लोक जेटलो अति महान् ग्रंथसंदर्भ पडी गयेलो—लखवामां रही गएलो एक सरखी रीते जोवामां आवे छे, ज्यारे मात्र भा० प्रतिमां ए आखो य ग्रंथसंदर्भ अखंड रीते जळवाएलो छे । प्रस्तुत संपादनमां अमे जे सात प्रतिओनो उपयोग कर्यो छे ते उपरांत पाटण आदिना भंडारनी बीजी संख्याबंध प्रतिओने अमे सरखावी जोई छे । परंतु ते पैकीनी एक पण प्रति अमारा जोवामां एवी नथी आवा जे अखंड पाठपरम्परा धरावनार भा० प्रति साथे मळी शके । आ रीते उपर जणावेली सात प्रतिओना बे वर्ग पडे छे । परन्तु आथी आगळ बधीने उपर्युक्त प्रतिओना विविध पाठो अने पाठभेद तरफ नजर करीए तो संशोधन माटे एकत्र करेली अमारी सात प्रतिओ सामान्य रीते चार विभागमां वहेंचाई जाय छे—एक वर्ग ता० मो० ले० प्रतिओनो, बीजो वर्ग त० डे० प्रतिओनो, त्रीजो वर्ग भा० प्रतिनो अने चोथो वर्ग कां० प्रतिनो । आ

१ जुओ मुद्रित चोथा विभागना १००० पत्रनी २४मां पंक्तिथी १००२ पत्रनी २०मी पंक्ति सुधीनो अर्थात् २६०१ गाथानी अर्धा टीकाथी ३६०७ गाथानी अर्धा टीका सुधीनो हस्तचिहना वचमां रहेलो पाठ । आ समग्र टीका अंश, जेमां बीजा उद्देशानुं सोळमुं सूत्र पण समाय छे, ए आजना जैन ज्ञानभंडारोमांनी लगभग बधीए टीका प्रतिमाओमां पडी गएलो छे; जे फक्त पाटण-भाभाना पाडानी प्रतिमां ज अखंड रीते जळवाएलो मळ्यो छे ॥

चार वर्ग पैकी भा० प्रति मोटे भागे त० डे० प्रति साथे मळतापणुं धरावे छे ज्यारे कां० प्रति मोटे भागे मो० ले० प्रति साथे मळती थाय छे । आम छतां ए वस्तु खास ध्यान राखवा जेवी छे के-भा० प्रतिमां अने कां० प्रतिमां टीकाना संदर्भोना संदर्भो वधाराना-वधारे पढता जोवामां आवे छे । ज्यारे भा० प्रति कोई पाठभेद आपती होय छे त्यारे कां० प्रति मोटे भागे बीजी बधी प्रतिओ साथे मळती थई जाय छे । अने ज्यारे कां० प्रति पाठभेद आपती होय छे त्यारे भा० प्रति बीजी प्रतिओ साथे मळी जाय छे । भा० प्रति अने कां० प्रति परस्पर मळी जाय एवुं तो कोई विरल विरल स्थळे ज बनवा पाम्युं छे ।

उपर जणावेली सात प्रतिओ उपरांत प्रस्तुत कल्प महाशास्त्रना संशोधन माटे अने तुलना आदि माटे अमे नीचे जणावेली प्रतिओने पण सामे राखी हती—

- १ पाटण श्री संघना भंडारनी मूलसूत्रयुक्त कल्पभाष्यनी ताडपत्रीय प्रति ।
- २ पाटण श्रीसंघना भंडारनी कागळनी कल्पबृहद्भाष्यनी अपूर्ण प्रति ।
- ३ पाटण श्रीसंघना भंडारनी मूलसूत्रयुक्त कल्पचूर्णीनी ताडपत्रीय प्रति ।
- ४ पाटण मोंका मोदीनां भंडारनी कल्पचूर्णीनी कागळनी प्रति ।
- ५ पाटण लेहरू वकीलना भंडारनी कल्पविशेषचूर्णीनी कागळनी प्रति ।

प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां उपर जणावेली निर्युक्ति-भाष्य-वृत्तियुक्त कल्पनी सात प्रतिओ अने सूत्र, भाष्य, महाभाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णीनी पांच प्रतिओ मळी एकंदर बार प्रतिओनो अमे साद्यंत परिपूर्ण रीते उपयोग कर्यो छे । अने आ रीते उपरोक्त बधीये प्रतिओनो सांगोपांग उपयोग करी आ आखा महाशास्त्रमां विविध पाठभेदो आपवामां आव्या छे, स्थाने ए पाठभेदोनी चूर्णी, विशेषचूर्णी अने बृहद्भाष्य साथे तुलना पण कर-वामां आवी छे । आ बारे प्रतिओ अने तेना खंडो वगैरेनो विस्तृत परिचय कल्पशास्त्रना मुद्रित पांच भागोमां यथास्थान आपवामां आवेलो छे । एटले आ विभागमां जे विशेष वक्तव्य छे ते ज कहेवामां आवशे ।

वधाराना पाठो, पाठभेदो आदि—प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्रना मुद्रित प्रथम भागमां जेम भा० त० डे० प्रतिमां वधाराना पाठो, पाठभेदो अने अवतरणो आवतां रह्यां छे ए ज रीते आगळना दरेक विभागोमां मो० ले० प्रतिमां,—के जे प्रतिओ ता० प्रति साथे मळती छे तेमां,—घणे ठेकाणे वधाराना पाठो, पाठभेदो अने अवतरणो आवतां रह्यां छे,—जे मो० ले० प्रति सिवाय बीजी कोई प्रतिमां नथी,—ते दरेक पाठ आदिने अमे ◁ ▷ आवा चिह्नोना वचमां मूकी तेनो ते दरेक स्थळे अमे टिप्पणीमां निर्देश करेलो छे । ए ज रीते त० डे० प्रतिमां केटलाक वधाराना पाठो छे, जे बीजी कोई प्रतिमां नथी, अने भा० प्रतिमां अने कां० प्रतिमां पण एक बीजाथी तहन स्वतंत्र प्रकारना अनेक वधाराना पाठो अने पाठभेदो आवे छे ए बधाय पाठो अमे यथायोग्य मूळमां के टिप्पणमां आप्या छे अने ते दरेक स्थळे अमे ते ते प्रतिओना नामनो निर्देश पण करेलो छे । आ बधा पाठ-

ભેદો પૈકી કેટલાક પાઠો ચૂર્ણને અનુસરતા અને કેટલાક પાઠો વિશેષચૂર્ણને અનુસરતા હોઈ તે દરેક પાઠોની તુલના માટે તે તે સ્થલે ચૂર્ણ અને વિશેષચૂર્ણના પાઠો પળ અમે ટિપ્પણીમાં આપેલા છે । માં પ્રતિમાં અને કાં પ્રતિમાં એટલા વધા પાઠભેદો આવતા રહ્યા છે, જેથી આ ઠેકાણે એમ કહીએ તો જરા ય વધારે પડતું નહિ ગણાય કે—આ આલ્પો ય પ્રંથ મોટે ભાગે માં પ્રતિ અને કાં પ્રતિમાં આવતા પાઠોભેદોથી જ ભરેલો છે; સ્વાસ કરી પાછળના વિભાગો જોઈએ તો તો કાં પ્રતિના પાઠભેદોથી જ મુખ્યત્વે ભરેલો છે । આ બે પ્રતિઓના પાઠભેદ આદિ વિષે અમને એમ લાગ્યું છે કે માં પ્રતિના દરેક પાઠો, પાઠભેદો આદિ બુદ્ધિમત્તાભરેલા અને વિશદ છે ય્યારે કાં પ્રતિમાંના કેટલાક વધારાના પાઠો ગ્રન્થના વિષયને વિશદ અને સ્પષ્ટ કરતા હોવા છતાં કેટલાય પાઠો અને પાઠભેદો પુનરુક્તિભર્યા અને કેટલીક વાર તો તદ્દન સામાન્ય જેવા જ છે; એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તો એ પાઠોમાં સુધારો—વધારો કરનારે ભૂલો પણ કરી છે, જે અમે તે તે સ્થલે ટિપ્પણમાં પાઠો આપી જણાવેલ છે । આ ઠેકાણે કાં પ્રતિના પાઠભેદોને અંગે અમારે જે શાબ્દો સ્વાસ સૂચવવાની છે । જે પૈકી એક એ કે—કાં પ્રતિના કેટલાક અતિસામાન્ય પાઠભેદોની અમે નોંધ લીધી નથી । અને બીજી એ કે—પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંપાદનની શરૂઆતમાં પ્રતિઓના પાઠભેદોને અંગે જોઈએ તેવો વિવેક નહિ કરી શકવાને લીધે કાં પ્રતિના કેટલાક વધારાના પાઠો અમે મૂલમાં દાખલ કરી દીધા છે, જે મૂલમાં આપવા જોઈએ નહિ । અમે એ દરેક પાઠોને $[ ]$ આવા ચિહ્નના વચમાં આપીને ટિપ્પણીમાં સૂચના કરેલી છે એટલે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના વાંચનાર વિદ્વાન્ મુનિવર્ગને મારી વિજ્ઞાપિ છે કે—તેમણે આ પાઠોને મૂલ તરીકે ન ગણતાં ટિપ્પણીમાં સમજી લેવા ।

પ્રસ્તુત નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિસમેત બૃહત્કલ્પ મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી સાત પ્રતિઓમાં આવતા વધારાના પાઠો અને પાઠભેદોને અંગે કેટલીક વસ્તુ જણાવ્યા પછી એ વસ્તુ જણાવવી જોઈએ કે ઉપરોક્ત સાત પ્રતિઓમાં પાઠોને અંગે એવી સમ-વિષમતા છે કે જેથી એની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં ભલભલા બુદ્ધિમાનો પણ ચક્રાઈ જાય । કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો તંડેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માંમોંલે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો મોંલેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માંતંડે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર તંડે પ્રતિમાં હોય તો બીજી પ્રતિઓમાં ન હોય કેટલીક વાર મોંલે પ્રતિમાં હોય તો તે સિવાયની બીજી પ્રતિઓમાં ન હોય, કેટલીક વાર માં પ્રતિમાં કે કાં પ્રતિમાં અમુક અવતરણો હોય તો તે સિવાયની બીજી પ્રતિઓમાં એ ન હોય । આ જ પ્રમાણે આ ગ્રંથની પ્રતિઓમાં પાઠો અને પાઠભેદોને લગતી એવી અને એટલી વધી વિષમતાઓ છે, જેને જોઈ સતત શાસ્ત્રવ્યાસંગી વિદ્વાન્ મુનિવરો પણ પાઠોની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મુશ્કાઈ જાય ।

આ ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં એક મોટી વિષમતા ગાથાઓના નિર્દેશને અંગે છે । તે એ

प्रकारनी के-टीकानी ज अमुक प्रति के प्रतिओमां अमुक गाथाओने निर्युक्तिगाथा तरीके जणावी छे, त्यारे अमुक प्रतिओमां ए ज गाथाओने पुरातनगाथा, संप्रहगाथा, द्वारगाथा के सामान्यगाथा तरीके जणावी छे । ए ज रीते अमुक प्रति के प्रतिओमां अमुक गाथाओने पुरातनगाथा तरीके जणावी छे त्यारे ए ज गाथाओने बीजी प्रति के प्रतिओमां निर्युक्तिगाथा, संप्रहगाथा आदि तरीके जणावी छे । आ रीते आ आखा य ग्रंथमां गाथाओना निर्देशना विषयमां खुब ज गोटाळो थयो छे । आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरना जमाना पहेलां लखा-येली कल्पलघुभाष्य अने महाभाष्यनी प्राचीन प्रतिओमां तेमज चूर्णी-विशेषचूर्णीमां पण निर्युक्तिगाथा आदिनो जे विवेक करवामां आव्यो नथी अथवा थई शक्यो नथी, ए विवेक आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरे ज्ञाना आधारे कर्यो ए वस्तु विचारणीय ज छे । भगवान् श्रीमलयगिरि महाराजे तो एम ज कही दीधुं छे के “निर्युक्ति अने भाष्य ए बभ्ने एकग्रंथरूपे परिणमी गयां छे.” ज्यारे आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरे निर्युक्तिगाथा, भाष्यगाथा आदिना विवेकमाटे स्वतंत्र प्रयत्न कर्यो होई एमनी टीका शरू थाय छे त्यांथी अंतपर्यन्त आ निर्देशनो गोटाळो चाल्या ज कर्यो छे (आ माटे जुओ प्रस्तुत विभागने अंते आपेलुं चोथुं परिशिष्ट) । खरुं जोतां आ विषे आपणने एम लाग्या सिवाय नथी रहेतुं के आचार्य श्रीक्षेमकीर्ति महाराजे पूज्य आचार्य श्रीमलयगिरि सूरिवरना दीर्घदृष्टिभर्या राहने छोडीने प्रस्तुत ग्रंथमां निर्युक्तिगाथा आदिने जुदी पाडवानो जे निराधार प्रयत्न कर्यो छे ए जरा य औचित्यपूर्ण नथी । ए ज कारण छे के-प्रस्तुत टीका प्रतिओमां गाथाओना निर्देश अंगे महान् गोटाळो थयो छे ।

आ उपरांत पूज्य आचार्य श्रीमलयगिरिसूरिकृत टीकाविभागमां वधाराना पाठो के पाठभेद आदि खास कशुं य नथी, ज्यारे आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिकृत टीकामां विषम पाठ-भेदो, विषम गाथानिर्देशो, विषम गाथाक्रमो, ओछीवत्ती गाथाओ अने टीकाओ विगेरे घणुं ज छे । ए जोतां एम कहेवुं जरा य अतिशयोक्तिभर्युं नथी के प्रस्तुत ग्रंथनी टीकामां खुब ग्रंथकारे ज वास्वार घणो घणो फेरफार कर्यो हशे । अमारुं आ कथन निराधार नथी, परंतु प्रस्तुत सटीक बृहत्कल्पसूत्रनी ग्रंथकारना जमानाना नजीकना समयमां लखायेली संख्याबंध प्राचीन प्रतिओने नजरे जोईने अमे आ वात कहीए छीए ।

संपादनपद्धति अने पाठभेदोनो परिचय

प्रस्तुत सटीक बृहत्कल्पसूत्र महाशास्त्रना संशोधन माटे उपर जणाव्युं तेम निर्युक्ति-लघुभाष्य-टीकायुक्त प्राचीन अर्वाचीन ताडपत्रीय अने कागळनी मळीने सात प्रतिओ उपरांत केवळ सूत्र, केवळ लघुभाष्य अने केवळ चूर्णीनी ताडपत्रीय प्रतिओ तेम ज विशेषचूर्णी अने महाभाष्यनी कागळ उपर लखेली प्राचीन प्रतिओने, पूर्ण के अपूर्ण जेवी मळी तेवीने, आविधी अंतसुधी अमे अमारा सामे राखी छे । आम छतां सौने जाणीने आश्चर्य थशे के

પાટણ, અમદાવાદ, સુરત, વહોદરા, હીંબડી, જૈસલમેર વિગેરે સંખ્યાબંધ સ્થળોના જ્ઞાનમંહારો અને તેમાંની સંખ્યાબંધ તાદ્વપત્રીય પ્રતિઓને તપાસવા છતાં ગલિતપાઠ વિનાની કહીએ તેવી એક પણ પ્રતિ અમને મળી નથી । પરંતુ કોઈમાં ક્યાંય તો કોઈમાં ક્યાંય, એ રીતે દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ઠેકાણે પાઠોની અશુદ્ધિઓની વાતને તો આપણે દૂર રાખીએ, પણ પંક્તિઓની પંક્તિઓ અને સંદર્ભોના સંદર્ભો ગળી ગયા છે । આ ગળી ગયેલા સંદર્ભોની પૂર્તિ અને અશુદ્ધ પાઠોના સાંગોપાંગ પરિમાર્જન માટે સ્વપર જણાવેલ સાધન-સામગ્રીનો અમે સંપૂર્ણપણે સ્વયં કાર્યો છે, એમાં અમે કેટલા સફળ થયા છીએ, એ પરીક્ષાનું કાર્ય ગીતાર્થ મુનિવરો અને વિદ્વાનોને જ સોંપીએ છીએ । આમ છતાં પ્રસ્તુત મંથના સંશોધનમાં અમે જે પદ્ધતિ સ્વીકારી છે અને અમને જે સમ-વિષમતાઓનો અનુભવ થયો છે તેનો સમપ્રભાવે અહીં સ્પષ્ટ કરવો એ સમુચિત લાગે છે, જેથી ગંભીરતાપૂર્ણ સંશોધનમાં રસ લેનાર વિદ્વાનોને પ્રત્યંતરોની મહત્તા, પાઠભેદોનું વિભજન, સંશોધનને લગતી પદ્ધતિ અને વિવિધ સામગ્રી આદિનો જ્ઞાન આવી શકે ।

૧ અમારા સંશોધનમાં પ્રતિઓને સાચાંતોપાન્ત તપાસીને જ તેના વર્ગ પાડ્યા છે । આ રીતે જે જે પ્રતિ અમને જુદા વર્ગની અથવા જુદા કુલની જણાઈ છે તે દરેકે દરેક પ્રતિને અમે આદિથી અંત સુધી અક્ષરશઃ મેળવી છે । આ રીતે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અમે તાટી૦ મો૦ ડે૦ મા૦ કાં૦ આ પાંચ પ્રતિઓને આદિથી અંતસુધી અક્ષરશઃ મેળવી છે, અને એમાંના વિવિધ પાઠભેદોની યોગ્ય રીતે સંપૂર્ણપણે નોંધ લીધી છે ।

૨ જ્યાં જ્યાં અમુક પ્રતિઓમાં અમુક પાઠો અશુદ્ધ જણાયા કે લેખક આદિના પ્રમા-દથી પડી ગયેલા અર્થાત્ લખવા રહી ગયેલા લાગ્યા, એ બધાય પાઠોનું પરિમાર્જન અને પૂર્તિ અમે અમારી પાસેનાં પ્રત્યંતરોને આધારે અને તદુપરાંત ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી, બૃહદ્ભાષ્ય અને વીજાં શાસ્ત્રોને આધારે કરેલ છે । પ્રસ્તુત મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રમાં એવાં સંખ્યાબંધ સ્થળો છે કે જ્યાં, નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્ય-ટીકાચુક્ત બૃહસ્કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓમાં પાઠો પડી ગયેલા છે અને અશુદ્ધ પાઠો પણ છે, તેવે સ્થળે અમે ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિના આધારે પાઠપૂર્તિ અને અશુદ્ધિઓનું પરિમાર્જન કર્યું છે । દરેક અશુદ્ધ પાઠોને સ્થાને સુધારેલા શુદ્ધ પાઠોને અમે ( ) આવા ગોઠ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે અને પડી ગયેલા પાઠોને [ ] આવા ચોરસ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે અને એ પાઠોના સમર્થન અને તુલના માટે તે તે સ્થળે નીચે પાદ-ટિપ્પણીમાં ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી આદિના પાઠોની નોંધ પણ આપી છે ।

૩ સૂત્ર અને નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્યને લગતા પાઠભેદો ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને ટીકામાં આપેલાં પ્રતીકો અને તેના વ્યાખ્યાનને આધારે મળી શકે (જુઓ પરિશિષ્ટ ૮ મું) તે કરતાં ય વધારે અને સંખ્યાબંધ પાઠભેદો, સ્વતંત્ર સૂત્રપ્રતિઓ અને સ્વતંત્ર લઘુભાષ્યની

प्रतिबोनीमांथी उपलब्ध थया छे । ते पैकी विशिष्ट अने महत्वना पाठभेदोनी नोंध अमे ते ते स्थले पादटिप्पणीमां आवी छे ।

४ टीकामां आवता अनेकानेक पाठभेदोनुं समर्थन चूर्णी, विशेषचूर्णी के उभयद्वारा थनुं होय त्यां ते ते चूर्णी आदिना पाठोनी नोंध अमे अब्दय आवी छे । तेम ज चूर्णी आदिमां विशिष्ट व्याख्याभेद, विशिष्ट पदार्थनुं वर्णन आदि जे कांई जोबामां आव्युं ते दरेकनी नोंध अमे पादटिप्पणीमां करवा चूक्या नथी ।

५ कया पाठने मौलिक स्थान आपवुं ? ए माटे अमे मुख्यपणे ग्रंथकारनी सहज भाषाशैली अने प्रतिपादनशैलीने लक्षमां राख्यां छे । परंतु ज्यां लेखकना प्रमादादि कारणने लई पाठो गळी ज गया होय अने अमुक एकाद प्रति द्वारा ज ए पाठनुं अनुसंधान थनुं होय त्यां तो जे प्रकारनो पाठ मळी आव्यो तेने ज स्वीकारी लेवामां आव्यो छे ।

६ पाठभेदोनी नोंधमां लिपिभेदना भ्रमथी उत्पन्न थएला पाठभेदो, अर्थभेदो अने प्राकृतभाषा प्रयोग विषय पाठभेद आदि आपवा अमे प्रयत्न कर्यो छे ।

७ प्रस्तुत शास्त्रना संपादन माटे अमे जे अनेक प्रतिओ एकत्र करी छे तेना खंडो सळंग एक ज कुलना छे एम कहेवाने कशुं य साधन अमारा सामे नथी । कारण के केटलीक धार एम पण बनवा संभव छे के अमुक प्रतिना लखावनारे प्रस्तुत शास्त्रना अमुक खंडो अमुक कुलनी प्रति उपरथी लखाव्या होय अने अमुक खंडो जुदा कुलनी प्रति उपरथी लखाव्या होय । ए गमे ते हो, ते छतां अमारा सामे जे रूपे प्रतिओ विद्यमान छे तेना वर्तमान स्वरूप अने विभागोने लक्षीने ज वर्ग के कुल पाडवामां आवेल छे ।

८ प्रस्तुत निर्युक्तिभाष्यवृत्तिसहित कल्पशास्त्रना संशोधन माटे अमे जे चार जुदा जुदा कुलनी प्रतिओ एकत्र करी छे तेमांनी ताडपत्रीय प्रति पंद्रमा सैकाना उत्तरार्धमां लखाएरी छे । बाकीनी कां० सिबायनी बधीए प्रतिओ सोलमा-सत्तरमा सैकामां कागळ उपर लखायेली छे । अमारा प्रस्तुत मुद्रण बाद आ ग्रंथनी बीजी त्रण ताडपत्रीय प्रतिओ जोबामां आवी छे । जेमांनी एक पूज्यपाद सूरिसम्राट् आचार्यभगवान् श्रीविजयनेमिसूरीश्वरजी महाराजना ज्ञानभंडारमां छे अने बे नकलो जेसलमेरना किह्लाना श्रीजिनभद्रसूरिज्ञानभंडारमां छे । आ त्रणे य नकलो विक्रमना पंद्रमा सैकाना उत्तरार्धमां लखायेली छे अने ए अमे पाडेला कुल के वर्ग पैकी मो० ले० ताटी० कुलनी ज प्रतिओ छे । आ उपरांत उपर्युक्त जेसलमेरना भंडारमां विक्रम संवत् १३७८ मां लखाएल एक प्रथम खंडनी प्रति छे, जे आजे मळती प्रस्तुत ग्रंथनी नकलोमां प्राचीनमां प्राचीन गणाय । आ प्रतिने अमे अमारी मुद्रित नकल साथे अक्षरशः मेळवी छे अने तेथी जणायुं छे के आ प्रतिमां अमुक अमुक पाठोमां सविशेष फरक होवा छतां एकंदर ए प्रति उपर जणावेल मो० ले० ताटी०

કુલની જ પ્રતિ છે । અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત સંપાદનમાં મુખ્યસ્વે કરીને આ કુલને જ આવીથી અંત સુધી સ્થાન આપ્યું છે અને મૌલિક કુલ પણ આ જ છે । આમ છતાં માં પ્રતિ કે જેમાં ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભોનું વધારેપણું, વ્યાખ્યાભેદો, ગાથાઓનું ઓછાવસાપણું હોવા છતાં જેમાં સંખ્યાબંધ સ્થલે પાઠોની અલ્પ પરંપરા જલ્પાયેલી છે કે જે પરંપરા અમારી પાસેની માં સિવાયની વધીયે પ્રતિઓમાં તેમ જ ઉપર જણાવેલી શ્રીવિજયનેમિસૂરિ મં અને જેસલમેરના શ્રીજિનમદ્રીય જૈન જ્ઞાનમંડારની તાલપત્રીય પ્રતિઓ સુદ્ધામાં નથી, જેની નોંધ અમે આગળ ઉપર આપીશું, એ પ્રતિનું કુલ પણ પ્રાચીન છે । જો કે અમારા પાસે જે માં પ્રતિ છે તે સંવત્ ૧૬૦૭ માં લખાયેલી છે, તેમ છતાં અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણ બાદ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યમગવાન્ શ્રીમાગરાનંદસૂરિપ્રવરના સુરતના જૈનાનંદ જ્ઞાનમંડારને જોતાં તેમાંથી વિક્રમના ચૌદમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં અથવા પંદરમા સૈકાના પ્રારંભમાં લખાણી નિર્યુક્તિભાષ્યટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પની પ્રતિનો એક અલ્પ મઠી આવ્યો છે જે માં કુલના પૂર્વજ સમાન પ્રતિ છે । આ પ્રતિ માં પ્રતિ સાથે અક્ષરશઃ મઠતી છે, ઇટલે આ કુલની પ્રતિમાં મઠતી પાઠોની સમવિષમ પરંપરા અતિ પ્રાચીન છે । આ જ પ્રમાણે ડે૦ ત૦ પ્રતિની પરંપરા અર્વાચીન તો ન જ ગણાય અને કાં૦ પ્રતિની પરંપરા પણ અર્વાચીન નથી । આ હકીકત વિચારતાં આટલું વધું વિષમતામયું પરિવર્તન પ્રસ્તુત ટીકામાં શા કારણે થયું ? કોણે કર્યું ? વિગેરે પ્રશ્નો અણકલ્યા જ રહી જાય છે ।

સંપાદનપદ્ધતિ અને પ્રતિઓના પરિચય વિષે ઉપલબ્ધ દૃષ્ટિએ આટલું જણાવ્યા પછી એ પ્રતિઓની વિવિધ વિષમતાનો અ્યાલ આપવો સવિશેષ ઉચિત છે । જેથી વિદ્વાનોને પ્રથમ સંશોધનમાં પ્રત્યંતરોનું શું સ્થાન છે ? એ સમજાય અને પાઠોનો વિવેક કેમ કરવો તેનું માર્ગદર્શન થાય ।

સૂત્રવિષયક પાઠભેદો ।

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં કલ્પનું (બૃહત્કલ્પસૂત્રનું) મૂળ સૂત્ર હપાણું છે । જેની અમારા સામે ઉપર જણાવેલ કલ્પલઘુભાષ્ય અને કલ્પચૂર્ણીની તાલપત્રીય પ્રતિઓ પાલ્લ લખાણી વે પ્રતિઓ છે । આની અમે તામૂ૦ અથવા તા૦ સંજ્ઞા રાખી છે । એમાં અને નિર્યુક્તિભાષ્ય-ટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પસૂત્રની દરેક પ્રતિઓમાં મુદ્રિતના ક્રમ પ્રમાણે સૂત્ર લખાણું છે એમાં, તથા કલ્પભાષ્ય, કલ્પચૂર્ણી અને કલ્પવિશેષચૂર્ણીમાં જે સમવિષમ સૂત્રપાઠભેદો છે તેની નોંધ આપવામાં આવે છે ।

૧ તામૂ૦ માંથી મઠેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૦૨૩ ટિ. ૧ (વિચૂ૦ સમ્મત) ।

૨ ભાષ્યકારે નોંધેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૩૪૧ ટિ. ૧ ।

३ टीकाप्रतिओमांथी मळतो सूत्रपाठभेद—पृ. १२३ टि. ४ । आ ठेकाणे भा० सिंघायनी टीका प्रतिओमां जे टीकापाठभेद छे तेने अनुसरतो सूत्रपाठ मात्र डे० प्रतिमां छे अने बीजी प्रतिओमां जे सूत्रपाठ छे तेने अनुसरती टीका फक्त भा० प्रतिमां ज छे । आनो अर्थ ए थयो के डे० प्रति अने भा० प्रतिमां अे प्रकारनो सूत्रपाठ छे तेने ज अनुसरती टीका छे, परंतु बीजी प्रतिओमां सूत्रपाठ जुदो छे अने टीका जुदी छे ।

४ भा० प्रतिमां सूत्रपाठभेद—पृ. ११३७ टि. १-४ । ११४८ टि. १ । भा० प्रतिमां टीका पण आ पाठभेदने अनुसरती ज छे ।

५ कां० प्रतिमां सूत्रपाठभेद—पृ. १३९९ टि. ३ । १५६० टि. २ । १५६३ टि. ४ । १५७८ टि. २ । १५८३ टि. २ । १५८७ टि. ३ । कां० मां टीका पण आ पाठभेदने अनुसरती ज छे ।

६ कां० प्रतिमां शुद्ध सूत्रपाठ अने टीका—पृ. १५८३ टि. १ ।

७ कां० प्रतिमां पूर्ण सूत्रपाठ—पृ. ९०६ टि. १ ।

८ टीका प्रतिओमां पूर्ण सूत्रपाठ अने मूळ सूत्रप्रतिओमां अपूर्ण—पृ. ९७० टि. ९ ।

९ टीकाप्रतिओमां सूत्रपाठ अपूर्ण अने मूळ सूत्रप्रतिओमां पूर्ण—पृ. ९७० टि. १० । पृ. १४५६ सूत्र २७ । आ ठेकाणे टीका प्रतिओमां सूत्र अपूर्ण छे अने अमे पण प्रमादथी सूत्रने अधूरुं ज छपाव्युं छे; एथी विद्वानोए पत्र १४५६ नी १८ मी पंक्तिमां “ उद्दिसावित्तए ” पळी “ ते य से वितरंति एवं से कप्पति जाव उद्दिसावित्तए । ते य से णो वितरंति एवं से नो कप्पति जाव उद्दिसावित्तए ” आटलो पाठ ऊमेरी लेवो ।

१० टीकाकार, चूर्णिकार अने विशेषचूर्णिकार ए त्रणेये मान्य करेल सूत्रपाठ कयांयथी मळयो नथी—पृ. ११२८ टि. २-३-४ ।

११ भा० प्रतिमां सूत्रनी वे विभागो व्याख्या अने व्याख्याभेद—पृ. ८४८ टि. १-३ । पृ. ११४८ टि. १ (चू. विचू. सम्मत) ।

भाष्यविषयक पाठभेदो

प्रस्तुत संपादनमां कल्पलघुभाष्य छपाएलुं छे । ए भाष्यनी स्वतंत्र ताडपत्रीय अने फागळनी प्रतिओमां, जेनी अमे ताभा० अथवा ता० संज्ञा राखी छे तेमां तेमज चूर्णी विशेषचूर्णी अने वृत्तिनी प्रतिओमां भाष्यगाथाओने लगता जे स्वतंत्र तेमज वृत्ति, चूर्णि, विशेषचूर्णि आदिने अनुसरता पाठभेदो, गाथाभेदो, ओछीवत्ती गाथाओ अने गाथाक्रमभेदो छे तेनी नोंध आ नीचे आपवामां आवे छे ।

भाष्यना स्वतंत्र पाठभेदो

१ स्वतंत्र कल्पभाष्यनी प्रतिओमांथी उपलब्ध थपला स्वतंत्र भाष्यपाठभेदो—पृष्ठ ५
 टि. २।६ टि. ३-४।७ टि. १-३।८ टि. ६।९ टि. ३।१० टि. ५।२०
 टि. १।२२ टि. १।२८ टि. १।३० टि. ३।३३ टि. २।३४ टि. १-४।५
 ३५ टि. १।३६ टि. ३।६४ टि. ८।६६ टि. १।७० टि. १-२-४।७६ टि.
 १।८३ टि. ५।९४ टि. ६।१०४ टि. १।१०५ टि. १।११९ टि. २।१३३ टि. २।
 १३९ टि. १।१४३ टि. १।१४४ टि. १-२।१४९ टि. १-२।१५० टि. १-२-३।
 १५८ टि. २।१६५ टि. १।१६६ टि. १-२-३।२०३ टि. ३।२६४ टि. १।
 २६५ टि. २।३२१ टि. १।३२६ टि. १।३५५ टि. २।३६७ टि. ३।३८५
 टि. १।३८९ टि. १-२।४०५ टि. १।४१७ टि. १।४२७ टि. १-२।४५५
 टि. २।४५८ टि. २।६०३ टि. ६।६७३ टि. २।८०७ टि. ४।८६५ टि.
 १।८९५ टि. ५।९७८ टि. १।१००६ टि. २।१०३२ टि. ३।बृभा० सम्मत।
 १०३७ टि. २।१०४९ टि. १।१०६० टि. १।१०६३ टि. १।१०६४ टि. १।
 १०७० टि. १।१०९० टि. २।१११६ टि. १-२।११४१ टि. १-२-३-४-६।
 ११४२ टि. १।११४४ टि. १।१३०७ टि. ५।१३७९ टि. १-३-४।१३९०
 टि. २।१४२५ टि. ४।१४२६ टि. १-२।१४३२ टि. ४।१४५८ टि. १।
 १४६३ टि. २।चू० विचू० मान्य।१४७० टि. २।१४७७ टि. १।१५०५ टि.
 २।१५०९ टि. ३।१५१३ टि. १।१५२८ टि. २-४।१५२९ टि. १।
 १५३६ टि. ३।१५४४ टि. २।१५६१ टि. ४-५।१५७० टि. १।१५८२
 टि. १।१५८४ टि. ३।१५८५ टि. १-२।१५९३ टि. १।१५९६ टि. ३।
 १५९७ टि. २।१६१६ टि. २-३।१६२० टि. १।१६२६ टि. २।१६३५ टि.
 १।१६४१ टि. १।१६४७ टि. १।१६५१ टि. १।१६७० टि. १।

२ भा० त० डे० मो० ले० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेलो स्वतंत्र
 पाठभेद—पृ० ९०१ टि. २।

३ भा० ताभा० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेला स्वतंत्र पाठभेदो—पृ. ५२८
 टि. १।११४८ टि. ४।१२०२ टि. १।

४ मो० ताटी० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेलो स्वतंत्र पाठभेद—पृ. ११२५
 टि. ३।

५ डे० प्रतिमांथी भाष्यगाथामां मळेल स्वतंत्र पाठभेद—पृ. ५३९ टि. १।

६ मो० डे० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेल स्वतंत्र पाठभेद—पृ. १३०७ टि. २ ।

७ कां० प्रतिमांथी भाष्यगाथाओमां मळेला स्वतंत्र पाठभेदो—पृ. १५६३ टि. १ । १५८१ टि. २ ।

‘स्वतंत्र पाठभेदो’ एम कहेवानो आशय ए छे के—जे पाठभेदो विषे भाष्यकार, बृहद्भाष्यकार, चूर्णीकार के वृत्तिकारो कशुं य व्याख्यान के सूचन न करता होय तेवा पाठभेदो ।

वृत्ति चूर्णी आदिने अनुसरता भाष्यपाठभेदो

१ भा० प्रतिमांथी मळेला एक ज भाष्यगाथामां बे पाठभेदो—पृ. १०४५ टि. ३-४ ।

२ कां० प्रतिमांथी मळेला एक ज भाष्यगाथामां बे पाठभेदो—पृ. १६८४ टि. १-२ ।

३ चूर्णीकार तथा विशेषचूर्णीकारे दर्शाविला एक ज गाथामां बे पाठभेदो—पृ १४६३ टि. २ ।

४ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिनां प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथाने लगता उपलब्ध थएला त्रण त्रण पाठभेदो—

पृ. ५६५ टि. ५ (१ त० डे०, २ मो० ले०, ३ भा० कां०) ।

पृ. १०७३ टि. २ (१ ताभा० ताटी०, २ भा० डे०, ३ मो० ले० त०) ।

पृ. १३०८ टि० २ (१ ताटी० मो० ले० भा० त० डे०, २ ताभा०, ३ कां०) ।

पृ. १५९१ टि. २ । (१ मो० ले० त० डे० कां, २ ताभा०, ३ भा०) ।

पृ. १६१७ टि. १ । (१ सर्व टीकाप्रति, २ ताभा०, ३ चू० विचू०) ।

पृ. १६७४ टि. १ । (१ कां० विना चू० विचू०, २ कां०, ३ ताभा०) ।

५ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिनां प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथामां मळी आवेल पांच पाठभेदो—पृ. ११२१ टि. ३ (१ ताभा०, २ मो० त०, ३ भा० डे०, ४ ताटी० कां०, ५ बृभा०) ।

६ लिपिभेदजनित भाष्यपाठभेदो—पृ. १००५ टि. १ । १५०९ टि. ३ (श्रीहेम-चंद्राचार्ये स्वीकारेल उठमे तुठमे प्रयोग)

७ स्वतंत्र भाष्यप्रतिमांथी मळेला टीकाकारमान्य भाष्यपाठो—पृ. ६ टि. १ । १९ टि. ४ । ६४ टि. ४ । ८४ टि. १ । ६७८ टि. १ । ७११ टि. ३ । ९६० टि. २ । पृ. १००४ टि. १ । १०३८ टि. २ । ११०० टि. ४ । १२४९ टि. १ ।

८ ताभा० कां० प्रतिमांथी मळेल वृत्तिकारमान्य भाष्यपाठ—पृ. १६१९ टि. १ ।

૧ ટીકાકારમાન્ય માધ્યપાઠોની અનુપલબ્ધિ—પૃ. ૪૦ ટિ. ૨ । ૨૫૯ ટિ. ૧ । ૩૦૬ ટિ. ૧ । પૃ. ૩૧૬ ટિ. ૧ । ૩૪૭ ટિ. ૫ । ૩૯૯ ટિ. ૫ । ૬૫૨ ટિ. ૫ । ૬૭૮ ટિ. ૧ । પૃ. ૧૦૫૩ ટિ. ૨ । ૧૨૭૫ ટિ. ૨ । ૧૩૨૫ ટિ. ૨ । ૧૩૫૧ ટિ. ૨-૩ । ૧૪૧૪ ટિ. ૩ । પૃ. ૧૬૮૪ ટિ. ૧ । આ સ્થલોમાં વૃત્તિકારે જે પાઠ માનીને વ્યાખ્યા કરી છે તે પાઠ કોઈ પ્રતિમાંથી મળ્યો નથી.

૧૦ સ્વતંત્ર માધ્યપ્રતિમાંથી ઉપલબ્ધ થયેલા ચૂર્ણિકારસમ્મત માધ્યપાઠો—*પૃ. ૧ ટિ. ૧ । ૧૪ ટિ. ૩ । *પૃ. ૨૪ ટિ. ૨ । *૨૬ ટિ. ૨ । ૨૮ ટિ. ૮ । ૩૮ ટિ. ૭ । પૃ. ૫૧ ટિ. ૨ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । * ૬૫ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । પૃ. ૮૫૮ ટિ. ૫ । ૯૦૫ ટિ. ૧ । ૯૬૯ ટિ. ૮ । ૧૦૨૫ ટિ. ૧ । ૧૫૯૫ ટિ. ૧ । ૧૬૬૦ ટિ. ૧ ।

૧૧ સ્વતંત્ર માધ્યપ્રતિમાંથી મળી આવેલા વિશેષચૂર્ણિકારસમ્મત માધ્યપાઠો—પૃ. ૬૨૪ ટિ. ૨ । ૭૨૯ ટિ. ૪ । ૯૭૭ ટિ. ૨ ।

૧૨ સ્વતંત્ર માધ્યપ્રતિમાંથી મળી આવેલા ચૂર્ણિ-વિશેષચૂર્ણિકારસમ્મત માધ્યપાઠો—પૃ. ૫૦૪ ટિ. ૧ । ૮૫૮ ટિ. ૫ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૫૬૯ ટિ. ૨ । ૧૫૮૧ ટિ. ૨ ।

માધ્યગાથાઓની અધિકતા અને ન્યૂનતા

લઘુમાધ્ય, બૃહદ્માધ્ય, ચૂર્ણિ, વિશેષચૂર્ણિ અને વૃત્તિની જુદી જુદી પ્રતિઓમાં ગાથાઓ અને તેની વ્યાખ્યાનું આધિક્ય અને ન્યૂનતા છે, જેની નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ ચૂર્ણિમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૨૪ ટિ. ૩ । પૃ. ૧૨૩ ટિ. ૧ ।

૨ વિશેષચૂર્ણિમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૬૪૧ ટિ. ૩ । પૃ. ૪૯૦ (૧૬૬૪ ગાથાની ટીકામાં)

૩ ત૦ ડે૦ મો૦ લે૦ ચૂર્ણિમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૭૯૧ ટિ. ૪ । આ ગાથા મા૦ કાં૦ વિશેષચૂર્ણિ અને બૃહદ્માધ્યમાં નથી ।

૪ મા૦ તામા૦ માં અધિક ગાથા—પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

૫ ચૂર્ણિમાં ન્યૂનગાથા—પૃ. ૨૬ ટિ. ૩ । ૧૩૪ ટિ. ૧ । ૧૪૨ ટિ. ૫ । ૨૮૨ ટિ. ૧ । પૃ. ૩૧૭ ટિ. ૧ । ૭૧૧ ટિ. ૧ ।

૬ વિશેષચૂર્ણિમાં ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૩૫૫ ટિ. ૧ । ૩૬૧ ટિ. ૩-૪ । ૪૪૨ ટિ. ૧ । પૃ. ૪૪૩ ટિ. ૧ । ૫૩૬ ટિ. ૨ ।

- ८ चूर्णी-विशेषचूर्णी उभयमां न्यूनगाथा—पृ. ३६८ टि. १ । ६५१ टि. १ ।
 ९ भा० चूर्णी अने विशेषचूर्णीमां न्यूनगाथा—पृ. ५६६ टि. ३ । ५७४
 टि. ७ । पृ. ६११ टि. ३ । ९६७ टि. २ आ गाथा वृहद्भाष्यमां छे ।
 १० चू० विचू० वृभा० मां न्यून गाथा—पृ. ५५८ टि. ३ ।
 ११ कां० चूर्णी, विशेषचूर्णी अने वृभा० मां न्यून गाथा—पृ. ८७३ टि. ३ ।
 १२ भा० प्रतिसां न्यून गाथा—पृ. ८७४ टि. १ ।

लघुभाष्यनी गाथाओना पाठभेदो.

- (क) चूर्णीमां गाथाना पाठभेदो—पृ. ९ टि. १ । २६ टि. २ । ६५ टि. ४ ।
 १४६ टि. १ । ३६० टि. २ ।
 (ख) विशेषचूर्णीमां गाथापाठभेद—पृ. ३६० टि. २ ।
 (ग) चूर्णी-विशेषचूर्णीमां गाथापाठभेद—पृ. ३६० टि. ३-४ ।

भाष्यगाथाक्रमभेद आदि—टीका, लघुभाष्य, चूर्णी अने विशेषचूर्णीमां आवतो एकमेकथी जुदो पढतो भाष्यगाथाओनो क्रमभेद अने तेने लीखे थता अर्थभेद अने टीकाभेदने दर्शावतां स्थळोनी नोंध अहीं आपवामां आवे छे ।

- (क) चूर्णीमां गाथाक्रमभेद—*पृ. २३ टि. ३ । २५ टि. ३ । ३६ टि. १ ।
 * ९२ टि. २ । * ९४ टि. २-६ । * ११९ टि. १ । १५३ टि. १ ।
 १६५ टि. १ । २७७ टि. २ । * ५७२ टि. १ । ६५१ टि. ४ ।
 ७०४ टि. २ ।
 (ख) विशेषचूर्णीकारनो गाथाक्रमभेद—पृ. ४४३ टि. २ । ५१७ टि. १ । ६४०
 टि. ८ । ७५४ टि. ३ ।
 (ग) चूर्णीकार अने विशेषचूर्णीकार उभयमान्य गाथाक्रमभेद पृ. ५४९ टि. १ ।
 १५२५ टि. १ ।
 (घ) भा० प्रति अने चूर्णी उभयमान्य गाथाक्रमभेद पृ. ५१८ टि. ३ । ५२०
 टि. १ । ५७२ टि. १ । ६६३ टि. २ । ७१२ टि. १ । ७२४ टि. ३ ।
 (ङ) भा० विचू० उभयमान्य गाथाक्रमभेद—पृ. ७११ टि. १ ।
 (च) भा० प्रतिसां गाथानो क्रमभेद अने टीकाभेद—पृ. ८१३ टि. २ । ९४७ टि. ३ ।
 (छ) टीका, चूर्णी अने विशेषचूर्णी ए त्रणेमां गाथाक्रमभेद—पृ. ५१८ टि. ३ ।

(જ) તાલપત્રીય માધ્યપ્રતિમાં ગાથાક્રમભેદ—પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

(ઘ) ટીકાકાર—ચૂર્ણિકારમાન્ય ગાથાક્રમની કોઈ પણ પ્રતિમાંથી અપ્રાપ્તિ—પૃ. ૬૪ ટિ. ૨ ।

માધ્યપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો

વૃત્તિ, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિમાં માધ્યગાથામાં જે પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો છે તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

(ક) ચૂર્ણીમાંથી મલ્લેલા માધ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—પૃ. ૨૫ ટિ. ૧ ।
૩૮ ટિ. ૭ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । ૧૫૧૫
ટિ. ૧-૨ ।

(લ) ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાંથી મલ્લેલા માધ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—
પૃ. ૧૦૦૪ ટિ. ૧ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૪૬૩ ટિ. ૨ ।

(ગ) મા૦ ચૂર્ણીમાંથી મલ્લેલા માધ્યગાથામાં પાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૩૦૬ ટિ. ૧ ।

(ઘ) મા૦માંથી મલ્લેલા માધ્યગાથાપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—પૃ. ૩૧૨ ટિ. ૩ ।
૩૪૪ ટિ. ૪-૬ । ૧૪૪ ટિ. ૧-૨ । ૧૬૩ ટિ. ૩-૪ । ૧૧૫૭ ટિ. ૧ ।

(ઙ) મો૦માંથી મલ્લેલો માધ્યગાથાપાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૧૩૨૧ ટિ. ૨-૪ ।

ટીકાના પાઠભેદો

જેમ પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રની મૂળ, સૂત્ર, લઘુમાધ્ય, બૃહદ્માધ્ય, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીની સ્વતંત્ર લિખિત પ્રતિઓ મલ્લે છે તે રીતે કલ્પવૃત્તિની સ્વતંત્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓ છે જ નહીં । પરન્તુ વૃત્તિની દરેકે દરેક પ્રતિઓ, પ્રસ્તુત પ્રકાશન પામતા બૃહત્કલ્પના भागोની જેમ સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, લઘુમાધ્ય અને વૃત્તિ સાથેની જ મલ્લે છે । વૃત્તિની આ પ્રતિઓને અમે વૃત્તિપ્રત્યન્તરો તરીકે ઓળખાવી છે । આવી સાત પ્રતિઓ અમે અમારા સંશોધન માટે અમારા સામે રાખી છે, જે જુદા જુદા ચાર વર્ગમાં વહેંચાઈ જાય છે । એમાં અનેકવિધ પાઠભેદો ઉપરાંત સેંકડો ઠેકાણે જુદી જુદી જાતના ટીકાસંદર્ભો પણ ઉપલબ્ધ થાય છે; યદ્યપિ જ નહીં પણ સેંકડો ઠેકાણે ૫ પ્રતિઓમાં, તાલપત્રીય પ્રાચીન પ્રતિઓ સુદ્ધામાં, પાઠોના પાઠો સંહિત થઈ ગયા છે, જે અમને અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાંથી મલ્લી આવ્યા છે । તેમજ કેટલે ય ઠેકાણે અવતરણોની ન્યૂનાધિકતા અને વ્યાખ્યાન્તરો વગેરે પણ છે । આ બધી વિવિધતાની નોંધ અમે અમારા મુદ્રણમાં પાદટિપ્પણીઓમાં તે તે ઠેકાણે નોંધી છે, જેની યાદી આ નીચે ક્રમશઃ આપવામાં આવે છે ।

अवतरणोनी न्यूनाधिकता ।

नीचे जणावेलां स्थळोमां टीकानी सात प्रतिओ पैकी छ प्रतिओमां अवतरण होवा छतां फक्त भा० प्रतिमां ए अवतरण नथी-पृष्ठ ५७८ टि० १। ६१८ टि. २। ६२३ टि. ७। ६२५ टि. ६। ६२६ टि. २। ६३४ टि. १-२। ६४१ टि. २। ६४९ टि. ४। ६९७ टि. ३। ७१५ टि. ४। ७३० टि. ४। ८३३ टि. २। ८६६ टि. ५। ८७१ टि. ४। ८७२ टि. २। ८७३ टि. १। ९२५ टि. ३। ९२९ टि. ५। ९३२ टि. २। ९३४ टि. १। ९३८ टि. २। ९५५ टि. १। ९७५ टि. ३। ९८६ टि. ५-७। ९८७ टि. २। १०४८ टि. ३। १०८८ टि. १। १०९१ टि. २-४। १०९३ टि. १। १०९५ टि. २। ११०० टि. ३-५। ११५५ टि. १। ११५९ टि. २। ११८५ टि. २। ११८६ टि. २। ११८७ टि. २। ११९४ टि. ५। १२०६ टि. १। १२३४ टि. १। १२४० टि. १। १२४८ टि. २। १२५४ टि. १। १२५९ टि. १। १२६८ टि. १। १३१५ टि. १-२।

टीकानी पांच प्रतिओमां अवतरण होवा छतां फक्त भा० कां० प्रतिमां अवतरण नथी-पृ. ९७५ टि. ३। १३१८ टि. १।

भा० मो० ले० प्रतिओमां अवतरण नथी-पृ. ६२७ टि. १।

भा० त० डे० प्रतिओमां अवतरण नथी-पृ. ६९३ टि. २-३। ७१५ टि. ५। ७९४ टि. १। ८०० टि. २। ८२२ टि. ५। ८२५ टि. १। ८३५ टि. १। ८३९ टि. १। ८५५ टि. ३। ८८१ टि. ३। ८९२ टि. ३। ८९५ टि. ४। ८९६ टि. २।

भा० प्रतिमां ज अवतरण छे-पृ. ५११ टि. १। १३५८ टि. ३।

भा० कां० प्रतिमां ज अवतरण छे—७५९ टि. ५। ७९१ टि. १। १२४२ टि. २। आ स्थळोमां मात्र भा० कां० प्रतिओमां ज अवतरण छे, बीजी प्रतिओमां नथी।

कां० प्रतिमां ज अवतरण छे—पृ. ६८५ टि. १। ६८६ टि. ३। ७०७ टि. २। ७२६ टि. १-२। ७२८ टि. ४। ७३३ टि. १। ७६० टि. १। ७८४ टि. १। ७९२ टि. ३। ८०८ टि. ५। ८१५ टि. ६। ८१६ टि. ३। ८२३ टि. २। ८३५ टि. २। ८४४ टि. १। ८४६ टि. ३। ८४९ टि. १। ८५१ टि. ५। ८५४ टि. २। ८६९ टि. २। ८७० टि. ५। ८७१ टि. ४। ८७७ टि. ५। ८८७ टि. ५-७। ८९१ टि. २। ८९७ टि. १। ८९९ टि. १-२। ९०० टि. ७। ९०४ टि. ६। १३३७ टि. ५। १३५४ टि. २। १४२७ टि. २। १४३२ टि. १। १४३८ टि. २। १४४० टि. १। १४४३ टि. १। १४४७ टि. १। १४४८ टि. १। १४४९ टि. १-३। १४५८ टि. ३। १४७० टि. १। १४९३ टि. ४। १५०४ टि. १-४।

૧૫૧૧ ટિ. ૧ । ૧૫૪૦ ટિ. ૩ । ૧૫૪૮ ટિ. ૧ । ૧૫૫૨ ટિ. ૫ । ૧૫૫૮ ટિ. ૨ । ૧૫૭૧ ટિ. ૧ । ૧૫૮૮ ટિ. ૨-૩ । ૧૫૯૮ ટિ. ૧-૫ । ૧૫૯૯ ટિ. ૨ । ૧૬૩૦ ટિ. ૪ । ૧૬૬૭ ટિ. ૧ । ૧૬૮૫ ટિ. ૧ । ૧૬૯૯ ટિ. ૨ । ૧૭૦૦ ટિ. ૫ ।

આ સ્થલોમાં કાં० સિવાયની છ પ્રતિઓમાં અવતરણ નથી । આ અવતરણ પૈકી જે અવતરણો અમને યોગ્ય લાગ્યાં છે તે અમે મૂઠમાં સ્વીકાર્યાં છે અને બાકીનાં પાદ્ધિપ્પણી-માં નોંધ્યાં છે ।

મા० પ્રતિમાં અસંગત અવતરણ—પૃ. ૧૦૫૮ ટિ. ૨ ।

હે० માં અવતરણ ભિન્ન—૩૭૧ ટિ. ૨ ।

સ્ખંડિત-અસ્ખંડિત ટીકાપાઠો—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અમે જે પ્રતિઓ સામે રાખી છે તે પૈકીની દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ઠેકાણે નાના મોટા ટીકાપાઠો અને ટીકાસંદર્ભો પડી ગયા છે । ૫ દરેક સ્ખંડિત પાઠોની પૂર્તિ અમે અમારા પાસેની જુદા જુદા વર્ગની પ્રતિઓના આધારે કરીને પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને અસ્ખંડ બનાવ્યું છે । ૫ટલે કયા કયા વર્ગની પ્રતિઓમાંથી કેવા સમ અને વિષમ રીતે અસ્ખંડ પાઠો મળી આવ્યા છે તે સમજવા માટે તેની યાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

મા० પ્રતિમાંથી મળી આવેલા અસ્ખંડ ટીકાપાઠો અને સંદર્ભો—પૃ. ૫૬૨ ટિ. ૪ । ૫૮૪ ટિ. ૧ । *૭૩૦ ટિ. ૩ । ૭૫૨ ટિ. ૨ । ૭૬૭ ટિ. ૧ । *૧૦૦૦ ટિ. ૪ । (અતિ મહાત્ ટીકા સંદર્ભ) ૧૦૧૧ ટિ. ૧ । ૧૦૩૮ ટિ. ૭ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ (ચૂ. સમ્મત) । *૧૦૯૦ ટિ. ૧ । ૧૧૦૫ ટિ. ૨ । ૧૧૫૭ ટિ. ૪ । *૧૨૮૩ ટિ. ૩ । ૧૩૪૦ ટિ. ૧ । ૧૩૫૧ ટિ. ૩ (ચૂ० વિચૂ० સમ્મત) । ૧૩૬૮ ટિ. ૫ । ૧૪૫૨ ટિ. ૧ । ૧૪૭૪ ટિ. ૧ । *૧૪૮૫ ટિ. ૨ ।

મા० પ્રતિમાં સ્ખંડિત પાઠો—પૃ. ૫૫૨ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૧ । ૫૫૮ ટિ. ૨ । ૫૬૨ ટિ. ૨ । ૫૮૫ ટિ. ૧ । ૬૧૨ ટિ. ૫ । ૬૨૦ ટિ. ૫ । ૬૩૦ ટિ. ૧ । ૬૪૧ ટિ. ૧ । ૬૪૭ ટિ. ૫ । ૬૪૯ ટિ. ૧ । ૬૫૩ ટિ. ૧-૨-૩-૫ । ૬૫૮ ટિ. ૫ । ૬૭૧ ટિ. ૩ । ૬૭૩ ટિ. ૩ । ૬૭૭ ટિ. ૧-૨ । ૬૭૭ ટિ. ૩ (ચૂર્ણીઅનુસારી) । ૬૯૭ ટિ. ૩ । ૭૧૭ ટિ. ૪ । ૭૪૬ ટિ. ૧ । ૭૫૨ ટિ. ૫ । ૭૮૦ ટિ. ૨ । *૮૦૩ ટિ. ૧ । ૮૦૯ ટિ. ૧ । ૮૧૩ ટિ. ૩ । ૮૨૪ ટિ. ૨ । ૮૪૨ ટિ. ૨ । ૮૬૯ ટિ. ૭ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૬૯ ટિ. ૧૧-૧૨ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૭૧ ટિ.

५। ८८९ टि. २। ९१६ टि. ३-४ (चू. विचू. सम्मत)। *९३० टि. ३। ९४२ टि. १। ९४३ टि. ३। ९४९ टि. १। ९५१ टि. २-३-४ (चू. विचू. सम्मत)। ९६७ टि. २। (चू. विचू. सम्मत)। ९६८ टि. ४। ९७० टि. २-३। ९७१ टि. १। ९७२ टि. १-२। ९७६ टि. २-३। ९७९ टि. ५। ९८५ टि. ३। ९९८ टि. १। ९९९ टि. २। १०१० टि. १। १०१६ टि. १। १०६५ टि. १। १०६६ टि. १। १०६७ टि. १। १०७२ टि. २। १११२ टि. २। (चू. विचू. सम्मत)। ११२९ टि. १-२। ११३३ टि. २। ११३४ टि. १। ११३८ टि. १। *११३९ टि. ३ (चू. विचू. सम्मत)। ११६१ टि. २-३। ११६८ टि. ३-४। ११७० टि. ३। ११७५ टि. ४। ११८३ टि. ५। ११८४ टि. १। ११९४ टि. २। ११९६ टि. १। ११९८ टि. २। १२०१ टि. १-२। *१२३९ टि. १। १२७३ टि. ३। १३११ टि. २। १५३० टि. १।

कां० प्रतिमांथी उपलब्ध थपला अखंड टीकापाठो-पृ. ६६७ टि. ४। ६७१ टि. ५। ६९७ टि. १। ६९८ टि. २। ७२३ टि. २। ७३५ टि. १। ७४१ टि. १। ७४२ टि. १। ७४५ टि. १। ७४८ टि. २। ७५६ टि. २। ७६४ टि. १। ७७१ टि. १-४। ७७५ टि. ३-४। ८२० टि. १। ८२१ टि. ५। ८२७ टि. ६-७। ८२८ टि. १। ८३३ टि. ३। ८३६ टि. १। ८४२ टि. ३-४-५-७। ८४६ टि. १। ८६९ टि. ५। ८७९ टि. ५। ८८१ टि. ४। ८८३ टि. २। ८९४ टि. १। ९०८ टि. ८। ९२८ टि. ५। ९५७ टि. २ (चू. अनुसारी)। ९९० टि. १। १३१९ टि. ३-५। १३२९ टि. २। १३३२ टि. २। १३४२ टि. १। १३५९ टि. १। १३६१ टि. २। १३७० टि. १। १३७४ टि. २। १३८३ टि. २। १३८९ टि. ४। १३९६ टि. ५। १४०३ टि. १। १४३२ टि. ५। १४३३ टि. १-२। १४७० टि. ४। १४७८ टि. १। १५११ टि. ३। १५२३ टि. १। १५८९ टि. ३। १६५३ टि. १।

भा० कां०मांथी मळी आवेला अखंड टीकापाठो-पृ. ६७८ टि. ५। ६९८ टि. १। ७४५ टि. ३ (चू. विचू. सम्मत)। ७४७ टि. ३। ७५० टि. ४। ७५५ टि. २-४। ७८९ टि. १। ८२७ टि. ३। ८३६ टि. ३। ८४० टि. ६। ८४२ टि. ६। ८४७ टि. १। ८६८ टि. १-७। ८६९ टि. १-६ (चू. विचू. सम्मत)। ८७० टि. २। ८७५ टि. ६। ८७६ टि. १। ८८२ टि. २-४। ८८३ टि. ३। ८८५ टि. ३। ९०४ टि. १। ९०६ टि. ४। ९८६ टि. ४। १००७ टि. २। १०३८ टि. ६। १०३९ टि. २। १०५७ टि. २-३। १०६९ टि. १-४। १०८३ टि. ६। १०८४ टि. २ (चू. विचू. अनुसारी)। १०८५ टि. २। १०८६ टि. १। १०९४ टि. ४।

૧૦૯૫ ટિ. ૧ । ૧૦૯૭ ટિ. ૧ । ૧૧૦૯ ટિ. ૧ । ૧૧૧૦ ટિ. ૩ । ૧૧૨૧ ટિ. ૧ ।
 ૧૧૨૫ ટિ. ૨ । ૧૧૬૫ ટિ. ૧-૨ । ૧૧૬૬ ટિ. ૧-૪-૫ । ૧૧૬૭ ટિ. ૨ । ૧૧૬૮
 ટિ. ૧-૨ । *૧૧૭૪ ટિ. ૧ । ૧૧૮૩ ટિ. ૨ । ૧૧૯૪ ટિ. ૬ । ૧૫૨૬ ટિ. ૫ ।
 ૧૫૩૪ ટિ. ૮ ।

મા૦ કાં૦ માં સ્કંધિત ટીકાપાઠો—પૃ. ૫૪૬ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૨ । ૬૧૨
 ટિ. ૧ । ૬૭૪ ટિ. ૨-૩ । ૬૭૮ ટિ. ૫ । ૬૮૬ ટિ. ૪ । ૬૯૮ ટિ. ૧ । ૯૬૯
 ટિ. ૪ । ૧૩૦૮ ટિ. ૧ । ૧૩૧૯ ટિ. ૪ । ૧૩૨૦ ટિ. ૫-૮ । ૧૩૨૨ ટિ. ૩ ।
 ૧૩૨૫ ટિ. ૧ । ૧૩૨૬ ટિ. ૧ । ૧૩૨૭ ટિ. ૧-૩ । ૧૩૨૯ ટિ. ૧-૪ । ૧૩૩૧
 ટિ. ૨ । ૧૩૩૯ ટિ. ૧-૨ । ૧૩૪૦ ટિ. ૨-૩ । ૧૩૪૮ ટિ. ૩ । ૧૩૫૨ ટિ. ૧ ।
 ૧૩૫૩ ટિ. ૨-૩ ।

મા૦ ત૦ પ્રતિમાંથી મલ્લેલા અસ્કંધ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૩૦ ટિ. ૪ । *૨૩૧ ટિ.
 ૭ । ૨૩૫ ટિ. ૩-૫ । ૨૩૬ ટિ. ૧ ।

ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી મલ્લેલા અસ્કંધ ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૩૨ ટિ. ૧ । ૨૩૩ ટિ. ૫ ।
 ૨૩૭ ટિ. ૧ । ૫૨૬ ટિ. ૩ । ૬૬૦ ટિ. ૧૧ ।

ત૦ કાં૦ પ્રતિમાંથી મલ્લેલો અસ્કંધ ટીકાપાઠ—*પૃ. ૨૧૨ ટિ. ૧૦ ।

મો૦ લે૦ પ્રતિઓમાંથી મલ્લેલા અસ્કંધ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૪૪ ટિ. ૩ । *૨૪૫
 ટિ. ૩ । *પૃ. ૨૯૪ ટિ. ૧ । ૩૮૩ ટિ. ૫ । *૪૯૯ ટિ. ૨ । ૫૬૯ ટિ. ૫-૬ ।
 ૫૭૫ ટિ. ૫-૬ । ૫૭૬ ટિ. ૨ । ૫૮૦ ટિ. ૧ । ૫૮૨ ટિ. ૧-૨ । ૫૮૩ ટિ. ૨-૩ ।
 ૫૮૫ ટિ. ૧ । ૫૮૬ ટિ. ૩ । ૫૯૩ ટિ. ૩ । ૫૯૪ ટિ. ૨ । ૫૯૫ ટિ. ૧-૨ ।
 ૫૯૮ ટિ. ૧ । ૫૯૯ ટિ. ૧ । ૬૦૪ ટિ. ૪ । ૬૦૫ ટિ. ૧ । ૬૦૯ ટિ. ૨ । ૬૫૧
 ટિ. ૩ । ૬૭૦ ટિ. ૨ । ૬૭૯ ટિ. ૪ ।

મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા અસ્કંધ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૦૭ ટિ. ૭ ।
 ૨૦૯ । ૨૧૦ । ૨૨૧ । ૨૨૨ । ૨૨૩ । ૨૨૪ । ૨૨૫ । ૨૨૬ । *૨૨૮ (ચૂર્ણી
 અનુસારી મહાન્ ટીકાસંદર્ભ જુઓ ટિ. ૨) । *૨૩૧ (ચૂર્ણી અનુસારી જુઓ ટિ. ૨) ।
 ૨૩૨ । ૨૩૩ । ૨૩૬ । ૨૪૦ । *૨૪૧ । પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી પૃષ્ઠ ૨૪૧ સુધીના આ પાઠો
 હસ્તચિહ્નના વચમાં આપેલા છે । ૬૪૯ ટિ. ૩ । ૯૬૦ ટિ. ૩ ।

સાદી૦ મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિઓમાં સ્કંધિત અને મો૦ લે૦કાં૦ પ્રતિઓમાં અસ્કંધિત
 ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૬૧ ટિ. ૬ । ૫૪૨ ટિ. ૧ । ૬૫૯ ટિ. ૧ । ૬૬૦ ટિ. ૫-૭-૮-૯-
 ૧૦ । ૬૬૫ ટિ. ૫ । ૭૧૪ ટિ. ૧ । ૭૨૦ ટિ. ૨-૪-૫ । ૭૨૧ ટિ. ૩ । ૭૪૩ ટિ. ૬ ।

७७२ टि. १ । ७८१ टि. ४-५ । ८०४ टि. २ । ८१६ टि. २ । ८१८ टि. ३ ।
 ८२३ टि. ४ । ८२४ टि. ३ । ८२६ टि. ५ । ८२७ टि. ४-५ । ८३१ टि. २-४ ।
 ८३२ टि. २-३ । ८५५ टि. १ । ८५७ टि. १ । ८५८ टि. ४ । ८६२ टि. ३ । ८६३
 टि. ४-५ । ८६९ टि. ८ । ८७८ टि. १-२ । ८८० टि. २-३-५ । ८८१ टि. ३ ।
 ८८५ टि. १ । ८८९ टि. ३ । ८९३ टि. ४ । ९०० टि. ३-४ । ९०४ टि. ३ ।
 ९०७ टि. २ ।

भा० त० कां० प्रतिओए पूरा पाठेला अखंड टीकापाठो—*पृ. २११ टि. ३ ।
 *२२३ टि. ३ (चूर्णी अनुसारि पाठ) । २३३ टि. ८ । २४१ टि. १ । *१११८ टि. ३ ।

भा० मो० ले० प्रतिमांथी उपलब्ध थपला अखंड टीकापाठो—पृ. २४६ टि. २ ।
 ३१३ टि. १ । ५२६ टि. २ । ५६५ टि. १ । ५७४ टि. ६ । ५८५ टि. ४ । ५८७
 टि. २ । ६०० टि. २ ।

भा० मो० ले० प्रतिओमां खंडित टीकापाठो—पृ. ६३३ टि. १-२ । ६३७ टि. ३ ।

मो० ले० त० डे० मां खंडित पाठो—पृ. ८७९ टि. ५ ।

टीकासंदर्भना पूर्वोत्तर अंशोनी खंडितता

प्रस्तुत ग्रन्थनी टीकाप्रतिओमां केटलीक वार टीकासंदर्भनो पूर्वांश अमुक प्रतिओमां
 होय तो उत्तर अंश अमुक प्रतिओमां होय छे । ज्यारे पूर्णपाठ कोई एकादमां ज होय छे
 तेषां स्थळो—पृ. १०३० टि. २ । १०३१ टि. १ । (आ स्थळे पूर्व अंश भा० प्रतिमां
 नथी अने उत्तर अंश ताटी० त० डे० मो० ले० प्रतिओमां नथी, ज्यारे अखंड पाठ फक्त
 कां० प्रतिमां छे) । १०६१ टि. १-३ (अहीं पूर्व अंश भा०मां नथी अने उत्तर अंश
 ताटी० मो० ले० डे०मां नथी, ज्यारे पूर्ण पाठ त० कां० मां छे) । १०९० टि. १
 (आ स्थळे संपूर्ण पाठ मात्र भा० प्रतिमां छे, कां० प्रतिमां खंडित स्वरूपे एक जुदो ज
 पाठ छे, ज्यारे बीजी प्रतिओमां आ पाठ सर्वथा छे ज नहीं) ।

शुद्ध अने अशुद्ध टीकापाठो

प्रस्तुत शास्त्रनी वृत्तिमां जेम अनेक स्थळोए पाठभेदो छे तेम ज लेखकोना प्रमादादि
 कारणोने लई पाठो गळी गया छे अथवा लखवा रही गया छे ते ज रीते टीकानी जुदी
 जुदी प्रतिओमां पाठो अशुद्ध पण थई गया छे । ए पाठोनी शुद्ध परंपरा कोई अगम्य
 कारणोने लई अमुक एकाद प्रतिमां जळवाई रही छे । एषां स्थळोनो निर्देश आ नीचे
 करवामां आवे छे ।

भा० प्रतिमांथी मळेला शुद्ध पाठो पृ. ६८ टि. ४ । ७१ टि. ३ । ८६ टि. ४ ।
 १७९ टि. २-३ । १९२ टि. ६ । १९३ टि. १ । ३५३ टि. २ ।

कां० प्रतिमां शुद्ध पाठ-पृ. ९२९ टि. १ ।

मो० प्रतिमांथी मळेलो शुद्ध पाठ-पृ. ३५० टि. १ ।

डे० मो० प्रतिमांथी मळेलो शुद्ध पाठ-पृ. १०९ टि. १ ।

भा० कां० प्रतिओमां शुद्ध पाठ-पृ. ८८१ टि. २ । १०६३ टि. २ ।

बधीय प्रतिओमां अशुद्ध टीकापाठ-१२८८ टि. १ ।

टीकाकारे प्रमाण तरीके उद्धरेला ग्रन्थान्तरोना पाठोनी अनुपलब्धि अने रूपांतरता-
पृ. ३९ टि. २ । २९७ टि. ४ । ४९५ टि. १ । ५०५ टि. १ ।

वृत्तिप्रत्यन्तरोमां जुदा जुदा टीकासंदर्भो

प्रस्तुत महाशास्त्री वृत्तिनां प्रत्यन्तरोमां नाना पाठभेदो तो हजारोनी संख्यामां छे, परन्तु सेंकडो ठेकाणे टीकाना संदर्भोना संदर्भो पण पाठभेदरूपे छे । आ रीतना पाठभेदो मोटेभागे ए प्रकारना छे के कोई अमुक कुलनी प्रति के प्रतिओमां अमुक पाठभेद होय तो बीजो पाठभेद अमुक कुलनी प्रति के प्रतिओमां होय; आम छतां केटलीक वार एम पण बन्युं छे के अमारा संशोधन माटे परीक्षापूर्वक एकत्र करेली जुदा जुदा कुलनी प्रतिओमांथी त्रण त्रण अने चार चार प्रकारना संदर्भरूप टीकापाठभेदो पण मळी आख्या छे । आ बधानी नोंध अही आपवामां आवे छे—

भा० प्रतिमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. १८६ टि. २ । *पृ. २०६ टि. ३ । २०७ टि. ५ । २०८ टि. १-८ । २११ टि. ५ । २१२ टि. १ । २१४ टि. १ । २१७ टि. २ । २२२ टि. २ । २२४ टि. ७ । २२५ टि. ६ । २२६ टि. ४ । २२८ टि. १ । २३५ टि. ५ । २७३ टि. १ । २७९ टि. २-३ । ३०२ टि. ३ । ३०४ टि. १ । ३०५ टि. ३ । *३३४ टि. २ । ३८० टि. २ । ३९८ टि. ४ । ४३० टि. २ । ४५५ टि. १ । ४८२ टि. २-३ । ४८६ टि. ३ । *५२० टि. १ । *५२१ टि. २ । *५२२ टि. ६ । ५४३ टि. ४ । *५८७ टि. १ । ५९० टि. ३ । ५९१ टि. ४ । ६०२ टि. २ । *६०३ टि. १० । ६०४ टि. २ । ६२२ टि. १ । ६५६ टि. ६ । ६५९ टि. ३ । *६६० टि. ११ । ६७२ टि. २ । ७१० टि. १-३ । *७१२ टि. १-४ । ७४४ टि. ५ । ७५४ टि. २ । ८२५ टि. ३ । ८२६ टि. ३ । ८७४ टि. १ । ९२४ टि. ३ । ९६० टि. १ । ११९५ टि. १ । १२१२ टि. १ । १३२६ टि. ३ । १५१६ टि. १ ।

कां० प्रतिमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. ७३७ टि. २ । ८७१ टि. ६ । १३६५ टि. १-२ । १३८६ टि. १ । १३९६ टि. १-२-३-४ । १४०० टि. १ । १४२५ टि. १ । १४५४ टि. १ । १५२९ टि. २ । १५३५ टि. २ । १५५४ टि. १ । १५६८ टि. २ ।

१५७२ टि. २ । १५७३ टि. २ । १५७४ टि. २ । १५८७ टि. ६ । १५८८ टि. ४ ।
१५९० टि. २ । १५९७ टि. ४ । १६७५ टि. १ । १६८२ टि. १ (भाष्यगाथानी
स्पष्ट व्याख्या) ।

मो० ले० कां० डे० प्रतिओमां संदर्भमां भिन्नता—पृ. २१६ टि. ३ ।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. ७३३ टि. ४ ।

टीकानां जुदां जुदां प्रत्यन्तरोमां एक ज गाथानी व्याख्यामां उपलब्ध थतां त्रण त्रण
पाठभेदवाळां स्थळो—पृ. १८९ टि. १ (१ भा० ले० कां० २ त० मो० ३ डे०) ।

पृ. १९९ टि. २ (१ डे० त० २ भा० ३ मो० ले० कां०) ।

२०० टि. १ (१ मो० ले० कां० २ डे० त० ३ भा०) ।

२०४ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ डे० त० ३ भा०) । २०८ टि. ७
(१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२०९ टि. ९-१० (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१० टि. २ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२११ टि. २ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१२ टि. ३ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१४ टि. ७ (१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२२९ टि. ६ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२३१ टि. ६ (१ डे० मो० ले० कां० २ त० ३ भा०) ।

२४१ टि. ३ (१ त० २ भा० ३ डे०) टि. ५ (१ त० २ भा० ३ डे० मो०
ले० कां०) ।

२४५ टि. ६-७ (१ डे० त० कां० २ ले० मो० ३ भा०) ।

३०७ टि. ४ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।

३१४ टि. १ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।

३२८ टि. १ (१ भा० २ त० ३ मो० ले० कां०) ।

३९२ टि. १ (१ त० डे० कां० २ मो० ले० ३ भा०) ।

४३१ टि. २ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।

४३४ टि. १ (१ त० डे० २ भा० ३ मो० ले०), टि. २ (१ मो० ले० त०
डे० २ भा० ३ कां०) ।

४५२ टि. ४-५ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।

* ४८० टि. ६ (१ मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारी ३ त० डे० कां०) ।

- ५४७ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ त० डे० ३ भा०)
 ५६१ टि. ४ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ५९१ टि. २-३ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।
 ६१६ टि. ३ (१ ताटी० मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६४७ टि. ३ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६५२ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा०) ।
 ६५६ टि. ३ (१ मो० ले०, २ भा०, ३ त० डे०) ।
 * ६६० टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० चू. विचू. अनुसारी ।
 ७३७ टि. १ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारी ३ कां० ।
 ७५६ टि. ३ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ८६६ टि. ३ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।
 ८९७ टि. ३ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०० टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०८ टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०९ टि. ३ (१ भा० २ ताटी० मो० कां० ३ त० डे० ले०) ।
 ९३७ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ ताटी० भा० कां०) ।
 ९४० टि. २ (१ ताटी० कां० २ त० डे० मो० ले० ३ भा०) ।
 ९८५ टि. २ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ ताटी० त० डे०) ।
 ९८८ टि. ४. (१ ताटी० भा० कां० २ मो० ले० डे० ३ त०) ।
 ९९७ टि. १ (१ भा० कां० २ त० ३ ताटी० मो० ले० डे०) ।
 ९९९ टि. ३ (१ मो० ले० त० डे० २ भा० कां० चूर्णनुसारी ३ ताटी०) ।
 १००९ टि. ६ (१ ताटी० कां० मो० ले० २ भा० ३ त० डे०) ।
 १०२१ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० कां०) ।
 १०३३ टि. १ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ त० डे०) ।
 १०५५ टि. २ (१ ताटी० भा० २ मो० ले० ३ त० डे० कां०) ।
 १०६७ टि. २ (१ भा० ताटी० २ त० डे० मो० ले० ३ कां०) ।
 १०८२ टि. ३ (१ कां० २ मो० ले० ताटी० त० डे० ३ भा०) ।
 १२७८ टि. ३ (१ कां० २ भा० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १२८४ टि. २ (१ भा० २ कां० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १३१७ टि. ५ (१ भा० २ ताटी० मो० डे० ३ कां०) ।
 १३२० टि. ३-६ (१ ताटी० मो० डे० २ भा० ३ कां०) ।

૧૩૩૫ ટિ. ૪-૫-૬ (૧ તાટી૦ મો૦ હે૦ ૨ મા૦ ૩ કાં૦) ।

૧૩૫૩ ટિ. ૧ (૧ તાટી૦ મો૦ હે૦ ૨ મા૦ ૩ કાં૦) ।

૧૬૬૯ ટિ. ૩ (૧ તાટી૦ હે૦ ૨ મો૦ લે૦ ૩ મા૦ કાં૦) ।

ટીકાપ્રતિબોમાં એક જ ગાથાની વ્યાખ્યામાં ઉપલબ્ધ થતાં ચાર ચાર પાઠભેદવાલાં સ્થલો—પૃ. ૧૦૪ ટિ. ૪ (૧ મો૦ લે૦ કાં૦ ૨ તાટી૦ ૩ ત૦ હે૦ ૪ મા૦) ।

પૃ. ૧૦૧૨ (૧ મા૦ ૨ ત૦ હે૦ મો૦ લે૦ ૩ કાં૦ ૪ તાટી૦) ।

પૃ. ૧૦૬૪ ટિ. ૨ (૧ મા૦ ૨ કાં૦ ૩ મો૦ લે૦ ૪ તાટી૦ ત૦ હે૦) ।

ટીકાપાઠભેદો સાથે ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીની તુલના—

પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંશોધન માટે અમે વૃત્તિનાં જે પ્રત્યન્તરો એકત્ર કર્યાં છે તેમાં નાના મોટા અને સંદર્ભરૂપ વિવિધ પાઠભેદો છે । એ પાઠભેદો પૈકીના કેટલાક પાઠભેદો ચૂર્ણી-કારની વ્યાખ્યાને અનુસરતા છે અને કેટલાક વિશેષચૂર્ણીને અનુસરતા છે, ડ્યારે કેટલાક પાઠભેદો ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી ઉભયને અનુસરતા છે । આ દરેક સ્થલોએ અમે તુલના માટે ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણીના પાઠો પાદટિપ્પણીમાં તે તે પાઠભેદો સાથે આપેલા છે, જેની યાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે—

ચૂર્ણી સાથે તુલના—

મા૦ પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—૧૯૩ ટિ. ૧ ।
૨૦૦ ટિ. ૬ । ૨૦૮ ટિ. ૮ । ૨૦૯ ટિ. ૨ । ૨૨૩ ટિ. ૬ । ૨૩૧ ટિ. ૮ ।
૨૪૫ ટિ. ૧ । ૨૪૬ ટિ. ૩ । ૩૦૦ ટિ. ૧ । ૩૦૬ ટિ. ૧-૨ । ૩૧૩ ટિ. ૨ ।
૩૧૯ ટિ. ૩ । * ૩૨૦ ટિ. ૨ । (ટિપ્પણી ૩૧૯ થી ચાલુ) । ૪૭૨ ટિ. ૧ ।
* ૫૬૩ ટિ. ૧ । ૬૭૯ ટિ. ૧ । ૭૭૩ ટિ. ૩ । ૭૭૫ ટિ. ૨ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ ।
૧૨૮૧ ટિ. ૩ ।

કાં૦ પ્રતિના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૭૭૧ ટિ. ૩ । ૮૯૫ ટિ. ૩ ।

મા૦ કાં૦ પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૮૧૪ ટિ. ૪ । ૯૯૯ ટિ. ૩ । ૧૩૧૦ ટિ. ૨ ।

મા૦ ત૦ કાં૦ પ્રતિબોના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૨૨૩ ટિ. ૩ । ૨૩૧ ટિ. ૨ ।

મો૦ લે૦ ત૦ હે૦ કાં૦ પ્રતિબોના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૨૩૫ ટિ. ૬ । ૭૮૦ ટિ. ૫ ।

વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—

મા૦ પ્રતિના પાઠભેદ આદિની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૦૭ ટિ. ૩ । ૬૦૩

टि. ४। ६४२ टि. १। ६५८ टि. १। * ७१२ टि. १। ७८० टि. १। ८४३ टि. १।

मो० ले० प्रतिना टीकापाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना-पृ. ५९५ टि. २।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना पृ. ५०७ टि. ३। ५७३ टि. ३।

मो० ले० भा० कां० ना पाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना-पृ. ६२५ टि. ३।

भा० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना-पृ. १०९४ टि. २।

चूर्णी विशेषचूर्णी उभय साथे तुलना—

भा० प्रतिना टीकापाठभेद अने संदर्भभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी ए उभय साथे सरखामणी—पृ. ३४१ टि. ४। ३४७ टि. ५। ३९१ टि. २। ३९२ टि. ३-५। ४५२ टि. ३। ४६७ टि. १। * ४७२ टि. १। ४७४ टि. ६। * ४८० टि. ६। ४९९ टि. १। ५०४ टि. ३। ५१० टि. २। * ५१८ टि. ३। * ५६६ टि. ३। ५७३ टि. ७। ५७४ टि. ७। ६१२ टि. ६। * ६३० टि. ४। ६४५ टि. ९। * ६६१ टि. १। ६६२ टि. ६। ६७९ टि. ६। ७४४ टि. ४। ८३५ टि. ७। ९०१ टि. ३। १०५५ टि. ३।

कां० प्रतिना टीकापाठोनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ४३४ टि. २। १३२० टि. ३। १३९४ टि. ३।

त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना-पृ. ५७३ टि. ५।

भा० मो० ले० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना-पृ. ६४६ टि. ३।

ताभा० भा० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ६४० टि. ७। १०९४ टि. २।

मो० ले० भा० त० डे० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. १३१९ टि. २। १३५२ टि. २। १४५९ टि. १। १५५९ टि. १। १५९७ टि. ३।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ४१४ टि. २। ८६५ टि. ७।

जुदा जुदा कुलनां प्रत्यन्तरोमांथी मळी आवता जुदा जुदा पाठभेदो पैकी अमुक पाठभेद चूर्णी साथे सरखामणी धरावतो होय छे, ज्यारे बीजो पाठभेद विशेषचूर्णी साथे तुलना धरावे छे। आ जातना पाठोनी तुलना माटे ते ते स्थळे पादटिप्पणीमां चूर्णी

विशेषचूर्णीना पाठो आपवामां आढ्या छे । आ प्रकारना पाठभेदोने दर्शावतां स्थळोनी नोध आ नीचे आपवामां आवे छे—पृ. ६२४ टि. १ (भा० पाठ विशेषचूर्णनुसारी, मो०ले० त० डे० कां० पाठ चूर्णनुसारी) । पृ. ७११ टि. १ (भा० पाठ विचू० अनुसारी, मो० ले० त० डे० कां० पाठ स्वतन्त्र, चूर्णीपाठ त्रीजा ज प्रकारनो) । ८४२ टि. ९ (भा० पाठ विचू० सम्मत, त० डे० कां० मो० ले० पाठ चूर्णीबृहद्वाप्य-सम्मत) । ९६२ (भा० कां० पाठ चूर्णीसम्मत, ताटी० मो० ले० त० डे० पाठ विशेषचूर्णीसम्मत) ।

टीकाना अशुद्ध के खंडित पाठोने सुधारवामां चू० विचू०नो आधार—पृ. ११०३ टि. १ । ११६१ टि. ४ ।

महश्चनी पादटिप्पणीओ—

प्रस्तुत बृहत्कल्प महाशास्त्रना विषयने स्पष्ट करवा माटे अथवा अर्थ के वस्तुवर्णनमां नवीनतानी दृष्टिए स्थाने स्थाने जे चूर्णी, विशेषचूर्णी के उभयना पाठोनी अमे पाद-टिप्पणीमां नोध आपी छे तेवां स्थळोनी यादी अहीं आपवामां आवे छे ।

चूर्णीपाठोनां स्थळो—पृ. २ टि. १ । ७ टि. ४ । ११ टि. १ । १४ टि. १ । १५ टि. ३ । १६ टि. १ । १७ टि. ५-६ । २१ टि. ३ । * २२ टि. २ । * २३ टि. १-२-६ । * २४ टि. ३ । * २५ टि. ३ । * २६ टि. २ । २७ टि. १ । * २८ टि. ४ । ४९ टि. १-२ । ६१ टि. २ । ६८ टि. ९ । ७५ टि. २ । ८२ टि. १ । ८३ टि. २-४ । * ८५ टि. २ । ८६ टि. ३ । * ८७ टि. १ । * ९३ टि. १-३-४ । * ९४ टि. २ । * ९९ टि. १ । १०३ टि. ३ । * १२८ टि. १ । १३३ टि. १ । १४१ टि. ३ । * १८४ टि. ३ । १९४ टि. १ । * २०१ टि. ३ । २०५ टि. १ । २३२ टि. ४ । २४१ टि. २ । २४२ टि. २ । * २५३ टि. १ । * २६० टि. १-२ । २६२ टि. २ । * २६६ टि. १ । २७९ टि. १ । २८८ टि. १ । २८९ टि. १ । २९७ टि. ४ । २९८ टि. २ । ३०३ टि. २ । ३०८ टि. २ । * ३२५ टि. १-२ । ३३० टि. २ । ३४३ टि. १ । ३५६ टि. २ । ३६६ टि. १ । ३६८ टि. ४-५ । ३८३ टि. ४ । ३८४ टि. १ । ३९९ टि. १ । ४१३ टि. १ । ५०५ टि. १ । * ५९३ टि. ५ । ६०० टि. १ । ६३८ टि. २ । ८७० टि. ३ । ९७१ टि. ९ । १२३२ टि. १ । १३४१ टि. १ । १५७७ टि. २ । १६१० टि. ३ ।

विशेषचूर्णीपाठोनां स्थळो—पृ. ३६८ टि. ७ । ३९९ टि. २ । ४०७ टि. ४ । ४३९ टि. १ । ४४२ टि. १ । ४४३ टि. १ । ४८८ टि. १ । ५३४ टि. १ । ५९७

ટિ. ૪। ૬૫૪ ટિ. ૧। ૬૭૫ ટિ. ૩। * ૭૨૬ ટિ. ૩। ૭૮૪ ટિ. ૩। ૯૧૭ ટિ. ૧।
૯૧૯ ટિ. ૧। ૧૦૧૦ ટિ. ૩। ૧૦૧૩ ટિ. ૨। ૧૨૩૨ ટિ. ૨। ૧૪૧૩ ટિ. ૧।

ચૂર્ણો-વિશેષચૂર્ણો ઉભયપાઠોનાં સ્થલો—પૃ. ૩૪૨ ટિ. ૧। ૩૪૩ ટિ. ૧। ૩૪૯
ટિ. ૨। ૩૬૮ ટિ. ૨-૭। ૩૬૯ ટિ. ૧-૨। ૩૭૬ ટિ. ૧। ૩૮૧ ટિ. ૧। ૩૮૪
ટિ. ૨। ૩૯૨ ટિ. ૪। ૩૯૭ ટિ. ૧। ૩૯૯ ટિ. ૫। ૪૦૮ ટિ. ૨। ૪૩૩ ટિ. ૩।
૪૭૧ ટિ. ૨। ૪૯૭ ટિ. ૧। ૫૦૫ ટિ. ૨। ૫૦૮ ટિ. ૬। ૫૧૦ ટિ. ૧। ૫૨૧
ટિ. ૧। ૫૩૪ ટિ. ૧। ૫૫૬ ટિ. ૫। ૫૭૩ ટિ. ૫-૭।* ૬૧૬ ટિ. ૫। ૬૩૮
ટિ. ૧। ૬૬૬ ટિ. ૨। ૬૭૫ ટિ. ૧। ૭૫૩ ટિ. ૪। ૭૮૧ ટિ. ૯। ૮૪૩ ટિ.
૫। ૯૦૬ ટિ. ૨। ૯૨૬ ટિ. ૩-૬-૭। ૯૨૮ ટિ. ૩। ૯૮૩ ટિ. ૨-૩। ૯૮૪
ટિ. ૨। ૧૦૧૮ ટિ. ૨। ૧૦૩૨ ટિ. ૧। ૧૦૮૯ ટિ. ૩। ૧૧૫૮ ટિ. ૧। ૧૧૬૯
ટિ. ૧। ૧૧૭૫ ટિ. ૩। ૧૨૩૨ ટિ. ૧। ૧૩૮૧ ટિ. ૨। ૧૩૯૭ ટિ. ૭। ૧૪૮૪
ટિ. ૨। ૧૫૫૭ ટિ. ૨। ૧૫૬૦ ટિ. ૧। ૧૫૭૦ ટિ. ૨। ૧૫૭૫ ટિ. ૧। ૧૬૦૧
ટિ. ૧। ૧૬૧૦ ટિ. ૧। ૧૬૧૨ ટિ. ૧। ૧૬૩૬ ટિ. ૨।

બૃહદ્ગાઘ્યના પાઠોનાં સ્થલો—પૃ. ૪૮૮ ટિ. ૧। ૬૧૧ ટિ. ૩। ૧૧૬૯ ટિ. ૨।

ગ્રન્થ પરિચય ।

ગ્રંથકારો અને ગ્રંથની પ્રતિઓ વિષે લખ્યા પછી પ્રસ્તુત ગ્રંથના બાહ્ય અને અંતરંગ સ્વરૂપ વિષે થોડું બતાવી દેવું અહીં ઉચિત મનાશે । પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર અને તેના ઉપરની વ્યાખ્યાઓ વગેરેનો પરિચય આપવા પહેલાં, પ્રસ્તુત શાસ્ત્ર છેદ આગમોમાંનું એક હોઈ છેદ આગમ સાહિત્ય કેટલું છે એનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે । સામાન્ય રીતે જૈન આગમોની સંખ્યા પીસ્તાલીસની ગણાય છે । એ પીસ્તાલીસ આગમોમાં છેદઆગમોનો સમાવેશ થઈ જાય છે અને એ છેદઆગમો છ છે । તેના ઉપર જેટલું વ્યાખ્યાસાહિત્ય રચાયું છે અને આજે જેટલું ઉપલબ્ધ થાય છે તે આ નીચે જણાવવામાં આવે છે ।

છેદઆગમ સાહિત્ય—

નામ	કર્તા	શ્લોકસંખ્યા.
૧ દસાશ્રુતસ્કન્ધ	મદ્રવાહુસ્વામી	૨૧૦૬
” નિર્યુક્તિ	”	ગા. ૧૪૪
” ચૂર્ણો		૨૨૨૫
” વૃત્તિ	બ્રહ્મર્ષિ પાર્શ્વચન્દ્રીય	૩૧૦૦
” સ્તવક (ભાષાનુવાદ)		

२ कल्पो (बृहत्कल्पसूत्र)	भद्रबाहुस्वामी	३७५
„ निर्युक्ति-लघुभाष्य	भाष्य-संघदासगणि क्षमाश्रमण	गा. ६४९० श्लो. ७५००
„ „ बृहद्भाष्य अपूर्ण		
„ चूर्णी		११०००
„ विशेषचूर्णी		१४०००
„ वृत्ति	मलयगिरि-क्षेमकीर्ति	३५०००
„ अवचूरी	सौभाग्यसागर	१५००
„ स्तवक		
„ पंचकल्पमहाभाष्य	संघदासगणि क्षमाश्रमण	गा. २५७४ श्लो. ३१३५
„ चूर्णी		३२४५
३ व्यवहार सूत्र	भद्रबाहुस्वामी	६८८
„ भाष्य		गा. ४६२९ श्लो. ५७८६
„ चूर्णी		१०३६०
„ वृत्ति	मलयगिरि	२९०००
„ स्तवक		
४ निशीथसूत्र	भद्रबाहुस्वामी	८२५
„ भाष्य		गा. ६५२९ श्लो. ७५००
„ विशेषचूर्णी	जिनदास महत्तर	२८०००
„ „ विशोद्देशकव्याख्या	श्रीचन्द्रसूरि	
„ स्तवक		
५ महानिशीथसूत्र		४५४४
„ स्तवक		
६ जीतकल्पसूत्र	जिनभद्रगणि क्षमाश्रमण	गा. १०३
„ भाष्य		गा. २६०६
„ चूर्णी	सिद्धसेनाचार्य	१०००
„ „ टिप्पणक	श्रीचन्द्रसूरि	११२०
„ वृत्ति	तिलकाचार्य	१८००

कल्पबृहद्भाष्य—अहीं जे छ छेदग्रंथोने लगती नोंध आपवामां आवी छे तेमां “कल्पबृहद्भाष्य अपूर्ण” एम जणाव्युं छे तेनुं कारण ए छे के-पाटण, जेसलमेर, भाण्डारकर इन्स्टीट्यूट पूना विगेरे दरेक स्थळे आ ग्रंथनी हस्तप्रतिओ अधूरी ज मळे छे । जेसलमेरमां ताडपत्र उपर लखाएली बे नकलो छे पण ते बन्ने य प्रथमखंड छे ।

શીજો સ્વંહ ક્યાંય જોવામાં આવ્યો નથી । આચાર્ય શ્રી ક્ષેમકીર્તિએ બૃહત્કલ્પની ટીકા રચી ત્યારે તેમના સામે આ બૃહદ્ભાષ્યની પૂર્ણ નકલ હતી એ તેમણે ટીકામાં આપેલાં બૃહદ્ભાષ્યનાં ઉદ્ધરણોથી નિશ્ચિતપણે જાણી શકાય છે ।

કલ્પચૂર્ણાં અને વિશેષચૂર્ણાં—કલ્પચૂર્ણાં અને કલ્પવિશેષચૂર્ણાંની જે બે તાહપત્રીય પ્રાચીન પ્રતીઓ આજે મળે છે તેમાં લલાલનારાઓની ગરબડથી એટલે કે ચૂર્ણાં-વિશેષચૂર્ણાંના સ્વંહોનો વિવેક ન કરવાથી કેટલીક પ્રતિઓમાં ચૂર્ણાં-વિશેષચૂર્ણાંનું સિશ્રણ થઈ ગયું છે ।

પંચકલ્પમહાભાષ્ય—પંચકલ્પમહાભાષ્ય એ જ પંચકલ્પસૂત્ર છે । ઘણાં સ્ત્રા વિદ્વાન્ સાધુઓ એવી ભ્રમણામાં છે કે—પંચકલ્પસૂત્ર ઉપરનું ભાષ્ય તે પંચકલ્પભાષ્ય અને તે ઉપરની ચૂર્ણાં તે પંચકલ્પચૂર્ણાં, પરંતુ આ તેમની માન્યતા ભ્રાન્ત અને મૂલભરેલી છે । પંચકલ્પ નામનું કોઈ સૂત્ર હતું નહીં અને છે પણ નહીં । બૃહત્કલ્પસૂત્રની કેટલીક પ્રાચીન પ્રતિઓના અંતમાં “ પંચકલ્પસૂત્રં સમાપ્તમ્ ” આવી પુષ્પિકામાત્રથી મૂલાવામાં પડીને કેટલાકો એમ કહે છે કે—મેં અમુક મંડારમાં જોયું છે પણ આ ભ્રાન્ત માન્યતા છે । સ્વરી રીતે, જેમ પિંડનિર્યુક્તિ એ દશત્રૈકાલિકનિર્યુક્તિનો અને ઓઘનિર્યુક્તિ એ આવશ્યકનિર્યુક્તિનો પૃથક્ કરેલો અંશ છે, તે જ રીતે પંચકલ્પભાષ્ય એ કલ્પભાષ્યનો એક જુદો પાડેલો વિભાગ છે; નહીં કે સ્વતંત્ર કોઈ સૂત્ર । આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ મહારાજ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ મહારાજ પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્રની ટીકામાં વારંવાર આ રીતે જ ઉલ્લેખ કરે છે ।

નિશીથવિશેષચૂર્ણાં—આજે જેને સૌ નિશીથચૂર્ણાં તરીકે ઓળખે છે એ નિશીથસૂત્ર ઉપરની વિશેષચૂર્ણાં છે । નિશીથચૂર્ણાં હોવી જોઈએ પરંતુ આજે એનો ક્યાંય પત્તો નથી । આજે તો આપણા સામે નિસીહવિસેસચુર્ણાં જ છે ।

છેદ આગમસાહિત્યને જાણ્યા પછી આપણે મંથના મૂળ વિષય તરફ આવીએ ।

મંથનું મૂળ નામ—

પ્રસ્તુત ‘ બૃહત્કલ્પસૂત્ર ’નું મૂળ નામ ‘ કપ્પો ’ છે । તેની પ્રાકૃત-સંસ્કૃત વ્યાખ્યા- ટીકાઓને પણ કપ્પભાસં, કપ્પસ્સ ચુર્ણી આદિ નામોથી જ ઓળખવામાં આવે છે । એટલે નિષ્કર્ષ એ થયો કે—આ મંથનું ‘ બૃહત્કલ્પસૂત્ર ’ નામ પાછળથી શરૂ થયું છે । તેનું કારણ એ છે કે દશાશ્રુતસ્કંધના આઠમા અધ્યયનરૂપ પર્યુષણાકલ્પસૂત્રની જાહેર વાચના વધ્યા પછી એ કલ્પસૂત્ર અને પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રને અલગ અલગ સમજવા માટે એકનું નામ કલ્પસૂત્ર અને પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રનું નામ બૃહત્કલ્પસૂત્ર રાખવામાં આવ્યું છે । આજે જૈન જનતાનો મોટો ભાગ ‘ કલ્પસૂત્ર ’ નામથી પર્યુષણાકલ્પસૂત્રને જ સમજે છે, બલકે ‘ કલ્પસૂત્ર ’ નામ પર્યુષણાકલ્પસૂત્ર માટે રૂઢ થઈ ગયું છે । એટલે આ શાસ્ત્રને ભિન્ન સમજવા માટે ‘ બૃહત્કલ્પ-

सूत्र ' नाम आप्तुं छे ते योग्य ज छे । प्रस्तुत सूत्र प्रमाणमां नानुं एटले के मात्र ४७५ श्लोकप्रमाण होवा छतां एमां रहेला गांभीर्यनी दृष्टिए एने एक महाशास्त्र ज कहेंतुं जोईए । आ एक प्राचीनतम आचारशास्त्र छे अने जैन धर्मशास्त्रोमां तेनुं स्थान घणुं ऊंचु छे । तेमांय जैन भ्रमणो माटे तो ए जीवनधर्मनुं महाशास्त्र छे । आनी भाषा प्राचीन प्राकृत अथवा अर्धमागधी होवा छतां जेम बीजां जैन आगमो माटे बन्युं छे तेम आनी भाषाने पण टीकाकार आचार्य श्रीमलयगिरि अने श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिए बदली नाखी छे । खरुं जोतां आनुं परिवर्त्तन केटले अंशे उचित छे ए एक प्रश्न ज छे; तेम छतां साथे साथे आजे ए पण एक मोटो सवाल छे के-ते ते आगमोनी प्राचीन प्राचीनतम विविध प्रसिओ के तेनां प्रत्यन्तरो सामे राखीए त्यारे तेमां जे भाषा अने प्रयोगो विषयक वैविध्य जोवामां आवे छे ते, समर्थ भाषाशास्त्रीने गळे पण डचुरो वाळी दे तेवां होय छे । तेमां पण निर्युक्ति, भाष्य, महाभाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी वगैरे व्याख्याकारोना अपरिमित अने संख्यातीत पाठभेदो अने पाठविकारो मळे त्यारे तो चक्कर आवी जाय तेवुं बने एवी बात छे । आ परिस्थितिमां अमुक जवाबदारी लईने बेठेला टीकाकार आदि विषे आपणे एकाएक बोलवा जेवुं कशुं य नथी रहेतुं ।

व्याख्यासाहित्य—

कल्पमहाशास्त्र उपर व्याख्यानरूपे निर्युक्ति-भाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी, बृहद्भाष्य, वृत्ति, अवचूरी अने स्तवक ग्रंथोनी रचना थई छे । ते पैकी आ प्रकाशनमां मूळसूत्र, निर्युक्ति-भाष्य अने वृत्तिने प्रसिद्ध करवामां आवेल छे, जेनो परिचय अही आपवामां आवे छे ।

निर्युक्ति-भाष्य—

आवश्यकनिर्युक्तिमां खुद निर्युक्तिकारभगवाने “ कल्पस उ णिञ्जुत्ति० ” (गाथा ९५) एम जणावेल होवाथी प्रस्तुत कल्पमहाशास्त्र उपर निर्युक्ति रचवामां आवी छे । तेम छतां आजे निर्युक्ति अने भाष्य, ए बन्ने य परस्पर भळी जईने एक ग्रंथरूप थई जवाने लीधे तेनुं पृथक्करण प्राचीन चूर्णीकार आदि पण करी शक्या नथी । टीकाकार आचार्य श्रीमलयगिरिए पण “ सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिर्भाष्यं चैको ग्रन्थो जातः ” एम जणावी निर्युक्ति अने भाष्यने जुदा पाठवानुं जतुं कयुं छे; ज्यारे आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिए ए प्रयत्न कयौ छे । तेम छतां तेमां तेओ सफळ नथी थया बल्के एथी गोटाळो ज थयो छे । ए ज कारण छे के टीकानां प्रत्यन्तरोमां तथा चूर्णी-विशेषचूर्णीमां ए माटे विविध निर्देशो मळे छे (जुओ परिशिष्ट चोथुं) । स्वतंत्र प्राचीन भाष्यप्रतिओमां पण आ अंगेनो कशो विवेक नजरे नथी आवतो । आ कारणसर अमे अमारा प्रस्तुत प्रकाशनमां निर्युक्ति-भाष्य

પ્રંથની ગાથાઓના અંકો સઠંગ જ રાખ્યા છે । અને એ રીતે બધી મઠીને ૬૪૯૦ ગાથાઓ ચર્ચે છે । પ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓમાં અનેક કારણસર ગાથાઓ જેવઢાવાથી તેમ જ અસ્ત્યસ્ત ગાથાઓ અને ગાથાંકો હોવાથી તેની ગાથાસંખ્યાની અમે ઉપેક્ષા કરી છે । અમારો ગાથાક્રમ અતિ વ્યવસ્થિત, પ્રામાણિક અને અતિ સુસંગત છે । ભાષાદૃષ્ટિપ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓની ગાથાની ભાષામાં અને આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ-ક્ષેમકીર્તિપ્રે આપેલી ભાષ્ય-ગાથાની ભાષામાં ઘણો ઘણો ફરક છે; પરંતુ અમારે ટીકાકારોને ન્યાય આપવાનો હોવાથી તેમણે પોતાની ટીકામાં જે સ્વરૂપે ગાથાઓ લખી છે તેને જ પ્રમાણ માનીને અમે કામ ચલાવ્યું છે । આમ છતાં સ્થાને સ્થાને અનેકવિધ મહત્ત્વના પાઠભેદો બગેરે નોંધવામાં અમે આઢસ કર્યું નથી । ભાષ્યની ભાષા મુખ્યત્વે પ્રાકૃત જ છે, તેમ છતાં ઘણે સ્થલે ગાથાઓમાં માગધી અને શૌરસેનીના પ્રયોગો પણ જોવામાં આવે છે । કેટલીક ગાથાઓ પ્રસંગવશ માગધી કે શૌરસેની ભાષામાં પણ રચાયલી છે । છંદની દૃષ્ટિપ્રાચીન ભાષ્ય પ્રધાનપણે આર્યાહંદમાં રચાયું છે, તેમ છતાં સંખ્યાબંધ સ્થલે ઔચિત્ય પ્રમાણે વીજા વીજા હંદો પણ આવે છે ।

વૃત્તિ—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રની વૃત્તિનો પ્રારંભ આચાર્ય શ્રીમલયગિરિપ્રે કર્યો છે અને તેની સમાપ્તિ લગભગ સવાસો વર્ષ બાદ તપા આચાર્યપ્રવર શ્રીક્ષેમકીર્તિપ્રે કરી છે । વૃત્તિની ભાષા મુખ્યત્વે સંસ્કૃત હોવા છતાં તેમાં પ્રસંગોપાત આવતી કથાઓ પ્રાકૃત જ છે । વૃત્તિનું પ્રમાણ સૂત્ર-નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય મઠીને ૪૨૫૦૦ શ્લોક લગભગ છે, પટલે જો આમાંથી સૂત્ર નિર્યુક્તિ-ભાષ્યને બાદ કરીએ તો વૃત્તિનું પ્રમાણ ૩૪૫૦૦ શ્લોક લગભગ થાય છે । આમાંથી લગભગ ૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની છે અને બાકીની આસીપ ટીકા આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિપ્રેની છે ।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી—

ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી, એ બૃહસ્કલ્પસૂત્ર ઉપરની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ વ્યાખ્યાઓ છે । આ વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમિશ્રિત પ્રાકૃતપ્રધાન ભાષામાં રચાયેલી છે । આ વ્યાખ્યાઓની પ્રાકૃતભાષા આચાર્ય શ્રીદેમચન્દ્રાદિવિરચિત પ્રાકૃતવ્યાકરણાદિના નિયમોને વશવર્ત્તી ભાષા નથી, પરંતુ એક જુદા કુલની જ પ્રાકૃતભાષા છે । આ વ્યાખ્યાઓમાં આવતા વિવિધ પ્રયોગો જોતાં એની ભાષાનું નામ હું આપવું એ પ્રશ્ન એક કોયડારૂપ જ છે । હું માનું છું કે આને કોઈ સ્વતંત્ર ભાષાનું નામ આપવું તે કરતાં “મિશ્રપ્રાકૃતભાષા” નામ આપવું એ જ વધારે સંગત વસ્તુ છે । ભાષાના વિષયમાં રસ લેનાર પ્રત્યેક ભાષાશાસ્ત્રીને માટે જૈન આગમો અને તેના ઉપરના નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી પ્રંથોનું અધ્યયન અને અલ્પ-લોકન પરમ આવશ્યક વસ્તુ છે ।

बृहद्भाष्य—

निर्बुद्धि, भाष्य अने बृहद्भाष्य ए त्रणे य जैन आगम उपरना व्याख्याग्रंथो हम्मेशां पद्यबंध ज होय छे । प्रस्तुत बृहद्भाष्य पण गाथाबंध छे । टीकाकार आचार्य श्रीक्षेमकीर्ति-महाराज सामे प्रस्तुत बृहद्भाष्य संपूर्ण होबा छतां आजे एने संपूर्ण मेळववा अमे भाग्य-शास्त्री बई शक्या नथी । आजे ज्यां ज्यां आ महाभाष्यनी प्रतिओ छे त्यां प्रथम खंड मात्र छे । जेसलमेरदुर्गना श्रीजिनमद्रसूरि जैन ज्ञानमंडारमां ज्यारे आ ग्रंथना बे खंडो जोया त्यारे मनमां आशा जन्मी के आ ग्रंथ पूर्ण मळयो, पण तपास करतां निराशा साथे जोयुं के वझे य प्रथम खंडनी ज नकलो छे । आनी भाषा पण प्राचीन मिश्र प्राकृतभाषा छे अने मुख्यत्वे आर्या छंद होबा छतां प्रसंगोपात बीजा बीजा पण छंदो छे ।

अवचूरी—

बृहत्कल्पसूत्र उपर एक अवचूरी (अतिसंक्षिप्त टीका) पण छे । एना प्रणेता श्रीसोभाग्यसागरसूरि छे अने ए १५०० श्लोकप्रमाण छे । मूळ ग्रंथना शब्दार्थने स्पष्ट रीते समजवा इच्छनार माटे आ अवचूरी महत्त्वनी छे अने ए, टीकाने अनुसरीने ज रचाएली छे । प्रस्तुत अवचूरीनी प्रति संवत् १६२८ मां लखाएली होई ए ते पहेलां रचाएली छे ।

आन्तर परिचय

प्रस्तुत बृहत्कल्प महाशास्त्रना आन्तर परिचय माटे अमे दरेक भागमां विस्तृत विषयानुक्रमणिका आपी छे, जे बधा य भागोनी मळीने १५२ पृष्ठ जेटली थाय छे, ते ज पर्याप्त छे । आ अनुक्रमणिका जोवाथी आखा ग्रंथमां शुं छे ते, दरेके दरेक विद्वान् मुनिवर आदि सुगमताथी जाणी-समजी शकशे । तेम छतां प्रस्तुत महाशास्त्र ए, एक छेदशास्त्र तरीके ओळखातुं होई ते विषे अने तेना अनुसंधानमां जे जे खास उचित होय ते अंगे विचार करवो अति आवश्यक छे ।

छेद आगमो—

छेद आगमो बधां मळीने छनी संख्यामां छे, जेनो उल्लेख अने तेने लगता विशाल व्याख्यासाहित्यनी नोंध अमे उपर करी आव्या छीए । आ छेदआगमोमां, मनसा वाचा कर्मणा अविस्वादी जीवन जीवना परमज्ञानी तीर्थंकर, गणधर, स्थविर आदि महर्षिओए जगतना मुमुक्षु निर्ग्रंथ-निर्ग्रंथीओने एकांत कल्याण साधना माटे जे मौलिक अहिंसा, सत्य, अचौर्य, ब्रह्मचर्य, अपरिमहद्भ्रतादिरूप मार्ग दर्शाव्यो छे ते अंगे ते ते देश, काळ तेम ज ते ते युगना मानवोनी स्वाभाविक शारीरिक अने मानसिक वृत्तिओ अने वलणने ध्यानमां लई बाधक नियमोनुं विधान करवामां आव्युं छे; जेने शास्त्रीय परिभाषामां

अपवाद कहेवामां आवे छे । आ अपवादो अर्थात् बाधक नियमो उत्सर्ग एटले के मौलिक मार्गना विधान सामे होवा छतां ए, मौलिक मार्गना बाधक न होतां तेना साधक छे । आधी समजाशे के छेदआगमोमां अतिगंभीर भावे एकान्त आत्मलक्षी बनीने मौलिक अहिंसादि नियमो अंगे ते ते अनेकविध वर्तमान परिस्थितिने लक्षमां लई बाधक नियमो अंगे विधान अने विचार करवामां आव्या छे । तात्त्विक दृष्टिए विचारतां एम कही शक्य के जैन छेदआगमो ए, एकान्त उच्च जीवन जीवनार गीतार्थ जैन स्थविरो अने आचार्योनी सूक्ष्मेक्षिका अने तेमनी प्रौढ प्रतिभानो सर्वोच्च परिचय आपनार महान् शास्त्रो छे ।

उत्सर्ग अने अपवाद—

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र, ए छेदआगमोमांनुं एक होई एमां उत्सर्ग अने अपवाद मार्गनुं अर्थात् साधक—बाधक नियमोनुं विधान करवामां आव्युं छे । ए उत्सर्ग—अपवादो क्या फेटला अने कई कई बाधक विषे छे ? ए ग्रंथनुं अवलोकन करनार जोई जाणी शकशे । परंतु ए उत्सर्ग अने अपवादना निर्माणनो मूळ पायो शो छे ? अने जीवनतत्त्वोनुं रहस्य समजनारे अने तेनुं मूल्य मूलवनारे पोताना जीवनमां तेनो उपयोग कई रीते करवानो छे—करवो जोईए ? ए विचारवुं अने समजवुं अति आवश्यक छे । आ वस्तु अति महत्त्वनी होई खुद निर्युक्ति—भाष्यकार भगवंतोए अने तदनुगामी प्राकृत—संस्कृत व्याख्याकारोए सुद्धां प्रसंग आवतां ए विषे घणा ऊंडाणथी अनेक स्थळे विचार कर्यो छे ।

जगतना कोई पण धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज, सभा, संस्था के मंडळो,—त्यागी हो के संसारी,—ए तेना एकधारा मौलिक बंधारण उपर नभी के जीवी शके ज नहि; परंतु ए सौने ते ते सम—विषम परिस्थिति अने संयोगोने ध्यानमां राखीने अनेक साधक बाधक नियमो घडवा पडे छे अने तो ज ते पोताना अस्तित्वने चिरकाळ सुधी टकावी राखी पोताना उद्देशोने सफल के चिरंजीव बनावी शके छे । आम छतां जगतना धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज वगैरे मात्र तेना नियमोना निर्माण उपर ज जाग्या जीव्या नथी, परंतु ए नियमोना प्रामाणिक शुद्ध एकनिष्ठ पालनने आधारे ज ते जीव्या छे अने जीवनने उन्नत बनाव्युं छे । आ शाश्वत नियमने नजर सामे राखीने, जीवनमां वीतरागभावानाने मूर्त्तरूप आपनार अने ते माटे एकधारो प्रयत्न करनार जैन गीतार्थ महर्षिओए उत्सर्ग—अपवादनुं निर्माण कर्युं छे ।

‘उत्सर्ग’ शब्दनो अर्थ ‘मुख्य’ थाय छे अने ‘अपवाद’ शब्दनो अर्थ ‘गौण’ थाय छे । प्रस्तुत छेदआगमोने लक्षीने पण उत्सर्ग—अपवाद शब्दनो ए ज अर्थ छे । अर्थात् उत्सर्ग एटले आन्तर जीवन, चारित्र अने गुणोनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि माटेना मुख्य नियमोनुं विधान अने अपवाद एटले आन्तर जीवन आविनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि

माटेना बाधक नियमोनुं विधान । उत्सर्ग-अपवादना चढतर विशेना मूळ उद्देश तरफ जोतां बभेयनुं महत्त्व के मुख्यपणुं एक समान छे । एटले सर्वसाधारणने सहजभावे एम लाग्या विना नहि रहे के एक ज हेतु माटे आवुं द्वैविध्य केम ? । परंतु जगतनुं सूक्ष्म रीते अबलोकन करनारने ए वस्तु समजाया विना नहि रहे के-मानवजीवनमां सहज भावे सद्दाने माटे जे शारीरिक अने खास करीने मानसिक निर्बलताए अधिकार जमाव्यो छे ए ज आ द्वैविध्यनुं मुख्य कारण छे । आ परिस्थितिने प्रत्यक्ष जोया जाण्या पछी धर्म, नीति, संघ, समाज, प्रजा आदिना निर्माताओ पोतानी साथे रहेनार अने चालनारनी बाह्य अने आंतर परिस्थितिने ध्यानमां न ले अने साधक-बाधक नियमोनुं विधान न करे तो ए धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ वगैरे बहेलामां बहेला ज पडी भागे । आ मौलिक सूक्ष्म वस्तुने लक्षमां राखी जैन संघनुं निर्माण करनार जैन स्थविरोए ए संघ माटे उत्सर्ग-अपवादनुं निर्माण करी पोताना सर्वोच्च जीवन, गंभीर ज्ञान, अनुभव अने प्रतिभानो परिचय आप्यो छे ।

उत्सर्ग-अपवादनी मर्यादांमांथी ज्यारे परिणामिपणुं अने शुद्ध वृत्ति परवारी जाय छे त्यारे ए उत्सर्ग अने अपवाद, उत्सर्ग-अपवाद न रहेतां अनाचार अने जीवननां महान् दूषणो बनी जाय छे । आ ज कारणथी उत्सर्ग-अपवादनुं निरूपण अने निर्माण करवा पहेलां भाष्यकार भगवंते परिणामी, अपरिणामी अने अतिपरिणामी शिष्यो एटले डे अनुयायी-ओनुं निरूपण कर्युं छे (जुओ गाथा ७९२-९७ पृ. १४९-५०) अने जणान्युं छे के-यथावस्थित वस्तुने समजनार ज उत्सर्गमार्ग अने अपवादमार्गनी आराधना करी शके छे । तेम ज आवा जिनाज्ञावशवर्ती महानुभाव शिष्यो-त्यागी अनुयायीओ ज छेद् आगमज्ञानना अधिकारी छे अने पोताना जीवनने निराबाध राखी शके छे । ज्यारे परिणामिभाव अहृदय थाय छे अने जीवनमां शुद्ध सात्त्विक साधुताने बदले स्वार्थ, स्वच्छंदता अने उपेक्षावृत्ति जन्मे छे त्यारे उत्सर्ग अपवादनुं वास्तविक ज्ञान अने पवित्र-पावन बीतराग-धर्मनी आराधना दूर ने दूर ज जाय छे अने अंते आराधना करनार पडी भागे छे ।

आटलो विचार कर्या पछी आपणने समजाशे के उत्सर्ग अने अपवादनुं जीवनमां शुं स्थान छे अने एनुं महत्त्व केवुं, केटलुं अने कई दृष्टिए छे ? । प्रस्तुत महाशास्त्रमां अनेक विषयो अने प्रसंगोने अनुलक्षीने आ अंगे खूब खूब विचार करवामां आव्यो छे । आंतर के बाह्य जीवननी एवी कोई पण बावत नथी के जे अंगे उत्सर्ग-अपवाद लागु न पडे । ए ज कारणथी प्रस्तुत महाशास्त्रमां कहेवामां आव्युं छे के “ जेटला उत्सर्गो-मौलिक नियमो छे तेटला अने ते ज अपवादो-बाधक नियमो छे अने जेटला बाधक नियमो-अपवादो छे तेटला अने ते ज मौलिक नियमो-उत्सर्गो छे ” (जुओ गा० ३२२) । आ ज

हकीकतने सविशेष स्पष्ट करतां भाष्यकार भगवन्ते जणाढ्युं छे के—“उत्सर्गना स्थानमां एटले के उत्सर्गमार्गना अधिकारी माटे उत्सर्ग ए उत्सर्ग छे अने अपवाद ए अपवाद छे, परंतु अपवादाना स्थानमां अर्थात् अपवाद मार्गना अधिकारी माटे अपवाद ए उत्सर्ग छे अने उत्सर्ग ए अपवाद छे । आ रीते उत्सर्ग अने अपवाद पोत-पोताना स्थान अने परिस्थिति परस्वे श्रेयस्कर, कार्यसाधक अने बळवान् छे ” (जुओ गा० ३२३-२४) । उत्सर्ग अपवादानी समतुलानुं आटलुं सूक्ष्म निदर्शन ए, जैनदर्शननी महान् तत्त्वज्ञता अने अनेकान्त-दर्शननी सिद्धिनुं विशिष्ट प्रतीक छे ।

उत्सर्ग अपवादानी समतुलानुं निदर्शन कर्या पछी तेने एकधारुं व्यापक अने विधेय मानी लेवुं जोईए नहि, परंतु तेमां सत्यदर्शिपणुं अने विवेक होवा जोईए । एटला ज माटे भाष्यकार भगवन्ते कहुं छे के—

ण वि किंचि अणुण्णायं, पडिसिद्धं वा वि जिणवरिंदेहिं ।

एसा तेसिं आणा, कजे सच्चेण होतव्वं ॥ ३३३० ॥

अर्थात्—जिनेश्वरोए कशाय माटे एकांत विधान के निषेध कर्यो नथी । तेमनी आज्ञा एटली ज छे के कार्य प्रसंगे सत्यदर्शी अर्थात् सरळ अने राग-द्वेषरहित थवुं जोईए ।

स्थविर श्रीधर्मदासगणिए उपदेशमालाप्रकरणमां पण आ ज आशयनी वस्तु कही छे—

तम्हा सद्वाणुष्ठा, सद्बनिसेहो य पवयणे नत्थि ।

आयं वयं तुलिज्जा, लाहाकंखि व वाणियओ ॥ ३९२ ॥

अर्थात्—जिनागममां कशाय माटे एकान्त आज्ञा के एकान्त मनाई छे ज नहि । फक्त दरेक कार्य करतां लाभनो विचार करनार वाणिआनी माफक आवक अने खर्चनी एटले के नफा-टोटानी सरस्वामणी करवी ।

उपर जणाववामां आव्युं ते उपरथी समजी शकाशे के उत्सर्ग अपवादानी मूळ जीवादोरी सत्यदर्शिता छे । ज्यां ए चाली जाय के तेमां ऊणप आवे त्यां उत्सर्ग ए उत्सर्ग नथी रहेतो अने अपवाद ए अपवाद पण नथी रही शकतो । एटलुं ज नहि, परंतु जीवन-मांषी सत्यनो अभाव यतां पारमार्थिक जीवन जेवी कोई वस्तु ज नथी रहैती । आचारंगसूत्र श्रु० १ अ० ३ उ० ३ मां कहेवामां आव्युं छे के—“पुरिसा ! सच्चमेव सम-भिजाणाहि, सच्चस्स आणाए उवट्टिए से मेहावी मारं तरइ—अर्थात् हे आत्मन् ! तुं सत्यने बराबर ओळख, सत्यनी मर्यादामां रही प्रयत्न करनार विद्वान् ज संसारने पार करे छे ” । आनो अर्थ ए छे के—उत्सर्ग-अपवादस्वरूप जिनाज्ञा के जिनप्रवचननी आराधना करनारनुं जीवन दर्पण जेवुं स्वच्छ अने स्फटिकनी जेम पारदर्शी होवुं जोईए ।

उत्सर्ग-अपवादना गांभीर्येने जाणनारे जीवनमां तलवारनी धुल्ल उपर अथवा अजमार्गमां (जेनी बे बाजु ऊंडी खीणो आबी होय तेबा अति सांकडा पहाडी मार्गमां) चालवुं पडे छे । जीवनना द्वैधीभाव के स्वार्थेने अहीं जरा जेटलुं य स्थान नथी । उत्सर्ग-अपवादना शुद्ध संपूर्ण ज्ञान अने जीवननी एकधारता, ए बन्नेयने सदा माटे एक साथे ज चालवानुं होय छे ।

उपर आपणे उत्सर्ग-अपवादना स्वरूप अने मर्यादा विषे जे विचार्युं अने जाण्युं ते उपरथी आ वस्तु तरी आवे छे के-उत्सर्गमार्ग जीवननी सबळता उपर ऊभो छे, ज्यारे अपवादमार्गनुं विधान जीवननी निर्बळताने आभारी छे । अहीं दरेकने सहज भावे ए प्रश्न थया विना नहि रहे के-जैन गीतार्थ स्थविर भगवंतोए अपवादमार्गनुं विधान करीने मानवजीवननी निर्बळताने केम पोधी ? । परंतु खरी रीते ए वात एम छे ज नहि । साची हकीकत ए छे के-जेम पगपाळा मुसाफरी करनार भूख, तरस के थाक वगेरे लागतां रस्तामां पडाव नाखे छे अने जरूरत जणातां त्यां रात्रिवासो पण करे छे; ते छतां जेम ए मुसाफरनो रात्रिवास ए एना आगळ पहाँचवामां अंतरायरूप नथी, परंतु जलदी आगळ वधवामां सहायरूप छे । ते ज रीते अपवादमार्गनुं विधान ए जीवननी भूमिकाने निर्बळ वनाववा माटे नथी, पण बमणा वेगथी आगळ वधारवा माटे छे । अल-बत जेम मार्गमां पडाव नाखनार मुसाफरने जंगल जेबां भयानक स्थानो होय त्यारे सावधान, अप्रमत्त अने सजाग रहेवुं पडे छे, तेम आंतर जीवनना मार्गमां आवतां भयस्थानो-मां अपवादमार्गनुं आसेवन करनार त्यागी निर्गन्ध-निर्मन्धीओने पण सतत सावधान अने सजाग रहेवानुं होय छे । जो आन्तर जीवननी साधना करनार आ विषे मोळो पडे तो तेना पवित्रपावन जीवननो भुक्तो ज बोली जाय, एमां बे मत ज नथी । एटले ज अपवादमार्गनुं आसेवन करनार मांटे “पाकी गयेला गुमडावाळा माणस”नुं उदाहरण आपवामां आवे छे । जेम गुमडुं पाकी गया पछी तेमांनी रसी काढतां ते माणस पोताने ओळामां ओछुं दरद थाय तेवी चोक्कसाईपूर्वक साचवीने दबावीने रसी काढे छे, ते ज रीते अपवादमार्गनुं आसेवन करनार महानुभाव निर्गन्ध निर्मन्धीओ वगेरे पण पोताना संयम अने प्रतोने ओळामां ओछुं दूपण लागे के हानि पहाँचे तेम न-छूटके ज अपवादमार्गनुं आसेवन करे ।

प्रस्तुत ऋहत्कल्पसूत्र छेदआगममां अने बीजां छेद आगमोमां जैन निर्गन्धनिर्मन्धी-ओना जीवनने स्पर्शता मूळ नियमो अने उत्तरनियमोने लगता प्रसंगोने लक्ष्मीने गंभीर-भावे विविध विचारणाओ, मर्यादाओ, अपवादो वगेरेनुं निरूपण करवामां आव्युं छे । ए निरूपण पाळ्छ जे तास्विकता काम करी रही छे तेने गीतार्थो अने विद्वानो आत्म-लक्ष्मी यईने मध्यस्थ भावे विचारे अने जीवनमां ऊतारे ।

निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ—

प्राचीन काळमां जैन साधु-साध्वीओ माटे निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थी, भिक्षु भिक्षुणी, यति यतिनी, पाषंड पाषंडिनी बगैरे शब्दोनो प्रयोग थतो । आजे आ बधा शब्दोनुं स्थान मुख्यत्वे करीने साधु अने साध्वी शब्दे लीधुं छे । प्राचीन युगना उपर्युक्त शब्दो पैकी यतिशब्द यतिसंस्थाना जन्म पछी अणगमतो अने भ्रष्टाचारसूचक बनी गयो छे । पाषण्ड-शब्द पण दरेक सम्प्रदायना मान्य आगमादि ग्रन्थोमां वपरावा छतां आजे ए मात्र जैन साधुओ माटे ज नहि पण दरेक सम्प्रदाय माटे अपमानजनक बनी गयो छे ।

निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघनी व्यवस्था अने बंधारण विषे, भयंकर दुष्काळ आदि कारणो-ने कई छिन्नभिन्न दशमां आवी पडेलं आजनां मौलिक जैन आगमोमां पण वैज्ञानिक-दंगनी हकीकतोनां जे बीजो मळी आवे छे अने तेने पाछळता स्थविरोए विकसावीने पुनः पूर्ण रूप आपवा जे प्रयत्न कर्षो छे, ए जोतां आपणने जणाशे के ते काळे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी संघनी व्यवस्था अने बंधारण केटलां व्यवस्थित हतां अने एक सार्वभौम राज-सत्ता जे रीते शासन चलावे तेटला शुद्ध निर्ग्रन्थताना गौरव, गांभीर्य, धीरज अने दमाम-पूर्वक तेनुं शासन नभतुं हतुं । आ ज कारणथी आजनां जैन आगमो श्वेतांबर जैन श्रीसंघ,—जेमां मूर्तिपूजक, स्थानकवासी अने तेरापंथी त्रणेयनो समावेश थाय छे,—ने एक सरखी रीते मान्य अने परम आदरणीय छे ।

दिगंबर जैन श्रीसंघ “मौलिक जैन आगमो सर्वथा नाश पायी गयो छे” एम मानीने प्रस्तुत आगमोने मान्य करतो नथी । दिगंबर श्रीसंघे आ आगमोने गमे ते काळे अने गमे ते कारणे जतां कर्षां हो; परंतु एथी तेणे घणुं खोयुं छे एम आपणने सहज भावे छागे छे अने कोई पण विचारकने एम लाग्या बिना नहि रहे । कारण के जगतनी कोई पण संस्कृति पासे तेना पोताना घडतर माटेनुं मौलिक वाङ्मय होवुं ए अनिवार्य वस्तु छे । एना अभावमां एना निर्माणनो बीजो कोई आधारस्तंभ ज न बने । आजे दिगंबर श्रीसंघ सामे ए प्रश्न अणवकल्यो ज पड्यो छे के जगतभरना धर्मो अने संप्रदायो पासे तेना आधारस्तंभरूप मौलिक साहित्य छिन्न-भिन्न, अपूर्ण के विकृत, गमे तेवा स्वरूपमां पण विद्यमान छे, ज्यारे मात्र दिगंबर संप्रदाय पासे तेमना मूल पुरुषोए एटले के तीर्थंकरभगवंत अने गणधरोए निर्मित करेल मौलिक जैन आगमनो एक अक्षर सरखो थ नथी रह्यो ! ।

आ जातनी करुपना बुद्धिसंगत के युक्तिसंगत नथी एटलुं ज नहि, पण गमे तेवा भ्रष्टाळुने पण अकळामण पैदा करे के मुझवी मूके तेवी छे । कारण के समग्र जैनदर्शन-मान्य अने जैनतत्त्वज्ञानना प्राणभूत महाबन्ध (महाधवल सिद्धान्त) बगैरे महान् ग्रंथोनुं

निर्माण जेना आधारे धई शके एवा मौलिक ग्रंथोनुं अति प्रभावित ज्ञान अने तेनुं पार-
स्पर्ष ते जमानाना निर्ग्रंथो पासे रह्युं अने जैन आगमोनुं ज्ञान एकी साथे सर्वथा नाश
पासी गयुं, तेमांना एकाद अंग, श्रुतस्कंध, अध्ययन के उद्देश जेटलुं य ज्ञान कोई पासे
न रह्युं, एटलुं ज नहि, एक गाथा के अक्षर पण याद न रह्यो; आ वस्तु कोई पण रीते
कोईने य गळे ऊतरे तेवी नथी । अस्तु । दिगंबर श्रीसंघना अग्रणी स्थविर भगवंतोए गमे
ते कारणे जैन आगमोने जतां कय्यां होय, ते छतां ए वात चोक्कत छे के तेमणे जैन
आगमोने जतां करीने पोतानी मौलिक ज्ञानसंपत्ति खोवा उपरांत बीजुं घणुं घणुं खोयुं छे,
एमां बे मत नथी ।

आजनां जैन आगमो मात्र सांप्रदायिक दृष्टिए ज प्राचीन छे तेम नथी, पण ग्रंथनी
शैली, भाषाशास्त्र, इतिहास, समाजशास्त्र, ते ते युगनी संस्कृतितानां सूचन आदि द्वारा
प्राचीनतानी कसोटी करनारा भारतीय अने पाश्चात्य विद्वानो अने स्कोलरो पण जैन
आगमोनी मौलिकताने मान्य राखे छे । अहीं एक वात खास ध्यानमां राखवा जेवी छे के
आजनां जैन आगमोमां मौलिक अंशो घणा घणा छे एमां शंका नथी, परंतु जेटलुं अने
जे काई छे ए वधुं य मौलिक छे, एम मानवा के मनाववा प्रयत्न करवो ए सर्वज्ञ
भगवंतोने दूषित करवा जेवी वस्तु छे । आजनां जैन आगमोमां एवा घणा घणा अंशो
छे, जे जैन आगमोने पुस्तकारूढ करवामां आढ्यां त्यारे के ते आसपासमां ऊमेराएला
के पूर्ति कराएला छे, केटलाक अंशो एवा पण छे के जे जैनतर शास्त्रोने आधारे
ऊमेराएला होई जैन दृष्टिथी दूर पण जाय छे, इत्यादि अनेक बावतो जैन आगमना
अभ्यासी गीतार्थ गंभीर जैन मुनिगणे विवेकथी ध्यानमां राखवा जेवी छे ।

निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघना महामान्य स्थविरो—

आपणा राष्ट्रीय उत्थान माटेनी हीलचालोना युगमां जेम हजारो अने लाखोनी
संख्यामां देशना महानुभावो बहार नीकळी पड्या हता, ए ज रीते ए पण एक युग हतो
ज्यारे जनतामांनो अमुक मोटो वर्ग संसारना विविध त्रासोथी उभगीने श्रमण-वीर-वर्धमान
भंगवानना त्यागमार्ग तरफ बल्यो हतो । आथी ज्यारे निर्ग्रन्थसंघमां राजाओ, मंत्रीओ,
धनाढ्यो अने सामान्य कुटुंबीओ पोताना परिवार साथे हजारोनी संख्यामां दाखल थवा
लाग्या त्यारे तेमनी व्यवस्था अने नियन्त्रण माटे ते युगना संघस्थविरोए दीर्घदर्शितापूर्वक
संघना नियंत्रण माटेना नियमोनुं अने नियन्त्रण राखनार महानुभाव योग्य व्यक्तियो अने
तेमने विषेना नियमोनुं निर्माण कर्युं हतुं । आ विषेनुं विस्तारथी विवेचन करवा माटे एक
स्वतंत्र पुस्तक ज लखतुं जोईए, परंतु अत्यारे तो अहीं प्रसंगोपात मात्र ते विषेनी स्थूल

रूपरेखा ज आपवामां आवे छे । प्रारंभमां आपणे जाणी लईए के निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थीसंघना व्यवस्थापक महामान्य स्थविरो कोण हता ? एमने कये नामे ओळखवामां आवता अने तेमना अधिकारो अने जबाबदारीओ शां शां हतां ? ।

निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थीसंघमां जबाबदार महामान्य स्थविरो पांच छे-१ आचार्य, २ उपाध्याय, ३ प्रवर्त्तक, ४ स्थविर अने ५ रत्नाधिक । आ पांचे जबाबदार स्थविरमहानुभावो अधिकारमां उत्तरोत्तर उतरता होवा छतां तेमनुं गौरव लगभग एकधरुं मानवामां आव्युं छे । आ पांचे संघपुरुषो संघव्यवस्था माटे जे कांई करे ते परस्परनी सहानुभूति अने जबाबदारीपूर्वक ज करी शके, एवी तेमां व्यवस्था छे । खुद आचार्यभगवंत सौथी विशेष मान्य व्यक्ति होवा छतां महत्त्वना प्रसंगमां पोतानी साथेना उपाध्याय आदि स्थविरोनी सहानुभूति मेळव्या विना कशुं य करी न शके, एवी आमां योजना छे । एकंदर रीते जैन संघव्यवस्थामां व्यक्तिस्वातंत्र्यने ओछामां ओछुं अथवा नहि जेवुं ज स्थान छे; खरी रीते ' नथी ' एम कहीए तो खोटुं नथी । आ ज कारण छे के जैन धार्मिक कोई पण प्रकारनी संपत्ति कदि व्यक्तिने अधीन राखवामां नथी आवी, छे पण नहि अने होवी पण न जोईए ।

१ आचार्यभगवंतनो अधिकार मुख्यत्वे निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघना उच्चकक्षाना अध्ययन अने शिक्षाने लगतो । २ उपाध्यायश्रीनो अधिकार साधुओनी प्रारंभिक अने लगभग माध्यमिक कक्षाना अध्ययन अने शिक्षाने लगतो छे । आ बनेय संघपुरुषो निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थी-संघनी शिक्षा माटेनी जबाबदार व्यक्तिओ छे । ३ प्रवर्त्तकनो अधिकार साधुजीवनने लगता आचार-विचार-व्यवहारमां व्यवस्थित रीते अति गंभीरभावे निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थीओने प्रवृत्ति कराववानो अने ते अंगेनी महत्त्वनी शिक्षा विषेनो छे । ४ स्थविरनो अधिकार जैन निर्ग्रंथसंघमां प्रवेश करनार शिष्योने-निर्ग्रन्थोने साधुधर्मोपयोगी पवित्र आचारादिने लगती प्रारंभिक शिक्षा अध्ययन वगेरे विषेनो छे । त्रीजा अने चोथा नंबरना संघस्थविरो निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थीसंघनी आचार-क्रियाविषयक शिक्षा उपरांत जीवन-व्यवहार माटे उपयोगी दरेक बाह्य सामग्री विषेनी एटले वस्त्र, पात्र, उपकरण, औषध वगेरे प्रत्येक बाबतनी जबाबदारी धरावनार व्यक्तिओ छे । पहेला बे संघस्थविरो निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थीसंघना ज्ञान विषेनी जबाबदारीवाळा छे अने बीजा बे संघस्थविरो निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी-संघनी क्रिया-आचार विषेनी जबाबदारीवाळा छे । निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थीसंघमां मुख्य जबाबदार आ चार महापुरुषो छे । एमने जे प्रकारनी जबाबदारी सोंपवामां आवी छे तेनुं आपणे पृथक्करण करीए तो आपणने स्पष्टपणे जणाई आवशे के श्रमण वीर-वर्धमान भगवाने जे ज्ञान-क्रियारूप निर्वाणमार्गनो उपदेश कर्यो छे तेनी सुव्यवस्थित रीते आराधना, रक्षा अने पालन थई शके-ए वस्तुने लक्षमां राखीने ज प्रस्तुत संघस्थविरोनी स्थापना करवामां आवी छे ।

५ रत्नाधिक ए निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघमांना विशिष्ट आगमज्ञानसंपन्न, विज्ञ, विवेकी, गंभीर, समयसूचकता आदि गुणोथी अलंकृत निर्ग्रन्थो छे । ज्यारे ज्यारे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी-संघने लगतां नानां के मोटां गमे ते जातनां विविध कार्यो आवी पडे त्यारे तेनो निर्वाह करवाने आचार्य आदि संघस्थविरोनी आज्ञा श्रुतां आ महानुभावो इनकार न जतां हम्मेशाने माटे खडे पगे तैयार होय छे । वृषभ तरीके ओळखाता बळवान् अने धैर्यशाली समर्थ निर्ग्रन्थो के जेओ गंभीर मुश्केलीना प्रसंगोमां पोताना शारीरिक बळनी कसोटीद्वारा अने जीवनना भोगे पण आखा निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघने हम्मेशां साचववा माटेनी जबाबदारी धरावे छे, ए वृषभोतो समावेश आ रत्नाधिक निर्ग्रन्थोमां ज थाय छे ।

उपर सामान्य रीते संघस्थविरोनी जबाबदारी अने तेमनी फरजो विषे टूंकमां उल्लेख करवामां आव्यो छे, ते छतां कारण पडतां एकबीजा एकमेकने कोई पण कार्यमां संपूर्ण जबाबदारीपूर्वक सहकार आपवा माटे तैयार ज होय छे अने ए माटेनी दरेक योग्यता एटले के प्रभावित गीतार्थता, विशिष्ट चारित्र, स्थितप्रज्ञता, गांभीर्य, समयसूचकता आदि गुणो ए प्रभावशाली संघपुरुषोमां होय छे-होवा ज जोईए ।

उपर आचार्यने माटे जे अधिकार जणाववामां आव्यो छे ते मात्र शिक्षाध्यक्ष वाचनाचार्यने अनुलक्षीने ज समजवो जोईए । एटले वाचनाचार्य सिवाय दिगाचार्य बगेरे बीजा आचार्यो पण छे के जेओ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओ माटे विहारप्रदेश, अनुकूल-प्रतिकूल क्षेत्र बगेरेनी तपास अने विविध प्रकारनी व्यवस्थाओ करवामां निपुण अने समर्थ होय छे ।

गच्छ, कुल, गण, संघ अने तेना स्थविरो—

मात्र गणतरीना ज निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओनो समुदाय होय त्यारे तो उपर जणाव्या मुजबना पांच संघस्थविरोथी काम चाली शके । परंतु ज्यारे हजारोनी संख्यामां साधुओ होय त्यारे तो उपर जणावेला मात्र गणतरीना संघपुरुषो व्यवस्था जाळवी न शके ते माटे गच्छ, कुल, गण अने संघनी व्यवस्था करवामां आवी हती अने ते दरेकमां उपर्युक्त पांच संघस्थविरोनी गोठवण रहेती अने तेओ अनुक्रमे गच्छाचार्य, कुलाचार्य, गणाचार्य अने संघाचार्य आदि नामोथी ओळखाता ।

उपर जणावेला आचार्य आदि पांच संघपुरुषो कोई पण जातनी अगवड सिवाय जेटला निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओनी दरेक व्यवस्थाने जाळवी शके तेटला निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओना संघने गच्छ कहेवामां आवतो । एवा अनेक गच्छोना समूहने कुल कहेता । अनेक कुलोना जूथने गण अने अनेक गणोना समुदायने संघ तरीके ओळखता । कुल-गण-संघनी जबाबदारी धरावनार आचार्य उपाध्याय आदि ते ते उपपदनामथी

अर्थात् कुलाचार्य कुलोपाध्याय कुलप्रवर्त्तक कुलस्थविर कुलरत्नाधिक आदि नामधी ओळखाता । गच्छो अने गच्छाचार्य आदि कुलाचार्य आदिने जवाबदार हता, कुलो गणाचार्य आदिने जवाबदार हतां, गणो संघाचार्य आदिने जवाबदार हता । संघाचार्य ते युगना समग्र निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ उपर अधिकार धरावता अने ते युगनो समस्त निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ संघाचार्यने संपूर्णपणे जवाबदार हतो । जे रीते गच्छ कुल गण संघ एक बीजाने जवाबदार हता ते ज रीते एक बीजाने एक बीजानी जवाबदारी पण अनिवार्य रीते लेवी पडती हती अने लेता पण हता ।

उदाहरण तरीके कोई निर्ग्रन्थ के निर्ग्रन्थी लांबा समय माटे बीमार रहेता होय, अपंग थई गया होय, गांडा थई गया होय, भणता-गणता न होय के भणवानी जरूरत होय, आचार्य आदिनी आज्ञा पाळता न होय, जड जेवा होय, उल्लंठ होय, निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओमां झगडो पड्यो होय, एक बीजाना शिष्य-शिष्याने नसाडी गया होय, दीक्षा छोडवा उरसुक होय, कोई गच्छ आदिण एक बीजानी मर्यादानो लोप कर्यो होय अथवा एक बीजाना क्षेत्रमां निवासस्थानमां जबरदस्तीथी प्रवेश कर्यो होय, गच्छ आदिना संचालक संघपुरुषो पोतानी फरजो बजावी शके तेम न होय अथवा योग्यताथी के फरजोथी भ्रष्ट होय, इत्यादि प्रसंगो आवी पडे ते समये गच्छ, कुलने आ विषेनी जवाबदारी सोंपे तो ते कुलाचार्ये स्वीकारवी ज जोईए । तेम ज प्रसंग आवे कुल, गणने आ जाननी जवाबदारी भळावे तो कुलाचार्ये पण ते लेवी जोईए । अने काम पडतां गण, संघने कहे त्यारे ते जवाबदारीनो नीकाल संघाचार्ये लाववो ज जोईए ।

निर्ग्रन्थीसंघनी महत्तराओ—

जेम श्रमण वीर-वर्धमान भगवानना निर्ग्रन्थसंघमां अग्रगण्य धर्मव्यवस्थापक स्थविरोनी व्यवस्था करवामां आवी छे ए ज रीते ए भगवानना निर्ग्रन्थीसंघ माटे पण पोताने लगती घणीखरी धर्मव्यवस्था जाळववा माटे महत्तराओनी एटले निर्ग्रन्थीसंघ-स्थविराओनी व्यवस्था करवामां आवी छे ।

अहीं प्रसंगोपात महत्तराशब्द विषे जरा विचार करी लईए । निर्ग्रन्थीसंघनी वडील साध्वी माटे महत्तरापद पसंद करवामां आव्युं छे, महत्तमा नहि-ए सहेतुक छे एम लागे छे अने ते ए के श्रमण वीर-वर्धमानप्रभुना संघमां निर्ग्रन्थीसंघने निर्ग्रन्थ-संघनी अधीनतामां राखवामां आव्यो छे, एटले ए स्वतंत्रपणे क्यारे य महत्तम गणायो नथी, के तेने माटे ' महत्तमा ' पदनी व्यवस्था करवामां आवे । ए ज कारण छे के-निर्ग्रन्थसंघनी जेम निर्ग्रन्थीसंघमां कोई स्वतंत्र कुल-गण-संघने लगती व्यवस्था पण करवामां नथी आवी । अहीं कोईए एवी कल्पना करवी जोईए नहि के- ' आ रीते तो

निर्ग्रन्थीसंघने पराधीम ज घनाववामां आव्यो छे । कारण के खरुं जोतां श्रमण वीर-वर्धमान भगवंतना संघमां कोईने य माटे मानी लीधेली स्वतंत्रताने स्थान ज नथी-ए उपर कहेवाई गयुं छे । अने ए ज कारणने लीधे निर्ग्रन्थसंघमांना अमुक दरज्जाना गीतार्थ माटे पण महत्तरपद ज मान्य करवामां आव्युं छे ।

निर्ग्रन्थीसंघमां प्रवर्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने प्रतिहारी-आ चार महत्तराओ प्रभावयुक्त अने जवाबदार व्यक्तिओ मनाई छे । निर्ग्रन्थसंघमां आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्त्तक अने स्थविर अथवा रत्नाधिकवृषभनो जे दरज्जो छे ते ज दरज्जो निर्ग्रन्थीसंघमां प्रवर्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने प्रतिहारीनो छे । प्रवर्तिनीने महत्तरा तरीके, गणावच्छेदिनीने उपाध्याया तरीके, अभिषेकाने स्थविरा तरीके अने प्रतिहारी निर्ग्रन्थीने प्रतिश्रयपाली, द्वारपाली अथवा टूके नामे पाली तरीके ओळखवामां आवती हती । आ चारे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघमान्य महानुभाव पदस्थ निर्ग्रन्थीओ निर्ग्रन्थ-संघना अग्रगण्य संघस्थविरोनी जेम ज ज्ञानादिगुणपूर्ण अने प्रभावसंपन्न व्यक्तिओ हती-ए वस्तुनो ख्याल प्रस्तुत कल्पभाष्यनी नीचेनी गाथा उपरथी आवी शकशे ।

काएण उवचिया खलु पडिहारी संजईण गीयत्था ।

परिणय भुत्त कुलीणा अभीय वायामियसरीरा ॥ २३३४ ॥

आ गाथामां बतावेला प्रतिहारी-पाली निर्ग्रन्थीना लक्षण उपरथी समजी शकाशे के निर्ग्रन्थीसंघ विषेनी सविशेष जवाबदारी धरावनार आचार्या प्रवर्तिनी वगैरे केवी प्रभावित व्यक्तिओ हती ? ।

निर्ग्रन्थीसंघमां अमुक प्रकारनां महत्त्वनां कार्यो ओळामां ओळां होवाथी अने ए कार्यो विषेनी जवाबदारी निर्ग्रन्थसंघना अग्रगण्य आचार्य आदिस्थविरो उपर होवाथी, ए संघमां स्थविरा अने रत्नाधिकाओ तरीकेनी स्वतंत्र व्यवस्था नथी । परंतु तेने बदले वृषभस्थानीय पाली-प्रतिहारी साध्वीनी व्यवस्थानेज महत्त्व आपवामां आव्युं छे । आ पाली-प्रतिहारी साध्वीनी योग्यता अने तेनी फरजनुं प्रसंगोपात जे दिग्दर्शन कराववामां आव्युं छे (जुओ कल्पभाष्य गाथा २३३४ थी ४१ तथा ५९५१ आदि) ते जोतां आपणने निर्ग्रन्थी-संघना बंधारणना घडवैया संघस्थविरोनी विशिष्ट कुशलतानुं भान थाय छे ।

उपर जणाव्या प्रमाणे निर्ग्रन्थीसंघनी महत्तरिकाओनी व्यवस्था पाळ्ळ महत्त्वनो एक ख्याल ए पण छे के निर्ग्रन्थीसंघनी अंगत व्यवस्था माटे तेमने डगले ने पगले पर-बशता न रहे । तेम ज दरेक बाबत माटे एक बीजाना सहवासमां के अतिप्रसंगमां आबवुं न पडे । अही ए वस्तु ध्यानमां रहे के—जैन संस्कृतिना प्रणेताओए निर्ग्रन्थसंस्था

અને નિર્મળ્યીસંસ્થાને પ્રારંભથી જ અલગ કરી દીધેલ છે અને આજે પણ બન્ને ય અલગ જ છે । ખાસ કારણે અને નિયત સમયે જ તેમને માટે પરસ્પર મઠચાની મર્યાદા બાંધવામાં આવી છે । બ્રહ્મચરતની મર્યાદા માટે આ વ્યવસ્થા અતિમહત્ત્વની છે અને આ જાતની મર્યાદા, જગતનો ઇતિહાસ જોતાં, જૈન શ્રમણસંઘના મહત્તરોની દીર્ઘદર્શિતા પ્રત્યે માન પેદા કરે તેવી વસ્તુ છે ।

આટલું જાણ્યા પછી આપણે એ પણ સમજી લેવું જોઈએ કે નિર્મળ્યસંઘના મહત્તરોની વ્યવસ્થા જેમ જ્ઞાનક્રિયાત્મક મોક્ષમાર્ગની આરાધના, રક્ષા અને પાલન માટે કરવામાં આવી છે તે જ રીતે નિર્મળ્યસંઘની મહત્તરિકાઓની વ્યવસ્થા પણ એ જ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી છે । તેમ જ નિર્મળ્યસંઘ અને સંઘમહત્તરો જે રીતે એક બીજાને પોતપોતાની ફરજો માટે જવાબદાર છે તે જ રીતે નિર્મળ્યસંઘ અને તેની મહત્તરાઓ પણ પોતપોતાની ફરજો માટે પરસ્પરને જવાબદાર છે । અહીં એ ધ્યાનમાં રહે કે શ્રમણ વીર-વર્ધમાન ભગવાનના સંઘમાં સ્ત્રીસંઘને જે રીતે જવાબદારીભર્યા પૂજ્યસ્થાને વિરાજમાન કરી અનાબાધ જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે તેમ જ સ્ત્રીસંઘમાટેના નિયમોનું જે રીતે નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે તે રીતે સ્ત્રીસંસ્થા માટે જગતના કોઈ પણ સંપ્રદાયમાં હોવાનો ભાગ્યે જ સંભવ છે ।

ઉપર નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘના અપ્રગણ્ય પાંચ સ્થવિર ભગવંતો અને સ્થવિરાઓનો સંક્ષેપમાં પરિચય કરાવવામાં આવ્યો છે, તેમની યોગ્યતા અને ફરજો વિષે જૈન આગમોમાં ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે । એ જ રીતે નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘ વિષે અને તેમની યોગ્યતા આદિ વિષે પણ ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે ।

નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘ—

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘમાં તે તે યોગ્યતા અને પરિસ્થિતિને લક્ષીને તેમના ઘણા ઘણા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે । તેમ જ તેમની યોગ્યતા અને પારસ્પરિક ફરજો વિષે પણ કલ્પનાતીત વસ્તુની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે । ચાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાન, તપસ્વી, અધ્યયન-અધ્યાપન કરનારા, વૈયાવૃત્ય-સેવા કરનારા, નિર્મળ્યનિર્મળ્યસંઘની વિવિધ પ્રકારની સગવડો જાઝવવાની પ્રતિજ્ઞા લેનાર આભિપ્રહિક વૈયાવૃત્યકરો, ગચ્છબાસી, કલ્પધારી, પ્રતિમાધારી, ગંભીર, અગંભીર, ગીતાર્થ, અગીતાર્થ, સહનશીલ અસહનશીલ વગેરે અનેક પ્રકારના નિર્મળ્યો હતા ।

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના શ્રમણ મહાવીર ભગવાનના સમસ્ત નિર્મળ્યનિર્મળ્યસંઘ માટે આન્તર અને બાહ્ય જીવનને સ્પર્શતી દરેક નાની-મોટી વાવતો પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં અને વ્યવહારસૂત્ર આદિ અન્ય છેદમ્ન્યોમાં રજૂ કરવામાં આવી છે । જેમ કે-૧ ગચ્છ-કુલ-

गण-संघना स्थविरो-महत्तरो-पदस्थोनी योग्यता, तेमनुं गौरव अने तेमनी पोताने तेम ज निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघने लगती अध्ययन अने आचार विषयक सारणा, वारणा, नोदनादि विषयक विविध फरजो, २ संघमहत्तरोनी पारस्परिक फरजो, जबाबदारीओ अने मर्यादाओ, ३ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघनी व्यवस्था जाळबवा माटे अने उपरवट थई मर्यादा बहार वर्त्तनार संघस्थविरोथी लई दरेक निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीना अपराधोनी विचार करवा माटे संघसमितिओनी रचना, तेनी मर्यादाओ-कायदाओ, समितिओना महत्तरो, जुदा जुदा अपराधोने लगती शिक्षाओ अने अयोग्य रीते न्याय तोलनार अर्थात् न्याय भंग करनार समितिमहत्तरो माटे सामान्य शिक्षाथी लई अमुक मुदत सुधी के सदाने माटे पदभ्रष्ट करवा सुधीनी शिक्षाओ, ४ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघमां दाखल करवा योग्य व्यक्तिओनी योग्यता अने परीक्षा, तेमना अध्ययन, महात्रतोनी रक्षा अने जीवनशुद्धिने साधती तात्त्विक क्रियाओ, ५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओनी स्वगच्छ, परगच्छ आदिने लक्षीने पारस्परिक मर्यादाओ अने फरजो । आ अने आ जातनी संख्याबंध बाबतो जैन आगमोमां अने प्रस्तुत महाशास्त्रमां झीणवटंथी छणवामां आबी छे; एटलुं ज नहि पण ते दरेक माटे सूक्ष्मेक्षिका अने गंभीरताभर्या उत्सर्ग-अपवादरूपे विधान पण करवामां आव्युं छे अने प्रायश्चित्तोनी निर्देश पण करवामां आव्यो छे । उल्लंठमां उल्लंठ अने पापीमां पापी निर्ग्रन्थो तरफ प्रसंग आवतां संघमहत्तरोए केवी रीते काम लेवुं? केवी शिक्षाओ करवी? अने केवी रहेम राखवी? वगेरे पण गंभीरभावे जणाववामां आव्युं छे । प्रस्तुत महाशास्त्रने स्थितप्रज्ञ अने पारिणामिक बुद्धिथी अवलोकन करनार अने विचारनार, जैन संघपुरुषो अने तेमनी संघबंधारणविषयक कुशलता माटे जरूर आह्लादित थशे एमां लेश पण शंका नथी ।

उपर निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघना बंधारण विषे जे कांई टूंकमां जणाववामां आव्युं छे, ए बधी प्रकाशयुगनी नामशेष वीगतो छे । ए प्रकाशयुग श्रमण महावीर भगवान् बाद अमुक सैकाओ सुधी चाल्यो छे । एमां सौ पहेलां भंगण पड्यानुं आपणने स्थविर आर्यमहागिरि अने स्थविर आर्यसुहस्तिना युगमां जाणवा मळे छे । भंगणनुं अनुसंधान तुरत ज थई गयुं छे परंतु ते पछी धीरे धीरे सूत्रवाचना आदि कारणसर अमुक सदीओ बाद घणुं मोटुं भंगण पडी गयुं छे । संभव छे के-घणी मुइकेली छतां आ संघसूत्र-संघ-बंधारण ओछामां ओछुं, छेवटे भगवान् श्रीदेवर्द्धिगणि क्षमाश्रमण आदि स्थविरोए आगमोने पुस्तकारूढ करवा निमित्ते वल्लभी-वळामां संघमेलापक कर्यो त्यां सुधी कांईक नभ्युं होय (?) । आ पछी तो जैनसंघनुं आखुं बंधारण छिन्नभिन्न अने अस्तव्यस्त थई गयुं छे । आपणने जाणीने आश्चर्य थशे के-आ माटे खुद कल्पभाष्यकार भगवान् श्रीसंघ-दासगणि क्षमाश्रमणे पण पोताना जमानामां, जैन संघमां लगभग अति नालायक घणा घणा संघमहत्तरो ऊभा थवा माटे फरियाद करी छे । तेओश्रीए जणाव्युं छे के—

आयरियत्तणतुरितो, पुवं सीसत्तणं अकाऊणं ।

हिंडति चोप्पायरितो, निरंकुसो मत्तहत्थि व ॥ ३७३ ॥

अर्थ—पोते पहेलां शिष्य बन्या सिवाय (अर्थात् गुरुकुलवासमां रही गुरुसेवा-पूर्वक जैन आगमोनो अभ्यास अने यथार्थ चारित्रनुं पालन कर्या विना) आचार्यपद लेवाने माटे तलपापड थई रहेल साधु (आचार्य बन्या पछी) मदोन्मत्त हस्तीनी पेठे निरंकुश थईने चोक्खा मूर्ख आचार्य तरीके भटके छे ॥ ३७३ ॥

छन्नालयम्मि काऊण, कुंडियं अभिमुहंजली सुदितो ।

गेरू पुच्छति पसिणं, किन्नु हु सा वागरे किंचि ॥ ३७४ ॥

अर्थ—जेम कोई गैरूकपरिव्राजक त्रिदंड उपर कुंडिकाने मूकीने तेना सामे बे हाथ जोडी ऊभो रही पगे पडीने काई प्रश्न पूछे तो ते कुंडिका काई जवाब आपे खरी ? । जेवुं आ कुंडिकानुं आचार्यपणुं छे तेवुं ज उपरोक्त आचार्यनुं आचार्यपणुं छे ॥ ३७४ ॥

सीसा वि य तूरंता, आयरिया वि हु लहुं पमीयंति ।

तेण दरसिक्खियाणं, भरिओ लोओ पिमायाणं ॥ ३७५ ॥

अर्थ—[मानभूरुया] शिष्यो आचार्य आदि पदवीओ मेळववा माटे ऊतावळा थाय छे अने जिनागमोना मर्मोनो विचार नहि करनार आचार्यो एकदम शिष्योने मोटाईनां पूतळां बनाववा महेरवान थई जाय छे । आ कारणथी कशुं य नहीं समजनार अनघड जाचार्यपिशाचोथी आखो लोक भराई गयो छे ॥ ३७५ ॥

प्रस्तुत भाष्यगाथाओथी जणाशे के भाष्यकारना जमाना पहेलां ज जैन संघबंधा-रणनी अने निर्मन्थनिर्मन्थीओना ज्ञाननी केवी दुर्दशा थई गई हती ? । इतिहासनां पानां उथलावतां अने जैन संघनी भूतकालीन आखी परिस्थितितुं दिग्दर्शन करतां जैन निर्मन्थोनी ज्ञानविषयक दुर्दशा ए अतिसामान्य घरगध्यु वस्तु जेवी जणाय छे । चतुर्दशपूर्वधर भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामी अने श्रीकालिकाचार्य भगवान् समक्ष जे प्रसंगो वीनी गया छे, ए आपणने दिग्मूढ बनावी दे तेवा छे । भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामी पासे विद्याध्ययन माटे, ते युगना श्रीसंघनी प्रेरणाथी “ थूलभद्रस्सामिपमुक्खाणि पंच मेहावीणं सताणि गताणि ” अर्थात् स्थूलभद्रस्वामी आदि पांच सो बुद्धिसान् निर्मन्थो गया हता, परंतु आवश्यकचूर्णिमां पूज्यश्री जिनदासगणि महत्तरे जणाव्या मुजव “ मासेण एक्केग दोहिं तिहिं ति सव्वे ओसरिता ” (भा. २, पत्र १८७) एटले के एक, बे अने त्रण महिनामां तो भावी संघपुरुष भगवान् श्रीस्थूलभद्रने बाद करतां बाकीना बधा य बुद्धिनिधानो पलायन थई गया । भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामीने “ जो संघस्स आणं अतिकमति तस्स को दंडो ? ” पूछनार जैनसंघे

उपरोक्त बुद्धिनिधानो जबाब लीधानो क्यांय कशो य उल्लेख नथी । अने आटला मोटा वर्गने पूछवा जेटली संघनी गुंजायश करूपवी पण मुइकेल छे । २ स्थविर आर्यकालक माटे पण कहेबामां आवे छे के तेमना शिष्यो तेमनी पासे भणता नहोता, ए माटे तेओ तेमने छोडीने पोते एकला चाली नीकळ्या हता । ३ आ उपरांत भाष्यकार भगवाने पण भाष्यमां पोताना जमानाना निर्ग्रन्थोना ज्ञान माटे भयंकर अपमानसूचक “ दरसिक्खि-याणं पिसायाणं ” शब्दथी ज आखी परिस्थितिनुं दिग्दर्शन कराव्युं छे । ४ बलभीमां पुस्तकारूढ थयाने मात्र छ सैका थया बाद थनार नवांगवृत्तिकार पूज्यश्री अभयदेवाचार्य महाराजने अंगसूत्रो उपर टीका करती वखते जैन आगमोनी नितान्त अने एकान्त अशुद्ध ज प्रतिओ मळी तेम ज पोताना आगमटीकाग्रंथोनुं संशोधन करवा माटे जैन आगमोनुं विशिष्ट पारम्पर्य धरावनार योग्य व्यक्ति मात्र चैत्यवासी श्रमणोमांथी भगवान् श्रीद्रोणाचार्य एक ज मळी आव्या । आ अने आबी बीजी अनेक ऐतिहासिक हकीकतो जैन निर्ग्रन्थोनी विद्यारूचि माटे फरियाद करी जाय छे । आ परिस्थिति छतां जैन निर्ग्रन्थसंघना सद्भाग्ये तेना नामने उज्ज्वल करनार अने सदीओनी मलिनता अने अंधकारने भूसी नाखनार, गमे तेटली नानी संख्यामां छतां दुनिआना कोई पण इतिहासमां न जडे तेवा समर्थ युगपुरुषो पण युग-युगांतरे प्रगट थता ज रह्या छे, जेमणे जैन निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ माटे सदीओनी खोट पूरी करी छे । जैननिर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघ सदा माटे ओपतो-दीपतो रह्यो छे, ए आ युगपुरुषोनी ज प्रताप छे । परंतु आजे पुनः ए समय आबी लाग्यो छे के परिमित-संख्यामां रहैला जैन निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीओनुं संघसूत्र अहंता-ममता, असहनशीलता अने पोकळ धर्मेने नामे चालती पारस्परिक ईर्ष्याने लीधे छिन्नभिन्न, अस्तव्यस्त अने पांगळुं बनी गयुं छे । आपणे अंतरथी एवी शुभ कामना राखीए के पवित्रपावन जैन आगमोना अध्ययन आविद्वारा तेमांनी पारमार्थिक तत्त्वचिन्तना आपणा सौनां महापापोने धोई नाखो अने पुनः प्रकाश प्राप्त थाओ ।

प्रकीर्णक हकीकतो—

प्रस्तुत महाशास्त्र अमुक दृष्टिए जैन साम्प्रदायिक धर्मशास्त्र होवा छतां ए, एक एवी तात्त्विक जीवनदृष्टिने लक्ष्मीने लखाएलुं छे के--गमे ते सम्प्रदायनी व्यक्तित्ते आ महा-शास्त्रमांथी प्रेरणा जाग्या विना नहि रहे । आ उपरांत बीजी अनेक बाह्य दृष्टिए पण आ ग्रंथ उपयोगी छे । ए उपयोगिताने दर्शावनार एवां तेर परिशिष्टो अमे आ त्रिभागने अंते आप्यां छे, जेनो परिचय आ पछी आपवामां आवशे । आ परिशिष्टोना अवलोकनथी विविध विद्याकळानुं तलस्पर्शी अध्ययन करनारे समजी ज लेवुं जोईए के प्रस्तुत ग्रंथमां ज

નહિ, દરેક જૈન આગમમાં અથવા સમગ્ર જૈન વાઙ્મયમાં આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિને લગતી વિપુલ સામગ્રી ભરી પડી છે. અમે અમારાં તેર પરિશિષ્ટોમાં જે વિસ્તૃત નોંધો અને કુતારા આપ્યા છે તે કરતાં પળ અનેકગુણી સામગ્રી જૈન વાઙ્મયમાં ભરી પડી છે, જેનો ક્યાલ પ્રસ્તુત ગ્રંથના દરેકે દરેક વિભાગમાં આપેલી વિષયાનુક્રમણિકા જોવાથી આવી જશે ।

પરિશિષ્ટોનો પરિચય

પ્રસ્તુત ગ્રંથને અંતે ગ્રંથના નવનીતરૂપ તેર પરિશિષ્ટો આપ્યાં છે, જેનો પરિચય આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રના છ વિભાગો પૈકી કયા વિભાગમાં કયાંથી કયાં સુધીનાં પાનાં છે, કયો અર્થાધિકાર ઉદ્દેશ આદિ છે અને ભાષ્ય કઈ ગાથાથી કયાં સુધીની ગાથાઓ છે, ં આપવામાં આવેલ છે, જેથી વિદ્વાન્ મુનિવર્ગી આદિને પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના અધ્યયન, સ્થાનઅન્વેષણ આદિમાં સુગમતા અને અનુકૂલતા રહે ।

૨ ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં કલ્પ (પ્રા. કપ્પો) મૂઢશાસ્ત્રનાં સૂત્રો પૈકી જે સૂત્રોને નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી કે ટીકામાં જે જે નામથી ઓઢલાવ્યાં છે તેની અને તેનાં સ્થલ્લોની નોંધ આપવામાં આવી છે ।

૩ ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં આશ્વા ય મૂઢ કલ્પશાસ્ત્રનાં વધાં ય સૂત્રોનાં નામોની,—જેનાં નામો નિર્યુક્તિ-ભાષ્યકારાદિ ં આપ્યાં નથી તે સુદ્ધાંતી-યોગ્યતા વિચારીને ક્રમવાર સઢંગ નોંધ આપવામાં આવી છે । તેમ જ સાથે સાથે જે જે સૂત્રોનાં નામોમાં અમે ફેરફાર આદિ કરેલ છે તેનાં કારણો વગેરે પળ આપવામાં આવ્યાં છે ।

૪ ચોથા પરિશિષ્ટમાં કલ્પમહાશાસ્ત્રની નિર્યુક્તિગાથાઓ અને ભાષ્યગાથાઓ ંકાકાર થઈ જવા છતાં ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ ં તે ગાથાઓને જુદી પાઢવા માટે જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેમાં જુદાં જુદાં પ્રત્યન્તરો અને ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી જોતાં પરસ્પરમાં કેવી સંવાદિતા અને વિસંવાદિતા છે તેની વિભાગશઃ નોંધ આપી છે ।

૫ પાંચમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પભાષ્યની ગાથાઓનો અકારાદિક્રમ આપ્યો છે ।

૬ છઢ્ઢા પરિશિષ્ટમાં કલ્પટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ ં ટીકામાં સ્થાને-સ્થાને જે અનેકાનેક શાસ્ત્રીય ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે તેનો અકારાદિક્રમ, તે તે ગ્રંથોના યથાપ્રાપ્ત સ્થાનાદિનિર્દેશપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે ।

૭ સાતમા પરિશિષ્ટમાં ભાષ્યમાં તથા ટીકામાં આવતા લૌકિક ન્યાયોની નોંધ આપવામાં આવી છે । ં નોંધ, નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ “ લૌકિકન્યાયા-

ज्ञलि ” जेवा संग्रहकारोने उपयोगी थाय, ए दृष्टिए आपवामां आवी छे । केटलीक वार आवा प्राचीन ग्रंथोमां प्रसंगोपात जे लौकिक न्यायो नो उल्लेख करवामां आव्यो होय छे ते उपरथी ते ते लौकिक न्यायो केटला प्राचीन छे तेनो इतिहास मळी जाय छे । तेम ज तेवा न्यायोनुं विवेचन पण आवा ग्रंथोमांथी प्राप्त थई जाय छे ।

८ आठमा परिशिष्टमां वृत्तिकारोए वृत्तिमां दर्शविला सूत्र तथा भाष्यविषयक पाठ-भेदोनां स्थळोनी नोंध आपवामां आवी छे ।

९-१० नवमा दशमा परिशिष्टोमां वृत्तिकारोए वृत्तिमां उल्लिखित ग्रन्थ अने ग्रन्थकारोनां नामोनी यादी आपवामां आवी छे ।

११ अगीआरमा परिशिष्टमां कल्पभाष्य, वृत्ति, टिप्पणी आदिमां आवतां विशेष-नामो नो अकारादिक्रमथी कोश आपवामां आव्यो छे ।

१२ बारमा परिशिष्टमां कल्पशास्त्रमां आवतां अगीयारमा परिशिष्टमां आपेलां विशेषनामोनी विभागवार नोंध आपवामां आवी छे ।

१३ तेरमा परिशिष्टमां आम्हा कल्पमहाशास्त्रमां आवता, पुरातत्त्वविदोने उपयोगी अनेकविध उल्लेखोनी विस्तृत नोंध आपवामां आवी छे । आ परिशिष्ट अतिउपयोगी होई एनी विस्तृत विषयानुक्रमणिका, ग्रन्थना प्रारंभमां आपेल विषयानुक्रममां आपवामां आवी छे । आ परिशिष्टने जोवाथी पुरातत्त्वविदोना ध्यानमां ए वस्तु आवी जशे के जैन आगमोना विश्वत भाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी, टीका बगैरेमां तेमने उपयोगी थाय तेवी ऐतिहासिक, भौगोलिक, सामाजिक, सांप्रदायिक तेम ज विविध विषयने लगती केवी अने केटली विपुल सामग्री भरी पडी छे । अने कथासाहित्य भाषासाहित्य आदिने लगती पण घणी सामग्री छे । प्रस्तुत परिशिष्टमां में तो मात्र मारी दृष्टिए ज अमुक उल्लेखोनी तारबणी आपी छे । परंतु हुं पुरातत्त्वविदोने खात्री आपुं छुं के आ महाशास्त्ररत्नाकरमां आ करतांय विपुल सामग्री भरी पडी छे ।

अंतमां गीतार्थ जैन मुनिबरो अने विद्वानोनी सेवामां प्रार्थना छे के—अमे गुरु—शिष्ये प्रस्तुत महाशास्त्रने सर्वांग पूर्ण बनाववा काळजीभर्यो प्रयत्न कर्यो छे ते छतां अमारी समजनी खामीने लीघे जे जे स्वल्पनाओ थई होय तेनी क्षमा करे, सुधारे अने अमने सूचना पण आपे । अमे ते ते महानुभावोना सदा माटे ऋणी रहीशुं ।

संवत् २००८ कार्तिक शुद्धि १३ } ले० गुरुदेव श्रीचतुरविजयजीमहाराजचरणसेवक
बीकानेर (राजस्थान) } मुनि पुण्यविजय

॥ अर्हम् ॥

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य शुद्धिपत्रम् .

प्रथमो विभागः

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१	८	चूर्णिकृत्	चूर्णीकृत्
२	९	मूलगणे-	मूलगुणे
३	२९	वा	व
६	१३	स्थापना मङ्गल-	स्थापनामङ्गलं मङ्गल-
६	२६	वारिपूर्णाः	वारिपरिपूर्णाः
८	२४	ने य	नेय
९	३	' ज्ञानी '	' ज्ञानी ' (' तज्ज्ञानी ')
९	८	जीवान् चेत-	जीवान् (जीवम्य) चेत-
९	२६	इति, आह	इत्याह
९	२९	प्रकृते	कृते
१०	२६-२७	पुनरपि ॥ २१ ॥ आह	॥ २१ ॥ पुनरप्याह-
११	२३	सुष्ठुतर-	सुष्ठुतम-
११	३०	संखबार-	संखब्बार-
१२	२१	-मनोभिरक्षस-	-मनोभिः उक्षा-स-
१३	२२	होति	होति
१४	८	-आण परि-	-आणपरि-
१५	२९	णई	णाइ
१७	६	-तिष्ठकारः	-तिः ठकारः
२२	१९	अगुरुलघु-	अगुरु[य]लघु-
२७	१	-निद्राहितेन	निद्रासहितेन
४५	३४	आएसा.....	आएसा [सुयअबद्धा]
४६	२४	पविभावगं	परिभावगं
५१	११	निर्जरार्थता	कर्मनिर्जरार्थता
५१	१२	शिष्यपर-	शिष्य-प्रशिष्यपर-

५४	२	-कारणं बेरिओ	-कारणबेरिओ
५४	४	परिसं ।	परिसं० ।
५४	२६	कोवे	कोवो
६०	१२	बन्ही	बण्ही
६३	२३	दरिसियं ।	दरिसियं ति
६३	३०	जोग नि०	जोग नि'
६४	८	उ दुगाई	दु-तिगाई
१००	२२	पीठकस्यो-	पीठस्यो-
१०३	२९	भागस्य	भाग्यस्य
१०६	१५	कोमुइया संगामि[य]या	कोमुइया [तह] संगामिया
१०७	१	मुह	मुहं
१०९	७	॥ ३६२ ॥	॥
१०९	९	॥ ३६३ ॥	॥ ३६२ ॥ ३६३ ॥
१०९	२१	छडुंता	छडुंती
११०	२८	एँवमुक्के स मौनमध्यतिष्ठत् ।	०
११०	२९	क्रीकाकः । ततो	क्रीकाकः । एवमुक्ते स मौनम- ध्यतिष्ठत् । ततो
११०	३४	४ कोष्ठकान्त० इत्यादि टिप्पणी	०
१२६	४	दोसाओ	दोसा उ
१२६	२६	दोसाओ	दोसा उ
१५५	२८	च;	च; तत्र
१५७	३०	“ भावापरिणते दोण्हं	भावापरिणते “ दोण्हं
१६०	२४	छडुणिका उडाहो	छडुणि काउडाहो
१७२	२	उपस्थापना	उपस्थाना
१७२	८	उपस्थापनायां	उपस्थानायां
१७६	२	मध्यमस्य	मध्यमस्य
१८७	१४	-नेर्षालु-	-नेर्ष्यालु-
१९६	२५	अपमासे	अ पमासे
२०६	१०	संस्तारकं	संस्तारके
२१७	२७	पडिमिलंति	पडिमिलिति
२२६	१७	-मनर्थकं	मनर्थकत्वं

२३७	१३	श्लेषाविभ्यां	—श्लेषाभ्यां
२४७	९	गेरुकाः-	अत्र च गेरुकाः-
२४९	९	अत्राचार्यै-	अत्र चाचार्यै-
२५१	१९	एरिसाई	एरिसाई

द्वितीयो विभागः

२९४	१५	चेदं	चेदं च
३००	२७	-कल्प-	-कल्प-
३००	३१	' विविधम् '	' विधिवं '
३०२	१५	प्रवर्त्तते	वर्त्तते
३१४	२४	-दत्ता,	-दत्ताः,
३१७	१८	-द्वतेन	-द्वतेन
३१९	१२	मणियं	मणियं
३१९	२३	मर्त्तुम् '	मर्त्तुम् '
३२५	३०	पुनर्यावत्	पुनर्विभाषागाथाभिर्यावत्
३३३	१६	पुरतो	पुरतो
३३६	१७	संस्तरति	संस्तरन्ति
३३९	१३	-कर्म-कर्मोद्दे-	-कर्मिकमौद्दे-
३३९	१५	सर्वेऽप्यौघोद्दे-	सर्वेऽप्यौघोद्दे-
३५१	५	यथा नन्द-	यथाऽऽनन्द-
३५५	८	ति	तु
३७७	३२	तदा स्वाद-	तदास्वाद-
३७८	३	सञ्जायते	सञ्जायेत
३८२	३३	वीज्जा-	विज्जा-
३८५	१०	प्रीणितायाः	-प्रीणितायाः
३८५	१२	इत्युच्यते	उच्यते
३९१	२०	-च्छेत् ।	-च्छेर्त् ।
३९१	३१	२ अतो	२ ' त् । अतो
३९१	२१	-अतः	-अतः
३९२	३१	पयं	पयं
३९५	२	प्रतीच्छकान्	प्रतीच्छकान्
४०३	१०	-नाय विशेष-	-नाय यद् विशेष-

४०४	१	पृच्छकाय	प्रच्छकाय
४१३	२३	अ दोसु	गह दोसु
४१९	१८	गोणाई	गोणाइ
४२६	१५	-मानत्वात् । नवर-	-मानत्वात् । [उक्कृष्टपदेऽपि सहस्रपृथक्तवमेव,] नवर-
४२८	१४	-सुष्म	-सुषमा
४३४	३३	मदं भा०	'मदं भा०
४३४	३३	मदं कां०	'मदं कां०
४४७	१७	'नीहरणं'	'नीहरणं'
४५३	१६	छप्पईअ-	छप्पइअ-
४५८	२२	व (वि)	वि
४६५	२९	महिषः	महिषः सः
४६७	८	वैयावृत्य-	वैयावृत्य-
४७२	१४	तीवां	तीत्रां
४७२	२३	(?)	(यथा वा)
४७४	७	दवाई	दवाइ
४७४	२९-३०	अयं च प्रक्षिप्तप्राय एव, अनन्त- रगाथाटीकायामेतदर्थनिरूपणात् ॥	॥
४७८	४	पातमसंलो-	पातसंलो-
४९१	२७	नन्धां	नधां
४९५	१०	कुसुमा वि य	पसवा वि य
५०२	३	-भाष्यमाणः	-भाषमाणः
५०६	७	होति	होति
५१०	९	जीविक्षप-	-जीवितक्षप-
५१५	२५	समधि कतरः	समधिकतरः
५२१	२८	इत्यपि	इति
५२४	२६	कारितानि अभूत-	कारितानि तानि अन्तर्भू-
५३४	२८	कथं	कथं वा
५५१	२३	मूर्खो यो	मूर्खीयो
५५१	३२	३ मूर्खीयो नाम भा० कां० चूर्णौ च ॥	३ मूर्खो यो नाम भा० कां० चूर्णौ च विना ॥

५५२	८	प्रतिचार-	प्रतिचार-
५५७	१४-१५	[विशेषचूर्णि]	विशेषचूर्णि-
५६०	११	' प्रियधर्मिणः '	' प्रियधर्मणः '
५६६	१६	जुत्तं	जुत्तंति
५८३	८	-बन्ध इ-	-बद्ध इ-
५८३	३०	-पङ्क्तिनि-	-पङ्क्तिनि-
५८८	८	संस्तरति	संस्तरन्ति
५९१	१०	यन्निद-	यद् 'आहरणं' निद-
५९५		-नीकाद्युपस-	-नीकाद्युपस-
५९६		उच्यन्ते	उच्यते

तृतीयो विभागः

६१८	२१	कृषीबलानां	कृषीबलानां
६१९	२०	'आदीपित'	'आदीपित'
६१९	२९	-स्मिन् याऽपि	-स्मिन् एवंविधेऽर्थे याऽपि
६२२	५	-मलीमसशरीरस्य समागमनं (समागमः-)	-मलमलीमसशरीरस्य समागमः-
६४३	२४	गृहेषु विश्रान्ते	गृहेषु प्रतिश्रान्ते विश्रान्ते
६४५	१४	वृन्देन	वृन्दशब्देन
६६५	३	॥ २३४४ ॥	॥ २३४४ ॥ किञ्च—
६६७	२८	निवार-	वार-
७११	२४-२५	चूर्णो पुनर्नयं "रणो य इत्थि- याए०" इति गाथाऽत्राग्रे वा व्याख्याता दृश्यते ॥	चूर्णो पुनः "रणो य इत्थि- याए०" इत्यादि २५१३- १४-१५ गाथात्रिकं "तेरिच्छं पि य०" २५३४ गाथायाः प्राग्ख्याख्यातं दृश्यते ॥
८०७	२६	मत्तबाल-	मतबाल-
८०७	२६	[गिरिकं(ज)न	[गिरिजन
८८७	१०	भंजई	भंजइ
९०६	२२	२४	२९
९०६	२८	२४	२९
९१३	२१	मास पुरिवद्धा	मासपुरि वद्धा

चतुर्थो विभागः

९८६	२५	अण्णायं च	अण्णाउंछ
१०६९	२०	तु,	तू,
१०७३	२९	-मादिसू ।	मादिसु ।
१०९४	१५	-हडिण्,	-हडीण्,
११७६	१७	३३४७	४३४७
११९३	१०	एति	एंति
११९८	२९	सुप्रतीत्वात्	सुप्रतीतत्वात्
१२०७	१९	-नमति,	नमति १,
१२१६	२०	-च्छेदं,	-च्छेदो,
१२४९	४	च	व
१२६२	३१	अपू वं	अपूर्वं
१२७१	८	४२७४	४७२४
१२९१	१३	थंडिल्ल	थंडिल्ल-
१२९१	१७	-स्थण्डिल	-स्थण्डिल-

पञ्चमो विभागः

१३१३	२९	पट्टावरादि	पट्टवरादी
१३२५	६	लहुग मासो	लहुगमासो
१३७४	८	तच्चनियस्स	तच्चन्नियस्स
१४५६	१८	उद्दिसावित्तए । नो से	उद्दिसावित्तए । ते य से वित- रंति एवं से कप्पति जाव उद्दि- सावित्तए । ते य से णो वित- रंति एवं से णो कप्पति जाव उद्दिसावित्तए । नो से
१५३६	१४	थुभाईता	थुभाइता
१५९१	१९	सयसहस्सं	सयसाहस्सं

षष्ठो विभागः

१६३१	२२	भगिणि	भगिणी
१६३४	३३	वाआञ्जा-	वा आञ्जा-

१६५३	२८	॥ ६२२५ ॥ ^१	॥ ६२२५ ॥ अन्यथा
१६५३	३१	—पण ^०	०
१६६१	१८	तदनन्ता	तदनन्तरं
१६६१	१९	महतरं	महता
१६६७	१२	ऐर्या-	ऐर्या-
१६७५	१९	प्रतिप्रक्ष-	प्रतिप्रक्ष-
१७०४	२८	उ विंति	उविंति
१७१०	१७	प्राप्तुयां	प्राप्तुयां (?)
१७११	१४	-सारैः	-सारैः

षष्ठविभागपरिशिष्टानि

७	३५	२५	२२
२५	३६	१००० बहिया	९९९-१००० बहिया
३६	१७	अवधारिया	अवधीरिया
१२०	१-१०	[ ]	[याज्ञवल्क्यस्मृतौ १ । ३ । विष्णुपुराणे ३ । ६ ।]
१२०	१-१२	२-१-४९	५-१-४९
१२०	२-१४	[ ]	[अनुयोगद्वारसूत्रे]
१२१	२-३५	[भिषग्वरशास्त्रे]	[भिषग्वरशास्त्रे-माधवनिदाने]
१२२	१-२४	[ ]	[भरतनाट्यशास्त्रे अ० १७ श्लो० ६]
१२३	२-३३	[ ]	०
१२४	२-३९	[ ]	[कल्पबृहद्भाष्ये]
१९५	४	१	६

॥ अहम् ॥

बृहत्कल्पसूत्र षष्ठ विभागनो विषयानुक्रम ।

षष्ठ उद्देश ।

गाथा	विषय	पत्र
६०६०-६१२८	वचनप्रकृत सूत्र १	१६०१-१९
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने अलीकवचन, हीलितवचन, खिसितवचन, परुषवचन, अगारस्थितवचन अने व्यवशमितोदीरणवचन ए छ प्रकारनां अवचनो-दुर्वचनो बोलवां कल्पे नहि	
६०६०-६२	वचनप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	१६०१-२
	वचनसूत्रनी व्याख्या	१६०२
६०६३-६१२८	वचनसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६०२-१५
६०६३	छ प्रकारनां अवक्तव्य वचनो	१६०२
६०६४-६७	अलीकवचननुं स्वरूप	१६०३-९
६०६४	अलीकवचनना व्याख्यानविषयक द्वारगाथा	१६०२
६०६५	अलीकवचनना वक्ता अने वचनीय-अलीकवचनना विषयरूप आचार्य आदि अने तेमने लक्ष्मीने प्रायश्चित्तो	१६०३
६०६६-८७	अलीकवचननां १ प्रचला २ आर्द्र ३ मरुक ४ प्रत्याख्यान ५ गमन ६ पर्याय ७ समुद्देश ८ संखडी आदि सत्तर स्थानो, ए स्थानोनुं स्वरूप अने तेने लगतां प्रायश्चित्तो	१६०३-९
६०८८-८९	हीलित, खिसित आदि अवचनने लगतां प्रायश्चित्तो	१६०९
६०९०	हीलितवचननुं स्वरूप	१६०९
६०९१-९८	खिसितवचननुं स्वरूप अने तद्विषयक यथाघोषश्रुतग्राहक साधुनुं दृष्टान्त	१६१०-११
६०९९-६११४	परुषवचननुं स्वरूप	१६११-१६
६०९९-६१०९	लौकिकपरुषवचननुं स्वरूप अने ते अंगो व्याघ्र अने कौंडविकपुत्रीओनुं दृष्टान्त	१६११-१२

गाथा	विषय	पत्र
६१०२-४	लोकोत्तरपरुषवचननुं स्वरूप, तेना आलस, व्याहृत आदि पांच स्थानको अने ते विषे चण्डरुद्राचार्यनुं दृष्टान्त	१६१२
६१०५-११	लोकोत्तरपरुषवचनता तुष्णीक, हुङ्कार आदि पांच प्रकार, तेने लगतां प्रायश्चित्तो अने ते प्रायश्चित्तोनी अलीकभाषी अने अलीकभाषणीय आचार्य, उपाध्याय, भिक्षु, स्वविर अने क्षुल्लक ए पांच निर्ग्रन्थपुरुषो तेमज प्रवर्तिनी, अभिषेका, भिक्षुणी, स्वविरा अने क्षुल्लिका ए पांच निर्ग्रन्थीओने आश्री चारणिका	१६१३-१५
६११२-२०	निष्ठुर-कर्कश, अगारस्थित अने व्यच-शमितोदीरणवचननुं स्वरूप अने तद्विषयक प्रायश्चित्तो	१६१६-१७
६१२१-२८	छ प्रकारनां अवक्तव्य वचनने लगतो अपवाद यतनाओ	१६१८-१९
<hr/>		
६१२९-६२	प्रस्तारप्रकृत सूत्र २	१६१९-२७
	साध्वाचारविषयक छ प्रस्तारोनुं-प्रायश्चित्तारचनाना प्रकारोनुं निरूपण	
६१२९	प्रस्तारप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६२०
	प्रस्तारसूत्रनी व्याख्या	१६२०
६१३०-३२	प्रस्तारसूत्रगत 'प्रस्तार' अने 'सम्मं अपडि-पूरेप्राणे' पदनी व्याख्या	१६२०-२१
६१३३	छ प्रस्तारपदो	१६२१
६१३४-४१	प्राणवधवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तारो अने तद्विषयक दहुर, शुनकादि दृष्टान्तो	१६२१-२३
६१४२-४६	मृषावाद अने अदत्तादानवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार अने ते विषे अनुक्रमे संखडि अने मोदकनां दृष्टान्तो	१६२३-२४
६१४५-५२	अविरतिवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार	१६२४-२५

गाथा	विषय	पत्र
६१५३-५६	अपुरुषवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार	१६२५-२६
६१५७-६१	दासवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार	१६२६
६१६२	प्रस्तारविषयक अपवादो	१६२७

६१६३-८१	कण्टकाद्युद्धरणप्रकृत सूत्र ३-६	१६२७-३३
	निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयक कण्टकाद्युद्धरण आश्री सूत्रचतुष्टय	
६१६३-६५	कण्टकाद्युद्धरणसूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६२७-२८
६१६६-८१	कण्टकाद्युद्धरणसूत्रचतुष्कनी व्याख्या	१६२८-३३
	निर्घन्थ-निर्घन्थी आश्री कण्टकाद्युद्धरणविष- यक उत्सर्गमार्ग, तेना विपर्यासथी उद्भ- वता दोषो, ते दोषोतुं स्वरूप, प्रायश्चित्तो, अपवाद अने यतनाओ	

६१८२-९३	दुर्गप्रकृत सूत्र ७-९	१६३३-३६
	निर्घन्थीविषयक दुर्गसूत्र पंकसूत्र अने नौसूत्र	
६१८२	दुर्गादिसूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६३३
	दुर्गादिसूत्रोनी व्याख्या	१६३३
६१८३-९३	दुर्गादिसूत्रोनी विस्तृत व्याख्या, तद्विषयक प्रायश्चित्त अने यतना	१६३४-३६

६१९४-६३१०	क्षिप्तचित्तादिप्रकृत सूत्र १०-१८	१६३६-६५
६१९४-६२४०	१० क्षिप्तचित्तासूत्र	१६३६-४६
६१९४	क्षिप्तचित्तासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६३६
	क्षिप्तचित्तासूत्रनी व्याख्या	१६३७
६१९५-६२४०	क्षिप्तचित्तासूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६३७-४६
६१९५	क्षिप्तचित्त थवानां कारणो	१६३७
६१९६	लौकिकक्षिप्तचित्त अने तेने लगता सोमि- लब्राह्मण आदिनां दृष्टान्तो	१६३७

गाथा	विषय	पत्र
६१९७-९९	लोकोत्तरिकक्षिप्रचित्ता अने ते विषे राजक्षु- ल्लिकानुं दृष्टान्त	१६३७
६२००-९	विविध कारणोने लई क्षिप्रचित्त थएल निर्ग्रन्थीने समजाववाना प्रकारो-युक्तिओ	१६३८-४०
६२१०-४०	क्षिप्रचित्ता निर्ग्रन्थीनी सारसंभाळनो विधि, तेम नहि करनारने प्रायश्चित्तो, दोषो अने ते अंगेनी यतनाओ	१६४०-४६
६२४१-५५	११ दीप्तचित्तासूत्र	१६४७-५०
६२४१-५५	दीप्तचित्तासूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६४७-५०
६२४१-४२	दीप्तचित्त थवानां कारणो	१६४७
६२४३-४९	लौकिकदीप्तचित्त अने ते विषे राजा शालिवाहननुं दृष्टान्त	१६४७-४९
६२५०-५५	लोकोत्तरिक दीप्तचित्ता अने ते अंगेनी यतनाओ	१६४९-५०
६२५६-६२	१२ यक्षाविष्टासूत्र	१६५१-५२
६२५६-५७	यक्षाविष्टासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६५१
६२५८-६२	यक्षाविष्ट थवानां कारणो, ते विषे १ सपत्नी २ भृतक अने ३ सज्जिलकनां दृष्टान्तो अने ते अंगेनी यतनाओ	१६५१-५२
६२६३-६७	१३ उन्मादप्राप्तासूत्र	१६५३-५४
६२६३-६७	उन्मादना प्रकारो, तेनुं स्वरूप अने ते अंगेनी यतनाओ	१६५३-५४
६२६८-७६	१४ उपसर्गप्राप्तासूत्र	१६५४-५६
६२६८	उपसर्गप्राप्तासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६५४
६२६९-७६	दिव्य, मानुषिक अने आभियोग्य ए त्रण प्रकारना उपसर्गनुं स्वरूप अने उपसर्गप्रा- प्तानी रक्षा न करवाने लगतां प्रायश्चित्तो	१६५४-५६
६२७६-७८	१५ साधिकरणासूत्र	१६५६-५७
	साधिकरणासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध अने अधिकरण-छेसनुं उपशमन आदि	

गाथा	विषय	पत्र
६२७९-८०	१६ सप्रायश्चित्तासूत्र सप्रायश्चित्तासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध अने तेने लगती यतना	१६५७
६२८१-८४ ६२८१	१७ भक्तपानप्रत्याख्यातासूत्र भक्तपानप्रत्याख्यातासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६५७-५८ १६५८
६२८२-८४	भक्तपानप्रत्याख्यातासूत्रनी व्याख्या	१६५८
६२८५-६३१० ६२८५	१८ अर्थजातासूत्र अर्थजातासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६५८-६५ १६५९
६२८६-६३१०	अर्थजातासूत्रनी विस्तृत व्याख्या अर्थजाताने छोडाववाना उपायो, यतना वगेरे	१६५९-६५
<hr/> <hr/>		
६३११-४८	परिमन्थप्रकृत सूत्र १९	१६६६-७६
६३११-१३	साध्वाचारना छ परिमन्थो-व्याघातो परिमन्थप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६६६ १६६७
६३१४-४८	परिमन्थसूत्रनी व्याख्या परिमन्थसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६६७-७६
६३१४-१६	परिमन्थपदना निक्षेपो	१६६७-६८
६३१७-२०	कौकुचिक, मौखरिक, चक्षुर्लोल अने तित्ति- णिक पदनी व्याख्या, भेद, प्रायश्चित्त अने दोषो	१६६८-६९
६३२१-२२	स्थानकौकुचिकनुं स्वरूप अने तेने लगता दोषो	१६६९
६३२३	शरीरकौकुचिकनुं स्वरूप	१६६९
६३२४-२६	भाषाकौकुचिकनुं स्वरूप, तेने लगता दोषो अने ते अंगे श्रेष्ठी, मृत अने सुप्तनां दृष्टान्तो	१६७०
६३२७-२८	मौखरिकनुं स्वरूप, दोषो अने तेने लगतुं लेखहारकनुं दृष्टान्त	१६७१
६३२९-३१	चक्षुर्लोलनुं स्वरूप, दोष आदि	१६७१
६३३२-३४	तिन्तिणिकनुं स्वरूप	१६७२
६३३५-४८	साध्वाचारना छ परिमन्थने लगता अपवाद आदि	१६७२-७६

भाषा	विषय	पत्र
६३४९-६४९०	कल्पस्थितिप्रकृत सूत्र २०	१६७६-१७०७
	साधुओना छ कल्पो	
६३४९	कल्पस्थितिप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६७६
	कल्पस्थितिसूत्रनी व्याख्या	१६७७
६३५०-६४९०	कल्पस्थितिसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६७७-१७०७
६३५०-५६	'कल्प' अने 'स्थिति' पदनी व्याख्या	१६७७-७८
६३५७	पड्विध कल्पस्थिति	१६७८
६३५८-६२	१ सामायिककल्पस्थितिनुं निरूपण	१६७८-७९
६३६३-६४४६	२ छेदोपस्थापनीयकल्पस्थितिनुं निरूपण	१६८०-९७
६३६३-६४	छेदोपस्थापनीयसंयतनी कल्पस्थितिनां दश स्थित स्थानो	१६८०
६३६५-७४	१ आचेलक्यकल्पद्वार	१६८०-८२
	अचेलकनुं स्वरूप, तीर्थकरोने आश्री अचे- लक-सचेलकपणानो विभाग, वस्त्रोनुं स्वरूप, वस्त्र धारण करवाना विधिविपर्या- सने लगतां प्रायश्चित्तो	
६३७५-७७	२ औद्देशिककल्पद्वार	१६८२-८३
६३७८-८०	३ शय्यातरपिण्डकल्पद्वार	१६८३-८४
६३८१-९७	४ राजपिण्डकल्पद्वार	१६८४-८७
६३८१	राजपिण्डकल्पविषयक द्वारगाथा	१६८४
६३८२-८३	राजानुं स्वरूप	१६८४
६३८४	आठ प्रकारनो राजपिण्ड	१६८४
६३८५-९५	राजपिण्ड लेवाने लगता दोषो	१६८५-८६
६३९६-९७	राजपिण्ड ग्रहण करवाने लगतो अपवाद अने यतना	१६८७
६३९८-६४०१	५ कृतिकर्मकल्पद्वार	१६८७
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी आश्री वन्दनव्यवहार- विषयक कल्प	
६४०२-७	६ व्रतकल्पद्वार	१६८८-८९
	चोवीस तीर्थकरोना निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीने आश्री पंचव्रतात्मक अने चतुर्व्रतात्मक धर्मनी व्यवस्था अने तेनां कारणो	
६४०८-२४	७ ज्येष्ठकल्पद्वार	१६८९-९२

श्रुति	विषय	पत्र
	चोवीस तीर्थकरना निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीने आश्री कृतिकर्मविषयक ज्येष्ठ-लघुत्व व्यवहार, छेदोपस्थापनचारित्रारोपणने लगता त्रण आदेशौ अने ए त्रणे आदेशोनुं वर्णन	
६४२५-३०	८ प्रतिक्रमणकल्पद्वार	१६९२-९३
६४३१	९ मासकल्पकल्पद्वार	१६९४
६४३२-३६	१० पर्युषणाकल्पद्वार	१६९४-९५
६४३७-४१	दक्षविध कल्पविषे प्रमाद करनारने लागता दोषो	१६९५-९६
६४४२-४६	स्थापनाकल्प अने तेना अकल्पस्थापनाकल्प अने शैक्षस्थापनाकल्प ए वे भेदोनुं व्याख्यान	१६९६-९७
६४४७-८१	३ निर्विश्रामान अने ४ निर्विष्टकायिक कल्पस्थितिनुं निरूपण	१६९७-१७०४
	परिहारविशुद्धिककल्पनुं निरूपण	
६४८२-८४	५ जिनकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०४-५
६४८५-८६	६ स्थविरकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०५
६४८७-८८	कल्पाध्ययनोक्त विधिना विपर्यासर्था अने तेना पालनर्था थता हानि अने लाभ	१७०५-६
६४८९-९०	कल्पाध्ययनशास्त्रना अधिकारी अने अनधिकारीनुं निरूपण	१७०६
	ज्ञाननय अने क्रियानयनुं निरूपण अने कल्पशास्त्रनी समाप्ति	१७०७-९
	कल्पवृत्तिना अनुसंधानकार अने पूर्ण करनार आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिवरनी प्रशस्ति	१७१०-१२

परिशिष्टानि

१-१९८

१ प्रथमं परिशिष्टम्

३

मुद्रितस्य निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य विभागाः

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

४-८

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेष-चूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां चानुक्रमणिका

३ तृतीयं परिशिष्टम्

९-१९

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्र-

गाथा

विषय

पत्र

नाम्नां तद्विषयस्य चानुक्रमणिका	
४ चतुर्थं परिशिष्टम्	२०-२९
बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्वि- भागशो निर्दिष्टानां निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा- पुरातनगाथादीनामनुक्रमणिका	
५ पञ्चमं परिशिष्टम्	३०-११९
बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानाम- कारादिवर्णक्रमेणानुक्रमणिका	
६ षष्ठं परिशिष्टम्	१२०-१३२
बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृद्भ्यामुद्धृतानां गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका	
७ सप्तमं परिशिष्टम्	१३३
बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः	
८ अष्टमं परिशिष्टम्	१३३
बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृद्भ्यां निर्दिष्टानि सूत्र-भाष्यगाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि	
९ नवमं परिशिष्टम्	१३४
बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि	
१० दशमं परिशिष्टम्	१३५-१३७
बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन निर्दिष्टानां ग्रन्थानां नामानि	
११ एकादशं परिशिष्टम्	१३८-१४८
बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्या- द्यन्तर्गतानां विशेषनाम्नामनुक्रमणिका	
१२ द्वादशं परिशिष्टम्	१४९-१५४
बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्याद्यन्त- र्गतानां विशेषनाम्नां विभागशोऽनुक्रमणिका	
१३ त्रयोदशं परिशिष्टम्	१५५-१९८
बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः पुरातत्त्वविदामुपयोगिनो विभागशो विविधा उल्लेखाः	

त्रयोदशपरिशिष्टस्य विषयानुक्रमः

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

- (१) श्रीमलयगिरिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च
- (२) श्रीक्षेमकीर्त्तिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

[२ वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्त्तैः प्रशस्तिः]

[३ जैनशासनम्]

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

- (१) साधर्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिचैत्यानि
- (२) धर्मचक्रम्
- (३) स्तूपः
- (४) जीवन्तस्याभिप्रतिमाः

[५ जैनस्थविराचार्या राजानश्च]

- (१) श्रेणिकराजः
- (२) चण्डप्रद्योतराजः
- (३) मौर्यपदव्युत्पत्तिः चन्द्रगुप्तश्राणकगणश्च
- (४) मौर्यचन्द्रगुप्त-बिन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः
- (५) सम्प्रतिराजः आर्यमहागिरि-आर्यमुहूर्तिर्नौ च
- (६) आर्यमुहूर्तिः आर्यसमुद्र आर्यमहुश्च
- (७) आर्यवज्रस्वामी
- (८) कालकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च
- (९) कालकाचार्या गर्दभिलश्च
- (१०) शालवाहननृपः
- (११) पादलिताचार्याः
- (१२) मुरुण्डराजः
- (१३) सिद्धसेनाचार्याः
- (१४) लाटाचार्याः

[६ वारिखलादिपरिव्राजकादयः]

- (१) वारिखलपरिव्राजका वानप्रस्थतापसाश्च
- (२) चक्रचरः
- (३) कर्मकारभिष्णुकाः
- (४) उडङ्कषिः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

- (१) ऋषिपालो वानमन्तरः
- (२) कुण्डलमेण्डो वानमन्तरः
- (३) घण्टिकयक्षः
- (४) भण्डीरयक्षः
- (५) सीता हलपद्धतिदेवता

[८ विद्यादि]

- (१) आभोगिनी विद्या
- (२) अश्व-महिष-दष्टिविषसर्पोत्पादनादि
- (३) यन्त्रप्रतिमा

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

- (१) आर्या-ऽनार्यजनपद-जात्यादि
- (२) मण्डलम्
- (३) जनपदप्रकारौ
- (४) ग्राम-नगर-खेट-कर्षट-मडम्ब-पत्तना-ऽऽकर-द्रोणमुख-निगम-राजधानी-आश्रम-निवेश-सम्वाध-घोष-अंशिका-पुष्टभेदन-सङ्कराः
- (५) सूत्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकाराः
- (६) प्राकारभेदाः तत्स्थानानि च
- (७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः
- (८) पणितशाला भाण्डशाला कर्मशाला पचनशाला इन्धनशाला व्याघरणशाला च

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

- (१) अन्नप्रजनपदः
- (२) अन्नन्तीजनपदः
- (३) आनन्दपुरम्
- (४) उज्जयिनी नगरी
- (५) उत्तरापथः
- (६) कच्छदेशः
- (७) काशीनगरी
- (८) काननद्वीपः
- (९) कुणालाजनपदः

- (१०) कुणालानगरी
 (११) कुसुमनगरम्
 (१२) कोङ्कणदेशः
 (१३) कोण्डलसिण्ठपुरम्
 (१४) कोशलापुरी
 (१५) गोल्लविषयः
 (१६) चीनाजनपदः
 (१७) डिम्भरेलकम्
 (१८) ताम्रलिप्तीनगरी
 (१९) तांसलिदेशः
 (२०) तोसलिनगरम्
 (२१) दक्षिणापथः
 (२२) द्रविडजनपदः
 (२३) द्वारिकापुरी
 (२४) द्वीपवेलाकुलम्
 (२५) धर्मचक्रभूमिका
 (२६) नेपालविषयः
 (२७) पाटलीपुत्रनगरम्
 (२८) पाण्डुसयुरा पाश्चात्यजनपदश्च
 (२९) पूर्वदेशः
 (३०) प्रतिष्ठानपुरम्
 (३१) प्रभासतीर्थम्
 (३२) भिल्लमालदेशः
 (३३) भृगुकच्छपुरम्
 (३४) मगधाजनपदः
 (३५) मथुरानगरी
 (३६) मलयदेशः
 (३७) महाराष्ट्रदेशः
 (३८) यवनविषयः
 (३९) राजगृहनगरम्
 (४०) लाटविषयः
 (४१) शैलपुरम्
 (४२) सिन्धुदेशः
 (४३) सिन्धुसौवीरदेशः
 (४४) सुमनोमुखनगरम्
 (४५) सुराष्ट्रादेशः
 (४६) स्थणानगरी
 [११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]
 (१) अर्बुदपर्वतः
 (२) इन्द्रपदः-गजाग्रपदगिरिः

- (३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला धारोदकं च
 (४) ऐरावती नदी
 (५) गङ्गा-सिन्धू नद्यौ
 (६) प्राचीनबाहः सरस्वती च
 (७) बन्नासा-महिरावणनद्यौ
 (८) ऋषितडागं सरः
 (९) भूततडागम्
 (१०) ज्ञातखण्डम्

[१२ सङ्घडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

- (१) सङ्घडिशब्दस्यार्थः
 (२) देशविदेशेषु जनेतरदर्शनसङ्घडि-यात्रादि
 (३) देशविदेशेषु जनेदर्शनसङ्घडि-यात्रादि
 (४) आवाहमह-पर्वतमह-विवाहमह-तडागमह-
 नदीमह-भण्डीरयक्षयात्रा-थूभमहाः

[१३ आपणाः-हट्टाः]

- (१) पणि-विपणी
 (२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि
 (३) कौलिकापणः-पणितशाला
 (४) रसापणः
 (५) कोट्टकम्

[१४ नाणकानि-सिकाकाः]

[१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]

- (१) वस्त्रपत्रकम्
 (२) मुरायाः प्रकाराः
 (३) सहस्राणुपातिविषयम्

[१६ प्राकृतव्याकरणविभागः]

[१७ मागधभाषामयानि पद्यानि]

[१८ लौकिका न्यायाः]

- (१) कौटुकचक्रपरम्परन्यायः
 (२) छागलन्यायः
 (३) वणिगन्यायः

[१९ आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]

- (१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च
 (२) रोग-औषधादि

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

॥ अहम् ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्तयुपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्घदासगणिकक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।
आचार्यश्रीमलयगिरिपादविरचितयाऽर्धपीठिकावृत्त्या तपाश्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यवरानुसन्धितया शेषसमग्रवृत्त्या समलङ्कितम् ।

षष्ठ उद्देशकः

समग्रग्रन्थसत्कानि त्रयोदश परिशिष्टानि च ।

॥ अर्हम् ॥

षष्ठोद्देशप्रकृतानामनुक्रमः ।

सूत्रम्	प्रकृतनाम	पत्रम्
१	वचनप्रकृतम्	१६०१-१९
२	प्रस्तारप्रकृतम्	१६१९-२७
३-६	कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्	१६२७-३३
७-९	दुर्गप्रकृतम्	१६३३-३६
१०-१८	क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्	१६३६-६५
१९	परिमन्थप्रकृतम्	१६६६-७६
२०	कल्पस्थितिप्रकृतम्	१६७६-१७१२

॥ श्रीमद्विजयानन्दस्वरिषरेभ्यो नमः ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।

तपाश्रीक्षेमकीर्त्याचार्यविहितया वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

षष्ठ उद्देशकः ।

— व च न प्र कृ त म् —

व्याख्यातः पञ्चमोद्देशकः, सम्प्रति षष्ठ आरभ्यते, तस्येदमादिसूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं छ
अवयणाइं वइत्तए । तं जहा—अलियवयणे हीलि-
यवयणे खिसियवयणे फरुसवयणे गारत्थियवयणे
विओसवियं वा पुणो उदीरित्तए १ ॥

5

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

कारणे गंधपुलागं, पाउं पलविज मा हु सक्खीवा ।

इह पंचम-छट्टाणं, थेरा संबंधमिच्छंति ॥ ६०६० ॥

कारणे कदाचिदार्थिका गन्धपुलाकं पीत्वा सक्खीवा सती मा अलिकादिवचनानि प्रलपेत्,
अत इदं सूत्रमारभ्यते । 'इति' एवं पञ्चम-षष्ठोद्देशकयोः सम्बन्धं 'स्वविराः' श्रीभद्रबाहु-10
स्वामिन इच्छन्ति ॥ ६०६० ॥ अथ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

दुचरिमसुत्ते बुत्तं, वादं परिहारिओ करेमाणो ।

हुंदी परिभूय परे, सिद्धंतावेत संबंधो ॥ ६०६१ ॥

१ "णो कप्पति उभयस्स वि इमाइं छ सुत्ताइं उच्चारयेव्वाइं । उद्देशाभिसंबंधो—कारण० गाधात्रयम् ।"
इति चूर्णो । "णो कप्पइ इमाइं छ सुत्तं उच्चारयेव्वं । उद्देशाभिसंबंधो—कारण० गाधात्रयम् ।" इति
विशेषचूर्णो ॥ २ अलिक-हीलितादिं कां ॥ ३ ष्योः यथाक्रममन्तिमा-SSदिसूत्रविषयं
सम्बं कां ॥ ४ बुद्धिं परिं ताभां ॥

पञ्चमोद्देशके द्विचरिमसूत्रे इदमुक्तम्—‘परिहारिकः’ प्रवचनवैयावृत्यमवलम्बमानो वादं कुर्वन् ‘परस्य’ वादिनो बुद्धिं ‘परिभूय’ पराजित्य ‘सिद्धान्तापेतं’ सूत्रोत्तीर्णमपि ब्रूयात्, परमिमौनि षडप्यवचनानि मुक्त्वा । एष प्रकारान्तरेण सम्बन्धः ॥ ६०६१ ॥ अथवा—

दिव्येहिं छंदिओ हं, भोगेहिं निच्छिद्या मए ते य ।

इति गारवेण अलियं, वइञ्ज आईय संबंधो ॥ ६०६२ ॥

पञ्चमोद्देशकस्यादिसूत्रं उक्तम्—“देवः स्त्रीरूपं कृत्वा साधुं भोगैर्निमग्नयेत्,” स च तान् मुक्त्वा गुरुसकाशमागत आलोचयेत्—दिव्यैर्भोगैः ‘छन्दितः’ निमग्नितोऽहं परं मया ते भोगा नेप्सिताः ‘इति’ एवं गौरवेण कश्चिदलीकं वदेत् । अत इदं षष्ठोद्देशकस्यादिसूत्रमारभ्यते । एष उद्देशकद्वयस्याप्यादिसूत्रयोः परस्परं सम्बन्धः ॥ ६०६२ ॥

10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“नो कप्पइ” त्ति वचनव्यत्ययाद् नो कल्पन्ते निर्मन्थानां वा निर्मन्थीनां वा ‘इमानि’ प्रत्यक्षासन्नानि ‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याकानि ‘अवचनानि’ नञः कुत्सार्थत्वाद् अप्रशस्तानि वचनानि ‘वदितुं’ भाषितुम् । तद्यथा—अलीकवचनम्, हीलितवचनम्, खिसितवचनम्, परुषवचनम्, अगारस्थिताः—गृह्णिणस्तेषां वचनम्, ‘व्यवशमितं वा’ उपशमितमधिकरणं ‘पुनइ’ भूयोऽप्युदीरयितुं न कल्पत इति प्रक्रमः, अनेन 15 व्यवशमितस्य पुनरुदीरणवचनं नाम षष्ठमवचनमुक्तमिति सूत्रसङ्केपार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तारार्थमभिधित्सुराह—

छ च्चैव अवत्तव्वा, अलिगे हीला य खिस फरुसे य ।

गारत्थ विओसविए, तेसिं च परुवणा इणमो ॥ ६०६३ ॥

षडेव वचनानि ‘अवक्तव्यानि’ साधूनां वक्तुमयोग्यानि । तद्यथा—अलीकवचनं हीलित- 20 वचनं खिसितवचनं परुषवचनं गृहस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनम् । ‘तेषां च’ षण्णामपि यथाक्रममियं प्ररूपणा ॥६०६३॥ तामेव प्ररूपणां चिकीर्षुरलीकवचनविषयां द्वारगाथामाह—

वत्ता वयणिञ्जो या, जेसु य ठाणेसु जा विसोही य ।

जे य भणओ अवाया, सप्पडिपक्खा उ णेयव्वा ॥ ६०६४ ॥

यः ‘वक्ता’ अलीकवचनभाषकः, यश्च ‘वचनीयः’ अलीकवचनं यमुद्दिश्य भण्यते, येषु च 25 स्थानेष्वलीकं सम्भवति, यादृशी च तत्र ‘शोधिः’ प्रायश्चित्तम्, ये चालीकं भणतः ‘अपायाः’ दोषास्ते ‘सप्रतिपक्षाः’ सापवादो अत्र भणनीयतया ज्ञातव्या इति द्वारगाथासमासार्थः ॥६०६४॥

१ °चरिमे—उपान्त्यसूत्रे कां० ॥ २ वादं कर्तुं गच्छेत्, स च वादं कुर्वन् भा० ॥ ३ °मानि अलीकादीनि षड्° कां० ॥ ४ °त्—‘दिव्यैः’ देवसम्बन्धिभिः भोगैः कां० ॥ ५ इदं तत्प्रतिषेधकं प्रस्तावात् तज्जातीयहीलिताद्येव वचनपञ्चकप्रतिषेधकं च षष्ठो° कां० ॥ ६ अनेनानेकविधेन सम्बन्धे° कां० ॥ ७ °नम् अगारस्थ° कां० ॥ ८ °मपि वचनानां यथा° कां० ॥ ९ °कीर्षुः प्रथमतोऽलीकवचनविषयां तावद् द्वार° कां० ॥ १० °वादाः । पतानि द्वाराणि अत्र भणनीयतया ज्ञातव्यानि इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥ सास्त्रतमे-नासेव विचरीषुः प्रथमतो वक्ता वचनीयो वेति द्वारद्वयं युगपद् विवृणोति—भाय° कां० ॥

साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

आयरिण् अभिसेगे, भिक्खुम्मि य धेरए य खुङ्गे य ।

गुरुगा लहुगा गुरु लहु, भिण्णे पडिलोम विइएणं ॥ ६०६५ ॥

इहाचार्यादिर्वक्ता वचनीयोऽपि स एवैकतरस्तत इदमुच्यते—आचार्य आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु, भिक्षुं भणति मासगुरु, स्थविरं भणति मासलघु, क्षुल्लकं^५ भणति भिन्नमासः । “पडिलोम विइएणं” ति द्वितीयेनाऽऽदेशेनैतदेव प्रायश्चित्तं प्रतिश्लोकं^५ वक्तव्यम् । तद्यथा—आचार्य आचार्यमलीकं भणति भिन्नमासः, अभिषेकं भणति मासलघु, एवं बावत् क्षुल्लकं भणतश्चतुर्गुरु । एवमभिषेकादीनामप्यलीकं भणतां स्वस्थाने परस्थाने च प्रायश्चित्तमिदमेव मन्तव्यम् । अभिलापश्चेत्थं कर्तव्यः—अभिषेक आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु इत्यादि ॥ ६०६५ ॥ तच्चालीकवचनं येषु स्थानेषु सम्भवति 10 तानि सप्रायश्चित्तानि दर्शयितुकामो द्वारगाथाद्वयमाह—

पयला उल्ले मरुए, पच्चक्खाणे य गमण परिथाए ।

समुदेस संखडीओ, खुङ्ग परिहारिय मुहीओ ॥ ६०६६ ॥

अवस्सगमणं दिसासुं, एगकुले चैव एगदब्बे य ।

पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणयं ॥ ६०६७ ॥

15

प्रचलापदमाद्रपदं मरुकपदं प्रत्याख्यानपदं गमनपदं पर्यायपदं समुद्देशपदं सङ्खडीपदं क्षुल्लक-पदं पारिहारिकपदं “मुहीउ” ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् घोटकमुखीपदम् ॥ ६०६६ ॥

अवश्यङ्गमनपदं दिग्विषयपदं एककुलगमनपदं एकद्रव्यग्रहणपदं प्रत्याख्याय गमनपदं प्रत्या-ख्याय भोजनपदं चेति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः ॥ ६०६७ ॥ अथैतदेव प्रतिद्वारं विवृणोति—

पयलासि किं दिवा ण पयलामि लहु दुच्चनिण्हवे गुरुगो ।

20

अन्नदाइत्त निण्हवे, लहुगा गुरुगा बहुतराणं ॥ ६०६८ ॥

कोऽपि साधुर्दिवा प्रचलयति, स चान्येन साधुना भणितः—किमेवं दिवा प्रचलायसे ?; स प्रत्याह—न प्रचलाये; एवं प्रथमवारं निहुवानस्य मासलघु । ततो भूयोऽप्यसौ प्रचलायितुं प्रवृत्तस्तेन साधुना भणितः—मा प्रचलायिष्ठाः; स प्रत्याह—न प्रचलाये; एवं द्वितीयवारं निह्वे मासगुरु । ततस्तथैव प्रचलायितुं प्रवृत्तस्तेन च साधुनाऽन्यस्य साधोर्दक्षितः, यथा— 25

१ °मुच्यते—आचार्येऽभिषेके भिक्षौ च स्थविरे च क्षुल्लके वचनीये आचार्यादेरेव वक्तव्यथाक्रमं गुरुका लघुका गुरुमासो लघुमासो भिन्नमासश्चेति प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—आचार्यं कां ॥ २ भिन्नमासः । अभिषेकादीनामाचार्यापेक्षया यथाक्रमं प्रमाणतायां हीन-हीनतर-हीनतमा-ऽत्यन्तहीनतमत्वात् । “पडिलोम कां ॥ ३ °गुरु । अत्र चादेशे इदं कारणमागमयन्ति वृद्धाः—शिष्टैरात्मना समानेन सह वक्तव्यम् नासमानेनेति विद्वत्प्रवादः, अतो यथा यथाऽऽचार्य आचार्य आत्मनोऽसदृशं प्रत्यलीकं वृत्ते तथा तथा प्रायश्चित्तं गुरुतरम् सदृशं प्रति भणतः स्वल्पतरमिति । एवमभिषे° कां ॥ ४ °लायसि किं दिवा ताभां ॥ ५ °यते, उपविष्टः सन् निद्रायत इत्यर्थः, स चा° कां ॥

एष प्रचलायते परं न मन्यते; ततस्तेनान्येन साधुना भणितोऽपि यदि निहुते तदा चतुर्लघु । अथ तेन साधुना 'बहुतराणां' द्वि-त्रादीनां साधूनां दर्शितस्तैश्च भणितोऽपि यदि निहुते तदा चतुर्गुरु ॥ ६०६८ ॥

निह्ववणे निह्ववणे, पच्छित्तं वङ्गुए य जा सपयं ।

5 लहु-गुरुमासो सुहुमो, लहुगादी बायरो होति ॥ ६०६९ ॥

एवं निह्ववने निह्ववने प्रायश्चित्तं वर्द्धते यावत् 'स्वपदं' पाराञ्चिकम् । तथा—पञ्चमं वारं निहुवानस्य षड्लघु, षष्ठं वारं षड्गुरु, सप्तमं छेदः, अष्टमं वारं मूलम्, नवममनबस्थाप्यम्, दशमं वारं निहुवानस्य पाराञ्चिकम् । अत्र च प्रचलादिषु सर्वेष्वपि द्वारेषु यत्र यत्र लघुमासो गुरुमासो वा भवति तत्र तत्र सूक्ष्मो मृषावादः, यत्र तु चतुर्लघुकादिकं स बादरो मृषावादो 10 भवति ॥ ६०६९ ॥ गतं प्रचलाद्वारम् । अथार्द्रद्वारमाह—

किं नीसि वासमाणे, ण णीमि नणु वासब्बिदवो एए ।

भुंजंति णीह मरुगा, कर्हि ति नणु सव्वगेहेसु ॥ ६०७० ॥

कोऽपि साधुर्वर्षे पतति प्रस्थितः, स चापरेण भणितः—किं 'वासमाणे' वर्षति निर्गच्छसि ?; स प्राह—नाहं वासन्ते निर्गच्छामि; एवं भणित्वा तथैव प्रस्थितः । तत इतरेण 15 साधुना भणितः—कथं 'न निर्गच्छामि' इति भणित्वा निर्गच्छसि ?; स प्राह—“वास्तु शब्दे” इति धातुपाठात् 'वासति' शब्दायमाने यो गच्छति स वासति निर्गच्छति इत्यभिधीयते, अत्र तु न कश्चिद् वासति किन्तु वर्षविन्दव एते तेषु गच्छामि । एवं छलवादेन प्रत्युत्तरं ददानस्य तथैव प्रथमवारादिषु मासलघुकादिकं प्रायश्चित्तम् । अथ मरुकद्वारम्—तत्र कोऽपि साधुः कारणे विनिर्गत उपाश्रयमागम्य साधून् भणति—निर्गच्छत साधवः ! यतो भुञ्जते मरुकाः; 20 एवमुक्ते ते साधव उद्वाहितभाजना भणन्ति—“कर्हि ति” त्ति क ते मरुका भुञ्जते ?; इतरः प्राह—ननु सर्वेऽप्यात्मीयगृहेषु । एवं छलेनोत्तरं प्रयच्छति ॥ ६०७० ॥

अथ प्रत्याख्यानद्वारमाह—

भुंजसु पच्चक्खातं, महं ति तक्खण पभुंजिओ पुट्ठो ।

किं व ण मे पंचविहा, पच्चक्खाया अविरई उ ॥ ६०७१ ॥

25 कोऽपि साधुः केनापि साधुना भोजनवेलायां भणितः—‘भुञ्जस्व’ समुद्दिश; स प्राह—प्रत्याख्यातं मया इति; एवमुक्त्वा मण्डल्यां तत्क्षणादेव 'प्रमुक्तः' भोक्तुं प्रवृत्तः । ततो द्वितीयेन साधुना पृष्टः—आर्य ! स्वयेत्यं भणितं 'मया प्रत्याख्यातम्'; स प्राह—किं वा मया प्राणा-तिपातादिका पञ्चविधाऽविरतिर्न प्रत्याख्याता येन प्रत्याख्यातं न घटते ? ॥ ६०७१ ॥

अथ गमनद्वारमाह—

१ °कं पाराञ्चिकान्तं प्रायश्चित्तं स बाद° कां० ॥ २ °वारादिषु दशमवारात्तेषु मास-लघुकादिकं पाराञ्चिकान्तं प्रायश्चित्तम् । एवमुत्तरेष्वपि द्वारेषु मासलघुकादिका प्राय-श्चित्तयोजना स्वयमेवानयैव रीत्या कर्तव्या । अथ मरुकद्वारम् कां० ॥ ३ °णति—भो भोः साधवः ! निर्गच्छत यतो कां० ॥

वक्षसि नाहं वक्षे, तवखण वक्षंति पुच्छिओ भणइ ।

सिद्धंतं न विजाणसि, नणु गम्मइ गम्ममाणं तु ॥ ६०७२ ॥

केनापि साधुना चैत्यवन्दनादिप्रयोजने व्रजता कोऽपि साधुरुक्तः—किं त्वमपि व्रजसि ?; आगच्छसि इत्यर्थः; स प्राह—नाहं व्रजामि; एवमुक्त्वा तत्क्षणादेव व्रजितुं प्रवृत्तः; ततस्तेन पूर्वप्रस्थितसाधुना भणितः—कथं 'न व्रजामि' इति भणित्वा व्रजसि ?; स भणति—सिद्धान्तं न विजानीषि त्वम्, 'ननु' इत्याक्षेपे, भो मुग्ध ! गम्यमानमेव गम्यते नागम्यमानम्, यस्मिंश्च समये त्वयाऽहं पृष्टस्तस्मिन्नाहं गच्छामीति ॥ ६०७२ ॥ अथ पर्यायद्वारमाह—

दस एयस्स य मज्झ य, पुच्छिय परियाग बेइ उ छलेण ।

मम नव पवंदियम्मि, भणाइ बे पंचगा दस उ ॥ ६०७३ ॥

कोऽपि साधुरात्मद्वितीयः केनापि साधुना वन्दितुकामेन पृष्टः—कति वर्षाणि भवतां 10 पर्यायः ? इति । स एवंपृष्टो भणति—एतस्य साधोर्मम च दश वर्षाणि पर्याय इति । एवं छलेन तेनोक्ते स प्रच्छकसाधुः 'मम नव वर्षाणि पर्यायः' इत्युक्त्वा 'प्रवन्दितः' वन्दितुं लभस्तत इतरश्छलवादी भणति—उपविशत भगवन्तः ! यूयमेव वन्दनीया इति । 'कथं पुनरहं वन्दनीयः ?' इति तेनोक्ते छलवादी भणति—मम पञ्च वर्षाणि पर्यायः, एतस्यापि साधोः पञ्च, एवं द्वे पञ्चके मीलिते दश भवन्ति, अतो यूयमावयोरुभयोरपि वन्दनीया इति भणति ॥ ६०७३ ॥ 15

अथ समुद्देशद्वारमाह—

वट्टइ उ समुद्देशो, किं अच्छह कत्थ एस गगणम्मि ।

वट्टंति संखडीओ, घरेसु णणु आउखंडणया ॥ ६०७४ ॥

कोऽपि साधुः कायिकादिभूमौ निर्गत आदित्यं राहुणा ग्रस्यमानं दृष्ट्वा साधून् स्वस्थाना-सीनान् भणति—आर्याः ! समुद्देशो वर्तते, किमेवमुपविष्टास्तिष्ठथ ?; ततस्ते साधवः 'नायमलीकं 20 ब्रूते' इति कृत्वा गृहीतभाजना उत्थिताः पृच्छन्ति—कुत्रासौ समुद्देशो भवति ?; स प्राह—नन्वेष गगनमार्गे सूर्यस्य राहुणा समुद्देशः प्रत्यक्षमेव दृश्यते । अथ सङ्खडीद्वारम्—कोऽपि साधुः प्रथमालिका-पानकादिविनिर्गतः प्रत्यागतो भणति—प्रचुराः सङ्खड्यो वर्तन्ते, किमेवं तिष्ठथ ?; ततस्ते साधवो गन्तुकामाः पृच्छन्ति—कुत्र ताः सङ्खड्यः ?; स छलवादी भणति—ननु खेषु खेषु गृहेषु सङ्खड्यो वर्तन्त एव; साधवो भणन्ति—कथं ता अप्रसिद्धाः सङ्खड्य 25 उच्यन्ते ?; छलवादी भणति—“नणु आउखंडणय” ति 'ननु' इत्याक्षेपे, पृथिव्यादिजीवा-नार्मायूषि गृहे गृहे रन्धनादिभिरारम्भैः सङ्खड्यन्ते ते कथं न सङ्खड्यो भवन्ति ? ॥ ६०७४ ॥

अथ क्षुल्लकद्वारमाह—

खुड्डग ! जणणी ते मता, परुण्णो जियइ ति अण्ण भणितम्मि ।

माइत्ता सच्चजिया, भविसु तेणेस ते माता ॥ ६०७५ ॥

80

कोऽपि साधुरुपाश्रयसमीपे मृतां शुनीं दृष्ट्वा क्षुल्लकं कमपि भणति—क्षुल्लक ! जननी तव

१ 'यूषि खण्ड्यन्ते यकासु आरम्भपद्धतिषु (?) ताः सङ्खड्य इति व्युत्पत्त्यर्थसम्भवाद् भवन्तीति भावः ॥ ६०७४ ॥ अथ कां० ॥

मृता; ततः स क्षुल्लकः 'प्ररुदितः' रोदितुं लम्ः, तमेवं रुदन्तं दृष्ट्वा स साधुराह—मा रुदिहि, जीवति ते जन्मी; एषशुके क्षुल्लकोऽपरे च साधवो भणन्ति—कथं पूर्वं मृतेत्युक्त्वा सम्प्रति जीवतीति भणसि ?; स प्राह—एषा शुनी मृता सा तव माता भवति । क्षुल्लको मृते—कथमेषा मम माता ?; मृषाबादिसाधुराह—सर्वेऽपि जीवा अतीते काले तव मातृत्वेन बभूवुः ।

5 तथा च प्रहसिसूत्रम्—

एगमेगस्स ञं भंते । जीवस्स सब्वजिया माहत्ताए पिइत्ताए भाइत्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धूयत्ताए भूतपुब्बा ? हंता गोयमा ! एगमेगस्स जाव भूतपुब्बा (शत० उ०) ।

तेनैव कारणेनैवा शुनी त्वदीया माता इति ॥ ६०७५ ॥ अथ पारिहारिकद्वारमाह—

ओसण्णे दड्डुणं, दिट्ठा परिहारिग ति लहु कहणे ।

10 कश्चुजाणे गुरुओ, वयंत-दिट्ठेसु लहु-गुरुगा ॥ ६०७६ ॥

छल्लहुगा उ णियत्ते, आलोएंतम्मि छग्गुरू होंति ।

परिहरमाणा वि कहं, अप्परिहारी भवे छेदो ॥ ६०७७ ॥

किं परिहरंति णणु खाणु-कंटए सव्वे तुम्भे हं एगो ।

सव्वे तुम्भे बहि पवयणस्स पारंच्चिओ होति ॥ ६०७८ ॥

15 कोऽपि साधुरूयाने स्थितानवसन्नान् दृष्ट्वा प्रतिश्रयमागत्य भणति—मया पारिहारिका दृष्टा इति; साधवो जानते यथा—शुद्धपारिहारिकाः समागतौः; एवं छलाभिप्रायेण कथयत एव मासलघु । भूयस्ते साधवः (ग्रन्थाग्रम् ७००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—४०८२५ ।) पारिहारिकसाधुदर्शनोत्सुकाः वृच्छन्ति—कुत्र ते दृष्टाः ?; स प्राह—उद्याने; एवं भणतो मासगुरु । ततः साधवः पारिहारिकदर्शनार्थं चलिता ब्रजन्तो यावद् न पश्यन्ति तावत् तस्य कथयत-

20 श्वतुर्लघु । सत्रगतैहैष्टेष्ववसत्तेषु कथयतश्चतुर्गुरु ॥ ६०७६ ॥

'अवसन्ना अमी' इति कृत्वा निवृत्तेषु तेषु कथयतः षड्लघवः । ते साधव ईर्यापथिकीं प्रतिक्लम्य गुरुणामालोचयन्ति—विप्रतारिता वयमनेन साधुनेति; एवं ब्रुवाणेषु तस्य षड्गुरु । आचार्यैरुक्तम्—किमेवं विप्रतारयसि ?; स वष्टोत्तरं दातुमारब्धः—परिहरन्तोऽपि कथमपारिहारिणो भवन्ति ?; एवं ब्रुवत्संश्लेदः ॥ ६०७७ ॥

25 साधवो भणन्ति—किं ते परिहरन्ति येन परिहारिका उच्यन्ते ?; इतरः प्राह—स्थाणु-कण्टकादिकं तेऽपि परिहरन्ति; एवमुत्तरं ददतो मूलम् । ततस्तैः सर्वैरपि साधुभिरुक्तः—वृष्टोऽसि यदेवंगतेऽप्युत्तरं ददासीति; ततः स प्राह—सर्वेऽपि यूयमेकत्र मृता अहं पुमरे-कोऽसहायो अतः पराजीये; न पुनः परिफलु मदीयं जल्पितम्; एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् । अथ ज्ञानमदाबलिस एवं ब्रवीति—सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः; एवं सर्वानधिकिपन् पारा-
30 श्विको भवति ॥ ६०७८ ॥ इदमेवान्त्यपदं व्याचष्टे—

१ धूयत्ताए सुण्हत्ताए सुहि-सयण-संबंध-संशुयत्ताए उववणणपुब्बा ? हंता गोयमा ! एगमेगस्स ञं जीवस्स सब्वजिया जाव उववणणपुब्बा । अत एतेनैव कारं कां० ॥ २ ताः अतो वन्दनीयास्ते भगवन्तः; 'इति' एवं कां० ॥

किं छागलेण जंपह, किं मं होप्पेह एवऽजाणंता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलभेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेवं छागलेन न्यायेन जरूपथ ?, बोत्कटवन्मूर्खतया किमेवमेव प्रलपथ ? इत्यर्थः । किं वा मामेवमजानन्तोऽपि “होप्पेह” गले धृत्वा प्रेरयथ ? । अथवा ममापि बहुभिः सह को विरोधः ? शलभैरिव नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥ अथ घोटकमुखीद्वारमाह—

भणइ य दिट्ठ नियत्ते, आलोएँ आमं ति घोडगमुहीओ ।

माणुस सव्वे एगे, सव्वे बाहिं पवयणस्स ॥ ६०८० ॥

सासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेओ मूलं तह दुगं च ॥ ६०८१ ॥

एकः साधुर्विचारमूर्धौ गत उद्यानोद्देशे वडबाश्चरन्तीरवलोक्ष्य प्रतिश्रवमागतः साधूनां 10
विस्मितमुखः कथयति— शृणुत आर्याः ! अद्य मया यादृशमाश्चर्यं दृष्टम् ; साधवः पृच्छन्ति—
कीदृशम् ? ; स प्राह—घोटकमुख्यः स्त्रियो दृष्टाः ; एवं भणतो मासलघु । ते साधव ऋजुस्वभा-
वाश्चिन्तयन्ति यथा—घोटकाकारमुखा मनुष्यस्त्रियोऽनेन दृष्टा इति ; ततस्ते पृच्छन्ति—कुत्र
तास्त्वया दृष्टाः ? ; स प्राह—उद्याने ; एवं ब्रुवतो मासगुरु । साधवः ‘द्रष्टव्यास्ताः’ इत्यभि-
प्रायेण ब्रजन्ति तदानीं कथयतश्चतुर्लघु । दृष्टासु वडवासु चतुर्गुरु । प्रतिनिवृत्तेषु साधुषु षड्-15
लघु । गुरुणामालोचिते षड्गुरु । ततो गुरुभिः पृष्टो यदि भणति—आमम् , घोटकमुख्य
एवैताः, यतो घोटकवद् दीर्घमधोमुखं च मुखं वडवानां भवतीति ; एवं ब्रवीति तदा छेदः । ततः
साधुभिर्भणितः—कथं ताः स्त्रिय उच्यन्ते ? ; इतरः प्राह—यदि न स्त्रियस्तर्हि किं मनुष्याः ? ;
एवं ब्रुवाणस्य मूलम् । ‘सर्वे यूयमेकत्र मिलिताः, अहं पुनरेक एव’ एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् ।
‘सर्वेऽपि प्रवचनस्य बाह्याः’ इति भणतः पाराञ्चिकम् ॥ ६०८० ॥ ६०८१ ॥ 20

अथान्यं प्रायश्चित्तत्रयं प्रकारान्तरेणाह—

सव्वेगत्था मूलं, अहगं इक्कल्लगो य अणवट्ठो ।

सव्वे बहिभावा पवयणस्स वयमाणे चरिमं तु ॥ ६०८२ ॥

‘यूयं सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः’ इति भणतो मूलमेव । ‘अहमेककः किं करोमि ? इति भण-
तोऽनवस्थाप्यम् । ‘सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः’ इति वदति पाराञ्चिकम् ॥ ६०८२ ॥ 25

इदमेवान्त्यपदं व्याख्याति—

किं छागलेण जंपह, किं मं हंफेह एवऽजाणंता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलभेहि व नागपोयस्स ॥ ६०८३ ॥

गतार्था ॥ ६०८३ ॥ अथावश्यङ्गमनद्वारमाह—

गच्छसि ण ताव गच्छं, किं सु ण जासि ति पुच्छितो भणति । 30

वेला ण ताव जायति, परलोगं वा वि मोक्खं वा ॥ ६०८४ ॥

कोऽपि साधुः केनापि साधुना पृष्टः—आर्य ! गच्छसि भिक्षाचर्याम् ? ; स प्राह—अवश्यं

१ होप्पेह ताभा० ॥ २ होप्पेह कां० ॥

गमिष्यामि; इतरेण साधुना भणितः—यद्येवं तत उत्तिष्ठ ब्रजावः; स प्राह—न तावदद्यापि गच्छामि; इतरेण भणितम्—किं “शुः” इति वितर्के ‘न यासि’ न गच्छसि? त्वया हि भणितम्—अवश्यं गमिष्यामि; एवंपृष्टो भणति—न तावदद्यापि परलोकं गन्तुं वेला जायते अतो न गच्छामि, यद्वा मोक्षं गन्तुं नाद्यापि वेला अतो न गच्छामि; “अपिः” सम्भावने, किं सम्भावयति? अवश्यं परलोकं मोक्षं वा गमिष्यामीति ॥ ६०८४ ॥

अथ “दिसासु” ति पदं व्याख्याति—

कतरिं दिसं गमिस्ससि, पुञ्चं अवरं गतो भणति पुट्टो ।

किं वा ण होति पुञ्वा, इमा दिसा अवरगामस्स ॥ ६०८५ ॥

एकः साधुरेकेन साधुना पृष्टः—आर्य! कतरां दिशं भिक्षाचर्यां गमिष्यसि?; स एवं-
10 पृष्टो ब्रवीति—पूर्वां गमिष्यामि । ततः प्रच्छकः साधुः पात्रकाण्युद्गाह्यापरां दिशं गतः, इतरोऽपि पूर्वदिग्गमनप्रतिज्ञाता तामेवापरां दिशं गतः, तेन साधुना पृष्टः—‘पूर्वां गमिष्यामि’ इति भणित्वा कस्मादपरामायातः?; स प्राह—किं वाऽपरस्य आमस्येयं दिक् पूर्वा न भवति येन सदीयं वचनं विरुध्येत? ॥ ६०८५ ॥ अथैककुलद्वारमाह—

अहमेककुलं गच्छं, वच्चह बहुकुलप्रवेशणे पुट्टो ।

15 भणति कहं दोणिण कुले, एगसरीरेण पविसिस्सं ॥ ६०८६ ॥

कश्चित् केनचिद् भिक्षार्थमुत्थितेनोक्तः—आर्य! एहि ब्रजावो भिक्षाम्; स प्राह—ब्रजत यूयं अहमेकमेव कुलं गमिष्यामि; एवमुक्त्वा बहुषु कुलेषु प्रवेष्टुं लभः ततोऽपरेण साधुना पृष्टः—कथम् ‘एककुलं गमिष्यामि’ इति भणित्वा बहूनि कुलानि प्रविशसि?; स एवं पृष्टो भणति—द्वे कुले एकेन शरीरेण युगपत् कथं प्रवेक्ष्यामि?, एकमेव कुलमेकस्मिन् काले प्रवेष्टुं
20 शक्यम् न बहूनीति भावः ॥ ६०८६ ॥ अथैकद्रव्यग्रहणद्वारमाह—

वच्चह एगं दच्चं, घेच्छं षेगगह पुच्छितो भणती ।

गहणं तु लक्खणं पोग्गलाण णऽण्णोसि तेणेगं ॥ ६०८७ ॥

कोऽपि साधुर्भिक्षार्थं गच्छन् कमपि साधुं भणति—ब्रजावो भिक्षायाम्; स प्राह—ब्रजत यूयम्, अहमेकमेव द्रव्यं ग्रहीष्यामि; एवमुक्त्वा भिक्षां पर्यटन् अनेकानाम्—ओदन-द्वितीयाङ्गा-
25 दीनां बहूनां द्रव्याणां ग्रहणं कुर्वन् साधुभिः पृष्टो भणति—“गहणं तु” इत्यादि, गतिलक्षणो धर्मास्तिकायः, स्थितिलक्षणोऽधर्मास्तिकायः, अवगाहलक्षण आकाशास्तिकायः, उपयोगलक्षणो जीवास्तिकायः, ग्रहणलक्षणः पुद्गलास्तिकायः, एषां च पञ्चानां द्रव्याणां मध्यात् पुद्गलानामेव ग्रहणरूपं लक्षणम् नान्येषां धर्मास्तिकायादीनाम्, तेनाहमेकमेव द्रव्यं गृह्णामि न बहूनीति ॥ ६०८७ ॥

30 व्याख्यातं द्वितीयद्वारगाथायाः (गा० ६०६७) पूर्वार्द्धम् । अथ “पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य अुंजणय” ति पश्चार्द्धं व्याख्यायते—‘प्रत्याख्याय’ ‘नाहं गच्छामि’ इति प्रति-

१ ततो बहुकुलप्रवेशनेऽपरेण का० ॥ २ पृष्टः—कथम् ‘एकमेव द्रव्यं ग्रहीष्ये’ इत्युक्त्वा बहूनि द्रव्याणि गृह्णामि?; ततोऽसौ भणति—“गहणं तु” का० ॥

विष्य गमनं करोति, 'प्रत्याख्याव च' 'नाहं भुञ्जे' इति भणित्वा भुञ्जे; अपरेण च साधुना पृष्टो ब्रवीति—गम्यमानं गम्यते नागम्यमानम्, भुज्यमानमेव भुज्यते नामुज्यमानम् । अनेन च पश्चा-
द्धेन गमनद्वार-प्रत्याख्यानद्वारे व्याख्याते इति प्रतिपत्तव्यम् । इह च सर्वत्रापि प्रथमवारं भणतो
मासलघु । अथाभिनिवेशेन तदेव निकाचयति तदा पूर्वोक्तनीत्या पाराश्रिकं यावद् द्रष्टव्यम् ॥

तदेवं येषु स्थानेष्वलीकं सम्भवति यादृशी च तत्र शोषिस्तदभिहितम् । सम्प्रति 'येऽपाया ६
सापवादाः' (गा० ६०६४) इति द्वारम्—तत्राऽनन्तरोक्तान्यलीकानि भणतो द्वितीयसाधुना
सहासङ्गडाधुर्लक्षेः संयमा-ऽऽस्मविराधनारूपा समपञ्चं सुधिया वक्तव्याः । अपवादपदं तु
पुरस्ताद् भणिष्यते ॥

गतमलीकवचनम् । अथ हीलितादीन्यभिधित्युः प्रथमतः प्रायश्चित्तमतिदिशति—

एमेव य हीलाए, खिसा-फरुसवयणं च वदमाणो ।

10

गारत्थि विओसविते, इमं च जं तेसि षाणत्तं ॥ ६०८८ ॥

एवमेव हीलावचनं खिसावचनं परुषवचनमगारस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनं च वदतः
प्रायश्चित्तं मन्तव्यम् । यच्च तेषां नानात्वं तद् इदं भवति ॥ ६०८८ ॥

आदिल्लेसुं चउसु वि, सोही गुरुगाति भिन्नमासंता ।

पणुवीसतो विभाओ, विसेसितो विदिय पडिलोमं ॥ ६०८९ ॥

15

'आदिमेषु चतुर्ष्वपि' हीलित-खिसित-परुष-गृहस्ववचनेषु शोषिश्चतुर्गुरुकादिका भिन्न-
मासान्ता आचार्यादीनां प्राग्बद् मन्तव्या । तद्यथा—आचार्य आचार्य हीलयति चतुर्गुरु १
उपाध्यायं हीलयति चतुर्लघु २ भिक्षुं हीलयति मासगुरु ३ स्वविरं हीलयति मासलघु ४ शुल्लकं
हीलयति भिन्नमासः ५ । एतान्याचार्यस्य तपः-कालाम्यां गुरुकाणि भवन्ति । एते आचार्यस्य पञ्च
संयोगा उक्ताः, उपाध्यायादीनामपि चतुर्णामेवमेव पञ्च पञ्च संयोगा भवन्ति, सर्वसङ्ख्यैते 20
पञ्चविंशतिर्भवन्ति । अत एवाह—'पञ्चविंशतिकः' पञ्चविंशमङ्गपरिमाणो विभागोऽत्र
भवति । स च तपः-कालाम्यां विशेषितः कर्तव्यः । द्वितीयादेशेन चैतदेव प्रायश्चित्तं प्रति-
लोमं विज्ञेयम्, भिन्नमासाद्यं चतुर्गुरुकान्तमित्यर्थः । एवं खिसित-परुष-गृहस्ववचनेष्वपि
शोधिर्मन्तव्या ॥ ६०८९ ॥ अथ हीलितवचनं व्याख्याति—

गणि वायए बहुस्सुएँ, मेहावाऽऽयरिय धम्मकहि वादी ।

25

अप्पकसाए धूले, तणुए दीहे य मडहे य ॥ ६०९० ॥

इह गणि-वाचकादिभिः पदैः सूचयाऽसूचया वा परं हीलयति । सूचया यथा—वयं न
गणि-वृषभा अतः को नाम गणि-वृषभैः सहास्माकं विरोधः ? । असूचया यथा—कस्त्वं गणी-
नामसि ? किं वा त्वया गणिना निष्पद्यते ? ; यत्रा—गणीभवन्नपि त्वं न किञ्चिद् जानासि,
केन वा त्वं गणिः कृतः ? इति । एवं वाचकादिष्वपि षट्षु भावनीयम् । नवरम्—'वाचकः' 30
पूर्वगतश्रुतधारी, 'बहुश्रुतः' अधीतविचित्रश्रुतः, 'मेखवी' ग्रहण-धारणा-मर्यादामेधाविभेदाद्
त्रिधा, 'आचार्यः' गच्छाधिपतिः, 'धर्मकथी वादी च' प्रतीतः । "अप्पकसाए" ति बहुक-

१ °या द्वितीयवारादिषु मासगुरुकादारभ्य पूर्वो° का० ॥ २ °त्वत्तेः अथवचन-सर्वं° का० ॥

पाया वयम्, को नामारूपकषायैः सह विरोधः ? । “थूले तणुए” सि स्थूलशरीरा वयम्, कसनुदेहैः सह विरोधः ? । “दीहे य मडहे य” सि दीर्घदेहा वयं सदैवोपरि शिरोधट्टनं प्राप्नुमः, को मंडभदेहैः समं विरोधः ? । एषा सूचा । असूचायां तु—बहुकषायस्त्वम्, स्थूल-शरीरस्त्वम् इत्यादिकं परिस्फुटमेव जल्पति । एवमसूचया सूचया वा यत् परं हीलयति तदेतद् 5 हीलितवचनम् ॥ ६०९० ॥ अथ खिसितवचनमाह—

गहियं च अहाघोसं, तहियं परिपिंडियाण संलावो ।

अमुएणं सुत्तथो, सो वि य उवजीवितुं दुक्खं ॥ ६०९१ ॥

एकेन साधुना ‘यथाघोषं’ यथा गुरुभिरभिलाषा भणिताः तथा श्रुतं गृहीतम् । स चैवं-गृहीतसूत्रार्थः प्रतीच्छकादीन् वाचयति । यदा च प्रतीच्छक उपतिष्ठते तदा तस्य जाति-10 कुलादीनि पृष्ठा पश्चात् तैरेव खिसां करोति । इतश्च अन्यत्र साधुनां ‘परिपिण्डितानां’ स्वाध्यायमण्डल्या उत्थितानां संलापो वर्तते—कुत्र सूत्रार्थो परिशुद्धौ प्राप्येते ? । तत्रैकत्वं यथाघोषश्रुतग्राहकं साधुं व्यपदिशति, यथा—अमुकेन सूत्रार्थो शुद्धौ गृहीतौ परं स ‘उपजीवितुं’ सेवितुं ‘दुःखं’ दुष्करः ॥ ६०९१ ॥ कथम् ? इत्याह—

जह कोति अमयरुक्खो, विसकंठगवल्लिवेढितो संतो ।

15 ण चइइह अंल्लीतुं, एवं सो खिसमाणो उ ॥ ६०९२ ॥

यथा कोऽप्यमृतवृक्षो विषकण्टकवल्लीभिर्वेष्टितः सन् ‘आलीतुं’ आश्रयितुं न शक्यते एव-मसावपि साधुः प्रतीच्छकान् खिसन् नाश्रयितुं शक्यः ॥ ६०९२ ॥ तथाहि—

ते खिसणापरद्धा, जाती-कुल-देस-कम्मपुच्छाहिं ।

आसागता गिरासा, वच्चंति विरागसंजुत्ता ॥ ६०९३ ॥

20 यस्तस्योपसम्पद्यते तं पूर्वमेव पृच्छति—का तव जातिः ? किंनामिका माता ? को वा पिता ? कस्मिन् वा देशे सज्जातः ? किं वा कृप्यादिकं कर्म पूर्वं कृतवान् ? ; एवं पृष्ठा पश्चात् तान् पठतो हीना-ऽधिकाक्षराद्युच्चारणादेः कुतोऽपि कारणात् कुपितस्त्तैरेव जात्यादिभिः खिसति । ततः ‘ते’ प्रतीच्छका जाति-कुल-देश-कर्मपृच्छाभिः पूर्वं पृष्ठाः ततः खिसनया प्रारब्धाः—त्याजिताः सन्तः ‘सूत्रार्थो ग्रहीष्यामः’ इत्याशयाऽऽगताः ‘निराशाः’ क्षीणमनोरथा विरागसंयुक्ताः—

25 “दिट्ठा सि कसेरुमई, अणुभूया सि कसेरुमई ।

१पीयं च ते पाणिययं, वरि तुह नाम न दंसणयं ॥”

इति भणित्वा स्वगच्छं व्रजन्ति ॥ ६०९३ ॥

सुत्त-ऽत्थाणं गहणं, अहगं काहं ततो पडिनियत्तो ।

जाति कुल देस कम्मं, पुच्छति खल्लाड धण्णागं ॥ ६०९४ ॥

30 एवं तदीयवृत्तान्तमाकर्ष्य कोऽपि साधुर्भणति—अहं तस्य सकाशे गत्वा सूत्रार्थयोर्ग्रहणं करिष्ये, तं चाचार्यं खिसनादोषाद् निवर्तयिष्यामि । एवमुक्त्वा येषामाचार्याणां स शिष्यस्ते-

१ “मडहं सिद्धस्थयमेतं” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥ २ अल्लियतुं ताभा० ॥ ३ पीतं तुह पाणिययं, वरि तउ णामु ण दंसणयं ॥ इति पाठः चूर्णो ॥

षामन्तिके गत्वा पृच्छति—बोऽसौ युष्माकं शिष्यः स कुत्र युष्माभिः प्राप्तः ? । आचार्याः प्राहुः—वइदिसनामकस्य नगरस्थासन्ने गोर्बरग्रामे । ततोऽसौ साधुस्ततः प्रतिनिवृत्तो गोर्बरग्रामं गत्वा पृच्छति—अमुकनामा युवा युष्मदीये ग्रामे पूर्वं किमासीत् ? । ग्रामेयकैरुक्तम्—आसीत् । ततः—का तस्य माता ? को वा पिता ? किं वा कर्म ? । तैरुक्तम्—“खल्लाड धण्णागं” ति नापितस्य धम्मिका नाम दासी, सा खरुवाटकोलिकेन सममुषितवती, तस्याः सम्बन्धी 5 पुत्रोऽसौ ॥ ६०९४ ॥

एवं श्रुत्वा तस्य साधोः सकाशं गत्वा भणति—अहं तवोपसम्पदं प्रतिपद्ये । ततस्तेन प्रतीच्छद्य पृष्टः—कुत्र त्वं जातः ? का वा ते माता ? इत्यादि । एवंपृष्टोऽसौ न किमपि ब्रवीति । तत इतरश्चिन्तयति—नूतमेषोऽपि हीनजातीयः । ततो निर्बन्धे कृते स साधुः प्राह—

थाणम्मि पुच्छियम्मि, ह णु दाणि कहेमि ओहिता सुणधा । 10

साहिस्सऽण्णे कस्स व, इमाहँ तिक्खाहँ दुक्खाहँ ॥ ६०९५ ॥

स्थाने भवद्भिः पृष्टे सति “ह णु दाणि” चि तत इदानीं कथयामि, अवहिताः श्रुतुत यूयम्, कस्यान्यस्य ‘इमानि’ ईदृशानि तीक्ष्णानि दुःखानि कथयिष्यामि ? ॥ ६०९५ ॥

वइदिस गोब्बरग्रामे, खल्लाडग धुत्त कोलिय त्थेरो ।

ण्हाविय धण्णिय दासी, तेसिं मि सुतो कुणह गुज्झं ॥ ६०९६ ॥ 15

वइदिसनगरासन्ने गोर्बरग्रामे धूर्त्तः कोलिकः कश्चित् खरुवाटः स्थविरः, तस्य नापितदासी धम्मिका नाम भार्या, तयोः सुतोऽस्म्यहम्; एतद् गुह्यं कुरुत, मा कस्यापि प्रकाशयतेत्यर्थः ॥ ६०९६ ॥

जेट्ठो मज्झ य भाया, गम्भत्थे किर ममम्मि पन्वइतो ।

तमहं लद्धसुतीओ, अणु पन्वइतोऽणुरागेण ॥ ६०९७ ॥ 20

मम ज्येष्ठो भ्राता गर्भस्थे किल मयि प्रव्रजित इति मया श्रुतम् । ततोऽहमेवं लब्धश्रुतिको भ्रातुरनुरागेण तमनु—तस्य पश्चात् प्रव्रजितः ॥ ६०९७ ॥

एवं श्रुत्वा स खिसनकारी साधुः किं कृतवान् ? इत्याह—

आगारविसंवइयं, तं नाउं सेसच्चिधसंवदियं ।

णिउणोवायच्छलितो, आउंटण दाणमुभयस्स ॥ ६०९८ ॥ 25

‘न मदीयस्य भ्रातुरेवंविध आकारो भवति’ इत्याकारविसंवदितं ज्ञात्वा शेषैश्च—जात्यादि-भिश्चिह्नैः संवदितं ज्ञात्वा चिन्तयति—अहो ! अमुना निपुणोपायेन छलितोऽहम्, यदेव-मन्यव्यपदेशेन मम जात्यादिकं प्रकटितम् । ततः ‘आवर्तनं’ मिथ्यादुष्कृतदानपूर्वं ततो दोषा-दुपरमणम् । ततस्तस्मै सूत्रा-ऽर्थरूपस्योभयस्य दानं कृतमिति ॥ ६०९८ ॥

गतं खिसितवचनम् । अथ परुषवचनमाह—

दुविहं च फरुसवयणं, लोइय लोउत्तरं समासेणं ।

लोउत्तरियं ठप्पं, लोइय वोच्छं तिमं णातं ॥ ६०९९ ॥

द्विविधं परुषवचनं समासतो भवति—लौकिकं लोकोत्तरिकं च । तत्र लोकोत्तरिकं स्थाप्यम्,

पश्चाद् भणियत इत्यर्थः । लौकिकं तु परुषवचनमिदानीमेव वक्ष्ये । तत्र चेदं ज्ञातं भवति ॥ ६०९९ ॥

अशोभ समणुरत्ता, वाहस्स कुहुंबियस्स वि य धूया ।

तासिं च फरुसवयणं, आमिसपुच्छा समुप्पणं ॥ ६१०० ॥

8 व्याधस्य कुटुम्बिनोऽपि च “धूताः” दुहितरौ अन्योन्यं समनुरक्ते, परस्परं सरूयौ इत्यर्थः । तयोश्च परुषवचनमामिषपृच्छया समुत्पन्नम् ॥ ६१०० ॥ कथम् ? इति चेद् उच्यते—

केणाऽऽणीतं पिसियं, फरुसं पुण पुच्छिया भणति वाही ।

किं खु तुमं पिताए, आणीतं उत्तरं वोच्छं ॥ ६१०१ ॥

व्याधदुहित्रा पुत्रलमानीतम्, ततः कुटुम्बिदुहित्रा सा भणिता—केनेदं पिशितमानीतम् ? ।

10 ततो ‘व्याधी’ व्याधदुहिता पृष्ठा सती परुषवचनं भणति—किं खु ? त्वदीयेन पित्राऽऽनीतम् । कुटुम्बिदुहिता भणति—किं मदीयः पिता व्याधः येन पुत्रलमानयेत् ? । एवं लौकिकं परुष-वचनम् । अथ ‘उत्तरं’ लोकोत्तरिकं वक्ष्ये ॥ ६१०१ ॥ प्रतिज्ञातमेवाह—

फरुसम्मि चंडरुद्धो, अवन्ति लाभे य सेह उत्तरिए ।

आलत्ते वाहित्ते, वावारिय पुच्छिय णिसिट्ठे ॥ ६१०२ ॥

15 परुषवचने चण्डरुद्र उदाहरणम्, अवन्त्यां नगर्यां शैक्षस्य लाभः तस्य सञ्जात इति तदुदाहरणस्यैव सूचा कृता । एतल्लोकोत्तरिकं परुषवचनम् । एतच्चैतेषु स्थानेषूपच्यते—“आलत्ते” इत्यादि, ‘आलसो नाम’ ‘आर्य ! किं तव वर्त्तते ?’ इत्येवमाभाषितः १, ‘व्याहृतः’ ‘इत एहि’ इत्येवमाकारितः २, ‘व्यापारितः’ ‘इदमिदं च कुरु’ इति नियुक्तः ३, ‘पृष्ठः’ ‘किं कृतं ? किं वा न कृतम् ?’ इत्यादि पर्यनुयुक्तः ४, ‘निसृष्टः’ ‘गृहाण, मुञ्च, पिब’ इत्येव-
20 मादिष्टः ५ । एतेषु पञ्चसु स्थानेषु परुषवचनं सम्भवति इति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ ६१०२ ॥

अथैनां विवरीषुश्चण्डरुद्रदृष्टान्तं तावदाह—

ओसरणे सवयंसो, इब्भसुतो वत्थभूसियसरीरो ।

दायण त चंडरुद्धे, एस पवंचेति अम्हे त्ति ॥ ६१०३ ॥

भूतिं आणय आणीते दिक्खितो कंदिउं गता मित्ता ।

25 वत्तोसरणे पंथं, पेहा वय दंडगाऽऽड्डो ॥ ६१०४ ॥

उज्जयिन्यां नगर्यां रथयात्रोत्सवे ‘ओसरणं’ बहूनां साधूनामेकत्र मीलकः समजनि । तत्र संवयंस्यो वस्त्रभूषितशरीरः इभ्यसुतः साधूनामन्तिके समायातो भणति—मां प्रजाजयत । ततः साधवश्चिन्तयन्ति—एषः ‘प्रपञ्चयति’ विप्रतारयत्यस्मानिति । तैश्चण्डरुद्राचार्यस्य दर्शनं कृतम् “घृप्यतां कलिना कलिः” इति कृत्वा ॥ ६१०३ ॥

१ “वाहधूताए पोग्गलं आणीतं । कुहुंबियधूताए भणिता—केण तं आणीतं ? । इतराए भणितं—किं तुमं आणेहिस्सि ? । कुहुंबियधूया भणति—किं अहं वाहधूया ? । एवं असंखलं जातम् ।” इति चूर्णौ विशेष-चूर्णौ च ॥ २ किमनावाधं वर्त्तते तथ ? इत्येवमाचार्यादिनाऽऽभाषि° कां० ॥ ३ नामेव भाष्यकारो विष° कां० ॥

ततश्चण्डरुद्रस्योपस्थितः—प्रब्राजयत मामिति । ततस्तेनोक्तम्—‘भूर्ति’ शारमानम् । ततस्तेन भूतावानीतायां लोचं कृत्वा दीक्षितः । ततस्तदीयानि मित्राणि ‘क्रन्दित्वा’ प्रभृतं रुदित्वा स्वस्थानं गतानि । वृष्टे च समवसरणे चण्डरुद्रेण शैक्षो भणितः—पन्थानं प्रत्युपेक्षस्व येन प्रभाते ब्रजामः । ततः प्रत्युपेक्षिते पथि प्रभाते पुरतः शैक्षः पृष्ठतश्चण्डरुद्रः “वय” त्ति ब्रजति । स च शैक्षो गच्छन् स्थाणावास्फिटितः । ततश्चण्डरुद्रो रुद्रः ‘दुष्टशैक्षः’ इति भणन् शिरसि दण्डकेन ताडयति । शैक्षो मिथ्यादुष्कृतं करोति भणति च—सम्यगायुक्तो गमिष्यामि । ततश्चण्डरुद्रस्तदीयोपशमेनावृत्तश्चिन्तयति—अहो ! अस्याभिनवदीक्षितस्यापि कियान् शमप्रकर्षः ? मम तु मन्दभाग्यस्य चिरप्रव्रजितस्याप्येवंविधः परमकोटिमुपगतः क्रोधः; इति परिभावयतः क्षपकश्रेणिमधिरूढस्य केवलज्ञानमुत्पेदे ॥ ६१०४ ॥

एवं चण्डरुद्रस्य ‘दुष्टशैक्षः’ इत्यादिभणनमिव परुषवचनं मन्तव्यम् । अथ ‘आलसादिषु 10 पदेषु परुषं भवति’ इति यदुक्तं तस्य व्याख्यानमाह—

तुसिणीए हुंकारे, किं ति व किं चडगरं करोसि त्ति ।

किं णिन्वुति ण देसी, केवतियं वा वि रडसि त्ति ॥ ६१०५ ॥

आचार्यादिभिरालसो व्याहृतो व्यापारितः पृष्ठो निस्पृष्टो वा तूष्णीको भवति, हुंकारं वा करोति, ‘किम् ?’ इति वा भणति, ‘किं वा चटकरं करोषि ?’ इति ब्रवीति, ‘किं निर्धृतिं न ददासि ?’ इति ब्रूते, ‘कियद्वा रटिष्यसि ?’ इति भणति । एते सर्वेऽपि परुषवचनप्रकाराः ॥ ६१०५ ॥ अथैतेष्वेव प्रायश्चित्तमाह—

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१०६ ॥

लघुको मासो गुरुको मासश्चत्वारो मासा लघवश्चत्वारो मासा गुरवः षण्मासा लघवः 20 षण्मासा गुरवः छेदो मूलं तथा ‘द्विकम्’ अनवस्थाप्यं पाराश्रिकं चेति ॥ ६१०६ ॥

एतदेव प्रायश्चित्तं चारणिकया गाथाद्वयेन दर्शयति—

आयरिण्णाऽऽलत्तो, आयरितो चैव तुसिणितो लहुओ ।

रडसि त्ति छग्गुरुंतं, वाहितं गुरुगादि छेदंतं ॥ ६१०७ ॥

लहुगाई वावारित्तं, मूलंतं चतुगुरुगाइ पुच्छिए णवमं ।

णीसट्टे छसु पतेस्स, छल्लहुगादी तु चरिमंतं ॥ ६१०८ ॥

आचार्येण आलस आचार्य एव तूष्णीको भवति मासलघु । अथ हुंकारादिकं रटसीति पर्यन्तं करोति तदा षड्गुरुकान्तम् । तद्यथा—हुंकारं करोति मासगुरु, ‘किम् ?’ इति भाषते न ‘मस्तकेन वन्दे’ इति ब्रवीति चतुर्लघु, ‘किं चटकरं करोषि ?’ इति ब्रुवाणस्य चतुर्गुरु, ‘किं निर्धृतिं न ददासि ?’ इति भाषमाणस्य षड्लघु, ‘कियन्तं वा कालं रटसि ?’ इति ब्रुवतः षड्गुरु । 30

१ °रः । इह च परेणाभाषितस्य यत् तूष्णीकत्वं तत् तस्यासमाधाननियन्धनतया परुषवचनमिव परुषवचनमित्युपमानाद् द्रष्टव्यम् ॥ ६१०५ ॥ अथै° कां० ॥ २ °चार्यः ‘आर्य ! वर्त्ततेऽनाथायं भवताम्’ इत्युक्तः सन् एव तूष्णी° कां० ॥

व्याहृतस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरुकादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ ६१०७ ॥

व्यापारितस्य चतुर्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । पृष्टस्य चतुर्गुरुकादारब्धं 'नवमम्' अनवस्था-
प्यम् । 'निसृष्टस्य' 'इदं गृहाण, भुङ्क्ते' इत्यायुक्तस्य 'षट्स्वपि' तूष्णीकादिपदेषु षड्लघुकादारब्धं
चरमं—पाराश्रिकं तदन्तं ज्ञातव्यम् ॥ ६१०८ ॥ एवमाचार्येणोचार्यस्यालसादिपदेषु शोषिरुक्ता ।
४ अथाऽऽचार्येणैवालसादीनामुपाध्यायप्रभृतीनां शोषिं दर्शयितुमाह—

एवमुवज्ज्ञाएणं, भिक्खु थेरेण सुद्धेणं च ।

आलसाइपएहिं, इक्किपयं तु हासिजा ॥ ६१०९ ॥

'एवम्' आचार्यवदुपाध्यायेन भिक्षुणा स्वविरेण क्षुल्लकेन च समं आलसादिपदैः प्रत्येकं
तूष्णीकतादिप्रकारषट्के यथाक्रममेकैकं प्रायश्चित्तपदं हासयेत् । तद्यथा—आचार्य उपाध्याय-
10 भनुरूपेणाभिलेपेनालपति ततो यदि उपाध्यायस्तूष्णीक आस्ते तदा गुरुभिन्नमासः, हुङ्कारं
करोति मासलघुं, एवं यावत् 'किमेतावन्मात्रमारटसि ?' इति भणतः षड्लघु । व्याहृतस्यैतन्पेव
तूष्णीकादिषु पदेषु लघुमासादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, व्यापारितस्य गुरुमासादिकं छेदान्तम्,
पृष्टस्य चतुर्लघुकादिकं मूलान्तम्, निसृष्टस्य चतुर्गुरुकादिकमनवस्थाप्यान्तं द्रष्टव्यम् । एवमा-
चार्येणैव भिक्षोरालसादिषु पदेषु लघुभिन्नमासादारब्धं मूलान्तम्, स्वविरस्य गुरुविंशतिरात्रि-
15 न्दिवादारब्धं छेदान्तम्, क्षुल्लकस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तं प्रायश्चित्तं प्रति-
पत्तव्यम् ॥ ६१०९ ॥ एवं तावदाचार्यस्याचार्यादिभिः पञ्चभिः पदैः समं चारणिका दर्शिता ।
साम्प्रतमुपाध्यायादीनां चतुर्णामप्याचार्यादिपदपञ्चकेन चारणिकां दर्शयति—

आयरियादाभिसेगो, एकगहीणो तदिकिणा भिक्खु ।

थेरो तु तदिकेणं, थेरा सुद्धो वि एगेणं ॥ ६११० ॥

20 आचार्याद् 'अभिषेकः' उपाध्याय आलापादिपदानि कुर्वाणश्चारणिकायामेकेन प्रायश्चित्त-
पदेन हीनो भवति । तद्यथा—उपाध्याय आचार्यमालपति 'क्षमाश्रमणाः ! कथं वर्तते ?'
इत्यादि, एवमालस आचार्यस्तूष्णीक आस्ते भिन्नमासो गुरुकः, हुङ्कारं करोति मासलघु, एवं

१ 'व्याहृतस्य तु' 'इत आगच्छत' इत्येवमाकारितस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरु-
कादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ 'व्यापारितस्य' 'इदं कुरु इदं मा कुरु' इति नियुक्तस्य चतु-
र्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । 'पृष्टस्य' 'किं कृतम्? किं वा न कृतम्' इत्यादिपर्यनुयुक्तस्य
चतुर्गुरुकादारब्धं कां० ॥ २ °त्याद्यादिष्टस्य 'ष' कां० ॥ ३ °णालपितादेराचार्यस्य तूष्णी-
कतादिपदेषु कां० ॥ ४ °नां तूष्णीकतादिपदेषु शो° कां० ॥ ५ °षु, 'किम्' इति भाषते
मासगुरु । 'किं चटकरं करोषि?' इति ब्रुवाणस्य चतुर्लघु । 'किं निर्वृतिं न ददासि?'
इति जल्पतश्चतुर्गुरु । 'किमेताव' कां० ॥ ६ °षु प्रत्येकं तूष्णीकतादिभिः पदैर्लघु° कां० ॥
७ मासलघु, 'किम्?' इति भाषते मासगुरु, 'किं चटकरं करोषि?' इति भणति
चतुर्लघु, 'किं निर्वृतिं न ददासि?' इति ब्रुवतश्चतुर्गुरु, 'कियद्वाऽऽरटसि?' इति जल्पतः
षड्लघु । एवं व्याहृत-व्यापारित-पृष्ट-निसृष्टपदेष्वपि यथाक्रमं मासलघु-मासगुरु-चतु-
र्लघु-चतुर्गुरुकप्रारब्धमनेनैव चारणिकां कां० ॥

तैर्नैव चारणिकाक्रमेण तावद् नैयं यावद् उपाध्यायेनाचार्येस्य निस्तृष्टस्य 'किमेतावदारत्सि ?' इतिब्रुवाणस्यानवस्थाप्यम् । अथोपाध्याय उपाध्यायमालपति तत आलप्तादिषु पञ्चमु पदेषु तूष्णीकतादिभिः षड्भिः पदैः प्रत्येकं चार्यमाणैर्लघुभिन्नमासादारब्धं मूले तिष्ठति । एवमुपाध्यायेनैव भिक्षोरालप्तादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिरेव पदैर्गुरुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं छेदान्तम्, स्थविरस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, क्षुल्लकस्य गुरुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारब्धं षड्लघुकान्तं द्रष्टव्यम् । यदा तु भिक्षुराचार्यादीनालपति तदा ततः—उपाध्यायादेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारब्धं प्रायश्चित्तं मूले तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु स्थविर आलपति तदा ततः—भिक्षोरेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण गुरुदशरात्रिन्दिवादारब्धं छेदे तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु क्षुल्लक आचार्यादीनालपति तदा सोऽप्येकेन पदेन हीनो भवति । तद्यथा—क्षुल्लक आचार्यमालपति यदि आचार्यस्तूष्णीका-10 दीनि पदानि करोति तत आलप्तादिषु पञ्चमु पदेषु लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुके तिष्ठति । एवं क्षुल्लकेनैवोपाध्यायस्यालप्तादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिः षड्भिः पदैः प्रत्येकं चार्यमाणैर्गुरुपञ्चदशकादारब्धं षड्लघुकान्तम्, भिक्षोर्लघुपञ्चदशकादारब्धं चतुर्गुरुकान्तम्, स्थविरस्य गुरुदशकादारब्धं चतुर्लघुकान्तम्, क्षुल्लकस्य लघुदशकादारब्धं मासगुरुकान्तं प्रायश्चित्तं भवति । एवं सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुदशकादारब्धं षड्गुरुके तिष्ठतीति ॥ ६११० ॥ 15

एवं तावन्निर्ग्रन्थानामुक्तम् । अथ निर्ग्रन्थीनामतिदिशन्नाह—

भिक्षुसुरिसी तु गणिणी, थेरसरिच्छी तु होइ अभिसेगा ।

भिक्षुणि खुडुसरिच्छी, गुरु-लहुपणगाइ दो इयरा ॥ ६१११ ॥

इह निर्ग्रन्थीवर्गोऽपि पञ्च पदानि, तद्यथा—प्रवर्तिनी अभिषेका भिक्षुणी स्थविरा क्षुल्लिका च । तत्र 'गणिनी' प्रवर्तिनी सा भिक्षुसदृशी मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—प्रवर्तिनी प्रवर्तिनी-20 प्रभृतीनां पञ्चानामन्यतमामालप्तादिभिः प्रकौरैरालपति, सा चाऽऽलप्यमाना तूष्णीकादिपदषट्कं करोति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां प्रवर्तिनीप्रभृतीनां मन्तव्यम् । अथाभिषेका प्रवर्तिन्यादीनामन्यतरामालपति सा च तूष्णीकादिपदानि करोति ततः स्थविरे आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम्, अत एवाह—स्थविरसदृशा अभिषेका भवति । अथ भिक्षुणी प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति सा च तूष्णी-25 कादीनि करोति ततः क्षुल्लके आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासामपि यथाक्रमं ज्ञेयम्, अत एवाह—भिक्षुणी क्षुल्लकसदृशी । अथ स्थविरा प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति ततः प्रवर्तिन्यास्तूष्णीकादिपदषट्कं कुर्वाणाय गुरुपञ्चदशकादिकं षड्लघुकान्तम्, अभिषेकाया लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, भिक्षुण्या गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, स्थविराया लघु-दशकादिकं मासगुरुकान्तम्, क्षुल्लिकाया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तं ज्ञेयम् । अथ क्षुल्लिका 30

१ ताभ्यालप्यमानास्तूष्णीकतादिपदषट्कं कुर्वन्ति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम् । अथाभिषेकया आलपितादिप्रकारपञ्चकेन प्रवर्तिनी-प्रभृतयः पञ्चापि जल्पिताः सन्तस्तूष्णीकतादिपदषट्कं कुर्वन्ति ततः स्थविरे अ० ॥

प्रवर्तिनीप्रमृत्तिकाभारुपति सा च तूष्णीकादीनि पदानि करोति ततः प्रवर्तिन्या लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, अभिवेकाया गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, भिक्षुण्या लघुदशकादिकं मासगुरुकान्तम्, स्वविराया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तम्, क्षुल्लिकाया लघुपञ्चकादिकं गुरु-
भिन्नमासान्तं मन्तव्यम् । अत एवाह—“गुरु-लघुपणगाह दो इयर” चि ‘इतरे’ स्वविरा-
६ क्षुल्लिके तयोर्द्वयोरपि यथाक्रमं गुरुपञ्चकादिकं लघुपञ्चकादिकं च प्रायश्चित्तं भवति ॥६१११॥

इह परुषग्रहणेन निष्ठुर-कर्कशो अपि सूचिते, ततस्तयोः प्रायश्चित्तं दर्शयितुं परुषस्य च प्रकारान्तरेण शोधिमभिधातुमाह—

लहुओ य लहुसगर्मि, गुरुगो आगाढ फरुस वयमाणे ।

णिदुर-ककसवयणे, गुरुगा य पतोसओ जं च ॥ ६११२ ॥

- 10 ‘लहुसके’ स्तोके परुषवचने सामान्यतोऽभिधीयमाने मासलघु । आगाढपरुषं वदतो मास-
गुरु । निष्ठुरवचने कर्कशवचने चत्वारो गुरवः । यच्च ते परुषं भणिताः प्रद्वेषतः करिष्यन्ति
तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६११२ ॥

अथ किमिदं निष्ठुरं ? किं वा कर्कशम् ? इत्याशङ्कावकाशं विलोकयाऽऽह—

निव्वेद पुच्छितर्मि, उब्भामइल त्ति णिदुरं सव्वं ।

- 15 मेहुण संसट्टं ककसाइं णिव्वेग साहेति ॥ ६११३ ॥

कयाऽपि महेल्या कोऽपि साधुः पृष्टः—केन निर्वेदेन त्वं प्रव्रजितः ? । स प्राह—मदीया
भोजिका ‘उद्भ्रमिका’ दुःशीला अतोऽहं प्रव्रजितः । एवमादिकं सर्वमपि निष्ठुरमुच्यते । तथा
मैथुने ‘संसृष्टं’ विलीनभावं दृष्ट्वा प्रव्रजितोऽहम् । एवं निर्वेदं यत् कथयति तदेवमादीनि
वचांसि कर्कशानि मन्तव्यानि ॥ ६११३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

- 20 मयं व जं होइ रयावसाणे, तं चिक्कणं गुज्झ मलं झरंतं ।

अंगेसु अंगाइं णिगूहयंती, णिव्वेयमेयं मम जाण सोमे ! ॥ ६११४ ॥

सखेदणीसट्टविमुक्कगतो, भारेण छिन्नो ससई व दीहं ।

हीओ मि जं आसि रयावसाणे, अणेगसो तेणं दमं पवण्णो ॥६११५॥

- यद् रतावसाने मृतमिव भवति तदेवंविधं गुह्यं चिक्रणं मलं ‘क्षरत्’ परिगल्द, मार्या
25 चात्मीयेष्वङ्गेषु आत्मीयान्पेवाङ्गानि जुगुप्सनीयतथा निगूहयन्ती मया दृष्टा, एतद् मे ‘निर्वेदं’
निर्वेदकारणं हे सौम्ये ! जानीहि ॥ ६११४ ॥ तथा—

सखेदं “नीसट्टं” अत्यर्थं विमुक्तगात्रः शिथिलीकृताङ्गो भारेण ‘छिन्नः’ व्रुटितो भार-
वाहको यथा दीर्घं निःश्वसिति तथाऽहमपि रतावसाने यदनेकश एवंविधः ‘आसम्’ अमूवं तद्
अतीव ‘हीतः’ लज्जितः, एतेन निर्वेदेन ‘दमं’ संयमं पाठान्तरेण व्रतं वा प्रपन्नोऽहम् ॥६११५॥

१ ‘वति ॥ ६१११ ॥ तदेवं दर्शितं परुषवचनविषयं प्रायश्चित्तनिकुरम्बम् । इह च
परुषं कां० ॥ २ ‘ओ व ससं व ताभा० ॥ ३ ‘ण वतं प’ ताभा० ॥ ४ स साधुस्तया पृष्टः
सन् इत्यमात्मीयं निर्वेदमाह—यद् रतां कां० ॥ ५ ‘हमिति । एवमादिकं निर्वेदं यत्
कथयति तद् कर्कशवचनं मन्तव्यम् ॥ ६११५ ॥ कां० ॥

असं परुषवचनम् । अक्षगारस्थितवचनमाह—

अरें हरें बंभण पुत्ता, अंब्वो बप्पो ति भाय मामो ति ।

मट्टिय सामिय गोमिय, लहुओ लहुआ य गुरुआ य ॥ ६११६ ॥

अरे इति वा हरे इति वा ब्राह्मण इति वा पुत्र इति वा यदि आमन्नवचनं श्रूते तदा मासलघु । अत्रो बप्पो आतर् मामक उपलक्षणत्वाद् अम्ब भागिनेय इत्यादीन्यपि यदि वक्ति 5 तदा चतुर्लघु । अथ मट्टिन् स्वामिन् गोमिन् इत्यादीनि गौरवगर्भाणि वचांसि श्रूते तदा चतुर्गुरुकाः आज्ञादयश्च दोषाः ॥ ६११६ ॥

संथवमादी दोसा, हवंति धी मुंड ! को व तुह बंधु ।

मिच्छत्तं दिय वयणे, ओभावणता य सामि ति ॥ ६११७ ॥

भ्रातृ-मामकादीनि वचनानि भ्रुवाणेन संस्तवः—पूर्वसंस्तवादिरूपः कृतो भवति, ततश्च प्रति-10 बन्धादयो बहवो दोषा भवन्ति । अम्ब तात इत्यादि भ्रुवतः श्रुत्वा लोकश्चिन्तयेत्—अहो ! एतेषामपि माता-पित्रादयः पूजनीयाः । अविरतिकाश्चामन्नयतो भूयस्तरा दोषाः । यद्वा स गृहस्थस्तेनासद्भूतसम्बन्धोद्धृष्टेन रष्टो ब्रूयात्—धिग् मुण्ड ! कस्तवात्र 'बन्धुः' स्वजनोऽस्ति येनैवं प्रलपसि ? । उपलक्षणमिदम्, अरे हरे इत्यादि भ्रुवतः परो ब्रूयात्—त्वं तावद् मां न जानीषे कोऽप्यहमस्मिं ततः किमेवम् अरे इत्यादि मणसि ? । एवमसङ्खडादयो दोषाः । 15 'द्विजवचने च' ब्राह्मण इत्येवमभिधाने च मिथ्यात्वं भवति । स्वामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्यापभ्रजना भवति ॥ ६११७ ॥ गतमगारस्थितवचनम् । अथ व्यवशमितोदीरणवचनमाह—

स्वामित-वोसविताइं, अधिकरणाइं तु जे उईरेंति ।

ते पावा णायव्वा, तेसिं च परूवणा इणमो ॥ ६११८ ॥

क्षामितानि—वचसा मिथ्यादुष्कृतप्रदानेन शमितानि, वोसवितानि—विविधमनेककष मनसा 20 व्युत्सृष्टानि, क्षामितानि च तानि व्युत्सृष्टानि चेति क्षामित-व्युत्सृष्टानि । एवंविधान्यधिकरणानि ये भूय उदीरयन्ति ते 'पापाः' साधुधर्मबाह्या ज्ञातव्याः । तेषां च ईयं प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥

उप्पायम उप्पण्णे, संबद्धे कक्खडे य बाहू य ।

आवड्डणा य मुच्छण, समुघायऽतिवायणा चैव ॥ ६११९ ॥

लहुओ लहुगा गुरुगा, छम्मासा होंति लहुग गुरुगा य ।

छेदो मूलं च तहा, अणवड्डणो य पारंची ॥ ६१२० ॥

द्वौ साधू पूर्व कलहं कृतवन्तौ, तत्र च क्षामित-व्युत्सृष्टेऽपि तस्मिन्नधिकरणेऽन्यदा तयोरेक एवं भणति—एवं नाम त्वया तदानीमहमित्थमित्थं च भणितः; एष उत्पादक उच्यते, अस्य

१ असौ बप्पो ताभा० । चूर्णो अप्पो बप्पो इति दृश्यते ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थाग्रम्—८००० कां० ॥ ३ °वति, ब्रह्म चरतीति ब्राह्मण इति व्युत्पत्त्यर्थस्य तत्राघटनात् । स्वामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्यापभ्रजना भवति, अहो ! चाट्टुकारिणोऽमी इत्यादि ॥ ६११७ ॥ कां० ॥ ४ 'ईयं' वक्ष्यमाणलक्षणा प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥ तामेवाह—उप्पायग कां० ॥ ५ इह गाथाद्वयस्यापि पदानां यथासङ्घं योजना कार्या । तद्यथा—द्वौ साधू कां० ॥

च मासलघु । इतरोऽपि ऋते—अहमपि त्वया तदानीं किं स्तोत्रं भणितः ?; एवमुक्त उत्पादकः
 प्राह—यदि तदानीं त्वमभणिष्यस्तदा किमहमेवमेव त्वाममोक्षयम् ?; एवमधिकरणमुत्पन्न-
 मुच्यते, तत्र द्वयोरपि चतुर्लघु । सम्बद्धं नाम—वचसा परस्परमाक्रोशनं कर्तुमारब्धं तत्र चतुर्गुरु ।
 कर्कशं नाम—तटस्थितैरुपशम्यमानावपि नोपशाम्यतस्तदा षड्लघु । “बाहु” चि रोषभरपर-
 ० वशतया बाहूबाहविवि युद्धं कर्तुं लघ्नौ तत्र षड्गुरुकाः । आवर्तना नाम—एकेनापरो निहत्य
 पातितस्तत्र च्छेदः । योऽसौ निहतः स मूर्च्छा यदि प्राप्तस्तदा मूलम् । मारणान्तिकसमुद्घाते
 समवहतेऽनवस्थाप्यम् । अतिपातना—मरणं तत्र पाराञ्चिकम् ॥ ६११९ ॥ ६१२० ॥

अथ द्वितीयपदमाह—

पठमं विगिचणद्वा, उवलंभ विविचणा य दोसु भवे ।

10 अणुसासणाय देसी, छट्टे य वगिचणा भणिता ॥ ६१२१ ॥

‘प्रथमम्’ अलीकवचनमयोग्यशैक्षस्य विवेचनार्थं वदेत् । ‘द्वयोस्तु’ हीलित-खिसितवचन-
 योर्यथाक्रममुपालम्भ-विवेचने कारणे भवतः, शिक्षादानमयोग्यशैक्षपरित्यागश्चेत्यर्थः । परुषवचनं
 तु स्वरसाध्यस्यानुशासनां कुर्वन् ब्रूयात् । गृहस्थवचनं पुनः ‘देशीं’ देशभाषामाश्रित्य भणेत ।
 ‘षष्ठे च’ व्यवशमितोदीरणवचने शैक्षस्य विवेचनं कारणं भणितम् । गाथायां स्त्रीत्वनिर्देशः
 15 प्राकृतत्वादिति^१ द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनां विवरीपुराह—

कारणियदिक्रिखतं तीरियम्मि कजे जहंति अणलं तु ।

संजम-जसरकखट्टा, होढं दाऊण य पलादी ॥ ६१२२ ॥

कारणे—अशिवादौ अनलः—अयोग्यः शैक्षो दीक्षितः, ततः ‘तीरिते’ समापिते तस्मिन् कार्ये
 तं अनलं ‘जहन्ति’ परित्यजन्ति । कथम् ? इत्याह—‘संयम-यशोरक्षार्थं’ संयमस्य प्रवचनयशः-
 20 प्रवादस्य च रक्षणार्थं ‘होढं’ गाढमलीकं दत्त्वा पलायन्ते, शीघ्रमन्यत्र गच्छन्तीत्यर्थः ॥ ६१२२ ॥

यः पुनराचार्यः सामाचार्या सारणादिप्रदाने वा सीदति तमुद्दिश्येत्थं हीलितवचनं वदेत्—

केणेस गणि त्ति कतो, अहो! गणी भणाति वा गणिं अगणिं ।

एवं विसीतमाणस्स कुणति गणिणो उवालंभं ॥ ६१२३ ॥

केनासमीक्षितकारिणैष गणी कृतः ?; यद्वा अहो! अयं गणी, अथवा गणिनमप्यगणिनं
 25 भणति । एवं गणिनः सामाचार्या शिक्षादाने वा विषीदत उपालम्भं करोति ॥ ६१२३ ॥

अगणिं पि भणाति गणिं, जति नाम पढेज्ज गारवेण वि ता ।

एमेव सेसएसु वि, वायगमादीसु जोएज्जा ॥ ६१२४ ॥

यदि कोऽपि बहुशोऽपि भण्यमानो न पठति ततस्तमगणिनमपि गणिनं भणति यदि नाम
 गौरवेणापि पठेत् । एवमेव शेषेष्वपि वाचकादिषु पदेषु द्वितीयपदं ‘योजयेत्’ योजनां
 30 कुर्यात् ॥ ६१२४ ॥

१ गतं व्यवशमितोदीरणवचनम् । अथ द्विती^० इतिरूपमवतरणं कां० ॥ २^० ति निर्युक्ति-
 गाथासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनामेव भाष्यकारो विवरीषु^० कां० ॥ ३^० वाचकादिषु^०
 वाचक-बहुश्रुत-मेधाविप्रभृतिषु पदेषु कां० ॥

स्त्रिसावयणविहाणा, जे चिय जाती-कुलादि पुञ्जुत्ता ।

कारणियदिक्खियाणं, ते च्चेव विगिचणोवाया ॥ ६१२५ ॥

स्त्रिसावचनविधानानि यान्येव जाति-कुलादीनि पूर्वमुक्तानि त एव 'कारणिकदीक्षितानां' अयोग्यानां कारणप्रव्राजितानां विवेचने-परिष्ठापने उपाया मन्तव्याः ॥ ६१२५ ॥

खरसज्झं मउयवइं, अगणेमाणं भणंति फरुसं पि ।

5

द्व्वफरुसं च वयणं, वयंति देसिं समासज्जा ॥ ६१२६ ॥

इह यः कठोरवचनभणनमन्तरेण शिक्षां न प्रतिपद्यते स खरसाध्य उच्यते, तं खरसाध्यं मूर्द्धा वाचमगणयन्तं परुषमपि भणन्ति । यद्वा 'देशी' देशभाषां समासाद्य द्रव्यतः परुषवचनमपि वदन्ति । द्रव्यतो नाम-न दुष्टभावतया परुषं भणन्ति किन्तु तत्स्वाभाव्यात्, यथा मालवाः परुषवाक्या भवन्ति ॥ ६१२६ ॥

10

भट्टि त्ति अमुगभट्टि, त्ति वा वि एमेव गोमि सामि त्ति ।

जह णं भणाति लोगो, भणार्ति तह देसिमासज्ज ॥ ६१२७ ॥

भट्टिन् इति वा अमुगभट्टिन् इति वा एवमेव गोमिन् इति वा स्वामिन् इति वा यथा यथा लोको भणति तथा तथा 'देशी' देशभाषामाश्रित्य साधवोऽपि भणन्ति ॥ ६१२७ ॥

खामिय-वोसवियाइं, उप्पाएऊण दव्वतो रुट्ठो ।

15

कारणदिक्खिय अनलं, आसंखडिउ त्ति धाडेति ॥ ६१२८ ॥

यः कारणे अनलो दीक्षितस्तेन समं समापिते कार्ये क्षामित-व्युत्सृष्टान्यधिकरणान्युत्पाद्य 'द्रव्यतः' दुष्टभावं विना 'रुष्टः' कुपितः, बहिः कृत्रिमान् कोपविकारान् दर्शयन्नित्यर्थः, आसङ्खडिकोऽयं इति दोषमुत्पाद्य तमनलं शैक्षं 'धाटयति' गच्छाद् निष्काशयति ॥ ६१२८ ॥

॥ वचनप्रकृतं समासम् ॥

20

प्र स्ता र प्र कृ त म्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पत्थारा पण्णत्ता, तं जहा—पाणाइवा-
यस्स वायं वयमाणे, मुसावायस्स वायं वयमाणे,
अदिण्णादाणस्स वायं वयमाणे, अविरइयावायं
वयमाणे, अपुरिसवायं वयमाणे, दासवायं वयमाणे ।

25

१ 'लादिया बुत्ता ताभा० कां० विना ॥ २ 'त्ति तं देसि' ताभा० ॥ ३ इति वा "जह" त्ति इह उत्तरत्र च वीप्साया गम्यमानत्वाद् यथा यथा लोको भणति "णं" इति तद् वचनं ब्रवीति तथा तथा कां० ॥

इच्छेते छ कप्पस्स पत्थारे पत्थरित्ता सम्मं अप्प-
डिपूरेमाणे तट्टाणपत्ते सिया २ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

तुल्लहिकरणा संखा, तुल्लहिगारो व वादिओ दोसो ।

5 अहवा अयमधिगारो, सा आवत्ती इहं दाणं ॥ ६१२९ ॥

‘द्वयोरपि’ अनन्तर-प्रस्तुतसूत्रयोस्तुल्याधिकरणा सङ्ख्या, समानः षट्सङ्ख्यालक्षणोऽधिकार इत्यर्थः । यद्वा वाचिको दोषस्तुल्याधिकारः, उभयोरपि सूत्रयोर्वचनदोषोऽधिकृत इति भावः । अथवाऽयमपरोऽधिकार उच्यते—‘सा’ पूर्वसूत्रोक्ता शोधिरापत्तिरूपा, इह तु तस्या एव शोधेर्दानमधिक्रियते ॥ ६१२९ ॥

10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—कल्पः—साधुसमाचारस्तस्य सम्बन्धेन तद्विशुद्धि-कारणत्वात् ‘प्रस्ताराः’ प्रायश्चित्तरचनाविशेषाः षट् प्रज्ञप्ताः । तद्यथा—प्राणातिपातस्य ‘वादं’ वार्ता वाचं वा वदति साधौ प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवतीत्येकः १ । एवं मृषावादस्य वादं वदति द्वितीयः । अदत्तादानस्य वादं वदति तृतीयः । अविरतिः—अब्रह्म, यद्वा न विद्यते विरतिरस्याः सा अविरतिका—स्त्री तद्वादं वदति चतुर्थः । अपुरुषः—नपुंसकस्तद्वादं वदति पञ्चमः । दासवादं
15 वदति षष्ठः । ‘इति’ इत्युपप्रदर्शने । एवंप्रकारानेतान् षट् करुपस्य ‘प्रस्तारान्’ प्रायश्चित्तरचना-विशेषान् ‘प्रस्तीर्य’ अभ्युपगमत आत्मनि प्रस्तुतान् विधाय ‘प्रस्तारयिता वा’ अभ्याख्यानदाता साधुः सम्यग् ‘अप्रतिपूरयन्’ अभ्याख्येयार्थस्यासद्भूततया अभ्याख्यानसमर्थनं कर्तुमशक्नुवन् तस्यैव—प्राणातिपातादिकर्तुरिव स्थानं प्राप्तस्तत्स्थानप्राप्तः स्यात्, प्राणातिपातादिकारीव दण्ड-नीयो भवेदिति भावः । अथवा प्रस्तारान् ‘प्रस्तीर्य’ विरचय्याऽऽचार्येणाभ्याख्यानदाता
20 ‘अप्रतिपूरयन्’ अपरापरप्रत्ययवचनैस्तमर्थं सत्यमकुर्वन् तत्स्थानप्राप्तः कर्तव्य इति शेषः, यत्र प्रायश्चित्तपदे विवदमानोऽवतिष्ठते न पदान्तरमारभते तत् पदं प्रापणीय इति भावः । एष सूत्रार्थः ॥ अथ भाष्यकारो विषमपदव्याख्यामाह—

पत्थारो उ विरचना, सो जोतिस छंद गणित पच्छित्तं ।

पच्छित्तेण तु पगयं, तस्स तु भेदा बहुविगप्पा ॥ ६१३० ॥

25 प्रस्तारो नाम विरचना, स्थापना इत्यर्थः । स च चतुर्धा—ज्योतिषप्रस्तारः छन्दःप्रस्तारो गणितप्रस्तारः प्रायश्चित्तप्रस्तारश्चेति । अत्र प्रायश्चित्तप्रस्तारेण प्रकृतम् । ‘तस्य च’ प्रायश्चित्तस्यामी ‘बहुविकल्पाः’ अनेकप्रकारा भेदा भवन्ति ॥ ६१३० ॥ तद्यथा—

उग्घातमणुग्घाते, मीसे य पसंगिं अप्पसंगी य ।

आवज्जण-दाणाहं, पडुच्च वत्थुं दुपक्खे वी ॥ ६१३१ ॥

30 इह प्रायश्चित्तं द्विधा—उद्घातमनुद्घातं च । उद्घातं—लघुकम्, तच्च लघुमासादि । अनु-द्घातिकं—गुरुकम्, तच्च गुरुमासादि । तदुभयमपि द्विधा—मिश्रं चशब्दाद् अमिश्रं च । मिश्रं

नाम—लघुमासादिकं तपः-कालयोरेकतरेण द्वाभ्यां वा गुरुकम्, गुरुमासादिकं वा तपसा कालेन वा द्वाभ्यां वा लघुकम् । अमिश्रं तु लघुमासादिकं तपः-कालाभ्यां द्वाभ्यामपि लघु-कम्, गुरुमासादिकं वा द्वाभ्यामपि गुरुकम् । उभयमपि च तपः-कालविशेषरहितं पुनरपि द्विधा—प्रसङ्गि अप्रसङ्गि च । प्रसङ्गि नाम—यद् अभीक्षणप्रतिसेवैरूपेण शङ्का-भोजिका-घाटि-कादिपरम्परारूपेण वा प्रसङ्गेन युक्तम्, तद्विपरीतमप्रसङ्गि । भूयोऽप्येतदेकैकं द्विधा—आपत्ति-^६ प्रायश्चित्तं दानप्रायश्चित्तं च । एतत् सर्वमपि प्रायश्चित्तं 'द्विपक्षेऽपि' श्रमणपक्षे श्रमणीपक्षे च वस्तु प्रतीत्य मन्तव्यम् । वस्तु नाम—आचार्यादिकं प्रवर्तिनीप्रभृतिकं च, तत्रो यस्य वस्तुनो यत् प्रायश्चित्तं योग्यं तत् तस्य भवतीति भावः । एष प्रायश्चित्तप्रस्तार उच्यते ॥ ६१३१ ॥

“सम्मं अपडिपूरेमापे” ति पदं व्याचष्टे—

जारिसण्णऽमिसत्तो, स चाधिकारी ण तस्स ठाणस्स ।

10

सम्मं अपूरयंतो, पच्चंगिरमप्पणो कुणति ॥ ६१३२ ॥

'वाहसेन' दर्दस्मारुणादिनाऽभ्याख्यानेन 'सः' साधुः 'अमिश्रतः' अभ्याख्यातः स तस्य स्थानस्य 'नाधिकारी' न योग्यः अप्रमत्तत्वात्; अतोऽभ्याख्यानं दत्त्वा सम्यग् 'अप्रतिपूरयन्' अनिर्वाहयन् आत्मनः प्रत्यङ्गिरां करोति, तं दोषमात्मनो लगयतीत्यर्थः ॥ ६१३२ ॥

कृता विषमपदव्याख्या भाष्यकृता । सम्प्रति निर्युक्तिविस्तरः—

15

छु च्चेव य पत्थारा, पाणवह सुसे अदत्तदाणे य ।

अविरति-अपुरिसवाते, दासावातं च वतमाणे ॥ ६१३३ ॥

षडेव प्रस्ताराः भवन्ति । तद्यथा—प्राणवधवादं मृषावादवादं अदत्तादानवादमविरतिक्त्वा-वादमपुरुषवादं दासवादं च वदति इति ॥ ६१३३ ॥

तत्र प्राणवधवादे प्रस्तारं तावदभिधित्सुराह—

20

दुहुर सुण्ण सप्पे, मूसग पाणातिवादुदाहरणा ।

एतेसिं पत्थारं, वोच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥ ६१३४ ॥

प्राणातिषात्ते एतानि 'उदाहरणानि' निदर्शनानि भवन्ति—दर्दुरः शुनकः सर्पो मूषक-श्चेति । 'एतेषाम्' एतद्विषयमित्यर्थः 'प्रस्तारं' प्रायश्चित्तरचनाविशेषं यथानुपूर्व्या वक्ष्यामि ॥ ६१३४ ॥ तत्र दर्दुरविषयं तावदाह—

25

ओमो चोदिजंतो, दुपेहियादीसु संपसारेति ।

अहमवि णं चोदिस्सं, न य लब्भति तारिसं छेडुं ॥ ६१३५ ॥

'अवमः' अवमरालिको रालिकेन दुःप्रत्युपेक्षितादिषु स्वल्पितेषु भूयो भूयो नोद्यमानः 'सम्प्रसारयति' मनसि पर्यालोचयति—अहमपि "णं" एनं रालिकं नोदयिष्यामि । एवं

१ °वानिष्पन्नेन शङ्का-भोजिका-घाटिकानिवेदनादिपरम्परानिष्पन्नेन वा प्रसङ्गप्राय-श्चित्तेन युक्तम्, कां० ॥ २ °ना वक्ष्यमाणलक्षणेनाऽभ्याख्यां कां० ॥ ३ 'प्रस्ताराः' प्रायश्चित्तरचनाविशेषा भवन्ति, न पञ्च न चा सप्त इत्येवकारार्थः । तद्यथा कां० ॥ ४ प्रतिक्त्वातमेव निर्वाहयन् दर्दुरविषयं प्रस्तारं तावदाह इतिरूपमवतरणं कां० ॥

पर्यालोच्य प्रयत्नेन गवेषयन्नपि तादृशं छिद्रं रात्रिकस्य न लगते ॥ ६१३५ ॥

अन्नेण घातिए दहुरम्मि दहु चरणं कतं ओमो ।

उद्वितो एस तुमे, ण मि त्ति बितियं पि ते णत्थी ॥ ६१३६ ॥

अन्यदा च भिक्षादिपर्यटने अन्येन केनापि दर्दुरे घातिते रात्रिकेन च तस्योपरि 'चलनं'
० पादं कृतं दृष्ट्वाऽवमो ब्रवीति—एष दर्दुरस्त्वयाऽपद्रावितः । रात्रिको वक्ति—न मयाऽपद्रा-
वितः । अवमः प्राह—'द्वितीयमपि' मृषावादं व्रतं 'ते' तव नास्ति ॥ ६१३६ ॥

एवंभणतस्तस्येयं प्रायश्चित्तरचना—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छित्ते णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१३७ ॥

10

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१३८ ॥

स एवमुत्त्वा ततो निवृत्त्याऽऽचार्यसकाशं व्रजति मासलघु । आगत्य भणति यथा—तेन
दर्दुरो मारितः, एवंभणतो मासगुरु । योऽसावभ्याख्यातः स गुरुणां सकाशमागतः, आचा-
र्यैश्चोक्तम्—“आलोय” त्ति आर्य ! सभ्यगालोचय, किं सत्यं भवता दर्दुरो मारितः ?; स
15 प्राह—न मारयामि, एवमुक्तेऽभ्याख्यानदातुश्चतुर्लघु । “निकाए” त्ति इतरो निकाचयति
रात्रिकस्तु भूयोऽपि तावदेव भणति तदा चतुर्गुरु । अवमरात्रिको भणति—यदि न प्रत्यय-
स्ततस्तत्र गृहस्थाः सन्ति ते पृच्छयन्ताम्, ततो वृषभा गत्वा पृच्छन्ति, पृष्टे च सति षड्लघु ।
गृहस्थाः पृष्टाः सन्तः “णिसिद्धं” निषेधं कुर्वन्ति—नास्माभिर्दर्दुरव्यपरोपणं कुर्वन् दृष्ट इति
षड्गुरु । “साहु” त्ति ते साधवः समागता आलोचयन्ति नापद्रावित इति तदा छेदः ।
20 “गिहि” त्ति अथासावभ्याख्यानदाता भणति—“गृहस्थाः” असंयता यत् प्रतिभासते तद्
अलीकं सत्यं वा ब्रुवते, एवंभणतो मूलम् । अथासौ भणति—“मिलिय” त्ति गृहस्थाश्च यूयं
चैकत्र मिलिता अहं पुनरेक इति ब्रुवतोऽनवस्थाप्यम् । सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्या इति-
भणतः पाराञ्चिकम् । एवमुत्तरोत्तरं वदतः पाराञ्चिकं यावत् प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति
॥ ६१३७ ॥ ६१३८ ॥ अथेदमेव भावयति—

25

किं आगओ सि णाहं, अडामि पाणवहकारिणा सद्धिं ।

सम्मं आलोय त्ति य, जा तिणिण तमेव वियडेति ॥ ६१३९ ॥

रात्रिकं विना स एकाकी समायातो गुरुभिरुक्तः—किमेकाकी त्वमागतोऽसि ? । स
प्राह—नाहं प्राणवधकारिणा सार्द्धमटामि । एवमुक्ते रात्रिक आगतो गुरुभिरुक्तः—सम्य-
गालोचय, कोऽपि प्राणी त्वया व्यपरोपितः ? न वा ? इति । स प्राह—न व्यपरोपितः ।
30 एवं त्रीन् वारान् यावदालोचाप्यते । यदि त्रिष्वपि वारेषु तदेव 'विकटयति' आलोचयति
तदा परिस्फुटमेव कथ्यते ॥ ६१३९ ॥

१ °वधिरतिलक्षणं व्रतं 'ते' तव नास्ति, न केवलं प्रथममित्यपिशब्दार्थः ॥ ६१३६ ॥ कं० ॥

२ °षेधनं निषिद्धं निषेधमित्यर्थः कुर्वन्ति कं० ॥

तुमए किर दहुरओ, हओ त्ति सो वि य भणाति ण मए त्ति ।

तेण परं तु पसंगो, धावति एके व वितिए वा ॥ ६१४० ॥

किञ्च इति द्वितीयस्य साधोर्मुखादस्माभिः श्रुतम्—त्वया दर्दुरः 'हतः' विनाशितः । स प्राह—न मया हत इति । 'ततः परम्' एवंभणनानन्तरं 'प्रसङ्गः' प्रायश्चित्तवृद्धिरूपः 'एकस्मिन्' रात्रिके 'द्वितीये वा' अवमरात्रिके धावति । किमुक्तं भवति ?—यदि तेन रात्रिकेन सत्येनैव दर्दुरो व्यपरोपितः ततो यदि 'सम्यगालोचय' इतिभण्यमानो भूयो भूयो निहृते तदा तस्य प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथ तेन न व्यपरोपितः ततः 'इतरस्य' अभ्याख्यानं निकाचयतः प्रायश्चित्तं वर्द्धते ॥ ६१४० ॥ इदमेव भावयति—

एकस्स मुसावादो, काउं णिण्हाइणो दुवे दोसा ।

तत्थ वि य अप्पसंगी, भवति य एको व एको वा ॥ ६१४१ ॥ 10

'एकस्य' अभ्याख्यानदातुरेक एव मृषावादलक्षणो दोषः । यस्तु दर्दुरवधं कृत्वा निहृते तस्य द्वौ दोषौ—एकः प्राणातिपातदोषो द्वितीयो मृषावाददोष इति । 'तत्रापि च' अभ्याख्याने प्राणातिपाते वा कृतेऽपि 'एको वा' अवमरात्रिकः 'एको वा' रात्रिको यदि अप्रसङ्गी भवति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । किमुक्तं भवति ?—यदि अवमरात्रिकोऽभ्याख्यानं दत्त्वा न निकाचयति यो वाऽभ्याख्यातः सोऽपि न रुष्यति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथाभ्याख्याता 15 भूयो भूयः समर्थयति इतरोऽपि भूयो भूयो रुष्यति तदा प्रायश्चित्तवृद्धिः । एवं दर्दुरविषयः प्रस्तारो भावितः । शुनक-सर्प-मूषकविषया अपि प्रस्तारा एवमेव भावनीयाः ॥ ६१४१ ॥

गतः प्राणातिपातप्रस्तारः । सम्प्रति मृषावादा-ऽदत्तादानयोः प्रस्तारमाह—

मोसम्मि संखडीए, मोयगगहणं अदत्तादानम्मि ।

आरोचणपत्थारो, तं चेव इमं तु णाणत्तं ॥ ६१४२ ॥ 20

मृषावादे सङ्खडीविषयं निदर्शनम् । अदत्तादाने मोदकग्रहणम् । एतयोर्द्वयोरप्यारोपणायाः प्रायश्चित्तस्य प्रस्तारः स एव मन्तव्यः । इदं तु 'नानात्वं' विशेषः ॥ ६१४२ ॥

दीण-कलुणेहि जायति, पडिसिद्धो विसति एसणं हणति ।

जंपति मुहपियाणि य, जोग-तिगिच्छा-निमित्ताइं ॥ ६१४३ ॥

कस्यामपि सङ्खड्यामकालत्वात् प्रतिषिद्धौ साधू अन्यत्र गतौ, ततो मुहूर्तान्तरे रत्नाधिके-25 नोक्तम्—व्रजामः सङ्खड्याम्, इदानीं भोजनकालः सम्भाव्यते । अवमो भणति—प्रतिषिद्धोऽहं न व्रजामि । ततोऽसौ निवृत्त्याऽऽचार्योयेदमालोचयति, यथा—अयं दीन-करुणवचनैर्याचते, प्रतिषिद्धोऽपि च प्रविशति, एषणां च 'हन्ति' प्रेरयति, अथवा एष गृहं प्रविष्टो मुखप्रि-

१ 'तः' । सोऽपि च रत्नाधिकः 'भणति' प्रतिब्रूते—न मया कां० ॥ २ 'ख्यातः' प्राणातिपातं वा कृतवान् सोऽपि यदि न रुष्यति न वा निहृते तदा कां० ॥ ३ 'प्यति' खापरार्थं निहृते वा तदा कां० ॥ ४ 'तविषयः प्रस्ता' कां० ॥ ५ अयं रत्नाधिको दीन-करुणवचनैर्याचते, प्रतिषिद्धोऽपि च गृहपतिगृहं प्रायोग्यलम्पटतया भूयोभूयः प्रविशति, एषणां कां० ॥

याणि योग-चिकित्सा-निमित्तानि जल्पति । एवंविधमृषावादवादं वदतः प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति ॥ ६१४३ ॥ स चायम्—

वच्चइ भणाइ आलोय णिकाए पुच्छिए णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वदमाणे ॥ ६१४४ ॥

6 मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४५ ॥

गाथाद्वयमपि गतार्थम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४४ ॥ ६१४५ ॥

अथादत्तादाने मोदकग्रहणदृष्टान्तं भावयति—

जा फुसति माणमेगो, वितिओ अण्णत्थ लहुते ताव ।

10 लद्धूण णीति इयरो, ते दिस्स इमं कुणति कोई ॥ ६१४६ ॥

एकत्र गेहे भिक्षा लब्धा, सा चावमेन गृहीता । यावद् असौ 'एकः' अवमरालिको भाजनं 'स्पृशति' सम्मार्ष्टिं तावद् 'द्वितीयः' रत्नाधिकः 'अन्यत्र' सङ्खड्यां लहुकान् लब्धवान्, लब्ध्वा च निर्गच्छति । 'इतरः पुनः' अवमः 'तान्' मोदकान् दृष्ट्वा कश्चिदीर्ष्यालुरिदं करोति ॥ ६१४६ ॥ किम् ? इत्यत आह—

15 वच्चइ भणाइ आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१४७ ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४८ ॥

“वच्चइ” चि स निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति । आगम्य च भणति आलोचयति—रत्नाधिकेना-
20 दत्ता मोदका गृहीता इति । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४७ ॥ ६१४८ ॥

अथाविरतिकावादे प्रस्तारमाह—

रातिणितवाइतेणं, खलिय-मिलिय-पेळणाए उदएणं ।

देउल मेहुणम्मि, अब्भक्खाणं कुडंगे वा ॥ ६१४९ ॥

कश्चिदवमरालिको रत्नाधिकेनाभीक्षणं शिष्यमाणश्चिन्तयति—एषः 'रत्नाधिकवातेन' 'रत्ना-
25 धिकोऽहम्' इति गर्वेण मां दशविधचक्रवालसामाचार्यामस्वलितमपि कषायोदयेन तर्जयति,
यथा—हे दुष्टशैक्षक ! स्वलितोऽसीति । तथा मां निम्नतरमपि पदं पदेन विच्छिन्नं सूत्र-
मुच्चारयन्तं 'हा दुष्टशैक्ष ! किमिति मिलितमुच्चारयसि ?' इति तर्जयति । तथा "पेळण" चि
अन्यैः साधुभिर्वार्यमाणोऽपि कषायोदयतो मां हस्तेन प्रेरयति । अथवैषा सामाचारी—
रत्नाधिकस्य सर्वं क्षन्तव्यमिति, ततस्तथा करोमि यथा एष मम लघुको भवति । ततोऽन्यदा
30 द्वावपि भिक्षाचर्यायै गतौ, तौ च तृषितौ बुभुक्षितौ चेत्येवं चिन्तितवन्तौ—अस्मिन् आर्या-
देवकुले 'कुडङ्गे वा' वृक्षविषमे प्रथमालिकां कृत्वा पानीयं पास्याम इति; एवं चिन्तयित्वा
तौ तदभिमुखं प्रस्थितौ । अत्रान्तरेऽवमरत्नाधिकः परिव्राजिकामेकां तदभिमुखमागच्छन्ती

दृष्टा स्थितः, 'लब्ध एष इदानीम्' इति चिन्तयित्वा तं रत्नाधिकं वदति—अहो ज्येष्ठार्य ! कुरु त्वं प्रथमालिकां पानीयं वा, अहं पुनः संज्ञां व्युत्सक्ष्यामि ॥ ६१४९ ॥ एवमुक्त्वा त्वरितं ब्रसतावागत्य मैथुनेऽभ्याख्यानं दातुं यथा आलोचयति तथा दर्शयति—

जेड्डुजेण अकज्जं, सज्जं अज्जाघरे कयं अज्जं ।

उवजीवितो य मंते !, मए वि संसट्टकप्पोऽत्थ ॥ ६१५० ॥ 5

ज्येष्ठार्येणाद्य 'सद्यः' इदानीमार्यागृहे कृतं 'अकार्यं' मैथुनसेवालक्षणम्, ततो भदन्त ! तत्संसर्गतो मयाऽपि 'संसृष्टकरूपः' मैथुनप्रतिसेवा 'अत्र' अस्मिन् प्रस्तावे उपजीवितः ॥ ६१५० ॥

अत्राप्ययं प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५१ ॥ 10

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुग्गं च ॥ ६१५२ ॥

अवमरान्निको निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति लघुमासः । आगम्य च गुरुन् भणति— ज्येष्ठार्येण मया चाकृत्यमासेवितम्, अतो मम तावद् महान्नतान्यारोपयत; एवं रत्नाधिकस्य लघूभवनाभिप्रायेण भणतो गुरुमासः । रत्नाधिक आगतः सूरिणा भणितः—किं त्वया 16 संसृष्टकरूप आसेवितः ? स प्राह—नासेवितः, ततश्चतुर्लघु । इतरो निकाचयति चतुर्गुरु इत्यादि प्राग्वद् द्रष्टव्यम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१५१ ॥ ६१५२ ॥

गतोऽविरतिकारवादः । अथापुरुषवादमाह—

तइओ चि कथं जाणसि, दिट्ठा णीया से तेहि मी वुत्तो ।

वट्ठति ततिओ तुब्भं, पव्वावेतुं मम वि संका ॥ ६१५३ ॥ 20

दीसति य पाडिरुवं, ठित-चंक्रमित-सरीर-भासाहिं ।

बहुसो अपुरिसवयणे, सवित्थराऽऽरोवणं कुज्जा ॥ ६१५४ ॥

कोऽपि साधुस्तथैव छिद्रान्वेषी भिक्षातो निवृत्त्य रत्नाधिकमुद्दिश्याऽऽचार्यं भणति— एष साधुः 'तृतीयः' त्रैराशिकः । आचार्यः प्राह—कथं जानासि ? । स प्राह—मयैतस्य निजका दृष्टाः तैरहमुक्तः—वर्तते युष्माकं तृतीयः प्रव्राजयितुम् ?; ततो ममापि हृदये 25 शङ्का जाता ॥ ६१५३ ॥ अपि च—

अस्य साधोः 'प्रतिरूपं' नपुंसकानुरूपं रूपं स्थित-चङ्कमित-शरीर-भाषादिभिर्लक्षणैर्दृश्यते । एवं बहुशः 'अपुरुषवचने' नपुंसकवादे वर्तमानस्य सविस्तरामारोपणां कुर्यात् ॥ ६१५४ ॥

तद्यथा—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५५ ॥ 30

१ °नीमुपाय इति चिन्त° कां० ॥ २ °वाद्बिषयः प्रस्तारः । अथापुरुषवादे प्रस्तारमाह इतिरूपमवतरणं कां० ॥ ३ °राम् 'आरोपणां' प्रायश्चित्तविरचनारूपां कुर्यां कां० ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५६ ॥

स निवृत्त्य एकाकी प्रतिश्रयं व्रजति लघुमासः । आगतो गुरुन् भणति—एष साधुसै-
राशिक एतदीयसज्ञातकैरुक्तः, अत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८)
० ॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ अथ दासवादमाह—

खरओ त्ति कहं जाणसि, देहायारा कहिंति से हंदी ! ।

छिक्कोवण उब्भंडो, णीयासी दारुणसभावो ॥ ६१५७ ॥

कोऽपि साधुस्तथैव रत्नाधिकमुद्दिश्याचार्यं भणति—अयं साधुः 'खरकः' दास इति ।
आचार्य आह—कथं जानासि ? । इतरः प्राह—एतदीयनिजकैर्मम कथितम् । तथा 'देहाकाराः'
10 कुञ्जातादयः "से" तस्य "हंदी" इत्युपप्रदर्शने दासत्वं कथयन्ति । तथा "छिक्कोवण" त्ति
शीघ्रकोपनोऽयम्, "उब्भंडो नाम" असंवृतपरिधानादिः, 'नीचासी' नीचतरे आसने उपवेश-
नशीलः, दारुणस्वभाव इति प्रकटार्थम् ॥ ६१५७ ॥ अथ "देहाकार" त्ति पदं व्याख्याति—

देहेण वा विरूवो, खुजो वडभो य बाहिरप्पादो ।

फुडमेव सें आयारा, कहिंति जह एस खरओ त्ति ॥ ६१५८ ॥

15 स प्राह—देहेनाप्ययं विरूपः, तद्यथा—कुञ्जो वडभो बाह्यपादो वा । एवमादयस्तस्याऽऽ-
काराः स्फुटमेव कथयन्ति, यथा—एषः 'खरकः' दास इति ॥ ६१५८ ॥ अथाऽऽचार्यः प्राह—
केइ सुरुव दुरूवा, खुजा वडभा य बाहिरप्पाया ।

न हु ते परिभवियच्चा, वैयणं व अणारियं वोत्तुं ॥ ६१५९ ॥

इह नामकर्मादयवैचित्र्यतः 'केचिद्' नीचकुलोत्पन्ना अपि दासादयः सुरूपा भवन्ति,
20 'केचित् तु' राजकुलोत्पन्ना अपि दूरूपाः भवन्ति, तथा कुञ्जा वडभा बाह्यपादा अपि भवन्ति,
अतः 'नहि' नैव ते परिभवितव्याः 'अनार्यं वा वचनं' 'दासोऽयम्' इत्यादिकं वक्तुं योग्याः
॥ ६१५९ ॥ अत्रापि प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१६० ॥

25 मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१६१ ॥

[व्याख्या प्राग्वत्] ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥ गतो दासवादः । अथ द्वितीयपदमाह—

१ 'रुक्तोऽस्तीत्यत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् ॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ उक्तोऽपुरुषवादे
प्रस्तारः । अथ दासवादे प्रस्तारमभिधातुकाम इदमाह का० ॥ २ वयणं अवगारियं वोत्तुं
ताभा० ॥ ३ स निवृत्त्य एकाकी वसतिं व्रजति लघुको मासः । वसतिमागम्य गुरूणा-
मन्तिके रत्नाधिकमुद्दिश्य भणति—अयं साधुर्दास इव लक्ष्यते इति भणतो गुरुमासः ।
इत्यादि प्रागुक्तनीत्या (गा० ६१३७-३८) सर्वमपि यथायोग्यं वक्तव्यम् ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥
तदेवं दर्शिताः षडपि प्रस्ताराः । अथ द्वितीयपदमाह का० ॥

विद्वयपयमणाभोगे, सहसा वीचूण वा समाउट्टे ।

जाणंतो वा वि पुणो, विविचणट्टा वदेजा वि ॥ ६१६२ ॥

द्वितीयपदे अनाभोगेन सहसा वा प्राणवधादिविषयं वादमुक्त्वा भूयः 'समावर्तेत' प्रत्या-
वर्तेत, मिथ्यादुष्कृतमपुनःकरणेन दद्यादित्यर्थः । अथवा जानन्नपि, पुनःशब्दो विशेषणे, स
चैतद् विशिनष्टि—योऽयोग्यः शैक्षः प्रव्राजितस्तस्य विवेचनार्थं प्राणातिपातादिवादमपि ष
वदेद् येनासावुद्वेजितो गणाद् निर्गच्छति ॥ ६१६२ ॥

॥ प्रस्तारप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ष्ट का शु द्व र ण प्र कृ त म्

सूत्रम्—

निग्गंधस्स य अहेपादंसि क्खाणू वा कंटगे वा हीरे
वा सक्करे वा परियावज्जेजा, तं च निग्गंधे नो संचाइ-
ज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंधी
नीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ३ ॥

10

निग्गंधस्स य अचिंछसि पाणे वा बीए वा रए वा
परियावज्जेजा, तं च निग्गंधे नो संचाइज्जा नीहरि-
त्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंधी नीहरमाणी वा
विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ४ ॥

15

निग्गंधीए अहेपादंसि क्खाणू वा कंटए वा हीरए
वा सक्करे वा परियावज्जेजा, तं च निग्गंधी नो संचा-
इज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं च निग्गंधे
नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइक्कमइ ५ ॥

20

निग्गंधीए अचिंछसि पाणे वा बीए वा रए वा
जाव निग्गंधे नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइ-
क्कमइ ६ ॥

अस्य सूत्रचतुष्टयस्य सम्बन्धमाह—

25

पायं गता अक्कप्पा, इयाणि वा कप्पिता इमे सुत्ता ।

आरोवणा गुरु त्ति य, तेण तु अण्णोण्ण समण्णणा ॥ ६१६३ ॥

‘प्रायः’ प्रायेण ‘अकल्पिकानि’ ‘नो कल्पन्ते’ इति निषेधप्रतिपादकानि सूत्राणि इहा-
ध्ययने गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी कल्पिकसूत्राणि भण्यन्ते । ‘वा’ विभाषायाम्,
सूत्रेणानुज्ञायार्थतः प्रतिषेधः क्रियते, एवं वैकल्पिकान्यनुज्ञासूत्राणीत्यर्थः । अथ किमर्थमत्र
सूत्र एवानुज्ञा कृता ? इत्याह—“आरोवणा” इत्यादि । यदि कारणे निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी
४ निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं न नीहरति तदा चतुर्गुरु । एवमारोपणा ‘गुरुका’ महती
तेन कारणेन ‘अन्योन्यं’ परस्परं समनुज्ञा सूत्रेषु कृता ॥ ६१६३ ॥

आह—यदि सूत्रेणानुज्ञातं ततः किमर्थमर्थतः प्रतिषिध्यते ? इति अत आह—

जह चेव य पडिसेहे, होंति अणुभा तु सव्वसुत्तेसु ।

तह चेव अणुण्णाए, पडिसेहो अत्थतो पुव्वं ॥ ६१६४ ॥

10 यथैव कण्ठतः सूत्रपदैः प्रतिषेधे कृते सर्वसूत्रेष्वप्यर्थतोऽनुज्ञा भवति तथैव येषु सूत्रेषु
साक्षात् ‘अनुज्ञातम्’ अनुज्ञा कृता तेषु पूर्वमर्थतः प्रतिषेधस्ततोऽनुज्ञा क्रियते ॥ ६१६४ ॥

अथवा प्रकारान्तरेण सम्बन्धः, तमेवाह—

तट्ठाणं वा वुत्तं, निग्गंथो वा जता तु ण तरेज्जा ।

सो जं कुणति दुहट्ठो, तदा तु तट्ठाणमावज्जे ॥ ६१६५ ॥

15 अथवा ‘तत्स्थानं’ तस्य—प्राणातिपातादिकर्तुः स्थानं—प्रायश्चित्तं सम्यगप्रतिपूरयतोऽभ्या-
ख्यानदातुर्भवति इत्युक्तम् । अत्रापि निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं यदा उद्धर्तुं ‘न तरेत्’ न शक्नु-
यात् तदा यदि निर्ग्रन्थी तस्य कण्टकादिनीहरणं न करोति तदा स निर्ग्रन्थः ‘दुःस्वार्तः’
पीडितो यद् आत्मविराधनां संयमविराधनां वा करोति ‘तत्स्थानं’ तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तं सा
निर्ग्रन्थी आपर्षते । अत इदं सूत्रमारभ्यते ॥ ६१६५ ॥

20 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्ग्रन्थस्य ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको
वा हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापतेत्’ अनुप्रविशेत्, ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थो न शक्नुयात्
‘नीहर्तुं वा’ निष्काशयितुं वा ‘विशोधयितुं वा’ निःशेषमपनेतुम्, तद् निर्ग्रन्थी नीहरन्ती
वा विशोधयन्ती वा नातिक्रामति, आज्ञामिति गम्यते इति प्रथमसूत्रम् ॥

द्वितीयसूत्रे—निर्ग्रन्थस्य ‘अक्षिण’ लोचने ‘प्राणा वा’ मशकादयः सूक्ष्माः ‘बीजानि वा’
२५ सूक्ष्माणि श्यामाकादीनि ‘रजो वा’ सचित्तमचित्तं वा पृथिवीरजः ‘पर्यापतेत्’ प्रविशेत्,

१ °यने उद्देश्यदृकेऽपि गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी ‘वा’ इति विकल्पेन
कल्पिकानि सूत्राणि भण्यन्ते । सूत्रेणानुज्ञायार्थतः कां० ॥ २ °स्परं निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्याच्च
कण्टकोद्धरणादौ समनुज्ञा पतेषु चतुर्ष्वपि सूत्रेषु कां० ॥ ३ °ष्वपि ‘अर्थतः’ निर्युक्तौ
भाष्ये वाऽनुज्ञा कां० ॥ ४ °द्यते । उपलक्षणमिदम्, तेन निर्ग्रन्थ्या अशक्नुवत्याः कण्टका-
द्युद्धरणं यदि निर्ग्रन्थो न कुरुते तदा निर्ग्रन्थी यत् परितापादिकमवाप्नोति तन्निष्पन्नं
निर्ग्रन्थस्य प्रायश्चित्तम् इत्यत्र सूत्रचतुष्टयेऽभिधीयते ॥ ६१६५ ॥ अनेन कां० ॥ ५ °स्य,
चशब्दोवाक्योपन्यासे, ‘अधः’ कां० ॥ ६ °म् ॥ तथा—निर्ग्रं कां० ॥

‘तच्च’ प्राणादिकं निर्ग्रन्थो न शक्योर्नीहर्तुमित्यादि प्राभवत् ॥

तृतीय-चतुर्थसूत्रे निर्ग्रन्थीविषये एवमेव व्याख्यातव्ये । इति सूत्रचतुष्टयार्थः ॥

अथ निर्युक्तिविस्तरः—

पाए अच्छि विलम्बे, समणाणं संजएहि कायन्वं ।

समणीणं समणीहिं, बोच्चत्थे होंति चउगुरुगा ॥ ६१६६ ॥ 5

पादे अक्षिण वा विलम्बे कण्टक-कणुकादौ श्रमणानां संयतैर्नीहरणं कर्तव्यम्, श्रमणीनां पुनः श्रमणीभिः कार्यम् । अथ व्यत्यासेन कुर्वन्ति तदा चतुर्गुरवः ॥ ६१६६ ॥

एते चापरे दोषाः—

अण्णत्तो च्चिय कुंटसि, अण्णत्तो कंटओ खतं जातं ।

दिट्ठं पि हरति दिट्ठिं, किं पुण अदिट्ठ इतरस्स ॥ ६१६७ ॥ 10

संयतः संयत्याः पार्श्वीत् कण्टकमाकर्षयन् कैतवेन यथाभावेन वा अपावृत उपविशेत् ततः सा तं तथास्थितं पश्यन्ती कण्टकस्थानादन्यत्रान्यत्र शल्योद्धरणादिना कुण्टयेत्, खन्यादित्यर्थः । ततः साधुर्ब्रूयात्—अन्यत एव त्वं कुण्टयसि कण्टकश्चान्यत्र समस्ति एवं मे क्षतं सज्जातम् । सा प्राह—‘इतरस्य’ पुरुषस्य सम्बन्धि सागारिकं दृष्टमपि भुक्तभोगिन्याः स्त्रिया अनेकशो विलोकितमपि दृष्टिं हरति किं पुनरदृष्टमभुक्तभोगिन्याः?, तस्याः सुतरां दृष्टिं 15 हरतीत्यर्थः । एवं भिन्नकथायां प्रतिगमनादयो दोषाः ॥ ६१६७ ॥

यदा तु निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरति तदाऽयं दोषः—

कंटग-कणुए उद्धर, धणितं अवलंब मे भमति भूमि ।

शूलं च बत्थिशीसे, पेलेहिं घणं थणो फुरति ॥ ६१६८ ॥

काचिदार्यिका कैतवेनेदं ब्रूयात्—‘कण्टक-कणुके’ पादे कण्टकं चक्षुषि च कणुकमुद्धर, 20 ‘धणियं’ अत्यर्थं मामवलम्बस्व, यतो मम भ्रमिवशेन भूमिर्भ्रमति । शूलं वा बत्थिशीषे मम समायाति तेन स्तनः स्फुरति, अतो धनं प्रेरय । एवं भिन्नकथायां सद्यश्चारित्रविनाशः ॥ ६१६८ ॥

एए चेव य दोसा, कहिया थीवेद आदिसुत्तेसु ॥

अयपाल-जंबु-सीउण्हपाडणं लोगिगी रोहा ॥ ६१६९ ॥

‘एत एव’ अनन्तरोक्ता दोषाः स्त्रीवेदविषयाः ‘आदिसूत्रेषु’ सूत्रकृताङ्गान्तर्गतस्त्रीपरि- 25

१ °याच्छिर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, निर्ग्रन्थी निर्हरन्ती वा विशोधयन्ती वा नातिक्रामस्याश्नामिति द्वितीयसूत्रम् ॥ तथा निर्ग्रन्थ्याश्च ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको वा हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापद्येत’ अनुप्रविशेत् ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थी न शक्ययात् निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, तद् निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामतीति तृतीयसूत्रम् ॥ निर्ग्रन्थ्याश्चाक्षिण प्राणा वा बीजानि वा रजो वा पर्यापद्येत, ‘तच्च’ प्राणादिकं निर्ग्रन्थी न शक्ययाद् निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, तं निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामतीति चतुर्थसूत्रम् । इति सूत्रचतुष्टयार्थः कां० ॥ २ °यतैरेव तस्य कण्टकादेरुद्धरणं कर्त्तं कां० ॥ ३ °क्ताः चकाराद् अपरे च बहवो दोषाः कां० ॥

ज्ञाध्ययनादिषु सविस्तरं कथिताः । अत्र चाजापालक-शीतोष्ण-जम्बूपातनोपलक्षिता लौकिकी रोहायाः कथा । तद्यथा—

रोहा नामं परिव्वाइया । ताए अयावालगो दिट्ठो । सो ताए अभिरुईओ । तीए चितियं—विन्नाणं से परिकस्वामि । सो य तथा जंबूतरुवरारुद्धो । तीए फलाणि पणईओ ।
 5 तेण भन्नई—किं उण्हाणि देमि ? उयाहु सीयलाणि ? त्ति । तीए भण्णइ उण्हाणि । तओ तेण घूलीए उवरिं पाडियाणि, भणिया—स्वाहि त्ति । तीए फूमिउं घूर्लि अवणेउं खइयाणि । पच्छा सा भणइ—कहं भणसि उण्हाणि ? । तेण भन्नइ—जं उण्हयं होइ तं फूमिउं सीयली-कज्जइ । सा तुट्ठा । पच्छा भणति माइट्ठाणेणं—कंटओ मे लगो त्ति । सो उद्धरिउमारद्धो । तीए सणियंसणियं हासियं । सो वि तुसिणीओ कंटगं पुलोएत्ता भणइ—न दीसइ कंटगो
 10 त्ति । तीए तस्स पण्ही दिण्णा । एवं सो कइयवकंटउद्धरणेणं तीए खलीकओ । एवं साहुणो वि एवंविहा दोसा उप्पज्जंति ॥ ६१६९ ॥ किञ्च—

मिच्छते उड्डाहो, विराहणा फास भावसंबंधो ।

पाडिगमणादी दोसा, भुत्तमभुत्ते य षेयव्वा ॥ ६१७० ॥

मिथ्यात्वं नाम—निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरन्तं संयतं दृष्ट्वा लोको ब्रूयात्—यथा वादिनस्तथा
 15 कारिणोऽमी न भवन्ति । उड्डाहो वा भवेत्—अहो ! यद् एवमियं पादे गृहीता तद् नून-मन्यदाऽप्यनयोः साङ्गत्यं भविष्यति । विराधना वा संयमस्य भवति, कथम् ? इत्याह—
 'स्पर्शतः' शरीरसंस्पर्शेनोभयोरपि भावसम्बन्धो भवति । ततो भुक्तभोगिनोरभुक्तभोगिनोर्वा तयोः प्रतिगमनादयो दोषा ज्ञातव्याः ॥ ६१७० ॥ अथ मिथ्यात्वपदं भावयति—

दिट्ठे संका भोइय, घाडिग णाती य गामवहिया य ।

20 चत्तारि छ च लहु गुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१७१ ॥

आरक्खियपुरिसाणं, तु साहणे पावैती भवे मूलं ।

अणवट्ठो सेट्ठीणं, दसमं च णिवस्स कथितम्मि ॥ ६१७२ ॥

तस्याः कण्टकमुद्धरन् केनचिद् दृष्टः, तस्य च 'शङ्का' 'किं मन्ये भैथुनार्थम् ?' इति-
 लक्षणा यदि भवेत् तदा चतुर्लघु । भोजिकायाः कथने चतुर्गुरु । घाटितनिवेदने षड्लघु ।
 25 ज्ञातिज्ञापने षड्गुरु । ग्रामाद् बहिः कथने छेदः ॥ ६१७१ ॥

मूलादित्रयं पुनरित्थं मन्तव्यम्—

आरक्षिकपुरुषाणां कथने मूलं प्राप्नोति । श्रेष्ठिनः कथितेऽनवस्थाप्यं भवेत् । नृपस्य कथने
 'दशमं' पाराञ्चिकम् । एते संयतानां संयतीनां च परस्परं कण्टकोद्धरणे दोषा उक्ताः ॥ ६१७२ ॥^१

एए चेव य दोसा, अस्संजतिकाहि पच्छकम्मं च ।

१ °स्तरं परमगुरुभिः कथिताः । तदर्थिना सूत्रकृताङ्गटीकैवावलोकनीया । अत्र चाजा^० कां० ॥ २ °वती तहा मूलं भा० ॥ ३ निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टक मुद्धरन्तौ यदि केनचिद् दृष्टौ, तस्य च कां० ॥ ४ अथाऽसंयतैरसंयतीभिश्च कण्टकोद्धरणं कारयतां दोषानाह इत्यन्तरणं कां० ॥

गिहिर्हि पच्छकम्मं, तम्हा समणेहिं कायव्वं ॥ ६१७३ ॥

एत एव दोषा असंयतिकामिः कण्टकोद्धरणं कारयतो मन्तव्याः, 'पश्चात्कर्म च' अप्का-
येन हस्तप्रक्षालनरूपं तासु भवति । गृहिभिस्तु कारयतः पश्चात्कर्म भवति न पूर्वाक्ता दोषाः ।
अतः श्रमणैः श्रमणानां कण्टकोद्धरणं कर्तव्यम् ॥ ६१७३ ॥ अत्र परः प्राह—

एवं सुत्तं अफलं, सुत्तनिवातो तु असति समणाणं ।

5

गिहि अण्णत्तिथि गिहिणी, परउत्थिगिणी तिविह भेदो ॥ ६१७४ ॥

यदि संयतीभिः न कारयितव्यं तत एवं सूत्रमफलं प्राप्नोति । सूरिराह—सूत्रनिपातैः
श्रमणानामभावे मन्तव्यः । तत्र च प्रथमं गृहिभिः कण्टकोद्धरणं कारणीयम्, तदभावेऽ-
न्यतीर्थिकैः, तदप्राप्तौ गृहस्थाभिः, तदसम्भवे परतीर्थिकीभिरपि कारयितव्यम् । एषु च प्रत्येकं
त्रिविधो भेदः । तद्यथा गृहस्थस्त्रिविधः—पश्चात्कृतः श्रावको यथाभद्रकश्च । एवं परतीर्थि-
कोऽपि त्रिधा मन्तव्यः । गृहस्था परतीर्थिकी च त्रिविधा—स्थविरा मध्यमा तरुणी चेति ।
तत्र गृहस्थेन कारयन् प्रथमं पश्चात्कृतेन, ततः श्रावकेण, ततो यथाभद्रकेणापि कारयति ।
स च कण्टकाकर्षणानन्तरं प्रज्ञापनीयः—मा हस्तप्रक्षालनं कार्षीः । एवमुक्ते यद्यसावशौच-
वादी तदा हस्तं हस्तेनैव प्रोज्जति प्रस्फोटयति वा ॥ ६१७४ ॥ अथ शौचवादी ततः—

जइ सीसम्मि ण पुंछति, तणु पोत्तेसु व ण वा वि प्फोडे ।

15

तो सि अण्णेसि असति, दवं दलंति मा वोदगं घाते ॥ ६१७५ ॥

यदि हस्तं शीर्षे वा तनौ वा 'पोत्तेषु वा' वस्त्रेषु न प्रोज्जति न वा प्रस्फोटयति 'गृहे
गतो हस्तं प्रक्षालयिष्यामि' इति कृत्वा, ततः "से" तस्य अन्येषाम् 'असति' अभावे प्राशुक-
मात्मीयं द्रवं हस्तधावनाय ददति, मा 'उदकम्' अप्कायं घातयेदिति कृत्वा । गृहस्थानामभावे
परतीर्थिकेनापि कारयन् एवमेव पश्चात्कृतादिक्रमेण कारयेत् । तेषामभावे गृहस्थाभिरपि कार-
येत् ॥ ६१७५ ॥ कथम् ? इत्याह—

माया भगिणि धूया, अज्जिय णत्तीय सेस तिविधाओ ।

आगाढे कारणम्मि, कुसलेहिं दोहिं कायव्वं ॥ ६१७६ ॥

या तस्य निर्ग्रन्थस्य माता भगिनी दुहिता वा 'अर्थिका वा' पितामही 'नप्तृका वा' पौत्री
तया कारयितव्यम् । एतासामभावे याः 'शेषाः' अनालबद्धाः स्त्रियस्ताभिरपि कारयेत् । ताश्च 25
त्रिविधाः—स्थविरा मध्यमास्तरुण्यश्च । तत्र प्रथमं स्थविरया, ततो मध्यमया, ततस्तरुण्याऽपि
कारयितव्यम् । आगाढे कारणे कुशलाभ्यां द्वाभ्यामपि कण्टकोद्धरणं कर्तव्यम्, कारयितव्य-

१ 'यतीभिः कण्टकोद्धरणं सूत्रेऽनुज्ञातमपि साधुभिः न कार० कां० ॥ २ 'तः सूत्राव-
तारः श्रमणानाम् 'असति' अभावे कां० ॥ ३ मा वा दगं ताभा० कां० । एतदनुसारेणैव कां०
टीका, दृश्यतां टिप्पणी ४ ॥ ४ तस्य 'अन्यस्य' अशौचवादिनः 'असति' अभावे प्रासुकमात्मीयं
द्रवं हस्तधावनाय ददति, मा शौचवादितया गृहं गतः सन् 'दकम्' अप्कायं घातयेदिति
कृत्वा । हन्त्यर्थाश्चेतिवदन्न(?) चौरादिको हन्घातुरवगन्तव्यः । तथा गृहस्थानां कां० ॥
५ 'आगाढे कारणे' अन्येनोद्धर्तुमशक्य-प्रबलव्यथाकारिकण्टकलक्षणे कुशलाभ्यां कां० ॥

मित्यर्थः ॥ ६१७६ ॥ के पुनस्ते द्वे ? इत्याह—

गिहि अण्णतित्थि पुरिसा, इत्थी वि य गिहिणि अण्णतित्थीया ।

संबंधि एतरा वा, वइणी एमेव दो एते ॥ ६१७७ ॥

गृहस्थपुरुषोऽन्यतीर्थिकपुरुषश्चेति द्वयम्, गृहस्थी अन्यतीर्थिकी चेति वा द्वयम्, सम्बन्धिनी 'इतरा वा' असम्बन्धिनी व्रतिनी एवं वा द्वयम् । एतेषां द्विकानामन्यतरेण कुशलैः आगाढे कारणे कारयितव्यम् ॥ ६१७७ ॥ आह—'श्रमणानामभावे सूत्रनिपातो भवति' (गा० ६१७४) इत्युक्तम्, कदा पुनरसौ साधूनामभावो भवति ? इत्याह—

तं पुण सुण्णारण्णे, दुट्टारण्णे व अकुसलेहिं वा ।

कुसले वा दूरत्थे, ण चएइ पदं पि गंतुं जे ॥ ६१७८ ॥

10 'साधवो न भवन्ति' इति यदुक्तं तत् पुनरित्थं सम्भवति—'शून्यारण्यं' ग्रामादिभिर्विहरिता अटवी, 'दुष्टारण्यं वा' व्याघ्र-सिंहादिभयाकुलम्, एतयोः साधूनामभावो भवेत् । उपलक्षणत्वाद् अशिवादिभिः कारणैरेकाकी सज्जात इत्यपि गृह्यते । एषा साधूनामसदसत्ता । सदसत्ता तु सन्ति साधवः परमकुशलाः—कण्टकोद्धरणेऽदक्षाः, अथवा यः कुशलः सः 'दूरस्थः' दूरे वर्तते, स च कण्टकविद्धपादः पदमपि गन्तुं न शक्नोति ततः पूर्वाक्ता यतना कर्तव्या 15 ॥ ६१७८ ॥ अथ सामान्येन यतनामाह—

परपक्ख पुरिस गिहिणी, असोय-कुसलाण मोत्तु पडिवक्खे ।

पुरिस जयंत मणुण्णे, होंति मपक्खेतरा वा तू ॥ ६१७९ ॥

इह प्रथमं पश्चाद्धै व्याख्याय ततः पूर्वाद्धै व्याख्यास्यते । ये 'यतमानाः' संविद्वाः साम्भोगिकाः पुरुषास्तैः प्रथमं कारयेत्, तदभावे अमनोज्ञैः—असाम्भोगिकैः, तदभावे ये इतरे— 20 पार्श्वस्थादयस्तैर्वा कारयेत् । एषा स्वपक्षे यतना मणिता । अथैव स्वपक्षो न प्राप्यते ततः 'परपक्खे'त्यादि पूर्वाद्धैम्—'परपक्षे' गृहस्था-ऽन्यतीर्थिकरूपे प्रथमं पुरुषैः, ततः 'गेहिनीभिः' स्त्रीभिरपि कारयेत्, तत्राप्यशौचवादिभिः कुशलैश्च कारापणीयम् । अत एवाह—अशौचवादि-कुशलानां 'प्रतिपक्षाः' ये शौचवादिनोऽकुशलाश्च तान् मुक्त्वा कारयितव्यम् । अथै- 25 तेऽपि न प्राप्यन्ते तदा संयतीभिरपि कारयेत्, तत्रापि प्रथमं मातृ-भगिन्यादिभिर्नालबद्धाभिः, तदभावेऽसम्बन्धिनीभिरपि स्थविरा-मध्यमा-तरुणीभिर्यथाक्रमं कारयेत् ॥ ६१७९ ॥

कथं पुनस्तया कण्टक उद्धरणीयः ? इत्याह—

सल्लुद्धर णक्खेण व, अच्छिव वत्थंतरं व इत्थीसु ।

भूमौ-कट्ट-तलोरुसु, काऊण सुसंवुडा दो वि ॥ ६१८० ॥

शरयोद्धरणेन नखेन वा पादमस्पृशन्ती कण्टकमुद्धरति । अथैवं न शक्यते ततो वस्त्रा- 30 न्तरितं पादं भूमौ कृत्वा यद्वा काष्ठे वा तले वा ऊरौ वा कृत्वा उद्धरेत् । 'द्वावपि च' संयती-संयतौ सुसंवृतावुपविशतः । एषः 'स्त्रीषु' कण्टकमुद्धरन्तीषु विधिरवगन्तव्यः ॥ ६१८० ॥

१ 'ति "जे" इति पादपूरणे निपातो वाक्यालङ्कारे, ततः कां० ॥ २ 'त् । 'तुः' पाद-पूरणे । एषा कां० ॥ ३ 'न "णक्खेण व" चि नखहरणिकया वा पादं कां० ॥

एवमेव य अच्छिर्मि, चंपादिदुंतौ णवरि नाणसं ।

निगंगंथीण तहेव य, णवरिं तु असंबुडा काई ॥ ६१८१ ॥

एवमेव अस्मिन्नेऽपि सर्वमपि वक्तव्यम् । 'नवरं' नानात्वं चम्पादृष्टान्तोऽत्र भवति । यथा किल चम्पायां सुभद्रया तस्य साधोश्चक्षुषि पतितं तृणमपनीतं तथाऽन्यस्यापि साधो-
श्चक्षुषि प्रविष्टस्य तृणादेः कारणे निर्भ्रंथ्याऽपनयनं सम्भवतीति दृष्टान्तभावार्थः । निर्भ्रन्थी-5
नामपि सूत्रद्वयं तथैव वक्तव्यम् । नवरम्—काचिदसंबुता भवति ततः प्रतिगमनादयः पूर्वोक्ता
दोषा भवेयुः । द्वितीयपदे निर्भ्रन्थस्तासां प्रागुक्तविधिना कण्टकादिकमुद्धरेत् ॥ ६१८१ ॥

॥ कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतं समाप्तम् ॥

दु र्ग प्र कृ त म्

सूत्रम्—

10

निगंगंथे निगंगंथिं दुगंगंसि वा विसमंसि वा पव्वयंसि
वा पक्खुलमाणिं वा पवडमाणिं वा गिणहमाणे वा
अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ७ ॥

निगंगंथे निगंगंथिं सेयंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा
उदगंसि वा ओकसमाणिं वा ओवुज्झमाणिं वा
गिणहमाणे वा अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ८ ॥

15

निगंगंथे निगंगंथिं नावं आरुभमाणिं वा ओरुभमाणिं
वा गिणहमाणे वा अवलंबमाणे वा नातिकमइ ९ ॥

अस्य सूत्रत्रयस्य सम्बन्धमाह—

सो पुण दुग्गे लग्गेज्ज कंटओ लोयणम्मि वा कणुगं ।

20

इति दुग्गसुत्तजोगो, थला जलं चेषरे दुविहे ॥ ६१८२ ॥

यः पूर्वसूत्रे पादप्रविष्टः कण्टको लोचने वा कणुकं प्रविष्टपुक्तं स कण्टकस्तच्च कणुकं
दुर्गे गच्छतः प्रायो लोत्, अतो दुर्गसूत्रमारभ्यते । 'इति' एष दुर्गसूत्रस्य योगः—सम्बन्धः ।
दुर्गं च—स्थलं ततः स्थलाज्जलं भवतीति कृत्वा दुर्गसूत्रानन्तरम् 'इतरस्मिन्' जलप्रतिबद्धे
'द्विविधे' पक्कविषये नौविषये च सूत्रे आरम्भः क्रियते ॥ ६१८२ ॥

25

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्भ्रन्थो निर्भ्रन्थी दुर्गे वा विषमे वा पर्वते वा
'पक्खुलमाणिं व' चि प्रकर्षेण स्थलद्वया गच्छन्तीम्, भूमावसम्प्राप्तां वा पतन्तीम्,

१ यथा कण्टकोद्धरणसूत्रे उत्सर्गतोऽपवाहकश्चोक्तं एवमेव कां० ॥

पतितुकामामित्यर्थः । “पवडमाणि व” चि प्रकर्षेण—भूमौ सर्वैरपि गात्रैः पतन्तीम् । “गिण्ड-
माणे व” चि बाह्यादावङ्गे गृह्णन् वा, “अवलम्बमाणे व” चि “अवलम्बमानो वा” बाह्यादौ
गृहीत्वा धारयन्; अथवा ‘गृह्णन्’ सर्वाङ्गीणां धारयन्, ‘अवलम्बमानः’ देशतः करेण गृह्णन्,
साहयन्नित्यर्थः । नातिक्रामति स्वाचारमाज्ञां वा इति प्रथमसूत्रम् ॥

५ द्वितीयसूत्रमप्येवमेव । नवरम्—सेको नाम—पङ्के पनके वा सजले यत्र निमज्ज्यते
तत्र वा, पङ्कः—कर्दमः तत्र वा, पनको नाम—आगन्तुकः प्रतनुद्रवरूपः कर्दम एव तत्र वा,
उदकं प्रतीतं तत्र वा, “ओकसमाणि व” चि ‘अपकसन्तीं वा’ पङ्क-पनकयोः परिहसन्तीं
“ओवुज्जमाणि व” चि ‘अपोह्यमानां वा’ सेकेन उदकेन वा नीयमानां गृह्णन् वा अवलम्बमानो
वा नातिक्रामति ॥

10 तृतीयसूत्रे निर्भ्रन्थीमेव नावर्मारोहन्तीं वा अवरोहन्तीं वा गृह्णानो वा अवलम्बमानो वा
नातिक्रामति इति सूत्रत्रयार्थः^१ ॥ सम्प्रति भाष्यकारो विषमपदानि व्याचष्टे—

तिविहं च होति दुर्गं, रुक्खे सावय मणुस्सदुर्गं च ।

णिक्कारणम्मि गुरुगा, तन्थ वि आणादिणो दोसा ॥ ६१८३ ॥

त्रिविधं च भवति दुर्गम्, तद्यथा—वृक्षदुर्गं श्वापददुर्गं मनुष्यदुर्गं च । यद् वृक्षैरतीव
15 गहनतया दुर्गमं यत्र वा पथि वृक्षः पतितः तद् वृक्षदुर्गम् । यत्र व्याघ्र-सिंहादीनां भयं
तत् श्वापददुर्गम् । यत्र म्लेच्छ-बोधिकादीनां मनुष्याणां भयं तद् मनुष्यदुर्गम् । एतेषु
त्रिष्वपि दुर्गेषु यदि निष्कारणे निर्भ्रन्थी गृह्णाति अवलम्बते वा तदा चतुर्गुणं, आज्ञा-
दयश्च दोषाः ॥ ६१८३ ॥

मिच्छते सतिकरणं, विराहणा फास भावसंबंधो ।

20 पडिगमणादी दोसा, भुत्ता-ऽभुत्ते व णेयव्वा ॥ ६१८४ ॥

निर्भ्रन्थी गृह्णन्तं तं दृष्ट्वा कोऽपि मिथ्यात्वं गच्छेत्—अहो ! मायाविनोऽमी, अन्यद्
बदन्ति अन्यच्च कुर्वन्ति । स्मृतिकरणं वा भुक्तभोगिनो भवति, अभुक्तभोगिनस्तु कुतूहलम् ।
ततश्च संयमविराधना । स्पर्शतश्च भावसम्बन्धो भवति । ततः प्रतिगमनादयो दोषा भुक्ता-
नामभुक्तानां वा साधु-साध्वीनां ज्ञातव्याः ॥ ६१८४ ॥ अथ विषमपदं व्याख्याति—

25 तिविहं च होति विसमं, भूमिं सावय मणुस्सविसमं च ।

तम्मि वि सो चेव गमो, णावोदग सेय जतणाए ॥ ६१८५ ॥

त्रिविधं च भवति विषमम्—भूमिविषमं श्वापदविषमं मनुष्यविषमं च । भूमिविषमं नाम—
गर्ता-पाषाणाद्याकुलो भूभागः, श्वापद-मनुष्यविषमे तु श्वापद-मनुष्यदुर्गवद् मन्तव्ये । अत्र
भूमिविषमेणाधिकारः । पर्वतपदं तु प्रतीतत्वाद् न व्याख्यातम् । ‘तस्मिन्नपि’ विषमे पर्वते वा
30 निर्भ्रन्थी गृह्णतश्चतुर्गुरुकप्रायश्चित्तादिरूपः स एव गमो भवति यो दुर्गे भणितः । तथा ‘नावु-

१ °म् ‘आरोहन्तीं वा’ प्रविशन्तीम् ‘अवरोहन्तीं वा’ उत्तरन्तीं गृह्णानो कां० ॥
२ °शः ॥ अथ भाष्यं भा० ॥ ३ °रुकाः । ‘तस्मिन्नपि’ तादृशेऽपि दुर्गे निर्भ्रन्थ्या निष्कारणे
ग्रहणेऽवलम्बने वाभाह्यादयो दोषाः ॥ ६१८३ ॥ अपरे चामी दोषाः—मिच्छते कां० ॥

दके सेकादौ च' वक्ष्यमाणस्वरूपे निर्ग्रन्थीं गृह्यतो निष्कारणे त एव दोषाः । "जयणाए" ति कारणे यतनया दुर्गादिषु गृह्णीयादवलम्बेत वा । यतना चाप्रतो वक्ष्यते ॥ ६१८५ ॥

अथ प्रस्खलन-प्रपतनपदे व्याचष्टे—

भूमीँ असंपत्तं, पत्तं वा हत्थ-जाणुगादीहिं ।

पक्खुलणं णायव्वं, पवडण भूमीय गत्तेहिं ॥ ६१८६ ॥

भूमावसम्भासं हस्त-जानुकादिभिः प्राप्तं वा प्रस्खलनं ज्ञातव्यम् । भूमौ प्राप्तं सर्वगात्रैश्च यत् पतनं तत् प्रपतनम् ॥ ६१८६ ॥

अहवा वि दुग्ग विसमे, थद्धं मीतं व गीत थेरो तु ।

सिचयंतरेतरं वा, गिण्हंतो होति निदोसो ॥ ६१८७ ॥

'अथवा' इति प्रकारान्तरद्योतकः । उक्तास्तावद् निर्ग्रन्थीं गृह्यतो दोषाः, परं द्वितीयपदे 10 दुर्गे विषमे वा तां स्तब्धां मीतां वा गीतार्थः स्वविरः सिचयेन-वस्त्रेणान्तरिताम् इतरां वा गृह्यन् निदोषो भवति ॥ ६१८७ ॥ व्याख्यातं प्रथमसूत्रम् । सम्प्रति द्वितीयसूत्रं व्याख्याति—

पंको खलु चिक्खल्लो, आगंतू पयणुओ दुओ षणओ ।

सो पुण सजलो सेओ, सीतिज्जति जत्थ दुविहे वी ॥ ६१८८ ॥

पङ्कः खलु चिक्खल्ल उच्यते । आगन्तुकः प्रतनुको द्रुतश्च पनकः । यत्र पुनः 'द्विविधेऽपि' 15 पङ्के पनके वा "सीद्वज्जति" निमज्जते स पुनः सजलः सेक उच्यते ॥ ६१८८ ॥

पंक-पणएसु नियमा, ओगसणं बुब्भणं सिया सेए ।

थिमियम्मि णिमज्जणता, सजले सेए सिया दो वि ॥ ६१८९ ॥

पङ्क-पनकयोर्नियमाद् 'अपकसनं' हसनं भवति । सेके तु "बुज्जणं" 'अपोहनं' पानीयेन हरणं स्यात् । स्तिमिते तु तत्र निमज्जनं भवेत् । सजले तु सेके 'द्वे अपि' अपवहन-निमज्जने 20 स्याताम् ॥ ६१८९ ॥ अथ तृतीयं नौसूत्रं व्याख्याति—

ओयारण उत्तारण, अत्थुरण ववुग्गहे य सतिकारो ।

छेदो व दुवेगयरे, अतिपिच्छण भाव मिच्छत्तं ॥ ६१९० ॥

कारणे निर्ग्रन्थीं नावम् 'अवतारयन्' आरोपयन् उत्तारयन् वा यद्यास्तरणं वपुर्महं वा करोति तदा स्मृतिकारो भुक्तभोगिनोस्तयोर्भवति । छेदो वा नस्त्रादिभिर्द्वयोरेकतरस्य भवेत् । अतिप्रेरणे 25 च 'भावः' मैथुनाभिलाष उत्पद्येत । मिथ्यात्वं वा तद् इष्ट्वा कश्चिद् गच्छेत् ॥ ६१९० ॥

एते नावुदके निर्ग्रन्थीं गृह्यतो दोषा उक्ताः । अथ लेपोपरि सन्तारयतो दोषानाह—

अंतोजले वि एवं, गुज्जंगप्फास इच्छऽणिच्छंते ।

मुब्बेज्ज व आयत्ता, जा होउ करेतु वा हावे ॥ ६१९१ ॥

'अन्तर्जलेऽपि' जलाभ्यन्तरेऽपि गच्छन्तीं गृह्यत एवमेव दोषा मन्तव्याः । तथा गुब्बाङ्ग-30 स्पर्शो मोह उदियात्, उदिते च मोहे यदि इच्छति नेच्छति वा तत उभयथाऽपि दोषाः ।

१ 'पत्तं, संपत्तं वा वि हत्थ-जाणुहिं ताभा० ॥ २ 'तनमिति ॥ ६१८६ ॥ अथ प्रथम-सूत्रविषयं द्वितीयपदमाह—अहवा का० ॥

यद्वा स उदीर्णमोहस्तां जलमध्ये मुञ्चेत्, आयत्ता यस्माद् भवतु करोतु वा 'हावान्' मुख-
विकारानिति । कारणे तु नावुदके लेपोपरि वा अवतारणं उत्तारणं वा कुर्वन् यतनया गृही-
याद् अवलम्बेत वा ॥ ६१९१ ॥ अथ ग्रहणा-ऽवलम्बनपदे व्याख्याति—

सम्बन्धिं तु ग्रहणं, करेहिं अवलंबणेगदेसम्भि ।

४ जह सुचं तासु कयं, तहेव वतिणो वि वतिणीए ॥ ६१९२ ॥

ग्रहणं नाम सर्वाङ्गीणं कराभ्यां यद् गृह्यते । अवलम्बनं तु तद् उच्यते यद् एकस्मिन्
देशे—बाह्यादौ ग्रहणं क्रियते । तदेवं यथा तासु निर्भ्रन्थीषु 'सूत्रं' सूत्रत्रयं कृतम् । किमुक्तं
भवति !—यथा निर्भ्रन्थो निर्भ्रन्थ्याः कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कुर्वन् नाऽऽज्ञामतिक्रामतीति
सूत्रत्रयेऽपि भणितम् ; तथैवार्थत इदं द्रष्टव्यम्—'व्रतिनोऽपि' साधोरपि दुर्गादौ पङ्कादौ नावु-
१० दकादौ वा प्रपततो व्रतिन्या कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कर्तव्यम् ॥ ६१९२ ॥

कया पुनर्यतनया ? इति चेद् अत आह—

जुगलं गिलाणगं वा, असहुं अण्णेण वा वि अतरंतं ।

गोवालकंचुगादी, सारकखण णालबद्धादी ॥ ६१९३ ॥

'जुगलं नाम' बालो वृद्धश्च तद्वा, अपरं वा ग्लानम् अत एव 'असहिष्णुं' दुर्गादिषु गन्तु-
१५ मणकुवन्तम्, 'अन्येन वा' ग्लानत्ववर्जेन कारणेन 'अतरन्तम्' अशक्तम्, गोपालकञ्चुकादि-
परिधानपुरस्सरं नालबद्धा संयती, आदिग्रहणेनानालबद्धाऽपि संरक्षति, गृह्णाति अवलम्बते वा
इत्यर्थः ॥ ६१९३ ॥

॥ दुर्गप्रकृतं समाप्तम् ॥

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

२० सूत्रम्—

खित्तचित्तं निगंथिं निगंथे गिणहमाणे वा अव-
लंबमाणे वा नाइक्कमइ १० ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

ओबुञ्जंती व भया, संफासा रागतो व खिप्पेजा ।

२५ संबंधत्थविहिण्णु, वदंति संबंधमेयं तु ॥ ६१९४ ॥

पानीयेनापोष्णमाना वा भयात् क्षिप्येत, क्षिप्तचित्ता भवेदित्यर्थः । यद्वा संस्पर्शतो यो राग
उत्पद्यते तस्माद्वा तत्र साधावन्यत्र गते सति क्षिप्तचित्ता भवेत् । अतः क्षिप्तचित्तासूत्रमार-
भ्यते । एवं सम्बन्धार्थविधिज्ञाः सूरयोऽत्र सूत्रे एनं सम्बन्धं वदन्ति ॥ ६१९४ ॥

१ तदेवं व्याख्यातं तृतीयमपि सूत्रम् । सम्प्रति निर्भ्रन्थानामेतदेव सूत्रत्रयमतिदिश-
भाह—“जह सुचं तासु कयं” इत्यादि, यथा नि० का० ॥ २ “जुगलं नाम संजतं गिलाणं संजतिं
च गिलाणि, अथवा बाल-बुद्धा” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥ ३ यद्वा गृह्यतोऽवलम्बमानस्य वा
निर्भ्रन्थस्य सम्बन्धी यः संस्पर्शः तस्माद् यो राग का० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“खित्तचित्तं” ति क्षिप्तं—नष्टं राग-भया-ऽपमानैश्चित्तं यस्याः सा क्षिप्तचित्ता, तां निर्मन्थी निर्मन्थो गृह्णानो वाऽवलम्बमानो वा नातिक्रमति आज्ञामिति सूत्रार्थः ॥ अथैनं भाष्यकारो विस्तरेण परूपयितुमाह—

रागेण वा भयेण च, अहवा अवमाणिष्या णरिंदेण ।

एतेहिं खित्तचित्ता, वणिताति परूविता लोए ॥ ६१९५ ॥

5

रागेण यदि वा भयेनाथवा ‘नरेन्द्रेण’ प्रजापतिना, उपलक्षणमेतत्, सामान्येन वा प्रभुणा ‘अपमानिताः’ अपमानं ग्राहिताः, एतैः खलु कारणैः क्षिप्तचित्ता भवन्ति । ते च लोके उदाहरणत्वेन परूपिता वणिगादयः । तत्र रागेण क्षिप्तचित्ता यथा—वणिग्भार्या भर्तारं मृतं श्रुत्वा क्षिप्तचित्ता जाता ॥ ६१९५ ॥ भयेनापमानेन च क्षिप्तचित्तत्वे उदाहरणान्याह—

भयओ सोमिलबडुओ, सहसोत्थरिया य संजुगादीसु ।

10

णरवतिणा व पतीण च, विमाणिता लोगिगी खेत्ता ॥ ६१९६ ॥

‘भयतः’ भयेन क्षिप्तचित्तो यथा गजसुकुमालभारको जनार्दनभयेन सोमिलनामा ‘बटुकः’ ब्राह्मणः । अथवा ‘संयुगादिषु’ संयुगं—सङ्ग्रामस्तत्र, आदिशब्दात् परबलसमापतनादिपरिग्रहः, तैः, गाथायां सप्तमी तृतीयार्थे, ‘सहसा’ अतर्कितम् ‘अवस्तृताः’ समन्ततः परिगृहीता मनुष्या भयेन क्षिप्तचित्ता भवन्ति । एवं भयेन क्षिप्तचित्तत्वे उदाहरणमुक्तम् । सम्प्र-15 त्यपमानत आह—नरपतिना समस्तद्रव्यापहरणतः काचिद् विमानिता पत्या वा काचिन्महेलाऽपमानिता क्षिप्तचित्ता भवेत् । एवमादिका लौकिकी क्षिप्तचित्ता मन्तव्या ॥ ६१९६ ॥

सम्प्रति लोकोत्तरिकीं तामेवाह—

रागम्मि रायखुडी, जड्जाति तिरिक्ख चरिय वातम्मि ।

रागेण जहा खेत्ता, तमहं वोच्छं समासेणं ॥ ६१९७ ॥

20

‘रागे’ सप्तमी तृतीयार्थे रागेण क्षिप्तचित्ता यथा वक्ष्यमाणा राजक्षुल्लिका । भयेन यथा ‘जड्जादीन्’ हस्तिप्रभृतीन् तिरश्चो दृष्ट्वा । अपमानतो यथा चरिकया कयाचिद् वादे पराजिता सती काचिन्निर्मन्थी क्षिप्तचित्ता जायते । तत्र रागेण यथा राजक्षुल्लिका क्षिप्तचित्ताऽभवत् तदहं वक्ष्ये समासेन ॥ ६१९७ ॥

जियसत्तू य णरवती, पव्वज्जा सिक्खणा विदेसम्मी ।

25

काऊण पोतणम्मि, सव्वायं णिव्वुतो भगवं ॥ ६१९८ ॥

एक्का य तस्स भगिणी, रज्जसिरिं पयहिऊण पव्वइया ।

भातुयअणुराएणं, खेत्ता जाता इमा तु विही ॥ ६१९९ ॥

जितशत्रुर्नाम नरपतिः । तस्य प्रव्रज्याऽभवत्, धर्मं तथाविधानां स्थविराणामन्तिके श्रुत्वा प्रव्रज्यां स प्रतिपन्नवानित्यर्थः । प्रव्रज्यानन्तरं च तस्य ‘शिक्षणा’ ग्रहणशिक्षा आसेव-30 नाशिक्षा च प्रवृत्ता । कालान्तरे च स विदेशं गतः । पोतनपुरे च परतीर्थिभिः सह वाद उपस्थितः । ततस्तैः सह शोभनो वादः सद्वादस्तं दत्त्वा महतीं जिनशासनप्रभावनां कृत्वा स भगवान् ‘निर्वृतः’ मुक्तिपदवीमधिरूढः ॥ ६१९८ ॥

एका च 'तस्य' जितशत्रो राज्ञो भगिनी भ्रातुरनुरागेण राज्यश्रियं प्रहाय जितशत्रुप्रज-
ज्याप्रतिपत्त्यनन्तरं कियताऽपि कालेन प्रव्रजिता । सा च तं ज्येष्ठभ्रातरं विदेशे पोतनपुरे
कालगतं श्रुत्वा भ्रातुरनुरागेण 'क्षिप्ता' अपहृतचित्ता जाता । तत्र च 'अयम्' अनुशिष्टिरूप-
स्तस्याः प्रगुणीकरणे विधिः ॥ ६१९९ ॥ तमेवाह—

5 तेलोकदेवमहिता, तित्थगरा णीरता गता सिद्धि ।

थेरा वि गता केई, चरण-गुणपभावगा धीरा ॥ ६२०० ॥

तस्या भ्रात्रादिमरणं श्रुत्वा क्षिप्तचित्तीभूताया आश्वासनार्थमियं देशना कर्तव्या, यथा—
मरणपर्यवसानो जीवलोकः । तथाहि—ये तीर्थकरा भगवन्तः त्रैलोक्यदेवैः—त्रिभुवन-
निवासिभिर्भवनपत्यादिभिः महितास्तेऽपि 'नीरजसः' विगतसमस्तकर्मपरमाणवः सन्तो गताः
10 सिद्धिम् । तथा स्वविरा अपि केचिन्महीयांसो गौतमस्वामिप्रभृतयः 'चरण-गुणप्रभावकाः'
चरणं—चारित्रं गुणः—ज्ञानं ताभ्यां जिनशासनस्य प्रभावकाः 'धीराः' महासत्त्वा देव-दानवैरप्य-
क्षोभ्याः सिद्धिं गताः । तद् यदि भगवतामपि तीर्थकृतां महतामपि च महर्षीणामीदृशी
गतिस्ततः का कथा शेषजन्तूनाम् ? । तस्मादेतादृशीं संसारस्थितिमनुचिन्त्य न शोकः कर्तव्यं
इति ॥ ६२०० ॥ तथा—

15 बंमी य सुंदरी या, अन्ना वि य जाउ लोगजेड्ढाओ ।

ताओ वि अ कालगया, किं पुण सेसाउ अजाओ ॥ ६२०१ ॥

सुगमा (गा० ३७३८) ॥ ६२०१ ॥ अन्यच्च—

न हु होति सोतियव्वो, जो कालगतो दढो चरित्तम्मि ।

सो होति सोतियव्वो, जो संजमदुब्बलो विहरे ॥ ६२०२ ॥

20 "न हु" नैव स शोचयितव्यो भवति यश्चारित्रे दृढः सन् कालगतः । स खलु भवति
शोचयितव्यो यः संयमे दुर्बलः सन् विहृतवान् ॥ ६२०२ ॥ कथम् ? इत्याह—

जो जह व तह व लद्धं, भुंजति आहार-उवधिमादीयं ।

समणगुणमुक्कजोगी, संसारपवड्ढतो होति ॥ ६२०३ ॥

यो नाम यथा वा तथा वा, दोषदुष्टतया निर्दोषतया वा इत्यर्थः, लब्धमाहारोपध्यादिकं
25 'मुक्के' उपभोग-परिभोगविषयीकरोति स श्रमणानां गुणाः—मूलगुणोत्तरगुणरूपाः श्रमणगुणा-
स्तैर्मुक्ताः—परित्यक्तास्तद्रहिता ये योगाः—मनो-वाक्कायव्यापारास्ते श्रमणगुणमुक्तयोगाः ते यस्य
सन्ति स श्रमणगुणमुक्तयोगी संसारप्रवर्धको भवति । ततो यः संयमदुर्बलो विहृतवान् स एव
शोच्यः, भवदीयस्तु भ्रात्रादिः कालगतो दृढश्चारित्रे ततः स परलोकेऽपि सुगतिभागिति न
करणीयः शोकः ॥ ६२०३ ॥ सम्प्रति "जड्ढादितिरिक्ख" इत्यस्य व्याख्यानार्थमाह—

30 जड्ढादी तेरिच्छे, सत्थे अगणीय थणिय विज्जू य ।

ओमे पडिभेसणता, चरियं पुव्वं परूवेउं ॥ ६२०४ ॥

जड्ढः—हस्ती, आदिशब्दात् सिंहादिपरिग्रहः, तान् तिरश्चो दृष्ट्वा । किमुक्तं भवति ?—
गजं वा मदोन्मत्तं सिंहं वा गुञ्जन्तं व्याघ्रं वा तीक्ष्णनखर-विकरालमुखं दृष्ट्वा काऽपि निर्भन्धी

भयतः क्षिप्तचित्ता भवति । काऽपि पुनः 'शस्त्राणि' खञ्जादीन्यायुधानि दृष्ट्वा, इयमत्र भावना—
केनापि परिहासेनोद्गीर्णं खञ्जं कुन्तं क्षुरिकादिकं वा दृष्ट्वा काऽपि 'हा ! मामेष मारयति' इति
सहसा क्षिप्तचित्ता भवति । एवम् 'अम्रौ' प्रदीपनके लभे 'स्तनिते वा' मेघगर्जिते श्रुते विद्युत्
वा दृष्ट्वा भयतः क्षिप्तचित्ता भवेत् । एवंविधायां भयेन क्षिप्तचित्तायां को विधिः ? इत्याह—
'अवमा' तस्या अपि या लघुतरी क्षुल्लिका सा वक्ष्यमाणनीत्या तस्य सिंहादेः प्रतिभेषणां
करोति, तत इतरा भयं मुञ्चतीति । या तु वादे पराजिताऽपमानतः क्षिप्तचित्तीभूता तस्याः
प्रगुणीकरणार्थं यया चरिकया सा पराजिता तां पूर्वं 'प्ररूप्य' प्रज्ञाप्य तदनन्तरं तथा स्वमुखो-
च्चरितेन वचसा क्षिप्तचित्तोच्चारयितव्या ॥ ६२०४ ॥ अथापमानतः क्षिप्तचित्तां भावयति—

अवहीरिया व गुरुणा, पवत्तिणीए व कम्मि वि पमादे ।

वातम्मि वि चरियाए, परातियाए इमा जयणा ॥ ६२०५ ॥

10

'गुरुणा' आचार्येणावधीरिता, अथवा प्रवर्तिन्या कस्मिंश्चित् प्रमादे वर्तमाना सती गाढं
शिक्षिता भवेत् ततोऽपमानेन क्षिप्तचित्ता जायेत । यदि वा चरिकया वादे पराजिता इत्यप-
मानतः क्षिप्तचित्ता स्यात् । तस्यां च भयेन क्षिप्तचित्तायामियं यतना ॥ ६२०५ ॥

कण्णम्मि एस सीहो, गहितो अह धारिओ य सो हत्थी ।

खुल्लतरिया तुज्झं, ते वि य गमिया पुरा पाला ॥ ६२०६ ॥

15

इह "पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्" "पाला" इत्युक्ते हस्तिपालाः सिंहपाला वा
द्रष्टव्याः । तेऽपि 'पुरा' पूर्वं 'गमिताः' प्रतिबोधिताः कर्तव्याः, यथा—अस्माकमेका क्षुल्लिका
युष्मदीयं सिंहं हस्तिनं वा दृष्ट्वा क्षोभमुपागता, ततः सा यथा क्षोभं मुञ्चति तथा कर्तव्यम् ।
एवं तेषु प्रतिबोधितेषु सा क्षिप्तचित्तीभूता तेषामन्तिके नीयते, नीत्वा च तासां मध्ये या
तस्या अपि क्षुल्लिकाया लघुतरी तथा स सिंहः कर्णे धार्यते, हस्ती वा तथा धार्यते । ततः सा 20
क्षिप्तचित्ता प्रोच्यते—त्वत्तोऽपि या 'खुल्लतरा' अतिशयेन लघुस्तया एष सिंहः कर्णे धृतः,
अथवा हस्ती अनया धाटितः, त्वं तु विभेषि, किं त्वमेतस्या अपि मीरुर्जाता ?, धार्ष्ट्यमव-
लम्ब्यतामिति ॥ ६२०६ ॥

सत्थऽग्गी थंमेतुं, पणोल्लणं णस्सते य सो हत्थी ।

थेरी चम्म विकङ्कण, अलायचकं तु दोसुं तु ॥ ६२०७ ॥

25

यदि शस्त्रं यदि वाऽग्निं दृष्ट्वा क्षिप्ता भवेत् ततः शस्त्रमग्निं च विद्यया स्तम्भित्वा तस्य
पादाभ्यां प्रणोदनं कर्तव्यम्, भणितव्यं च तां प्रति—एषोऽस्माभिरग्निः शस्त्रं च पादाभ्यां
प्रणुन्नः, त्वं तु ततोऽपि विभेषीति । यदि वा पानीयेनार्द्धीकृतहस्तादिभिः सोऽग्निः स्पृश्यते,
भण्यते च—एतस्मादपि तव किं भयम् ? । तथा यतो हस्तिनस्तस्या भयमभूत् स हस्ती स्वयं
पराङ्मुखो गच्छन् दृश्यते, यथा—यतस्त्वं विभेषि स हस्ती 'नश्यति' नश्यन् वर्तते ततः 30
कथं त्वमेवं मीरोरपि मीरुर्जाता ? । तथा या गर्जितं श्रुत्वा भयमग्रहीत् तं प्रति उच्यते—
स्थविरा नमसि शुष्कं चर्म विकर्षति; एवं चोक्त्वा शुष्कचर्मण आकर्षणशब्दः श्राव्यते, ततो
भयं जरयति । तथा यदि अग्नेः स्तम्भनं न ज्ञायते तदा 'द्वयोः' अम्रौ विद्युति च भयं प्रप-

आया अकृतचक्रं पुनः पुनरकस्माद् दश्यते यावदुभयोरपि भयं जीर्णं भवति ॥ ६२०७ ॥

अथ वादे पराजयादपमानतः क्षिप्तचित्तीभूताया यतनामाह—

एईएँ जिता मि अहं, तं पुण सहसा ण लक्खियं णाए ।

धिकतकतितव लज्जाविताए पउणायई खुड्डी ॥ ६२०८ ॥

५

तह वि य अठायमाणे, सारक्खमरक्खणे य चउगुरुगा ।

आणाइणो य दोसा, विराहण इमेहिं ठाणेहिं ॥ ६२०९ ॥

यया चरिकया सा पराजिता सा प्रज्ञाप्यते यथोक्तं प्राक् । ततः साऽऽगत्य वदति—

एतयाऽहं वादे जिताऽस्मि, 'तत् पुनः' स्वयंजयनमनया सहसा न लक्षितम्, ततो मे लोकस्य

पुरतो जयप्रवादोऽभवत् । एवमुक्ते सा चरिका धिक्कृतं—धिक्कारस्तत्कैतवेन—तद्याजेन 'लज्जाप्यते'

10 लज्जां प्राणते, लज्जां च प्राहिता सती साऽपसार्यते । ततः क्षिप्ता भण्यते—किमिति त्वमपमानं

गृहीतवती ? वादे हि ननु त्वयैषा पराजिता, तथा च त्वत्समक्षमेव एषा धिक्कारं प्राहितेति ।

एवं यतनायां क्रियमाणायाम् यदि सा भ्रुल्लिका प्रगुणीभवति ततः सुन्दरम् ॥ ६२०८ ॥

'तथापि च' एवं यतनायामपि च क्रियमाणायाम् 'अनवतिष्ठति' अनिवर्तमाने क्षिप्तचित्तत्वे

संरक्षणे वक्ष्यमाणयतनया कर्तव्यम् । अरक्षणे प्रायश्चित्तं चत्वारो गुरुकाः, आज्ञादयश्च दोषाः,

15 विराधना चामीभिः 'स्थानैः' प्रकारैर्भवति ॥ ६२०९ ॥ तान्येवाह—

छक्कायाण विराहण, झामण तेणे निवायणे चैव ।

अगड विसमे पडेज्ज व, तम्हा रक्खंति जयणाए ॥ ६२१० ॥

तया क्षिप्तचित्तया इतस्ततः परिभ्रमन्त्या षण्णां कायानां—पृथिवीकायिकादीनां विराधना

क्रियते । 'ध्यामनं' प्रदीपनकं तद् वा कुर्यात् । यदि वा स्तैन्यम्, अथवा निपातनमात्मनः

20 परस्य वा विधीयते । 'अवटे' कूपेऽथवाऽन्यत्र विषमे पतेत् । तदेवमसंरक्षणे इमे दोषास्तस्माद्

रक्षन्ति 'यतनया' वक्ष्यमाणया ॥ ६२१० ॥ साम्प्रतमेनामेव गाथां व्याचिख्यासुराह—

सस्सगिहादीणि दहे, तेणेज्ज व सा सयं व हीरेजा ।

मारण पिट्टणमुभए, तद्दोसा जं च सेसाणं ॥ ६२११ ॥

सस्यं—धान्यं तद्भूतं गृहं सस्यगृहं तदादीनि, आदिशब्दात् शेषगृहा-ऽऽपणादिपरिग्रहः,

25 'दहेत्' क्षिप्तचित्ततयाऽग्निप्रदानेन भस्मसात्कुर्यात्, एतेन ध्यामनमिति व्याख्यातम् । यदि वा

'स्तेनयेत्' चोरयेत्, अथवा सा स्वयं केनापि हियेत, अनेन स्तैन्यं व्याख्यातम् । मारणं

पिट्टनमुभयस्मिन् स्यात्, किमुक्तं भवति ?—सा क्षिप्तचित्तत्वेन परवशा इव स्वयमात्मानं मार-

येत् पिट्टयेद्वा, यदि वा परं मारयेत् पिट्टयेद्वा, सा वा परेण मार्यते पिच्छते वेति । "तद्दोसा

जं च सेसाणं" इति तस्याः—क्षिप्तचित्ताया दोषाद् यच्च 'शेषाणां' साध्वीनां मारणं पिट्टनं वा ।

30 तथाहि—सा क्षिप्तचित्ता सती यदा व्यापादयति पिट्टयति तदा परे स्वरूपमजानानाः शेषसा-

ध्वीनामपि घात-प्रहारादिकं कुर्युः तन्निमित्तमपि प्रायश्चित्तमरक्षणे द्रष्टव्यम् । शेषाणि तु

स्थानानि सुगमानीति न व्याख्यातानि ॥ ६२११ ॥

यदुक्तं “तस्माद् रक्षन्ति यतनया” (गा० ६२१०) इति तत्र यतनामाह—

महिष्ठिष उट्ट निवेसणे य, आहार विविचणा विउस्सग्गो ।

रक्खंताण य फिडिया, अगवेसणे ढोंति चउगुरुगा ॥ ६२१२ ॥

महर्द्धिको नाम—ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारी तस्य कथनीयम् । तथा “उट्ट निवेसणे य” चि मृदुबन्धैस्तथा संयतनीया यथा स्वयमुत्थानं निवेशनं च कर्तुं समर्था भवति । तथा यदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्या अभूत्’ इति ज्ञायते तदाऽपथ्याहारपरिहारेण स्निग्ध-मधु-रादिरूप आहारः प्रदातव्यः । “विविचण” चि उच्चारदेस्तस्याः परिष्ठापनं कर्तव्यम् । यदि पुनः ‘देवताकृत एष उपद्रवः’ इति ज्ञायते तदा प्राशुकैषणीयेन क्रिया कार्या । तथा “विउस्सग्गो” इति ‘क्लिमयं वातादिना धातुक्षोभः ? उत देवताकृत उपद्रवः ?’ इति परिज्ञानाय देवतारा-धनार्थं कायोत्सर्गः करणीयः । ततस्तयाऽऽकम्पितया कथिते सति तदनुरूपो यत्नो यथोक्तस्वरूपः 10 करणीयः । एवंप्रकृतामपि यदि सा कथञ्चित् स्फिटिता स्यात् ततस्तस्या गवेषणं कर्तव्यम् । अगवेषणे प्रायश्चित्तं चत्वारो गुरुकाः । एष द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२१२ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीपुः प्रथमतो महर्द्धिकद्वारं विवृणोति—

अम्हं एत्थ पिसादी, रक्खंताणं पि फिट्टति कताई ।

सा हु परिरक्खियव्वा, महिष्ठिगाऽऽरक्खिए कहणा ॥ ६२१३ ॥ 15

‘महर्द्धिके’ ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारिण्यारक्षके कथना कर्तव्या, यथा—‘अत्र’ एत-स्मिन्नुपाश्रयेऽस्माकं रक्षतामप्येषा ‘पिशाची’ ग्रथिला कदाचित् ‘स्फिटति’ अपगच्छति सा ‘हुः’ निश्चितं परिरक्षयितव्या, प्रतिपन्नचारित्रत्वादिति ॥ ६२१३ ॥

व्याख्यातं महर्द्धिकद्वारम् । अधुना “उट्ट निवेसणे य” इति व्याख्यानयति—

मिउंबंधेहिं तहा णं, जमेति जह सा सयं तु उट्टेति । 20

उत्वरग सत्थरहिते, बाहि कुडंडे असुभं च ॥ ६२१४ ॥

मृदुबन्धैस्तथा “णं” इति तां क्षिप्तचित्तां ‘यमयन्ति’ बध्नन्ति यथा सा स्वयमुत्तिष्ठति, तुशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वाद् निविशते च । तथा सा तस्मिन्नपवरके स्थाप्यते यत्र न किमपि शस्त्रं भवति, यतः सा क्षिप्तचित्ततया युक्तमयुक्तं वाऽजानती शस्त्रं दृष्ट्वा तेनाऽऽत्मानं व्यापा-दयेत् । तस्य चापवरकस्य द्वारं बहिः ‘कुडण्डेन’ वंशटोक्करादिना बध्यते येन न निर्गत्याप- 25 गच्छति । तथा अशून्यं यथा भवति एवं सा वारेण वारेण प्रतिजागर्षते, अन्यथा शून्यमा-त्मानमुपलभ्य बहुतरं क्षिप्तचित्ता भूयात् ॥ ६२१४ ॥

उत्वरगस्स उ असती, पुव्वकतऽसती य खम्मते अगडो ।

तस्सोवरिं च चक्रं, ण छिवति जह उप्फिडंती वि ॥ ६२१५ ॥

अपवरकस्य ‘असति’ अभावे ‘पूर्वकृते’ पूर्वखाते कूपे निर्जले सा प्रक्षिप्यते । तस्याभावेऽवटो 30 नवः खन्यते, खनित्वा च तत्र प्रक्षिप्यते । प्रक्षिप्य च तस्यावटस्योपरि ‘चक्रं’ रथाङ्गं स्थगनाय तथा दीयते यथा सा ‘उत्स्फिटन्त्यपि’ उल्ललयन्त्यपि तच्चक्रं ‘न च्छुपति’ न स्पृशति ॥ ६२१५ ॥

१ मउबंधेहिं तहा संजमंति ताभा० ॥

साम्प्रतं “आहार विगिञ्चना” इत्यादि व्याख्यानयति—

निद्ध महुरं च भर्त्तं, करीषसेजा य णो जहा वातो ।

‘देविय धाउक्खोभे, णातुस्सग्गो ततो किरिया ॥ ६२१६ ॥

अदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्याः सञ्जातः’ इति ज्ञायते तदा भक्तमपथ्यपरिहारेण स्निग्धं
३ महुरं च तस्यै दातव्यम्, शय्या च करीषमयी कर्तव्या, सा हि सौष्णा भवति, उष्णे च
वात-श्लेष्मापहारः, यथा च वातो न लभ्यते तथा कर्तव्यम् । तथा किमयं ‘दैविकः’ देवेन-
मृतादिना कृत उपद्रवः ? उत धातुक्षोभः ? इति ज्ञातुं देवताराधनाय ‘उत्सर्गः’ कायोत्सर्गः
क्रियते । तस्मिंश्च क्रियमाणे यद् आकम्पितया देवतया कथितं तदनुसारेण ततः क्रिया कर्तव्या ।
यदि दैविक इति कथितं तदा प्राशुकैषणीयेन तस्या उपचारः, शेषसाध्वीनां तपोवृद्धिः,
१० तदुपशमनाय च मन्नादिस्मरणमिति । अथ वातादिना धातुक्षोभ इति कथितं तदा स्निग्ध-
मधुराशुपचार इति ॥ ६२१६ ॥ सम्प्रति “रक्खंताण य फिडिण्”त्यादि व्याख्यानयति—

अगडे पलाय मग्गण, अण्णगणो वा वि जो ण सारक्खे ।

गुरुगा जं वा जत्तो, तेसिं च णिवेयणं काउं ॥ ६२१७ ॥

अगडे इति सप्तमी पञ्चम्यर्थे, ततोऽयमर्थः—‘अवटात्’ कृपाद्, उपलक्षणमेतद्, अप-
११ वरकाद्वा यदि पलायते कथमपि ततस्तस्याः ‘मार्गणम्’ अन्वेषणं कर्तव्यम् । तथा ये तत्राऽ-
न्यत्र वाऽऽसन्ने दूरे वाऽन्यगणा विद्यन्ते तेषां च निवेदनाकरणम्, निवेदनं कर्तव्यमिति
भावः । यथा—अस्मदीया एका साध्वी क्षिप्तचित्ता नष्टा वर्तते । ततस्तैरपि सा गवेषणीया,
दृष्टा च सा सङ्ग्रहणीया । यदि पुनर्न गवेषयन्ति नापि संरक्षन्ति स्वगणवर्तिन्या अन्यगण-
वर्तिन्या वा तदा तेषां प्रायश्चित्तं चत्वारः ‘गुरुकाः’ गुरुमासाः । यच्च करिष्यति षड्जीवनि-
२० कायविराधनादिकं यच्च प्राप्स्यति मरणादिकं तन्निमित्तं च तेषां प्रायश्चित्तमिति ॥ ६२१७ ॥

लुम्मासे पडियरिउं, अणिच्छमाणेसु भुज्जरओ वा ।

कुल-गण-संघसमाए, पुच्चगमेणं णिवेदेति ॥ ६२१८ ॥

पूर्वोक्तप्रकारेण तावत् प्रतिचरणीया यावत् षण्मासा भवन्ति । ततो यदि प्रशुणा जायते
तर्हि सुन्दरम् । अथ न प्रगुणीभूता ततः ‘भूयस्तरकमपि’ पुनस्तरामपि तस्याः प्रतिचरणं
२५ विधेयम् । अथ ते साधवः परिश्रान्ता भूयस्तरकं प्रतिचरणं नेच्छन्ति, ततस्तेष्वनिच्छत्सु
कुल-गण-सङ्घसमवायं कृत्वा ‘पूर्वगमेन’ ग्लानद्वारोक्तप्रकारेण तस्यै निवेदनीयम्, निवेदिते
च ते कुलादयो यथाक्रमं तां प्रतिचरन्ति ॥ ६२१८ ॥

अथ सा राज्यादीनां सञ्जातका भवेत् तदा ह्यं यतना—

रओ निवेदधम्मिं, तेसिं वयणे गवेसणा होति ।

३० ओसह वेजा संबधुवस्साए तीसु वी जवणा ॥ ६२१९ ॥

अदि राज्ञोऽन्येषां वा सा पुञ्यादिका भवेत् ततो राज्ञः, उपलक्षणमेतद्, अन्येषां वा

१ दिविवध ताभा० ॥ २ सोष्मा भ० का० ॥ ३ ष्दनां कृत्वा स्थानत्वम् । निवेदना
नाम-यथा अस्म० का० ॥

स्वजनानां निवेदनं क्रियते, यथा—युष्मदीयेषां पुत्र्यादिका क्षिप्तचित्ता जाता इति । एवं निवेदिते यदि भ्रुवते राजादयः, यथा—मम पुत्र्यादीनां क्रिया स्वयमेव क्रियमाणा वर्तते तत इहैव तामप्यानयत इति । ततः सा तेषां वचनेन तत्र नीयते, नीतायाश्च तत्र तस्या गवेषणा भवति । अयमत्र भावार्थः—साधवोऽपि तत्र गत्वा औषध-भेषजानि प्रयच्छन्ति प्रतिदिनं च शरीरस्वोदन्तं वहन्ति । यदि पुनः 'सम्बन्धिनः' स्वजना वदेयुः—वयमौषधानि वैद्यं वा ३ सम्प्रयच्छामः, परमस्माकमासन्ने उपाश्रये स्थित्वा यूयं प्रतिचरथ । तत्र यदि शोभनो भावस्तदा एवं क्रियते । अथ गृहस्वीकरणाय तेषां भावस्तदा न तत्र नयनं किन्तु खोपाश्रय एव धियते । तत्र च 'तिसृष्वपि' आहारोपधि-शय्यासु यतना कर्तव्या । एष द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२१९ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतः "रन्नो निवेद्यमी" इत्येतद् व्याख्यानयति—

पुत्रादीणं किरियं, सयमेव घरम्मि कोइ कारेति ।

10

अणुजाणंते य तर्हि, इमे चि गंतुं पडियरंति ॥ ६२२० ॥

यदि 'कोऽपि' राजाऽन्यो वा क्षिप्तचित्तायाः साध्व्याः स्वजनो गृहे 'स्वयमेव' साधुनिवेदनात् प्राग् आत्मनैव पुत्र्यादीनां 'क्रियां' चिकित्सां कारयति तदा तस्मै निवेदिते—'युष्मदीया क्षिप्तचित्ता जाता' इति कथिते यदि तेऽनुजानन्ति, यथा—अत्र समानयत इति; ततः सा तत्र नीयते, नीतां च सतीम् 'इमेऽपि' गच्छवासिनः साधवो गत्वा प्रतिचरन्ति ॥ ६२२० ॥ 15

ओसह विजे देमो, पडिजग्गह णं इहं ठिताऽऽसण्णं ।

तेसि च णाउ भावं, णं देति मा णं गिहीकुञ्जा ॥ ६२२१ ॥

कदाचित् स्वजना न्युः, यथा—औषधानि वैद्यं च वयं ददाः, केवलम् 'इह' अस्मिन्-स कमासन्ने प्रदेशे स्थिताः "णं" इति एनां प्रतिजागृत । तत्र तेषां यदि भावो विरूपो गृहस्वीकरणात्मकस्ततस्तेषां तथारूपं भावमिज्जिताकारकुशला ज्ञात्वा न ददति, न तेषामासन्ने 20 प्रदेशे नयन्तीति भावः । कुतः ? इत्याह—मा तां गृहस्वीकुर्युरिति हेतोः ॥ ६२२१ ॥

सम्प्रति "तीसु वी जयणे"त्येतद् व्याख्यानयति—

आहार उवहि सिज्जा, उग्गम-उप्पायणादिसु जयंति ।

वायादी खोभम्मि व, जयंति पत्तेग मिस्सा वा ॥ ६२२२ ॥

आहारे उपधौ शय्यायां च विषये उद्गमोत्पादनादिषु, आदिशब्दाद् एषणादिदोषपरिग्रहः, 25 'यतन्ते' यत्नपरा भवन्ति, उद्गमोत्पादनादोषविशुद्धाहाराद्युत्पादने प्रतिचरका अन्येऽपि च यतमानास्तां प्रतिचरन्तीति भावः । एषा यतना दैविके क्षिप्तचित्तत्वे द्रष्टव्या । एवं वातादिना धालुक्षोभेऽपि 'प्रत्येकं' साम्भोगिकाः 'मिश्रा वा' असाम्भोगिकैः सम्मिश्राः पूर्वोक्तप्रकारेण यतन्ते ॥ ६२२२ ॥

पुब्बुद्धिद्वो य विही, इह चि करंताण होति तह चेव ।

30

तेहच्छम्मि कयम्मि य, आदेसा तिणिण सुद्धा वा ॥ ६२२३ ॥

१ णं तर्हि ठियं सन्नं । तेसि भा० ताभा० ॥ २ ण जेंति ताभा० ॥ ३ तामित्येनां भा० ॥
४ अयंतां भा० कां० ताभा० ॥

यः पूर्व-प्रथमोद्देशके ग्लानसूत्रे उद्दिष्टः-प्रतिपादितो विधिः स एव 'इहापि' क्षिप्तचि-
त्तासूत्रेऽपि वैयावृत्यं कुर्वतां तथैव भवति ज्ञातव्यः । 'चैकित्ये च' चिकित्सायाः कर्मणि च
'कृते' प्रगुणीभूतायां च तस्यां त्रय आदेशाः प्रायश्चित्तविषया भवन्ति । एके ब्रुवते-गुरुको
व्यवहारः स्थापयितव्यः । अपरे ब्रुवते-लघुकः । अन्ये व्याचक्षते-लघुस्वकः । तत्र तृतीय
5 आदेशः प्रमाणम्, व्यवहारसूत्रोक्तत्वात् । अथवा सा 'शुद्धा' न प्रायश्चित्तभाक्, परवशतया
राग-द्वेषाभावेन प्रतिसेवनात् ॥ ६२२३ ॥ एतदेव विभावयिषुरिदमाह—

चतुरो य हुंति भंगा, तेसिं वयणम्मि होति पणवणा ।

परिसाए मज्झम्मी, पट्टवणा होति पच्छित्ते ॥ ६२२४ ॥

इह चारित्रविषये वृद्धि-हान्यादिगताश्चत्वारो भवन्ति भङ्गास्तेषां प्ररूपणा कर्तव्या । 'नोद-
10 कवचने च' 'कथं साऽप्रायश्चित्ती ?' इत्येवंरूपे 'प्रज्ञापना' सूरेः प्रतिवचनरूपा भवति । ततः
पर्षदो मध्ये अगीतार्थप्रत्ययनिमित्तं 'प्रायश्चित्तस्य' लघुस्वरूपस्य 'प्रस्थापना' प्रदानं तस्याः
शुद्धाया अपि कर्तव्यमिति ॥ ६२२४ ॥

सम्प्रति चतुरो भङ्गान् कथयन् प्रायश्चित्तदानाभावं भावयति—

वड्ढति हायति उभयं, अवड्ढियं च चरणं भवे चउहा ।

15 खइयं तहोवसमियं, मिस्समहक्खाय खेतं च ॥ ६२२५ ॥

कस्यापि चारित्रं वर्धते, कस्यापि चारित्रं हीयते, कस्यापि चारित्रं हीयते वर्धते च,
कस्यापि 'अवस्थितं' न हीयते न च वर्धते, एते चत्वारो भङ्गाश्चारित्रस्य । साम्प्रतममीषामेव
चतुर्णां भङ्गानां यथासङ्ख्येन विषयान् प्रदर्शयति—“खइयं” इत्यादि । क्षपकश्रेणिप्रतिपन्नस्य
क्षायिकं चरणं वर्धते । उपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तने औपशमिकं चरणं हानिमुपगच्छति ।
20 क्षायोपशमिकं तत्तद्भाग-द्वेषोत्कर्षा-ऽपकर्षवशतः क्षीयते परिवर्धते च । यथाख्यातं 'क्षिप्तं च'
पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् क्षिप्तचित्तचारित्रं चावस्थितम्, यथाख्यातचारित्रे सर्वथा
राग-द्वेषोदयाभावात् क्षिप्तचित्तचारित्रे परवशतया प्रवृत्तेः स्वतो राग-द्वेषाभावात् । तदेवं यतः
क्षिप्तचित्ते चारित्रमवस्थितं अतो नासौ प्रायश्चित्तभागिति ॥ ६२२५ ॥

पर आह—ननु सा क्षिप्तचित्ताऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं प्रवर्तिता बहुविधं चासमञ्जसतया
25 प्रलपितं लोक-लोकोत्तरविरुद्धं च समाचरितं ततः कथमेषा न प्रायश्चित्तभाक् ? अत्र सूरिराह—

कामं आसवदारेसु वड्ढियं पलवितं बहुविधं च ।

लोगविरुद्धा य पदा, लोउत्तरिया य आइण्णा ॥ ६२२६ ॥

न य बंधहेउविगलत्तणेण कम्मस्स उवचयो होति ।

लोगो वि एत्थ सक्खी, जह एस परव्वसा कासी ॥ ६२२७ ॥

30 'कामम्' इत्यनुमतौ अनुमतमेतद्, यथा—तयाऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं वर्तितं बहुविधं
च प्रलपितं लोकविरुद्धानि लोकोत्तरविरुद्धानि च पदानि 'आचीर्णानि' प्रतिसेवितानि ॥ ६२२६ ॥

तथापि 'न च' नैव तस्याः क्षिप्तचित्तायाः 'बन्धहेतुविकलत्वेन' बन्धहेतवः—राग-द्वेषादय-
स्तद्विकलत्वेन कर्मोपचयो भवति, कर्मोपचयस्य राग-द्वेषसमाचरिताद्यधीनत्वात्, तस्याश्च राग-

द्वेषविकलत्वात् । तस्याश्च राग-द्वेषविकलत्वं न वचनमात्रसिद्धं किन्तु लोकोऽपि 'अत्र' अस्मिन् विषये साक्षी, यथा—एषा सर्वं परवशाऽकार्षीदिति । ततो राग-द्वेषाभावान्न कर्मोपचयः, तस्य तदनुगतत्वात् ॥ ६२२७ ॥ तथा चाह—

राग-दोसाणुगया, जीवा कम्मस्स बंधगां होंति ।

रागादिविसेसेण य, बंधविसेसो वि अविगीओ ॥ ६२२८ ॥ 5

राग-द्वेषाभ्यामनुगताः—सम्बद्धा राग-द्वेषानुगताः सन्तो जीवाः कर्मणो बन्धका भवन्ति । ततः 'राग-द्वेषविशेषेण' राग-द्वेषतारतम्येन 'बन्धविशेषः' कर्मबन्धतर-तमभावः 'अविगीतः' अविप्रतिपन्नः । ततः क्षिप्तचित्ताया राग-द्वेषाभावतः कर्मोपचयाभावः ॥ ६२२८ ॥

अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रढयति—

कुणमाणा वि य चेद्वा, परतंता णट्टिया बहुविहातो । 10

किरियाफलेण जुज्जति, ण जहा एमेव एतं पि ॥ ६२२९ ॥

यथा 'नर्तकी' यन्ननर्तकी काष्ठमयी 'परतन्ना' परायत्ता परप्रयोगत इत्यर्थः, 'बहुधा अपि' बहुप्रकारा अपि, तुशब्दोऽपिशब्दार्थः, चेष्टाः कुर्वाणा 'क्रियाफलेन' कर्मणा न युज्यते; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण एनामपि क्षिप्तचित्तामनेका अपि विरुद्धाः क्रियाः कुर्वाणामकर्मको-पचयां पश्यत ॥ ६२२९ ॥ अथात्र परस्य मतमाशङ्कमान आह— 15

जइ इच्छसि मासेरा, अचेतणा तेण से चओ णत्थि ।

जीवपरिग्गहिया पुण, बोदी असमंजसं समता ॥ ६२३० ॥

यदि त्वमेतद् 'इच्छसि' अनुमन्यसे, यथा—“सासेरा” इति देशीपदत्वाद् यन्नमयी नर्तकी अचेतना तेन कारणेन “से” तस्याः 'चयः' कर्मोपचयो नास्ति, 'बोन्दिः' तनुः पुनः 'जीवपरिगृहीता' जीवेनाधिष्ठिता, जीवपरिगृहीतत्वाच्चावश्यं तद्विरुद्धचेष्टातः कर्मोपचयसम्भवः, 20 ततो या सासेरादृष्टान्तेन समता आपादिता सा 'असमञ्जसम्' अयुज्यमाना, अचेतन-सचेतनयोर्दृष्टान्त-दार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यात् ॥ ६२३० ॥ अत्राऽऽचार्यः प्राह—

चेयणमचेयणं वा, परतंतत्तेण णणु हु तुल्लाई ।

ण तथा विसेसितं एत्थ किंचि भणती सुण विसेसं ॥ ६२३१ ॥

इह वस्तु चेतनं वाऽस्तु अचेतनं वा, यदि परतन्त्रं तदा ननु 'हुः' निश्चितं 'परतन्त्रत्वेन' 25 परायत्ततया यतो द्वे अपि तुल्ये ततो न किञ्चिद् वैषम्यम् । पर आह—न त्वयाऽत्र परक-र्मोपचयचिन्तायां 'किञ्चिदपि' मनागपि विशेषितं येन 'जीवपरिगृहीतत्वेऽप्येकत्र कर्मोपचयो भवति, एकत्र न' इति प्रतिपद्यामहे । अत्राचार्यः 'भणति' ब्रूते—शृणु भण्यमानं विशेषम् ॥ ६२३१ ॥ तमेवाह—

णणु सो चेव विसेसो, जं एकमचेतणं सचित्तेगं । 30

जह चेयणे विसेसो, तह भणसु इमं णिसामेह ॥ ६२३२ ॥

ननु 'स एव' यन्ननर्तकी-स्वाभाविकनर्तकीदृष्टान्तसूचितो विशेषः—यद् 'एकं शरीरं'

सङ्गनर्तकीस्तत्कं परायत्ततया चेष्टमानमप्यचेतनम्, 'एकं तु' स्वाभाविकनर्तकीशरीरं स्वायत्ततया प्रवृत्तेः 'सचित्तं' सचेतनमिति । पर आह—यथा एष चेतने विशेषो निःसन्दिग्धप्रतिपत्ति-विषयो भवति तथा 'भणत' प्रतिपादयत । आचार्यः प्राह—ततः 'इदं' वक्ष्यमग्नं 'निशम्य' आकर्णय ॥ ६२३२ ॥ तदेवाह—

६ जो पेच्छिओ परेणं, हेऊ वसणस्स होइ कायाणं ।

तत्थ न दोसं इच्छसि, लोणेण समं तहा तं च ॥ ६२३३ ॥

यः परेण प्रेरितः सन् 'कायानां' पृथिव्यादीनां 'व्यसनस्य' सङ्घटन-परितापव्यादिरूपस्य 'हेतुः' कारणं भवति 'तत्र' तस्मिन् परेण प्रेरिततया कायव्यसनहेतौ यथा न त्वं दोषमिच्छसि, अनात्मवशतया प्रवृत्तेः । कथं पुनर्दोषं नेच्छामि ? इत्यत आह—'लोकेन समं' लोकेन सह, 10 लोके तथादर्शनत इत्यर्थः । तथाहि—यो यत्रानात्मवशतया प्रवर्तते तं तत्र लोको निर्दोष-मभिमन्यते । अत एव परप्रेरिततया कायव्यसनहेतुं निर्दोषमभिमन्यताम् । यथा च तं निर्दोषमिच्छसि तथा 'तामपि च' क्षिप्तचित्तां निर्दोषां पश्य, तस्या अपि परायत्ततया तत्परूपासु चेष्टासु प्रवृत्तेः ॥ ६२३३ ॥ एतदेव सविशेषं भावयति—

पस्संतो वि य काए, अपच्चलो अप्पगं विधारेउं ।

15 जह पेच्छित्तो अदोसो, एमेव इमं पि पासामो ॥ ६२३४ ॥

यथा परेण प्रेरित आत्मानं 'विधारयितुं' संस्थापयितुम् 'अप्रत्यलः' असमर्थः सन् पश्यन्नपि 'कायान्' पृथिवीक यिकादीन् विराधयन् अन्निकापुत्राचार्य इव 'अदोषः' निर्दोषः; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण परायत्ततया प्रवृत्तिलक्षणेन 'इमामपि' क्षिप्तचित्तामदोषां पश्यामः ॥ ६२३४ ॥

इह पूर्वं प्रगुणीभूतायास्तस्याः प्रायश्चित्तदानविषये त्रय आदेशा गुरुकादय उक्ता अतस्ता- 20 नेव गुरुकादीन् प्ररूपयति—

गुरुगो गुरुगतरागो, अहागुरुगो य होइ ववहारो ।

लहुओ लहुयतरागो, अहालहुगो य ववहारो ॥ ६२३५ ॥

लहुसो लहुसतरागो, अहालहुसो य होइ ववहारो ।

एतेमिं पच्छित्तं, वोच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥ ६२३६ ॥

25 गुरुतो य होइ मासो, गुरुगतरागो य होइ चउमासो ।

अहगुरुगो लम्मासो, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३७ ॥

तीसा य पण्णवीसा, वीसा पन्नरसेव य ।

दस पंच य दिवसाहं, लहुसगपक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३८ ॥

गुरुगं च अट्ठमं खलु, गुरुगतरागं च होइ दसमं तु ।

30 आहागुरुग दुवालस, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३९ ॥

छट्ठं च चउत्थं वा, आयंबिल-एगठाण-पुरिमड्ढा ।

निच्चियगं दायव्वं, अहलहुसगगम्मि सुद्धो वा ॥ ६२४० ॥

आसां षण्णामपि गाथानां व्याख्या पूर्ववत् (गा० ६०३९ तः ४४) । नवरम्—

इहानीतिरर्थवत्कार्यं यथाख्युक्तको व्यवहारः प्रस्थापयितव्यः ॥ ६२३५ ॥ ६२३६ ॥
॥ ६२३७ ॥ ६२३८ ॥ ६२३९ ॥ ६२४० ॥

सूत्रम्—

दत्तचित्तं निग्गार्थिं निग्गार्थे गिणहमाणे वा अवल्लंघ-
माणे वा नाइक्कमइ ११ ॥

5

अस्य न्यारूया प्राग्वत् । नवरम्—दीप्तचित्ता—लाभादिमदेन परवशीभूतहृदया ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरमभिधित्सुराह—

एसेव गमो नियमा, दित्तादीणं पि होइ णायव्वो ।

जो होइ दित्तचित्तो, सो पलवति णिच्छियव्वाइं ॥ ६२४१ ॥

‘एष एव’ अनन्तरोक्तक्षिप्तचित्तानिर्ग्रन्थीसूत्रगत एव ‘गमः’ प्रकारो लौकिक-लोकोत्तरे-10
कमेदादिरूपः ‘दीप्तादीनामपि’ दीप्तचित्ताप्रभृतीनामपि निर्ग्रन्थीनां नियमाद् वेदितव्यः ।
यत् पुनर्नानात्वं तद् अभिधातव्यम् । तदेवाधिकृतसूत्रेऽभिधित्सुराह—“जो होइ” इत्यादि,
यो भवति दीप्तचित्तः सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपति, बहूनीप्सितप्रलपनं तस्य लक्षणम्,
क्षिप्तचित्तस्त्वपहृतचित्ततया मौनेनाप्यवतिष्ठत इति परस्परं सूत्रयोर्विशेष इति भावः ॥ ६२४१ ॥

अथ कथमेव दीप्तचित्तो भवति ? इति तत्कारणप्रतिपादनार्थमाह—

15

इति एस असम्माना, खित्ता सम्माणतो भवे दित्ता ।

अग्गी व इंधणेणं, दिप्पति चित्तं इमेहिं तु ॥ ६२४२ ॥

‘इति’ अनन्तरसूत्रोक्ता ‘एषा’ क्षिप्तचित्ता ‘असम्मानतः’ अपमानतो भवति । ‘दीप्ता’
दीप्तचित्ता पुनः ‘सम्मानतः’ विशिष्टसम्मानावाप्तितो भवति । तच्च चित्तं दीप्यतेऽभिरिवेन्धनैः
‘एभिः’ वक्ष्यमाणैर्लाभमदादिभिः ॥ ६२४२ ॥ तानेवाह—

20

लाभमएण व मत्तो, अहवा जेऊण दुज्जए सत्तु ।

दित्तम्मि सायवाहणो, तमहं वोच्छं सपासेण ॥ ६२४३ ॥

लाभमदेन वा मत्तः सन् दीप्तचित्तो भवति, अथवा दुर्जयान् शत्रून् जित्वा, एतस्मिन्नुभ-
यस्मिन्नपि ‘दीप्ते’ दीप्तचित्ते लौकिको दृष्टान्तः सातवाहनो राजा । ‘तमहं’ सातवाहनदृष्टान्तं
समासेन वक्ष्ये ॥ ६२४३ ॥ यथाप्रतिज्ञातमेव करोति—

25

महुराऽऽणत्ती दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं कथरं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाडणे-निहिलंभनिवेदणा जुगव दित्तो ।

सयणिज्ज खंभ कुट्टे, कुट्टेइ इमाइं पलवंतो ॥ ६२४५ ॥

मोयावरीए णदीए तडे अ पत्तिट्ठामं नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्स खरंओ 30
अमच्चो । अज्जया सो सालवाहणो राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं वेतूणं सिग्गमाणच्छ ।

१ सुतजम्मण महुरापाडणे य जुगवं निवेदिस्से दित्तो ताभा० ॥

सो य सहसा अपुच्छिऊण दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिंता जाया—का महुरा वेत्तवा !
 दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? । तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ
 दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ वद्धावगो पेसिओ ।
 तेण गंतूण राया वद्धाविओ—देव ! दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—
 ५ देव ! अगमहिसीए पुत्तो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! अमुगत्थ पदेसे विपुलो निही
 पायडो जातो । तओ उवरुवरिं कळाणनिवेयणेण हरिसवसविसप्पमाणहियओ परव्वसो जाओ ।
 तओ हरिसं धरिउमचायंतो सयणिज्जं कुट्टइ. खंभे आहणइ, कुट्टे विद्वइ, बहूणि य अस-
 मंजसाणि पलवति । तओ खरगेणामच्चेणं तमुवाएहिं पडिबोहिउकामेण खंभा कुट्टा बहू विद्व-
 विया । रत्ता पुच्छियं—(ग्रन्थाग्रम्—८००० सर्वग्रन्थाग्रम्—४१८२५) केणेयं विद्व-
 10 वियं ? । सो भणेइ—तुब्भेहिं । ततो 'मम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुट्ठेणं रत्ता सो खरगो पाएण
 ताडितो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अण्णत्थ संगोवितो य । तओ कम्हिइ पओयणे
 समावडिए रण्णा पुच्छिओ—कत्थ अमच्चो चिट्ठति ? । संकेइयपुरिसेहि य 'देव ! तुम्हं
 अविणयकारि' त्ति सो मारिओ । राया विसूरियुं पयत्तो—दुट्टु कयं, मए तथा न किं पि
 चेइयं ति । तओ सभावत्थो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विन्नतो—देव ! गवेसामि, जइ वि
 15 कयाइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिऊण आणिओ । राया संतुट्ठो । अमच्चेण
 सव्भावो कहिओ । तुट्ठेण विउला भोगा दिन्ना ॥

साम्प्रतमक्षरार्थो विन्रियते—सातवाहनेन राज्ञा मथुराग्रहणे "दंडि" त्ति दण्डनायकस्या-
 ज्ञप्तिः कृता । ततो दण्डाः सहसा 'कां मथुरां गृह्णीमः ?' इत्यपृष्ट्वा निर्गताः । तस्य च राज्ञ
 आज्ञा तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा गताः, द्विधा विभज्य एके
 20 दक्षिणमथुरायामपरे उत्तरमथुरायां गता इत्यर्थः । द्वे अपि च मथुरे पातयित्वा ते
 समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजन्म-मथुरापातन-निधिलाभानां युगपद् निवेदनायां हर्षवशात् सातवाहनो राजा
 'दीप्तः' दीप्तचित्तोऽभवत् । दीप्तचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-स्तम्भ-
 कुब्जानि कुट्टयति ॥ ६२४५ ॥ तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

25 सच्चं भण गोदावरि !, पुव्वसमुद्रेण साविया संती ।
 साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
 उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहणो राया ।
 समभारभरकंता, तेण न पलहत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्रेण 'शपिता' दत्तशपथा सती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव
 30 कूले सातवाहनकुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः दक्षिणतस्तु सालवाहनो राजा, तेन समभार-
 भराक्रान्ता सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्गिरि-
 भाराक्रान्ता नियमतः पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अक्षाणि य, पलवियवं सो अणिच्छियव्वाइं ।

कुसलेण अमच्चेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

‘एतानि’ अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुशलेन खरकनाम्नाऽमात्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम्? इत्याह—

विह्वितं केणं ति व, तुब्भेहिं पायतालणा खरण् ।

5

कत्थ त्ति मारिओ सो, दुडु त्ति य दरिसिते भोगा ॥ ६२४९ ॥

‘विद्रावितं’ विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुड्यादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम्? । अमात्यः सम्मुखीभूय सरोषं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राज्ञा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरुषैः स उत्पाटितः सङ्कोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामात्यो वर्तते? । सङ्केतितपुरुषैरुक्तम्—देव! युष्मत्पादानाम-10 विनयकारी इति मारितः । ततः ‘दुष्टं कृतं मया’ इति प्रभूतं विसूरितवान् । स्वस्वीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैरमात्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकथनानन्तरं राज्ञा तस्मै विपुला भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥ उक्तो लौकिको दीप्तचित्तः । अथ तमेव लोकोत्तरिकमाह—

महज्जयण भत्त खीरे, कंवल्लग पडिग्गहे य फलए य ।

पासाए कप्पट्टी, वातं काऊण वा दित्ता ॥ ६२५० ॥

15

‘महाध्ययनं’ पौण्डरीकादिकं दिवसेन पौरुष्या वा कयाचिद् भेषाविन्या क्षुल्लिकया आगमितम्, अथवा भक्तमुत्कृष्टं लब्ध्वा ‘नास्मिन् क्षेत्रे भक्तमीदृशं केनापि लब्धपूर्वम्’, यदि वा क्षीरं चतुर्जातकसम्मिश्रमवाप्य ‘नैतादृशमुत्कृष्टं क्षीरं केनापि लभ्यते’, यदि वा कम्बलरत्न-मतीवोत्कृष्टम् अथवा विशिष्टवर्णादिगुणोपेतमपलक्षणहीनं पतद्ग्रहं लब्ध्वा, “फलगे य” त्ति यदि वा “फलकं” चम्पकपट्टकादिकम् अथवा पासादे सर्वोत्कृष्टे उपाश्रयत्वेन लब्धे, “कप्पट्टी”-20 ति ईश्वरदुहितरि रूपवत्यां प्रज्ञादिगुणयुक्तायां लब्धायां प्रमोदते, प्रमोदभरवशाच्च दीप्तचित्ता भवति । एतेन “लाभमदेन वा मत्तः” (गा० ६२४३) इति पदं लोकोत्तरे योजितम् । अधुना “दुर्जयान् शत्रून् जित्वा” (गा० ६२४३) इति पदं योजयति—वादं वा परप्रवा-दिन्या दुर्जयया सह कृत्वा तां पराजित्यातिहर्षतः ‘दीप्ता’ दीप्तचित्ता भवति ॥ ६२५० ॥

एतासु दीप्तचित्तासु यतनामाह—

25

दिवसेण पोरिसीए, तुमए पठितं इमाएँ अद्वेणं ।

एतीएँ णत्थि गन्वो, दुम्मेहतरीएँ को तुज्जं ॥ ६२५१ ॥

दिवसेन पौरुष्या वा त्वया यत् पौण्डरीकादिकमध्ययनं पठितं तद् अनया दिवसस्य पौरुष्या वाऽर्द्धेन पठितं तथाऽप्येतस्या नास्ति गर्वः, तव पुनर्दुमेधस्तरकायाः को गर्वः?, नैव युक्त इति भावः, एतस्या अपि तव हीनप्रज्ञत्वात् ॥ ६२५१ ॥

30

तइव्वस्स दुगुंछण, दिडुंतो भावणा असरिसेणं ।

काउण होति दिक्षा, वादकरणे तत्थ जा ओमा ॥ ६२५२ ॥

यद् उत्कृष्टं कलमशाल्यादिकं भक्तं क्षीरं कम्बलरत्नादिकं वा तथा लब्धं तस्य द्रव्यस्य जुगुप्सनं क्रियते, यथा—नेदमपि शोभनम्, अमुको वाऽस्य दोष इति । यदि वा 'दृष्टान्तः' अन्येनापीदृशमानीतमिति प्रदर्शनं क्रियते । तस्य च दृष्टान्तस्य भावना 'असदृशेन' शतभागेन ० सहस्रभागेन वा या तस्याः सकाशाद् हीना तथा कर्तव्या । या तु वादं कृत्वा दीप्ताऽभूत् तस्याः प्रगुणीकरणाय पूर्वं चरिकादिका प्रचण्डा परवादिनी प्रज्ञाप्यते, ततः सा तस्या वादाभिमानिन्याः पुरतस्ततोऽप्यवमतरा या साध्वी तथा वादकरणे पराजयं प्राप्यते, एवमपभ्राजिता सती प्रगुणीभवति ॥ ६२५२ ॥

दुल्लभदव्वे देसे, पडिसेहितगं अलद्धपुव्वं वा ।

10 आहारोवहि वसही, अक्खतजोणी व धूया वि ॥ ६२५३ ॥

यत्र देशे क्षीर-घृतादिकं द्रव्यं दुर्लभं तत्र तद् अन्यासामार्थिकाणां 'प्रतिषिद्धं' 'न प्रयच्छामः' इति दायकेन निषिद्धं 'अलब्धपूर्वं वा' कयाऽपि पूर्वं तत्र न लब्धं तत्र तद् लब्ध्वा दीप्तचित्ता भवतीति वाक्यशेषः, यद्वा सामान्येनोत्कृष्ट आहार उत्कृष्ट उपधिरुत्कृष्टा वा वसतिर्लब्धा अक्षतयोनिका वा 'दुहिता' काचिदीश्वरपुत्रिका लब्धा तत्रेयं यतना ॥ ६२५३ ॥

15 पगयम्मि पणवेत्ता, विज्जाति विसोधि कम्ममादी वा ।

खुड्डीय बहुविहे आणियम्मि ओभावणा पउणा ॥ ६२५४ ॥

'प्रकृते' विशिष्टतरे भक्त-क्षीर-कम्बल-रत्नादिकेऽवमतरायाः सम्पादयितव्ये तथाविधं श्रावकमितरं वा प्रज्ञाप्य, तदभावे कस्यापि महर्द्धिकस्य विद्यां आदिशब्दाद् मन्त्र-चूर्णादीन् यावत् 'कर्मादि' कर्मणमपि प्रयुज्य, आदिशब्दः स्वगतानेकभेदसूचकः, ततः क्षुल्लिकतराया 20 गुणतः शतभाग-सहस्रभागादिना हीनाया विशिष्टमाहारादिकं सम्पादयन्ति । ततो विद्यादि-प्रयोगजनितपापविशुद्धये 'विशोधिः' प्रायश्चित्तं ग्राह्यम् । एवं क्षुल्लिकया 'बहुविधे' क्षीरादिके आनीते सति तस्या अपभ्राजना क्रियते ततः प्रगुणा भवति ॥ ६२५४ ॥

अदिट्टसङ्ग कहणं, आउट्टा अभिणवो य पासादो ।

कयमित्ते य विवाहे, सिद्धाइसुता कतितवेणं ॥ ६२५५ ॥

25 यस्तया श्राद्धो न दृष्टः—अदृष्टपूर्वस्तस्यादृष्टस्य श्राद्धस्य 'कथनं' प्रज्ञापना, उपलक्षणमेतद्, अन्यस्य महर्द्धिकस्य विद्यादिप्रयोगतोऽभिमुखीकरणम्, ततस्ते आवृत्ताः सन्तस्तस्या लब्ध्याभिमानिन्याः समीपमागत्य ब्रुवते—वयमेतया क्षुल्लिकया प्रज्ञापितास्ततः 'अभिनव एव' कृतमात्र एव युष्माकमेष प्रासादो दत्त इति । तथा कैतवेन 'सिद्धादिसुताः' सिद्धपुत्रादिदुहितरः कृतमात्र एव विवाहे उत्पादनीयाः । इयमत्र भावना—सिद्धपुत्रादीनां प्रज्ञापनां कृत्वा तदुहितरः 30 कृतमात्रविवाहा एव व्रतार्थं तत्समक्षमुपस्थापनीयाः येन तस्या अपभ्राजना जायते । ततः प्रगुणीभूतायां तस्यां यदि तासां न तात्त्विकी व्रतश्रद्धा तदा शकुनादिवैगुण्यमुद्धान्य मुच्यन्ते ॥ ६२५५ ॥

सूत्रम्—

जक्खाइट्टिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नाइ-

कमइ १२ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

पोग्गल असुभसमुदयो, एस अणागंतुंगो व दोण्हं पि ।

5

जक्खावेसेणं पुण, नियमा आगंतुको होइ ॥ ६२५६ ॥

‘द्वयोः’ क्षिप्तचित्ता-दीप्तचित्तयोः ‘एपः’ पीडाहेतुत्वेनानन्तरमुद्दिष्टोऽशुभपुद्गलसमुदयः
‘अनागन्तुकः’ स्वशरीरसम्भवी प्रतिपादितः । यक्षावेशेन पुनर्यो यतिपीडाहेतुरशुभपुद्गलसमुदयः
स नियमादागन्तुको भवति । ततोऽनागन्तुकाशुभपुद्गलसमुदयप्रतिपादनानन्तरमागन्तुकाशु-
भपुद्गलसमुदयप्रतिपादनार्थमेष सूत्रारम्भः ॥ ६२५६ ॥ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह— 10

अहवा भय-सोगजुया, चित्तदहणा व अतिहरिसिता वा ।

आविस्सति जक्खेहिं, अयमण्णो होइ संवंधो ॥ ६२५७ ॥

‘अथवा’ इति प्रकारान्तरोपदर्शने । भय-शोकयुक्ता वा चिन्तादिता वा, एतेन क्षिप्तचित्ता
उक्ता; अतिहर्षिता वा या परवशा, अनेन दीप्तचित्ताऽभिहिता; एषा द्विविधाऽपि यक्षैः
परवशहृदयतया ‘आविश्यते’ आलिङ्ग्यते । ततः क्षिप्त-दीप्तचित्तासूत्रानन्तरं यक्षाविष्टासूत्र- 15
मित्ययमन्वो भवति सम्बन्धः ॥ ६२५७ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ सम्प्रति यतो यक्षाविष्टा भवति
तत् प्रतिपादनार्थमाह—

पुव्वभवियवेरेणं, अहवा राएण राइया संती ।

एतेहिं जक्खइट्टा, सवत्ति भयए य सज्झलगा ॥ ६२५८ ॥

20

‘पूर्वभविकेन’ भवान्तरभाविना वैरेण अथवा रागेण रञ्जिता सती यक्षैराविश्यते । एताभ्यां
द्वेष-रागाभ्यां कारणाभ्यां यक्षाविष्टा भवति । तथा चात्र पूर्वभविके वैरे सपत्नीदृष्टान्तो रागे
भृतकदृष्टान्तः सज्झलकदृष्टान्तश्चेति ॥ ६२५८ ॥ तत्र सपत्नीदृष्टान्तमाह—

वेस्सा अकामतो णिज्जराए मरिऊण वंतरी जाता ।

पुव्वसवत्तिं खेत्तं, करेति सामण्णभावम्मि ॥ ६२५९ ॥

25

एगो सेट्ठी । तस्स दो महिला । एगा पिया, एगा वेस्सा, अनिष्टेत्यर्थः । तत्थ जा वेस्सा
सा अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरी जाया । इयरा वि तहारूवाणं साहुणीणं पायमूले पव्व-
इया । सा य वंतरी पुव्वभववेरेण छिड्डाणि मग्गइ । अन्नया पमत्तं दट्टूण छलियाइया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—श्रेष्ठिसत्का ‘द्वेष्या’ अनिष्टा भार्याऽकामनिर्जरया मृत्वा व्यन्तरी जाता ।
ततः पूर्वसपत्नीं श्रामण्यभावे व्यवस्थितां पूर्वभविकं वैरमनुसरन्ती ‘क्षिप्तां’ यक्षाविष्टां कृत- 30

१ °तुंगो दुवेण्हं ताभा० ॥ २ °यः जीवस्वीकृतमनोवर्गणान्तर्गताशुभदलिकविशेषरूपः
‘अनागन्तुकः’ कं० ॥

वती । गाथायां वर्तमाननिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६२५९ ॥ अथ भृतकदृष्टान्तमाह—

भयतो कुडुंबिणीए, पडिसिद्धो वाणमंतरो जातो ।

सामण्णम्मि पमत्तं, छलेति तं पुव्ववेरेणं ॥ ६२६० ॥

एग कोडुंबिणी ओरालसरीरा एगेण भयगेणं ओरालसरीरेणं पत्थिया । सो तीए षनिच्छीओ । तओ सो गाढमज्झोववन्नो तीए सह संपयोगमलभमाणो दुक्खसागरमोगाढो अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरो जाओ । सा य कोडुंबिणी संसारवासविरत्ता पव्वइया । सा तेण आभोइया । पमत्तं दट्टूण छलिया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—‘भृतकः’ कर्मकरः कुटुम्बिन्या प्रतिषिद्धो वानमन्तरो जातः । ततः श्रामण्यस्थितां तां प्रमत्तां मत्वा पूर्ववैरेण छलितवान् ॥ ६२६० ॥

10 अथ सज्जिलकदृष्टान्तमाह—

जेट्टो कणेट्टभज्जाएँ मुच्छिओ णिच्छितो य सो तीए ।

जीवंते य मयम्मी, सामण्णे वंतरो छलए ॥ ६२६१ ॥

एगम्मि गामे दो सज्जिलका, भायरो इत्यर्थः । तत्थ जेट्टो कणिट्टस्स भारियाए अज्झो-
ववन्नो । सो तं पत्थेइ । सा नेच्छइ भणइ य—तुमं अप्पणो लहुबंधवं जीवंतं न पाससि ? ।
15 तेण चित्थियं—जाव एसो जीवए ताव मे नत्थि एसा । एवं चित्थित्ता छिदं लभिऊण विस-
संचारेण मारिओ लहुभाया । तओ भणियं—जस्स तुमं भयं कासी सो मतो, इयाणिं पूरेहि
मे मणोरहं । तीए चित्थियं—नृणमेतेण मारितो, धिरत्थु कामभोगाणमिति संवेगेण पव्वइया ।
इयरो वि दुहसंततो अकामनिज्जराए मओ वंतरो जातो विभंगेणं पुव्वभवं पासइ । तं
साहुणिं दट्टूण पुव्वभवियं वेरमणुसरंतो पमत्तं छलियाहओ ॥

20 अक्षरयोजना त्वियम्—ज्येष्ठः कनिष्ठभार्यायां मूर्छितः, न चासौ तथा ईप्सितः किन्तु
‘जीवन्तं स्वभ्रातरं न पश्यसि ?’ इति भणितवती । ततः ‘अस्मिन् जीवति ममैषा न भवति’
इतिबुद्ध्या तं मारितवान् । मृते च तस्मिन् श्रामण्ये स्थितां तां व्यन्तरो जातः सन् छलित-
वान् ॥ ६२६१ ॥ अथैवंछलिताया यतनामाह—

तस्स य भूततिगिच्छा, भूतरवावेसणं सयं वा वि ।

25 णीउत्तमं च भावं, णाउं किरिया जहा पुव्वं ॥ ६२६२ ॥

तस्या एवं ‘भूतरवावेशनं’ भूतरवैः—भूतप्रयुक्तासमञ्जसप्रलापैः आवेशनं—यक्षावेशनं मत्वा
भूतचिकित्सा कर्तव्या । कथम् ? इत्याह—‘तस्य’ भूतस्य नीचमुत्तमं च भावं ज्ञात्वा । कथं
ज्ञात्वा ? इत्याह—‘स्वयं वा’ कायोत्सर्गेण देवतामाकम्प्य तद्वचनतः सम्यक् परिज्ञाय, अपि-
शब्दाद् अन्यस्माद्वा मास्त्रिकादेः सकाशाद् ज्ञात्वा । तस्याः क्रिया विधेया, यथा ‘पूर्वं’ क्षिप्त-
30 चित्ताया उक्ता ॥ ६२६२ ॥ इह यक्षाविष्टा किलोन्मादप्राप्ता भवति ततो यक्षाविष्टासूत्रा-
नन्तरमुन्मादप्राप्तासूत्रमाह—

उम्मायपत्तिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नातिक्रमइ १३ ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अथोन्मादप्ररूपणार्थं भाष्यकारः प्राह—

उम्मातो खलु दुविधो, जक्खाएसो य मोहणिज्जो य ।

जक्खाएसो वुत्तो, मोहेण इमं तु वोच्छामि ॥ ६२६३ ॥

5

उन्मादः 'खलु' निश्चितं 'द्विविधः' द्विप्रकारः । तद्यथा—यक्षावेशहेतुको यक्षावेशः, कार्ये कारणोपचारात् । एवं मोहनीयकर्मोदयहेतुको मोहनीयः । चशब्दौ परस्परसमुच्चयार्थं स्वगतानेकभेदसंसूचकौ वा । तत्र यः 'यक्षावेशः' यक्षावेशहेतुकः सोऽनन्तरसूत्रे उक्तः । यस्तु 'मोहेन' मोहनीयोदयेन; मोहनीयं नाम—येनात्मा मुह्यति, तच्च ज्ञानावरणं मोहनीयं वा द्रष्टव्यम्, द्वाभ्यामप्यात्मनो विपर्यासापादनात्, तेनोत्तरत्र "अहव पित्तमुच्छाए" 10 इत्याद्युच्यमानं न विरोधात्; "इमो" त्ति अयम्—अनन्तरमेव वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षीभूत इव तमेवेदानीं वक्ष्यामि ॥ ६२६३ ॥ प्रतिज्ञातं निर्वाहयति—

रूवंगं दड्डणं, उम्मातो अहव पित्तमुच्छाए ।

तहायणा णिवाते, पित्तम्मि य सक्करादीणि ॥ ६२६४ ॥

रूपं च—नटादेराकृतिः अङ्गं च—गुह्याङ्गं रूपाङ्गं तद् दृष्ट्वा कस्या अप्युन्मादो भवेत् । 15 अथवा 'पित्तमूच्छया' पित्तोद्रेकेण उपलक्षणत्वाद् वातोद्रेकवशतो वा स्यादुन्मादः । तत्र रूपाङ्गं दृष्ट्वा यस्या उन्मादः सञ्जातस्तस्यास्तस्य—रूपाङ्गस्य विरूपावस्थां प्राप्तस्य दर्शना कर्तव्या । या तु वातेनोन्मादं प्राप्ता सा निवाते स्थापनीया । उपलक्षणमिदम्, तेन तैलादिना शरीरस्याभ्यङ्गो घृतपायनं च तस्याः क्रियते । 'पित्ते' पित्तवशादुन्मतीभूतायाः शर्करा-क्षीरादीनि दातव्यानि ॥ ६२६४ ॥ कथं पुनरसौ रूपाङ्गदर्शनेनोन्मादं गच्छेत् ? इत्याह—

20

दड्डणं नडं काई, उत्तरवेउच्चितं मतणखेत्ता ।

तेणेव य रूवेणं, उड्डम्मि कयम्मि निच्चिण्णा ॥ ६२६५ ॥

काचिदल्पसत्त्वा संयती नटं दृष्ट्वा, किंविशिष्टम् ? इत्याह—'उत्तरवैकुर्विकम्' उत्तरकाल-भाविबस्त्रा-ऽऽभरणादिविचित्रकृत्रिमविभूषाशोभितम्, ततः काचिद् 'मदनक्षिप्ता' उन्मादप्राप्ता भवेत् तत्रेयं यतना—उत्तरवैकुर्विकापसारणेन तेनैव स्वाभाविकेन रूपेण 25 निर्ग्रन्थ्या दृश्यते । अथासौ नटः स्वभावतोऽपि सुरूपस्ततोऽसौ ऊर्ध्वं—वमनं कुर्वन् तस्या दृश्यते, ततः २ तस्मिन्नुर्ध्वे कृते सति काचिदल्पकर्मा निर्विण्णा भवति, तद्विषयं विरागं गच्छतीत्यर्थः ॥ ६२६५ ॥

पणवितो उ दुरूवो, उम्मंडिज्जति अ तीएँ पुरतो तु ।

रूववतो पुण भत्तं, तं दिज्जति जेण छड्ढेति ॥ ६२६६ ॥

30

१ २ ३ एतच्चिह्नान्तर्वर्ती पाठः कां० एव वर्तते ॥ २ अमुमेवार्थं सविशेषमाह—पण्णं इत्यवतरणं कां० ॥

अन्यच्च—यदि नटः स्वरूपतो दुरूपो भवति ततः स पूर्वं प्रज्ञाप्यते, प्रज्ञापितश्च सन् 'तस्याः' उन्मादप्राप्तायाः पुरतः 'उन्मण्ड्यते' यत् तस्य मण्डनं तत् सर्वमपनीयते ततो विरूपरूपदर्शनतो विरागो भवति । अथासौ नटः स्वभावत एव रूपवान्—अतिशायिना उद्भटरूपेण युक्तस्ततस्तस्य भक्तं मदनफलमिश्रादिकं तद् दीयते येन भुक्तेन तस्याः पुरतः 'छर्दयति' उद्भवति, 5 उद्भवमनं च कुर्वन् किलासौ जुगुप्सनीयो भवति ततः सा तं दृष्ट्वा विरज्यत इति ॥ ६२६६ ॥

गुञ्जंगम्मि उ वियडं, पञ्जावेऊण खरगमादीणं ।

तदायणे विरागो, तीसे तु हवेञ्ज दडूणं ॥ ६२६७ ॥

यदि पुनः कस्या अपि गुह्याङ्गविषय उन्मादो भवति न रूप-लावण्याद्यपेक्षः ततः 'खरकादीनां' द्व्यक्षरकप्रभृतीनां 'विकटं' मद्यं पाययित्वा प्रसुप्तीकृतानां पूतिमद्योद्गालखरण्डितसर्वशरीराणामत 10 एव मक्षिकाभिणिभिणायमानानां "तदायणे" त्ति तस्य—गुह्याङ्गस्य मद्योद्गालादिना वीभत्सीभूतस्य दर्शना क्रियते । तच्च दृष्ट्वा तस्या आर्यिकाया विरागो भवेत् ततः प्रगुणीभवति ॥ ६२६७ ॥

सूत्रम्—

उवसग्गपत्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २
नातिक्रमइ १४ ॥

15 अस्य सम्बन्धमाह—

मोहेण पित्ततो वा, आतासंवेतिओ समक्खाओ ।

एसो उ उवस्सग्गे, अयं तु अण्णो परसमुत्थो ॥ ६२६८ ॥

'मोहेन' मोहनीयोदयेनेत्यर्थः 'पित्ततो वा' पित्तोदयेन य उन्मत्तः सः 'आत्मसंवेदिकः' आत्मनैवात्मनो दुःखोत्पादकः समाख्यातः, यच्चात्मनैवात्मदुःखोत्पादनमेव आत्मसंवेदनीय 20 उपसर्गः । ततः पूर्वमात्मसंवेदनीय उपसर्ग उक्तः । तत उपसर्गाधिकारादयमन्यः परसमुत्थ उपसर्गोऽनेन प्रतिपाद्यत इति ॥ ६२६८ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ तत्रोपसर्गप्रतिपादनार्थमाह—

तिविहे य उवस्सग्गे, दिव्वे माणुस्सए तिरिक्खे य ।

दिव्वे य पुव्वभणिण, माणुस्से आभिओग्गे य ॥ ६२६९ ॥

25 त्रिविधः खलु परसमुत्थ उपसर्गः । तद्यथा—दैवो मानुष्यकत्तैरश्च । तत्र 'दैवः' देव-कृतः 'पूर्वम्' अनन्तरसूत्रस्याधस्ताद् भणितः, 'मानुष्यः पुनः' मनुष्यकृतः 'आभियोग्यः' विद्याद्यभियोगजनितस्तावद् भण्यते ॥ ६२६९ ॥

विज्जाए मंतेण व, चुण्णेण व जोतिया अणप्पवसा ।

अणुसासणा लिहावण, खमए मधुरा तिरिक्खाती ॥ ६२७० ॥

१ उन्मत्ततारूप उपसर्गः सः 'आत्मसंवेदिकः' आत्मसंवेदनीयनामा समाख्यातः । इदमुक्तं भवति—इह किल दैव-मानुष्यक-तैरश्चा-ऽऽत्मसंवेदनीयमेदात् चतुर्विधा उप-सर्गा भवन्ति । ततः पूर्वमात्मं कां० ॥

विद्यया वा मन्त्रेण वा चूर्णेन वा 'योजिता' सम्बन्धिता सती काचिदनात्मवशा भवेत् तत्र 'अनुशासना' इति येन रूपलुब्धेन विद्यादि प्रयोजितं तस्यानुशिष्टिः क्रियते, यथा—एषा तपस्विनी महासती, न वर्तते तव तां प्रति ईदृशं कर्तुम्, एवंकरणे हि प्रभूतरपापोपचयसम्भव इत्यादि । अथैवमनुशिष्टोऽपि न निवर्तते तर्हि तस्य तां प्रतिविद्यया विद्वेषणमुत्पाद्यते । अथ नास्ति तादृशी प्रतिविद्या ततः "लिहावण" चि तस्य सागारिकं विद्याप्रयोगतस्तस्याः पुरतः ७ आलेखाप्यते येन सा तद् दृष्ट्वा 'तस्य सागारिकमिदमिति बीभत्सम्' इति जानाना विरागमुपपद्यते । "स्वमए महुरा" इति मथुरायां श्रमणीप्रभृतीनां बोधिकस्तेनकृत उपसर्गोऽभवत् तं क्षपको निवारितवान्, एषोऽपि मानुष उपसर्गः । तैश्चमाह—“तिरिक्खाइ” चि तिर्यञ्चो ग्रामेयका आरण्यका वा श्रमणीनामुपसर्गान् कुर्वन्ति ते यथाशक्ति निराकर्तव्याः ॥ ६२७० ॥

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीशुराह—

10

विज्ञादऽभिओगो पुण, एसो माणुस्सओ य दिव्वो य ।

तं पुण जाणंति कहं, जति णामं गेण्हए तस्स ॥ ६२७१ ॥

विद्यादिभिः 'अभियोगः' अभियुज्यमानता । एष पुनः 'द्विविधः' द्विप्रकारः, तद्यथा—मानुषिको देवश्च । तत्र मनुष्येण कृतो मानुषिकः । देवस्यायं तेन कृतत्वाद् देवः । तत्र देवकृतो मनुष्यकृतो वा विद्यादिभिरभियोग एष एव यत् तस्मिन् दूरस्थितेऽपि तत्प्रभावात् सा 15 तथारूपा उन्मत्ता जायते । अथ 'तं' विद्याद्यभियोगं देवं मानुषिकं वा कथं जानन्ति ? । सूरिराह—तयोर्देव-मानुषयोर्मध्ये यस्य नाम साऽभियोजिता गृह्णाति तत्कृतः स विद्याद्यभियोगो ज्ञेयः ॥ ६२७१ ॥ साम्प्रतं "अणुसासणा लिहावण" इत्येतद् व्याख्यानयति—

अणुसासियम्मि अठिए, विद्देसं देंति तह वि य अठंते ।

जक्खीए कोवीणं, तीसे पुरओ लिहावेंति ॥ ६२७२ ॥

20

येन पुरुषेण विद्यादि अभियोजितं तस्यानुशासना क्रियते । अनुशासितेऽप्यस्थिते विद्याप्रयोगतस्तां विवक्षितां साध्वीं प्रति तस्य विद्याद्यभियोक्तुर्विद्वेषं 'ददति' उत्पादयन्ति वृषभाः । तथापि च तस्मिन् अतिष्ठति 'यक्ष्या' शुन्या तदीयं कौपीनं तस्याः पुरतो विद्याप्रयोगतो लेहयन्ति येन सा तद् दृष्ट्वा तस्येदं सागारिकमिति जानाना विरज्यते ॥ ६२७२ ॥

सम्प्रति प्रतिविद्याप्रयोगे हृदादरतारूपापनार्थमाह—

25

विसस्स विसमेवेह, ओसहं अग्गिमग्गिणो ।

मंतस्स पडिमंतो उ, दुज्जणस्स विवज्जणं ॥ ६२७३ ॥

विषस्यौषधं विषमेव, अन्यथा विषानिवृत्तेः । एवमग्नेर्भूतादिप्रयुक्तस्यौषधमग्निः । मन्त्रस्य प्रतिमन्त्रः । दुर्जनस्यौषधं 'विवर्जनं' ग्राम-नगरपरित्यागेन परित्यागः । ततो विद्याद्यभियोगे साधु-साध्वीरक्षणार्थं प्रतिविद्यादि प्रयोक्तव्यमिति ॥ ६२७३ ॥

30

जइ पुण होज्ज गिलाणी, णिरुभमाणी उ तो सें तेइच्छं ।

१ एतदनन्तरं ग्रन्थाग्रम्—१.००० कां० ॥ २ °त् स तथारूप उन्मत्तो जाय° कां० विना ॥
३ दृढतरता° डे० मो० ले० ॥

संवरियमसंवरिया, उवालभंते णिसिं वसभा ॥ ६२७४ ॥

यदि पुनर्विद्याद्यभियोजिता तदभिमुखं गच्छन्ती निरुध्यमाना भ्लाना भवति ततः “से”
‘तस्याः’ साध्याश्चिकित्सां ‘संवृताः’ केनाप्यलक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति । तथा ‘असंवृताः’ येन
विद्याद्यभियोजितं तस्य प्रत्यक्षीभूता वृषभाः ‘निशि’ रात्रौ तं उपालभन्ते भेषयन्ति पिष्टयन्ति
५ च तावद् यावद् असौ तां मुञ्चतीति ॥ ६२७४ ॥ “स्वमए महुर” चि अस्य व्याख्यानमाह—

धूममह सङ्घिसमणी, बोहिय हरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अकंदे, कयम्मि जुद्धेण मोएति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिमित्तं सङ्घीतो समणीहिं समं निग्गयातो ।
रायपुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिट्ठइ । ताओ सङ्घी-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ तेणं-
10 तेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दट्ठणं अकंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण
मोइयाओ ॥

अक्षरगमनिका त्वियम्—स्तूपस्य ‘महे’ महोत्सवे श्राद्धिकाः श्रमणीभिः सह निर्गताः ।
तासां ‘बोधिकैः’ चौरैर्हरणम् । नृपसुतश्च तत्रादूरे आतापयति । बोधिकैश्च तास्तस्य मध्येन
नीयन्ते । तामिश्च तं दृष्ट्वाऽऽकन्दे कृते स युद्धेन तेभ्यस्ता मोचयति ॥ ६२७५ ॥

15 उक्तो मानुषिक उपसर्गः । सम्प्रति तैरश्वागाह—

गामेणाऽऽरण्येण व, अभिभूतं संजतिं तु तिरिगेणं ।

थद्धं पकंपियं वा, रक्खेज्ज अरक्खणे गुरुगा ॥ ६२७६ ॥

ग्राम्येणाऽऽरण्येण वा तिरश्चाऽभिभूतां संयतीं यदि वा ‘स्तब्धां’ तद्गयात् स्तम्भीभूतां
‘प्रकम्पितां वा’ तद्गयप्रकम्पमानशरीरां रक्षेत् । यदि पुनर्न रक्षति सत्यपि बले ततोऽरक्षणे
20 प्रायश्चित्तं ‘गुरुकाः’ चत्वारो गुरुका मासाः ॥ ६२७६ ॥

सूत्रम्—

साहिरणं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २

नातिकमइ १५ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

25 अभिभवमाणो समणिं, परिग्गहो वा सें वारिते कलहो ।

किं वा सति सत्तीए, होइ सपक्खे उविकखाए ॥ ६२७७ ॥

‘श्रमणीं’ साध्वीमभिभवन् गृहस्थो यदि वा “से” ‘तस्य’ गृहस्थस्य ‘परिग्रहः’ परिजनः,
स चाऽभिभवन् वारितः कलहं श्रमण्या सार्द्धं कुर्यात् ततो य उपशामनालब्धिमान् साधुस्तेन
कलह उपशमयितव्यः, न पुनरुपेक्षा विधेया । कुतः ? इत्याह—किं वा सत्यां शक्तौ ‘स्वपक्षे’
30 स्वपक्षस्योपेक्षया ? नैव किञ्चिदिति भावः । केवलं स्वशक्तिनैः फल्यमुपेक्षानिमित्तप्रायश्चित्तापत्तिश्च
भवति, तस्मादवश्यं स्वशक्तिः परिस्फोरणीया । एतत्प्रदर्शनार्थमधिकृतसूत्रमारभ्यते ॥ ६२७७ ॥

१ °न् पूर्वसूत्रोक्तनीत्या उपसर्गयन् गृहं का० ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अत्र भाष्यम्—

उप्पण्णे अहिगरणे, ओसमणं दुविहऽतिक्रमं दिस्स ।

अणुसासण भेस निरुम्भणा य जो तीएँ पडिपक्खो ॥ ६२७८ ॥

संयत्या गृहस्थेन सममधिकरणे उत्पन्ने द्विविधमतिक्रमं दृष्ट्वा तस्याधिकरणस्य व्यवशमनं कर्तव्यम् । किमुक्तं भवति ?—स गृहस्थोऽनुपशान्तः सन् तस्याः संयत्याः संयमभेदं जीवित-० भेदं चेति द्विविधमतिक्रमं कुर्यात् तत उपशमयितव्यमधिकरणम् । कथम् ? इत्याह—यः 'तस्याः' संयत्याः 'प्रतिपक्षः' गृहस्थस्तस्य प्रथमतः कोमलवचनैरनुशासनं कर्तव्यम्, तथाऽप्य-तिष्ठति 'भीषणं' भाषनं कर्तव्यम्, तथाऽप्यभिभवतो 'निरुम्भणं' यस्य या लब्धिस्तेन तया निवारणं कर्तव्यम् ॥ ६२७८ ॥

सूत्रम्—

10

सपायच्छित्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २
नातिक्रमइ १६ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

अहिगरणम्मि कयम्मिं, खामिय समुपट्ठिताए पच्छित्तं ।

तप्पढमत्ताए भएणं, होति किलंता व वहमाणी ॥ ६२७९ ॥

15

अधिकरणे कृते क्षामिते च तस्मिन् समुपस्थितायाः प्रायश्चित्तं दीयते, ततः साधिकरण-सूत्रानन्तरं प्रायश्चित्तसूत्रमुक्तम् ॥

अस्य व्याख्या—प्राग्वत् ॥

सा सप्रायश्चित्ता 'तत्प्रथमतायां' प्रथमतः प्रायश्चित्ते दीयमाने 'भयेन' 'कथमहमेतत् प्रायश्चित्तं वक्ष्यामि ?' इत्येवंरूपेण विषण्णा भवेत्, यदि वा प्रायश्चित्तं वहन्ती तपसा क्लान्ता 20 भवेत् ॥ ६२७९ ॥ तत्रेयं यतना—

पायच्छित्ते दिण्णे, भीताएँ विसज्जणं किलंताए ।

अणुसट्ठि वहंतीए, भएण खित्ताइ तेहच्छं ॥ ६२८० ॥

प्रायश्चित्ते दत्ते यदि विभेति ततस्तस्या भीतायाः क्लान्तायाश्च विसर्जनम्, प्रायश्चित्तं मुत्कलं क्रियत इत्यर्थः । अथ वहन्ती क्लाम्यति ततस्तस्या वहन्त्या अनुशिष्टिर्दीयते, यथा—मा भैपीः, 25 बहु गतम्, स्तोत्रं तिष्ठति, यदि वा वयं साहाय्यं करिष्याम इति । अथैवमनुशिष्यमाणाऽपि भयेन क्षिप्तचित्ता भवति ततस्तस्याः 'चैकित्स्यं' चिकित्सायाः कर्म कर्तव्यम् ॥ ६२८० ॥

सूत्रम्—

भत्त-पाणपडियाइक्खियं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे
वा २ नातिक्रमइ १७ ॥

30

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

पच्छित्तं इत्तिरिओ, होइ तवो वणिणओ य जो एस ।

आवकथितो पुण तवो, होति परिण्णा अणसणं तु ॥ ६२८१ ॥

‘प्रायश्चित्तं’ प्रायश्चित्तरूपं यद् एतत् तपोऽनन्तरसूत्रे वर्णितम् एतत् तप इत्वरं भवति, अत् पुनः परिज्ञारूपं तपोऽनशनं तद् यावत्कथिकम्, तत् इत्वरतपःप्रतिपादनानन्तरं यावत्क-
थिकतपःप्रतिपादनार्थमधिकृतं सूत्रम् ॥ ६२८१ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—प्राग्वत् । नवरम्—भक्तं च पानं च भक्त-पाने ते प्रत्याख्याते यया सा तथोक्ता । कान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् ॥ अत्र भाष्यम्—

अट्टं वा हेउं वा, समणीणं विरहिते कहेमाणो ।

मुच्छाएँ विपडिताए, कप्पति गहणं परिण्णाए ॥ ६२८२ ॥

10 ‘श्रमणीनाम्’ अन्यासां साध्वीनां ‘विरहिते’ अशिवादिभिः कारणैरभावे एकाकिन्या आर्यिकाया भक्त-पानप्रत्याख्याताया अर्थं वा हेतुं वा कथयतो निर्ग्रन्थस्य यदि सा मूर्च्छया विपतेत्, ततो मूर्च्छया विपतितयास्तस्याः “परिण्णाए” त्ति ‘परिज्ञायाम्’ अनशने सति करुते ग्रहणम्, उपलक्षणत्वाद् अवलम्बनं वा कर्तुम् ॥ ६२८२ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

गीतऽज्जाणं असती, सव्वाऽसतीए व कारण परिण्णा ।

15 पाणग-भत्त समाही, कहणा आलोत् धीरवणं ॥ ६२८३ ॥

गीतार्थानामार्यिकाणाम् ‘असति’ अभावे यदि वाऽशिवादिकारणतः सर्वासामपि साध्वीना-
मभावे एकाकिन्या जाताया ‘परिज्ञा’ भक्तप्रत्याख्यानं कृतम्, ततस्तस्याः कृतभक्त-पानप्रत्या-
ख्यानायाः सीदन्त्या योग्यपानकप्रदानेन चरमेप्सितभक्तप्रदानेन च समाधिरुत्पादनीयः ।
‘कथना’ धर्मकथना यथाशक्ति स्वशरीरानाबाधया कर्तव्या । तथा ‘आलोकम्’ आलोचनां सा
20 दापयितव्या । यदि कथमपि चिरजीवनेन भयमुत्पद्यते, यथा—नाद्यापि अत्रियते, किमपि
- भविष्यति इति न जानीम इति; तस्या धीरापना कर्तव्या ॥ ६२८३ ॥

जति वा ण णिच्चहेज्जा, असमाही वा वि तम्मि गच्छम्मि ।

करणिज्जं अण्णत्थ वि, ववहारो पच्छ सुद्धा वा ॥ ६२८४ ॥

यदि वा प्रबलबुभुक्षावेदनीयोदयतया कृतभक्त-पानप्रत्याख्याना सा न निर्वहेत्, न याव-
25 त्कथिकमनशनं प्रतिपालयितुं क्षमा इति यावत्, असमाधिर्वा तस्मिन् गच्छे तस्या वर्तते
ततोऽन्यत्र नीत्वा यद् उचितं तत् तस्याः करणीयमिति । अथ पश्चादनशनप्रत्याख्यानभङ्ग-
विषयस्तस्याः ‘व्यवहारः’ प्रायश्चित्तं दातव्यः । अथ स्वगच्छासमाधिमात्रेणान्यत्र गता ततः
सा मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेण शुद्धेति ॥ ६२८४ ॥

सूत्रम्—

30 अट्टजायम्मि निग्गंथि निग्गंथे गिणहमाणे वा अव-

लंबमाणे वा नाइक्कमइ १८ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

वुक्तं हि उत्तमद्वे, पडियरणट्टा व दुक्खरे दिक्खा ।

इंती व तस्समीवं, जति हीरति अट्टजायमतो ॥ ६२८५ ॥

उक्तं 'हि' यस्मात् पूर्वं पञ्चकल्पे—'उत्तमार्थे' उत्तमार्थ—प्राक्सूत्राभिहितं प्रतिपत्तुकामस्य "दुक्खरे" ति द्व्यक्षरस्य द्व्यक्षरिकाया वा दीक्षा दातव्या, यदि वा 'प्रतिचरणाय' 'एषा दीक्षिता 5 मां ग्लानां सतीं प्रतिचरिष्यति' इतिनिमित्तं द्व्यक्षरिका दीक्षिता भवति, सा च पश्चाद् दायकैः प्रतिगृह्येत तस्या बोधमार्थप्रतिपत्ताया मूलं 'आयान्ती' आगच्छन्ती बोधिकादिना स्तेनेन यदि ह्रियते अतस्तां प्रति अर्थजातसूत्रावकाशः ॥ ६२८५ ॥

अनेन सबन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ साम्प्रतमर्थजातशब्दव्युत्पत्ति-
प्रतिपादनार्थमाह—

10

अट्टेण जीएँ कजं, संजातं एस अट्टजाता तु ।

तं पुण संजमभावा, चालिजंती समवलंबे ॥ ६२८६ ॥

'अर्थेन' अर्थितया सञ्जातं कार्यं यया यद्वा अर्थेन—द्रव्येण जातम्—उत्पन्नं कार्यं यस्याः सा अर्थजाता, गमकत्वादेवमपि समासः । उपलक्षणमेतत्, तेनैवमपि व्युत्पत्तिः कर्तव्या—
अर्थः—प्रयोजनं जातोऽस्या इत्यर्थजाता । कथं पुनरस्यां अवलम्बनं क्रियते? इत्याह—'तां 15 पुनः' प्रथमव्युत्पत्तिसूचितां संयमभावात् चाल्यमानां द्वितीय-तृतीयव्युत्पत्तिपक्षे तु द्रव्याभावेन प्रयोजनानिष्पत्त्या वा सीदन्तीं 'समवलम्बेत' साहाय्यकरणेन सम्यग् धारयेत्, उपलक्षणत्वाद् गृहीयादपि ॥ ६२८६ ॥ अथ निर्युक्तिकारो येषु स्थानेषु संयमस्थिताया अप्यर्थजातमुत्पद्यते तानि दर्शयितुमाह—

सेवकभज्जा ओमे, आवण्ण अणत्त बोहिये तेणे ।

20

एतेहि अट्टजातं, उप्पज्जति संजमठिताए ॥ ६२८७ ॥

'सेवकभार्यायां' सेवकभार्याविषयम्, एवम् 'अवमे' दुर्भिक्षे, "आवण्णे"ति दासत्वप्राप्ता-
याम्, "अणत्ते"ति ऋणार्थीयां परं विदेशगमनादुत्तमर्णेनानाप्तायाम्, तथा 'बोधिकाः'
अनार्या म्लेच्छाः 'स्तेनाः' आर्थजनपदजाता अपि शरीरापहारिणस्तैरपहरणे च, एतैः
कारणैरर्थजातं संयमस्थिताया अपि उत्पद्यते । एष निर्युक्तिगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२८७ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव विवरीयुः सेवकभार्याद्वारमाह—

पियविप्पयोगदुहिया, णिक्खंता सो य आगतो पच्छा ।

अगिलाणिं च गिलाणिं, जीवियकिच्छं विसजेति ॥ ६२८८ ॥

कोऽपि राजादीनां सेवकः, तेन राजसेवाव्यग्रेणात्मीया भार्या परिष्ठापिता, ततः सा प्रिय-
विप्रयोगदुःखिता 'निष्क्रान्ता' तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके प्रव्रजिता, स च पुरुषः पश्चात् 30
तयाऽर्थी जातस्ततस्तस्याः सकाशमागतः पुनरपि तां मार्गयति ततः को विधिः? इत्याह—
अग्लानामपि तां 'ग्लानां' ग्लानवेषां कुर्वन्ति, विरेचनादीनि च तस्याः क्रियन्ते, ततोऽसौ

‘जीवितकृच्छ्रं’ ‘कृच्छ्रेणैव जीवति’ इतिबुद्ध्या विसर्जयति ॥ ६२८८ ॥

अत्रैव द्वितीयमुदाहरणमाह—

अपरिगहियागणियाऽविसर्जिया सामिणा विणिक्वंता ।

बहुगं मे उवउत्तं, जति दिज्जति तो विसर्जेमि ॥ ६२८९ ॥

६ न विद्यते परिग्रहः कस्यापि यस्याः साऽपरिग्रहा, सा चासौ गणिका चापरिग्रहगणिका, सा येन सममुषितवती स देशान्तरं गतः, ततस्तेन अविसर्जिता सती ‘विनिष्क्रान्ता’ प्रव्रजिता । अन्यदा च स स्वामी समागतो भणति—बहुकं ‘मे’ मदीयं द्रव्यमनया ‘उपयुक्तम्’ उपयोगं नीतम्, भुक्तमित्यर्थः, तद् यदि दीयते ततो विसृजामि ॥ ६२८९ ॥

एवमुक्ते यत् कर्तव्यं स्थविरैस्तदाह—

10 सरभेद वर्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुगं पुंस्तभृती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६२९० ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा स्थविराः कुर्वन्ति यथा स तां न प्रत्यभिजानाति । यदि वा भ्रामान्तरादिप्रेषणेन ‘अन्तर्धानं’ व्यवधानं क्रियते । अथवा तथाविधौषधप्रयोगतो विरेचनं कार्यते येन सा ग्लानेव लक्ष्यते, ततः ‘एषा कृच्छ्रेण जीवति’ इति ज्ञात्वा स तां 15 मुञ्चति । अथवा शक्तौ सत्यां यथा ब्रह्मदत्तहिण्ड्यां धनुपुत्रेण वरधनुना मृतकवेषः कृतस्तथा निश्चला निरुच्छ्वासा सूक्ष्ममुच्छ्वसनं तिष्ठति येन मृतेति ज्ञात्वा तेन विसृज्यते । यदि वा यथा पुष्यभूतिराचार्यः सूक्ष्मे ध्याने कुशलः सन् ध्यानवशात् निश्चलः निरुच्छ्वासः स्थितः (आवश्यके प्रतिक्रमणाध्ययने योगसङ्ग्रहेषु निर्यु० गा० १३१७ हारि० टीका पत्र ७२२) तथा तयाऽपि सूक्ष्मध्यानकुशलया सत्या तथा स्थातव्यं यथा स मृतेत्यवगम्य मुञ्चति ॥ ६२९० ॥

20 एतेषां प्रयोगाणामभावे—

अणुसिद्धिमणुवरंतं, गमेति णं मिच्च-णातगादीहिं ।

एवं पि अठायंते, करंति सुत्तम्मि जं वुत्तं ॥ ६२९१ ॥

अनुशिष्टितस्य दीयते । तथा यदि नोपरतस्ततस्तस्य पुरुषस्य यानि मित्राणि ये च ज्ञात-यस्तैः आदिशब्दाद् अन्यैश्च तथाविधैः स्थविरास्तं ‘गमयन्ति’ बोधयन्ति येन स तस्या मुक्त-25 लनं करोति । एवमप्यतिष्ठति तस्मिन् यदुक्तं सूत्रे तत् कुर्वन्ति । किमुक्तं भवति ?—अर्थ-जातमपि दत्त्वा सा तस्मात् पुरुषाद् मोचयितव्या । एतत् तस्याः सूत्रोक्तमवलम्बनं मन्तव्यम् ॥ ६२९१ ॥ गतं सेवकभार्याद्वारम् । अथावमद्वारमाह—

सकुडुंबो मधुराए, णिक्खिविऊणं गयम्मि कालगतो ।

ओमे फिडित परंपर, आवण्णा तस्स आगमणं ॥ ६२९२ ॥

30 मधुरायां नगर्यां कोऽपि वणिक् सकुडुम्बोऽपि प्रवित्रजिपुर्व्यक्तां दारिकां मित्रस्य गृहे निक्षिप्य ततः प्रत्रज्यां प्रतिपद्यान्यत्र गतः । गते च तस्मिन् स मित्रभूतः पुरुषः काल-

१ पुस्तमिच्छे, गु० ताभा० । चूर्णिकृता एष एव पाठ आहतः । आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि-वृत्त्यादावप्ययमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥ २ ०था आवश्यके योगसङ्ग्रहोक्तः पुष्य० कां० ॥

गतः । ततस्तस्य कालगमनानन्तरं 'अवमे' दुर्भिक्षे जाते सति तदीयैः पुत्रैरनाद्रियमाणा सा दारिका ततो गृहात् 'स्फिटिता' परिभ्रष्टा सती परम्परकेण दासत्वमापन्ना । तस्य च पितुर्यथाविहारक्रमं विहरतस्तस्यामेव मथुरायामागमनम् । तेन च तत् सर्वं ज्ञातम् ॥ ६२९२ ॥

सम्प्रति तन्मोचने विधिमाह—

अणुसासण कह ठवणं, भेसण ववहार लिंग जं जत्थ ।

5

दूराऽऽभोग गवेषण, पंथे जयणा य जा जत्थ ॥ ६२९३ ॥

पूर्वमनुशासनं तस्य कर्तव्यम् । ततः कथाप्रसङ्गेन कथनं स्थापत्यापुत्रादेः करणीयम् । एवमप्यतिष्ठति यद् निष्कामता स्थापितं द्रव्यं तद् गृहीत्वा समर्पणीयम् । तस्याभावे निजकानां तस्य वा 'भेषणं' भापनमुत्पादनीयम् । यदि वा राजकुले गत्वा व्यवहारः कार्यः । एवमप्यतिष्ठति यद् यत्र लिङ्गं पूज्यं तत्र तत् परिगृह्य सा मोचनीया । तस्यापि प्रयोगस्याभावे 10 दूरेण—उच्छिन्नस्वामिकतया दूरदेशव्यवधानेन वा यद् निधानं तस्याभोगः कर्तव्यः । तदनन्तरं तस्य 'गवेषणं' साक्षान्निरीक्षणं करणीयम् । गवेषणाय च गमने 'पथि' मार्गं यतना यथा ओघनिर्युक्तौ उक्ता तथा कर्तव्या । या च यत्र यतना साऽपि तत्र विधेया यथासूत्रमिति द्वारगाथासङ्घेपार्थः ॥ ६२९३ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतोऽनुशासन-कथनद्वारे प्राह—

निच्छिण्णा तुज्झ घरे, इसिकण्णा मुंच होहिती धम्मो ।

15

सेहोवट्ट विचिचं, तेण व अण्णेण वा णिहितं ॥ ६२९४ ॥

एषा ऋषिकन्या तव गृहेऽवमादिकं समस्तमपि निस्तीर्णा अधुना व्रतग्रहणार्थमुपतिष्ठते अतो मुञ्चैनाम्, तव भूयान् धर्मो भविष्यति । एतावता गतमनुशासनद्वारम् । तदनन्ता कथनमिति स्थापत्यापुत्रकथा कथनीया—यथा स स्थापत्यापुत्रो व्रतं जिवृक्षुर्वासुदेवेन महतरं निष्क्रमणमहिम्ना निष्काम्य पार्श्वस्थितेन व्रतग्रहणं कारितः एवं युष्माभिरपि कर्तव्यम् ॥ 20

अथ स्थापितद्वारम्—“सेहोवट्ट” इत्यादि । शैक्षः कश्चिदुपस्थितः तस्य यद् 'विचित्रं' बहुविधमर्थजातं कापि स्थापितमस्ति, यदि वा गच्छान्तरे यः कोऽपि शैक्ष उपस्थितः तस्य हस्ते यद् द्रव्यमवतिष्ठते तद् गृहीत्वा तस्मै दीयते । अथवा 'तेनैव' पित्रा 'अन्येन वा' साधुना निष्कामता यद् द्रव्यजातं क्वचित् पूर्वं 'निहितं' स्थापितमस्ति तद् आनीय तस्मै दीयते ॥ ६२९४ ॥ तदभावे को विधिः ? इत्याह—

25

नीयल्लगाण तस्स व, भेसण ता राउले सतं वा वि ।

अविरिक्का मो अम्हे, कहं व लज्जा ण तुंज्झं ति ॥ ६२९५ ॥

'निजकानाम्' आत्मीयानां स्वजनानां भेषणं कर्तव्यम्, यथा—वयं 'अविरिक्काः' अवि-भक्तरिक्था वर्तामहे ततो मोचयत मदीयां दुहितरम्, कथं वा युष्माकं न लज्जा अभूत् यद् एवं मदीया पुत्रिका दासत्वमापन्नाऽद्यापि धृता वर्तते ? । अथवा येन गृहीता वर्तते तस्य भेषणं 30 विधेयम्, यथा—यदि मोचयसि तर्हि मोचय, अन्यथा भवतस्तं शापं दास्यामि येन न त्वं नेदं वा तव कुटुम्बकमिति । एवं भेषणेऽपि कृते यदि न मुञ्चति यदि वा ते स्वजना न

किमपि प्रयच्छन्ति तदा स्वयं राजकुले गत्वा निजकैः सह व्यवहारः करणीयः, व्यवहारं च कृत्वा भाग आत्मीयो गृहीत्वा तस्मै दातव्यः । यद्वा स एव राजकुले व्यवहारेणाकृष्यते, तत्र च गत्वा वक्तव्यम्, यथा—इयमृषिकन्या व्रतं जिघृक्षुः केनापि कपटेन धृताऽनेन वर्तते, यूयं च धर्मव्यापारनिषण्णाः, ततो यथा इयं धर्ममाचरति यथा चामीषामृषीणां समाधिरुपजायते 5 तथा यतध्वमिति ॥ ६२९५ ॥ ततः—

नीयल्लएहि तेण व, सद्धिं ववहार कातु मोदणता ।

जं अंचितं व लिंगं, तेण गवेसित्तु मोदेइ ॥ ६२९६ ॥

एवं निजकैस्तेन वा सार्द्धं व्यवहारं कृत्वा तस्या मोचना कर्तव्या । अस्यापि प्रकारस्वाभावे यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तत् परिगृह्णाति । ततः 'तेन' अर्चितलिङ्गेन तल्लिङ्गधारिणां मध्ये ये 10 महान्तस्तत्पार्श्वीद् गवेषयित्वा तां मोचयन्ति ॥ ६२९६ ॥

अथ "दूराऽऽभोगे"त्यादिव्याख्यानार्थमाह—

पुट्टा व अपुट्टा वा, चुतसामिणिहिं कर्हिंति ओहादी ।

घेत्तूण जावददुं, पुणरवि सारक्खणा जतणा ॥ ६२९७ ॥

यदि वा 'अवध्यादयः' अवधिज्ञानिनः, आदिशब्दाद् विशिष्टश्रुतज्ञानिपरिग्रहः, पृष्ठा वा 15 अपृष्ठा वा तथाविधं तस्य प्रयोजनं ज्ञात्वा 'च्युतसामिनिधिम्' उच्छिन्नस्वामिकं निर्धिं कथयन्ति, तदानीं तेषां तत्कथनस्योचितत्वात् । ततः 'यावदर्थं' यावत्ता प्रयोजनं तावद् गृहीत्वा पुनरपि तस्य निधेः संरक्षणं कर्तव्यम् । प्रत्यागच्छता च यतना विधेया, सा चाग्रे स्वयमेव वक्ष्यते ॥ ६२९७ ॥

सोउण अट्टजायं, अट्टं पडिजग्गती उ आयरिओ ।

20 संघाडगं च देती, पडिजग्गति णं गिलाणं पि ॥ ६२९८ ॥

निधिग्रहणाय मार्गे गच्छन्तं तम् 'अर्थजातं' साधुं श्रुत्वा साम्भोगिकोऽसाम्भोगिको वाऽऽचार्योऽर्थं 'प्रतिजागर्ति' उत्पादयति । यदि पुनः तस्य द्वितीयसङ्घाटको न विद्यते ततः सङ्घाटकमपि ददाति । अथ कथमपि स ग्लानो जायते ततस्तं ग्लानमपि सन्तं प्रतिजागर्तिं न तूपेक्षते, जिनाज्ञाविराधनप्रसक्तेः ॥६२९८॥ यदुक्तमनन्तरं "यतना प्रत्यागच्छता कर्तव्या" तामाह—

25 काउं णिसीहियं अट्टजातमावेदणं गुरुहत्थे ।

दाउण पडिक्कमते, मा पेहंता मिया पासे ॥ ६२९९ ॥

यत्रान्यगणे स प्राघूर्णिक आयाति तत्र नैषेधिकां कृत्वा 'नमः क्षमाश्रमणेभ्यः' इत्यादि कृत्वा च मध्ये प्रविशति, प्रविश्य च यद् अर्थजातं तद् गुरुभ्य आवेदयति, आवेद्य च तदर्थजातं गुरुहस्ते दत्त्वा प्रतिक्रामति । कस्मान्न स्वपार्श्व एव स्थापयति ? इति चेद् अत 30 आह—मा 'प्रेक्षमाणाः' निरीक्षमाणा मृगा इव मृगा अगीतार्थाः क्षुल्लकादयः पश्येयुः, गुरुहस्ते च स्थितं न निरीक्षन्ते, अस्मद्गुरुणां समर्पितमिति विरूपसङ्करपात्रवृत्तेः ॥ ६२९९ ॥

सम्प्रति "जयणा य जा जत्थे"ति तद्व्याख्यानार्थमाह—

सण्णी व सावतो वा, केवतितो दिज्ज अट्टजायस्स ।

पुन्वुप्पण्ण णिहाणे, कारणजाते गहण सुद्धो ॥ ६३०० ॥

यत्र 'संज्ञी' सिद्धपुत्रः श्रावको वा वर्तते तत्र गत्वा तस्मै स्वरूपं निवेदनीयं प्रज्ञापना च कर्तव्या । ततो यत् तस्य पूर्वोत्पन्नं प्रकटं निधानं तन्मध्यादसौ सिद्धपुत्रादिः प्रज्ञापितः सन् तस्य 'अर्थजातस्य' द्रव्यार्थिनः साधोः कियतोऽपि भागान् दद्यात् । अस्य प्रकारस्याभावे यद् निधानं दूरमवगाढं वर्तते तदपि तेन सिद्धपुत्रादिना उत्खन्य दीयमानमधिकृते कारणजातेऽ गृहानोऽपि शुद्धः, भगवदाज्ञया वर्तनात् ॥ ६३०० ॥ गतमवमद्वारम् । इदानीमापन्नाद्वारमाह—

थोवं पि धरेमाणी, कत्थइ दासत्तमेइ अदलंती ।

परदेसे वि य लब्भति, वाणियधम्ममे ममेस ती ॥ ६३०१ ॥

स्तोकमपि ऋणं शेषं धारयन्ती क्वचिद्देशे काऽपि स्त्री तद् ऋणमददती कालक्रमेण ऋण-वृद्ध्या दासत्वम् 'एति' प्रतिपद्यते । तस्या एवं दासत्वमापन्नायाः स्वदेशे दीक्षा न दातव्या । 10 अथ कदाचित् परदेशे गता सती अज्ञातस्वरूपा अशिवादिकारणतो वा दीक्षिता भवति तत्र वणिजा परदेशे वाणिज्यार्थं गतेन दृष्टा भवेत् तत्रायं किल न्यायः—परदेशेऽपि वणिज आत्मीयं लभ्यं लभन्ते । तत एवं वणिग्धर्मे व्यवस्थिते सति स एवं ब्रूयात्—ममैषा दासी इति न मुञ्चाम्यमुमिति ॥ ६३०१ ॥ तत्र यत् कर्तव्यं तत्प्रतिपादनार्थं द्वारगाथामाह—

नाहं विदेसयाऽऽहरणमादि विज्जा य मंत जोए य ।

15

निमित्ते य राय धम्मो, पासंड गणे धणे चेव ॥ ६३०२ ॥

या तव दासत्वमापन्ना वर्तते न साऽहं किन्तु अहमन्यस्मिन् विदेशे जाता, त्वं तु सदृक्ष-तया विप्रलब्धोऽसि । अथ सा प्रभूतजनविदिता वर्तते तत एवं न वक्तव्यं किन्तु स्थापत्या-पुत्राद्याहरणं कथनीयम्, यद्यपि कदाचित् तच्छ्रवणतः प्रतिबुद्धो मुत्कलयति । आदिशब्दाद् गुटिकाप्रयोगतः स्वरभेदादि कर्तव्यमिति परिग्रहः । एतेषां प्रयोगाणामभावे विद्या मन्त्रो योगो 20 वा ते प्रयोक्तव्या यैः परिगृहीतः सन् मुत्कलयति । तेषामप्यभावे 'निमित्तेन' अतीता-ऽनागत-विषयेण राजा उपलक्षणमेतद् अन्यो वा नगरप्रधान आवर्जनीयो येन तत्प्रभावात् स प्रेर्यते । धर्मो वा कथनीयो राजादीनां येन ते आवृत्ताः सन्तस्तं प्रेरयन्ति । एतस्यापि प्रयोगस्याभावे पाषण्डान् सहायान् कुर्यात् । यद्वा यः 'गणः' सारस्वतादिको बलवांस्तं सहायं कुर्यात् । तद-भावे दूराऽऽभोगादिना प्रकारेण धनमुत्वाद्य तेन मोचयेत् । एष द्वारगाथासंज्ञेपार्थः ॥ ६३०२ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीषुराह—

सारिक्खएण जंपसि, जाया अण्णत्थ ते वि आमं ति ।

बहुजणविण्णायम्मि, थावच्चसुतादिआहरणं ॥ ६३०३ ॥

यदि बहुजनविदिता सा न भवति, यथा—इयं तद्देशजाता इति; तत एवं ब्रूयात्—अहमन्यत्र विदेशे जाता, त्वं तु सादृक्ष्येण विप्रलब्ध एवमसमञ्जसं जल्पसि । एवमुक्ते 30 तेऽपि तत्रत्याः 'आमम्' एवमेतद् यथेयं वदतीति साक्षिणो जायन्ते । अथ तद्देशजाततया सा बहुजनविज्ञाता ततस्तस्यां बहुजनविज्ञातायां पूर्वोक्तं न वक्तव्यं किन्तु स्थापत्यापुत्राद्याहरणं

प्रतिबोधनाय कथनीयम् ॥ ६३०३ ॥ “आहरणमाह” इत्यत्रादिशब्दव्याख्यानार्थमाह—
सरभेद वण्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुस्सभूती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६३०४ ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा कुर्यात् । यद्वा अन्तर्द्धानं आमन्तरप्रेषणेन वा व्यवधानम् । विरेचनं वा ग्लानतोपदर्शनाय कारयितव्या येन ‘कृच्छ्रेणैषा जीवति’ इति ज्ञात्वा विसर्जयति । यदि वा वरधनुरिव गुटिकाप्रयोगतः पुष्यभूतिराचार्य इव वा सूक्ष्मध्यानवशतो निश्चला निरुच्छ्वासा तथा स्याद् यथा मृतेति ज्ञात्वा परित्यज्यते । विद्या-मन्त्र-प्रयोगा वा तस्य प्रयोक्तव्या येन तैरभियोजितो मुत्कलयति । एतेषां प्रयोगाणामभावे राजा निमित्तेन धर्मकथया वाऽऽवर्त्यते, ततस्तस्य प्रभावेण स प्रेर्यते ॥ ६३०४ ॥

10 अस्याऽपि प्रकारस्याभावे को विधिः ? इत्याह—

पासंडे व सहाए, गिण्हति तुज्झं पि एरिसं अत्थि ।

होहामो य सहाया, तुब्भ वि जो वा गणो बलितो ॥ ६३०५ ॥

पाषण्डान् वा सहायान् गृह्णाति । अथ ते सहाया न भवन्ति तत इदं तान् प्रति वक्तव्यम्—युष्माकमपीदृशं प्रयोजनं भवेद् भविष्यति तदा युष्माकमपि वयं सहाया भविष्यामः । एवं तान् सहायान् कृत्वा तद्वलतः स प्रेरणीयः । यदि वा यो मल्ल-सारस्वतादिको गणो बलीयान् तं सहायं परिगृहीयात् ॥ ६३०५ ॥

एएसिं असतीए, संता व जता ण होंति उ सहाया ।

ठवणा दूराभोगण, लिंगेण व एसिउं देंति ॥ ६३०६ ॥

‘एतेषां’ पाषण्डानां गणानां वा ‘असति’ अभावे यदि वा सन्तोऽपि ते सहाया न भवन्ति तदा “ठवण” चि निष्क्रामता यद् द्रव्यं स्थापितं तेन सा मोचयितव्या । यदि वा ‘दूराभोग-नेन’ प्रागुक्तप्रकारेणैव अथवा यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तेन धनम् ‘एषयित्वा’ उत्पाद्य ददाति तस्मै वरवृषभाः ॥ ६३०६ ॥ गतमापन्नाद्वारम् । अथ ऋणार्तादिद्वाराप्याह—

एमेव अणत्ताए, तवतुलणा णवरि तत्थ णाणत्तं ।

बोहिय-तेणेहि हिते, ठवणादि गवेसणे जाव ॥ ६३०७ ॥

25 ‘एवमेव’ अनेनैव दासत्वापन्नागतेन प्रकारेण ‘ऋणार्ताया अपि’ प्रभूतं ऋणं धारयन्त्या अन्यदेशे दीक्षिताया मोक्षणे यतना द्रष्टव्या । नवरम्—अत्र धनदानचिन्तायां नानात्वम् । किं तत् ? इत्याह—तपस्तुलना कर्तव्या । तथा बोधिकाः स्तेनाश्च-प्रागुक्तस्वरूपास्तौर्हताया आर्थिकाया गवेषणं नियमेन कर्तव्यम् । तत्र च कर्तव्येऽनुशासनादिकं तदेव मन्तव्यं यावद् अर्थजातस्य स्थापना तथा आदिशब्दाद् निधानस्य दूराभोगनादिप्रयोगेणापि सा मोचयितव्या । अथ ऋणार्तायां या तपस्तुलनोक्ता सा भाव्यते—स द्रव्यं मार्गयन् वक्तव्यः—साधवस्त-पोधना अहिरण्य-सुवर्णाः, लोकेऽपि यद् यस्य भाण्डं भवति स तत् तस्मै उत्तमार्थं ददाति, अस्माकं च पार्श्वे धर्मस्तस्मात् त्वमपि धर्मं गृहाण ॥ ६३०७ ॥ एवमुक्ते स प्राह—

जो णाते कतो धम्मो, तं देउ ण एत्तियं समं तुलइ ।

हाणी जावेगाहं, तावतियं विज्जथंभणता ॥ ६३०८ ॥

योऽनया कृतो धर्मस्तं सर्वं मह्यं ददातु । एवमुक्ते साधुभिर्वक्तव्यम्—नैतावद् दद्वः, यतो नैतावत् समं तुलति । स प्राह—एकेन संवत्सरेण हीनं प्रयच्छतु; तदपि प्रतिषेधनीयः । ततो ब्रूयात्—द्वाभ्यां संवत्सराभ्यां हीनं दत्त; तदपि निषेध्यः । एवं तावद् विभाषा कर्तव्या यावद् ‘एकेन दिवसेन कृतोऽनया धर्मस्तं प्रयच्छत’ ततो वक्तव्यम्—नाभ्यधिकं दद्वः ० किन्तु यावत् तव गृहीतं मुहूर्तादिकृतेन धर्मेण तोल्यमानं समं तुलति तावत् प्रयच्छामः । एवमुक्ते यदि तोलनाय ढौकते तदा विद्यादिभिस्तुला स्तम्भनीया येन क्षणमात्रकृतेनापि धर्मेण सह न समं तोलयतीति । धर्मतोलनं च धर्माधिकरणिक-नीतिशास्त्रप्रसिद्धमिति ततोऽवसात-व्यम् । अथासौ क्षणमात्रकृतस्यापि धर्मस्यालाभात् तपो ग्रहीतुं नेच्छेत् ततो वक्तव्यम्—एषा वणिग्भ्यायेन शुद्धा ॥ ६३०८ ॥

10

स प्राह—कः पुनर्वणिग्भ्यायो येनैषा शुद्धा क्रियते ? साधवो ब्रुवते—

वत्थाणाऽऽभरणाणि य, सव्वं छड्डेउ एगवत्थेणं ।

पोतम्मि विवण्णम्मि, वाणितधम्मि हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वाणिजः प्रभूतं ऋणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र ‘पोते’ प्रवहणे विपन्ने आत्मीयानि परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राण्याभरणानि चशब्दात् शेषमपि च नाना- 15 विधं ऋयाणकं सर्वं ‘छर्दयित्वा’ परित्यज्य ‘एकवस्त्रेण’ एकेनैव परिधानवाससा उत्तीर्णः ‘वणिग्धर्मे’ वणिग्भ्याये ‘शुद्धो भवति’ न ऋणं दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सत्कमा-त्मीयं च सारं सर्वं परित्यज्य निष्कान्ता संसारसमुद्रादुत्तीर्णा इति वणिग्धर्मेण शुद्धा, न धनिका ऋणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तत्राभाव्यमस्तीति करोत्विदानी-मेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥

20

सम्प्रत्युपसंहारव्याजेन शिक्षामपवादं चाह—

तम्हा अपरायत्ते, दिक्खेज्ज अणारिए य वज्जेज्जा ।

अद्धाण अणाभोगा, विदेस असिवादिस्स दो वी ॥ ६३१० ॥

यस्मात् परायत्तदीक्षणेऽनार्यदेशगमने चैते दोषास्तस्मादपरायत्तान् दीक्षयेत् अनार्याश्च देशान् बोधिक-स्तेनबहुलान् वर्जयेत् । अत्रैवापवादमाह—“अद्धाण” त्ति अध्वानं प्रतिपन्नस्य 25 ममोषग्रहमेते करिष्यन्तीति हेतोः परायत्तानपि दीक्षयेत्, यदि वाऽनाभोगतः प्रवाजयेत्, विदेशस्था वा स्वरूपमजानाना दीक्षयेयुः । अशिवादिषु पुनः कारणेषु “दो वि” त्ति ‘द्वे अपि’ परायत्तदीक्षणा-ऽनार्यदेशगमने अपि कुर्यात् । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिषु कारणेषु समुपस्थि-तेषु परायत्तानपि गच्छोपग्रहनिमित्तं दीक्षयेत्, अनार्यानापि च देशान् विहरेदिति ॥ ६३१० ॥

॥ क्षिप्रचित्तादिप्रकृतं समाप्तम् ॥

30

परिमन्थप्रकृतम्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पलिमंथू पणत्ता, तं जहा—कोकुइए
 संजमस्स पलिमंथू १ मोहरिए सच्चवयणस्स पलि-
 मंथू २ चक्खुलोलए इरियावहियाए पलिमंथू ३
 तित्तिणिणए एसणागोयरस्स पलिमंथू ४ इच्छालो-
 भए मुत्तिमग्गस्स पलिमंथू ५ भिज्जानियाणकरणे
 मोक्खमग्गस्स पलिमंथू ६ । सव्वत्थ भगवता
 अनियाणया पसत्था १९ ॥

10 अस्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

दप्पेण जो उ दिक्खेति एरिसे एरिसेसु वा विहरे ।

तत्थ ध्रुवो पलिमंथो, को सो कतिभेद संबंधो ॥ ६३११ ॥

‘दर्पेण’ कारणमन्तरेण य आचार्यः ‘ईदृशान्’ परायत्तान् दीक्षयति, यो वा ‘ईदृशेषु’
 अनायेषु देशेषु दर्पतो विहरति, तत्र ‘ध्रुवः’ निश्चितोऽवश्यम्भावी परिमन्थः, अतः कोऽसौ
 16 कतिभेदो वा परिमन्थः ? इत्याशङ्कानिरासाय प्रस्तुतसूत्रारम्भः । एष सम्बन्धः ॥ ६३११ ॥

अहवा सव्वो एसो, कप्पो जो वणिणओ पलंवादी ।

तस्स उ विवक्खभूता, पलिमंथा ते उ वजेज्जा ॥ ६३१२ ॥

‘अथवा’ इति सम्बन्धस्य प्रकारान्तरद्योतने । य एष षट्सपि उद्देशकेषु प्रलम्बादिकैः
 ‘कल्पः’ समाचार उक्तः ‘तस्य’ कल्पस्य विपक्षभूताः ‘परिमन्थाः’ कौकुच्य-मौखर्यादयो
 20 भवन्ति, अतस्तान् वर्जयेदिति ज्ञापनार्थमधिकृतसूत्रारम्भः ॥ ६३१२ ॥

अथवा वज्रमध्योऽयमुद्देशकः, तथाहि—

आइम्मि दोन्नि छक्का, अंतम्मि य छक्कगा दुवे हुंति ।

सो एस वइरमज्झो, उहेसो होति कप्पस्स ॥ ६३१३ ॥

अस्मिन् षष्ठोद्देशके आदौ ‘द्वे षट्के’ भाषाषट्क-प्रस्तारषट्कलक्षणे भवतः अन्तेऽपि च ‘द्वे
 25 षट्के’ परिमन्थषट्क-कल्पस्थितिषट्करूपे भवतः, ततः ‘स एषः’ कल्पोद्देशको वज्रमध्यो भवति,
 वज्रवदादावन्ते च द्वयोः षट्कयोः सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु सङ्घिस इत्यर्थः । तत्राद्यं
 षट्कद्वयं प्राग् अभिहितमेव, अथान्त्यं षट्कद्वयमभिधीयते । तत्रापि प्रथमं तावदिदम् ॥ ६३१३ ॥

१ ‘कः’ प्रलम्बपरिहारादिरूपः ‘कल्पः’ कां० ॥ २ द्वयोर्द्वयोर्वक्तव्यपदार्थषट्कयोः
 सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु प्रतिस्त्रमेकैकस्य पदार्थस्य वक्तव्यतया सम्भवात्
 सङ्घिस कां० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याः ‘कल्पस्य’ कल्पाध्ययनोक्त-
 साधुसमाचारस्य परिः—सर्वतो मधन्ति—विलोडयन्तीति परिमन्थवः, उणादित्वादुप्रत्ययः,
 पाठान्तरेण परिमन्था वा, व्याघातका इत्यर्थः, ‘प्रज्ञप्ताः’ तीर्थकरादिभिः प्रणीताः ।
 तद्यथा—“कुकुइए” चि “कुचण् अवस्पन्दने” इति वचनात् कुत्सितम्—अप्रत्युपेक्षित-
 त्वादिना कुचितम्—अवस्पन्दितं यस्य स कुकुचितः, स एव प्रज्ञादिदर्शनात् स्वार्थिकाण्यप्रत्यये 5
 कौकुचितः; कुकुचा वा—अवस्पन्दितं प्रयोजनमस्येति कौकुचिकः; सः ‘संयमस्य’ पृथिव्यादि-
 रक्षणरूपस्य ‘परिमन्थुः’ व्याघातकारी १ । “मोहरिण्” चि मुखं—प्रभूतभाषणातिशायि
 बदनमस्यास्तीति मुखरः, स एव मौखरिकः—बहुभाषी, विनयादेराकृतिगणत्वाद् इकण्यप्रत्ययः;
 यद्वा मुखेनारिमावहतीति व्युत्पत्त्या निपातनाद् मौखरिकः; ‘सत्यवचनस्य’ मृषावादविरतेः
 परिमन्थुः, मौखर्ये सति मृषावादसम्भवात् २ । चक्षुषा लोलः—चञ्चलो यद्वा चक्षुः लोलं 10
 यस्य स चक्षुर्लोलः, स स्तूप-देवकुलादीनि विलोकमानो व्रजति, ईर्या—गमनं तस्याः पन्था
 ईर्यापथस्तत्र भवा या समितिः सा ऐर्यापथिकी—ईर्यासमितिस्तस्याः परिमन्थुर्भवति ३ ।
 ‘तिन्तिणिकः’ आहाराद्यभावे खेदाद् यत्किञ्चनाभिधायी, स एषणा—उद्गमादिदोषविमुक्तभक्त-
 पानादिगवेषणारूपा तत्प्रधानो यो गोचरः—गोरिव मध्यस्थतया भिक्षार्थं चरणं स एषणागो-
 चरस्तस्य परिमन्थुः; सखेदो हि अनेषणीयमपि गृह्णातीति भावः ४ । इच्छा—अभिलाषः 15
 स चासौ लोभश्च इच्छालोभः, महालोभ इत्यर्थः, यथा निद्रानिद्रा महानिद्रेति; स च इच्छा-
 लोभः—अधिकोपकरणादिभेलनलक्षणः ‘मुक्तिमार्गस्य’ मुक्तिः—निष्परिग्रहत्वम् अलोभतेत्यर्थः
 सैव निर्वृतिपुरस्य मार्ग इव मार्गस्तस्य परिमन्थुः ५ । “भिज्ज” चि लोभस्तेन यद् निदान-
 करणं—देवेन्द्र-चक्रवर्त्यादिविभूतिप्रार्थनं तद् ‘मोक्षमार्गस्य’ सम्यग्दर्शनादिरूपस्य परिमन्थुः,
 आर्तध्यानचतुर्थभेदरूपत्वात् । भिज्जाग्रहणेन यदलोभस्य भवनिर्वेद-मार्गानुसारितादिप्रार्थनं 20
 तत्र मोक्षमार्गस्य परिमन्थुरित्यावेदितं प्रतिपत्तव्यम् ६ । ननु तीर्थकरत्वादिप्रार्थनं न राज्यादि-
 प्रार्थनवद् दुष्टम्, अतस्तद्विषयं निदानं मोक्षस्य परिमन्थुर्न भविष्यति, नैवम्, यत आह—
 “सर्वत्रे”त्यादि ‘सर्वत्र’ तीर्थकरत्व-चरमदेहत्वादिविषयेऽपि आस्तां राज्यादौ ‘अनिदानता’
 अप्रार्थनमेव ‘भगवता’ समग्रैश्वर्यादिमता श्रीमन्महावीरस्वामिना “पसत्य” चि ‘प्रशंसिता’
 श्लाघिता । एष सूत्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तरः—

25

पलिमंथे णिक्खेवो, णामा एगट्ठिया इमे पंच ।

पलिमंथो वक्खेवो, वक्खोड विणास विग्घो य ॥ ६३१४ ॥

‘परिमन्थे’ परिमन्थपदस्य निक्षेपश्चतुर्धा कर्तव्यः । तस्य चामूनि पञ्च एकार्थिकानि
 भवन्ति—परिमन्थो व्याक्षेपो व्याखोटो विनाशो विघ्नश्चेति ॥ ६३१४ ॥

स च परिमन्थश्चतुर्धा—नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदात् । तत्र नाम-स्थापने सुगमे । 30
 द्रव्य-भावपरिमन्थौ प्रतिपादयति—

करणे अधिकरणम्मि य, कारग कम्मे य दव्वपलिमंथो ।

१ अथ भाष्यकारः परिमन्थुपदं विषमत्वाद् विवरीपुराह इत्यवतरणं का० ॥

एमेव य भावम्मि बि, चउसु वि ठाणेसु जीवे तु ॥ ६३१५ ॥

‘करणे’ साधकतमे ‘अधिकरणे’ आधारे कारकः—कर्ता तस्मिन् तथा ‘कर्मणि च’ व्याप्ये द्रव्यतः परिमन्थो भवति । तथाहि—करणे येन मन्थानादिना दध्यादिकं मथ्यते, अधिकरणे यस्यां पृथिवीकायनिष्पन्नायां मन्थन्यां दधि मथ्यते, कर्तरि यः पुरुषः स्त्री वा दधि विळोड-
5 यति, कर्मणि तन्मथ्यमानं यद् नवनीतादिकं भवति, एष चतुर्विधो द्रव्यपरिमन्थः । एवमेव ‘भावेऽपि’ भावविषयः परिमन्थश्चतुर्विधिं करणादिषु स्थानेषु भवति । तद्यथा—करणे येन कौत्कुच्यादिव्यापारेण दधितुल्यः संयमो मथ्यते, अधिकरणे यस्मिन् आत्मनि स मथ्यते, कर्तरि यः साधुः कौत्कुच्यादिभावपरिणतस्तं संयमं मथ्नाति, कर्मणि यद् मथ्यमानं संयमा-
दिकमसंयमादितया परिणमते । एष चतुर्विधोऽपि परिमन्थो जीवादनन्यत्वाद् जीव एव
10 मन्तव्यः ॥ ६३१५ ॥ अथ करणे द्रव्य-भावपरिमन्थौ भाष्यकारोऽपि भावयति—

दव्वम्मि मंथितो खलु, तेणं मंथिज्जए जहा दधियं ।

दधितुल्लो खलु कप्पो, मंथिज्जति कोकुआदीहिं ॥ ६३१६ ॥

द्रव्यपरिमन्थो मन्थिकः, मन्थान इत्यर्थः, ‘तेन’ मन्थानेन यथा दधि मथ्यते तथा दधि-
तुल्यः खलु ‘कल्पः’ साधुसमाचारः कौत्कुचिकादिभिः प्रकारैर्मथ्यते, विनाश्यत इत्यर्थः^३
15 ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं परिमन्थपदम् । सम्प्रति शेषाणि सूत्रपदानि कौत्कुचिकादीनि
व्याचिख्यासुराह—

कोकुइओं संजमस्स उ, मोहरिए चैव सच्चवयणस्स ।

इरियाएँ चक्खुलोलो, एसणसमिईएँ तित्तिणिए ॥ ६३१७ ॥

णासेति मुत्तिमग्गं, लोभेण णिदाणताए सिद्धिपहं ।

20 एतेसि तु पदानं, पत्तेय परूवणं वोच्छं ॥ ६३१८ ॥

कौत्कुचिकः संयमस्य, मौखरिकः सत्यवचनस्य, चक्षुर्लोल ईर्यासमितेः, तित्तिणिक एषणा-
समितेः परिमन्थुरिति प्रक्रमादवगम्यते ॥ ६३१७ ॥

लोभेन च मुक्तिमार्गं नाशयति, निदानतया तु सिद्धिपथम् । एतेषां पदानां प्रत्येकं
प्ररूपणां वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव करोति—

25 ठाणे सरीर भासा, तिविधो पुणं कुकुओ समासेणं ।

चलणे देहे पत्थर, सविगार कहकहे लहुओ ॥ ६३१९ ॥

आणाइणो य दोसा, विराहणा होइ संजमा-SSयाए ।

१ मंथतो तामा० मो० ले० ॥ २ मन्थकः मो० ले० ॥ ३ °र्थः । ते भावतः परिमन्था
उच्यन्ते ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं विषमत्वात् परिमन्थपदं भाष्यकृता । सम्प्रति
निर्युक्तिविस्तरमाह—कोकु° कां० ॥ ४ “लोभेण” त्ति पदं कदेशे पदसमुदायोपचाराद्
इच्छालोभेन मुक्ति° कां० ॥ ५ पदानां सूत्रोक्तानां षण्णामपि ‘प्रत्येकं’ पृथक् पृथक् प्ररूपणां
वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव निर्वाहयन् कौत्कुचिकप्ररूपणां तावद् निर्युक्तिकार एव
करोति—ठाणे कां० ॥ ६ °ण कोकुओ तामा० ॥

जंते व णट्टिया वा, विराहण महल्लए सुत्ते ॥ ६३२० ॥

'स्थाने' स्थानविषयः शरीरविषयो भाषाविषयश्चेति त्रिविधः समासेन कौकुचिकः । तत्र स्थानकौकुचिको यश्चलनम्—अमीक्षणं भ्रमणं करोति । देहः—शरीरं तद्विषयः कौकुचिको यः प्रस्तरान् हस्तादिना क्षिपति । यस्तु 'सविकारं' परस्य हास्योत्पादकं भाषते, 'कहकहं वा' महता शब्देन हसति स भाषाकौकुचिकः । एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं मासलघु, आज्ञादयश्च^० दोषाः । संयमे आत्मनि च विराधना भवति । यन्नकवद् नर्तिकावद्वा भ्राम्यन् [स्थान-शरीर]-कौकुचिक उच्यते । यस्तु महता शब्देन हसति तस्य मक्षिकादीनां मुखप्रवेशेन संयम-विराधना शूलादिरोगप्रकोपेनात्मविराधना । "मएल्लए सुत्ति" त्ति मृतदृष्टान्तः सुप्तदृष्टान्त-श्चात्र हास्यदोषदर्शनाय भवति, स चोत्तरत्र दर्शयिष्यते ॥ ६३१९ ॥ ६३२० ॥

अथैतदेव निर्युक्तिगाथाद्वयं विभावयिषुः स्थानकौकुचिकं व्याचष्टे—

10

आवडइ खंभकुड्डे, अभिक्खणं भमति जंतए चेव ।

कमफंदण आउंटण, ण यावि बद्धासणो ठाणे ॥ ६३२१ ॥

इहोपविष्ट ऊर्ध्वस्थितो वा स्तम्भे कुड्ये वा य आपतति, यन्नकमिव वाऽमीक्षणं भ्रमति, क्रमस्य—पादस्य स्पन्दनमाकुञ्चनं वा करोति, न च नैव 'बद्धासनः' निश्चलासनस्तिष्ठति, एष स्थानकौकुचिकः ॥ ६३२१ ॥ अत्रामी दोषाः—

15

संचारोवतिगादी, संजमे आयाऽहि-विच्चुगादीया ।

दुब्बद्ध कुहिय मूले, चडप्फडंते य दोसा तु ॥ ६३२२ ॥

सञ्चारकाः—कुड्यादौ सञ्चरणशीला ये उवडकादयः—उद्देहिका-मन्थुकीटिकापभृतयो जीवा-स्तेषां या विराधना सा संयमविषया मन्तव्या । आत्मविराधनायामहि-वृश्चिकादयस्तत्रोपद्रव-कारिणो भवेयुः, यदि वा यत्र स्तम्भादौ स आपतति तद् दुर्बद्धं मूले वा कुथितं भवेत् तत्-²⁰ स्तस्य पतने परितापनादिका ग्लानारोपणा, "चडप्फडंते य" त्ति अमीक्षणमितत्ततो भ्राम्यतः सन्धिर्विसन्धीभवेदित्यादयो बहवो दोषाः । एवमुत्तरत्रापि दोषा मन्तव्याः ॥ ६३२२ ॥

अथ शरीरकौकुचिकमाह—

कर-गोफण-धणु-पादादिएहि उच्छुभति पत्थरादीए ।

भमुगा-दाडिग-थण-पुतविकंपणं णड्वाइत्तं ॥ ६३२३ ॥

25

कर-गोफणा-धनुः-पादादिभिः प्रस्तरादीन् य उत्—प्रावरत्येन क्षिपति स शरीरकौकुचिकः । भ्रू-दाडिका-स्तन-पुतानां विकम्पनं—विविधम्—अनेकप्रकारैः कम्पनं यत् करोति तद् नृत्यपा-

१ भवति । तत्र स्थानकौकुचिकस्य यन्त्रवद् भ्राम्यतः शरीरकौकुचिकस्य तु नर्तकीवद् नृत्यतः षट्कायविराधना । भाषाकौकुचिकस्य पुनर्महता शब्देन प्रसारितवदनस्य हसतो मक्षिकादीनां मुखप्रवेशेन संयमविराधना परिस्फुटैव । तथा भ्राम्यतो नृत्यतो हसतश्च शूलादिरोगप्रकोपेनाऽऽत्मविराधना द्रष्टव्या । "मएल्लए कां० ॥ २ ०" शुर्भाष्यकारः स्थान-कौकुचिकं तावदाह—आव^० कां० ॥ ३ ताटी० डे० विनाऽन्यत्र—"का-मधु कीटिका" मो० ले० । "का-कुन्थु-कीटिका" भा० का० ॥ ४ ०"नायां चिन्त्यमानायामहि" कां० ॥ ५ नृत्यपा^० डे० ॥

तिस्वमुच्यते, नर्तकीत्वमित्यर्थः । एतेन “नट्टिया व” चि पदं व्याख्यातं प्रतिपत्तव्यम् ॥ ६३२३ ॥ गतः शरीरकौकुचिकः । अथ भाषाकौकुचिकमाह—

छेलिय मुहवाहत्ते, जंपति य तथा जहा परो हसति ।

कुणह य रूप बहुविधे, वग्घाडिय-देसभासाए ॥ ६३२४ ॥

5 यः सेण्टितं मुखवादित्रं वा करोति, तथा वा वचनं जल्पति यथा परो हसति, बहु-विधानि वा मयूर-हंस-कोकिलादीनां जीवानां रुतानि करोति, वग्घाडिकाः—उद्धट्टककारिणीः देशभाषा वा—मालव-महाराष्ट्रादिदेशप्रसिद्धास्तादृशीर्भाषा भाषते याभिः सर्वेषामपि हास्यमुप-जायते, एष भाषाकौकुचिकः ॥ ६३२४ ॥ अस्य दोषानाह—

मच्छिगमाहपवेसो, असंपुडं चेव सेट्टिदिट्टंतो ।

10 दांडिय घतणो हासण, तेइच्छिय तत्तफालेण ॥ ६३२५ ॥

तदीयभाषणदोषेण ये मुखं विस्फाल्य हसन्ति तेषां मुखे मक्षिकादयः प्राणिनः प्रविशेयुः, प्रविष्टाश्च ते यत् परितापनादिकं प्राप्नुवन्ति तन्निष्पन्नं तस्य प्रायश्चित्तम् । हसतश्च मुखम-सम्पुटमेव भवेद्, न भूयो मिलेदित्यर्थः । तथा चात्र श्रेष्ठिदृष्टान्तः—

कश्चिद् ‘दण्डिकः’ राजा, तस्य “घयणो” भण्डः । तेन राजसभायामीदृशं किमपि ‘हासनं’

15 हास्यकारि वचनं भणितं येन प्रभूतजनस्य हास्यमायातम् । तत्र श्रेष्ठिनो महता शब्देन हसतो मुखं तथैव स्थितं न सम्पुटीभवति । वास्तव्यवैद्यानां दर्शितो नैकेनापि प्रगुणीकर्तुं पारितः । नवरं प्राघुणकेनैकेन चैकित्सिकेन लोहमयः फालः तप्तः—अग्निवर्णः कृत्वा मुखे दौकितः, ततस्तदीयेन भयेन श्रेष्ठिनो मुखं सम्पुटं जातम् ॥ ६३२५ ॥

अथ प्रागुद्धिष्टं मृत-सुसदृष्टान्तद्वयमाह—

20 गोयर साहू हसणं, गवक्खे दहुं निवं भणति देवी ।

हसति मयगो कहं सो, ति एस एमेव सुत्तो वी ॥ ६३२६ ॥

एगो साहू गोचरचरियाए हिंडमाणो हसंतो देवीए गवक्खोवविट्टाए दिट्टो । राया भणिओ—सामि ! पेच्छ अच्छेरयं, मुयं माणुसं हसंतं दीसइ । राया संभंतो—कहं कहिं वा ? । सा साहुं दरिसेइ । राया भणइ—कहं मउ ? चि । देवी भणइ—इह भवे शरीर-

25 संस्कारादिसकलसांसारिकसुखवर्जितत्वाद् मृत इव मृतः ॥

एवं सुत्तदिट्टंतो वि भाणियव्वो ॥

अक्षरगमनिका त्वियम्—गोचरे साधोः पर्यटतः ‘हासनं’ हास्यं दृष्ट्वा देवी नृपं भणति—मृतको हसति । नृपः पृच्छति—कुत्र स मृतको हसति ? । देवी हस्तसंज्ञया दर्शयति—एष इति । ‘एवमेव’ मृतवत् सुप्तोऽपि मन्तव्यः, उभयोरपि निश्चेष्टतया विशेषाभावात् ॥ ६३२६ ॥

30 गतः कौकुचिकः । सम्प्रति मौखरिकमाह—

मुहरिस्स गोष्णाणामं, आवहति अरिं मुहेण भासंतो ।

लहुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२७ ॥

मौखरिकस्य 'गौणं' गुणनिष्पन्नं नाम 'मुखेन' प्रभूतभाषणादिमुखदोषेण भाषमाणः 'अरिं' वैरिणम् 'आवहति' करोतीति मौखरिकः । तस्यैवं मौखरिकत्वं कुर्वाणस्य लघुको मासः आज्ञादयश्च दोषाः । विराधना च संयमा-ऽऽत्मविषया द्विविधा । तत्र संयमविराधना मौखरिकस्य सत्यव्रतपरिमन्थतया सुप्रतीता ॥ ६३२७ ॥ आत्मविराधनां तु दृष्टान्तेनाह—

को गच्छेज्जा तुरियं, अमुगो चि य लेहएण सिट्ठम्मि ।

5

सिग्घाऽऽगतो य ठवितो, केणाहं लेहगं हणति ॥ ६३२८ ॥

एगो राया । तस्स किंचि तुरियं कज्जं उप्पन्नं ताहे समामज्जे भणइ—को सिग्घं वच्चेज्जा ? । लेहगो भणइ—अमुगो पवणवेगेणं गच्छइ चि । रत्ता सो पैसिओ तं कज्जं काऊण तद्विवसमेव आगओ । रत्ता 'एसो सिग्घगामि' चि काउं धावणओ ठविओ । तेण रुद्धेणं पुच्छियं—केणाहं सिग्घो चि अक्खातो ? । अन्नेण सिट्ठं—जहा लेहएणं । पच्छा सो 10 तेण तल्लिच्छेण छिइं लद्धूण उद्विओ । एवं चेव जो संजओ मोहरियत्तं करेइ सो आय-विराहणं पावेइ चि ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—'कस्त्वरितं गच्छेत् ?' इति राज्ञोक्ते लेखकेन शिष्टम्—अमुक इति । ततः स तत् कार्यं कृत्वा शीघ्रमागतः । ततः 'स्थापितः' राज्ञा दौत्यकर्मणि नियुक्तः । ततः 'केनाहं कथितः ?' इति पृष्ट्वा 'लेखकेन' इति विज्ञाय लेखकं हतवान् । गाथायामतीतकालेऽपि 15 वर्तमानानिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६३२८ ॥ गतो मौखरिकः । अथ चक्षुर्लोलमाह—

आलोयणा य कहणा, परियट्ठणुपेहणा अणाभोए ।

लहुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२९ ॥

स्तूपादीनामालोकनां कुर्वाणः 'कथनां' धर्मकथां परिवर्तनाम् अनुप्रेक्षां च कुर्वन् यदि 'अनाभोगेन' अनुपयुक्तो मार्गे व्रजति तदा लघुमासः, आज्ञादयश्च दोषाः, द्विविधा च 20 विराधना भवेत् ॥ ६३२९ ॥ इदमेव भावयति—

आलोएंतो वच्चति, थूभादीणि व कहेति वा धम्मं ।

परियट्ठणाऽणुपेहण, न यावि पंथम्मि उवउत्तो ॥ ६३३० ॥

'स्तूपादीनि' स्तूप-देवकुला-ऽऽरामादीनि आलोकमानो धर्मं वा कथयन् परिवर्तनामनुप्रेक्षां वा कुर्वाणो व्रजति । यद्वा सामान्येन 'न च' नैवोपयुक्तः पथि व्रजति एष चक्षुर्लोल उच्यते 25 ॥ ६३३० ॥ अस्यैते दोषाः—

लक्षायाण विराहण, संजमें आयाए कंटगादीया ।

आवडणें भाणभेदो, खद्धे उड्ढाह परिहाणी ॥ ६३३१ ॥

अनुपयुक्तस्य गच्छतः संयमे षट्कायानां विराधना भवेत् । आत्मविराधनायां कण्टका-दयः पदयोर्लरीयुः, विषमे वा प्रदेशे आपतनं भवेत् तत्र भाजनभेदः । 'खद्धे च' प्रसुरे 30 भक्त-पाने भूमौ छर्दिते उड्ढाहो भवेत्—अहो ! बहुभक्षका अमी इति । भाजने च भिजे

१ °णा-ऽसमञ्जसभाषणादि° कां० ॥ २ °कः, पृषोदरादित्वादिष्टरूपनिष्पत्तिः । तस्यै° कां० ॥ ३ °पितोऽसौ राज्ञा डे० ॥ ४ पुनरमी दो° कां० ॥

‘परिहाषिः’ सूत्रार्थपरिमन्थो भाजनान्तरगवेषणे तत्परिकर्मणायां च भवति ॥ ६३३१ ॥

गतश्चक्षुर्लोलः । अथ तिनित्तिणिकमाह—

तित्तिणिणै पुञ्च भणिते, इच्छालोभे य उवहिमतिरेगे ।

लहुओ तिविहं व तहिं, अतिरेगे जे भणिय दोसा ॥ ६३३२ ॥

5 तिनित्तिणिक आहारोपधि-शय्याविषयभेदात् त्रिविधः, स च ‘पूर्व’ पीठिकायां सप्रपञ्चमुक्त इति नेहोच्यते । स च सुन्दरमाहारादिकं गवेषयन्नेषणासमितेः परिमन्थुर्भवतीति । इच्छा-लोमस्तु स उच्यते यद् लोभाभिभूतत्वेनोपधिमतिरिक्तं गृह्णाति, तत्र लघुको मासः । त्रिविधं वा तत्र प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—जघन्ये उपधौ प्रमाणेन गणनया वाऽतिरिक्ते धार्यमाणे पञ्चकम्, मध्यमे मासलघु, उत्कृष्टे चतुर्लघु । ये चातिरिक्ते उपधौ दोषाः पूर्वं तृतीयोद्देशके 10 भणितास्ते द्रष्टव्याः ॥ ६३३२ ॥ अथ निदानकरणमाह—

अनियानं निव्वानं, काऊणमुवड्डितो भवे लहुओ ।

पावति धुवमायातिं, तम्हा अणियाणया सेवा ॥ ६३३३ ॥

‘अनिदानं’ निदानमन्तरेण साध्यं निर्वाणं भगवद्भिः प्रज्ञप्तम्, ततो यो निदानं करोति तस्य तत् कृत्वा पुनरकरणेनोपस्थितस्य लघुको मासः प्रायश्चित्तम् । अपि च यो निदानं 15 करोति स यद्यपि तेनैव भवग्रहणेन सिद्धिं गन्तुकामस्तथापि ‘ध्रुवम्’ अवश्यम् ‘आयातिं’ पुनर्भवागमनं प्राप्नोति, तस्मादनिदानता श्रेयसी ॥ ६३३३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

इह-परलोगनिमित्तं, अवि तित्थकरत्तचरिमदेहत्तं ।

सञ्चत्थेसु भगवता, अणिदाणत्तं पसत्थं तु ॥ ६३३४ ॥

इहल्लोकनिमित्तम्—‘इहैव मनुष्यलोकेऽस्य तपसः प्रभावेण चक्रवर्त्यादिभोगानहं प्राप्नुयाम्, 20 इहैव वा भवे विपुलान् भोगानासादयेयम्’ इतिरूपम् परलोकनिमित्तं—मनुष्यापेक्षया देवभवा-दिकः परलोकस्तत्र ‘महर्द्धिक इन्द्रसामानिकादिरहं भूयासम्’ इत्यादिरूपं सर्वमपि निदानं प्रतिषिद्धम् । किं बहुना ? तीर्थकरत्वेन—आर्हन्त्येन युक्तं चरमदेहत्वं मे भवान्तरे भूयात् इत्येतदपि नाशंसनीयम् । कुतः ? इत्याह—‘सर्वाथेषु’ सर्वेष्वपि—ऐहिका-ऽऽमुष्मिकेषु प्रयो-जनेषु अभिष्वङ्गविषयेषु भगवताऽनिदानत्वमेव ‘प्रशस्तं’ श्लाघितम् । तुशब्द एवकारार्थः, स 25 च यथास्थानं योजितः ॥ ६३३४ ॥

व्याख्याताः षडपि परिमन्थवः । साम्प्रतमेतेष्वेव द्वितीयपदमाह—

विइयपदं गेलण्णे, अद्धाणे चैव तह य ओमम्मि ।

मोत्तणं चरिमपदं, णायव्वं जं जहिं क्रमति ॥ ६३३५ ॥

द्वितीयपदं ग्लानत्वे अध्वनि तथा अवमे च भवति, तच्च ‘चरमपदं’ निदानकरणरूपं 30 मुक्त्वा ज्ञातव्यम्, तत्र द्वितीयपदं न भवतीत्यर्थः । शेषेषु तु कौकुचिकादिषु यद् यत्र क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् ॥ ६३३५ ॥ एतदेव भावयति—

१ ॐ द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ ६३३५ ॥ अथै-नामेव भाष्यकृद् व्याख्यानयति—कहिं कां० ॥

कडिवेयणमवतंसे, गुदपागऽरिसा भगंदलं वा वि ।

गुदखील सकरा वा, ण तरति बद्दासणो होउं ॥ ६३३६ ॥

कटिवेदना कस्यापि दुःसहा, 'अवतंसो वा' पुरुषव्याधिनामको रोगो भवेत्, एवं गुदयोः पाकोऽर्शासि भगन्दरं गुदकीलको वा भवेत्, 'शर्करा' कृच्छ्रमूत्रको रोगः स वा कस्यापि भवेत्, ततो न शक्नोति बद्दासनः 'भविंतुं' स्यातुम् । एवंविधे ग्लानत्वेऽभीक्षणपरिस्पन्दनादिकं ऽ स्थानकौकुचिकत्वमपि कुर्यात् ॥ ६३३६ ॥

उव्वत्तेति गिलाणं, ओसहकजे व पत्थरे लुभति ।

वेवति य खित्तचित्तो, वितियपदं होति दोसुं तु ॥ ६३३७ ॥

ग्लानम् 'उद्वर्तयति' एकस्मात् पार्श्वतो द्वितीयस्मिन् पार्श्वे करोति, 'औषधकार्बे वा' औषधदानहेतोस्तमेव ग्लानमन्यत्र सङ्गाम्य भूयस्तत्रैव स्थापयति, यस्तु क्षिप्तचित्तः स परवशः । तथा 'प्रस्तरान्' पाषाणान् क्षिपति वेपते वा, चशब्दात् सेण्टितं मुखवादित्रादिकं वा करोति । एतद् द्वितीयपदं यथाक्रमं 'द्वयोरपि' शरीर-भाषाकौकुचिकयोर्भवति ॥ ६३३७ ॥

मौखरिकत्वेऽपवादमाह—

तुरियगिलाणाहरणे, मुहरित्तं कुञ्ज वा दुपक्खे वी ।

ओसह विञ्जं मंतं, पेह्लिजा सिग्घगामि त्ति ॥ ६३३८ ॥

15

त्वरितं ग्लाननिमित्तमौषधादेः आहरणे कर्तव्ये 'द्विपक्षे' संयतपक्षे संयतीपक्षे च मौखरिकत्वं कुर्यात् । कथम् ? इत्याह—एष शीघ्रगामी अत औषधमानेतुं विद्यां मघ्नं वा प्रयोक्तुं 'पेह्लिज्ज' त्ति प्रेर्यताम्, व्यापार्यतामित्यर्थः ॥ ६३३८ ॥^१

अच्चाउरकजे वा, तुरियं व न वा वि इरियमुवओगो ।

विञ्जस्स वा वि कहणं, भए व विम सूल ओमजे ॥ ६३३९ ॥

20

अत्यातुरस्य वा—आगाढग्लानस्य कार्ये त्वरितं गच्छेत्, 'न वाऽपि' नैवेर्यायामुपयोगं दद्यात्, वैद्यस्य वा 'कथनं' धर्मकथां कुर्वन् गच्छेद् येन स आवृत्तः सम्यग् ग्लानस्य चिकित्सां करोति, भये वा मन्नादिकं परिवर्तयन् गच्छति, विषं वा केनापि साधुना भक्षितं तस्य मन्त्रेणापमार्जनं कुर्वन्, विषविद्या वा नवगृहीता तां परिवर्तयन् गच्छति, शूलं वा कस्यापि साधोरुद्धावति तदपमार्जयन् गच्छति ॥ ६३३९ ॥

25

तित्तिणिया वि तदद्दा, अलब्भमाणे वि दव्वतित्तिणिता ।

वेजे गिलाणगादिसु, आहारुवधी य अतिरित्तो ॥ ६३४० ॥

तस्य—ग्लानस्य उपलक्षणत्वाद् आचार्यादेश्चार्थाय 'तिन्तिणिकताऽपि' स्निग्ध-मधुराहारादिसं-योजनलक्षणा कर्तव्या । अलभ्यमाने वा ग्लानप्रायोग्ये^२ औषधादौ 'द्रव्यतिन्तिणिकता' 'हा ।

१ °यति, स एव ग्लानमितस्ततः कुर्वन् स्थापयन् वा स्थानकौकुचिकत्वं विद्ध्यत्वात्पि । तथा यस्तु क्षिप्तचित्तः उपलक्षणत्वाद् दीप्तचित्तादिर्वा स परवशं कां० ॥ २ करोति महता शब्देन हसति वा । एतं कां० ॥ ३ अथ चक्षुर्लोलत्वे द्वितीयपदमाह इत्यन्तरणं कां० ॥ ४ °ग्ये पथ्यौषधादौ द्रव्ये-द्रव्यतश्चित्ताभिष्वङ्गमन्तरेण तिन्तिं कां० ॥

कष्टं न लभ्यते ग्लानयोग्यमत्र' इत्येवंरूपा कार्या । इच्छालोभे पुनरिदं द्वितीयपदम्—वैद्यस्य दानार्थं ग्लानार्थं वा आहार उपधिश्चातिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः, आदिशब्दाद् आचार्यादिपरिमहः, गणचिन्तको वा गच्छोपग्रहहेतोरतिरिक्तमुपधिं धारयेत् ॥ ६३४० ॥ एवं तावद् निदानपदं वर्जयित्वा शेषेषु सर्वेष्वपि ग्लानत्वमङ्गीकृत्य द्वितीयपदमुक्तम् । सम्प्रति तदेवाध्वनि दर्शयति—

४ अद्ययन्वन्तो व भया, कहेति वा सत्थिया-ऽऽतिअचीणं ।

विज्रं अइसुतं वा, खेद भदा वा अणाभोगा ॥ ६३४१ ॥

अध्वनि स्तेनानां सिंहादीनां वा भयादप्रेक्षमाण इतश्चेतश्च विलोकमानोऽपि व्रजेत् । यदि वा अध्वनि गच्छन् सार्थिकानाम् 'आयत्तिकानां वा' सार्थचिन्तकानां धर्मं कथयति येन ते आवृत्ताः सन्तो भक्तपानाद्युपग्रहं कुर्युः । अथवा विद्या काचिदभिनवगृहीता सा 'मा विस्म-
10 रिष्यति' इति कृत्वा परिवर्तयन्ननुप्रेक्षमाणो वा गच्छेत् । 'आदिश्रुतं' पञ्चमङ्गलं तद्वा चौरादिभये परावर्तयन् व्रजेत् । 'खेदो नाम' परिश्रमः तेन आतुरीभूतो भयाद्वा सम्भ्रान्त ईर्यायामुपयुक्तो न भवेदपि । "अणाभोग" ति विस्मृतिवशात् सहसा वा नेर्यायामुपयोगं कुर्यात् ॥ ६३४१ ॥

संजोयणा परंवातिगाण कप्पादिगो य अतिरेगो ।

ओमादिए वि विहुरे, जोइज्जा जं जहिं कमति ॥ ६३४२ ॥

15 अध्वनि गच्छन्नाहारादीनां संयोजनामपि कुर्यात् । प्रलम्बादीनां विकरणकरणाय पिप्पल-
कादिकमतिरिक्तमप्युपधिं गृहीयाद् धारयेद्वा । अथवा परलिङ्गेन तानि ग्रहीतव्यानि ततः परलिङ्गमपि धारयेत् । कल्पाः—और्णिकादयस्तदादिकः आदिशब्दात् पात्रादिकश्च दुर्लभ उपधिरतिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः । तदेवमध्वनि द्वितीयपदं भावितम् । एवम् अवमं—दुर्भिक्षं तत्र आदिशब्दाद् अशिवादिकारणेषु वा 'विधुरे' आत्यन्तिकायामापदि पञ्चविधं परिमन्थुमङ्गीकृत्य
20 यद् यत्र द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्र योजयेत् । एवं निदानपदं मुक्त्वा पञ्चस्यपि कौकुचिका-
दिषु परिमन्थुषु द्वितीयपदमुक्तम् ॥ ६३४२ ॥ आह—निदाने किमिति द्वितीयपदं नोक्तम् ? उच्यते—नास्ति । कुतः ? इति चेद् अत आह—

जा सालंबणसेवा, तं बीयपदं वयंति गीयत्था ।

आलंबणरहियं पुण, निसेवणं दप्पियं बेति ॥ ६३४३ ॥

25 या 'सालम्बनसेवा' ज्ञानाद्यालम्बनयुक्ता प्रतिषेवा तां द्वितीयं पदं गीतार्था वदन्ति, आलम्ब-
नरहितां पुनः 'निषेवणां' प्रतिषेवां दर्पिकां ब्रुवते । तच्चालम्बनं निदानकरणे किमपि न विद्यते,
'सञ्चत्थ अनियाणया भगवया पसत्थे' ति वचनात् ॥ ६३४३ ॥^२

आह—भोगार्थं विधीयमानं निदानं तीव्रविपाकं भवतीति कृत्वा मा क्रियताम्, यत् पुनरमुना प्रणिधानेन निदानं करोति—मा मम राजादिकुले उत्पन्नस्य भोगामिष्वक्तस्य प्रव्रज्या
30 न भविष्यतीत्यतो दरिद्रकुलेऽहमुत्पद्येयम्, तत्रोत्पन्नस्य भोगामिष्वङ्गो न भविष्यति; एवं निदानकरणे को दोषः ? सूरिराह—

१ अजितसुतं कां० विना । अहियसुतं ताभा० । "आदिसुतं पंचमंगलं, दंडपरिहारणिमित्तं अणु-
पेहंतो परियदंतो वा वञ्चेज्ज" इति विशेषचूर्णौ ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थाग्रम्—९,५०० कां० ॥

एवं सुनीहरो मे, होहिति अप्प त्ति तं परिहरन्ति ।

हंदि ! हु णेच्छन्ति भवं, भववोच्छित्तिं विमग्गंता ॥ ६३४४ ॥

‘एवम्’ अवधारणे । किमवधारयति ? दरिद्रकुले उत्पन्नस्य ‘मे’ ममात्माऽसंयमात् ‘सुनीहर्ः’ सुनिर्गमो भविष्यति, सुखेनैव संयममङ्गीकरिष्यामि इत्यर्थः; ‘इति’ ईदृशमपि यद् निदानं तदपि साधवः परिहरन्ते । कुतः ? इत्याह—‘हन्दि !’ इति नोदकामन्त्रणे । हुः इति यस्मादर्थे । 5 हे सौम्य ! यस्माद् निदानकरणेन भवानां परिवृद्धिर्भवति, सर्वोऽपि च प्रव्रज्याप्रयत्नोऽस्माकं भवव्यवच्छित्तिनिमित्तम्, ततो भवव्यवच्छित्तिं विविधैः प्रकारैर्मार्गयन्तः साधवो भवं नेच्छन्ति ॥ ६३४४ ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रढयति—

जो रयणमणग्घेयं, विकिञ्जऽप्पेण तत्थ किं साहु ।

दुग्गयभवमिच्छन्ते, एसो चिय होति दिट्ठतो ॥ ६३४५ ॥

10

यः ‘अनर्घ्यम्’ इन्द्रनील-मरकतादिकं रत्नम् ‘अल्पेन’ खल्पमूल्येन काचादिना विक्रीणीयात् तत्र ‘किं साधु’ किं नाम शोभनम् ? न किञ्चिदित्यर्थः । ‘दुर्गतभवं’ दरिद्रकुलोत्पत्ति-मिच्छत एष एव दृष्टान्त उपनेतव्यो भवति । तथाहि—अनर्घ्यरत्नस्थानीयं चारित्र्यम्, निरुपमा-ऽनन्तानन्दमयमोक्षफलसाधकत्वात्; काचशकलस्थानीयो दुर्गतभवः, तुच्छत्वात् । ततो यश्चारित्र्यविक्रयेण तत्प्रार्थनं करोति स मन्दभाग्योऽनर्घ्यरत्नं विक्रीय काचशकलं गृह्णातीति 15 मन्तव्यम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च—

संगं अणिच्छमाणो, इह-परलोए य मुच्चति अवस्सं ।

एसेव तस्स संगो, आसंसति तुच्छतं जं तु ॥ ६३४६ ॥

इहलोकविषयं परलोकविषयं च ‘सङ्गं’ मुक्तिपदप्रतिप्रक्षभूतमभिष्वङ्गमनिच्छन्नवश्यं ‘मुच्यते’ कर्मविमुक्तो भवति । कः पुनस्तस्य सङ्गः ? इत्याह—एष एव तस्य सङ्गो यद् 20 मोक्षारूपविपुलफलदायिना तपसा तुच्छकं फलम् ‘आशास्ते’ प्रार्थयति ॥ ६३४६ ॥

१ मन्तव्यम् । तथा च दशाश्रुतस्कन्धसूत्रम्—एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते, जस्स णं धम्मस्स निग्गंथे वा निग्गंथी वा सिक्खाए उवट्टिए इमं एयारूवं नियाणं करेज्जा—जइ इमस्स तव-नियम-बंधेरवासस्स फलवित्तिविसेसे अत्थि तो वयमवि आगमिस्सा णं जाइ इमाइ अंतकुलाणि वा तुच्छकुलाणि वा दरिद्रकुलाणि वा एएसि णं अन्नयरंसि कुलंसि पुमत्ताए पच्चायामो एवं मे आया परियाए सुनीहरे भविस्सइ । एवं खलु समणाउसो ! निग्गंथे वा निग्गंथी वा नियाणं किञ्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कंते कालमासे कालं किञ्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उवव-ज्जित्ता ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं ३ अणंतरं चयं चइत्ता अंत-तुच्छ-दरिद्रकुलेसु पच्चायाइ से णं भंते ! तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलिपन्नत्तं धम्मं पडिसुणित्ता पव्व-इज्जा ? हंता ! पव्वइज्जा । से णं भंते ! तेणेव भवग्गहणेणं सिज्जिज्जा ? नो इणट्ठे समट्ठे, एवं खलु समणाउसो ! तस्स नियाणस्स पावए फलविवागे जं नो संचाएइ तेणेव भवग्गहणेणं सिज्जित्तए ॥ यत एवमतो न विधेयं निदानम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च कां० ॥

तद् भूयोऽपि निदानस्यैव पर्यायकथनद्वारेण दोषमाह—

बंधो त्ति गियाणं ति य, आससजोगो य होंति एगट्टा ।

ते पुण ण बोहिहेऊ, बंधावचया भवे बोही ॥ ६३४७ ॥

बन्ध इति वा निदानमिति वा आशंसायोग इति वा एकार्थानि पदानि भवन्ति । 'ते पुनः' बन्धादयः 'न बोधिहेतवः' न ज्ञानाद्यवाप्तिकारणं भवन्ति, किन्तु ये 'बन्धापचयाः' कारणे कार्योपचारात् कर्मबन्धस्यापचयहेतवोऽनिदानतादयस्तेभ्यो बोधिर्भवति ॥ ६३४७ ॥

आह—यदि नाम साधवो भवं नेच्छन्ति ततः कथं देवलोकेषूपद्यन्ते ? उच्यते—

नेच्छंति भवं समणा, सो पुण तेसिं भवो इमेहिं तु ।

पुण्वतव-संजमेहिं, कम्मं तं चावि संगेणं ॥ ६३४८ ॥

10 'श्रमणाः' साधवो नेच्छन्त्येव भवं परं स पुनः 'भवः' देवत्वरूपस्तेषाममीभिः कारणैर्भवेत् । तद्यथा—पूर्वं—वीतरागावस्थापेक्षया प्राचीनावस्थाभावि यत् तपस्तेन, सरागावस्थाभाविना तपसा साधवो देवलोकेषूपद्यन्ते इत्यर्थः, एवं पूर्वसंयमेन—सरागेण सामायिकादिचारित्रेण साधूनां देवत्वं भवति । कुतः ? इत्याह—“कम्मं” ति पूर्वतपः-संयमावस्थायां हि देवायु-र्देवगतिप्रभृतिकं कर्म बध्यते ततो भवति देवेषूपपातः । एतदपि कर्म केन हेतुना बध्यते ? 15 इति चेद् अत आह—तदपि कर्म 'सङ्गेन' संज्वलनक्रोधादिरूपेण बध्यते ॥ ६३४८ ॥

॥ परिमन्थप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ल्प स्थि ति प्र कृ त म्

सूत्रम्—

20 छ्विहा कप्पट्टिती पणत्ता, तं जहा—सामाइय-
संजयकप्पट्टिती १ छेतोवट्टावणियसंजयकप्पट्टिती २
निव्विसमाणकप्पट्टिती ३ निव्विट्टुकाइयकप्पट्टिती
४ जिणकप्पट्टिती ५ थेरकप्पट्टिति ६ त्ति बेमि २० ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

पलिमंथविप्पमुक्कस्स होति कप्पो अवट्टितो गियमा ।

25 कप्पे य अवट्टाणं, वदंति कप्पट्टितिं थेरा ॥ ६३४९ ॥

अनन्तरसूत्रोक्तैः परिमन्थैर्विप्रमुक्तस्य साधोः 'अवस्थितः' सर्वकालभावी कल्पो नियमाद् भवति । यच्च कल्पेऽवस्थानं तामेव कल्पस्थितिं 'स्थविराः' श्रीगौतमादयः सूरयो वदन्ति । अतः परिमन्थसूत्रानन्तरं कल्पस्थितिसूत्रमारभ्यते ॥ ६३४९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—'षड्विधा' पदप्रकारा कल्पे—कल्पशास्त्रोक्तसाधु-

समाचारे स्थितिः—अवस्थानं कल्पस्थितिः कल्पस्य वा स्थितिः—मर्यादा कल्पस्थितिः ‘प्रज्ञप्ता’ तीर्थकर-गणधरैः प्रकृतम् । ‘तद्यथा’ इति उपन्यासार्थः । ‘सामायिकसंयतकल्पस्थितिः’ समः—राग-द्वेषरहितस्तस्य आयः—लभो ज्ञानादीनां प्राप्तिरित्यर्थः, समाय एव सामायिकं—सर्व-सावद्ययोगविरतिरूपम् तत्प्रधाना ये संयताः—साधवस्तेषां कल्पस्थितिः सामायिकसंयतकल्प-स्थितिः १ । तथा पूर्वपर्यायच्छेदेनोपस्थापनीयम्—आरोपणीयं यत् तत् छेदोपस्थापनीयम्, ४ व्यक्तिनो महाव्रतारोपणमित्यर्थः, तत्प्रधाना ये संयतास्तेषां कल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयत-कल्पस्थितिः २ । निर्विशमानाः—परिहारविशुद्धिकल्पं वहमानास्तेषां कल्पस्थितिः निर्विशमान-कल्पस्थितिः ३ । निर्विष्टकायिका नाम—यैः परिहारविशुद्धिकं तपो व्यूढम्, निर्विष्टः—आसे-वितो विविक्षितचारित्रलक्षणः कायो यैस्ते निर्विष्टकायिका इति व्युत्पत्तेः, तेषां कल्पस्थितिः निर्विष्टकायिककल्पस्थितिः ४ । जिनाः—गच्छनिर्गताः साधुविशेषास्तेषां कल्पस्थितिः जिन- 10 कल्पस्थितिः ५ । स्थविराः—आचार्यादयो गच्छप्रतिबद्धास्तेषां कल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिः ६ । ‘इति’ अध्ययनपरिसमाप्तौ । ‘ब्रवीमि’ इति तीर्थकर-गणधरोपदेशेन सकलमपि प्रस्तुत-शास्त्रोक्तं कल्पा-ऽकल्पविधिं भणामि, न पुनः स्वमनीषिकया इति सूत्रसङ्घेपार्थः ॥

सम्प्रति विस्तरार्थं विभणिपुर्भाष्यकारः कल्पस्थितिपदे परस्याभिप्रायमाशङ्क्य परिहरन्नाह—

आहारो चि य ठाणं, जो चिद्धति सो ठिइ चि ते बुद्धी ।

15

ववहार पडुच्चैवं, ठिईरेव तु णिच्छए ठाणं ॥ ६३५० ॥

“कल्पस्थितिः” इति सूत्रे यत् पदं तत्र कल्पः—आधार इति कृत्वा स्थानम्, यस्तु तत्र कल्पे तिष्ठति स स्थितेरनन्यत्वात् स्थितिः, ततश्चैवं पृथग्नामा-ऽभिधेयत्वेन स्थिति-स्थानयोः परस्परमन्यत्वमापन्नमिति ‘ते’ तव बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते—‘व्यवहारं’ व्यवहारनयं प्रतीय ‘एवं’ स्थिति-स्थानयोरन्यत्वम्, ‘निश्चयतस्तु’ निश्चयनयाभिप्रायेण यैव स्थितिस्तदेव स्थानम्, 20 तुशब्दाद् यदेव स्थानं सैव स्थितिः ॥ ६३५० ॥ कथं पुनः ? इत्यत आह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिक्खो तह गती ठिईए तु ।

एतावता सकिरिए, भवेज्ज ठाणं व गमणं वा ॥ ६३५१ ॥

सक्रियस्य जीवादिद्रव्यस्य तावदेतावदेव क्रियाद्वयं भवति—स्थानं वा गमनं वा । तत्र स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति, तत्परिणतस्य स्थानाभावात् । एवं स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो 25 भवति ॥ ६३५१ ॥ ततः किम् ? इत्याह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिक्खो तह गती ठिईए उ ।

ण य गमणं तु गतिमतो, होति पुढो एवमितरं पि ॥ ६३५२ ॥

स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति न स्थितिः, स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो न स्थानम्, एवं स्थिति-स्थानयोरेकत्वम् । तथा ‘न च’ नैव गमनं गतिमतो द्रव्यात् ‘पृथग्’ व्यतिरिक्तं भवति, 30 एवम् ‘इतरदपि’ स्थानं स्थितिमतो द्रव्यादव्यतिरिक्तं मन्तव्यम् ॥ ६३५२ ॥

इदमेव व्यतिरेकद्वारेण द्रव्यति—

जय गमणं तु गतिमतो, होञ्ज पुढो तेण सो ण गच्छेज्जा ।

जह गमणातो अण्णा, ण गच्छति वसुंधरा कसिणा ॥ ६३५३ ॥

यदि गमनं गतिमतः पुरुषादेः पृथग् भवेत् ततः 'असौ' गतिमान् न गच्छेत् । दृष्टान्त-
माह—यथा गमनात् 'अन्या' पृथग्भूता 'कृत्स्ना' सम्पूर्णा वसुन्धरा न गच्छति । कृत्स्नाग्रहणं
० लेष्टुप्रभृतिकस्तदवयवो गच्छेदपि इति ज्ञापनार्थम् । एवं स्थानेऽपि भावनीयम् ॥ ६३५३ ॥

यत एवमतः स्थितमेतत्—

ठाण-ट्टिहणाणत्तं, गति-गमणाणं च अत्थतो णत्थि ।

वंजणणाणत्तं पुण, जहेव वयणस्स वायातो ॥ ६३५४ ॥

स्थान-स्थित्योर्गति-गमनयोश्चार्थतो नास्ति नानात्वम्, एकार्थत्वात्; व्यञ्जननानात्वं पुनरस्ति ।
10 यथैव वचनस्य वाचश्च परस्परमर्थतो नास्ति भेदः, शब्दतः पुनरस्तीति ॥ ६३५४ ॥

अथवा नात्र स्थितिशब्दोऽवस्थानवाची किन्तु मर्यादावाचकः । तथा चाह—

अहवा ज एस कप्पो, पलंबमादि बहुधा समक्खातो ।

छट्टाणा तस्स ठिई, ठिति त्ति मेर त्ति एगट्टा ॥ ६३५५ ॥

अथवा य एष प्रस्तुतशास्त्रे प्रलम्बादिकः 'बहुधा' अनेकविधः कल्पः समाख्यातः तस्य
15 'षट्स्थाना' षट्प्रकारा स्थितिर्भवति । स्थितिरिति मर्यादा इति चैकार्थो शब्दौ ॥ ६३५५ ॥
भूयोऽपि विनेयानुग्रहार्थं स्थितेरेवैकार्थिकान्याह—

पतिट्टा ठावणा ठाणं, ववत्था संठिती ठिती ।

अवट्टाणं अवत्था य, एकट्टा चिट्टाणाऽऽति य ॥ ६३५६ ॥

प्रतिष्ठा स्थापना स्थानं व्यवस्था संस्थितिः स्थितिः अवस्थानम् अवस्था च, एतान्येकार्थि-
20 कानि पदानि । तथा "चिट्टणं" ऊर्द्धस्थानम् आदिशब्दाद् निषदन्तं त्वग्वर्तनं च, एतानि
त्रीण्यपि स्थितिविशेषरूपाणि मन्तव्यानि ॥ ६३५६ ॥ सा च कल्पस्थितिः षोढा, तद्यथा—

सामाइए य छेदे, निव्विसमाणे तहेव निव्विट्टे ।

जिणकप्पे थेरेसु य, छव्विह कप्पट्टिती होति ॥ ६३५७ ॥

सामायिकसंयतकल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिः निर्विशमानकल्पस्थितिः तथैव
25 निर्विष्टकायकल्पस्थितिः जिनकल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिश्चेति षड्विधा कल्पस्थितिः
॥ ६३५७ ॥ अथैनामेव यथाक्रमं त्रिवरीपुः प्रथमतः सामायिककल्पस्थितिं विवृणोति—

कतिठाण ठितो कप्पो, कतिठाणेहि अट्टितो ।

बुत्तो धूतरजो कप्पो, कतिठाणपतिट्टितो ॥ ६३५८ ॥

यः किल 'धुतरजाः' अपनीतपापकर्मा सामायिकसाधूनां 'कल्पः' आचारो भगवद्भिरुक्तः
30 स कतिषु स्थानेषु स्थितः? कतिषु च स्थानेषु अस्थितः? कतिस्थानप्रतिष्ठितश्चोक्तः?
॥ ६३५८ ॥ सूरिराह—

१ °म्बविधि-मासकल्पविधिप्रभृतिकोऽनेक° कां० ॥ २ °वृष्वन् शिष्येण प्रश्नं कार-
यति—कति कां० ॥

चउठाणठिओ कप्पो, छहिं ठाणेहिं अट्टिओ ।

एसो धूयय कप्पो, दसट्टाणपतिट्टिओ ॥ ६३५९ ॥

चतुःस्थानस्थितः कल्पः, षट्सु च स्थानेष्वस्थितः । तदेवमेष धुतरजाः सामायिकसंयत-
कल्पो दशस्थानप्रतिष्ठितः, केषुचित् स्थित्या केषुचित् पुनरस्थित्या दशसु स्थानेषु प्रतिबद्धो
मन्तव्य इत्यर्थः ॥ ६३५९ ॥ इदमेव व्यक्तीकरोति—

चउहिं ठिता छहिं अठिता, पढमा त्रितिया ठिता दसविहम्मि ।

वहमाणा णिच्चिसगा, जेहि वहं ते उ णिच्चिड्डा ॥ ६३६० ॥

‘प्रथमाः’ सूत्रक्रमप्रामाण्येन सामायिकसंयतास्ते चतुर्षु स्थानेषु स्थिताः, षट्सु पुनरस्थिताः ।
गाथायां सप्तम्यर्थे तृतीया । ये तु ‘द्वितीयाः’ छेदोपस्थापनीयसंयतास्ते दशविधेऽपि कल्पे
स्थिताः । पश्चाद्धेन तृतीय-चतुर्थकल्पस्थित्योः शब्दार्थमाह—“वहमाणा” इत्यादि । ये 10
परिहारविशुद्धिकं तपो वहन्ति ते निर्विशमानकाः । येस्तु तदेव तपो व्यूढं ते निर्विष्टकायिका
उच्यन्ते ॥ ६३६० ॥ आह—कानि पुनस्तानि चत्वारि षट् वा स्थानानि येषु सामायिकसंयता
यथाक्रमं स्थिता अस्थिताश्च ? इति अत्रोच्यते—

सिज्जायरपिंडे या, चाउज्जामे य पुरिसजेट्टे य ।

कितिकम्मस्स य करणे, चत्तारि अवट्टिया कप्पा ॥ ६३६१ ॥

15

“सिज्जातरपिंडे” ति “सूचनात् सूत्रम्” इति शय्यातरपिण्डस्य परिहरणं चतुर्यामः पुरुष-
ज्येष्ठश्च धर्मः कृतिकर्मणश्च करणम् । एते चत्वारः कल्पाः सामायिकसाधूनामप्यवस्थिताः ।
तथाहि—सर्वेऽपि मध्यमसाधवो महाविदेहसाधवश्च शय्यातरपिण्डं परिहरन्ति, चतुर्यामं च
धर्ममनुपालयन्ति, ‘पुरुषज्येष्ठश्च धर्मः’ इति कृत्वा तदीया अप्यार्यिकाश्चिरदीक्षिता अपि तद्दिन-
दीक्षितमपि साधुं वन्दन्ते, कृतिकर्म च यथारत्निकं तेऽपि कुर्वन्ति । अत एते चत्वारः कल्पा 20
अवस्थिताः ॥ ६३६१ ॥ इमे पुनः षडनवस्थिताः—

आचेलकुद्देशिय, सपडिकमणे य रायपिंडे य ।

मासं पज्जोसवणा, छउप्पेतऽणवट्टिता कप्पा ॥ ६३६२ ॥

आचेलक्यमौद्देशिकं सप्रतिक्रमणो धर्मो राजपिण्डो मासकल्पः पर्युषणाकल्पश्चेति षडप्येते
कल्पा मध्यमसाधूनां विदेहसाधूनां चानवस्थिताः । तथाहि—यदि तेषां वस्त्रप्रत्ययो रागो द्वेषो 25
वा उत्पद्यते तदा अचेलाः, अथ न रागोत्पत्तिस्ततः सचेलाः, महामूल्यं प्रमाणातिरिक्तमपि च
वस्त्रं गृह्णन्तीति भावः । ‘औद्देशिकं नाम’ साधूनुद्दिश्य कृतं भक्तादिकम् आधाकर्मेत्यर्थः,
तदप्यन्यस्य साधोरर्थाय कृतं तेषां कल्पते, तदर्थं तु कृतं न कल्पते । प्रतिक्रमणमपि यदि
अतिचारो भवति ततः कुर्वन्ति अतिचाराभावे न कुर्वन्ति । राजपिण्डे यदि वक्ष्यमाणा दोषा

१ ‘चतुःस्थानस्थितः’ वक्ष्यमाणनीत्या शय्यातरपिण्डपरिहाराद्दो स्थानचतुष्टये निय-
मेन कृतावस्थानः कल्पः, ‘षट्सु च स्थानेषु’ आचेलक्यादिषु वक्ष्यमाणनीत्यैवास्थितः ।
तदेव° कां० ॥ २ ‘दशविधेऽपि’ वक्ष्यमाणलक्षणे कल्पे ‘स्थिताः’ अवश्यन्तया कृताव-
स्थानाः । पश्चा° कां० ॥ ३ °काः । “जेहि वहं ते उ निच्चिड्डा” ति प्राकृतत्वाद् यैस्तु कां० ॥

भवन्ति ततः परिहरन्ति अन्यथा गृह्णन्ति । मासकल्पे यदि एकक्षेत्रे तिष्ठतां दोषा न भवन्ति ततः पूर्वकोटीमप्यासते, अथ दोषा भवन्ति ततो मासे पूर्णेऽपूर्णे वा निर्गच्छन्ति । पर्युषणा-
यामपि यदि वर्षासु विहरतां दोषा भवन्ति तत एकत्र क्षेत्रे आसते, अथ दोषा न भवन्ति तत्रैव वर्षारान्त्रेऽपि विहरन्ति ॥ ६३६२ ॥

७ गता सामायिकसंयतकल्पस्थितिः । अथ छेदोपस्थापनीयसाधूनां कल्पस्थितिमाह—

दसठाण्डितो कप्पो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

एसो धुतरत कप्पो, दसठाणपतिट्टितो होति ॥ ६३६३ ॥

दशस्थानस्थितः कल्पः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे छेदोपस्थापनीयसाधूनां
मन्तव्यः । तदेवमेष धुंतरजाः कल्पो दशस्थानपतिष्ठितो भवति ॥ ६३६३ ॥

८ तान्येव दश स्थानानि दर्शयति—

आचेलकुद्देसिय, सिञ्जायर रायपिंड कितिकम्मे ।

वत जेट्ट पडिकमणे, मासं-पज्जोसवणकप्पे ॥ ६३६४ ॥

आचेलक्यम् १ औद्देशिकं २ शय्यातरपिण्डो ३ राजपिण्डः ४ कृतिकर्म ५ व्रतानि ६
“जेट्ट” ति पुरुषज्येष्ठो धर्मः ७ प्रतिक्रमणं ८ मासकल्पः ९ पर्युषणाकल्पश्च १० इति द्वार-

९ गाथास्मासार्थः ॥ ६३६४ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीपुराह—

दुविहो होति अचेलो, संताचेलो असंतचेलो य ।

त्तित्थमर असंतचेला, संताचेला भवे सेसा ॥ ६३६५ ॥

द्विविधो भवत्यचेलः—सदचेलोऽसदचेलश्च । तत्र तीर्थकरा असदचेलाः, देवदूष्यपतना-
नन्तरं सर्वदेव तेषां चीवराभावात् । ‘शेषाः’ सर्वेऽपि जिनकल्पिकादिसाधवः सदचेलाः, जघ-
१० न्ततोऽपि रजोहरण-मुखवस्त्रिकासम्भवात् ॥ ६३६५ ॥

आह—यद्येवं ततः कथममी अचेला भण्यन्ते ? उच्यते—

सीसावेदियपुत्तं, णदिउत्तरणम्मि नग्गयं वेत्ति ।

जुण्णेहि णग्गिया मी, तुर सालिय ! देहि मे पोत्ति ॥ ६३६६ ॥

ज्वलतीभनमयात् शीर्षे—शिरसि आवेष्टितं पोतं—परिधानवस्त्रं येन स शीर्षावेष्टितपोतस्तम्,
११ एवंविधं सचेलमपि ‘नद्युत्तरणे’ अगाधायाः कस्याश्चिद् नद्या उत्तरणं कुर्वन्तं दृष्ट्वा नम्रकं
ब्रुवते, ‘नम्रोऽयम्’ इति लोके वक्तारो भवन्तीत्यर्थः । यथा वा काचिदविरतिका परिजीर्ण-
वस्त्रपरिधाना प्राक्समर्पितवेतनं तन्तुवायं शाटिकानिष्पादनालसं ब्रवीति, यथा—जीर्णेर्वस्त्रैः
परिहितैर्नम्रिकाऽहमस्मि ततस्त्वरस्त्रं ‘हे शालिक !’ तन्तुवाय ! देहि मे ‘पोतिकां’ शाटिकम्
॥ ६३६६ ॥ अथात्रैवोपनयमाह—

१२ जुम्मेहिं खंडिएहि य, असव्वतणुपाउतेहिं ण य णिच्चं ।

संतेहिं वि णिग्गंथा, अचेलगा होंति चेलेहिं ॥ ६३६७ ॥

१ ‘यसंयतकल्प’ कां० ॥ २ ‘धुतरजाः’ प्रक्षालितसकलपापमलपटलः कल्पो कां० ॥
३ ‘कालक्षणोपकरणद्वयसम्भ’ कां० ॥ ४ ‘या मी, तुर ताभा० ॥

एवं 'जीर्णैः' पुराणैः, 'खण्डितैः' छिन्नैः, 'असर्वतनुप्रावृतैः' स्वल्पप्रमाणतया सर्वस्मिन् शरीरेऽप्रावृतैः प्रमाणहीनैरित्यर्थः, न च 'नित्यं' सदैव प्रावृतैः किन्तु शीतादिकारणसद्भावे, एवंविधैश्चैलैः 'सद्भिरपि' विद्यमानैरपि निर्गन्था अचेलका भवन्ति ॥ ६३६७ ॥

अत्र पराभिप्रायमाशङ्क्य परिहरति—

एवं दुग्गत-पहिता, अचेलगा ह्येति ते भवे बुद्धी ।

६

ते खलु असंततीए, धरंति ण तु धम्मबुद्धीए ॥ ६३६८ ॥

यदि जीर्ण-खण्डितादिभिर्वस्त्रैः प्रावृतैः साधवोऽचेलकास्तत एवं दुर्गताश्च-दरिद्राः पथिकाश्च-पान्था दुर्गत-पथिकास्तेऽपि अचेलका भवन्तीति 'ते' तव बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते— 'ते खलु' दुर्गत-पथिकाः 'असत्तया' नव-व्यूत-सदशकादीनां वस्त्राणामसम्पत्त्या परिजीर्णादीनि वासांसि धारयन्ति, न पुनर्धर्मबुद्ध्या, अतो भावतस्तद्विषयमूर्च्छापरिणामस्यानिवृत्तत्वाच्चेते 10 अचेलकाः; साधवस्तु सति लाभे महाधनादीनि परिहृत्य जीर्ण-खण्डितादीनि धर्मबुद्ध्या धारयन्तीत्यतोऽचेला उच्यन्ते ॥ ६३६८ ॥ यद्येवमचेलास्ततः किम्? इत्याह—

आचेलको धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, होति अचेलो सचेलो वा ॥ ६३६९ ॥

अचेलकस्य भाव आचेलक्यम्, तदत्रास्तीति आचेलक्यः, अभ्रादेराकृतिगणत्वादप्रत्ययः । 15 एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थं भवति । मध्यमकानां तु जिनानामचेलः सचेलो वा भवति ॥ ६३६९ ॥ इदमेव भावयति—

पाडिमाएँ पाउता वा, णऽतिकमंते उ मज्झिमा समणा ।

पुरिम-चरिमाण अमहद्धणा तु भिण्णा इमे मोत्तुं ॥ ६३७० ॥

'मध्यमाः' मध्यमतीर्थकरसत्काः साधवः 'प्रतिमया वा' नम्रतया 'प्रावृता वा' प्रमाणा-20 तिरिक्त-महामूल्यादिभिर्वासोभिराच्छादितवपुषो नातिक्रामन्ति भागवतीमाज्ञामिति गम्यते । पूर्व-चरमाणां तु प्रथम-पश्चिमतीर्थकरसाधूनां 'अमहाधनानि' स्वल्पमूल्यानि 'भिन्नानि च' अकृत्स्नानि, प्रमाणोपेतान्यदशकानि चेत्यर्थः, परमिमानि कारणानि मुक्त्वा ॥ ६३७० ॥

तान्येवाह—

आसज्ज खेत्तकप्पं, वासावासे अभाविते असह् ।

25

काले अद्धाणम्मि य, सागरि तेणे व पाउरणं ॥ ६३७१ ॥

'क्षेत्रकल्पं' देशविशेषाचारमासाद्याभिन्नान्यपि प्रात्रियन्ते, यथा सिन्धुविषये तादृशानि प्रावृत्य हिण्ड्यते । वर्षावासे वा वर्षाकल्पं प्रावृत्य हिण्ड्यते । 'अभावितः' शैक्षः कृत्स्नानि प्रावृतो हिण्डते यावद् भावितो भवति । असहिष्णुः शीतमुष्णं वा नाधिसोढुं शक्नोति ततः कृत्स्नं प्रावृणुयात् । 'काले वा' प्रत्युषे भिक्षार्थं प्रविशन् प्रावृत्य निर्गच्छेत् । अध्वनि वा प्रावृत्ता 30 गच्छन्ति । यदि सागारिकप्रतिबद्धप्रतिश्रये स्थितास्ततः प्रावृताः सन्तः कायिकादिभुवं गच्छन्ति । स्तेना वा पथि वर्तन्ते तत उत्कृष्टोपार्थि स्कन्धे कक्षायां वा विण्टिकां कृत्वा उपरि

१ °स्तेऽपि जीर्ण-खण्डितादिवस्त्रपरिधायितया अचेल" का० ॥ २ °वद्धे उपाश्रये भा० ॥

सर्वाङ्गीणं प्रावृता गच्छन्ति । एतेषु कारणेषु कृत्स्नस्योपधेः प्रावरणं कर्तव्यम् ॥ ६३७१ ॥ तथा—

निरुवहय लिंगभेदे, गुरुगा कप्पति तु कारणजाए ।

गेलण्ण लोय रोगे, सरीरवेतावडितमादी ॥ ६३७२ ॥

निरुपहतो नाम—नीरोगस्तस्य लिङ्गभेदं कुर्वतश्चतुर्गुरुकाः । अथवा निरुपहतं नाम—यथा-
५जातलिङ्गं तस्य भेदे चतुर्गुरु ॥ तस्य च लिङ्गभेदस्येमे भेदाः—

खंधे दुवार संजति, गरुलऽद्वंसे य पट्ट लिंगदुवे ।

लहुगो लहुगो लहुगा, तिसु चउगुरु दोसु मूलं तु ॥ ६३७३ ॥

स्कन्धे कल्पं करोति मासलघु । शीर्षद्वारिकां करोति मासलघु । संयतीप्रावरणं करोति चतुर्लघु । गरुडपाक्षिकं प्रावृणोति, अर्धासकृतं करोति, कटीपट्टकं बध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि
10चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

द्वितीयपदे तु—कारणजाते लिङ्गभेदोऽपि कर्तुं कल्पते । कुत्र? इत्याह—ग्लानत्वं कस्यापि विद्यते तस्योद्धर्तनमुपवेशनमुत्थापनं वा कुर्वन् कटीपट्टकं बध्नीयात् । लोचं वाऽन्यस्य साधोः कुर्वाणः कटीपट्टकं बध्नाति । “रोगि” त्ति कस्यापि रोगिणोऽर्शासि लम्बन्ते द्वौ भ्रातरौ वा शूनौ स कटीपट्टकं बध्नीयात् । “सरीरवेयावडियं” ति मृतसंयतशरीरस्य वैयावृत्यं—नीहरणं
15कुर्वन्, आदिग्रहणात् प्रतिश्रयं प्रमार्जयन् अलावृनि वा विहायसि लम्बमानः कटीपट्टकं बध्नीयात् ॥ ६३७२ ॥ गृहिलिङ्गा-ऽन्यलिङ्गयोरयमपवादः—

असिवे ओमोयरिए, रायहुट्टे व वादिदुट्टे वा ।

आगाढ अन्नलिङ्गं, कालक्खेवो व गमणं वा ॥ ६३७४ ॥

स्वपक्षप्रान्ते आगाढे अशिवेऽन्यलिङ्गं कृत्वा तत्रैव कालक्षेपं कुर्वन्ति, अन्यत्र वा
20गच्छन्ति । एवं ‘राजद्विष्टे’ राशि साधूनामुपरि द्वेषमापन्ते, ‘वादिद्विष्टे वा’ वादपराजिते कापि वादिनि व्यपरोपणादिकं कर्तुकामे, एवंविधे आगाढे कारणेऽन्यलिङ्गम् उपलक्षणत्वाद् गृहिलिङ्गं वा कृत्वा कालक्षेपो वा गमनं वा विधेयम् ॥ ६३७४ ॥

गतमाचेलक्यद्वारम् । अथौदेशिकद्वारमाह—

आहा अधे य कम्मे, आयाहम्मे य अत्तकम्मे य ।

25 तं पुण आहाकम्मं, कप्पति ण व कप्पती कस्स ॥ ६३७५ ॥

१ इह पूर्वार्द्ध-पश्चार्द्धपदानां यथासह्यं योजना कार्या । तद्यथा—स्कन्धे चतुष्पलं मुत्कलं वा कल्पं करोति लघुको मासः । शीर्षद्वारिकां-कल्पेन शिरःस्थगनरूपां करोति लघुक एव मासः । संयतीवदुभावपि बाहू आच्छाद्य प्रावृणोति चतुर्लघुकाः । गरुड-पाक्षिकम्-एकत उभयतो वा स्कन्धोपरि कल्पाञ्जलानामारोपणरूपं प्रावृणोति, अर्धासकृतम्-उत्तरासङ्गलक्षणं करोति, कटीपट्टकं बध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

अथात्रैव द्वितीयपदमाह—“कप्पइ उ कारणजाए” इत्यादि अर्द्धव्याख्यातप्राक्त-नगाधायाः शेषम् । द्वितीयपदे तु कारणजाते कां० ॥

आधाकर्म अधःकर्म आत्मन्नम् आत्मकर्म चेति औद्देशिकस्य—साधूनुद्दिश्य कृतस्य भक्तादेश्चत्वारि नामानि । 'तत् पुनः' आधाकर्म कस्य कल्पते ? कस्य वा न कल्पते ? ॥ ६३७५ ॥

एवं शिष्येण पृष्टे सूरिराह—

संघस्सोह विभाए, समणा-समणीण कुल गणे संघे ।

कडमिह ठिते ण कप्पति, अट्टित कप्पे जमुद्दिस्स ॥ ६३७६ ॥ 5

अस्या व्याख्या सविस्तरं तृतीयोद्देशके कृता अतोऽत्राक्षरार्थमात्रमुच्यते—ओघतो वा विभागतो वा सङ्घस्य श्रमणानां श्रमणीनां कुलस्य गणस्य सङ्घस्य वा सङ्कल्पेन यद् भक्त-पानादिकं कृतं तत् 'स्थितकल्पिकानां' प्रथम-पश्चिमसाधूनां न कल्पते । ये पुनरस्थितकल्पे स्थिताः तेषां यमुद्दिश्य कृतं तस्यैवैकस्य न कल्पते अन्येषां तु कल्पते ॥ ६३७६ ॥

द्वितीयपदे तु स्थितकल्पिकानामपि कल्पते । यत आह—

10

आयरिए अभिसेए, भिक्खुम्मि गिलाणगम्मि भयणा उ ।

तिक्खुत्तऽडविपवेसे, चउपरियट्ठे ततो गहणं ॥ ६३७७ ॥

आचार्येऽभिषेके भिक्षौ वा ग्लाने सञ्जाते सति आधाकर्मणो 'भजना' सेवनाऽपि क्रियते । तथा अटवी—विप्रकृष्टोऽध्वा तस्यां प्रवेशे कृते यदि शुद्धं न लभ्यते ततः त्रिकृत्वः शुद्धमन्वेषितमपि यदि न लब्धं ततश्चतुर्थे परिवर्ते आधाकर्मणो ग्रहणं कार्यम् ॥ ६३७७ ॥ 15

गतमौद्देशिकद्वारम् । अथ शय्यातरपिण्डद्वारमाह—

तित्थंकरपडिकुट्टो, आणा अण्णात उग्गमो ण सुज्जे ।

अविमुत्ति अलाघवता, दुल्लभ सेज्जा विउच्छेदो ॥ ६३७८ ॥

आद्यन्तवर्जैर्मध्यमैर्विदेहजैश्च तीर्थकरैराधाकर्म कथञ्चिद् भोक्तुमनुजातं न पुनः शय्यातर-पिण्डो अतस्तैः प्रतिकुष्ट इति कृत्वा वर्जनीयोऽयम् । "आण" ति तं गृह्यता तीर्थकृतामाज्ञा 20 कृता न भवति । "अण्णाय" ति यत्र स्थितस्तत्रैव भिक्षां गृह्यता अज्ञातोच्छं सेवितं न स्यात् । "उग्गमो न सुज्जे" ति आसन्नादिभावतः पुनः पुनस्तत्रैव भिक्षा-पानकादिनिमित्तं प्रविशत उद्गमदोषा न शुष्येयुः । स्वाध्यायश्रवणादिना च प्रीतः शय्यातरः क्षीरादि स्निग्धद्रव्यं ददाति, तच्च गृह्यता 'अविमुक्तिः' गार्ह्याभावो न कृतः स्यात् । शय्यातर-तत्पुत्र-भ्रातृव्यादिभ्यो बहू-पकरणं स्निग्धाहारं च गृह्यत उपकरण-शरीरयोर्लाघवं न स्यात् । तत्रैव चाहारादि गृह्यतः शय्या- 25 तरवैमनस्यादिकरणात् शय्या दुर्लभा स्यात्, सर्वथा तद्व्यच्छेदो वा स्यात् । अतस्तत्पिण्डो वर्जनीयः ॥ ६३७८ ॥ अथ द्वितीयपदमाह—

दुविहे गेलण्णम्मि, निमंतणे दव्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोदरिय पओसे, भए य गहणं अणुण्णातं ॥ ६३७९ ॥

'द्विविधे' आगाढा-ऽनागाढे ग्लानत्वे शय्यातरपिण्डोऽपि ग्राह्यः । तत्रागाढे क्षिप्रमेव 30 अनागाढे पञ्चकपरिहाण्या मासलघुके प्राप्ते सतीति । 'निमन्त्रणे च' शय्यातरनिर्वन्धे सकृत् तं गृहीत्वा पुनः पुनः प्रसङ्गो निवारणीयः । दुर्लभे च क्षीरादिद्रव्येऽन्यत्रालभ्यमाने तथाऽशिवेऽ-

१ °ताः मध्यमसाधवो महाविदेहवर्तिसाधवश्च तेषां का० ॥ २ °त-बन्ध्वादि० डे० ॥

बभौदर्ये राजप्रद्वेषे तस्करादिभये च शय्यातरपिण्डस्य ग्रहणमनुज्ञातम् ॥ ६३७९ ॥

अत्र दुर्लभद्रव्यग्रहणे विधिमाह—

तिक्तुत्तो सक्खेत्ते, चउदिसिं जोयणम्मि कडजोगी ।

दव्वस्स य दुल्लभता, सागारिणिसेवणा ताहे ॥ ६३८० ॥

5 त्रिकृत्वः स्वक्षेत्रे चतसृषु दिक्षु सक्रोशयोजने गवेपितस्यापि घृतादेर्द्रव्यस्य यदा दुर्लभता भवति तदा सागारिकपिण्डस्य निषेवणं कर्तव्यम् ॥ ६३८० ॥

गतं सागारिकपिण्डद्वारम् । अथ राजपिण्डद्वारमाह—

केरिसगु चि व राया, भेदा पिंडस्स के व से दोसा ।

केरिसगम्मि व कजे, कप्पति काए व जयणाए ॥ ६३८१ ॥

10 कीदृशोऽसौ राजा यस्य पिण्डः परिह्रियते ? इति । के वा 'तस्य' राजपिण्डस्य भेदाः ? । के वा "से" तस्य ग्रहणे दोषाः ? । कीदृशे वा कार्ये राजपिण्डो ग्रहीतुं कल्पते ? । कया वा यतनया कल्पते ? । एतानि द्वाराणि चिन्तनीयानि ॥ ६३८१ ॥ तत्र प्रथमद्वारे निर्वचनं तावदाह—

मुद्दए मुद्धभिसिच्चे, मुतितो जो होइ जोणिमुद्धो उ ।

अभिसिच्चो व परेहिं, सतं व भरहो जहा राया ॥ ६३८२ ॥

15 राजा चतुर्धा—मुदितो मूर्धाभिषिक्तश्च १ मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः २ न मुदितो मूर्धाभिषिक्तः ३ न मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः । तत्र मुदितो नाम—यो भवति 'योनिशुद्धः' शुद्धोभयपक्षसम्भूतः, यस्य माता-पितरौ राजवंशीयाविति भावः । यः पुनः 'परेण' मुकुटबद्धेन पट्टबद्धेन राज्ञा प्रजया वा राज्येऽभिषिक्तः । यो वा 'स्वयं' आत्मनैवाभिषिक्तो यथा भरतो राजा एष मूर्धाभिषिक्त उच्यते ॥ ६३८२ ॥ एषु विधिमाह—

20 पढमग भंगे वज्जो, होतु व मा वा वि जे तहिं दोसा ।

सेसेसु होतऽपिंडो, जहिं दोसा ते विवज्जंति ॥ ६३८३ ॥

प्रथमे भङ्गे राजपिण्डः 'वज्ज्यः' परित्यक्तव्यः, ये 'तत्र' राजपिण्डे गृह्यमाणे दोषास्ते भवन्तु वा मा वा तथापि वर्जनीयः । 'शेषेषु' त्रिषु भङ्गेषु 'अपिण्डः' राजपिण्डो न भवति तथापि येषु दोषा भवन्ति 'तान्' द्वितीयादीनपि भङ्गान् वर्जयन्ति । इयमत्र भावना—यः 25 सेनापति-मन्त्रि-पुरोहित-श्रेष्ठि-सार्थवाहसहितो राज्यं मुञ्जे तस्य पिण्डो वर्जनीयः, अन्यत्र तु भजनेति ॥ ६३८३ ॥

गतं 'कीदृशो राजा ?' इति द्वारम् । अथ 'के तस्य भेदाः ?' इति द्वारं चिन्तयन्नाह—

असणाईआ चउरो, वत्थे पादे य कंबले चेव ।

पाउंछणए य तथा, अट्टविधो रायपिंडो उ ॥ ६३८४ ॥

30 'अशनादयः' अशन-पान-स्वादिम-स्वादिमरूपा ये चत्वारो भेदाः ४ यच्च वस्त्रं ५ पात्रं ६

१ परेणं इति पाठानुसारेण टीका, न चासौ पाठः कस्मिंश्चिदप्यादर्शे उपलभ्यते । कां० पुस्तके तु परेणं इति परेहिं इति पाठद्वयानुसारेण टीका, दृश्यतां टिप्पणी २ ॥ २ 'ज्ञा 'परैवा' प्रधानपुरुषै राज्येऽभिषिक्तः स मूर्धाभिषिक्तः, यो वा स्वयं कां० ॥ ३ एतेषु चतुर्ष्वपि भङ्गेषु विधिं कां० ॥

कम्बलं ७ 'पादप्रोच्छनकं' रजोहरणं ८ एषोऽष्टविधो राजपिण्डः ॥ ६३८४ ॥

अथ 'के तस्य दोषाः ?' इति द्वारमाह—

अष्टविह रायपिंडे, अण्णतरागं तु जो पडिग्गाहे ।

सो आणा अणवत्थं, मिच्छत्त विराहणं पावे ॥ ६३८५ ॥

अष्टविधे राजपिण्डे 'अन्यतरत्' अशनादिकं यः प्रतिगृह्णाति स साधुराज्ञाभङ्गमनवस्थां 5
मिथ्यात्वं विराधनां च प्राप्नुयात् ॥ ६३८५ ॥ एते चापरे दोषाः—

ईसर-तलवर-माडंविएहि सिट्ठीहिं सत्थवाहेहिं ।

णिंतेहिं अतिंतेहि य, वाघातो होति भिक्खुस्स ॥ ६३८६ ॥

ईश्वर-तलवर-माडम्बिकैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैश्च निर्गच्छद्भिः 'अतियद्भिश्च' प्रविशद्भि-
र्भिक्षोर्भिक्षार्थं प्रविष्टस्य व्याघातो भवति ॥ ६३८६ ॥ एतदेव व्याचष्टे— 10

ईसर भोइयमाई, तलवरपट्टेण तलवरो होति ।

वेड्डणबद्धो सेट्ठी, पच्चंतऽहिवो उ माडंवी ॥ ६३८७ ॥

ईश्वरः 'भोगिकादिः' ग्रामस्वामिप्रभृतिक उच्यते । यस्तु परितुष्टनृपतिप्रदत्तेन सौवर्णेन
तलवरपट्टेनाङ्कितशिराः स तलवरो भवति । श्रीदेवताध्यासितः पट्टो वेष्टनकमुच्यते, तद् यस्य
राज्ञाऽनुज्ञातं स वेष्टनकबद्धः श्रेष्ठी । यस्तु 'प्रत्यन्ताधिपः' छिन्नमडम्बनायकः स माडम्बिकः । 15
सार्थवाहः प्रतीत इति कृत्वा न व्याख्यातः ॥ ६३८७ ॥^१

जा णिंति इंति तौ अच्छओ अ सुत्तादि-भिक्खहाणी य ।

इरिया अमंगलं ति य, पेलाऽऽहणणा इयरहा वा ॥ ६३८८ ॥

एते ईश्वरादयो यावद् निर्गच्छन्ति प्रविशन्ति च तावद् असौ साधुः प्रतीक्षमाण आस्ते,
तत एवमासीनस्य सूत्रार्थयोर्भिक्षस्य च परिहाणिर्भवति । अश्व-हस्त्यादिसम्मर्देन चेर्या^२
शोधयितुं न शक्नोति । अथ शोधयति ततस्तैरभिघातो भवति । कोऽपि निर्गच्छन् प्रविशन्
वा तं साधुं विलोक्यामङ्गलमिति मन्यमानस्तेनैवाश्व-हस्त्यादिना प्रेरणं कशादिना वाऽऽहननं
कुर्यात् । "इतरहा व" त्ति यद्यपि कोऽप्यमङ्गलं न मन्यते तथापि जनसम्मर्दे प्रेरणमाहननं
वा यथाभावेन भवेत् ॥ ६३८८ ॥ किञ्च—

लोभे एसणघाते, संका तेणे नपुंस इत्थी य ।

25

इच्छंतमणिच्छंते, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ ६३८९ ॥

राजभवनप्रविष्टः 'लोभे' उत्कृष्टद्रव्यलोभवशत एषणाघातं कुर्यात् । 'स्तेनोऽयम्' इत्यादिका
च शङ्का राजपुरुषाणां भवेत् । नपुंसकः स्त्रियो वा तत्र निरुद्धेन्द्रियाः साधुमुपसर्गयेयुः । तत्र
चेच्छतोऽनिच्छतश्च संयमविराधनादयो बहवो दोषाः । राजभवनं च प्रविशतः शुद्धशुद्धेनाऽपि
चत्वारो मासा गुरुकाः प्रायश्चित्तम् ॥ ६३८९ ॥ एनामेव गाथां व्याख्यानयति— 30

अन्नत्थ एरिसं दुल्लभं ति गेण्हेज्जऽणेसणिजं पि ।

१ अथ तैर्यथा व्याघातो भवति तथा दर्शयति इत्यवतरणं का० ॥ २ तावच्छेष उ
सुत्ता ताभा० ॥

अण्णोणावि अवहिते, संकिञ्जति एस तेणो त्ति ॥ ६३९० ॥

अन्तःपुरिकाभिरुत्कृष्टं द्रव्यं दीयमानं दृष्ट्वा 'नास्त्यन्यत्रेदृशम्, दुर्लभं वा' इति लोभव-
शतोऽनेषणीयमपि गृह्णीयात् । राज्ञश्च विप्रकीर्णे सुवर्णादौ द्रव्येऽन्येनाप्यपहृते स एव साधुः
शङ्क्यते एष स्तेन इति ॥ ६३९० ॥

४ संका चारिग चोरे, मूलं निस्संक्रियम्मि अणवट्ठो ॥

परदारि अभिमरे वा, णवमं णिस्संकिए दसमं ॥ ६३९१ ॥

चारिकोऽयं चोरो वाऽयं भविष्यति इति शङ्कायां मूलम् । निःशङ्कितेऽनवस्थाप्यम् ।
पारदारिकशङ्कायामभिमरशङ्कायां च 'नवमम्' अनवस्थाप्यम् । निःशङ्किते 'दशमं' पाराञ्चिकम्
॥ ६३९१ ॥

10 अलभता पवियारं, इत्थि-नपुंसा बला वि गेण्हेजा ।

आयरिय कुल गणे वा, संघे व करेज्ज पत्थारं ॥ ६३९२ ॥

तत्र 'प्रविचारं' बहिर्निर्गममलभमानाः स्त्री-नपुंसका बलादपि साधुं गृह्णीयुः । तान्
यदि प्रतिसेवते तदा चारित्रविराधना । अथ न प्रतिसेवते तदा ते उद्धाहं कुर्युः । ततः
प्रान्तापनादयो दोषाः । अथवा राजा रुष्ट आचार्यस्य कुलस्य गणस्य वा सङ्घस्य वा 'प्रस्तारं'
15 विनाशं कुर्यात् ॥ ६३९२ ॥

अण्णे वि होंति दोसा, आइण्णे गुम्म रतणमादीया ।

तण्णिस्साएँ पवेसो, तिरिक्ख मणुया भवे दुट्ठा ॥ ६३९३ ॥

अन्येऽपि तत्र प्रविष्टस्य दोषा भवन्ति । तद्यथा—रत्नादिभिराकीर्णे "गुम्म" त्ति 'गोल्मिकाः'
स्थानपालास्ते 'अतिभूर्मि प्रविष्टः' इति कृत्वा तं साधुं गृह्णन्ति प्रान्तापयन्ति वा, एवमादयो
20 दोषाः । अथवा 'तन्निश्रया' तस्य—साधोर्निश्रया रत्नादिभोपणार्थं स्तेनकाः प्रवेशं कुर्युः । 'तिर्यञ्चः'
वानरादयः 'मनुजाश्च' म्लेच्छादयो दुष्टास्तत्र राजभवने भवेयुस्ते साधोरुपदवं कुर्वीरन् ॥ ६३९३ ॥

एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्याति—

आइण्णे रतणादी, गेण्हेज्ज सयं परो व तन्निस्सा ।

गोम्मिय गहणाऽऽहणणं, रण्णो व णिवेदिए जं तु ॥ ६३९४ ॥

25 रत्नादिभिराकीर्णे स प्रविष्टः स्वयमेव तद् रत्नादिकं गृह्णीयात्, परो वा तन्निश्रया गृह्णीयात् ।
गोल्मिकाश्च ग्रहणमाहननं वा कुर्युः । राज्ञो वा ते तं साधुं निवेदयन्ति उपढौकयन्ति ततो
निवेदिते सति 'यत्' प्रान्तापनादिकमसौ करिष्यति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६३९४ ॥

चारिय चोराऽभिमरा, कामी व विसंति तत्थ तण्णीसा ।

वाणर-तरच्छ-वग्घा, मिच्छादि णरा व घातेजा ॥ ६३९५ ॥

30 चारिकाश्चौरा अभिमराः कामिनो वा तत्र तस्य—साधोर्निश्रया प्रविशेयुः । तथा वानर-तरक्षु-

१ 'चारिकाः' हेरिकाः 'चौराः' स्तेनाः 'अभिमराः' घानकाः 'कामिनो वा' अन्तःपुर-
लुब्धाः; एते 'तत्र' राजभवने तस्य-साधो° कां० ॥

व्याघ्रा म्लेच्छादयो वा नरास्तत्र साधुं घातयेर्युः ॥ ६३९५ ॥

अथ कीदृशो कार्ये कल्पते ? कया वा यतनया ? इति द्वारद्वयमाह—

दुविहे गेलण्णम्मी, णिमंतणे दव्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोयरिय पदोसे, भए य गहणं अणुण्णायं ॥ ६३९६ ॥

तिक्खुत्तो सक्खित्ते, चउदिसिं जोयणम्मि ऋडजोगी ।

दव्वस्स य दुल्लभया, जयणाए कप्पई ताहे ॥ ६३९७ ॥

5

गाथाद्वयं शय्यातरपिण्डवद् द्रष्टव्यम् (गा० ६३७९-८०) । नवरम् आगाढे ग्लानत्वे क्षिप्रमेव राजपिण्डं गृह्णाति । अनागाढे तु त्रिकृत्वो मार्गयित्वा यदा न लभ्यते तदा पञ्चकपरिहाण्या चतुर्गुरुकपाप्तो गृह्णाति । 'निमन्नणे तु' राज्ञा निर्वन्धेन निमन्नितो भणति—यदि भूयो न भणसि ततो गृहीमो वयम् नान्यथा । अवभेऽशिवे चान्यत्रालभ्यमाने राजकुलं वा 10 नाशिवेन गृहीतं ततस्तत्र गृह्णाति । राजद्विष्टे तु अपरस्मिन् राज्ञि कुमारे वा प्रद्विष्टे बोधिक-म्लेच्छभये वा राज्ञो गृहादनिर्गच्छन् गृहीयात् ॥ ६३९६ ॥ ६३९७ ॥

गतं राजपिण्डद्वारम् । अथ कृतिकर्मद्वारमाह—

कितिकम्मं पि य दुविहं, अब्भुट्ठाणं तहेव वंदणगं ।

समणेहि य समणीहि य, जहारिहं होति कायव्वं ॥ ६३९८ ॥

15

कृतिकर्मापि च द्विविधम्—अभ्युत्थानं तथैव वन्दनकम् । एतच्च द्विविधमपि तृतीयो-द्देशके सविस्तरं व्याख्यातम् । उभयमपि च श्रमणैः श्रमणीभिश्च 'यथार्हं' यथारत्नाधिकं परस्परं कर्तव्यम् ॥ ६३९८ ॥ तथा श्रमणीनामयं विशेषः—

सच्चाहिं संजतीहिं, कितिकम्मं संजताण कायव्वं ।

पुरिसुत्तरितो धम्मो, सच्चजिणाणं पि तित्थम्मि ॥ ६३९९ ॥

20

संघाभिरपि संघतीभिश्चिरप्रव्रजिताभिरपि संघतानां तद्दिनदीक्षितादीनामपि कृतिकर्म कर्तव्यम् । कुतः ? इत्याह—'सर्वजिनानामपि' सर्वेषामपि तीर्थकृतां तीर्थे पुरुषोत्तरो धर्म इति ॥ ६३९९ ॥

तुच्छत्तणेण गव्वो, जायति ण य संकते परिभवेणं ।

अण्णो वि होज्ज दोसो, थियासु माहुज्जहज्जासु ॥ ६४०० ॥

25

स्त्रियाः साधुना वन्द्यमानायास्तुच्छत्वेन गर्वा जायते । गर्विता च साधुं परिभवद्बुद्ध्या पश्यति । ततः परिभवेन 'न च' नैव साधोः 'शङ्कते' विभेति । अन्योऽपि दोषः स्त्रीषु 'माधुर्यहार्यासु' मार्दवप्राह्वासा वन्द्यमानासु भवति, भावसम्बन्ध इत्यर्थः ॥ ६४०० ॥

अवि य हु पुरिसपणीतो, धम्मो पुरिसो य रक्खित्तं सत्तो ।

लोगविरुद्धं चेयं, तम्हा समणाण कायव्वं ॥ ६४०१ ॥

30

१ °युः । यत एवं ततो न ग्रहीतव्यो राजपिण्डः ॥ ६३९५ ॥ कां० ॥ २ 'संघाभिरपि' प्रथम-पश्चिम-मध्यमतीर्थकरसम्बन्धिनीभिः संघतीभिः कां० ॥ ३ 'कृतिकर्म' वन्दनका-ऽ-भ्युत्थानलक्षणं द्विविधमपि कर्त्तं कां० ॥

‘अपि च’ इति कारणान्तराम्युच्ये । पुरुषैः—तीर्थकर-गणधरलक्षणैः प्रणीतः पुरुषप्रणीतो धर्मः । पुरुष एव च तं धर्मं ‘रक्षितुं’ प्रत्यनीकादिनोपद्रूयमाणं पालयितुं शक्तः । लोकविरुद्धं च ‘एतत्’ पुरुषेण स्त्रिया वन्दनम् । तस्मात् श्रमणानां ताभिः कर्तव्यम् ॥ ६४०१ ॥

गतं कृतिकर्मद्वारम् । अथ व्रतद्वारमाह—

५

पंचायामो धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, चाउज्जामो भवे धम्मो ॥ ६४०२ ॥

पञ्च यामाः—व्रतानि यत्र स पञ्चयामाः, “दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ” (सिद्ध० ८-१-४) इति प्राकृतलक्षणवशात् चकारस्य दीर्घत्वम् । एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य । मध्यमकानां जिानां पुनश्चतुर्यामो धर्मो भवति, मैथुनव्रतस्य परिग्रहव्रत एवान्तर्भाव-
10 विवक्षणात् ॥ ६४०२ ॥ कुत एवम्? इति चेद् उच्यते—

पुरिमाणं दुव्विसोज्झो, चरिमाणं दुरणुपालो कप्पो ।

मज्झिमगाण जिणाणं, सुविसोज्झो सुरणुपालो य ॥ ६४०३ ॥

पूर्वेषां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः, ‘चरमाणां’ पश्चिमानां दुरनुपाल्यः, मध्यमकानां तु जिानां तीर्थे साधूनां सुविशोध्यः सुखानुपाल्यश्च भवति । इयमत्र भावना—पूर्वे साधव-
15 ऋजु-जडाः, ततः परिग्रहव्रत एवान्तर्भावं विवक्षित्वा यदि मैथुनव्रतं साक्षान्नोपदिश्यते ततस्ते जडतया नेदमबबुध्यन्ते, यथा—मैथुनमपि परिहर्तव्यम्; यदा तु पृथक् परिस्फुटं मैथुनं प्रतिषिध्यते ततः सुखेनैव पर्यवस्यन्ति परिहरन्ति च । पश्चिमान् तु वक्र-जडाः, ततो मैथुने साक्षादप्रतिषिद्धे परिग्रहान्तस्तदन्तर्भावं जानन्तोऽपि वक्रतया परपरिगृहीतायाः स्त्रियाः प्रतिसेवनां कुर्वीरन्, पृष्ठाश्च ब्रवीरन्—नैषाऽस्साकं परिग्रह इति । तत एतेषां पूर्व-पश्चिमानां पञ्चयामो
20 धर्मो भगवता ऋषभस्वामिना वर्द्धमानस्वामिना च स्थापितः । ये तु मध्यमाः साधवस्ते ऋजु-प्राज्ञाः, ततः परिग्रहे प्रतिषिद्धे प्राज्ञत्वेनोपदेशमात्रादपि अशेषहेयोपादेयविशेषाभ्युहन-पटीयस्तया चिन्तयेयुः—नापरिगृहीता स्त्री परिभुज्यते अतो मैथुनमपि न वर्तते सेवितुम्; एवं मैथुनं परिग्रहेऽन्तर्भाव्य तथैव परिहरन्ति ततस्तेषां चतुर्यामो धर्मो मध्यमजिनैरुक्त इति ॥ ६४०३ ॥ अमुमेवार्थं समर्थयन्नाह—

25

जङ्घत्तणेण हंदिं, आइक्ख-विभाग-उवणता दुक्खं ।

सुहसमुदिय दंताण व, तित्तिक्ख अणुमासणा दुक्खं ॥ ६४०४ ॥

सर्वेषां (पूर्वेषां) साधूनां जडतया ‘हन्दि’ इत्युपप्रदर्शने वस्तुतत्त्वस्याख्यानं ‘दुःखं’ कृच्छ्रेण, महता वचनाटोप (ग्र० ९०००) प्रयासेन कर्तुं शक्यमित्यर्थः । एवमाख्यातेऽपि वस्तुतत्त्वे विभागः—पार्थक्येन व्यवस्थापनं महता कष्टेन कर्तुं शक्यते । विभक्तेऽपि वस्तुतत्त्वे
30 उपनयः—हेतु-दृष्टान्तैः प्रतीतावारोपणं कर्तुं दुःशकम् । ते च प्रथमतीर्थकरसाधवः ‘सुखसमु-

१ ‘श्रमणानां’ साधूनां संयतीभिः कृतिकर्म कर्त्त० का० ॥ २ चकाराकारस्य का० ॥
३ सुहणुं ताभा० ॥ ४ ‘पूर्वेषां’ प्रथमतीर्थकरसम्बन्धिनां साधूनां दुर्विशोधः कल्पः,
‘चरमाणां’ चरमतीर्थकरसाधूनां दुरनुपालो भवति । मध्य० का० ॥

दिताः' कालस्य स्निग्धतया शीतोष्णादीनां तथाविधदुःखहेतूनामभावात् सुखेन सम्पूर्णास्ततः
तितिक्षा' परीषहादेरघिसहनं तेषां 'दुःखं' दुष्करम् । तथा दान्ताः—एकान्तेनोपशान्तास्ते
ततः क्वचित् प्रमादस्खलितादौ शिष्यमाणानामनुशासनाऽपि कर्तुं दुःशका ॥ ६४०४ ॥

मिच्छत्तभाविष्याणं, दुवियङ्गुमतीण वामसीलाणं ।

आह्विखुं विभइउं, उवणेउं वा वि दुक्खं तु ॥ ६४०५ ॥

दुक्खेहि भंत्थिताणं, तणु-धित्तिअवलत्तओ य दुत्तित्तिक्खं ।

एमेव दुरणुसासं, माणुकडओ य चरिमाणं ॥ ६४०६ ॥

ये तु चरमतीर्थकरसाधवस्ते प्रायेण मिथ्यात्वभाविता दुर्विदग्धमतयो वामशीलाश्च,
ततस्तेषामपि वस्तुतत्त्वमाख्यातुं विभक्तुमुपनेतुं वा 'दुःखं' दुःखतरम् ॥ ६४०५ ॥

तथा कालस्य रूक्षतया 'दुःखैः' विविधाऽऽधि-व्याधिप्रभृतिभिः शारीर-मानसैः 'भर्त्सितानाम्' 10
अत्यन्तमुपतापितानां तनुः—शरीरं धृतिः—मानसोऽवष्टम्भः तद्विषयं यद् अवलत्वं—बलाभाव-
स्ततः कारणाद् दुस्सितिक्षं तेषां परीषहादिकं भवति । एवमेव मानस्य—अहङ्कारस्य उपलक्षण-
त्वात् क्रोधादेश्चोत्कटतया दुरनुशासं चरमाणं भवति, उत्कटकषायतया दुःखेनानुशासनां
ते प्रपद्यन्त इत्यर्थः । अत एषां पूर्वेषां च पञ्चयामो धर्म इति प्रक्रमः ॥ ६४०६ ॥

एए चेव य ठाणा, सुप्पणुज्जुत्तणेण मज्झाणं ।

सुह-दुह-उभयबलाण य, विमिस्सभावा भवे सुगमा ॥ ६४०७ ॥

'एतान्येव' आख्यानादीनि स्थानानि मध्यमानां 'सुगमानि' सुकराणि भवेयुरिति सम्बन्धः ।
कुनः ? इत्याह—सुप्रज्ञ-ऋजुत्वेन, प्राज्ञतया ऋजुतया चेत्यर्थः, स्वल्पप्रयत्नेनैव प्रज्ञापनीयास्ते,
तत आख्यान-विभजनोपनयनानि सुकराणि । "सुह-दुह" चि कालस्य स्निग्ध-रूक्षतया
सुख-दुःखे उभे अपि तेषां भवतः, तथा "उभयबलाण य" चि शारीरं मानसिकं चोभयमपि 20
बलं तेषां भवति, तत एव सुख-दुःखोभयबलोपेतानां परीषहादिकं सुतितिक्षं भवति । "विमि-
स्सभाव" चि नैकान्तेनोपशान्ता न वा उत्कटकषायास्ते, ततो विमिश्रभावादनुशासनमपि
सुकरमेव तेषां भवति, अतश्चतुर्यामस्तेषां धर्म इति ॥ ६४०७ ॥

गतं व्रतद्वारम् । अथ ज्येष्ठद्वारमाह—

पुण्वतरं सामइयं, जस्स कयं जो वतेसु वा ठविओ ।

एस कित्तिक्म्मजेट्ठो, ण जाति-सुततो दुपक्खे वी ॥ ६४०८ ॥

यस्य सामायिकं 'पूर्वतरं' प्रथमतरं 'कृतम्' आरोपितम् यो वा 'व्रतेषु' महाव्रतेषु प्रथमं
स्थापितः स एष कृतिकर्मज्येष्ठो भण्यते, न पुनः 'द्विपक्षेऽपि' संयतपक्षे संयतीपक्षे च
जातितः—बृहत्तरं जन्मपर्यायमङ्गीकृत्य श्रुततः—प्रभूतं श्रुतमाश्रित्य ज्येष्ठ इहाधिक्रियते । इह च
मध्यमसाधूनां यस्य सामायिकं पूर्वतरं स्थापितं स ज्येष्ठः, पूर्व-पश्चिमानां तु यस्य प्रथममुपस्थापना 30
कृता स ज्येष्ठ इति ॥ ६४०८ ॥ अथोपस्थापनामेव निरूपयितुमाह—

सा जेसि उवडुवणा, जेहि य ठाणेहि पुरिम-चरिमाणं ।

पंचायामे धम्मे, आदेसतिगं च मे मुणसु ॥ ६४०९ ॥

सा उपस्थापना येषां भवति ते वक्तव्याः । येषु वा 'स्थानेषु' अपराधपदेषु पूर्व-चरमाणं साधूनां पञ्चयामे धर्मे स्थितानामुपस्थापना भवति तान्यपि वक्तव्यानि । तत्र येषामुपस्थापना ते तावदभिधीयन्ते, तत्रादेशत्रयम्—दश वा षड् वा चत्वारो वा उपस्थापनायामर्हा भवन्ति ।
० तच्चाऽऽदेशत्रिकं "मे" इति मया यथाक्रमं वक्ष्यमाणं शृणु ॥ ६४०९ ॥

तओ पारंचिया वुत्ता, अणवड्डा य तिण्णि उ ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१० ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारभे ।

सेहे दसमे वुत्ते, जस्स उवड्डावणा भणिया ॥ ६४११ ॥

10 ये चतुर्थोद्देशके 'त्रयः' दुष्ट-प्रमत्त-अन्योन्यं कुर्वाणाख्याः पाराञ्चिका उक्ताः ३ ये च 'त्रयः' साधर्मिका-ऽन्यधार्मिकसौन्यकारि-हस्तातालरूपा अनवस्थाप्याः ६ येन च 'दर्शनं' सम्यक्तवं 'केवलं' सम्पूर्णमपि वान्तं ७ येन वा चारित्रं 'केवलं' सम्पूर्णं मूलगुणविराधनया वान्तम् ८ ॥ ६४१० ॥

अथवा यः 'त्यक्तकृत्यः' परित्यक्तसकलसंयमव्यापारः आकुट्टिकया दर्पेण वा 'जीवकायान्'
15 पृथिवीकायादीन् समारभते ९ यश्च 'शैक्षः' अभिनवदीक्षितः स दशमः १० उक्तः । एतद् दशकं मन्तव्यं यस्योपस्थापना प्रथम-चरमतीर्थं करैर्भणिता ॥ ६४११ ॥ द्वितीयादेशमाह—

जे य पारंचिया वुत्ता, अणवड्डप्पा य जे विद् ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१२ ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारभे ।

20 सेहे छट्ठे वुत्ते, जस्स उवड्डावणा भणिया ॥ ६४१३ ॥

ये च पाराञ्चिकाः सामान्यत उक्ताः १ ये च विद्वांसो अनवस्थाप्याः २ येन च दर्शनं केवलं वान्तं ३ येन वा चारित्रं केवलं वान्तम् ४ ॥ ६४१२ ॥

अथवा यस्त्यक्तकृत्यो जीवकायान् समारभते ५ यश्च शैक्षः षष्ठः ६ । एते षट्कं प्रति-पत्तव्यं यस्योपस्थापना द्वितीयादेशे भणिता ॥ ६४१३ ॥ तृतीयादेशमाह—

25 दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ।

चियत्तकिच्चे सेहे य, उवड्डप्पा य आहिया ॥ ६४१४ ॥

दर्शने 'केवले' निःशेषे वान्ते यो वर्तते १ यो वा चारित्रे केवले वान्ते २ पाराञ्चिका-ऽनवस्थाप्ययोः अत्रैवान्तर्भावो विवक्षितः, यश्च 'त्यक्तकृत्यः' षट्कायविराधकः ३ यश्च शैक्षः ४ एते चत्वारः 'उपस्थाप्याः' उपस्थापनायोग्या आख्याताः ॥ ६४१४ ॥

30 अथ तेषां मध्ये क उपस्थापनीयः ? न वा ? इति चिन्तायामिदमाह—

केवलगहणा कसिणं, जति वमती दंसणं चरित्तं वा ।

तो तस्स उवड्डवणा, देसे वंतम्मि भयणा तु ॥ ६४१५ ॥

दर्शन-चारित्र्यपदयोर्यत् केवलग्रहणं कृतं तत इदं ज्ञाप्यते—यदि ‘कृत्स्नं’ निःशेषमपि दर्शनं चारित्र्यं वा वमति ततस्तस्योपस्थापना भवति, ‘देशे’ देशतः पुनर्दर्शने चारित्र्ये वा वान्ते ‘भजना’ उपस्थापना भवेद्वा न वा ॥ ६४१५ ॥ भजनामेव भावयति—

एमेव य किञ्चि पदं, सुयं व असुयं व अप्पदोसेणं ।

अविकोवितो कर्हितो, चोदिय आउट्टु सुद्धो तु ॥ ६४१६ ॥ 5

‘एवमेव’ अविमृश्य ‘किञ्चिद्’ जीवादिकं सूत्रार्थविषयं वा पदं श्रुतं वाऽश्रुतं वा ‘अल्प-दोषेण’ कदाग्रहा-ऽभिनिवेशादिदोषाभावेन ‘अविकोविदः’ अगीतार्थः कस्यापि पुरतोऽन्यथा कथयन् आचार्यादिना ‘मा एवं वितथप्ररूपणां कार्षीः’ इति नोदितः सन् यदि सम्यगावर्तते तदा स मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेणैव शुद्ध इति ॥ ६४१६ ॥

तच्च दर्शनमनाभोगेनाभोगेन वा वान्तं स्यात्, तत्रानाभोगेन वान्ते विधिमाह— 10

अणाभोएण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

तमेव तस्स पच्छित्तं, जं मग्गं पडिवज्जई ॥ ६४१७ ॥

एकः श्राद्धो निह्वान् साधुवेषधारिणो दृष्ट्वा ‘यथोक्तकारिणः साधव एते’ इतिबुद्ध्या तेषां सकाशे प्रव्रजितः । स चापरैः साधुभिर्भणितः—किमेवं निह्वानां सकाशे प्रव्रजितः ? । स प्राह—नाहमेनं विशेषं ज्ञातवान् । ततः स मिथ्यादुष्कृतं कृत्वा शुद्धदर्शनिनां समीपे 15 उपसम्पन्नः । एवमनाभोगेन दर्शनं वमित्वा मिथ्यात्वं गत्वा सम्यक्तत्वं पुनरागतस्य तदेव प्रायश्चित्तं यदसौ सम्यग् मार्गं प्रतिपद्यते, स एव च तस्य व्रतपर्यायः, न भूय उपस्थापना कर्तव्या ॥ ६४१७ ॥ आभोगेन वान्ते पुनरयं विधिः—

आभोगेण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

जिण-थेराण आणाए, मूलच्छेज्जं तु कारण ॥ ६४१८ ॥ 20

यः पुनः ‘आभोगेन’ ‘निह्वान एते’ इति जानन्नपि मिथ्यात्वं सङ्क्रान्त इति शेषः, निह्वानामन्तिके प्रव्रजित इत्यर्थः, स च सम्यक्त्वमन्येन प्रज्ञापितः सन् ‘पुनर्’ भूयोऽपि यदि आगतस्ततस्तं ‘जिन-स्थविराणां’ तीर्थकर-गणभृतामाज्ञया मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत्, मूलत एवोपस्थापनां तस्य कुर्यादिति भावः ॥ ६४१८ ॥ एवं दर्शने देशतो वान्ते उपस्था- 25 पनाभजना भाविता । सम्प्रति चारित्र्ये देशतो वान्ते तामेव भावयति—

छण्हं जीवनिकायाणं, अणप्पज्झो तु विराहओ ।

आलोइय-पडिकंतो, सुद्धो हवति संजओ ॥ ६४१९ ॥

षण्णां जीवनिकायानां “अणप्पज्झो” ‘अनात्मवशः’ क्षिप्तचित्तादिर्यदि विराधको भवति ततः ‘आलोचित-प्रतिक्रान्तः’ गुरुणामालोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतः संयतः शुद्धो भवति ॥ ६४१९ ॥

छण्हं जीवनिकायाणं, अप्पज्झो उ विराहतो ।

आलोइय-पडिकंतो, मूलच्छेज्जं तु कारण ॥ ६४२० ॥ 30

षण्णां जीवनिकायानां “अप्पज्झो” चि खवशो यदि दर्पेणाऽऽकुट्टिकया वा विराधको

भवति तत आलोचित-प्रतिक्रान्तं तं मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत् । वाशब्दोपादानाद् यदि तपोऽर्हप्रायश्चित्तमापन्नस्ततः तपोऽर्हमेव दद्यात्, तत्रापि यद् मासलघुकादिकमापन्नस्तदेव दद्यात् ॥ ६४२० ॥ अथ हीनादिकं ददाति ततो दोषा भवन्तीति दर्शयति—

जं जो उ समावन्नो, जं पाउगं व जस्स वत्थुस्स ।

5 तं तस्स उ दायव्वं, असरिसदाणे इमे दोसा ॥ ६४२१ ॥

‘यत्’ तपोऽर्हं छेदाहं वा प्रायश्चित्तं यः समापन्नः, यस्य वा ‘वस्तुनः’ आचार्यादेरसहिष्णुप्रभृतेर्वा ‘यत्’ प्रायश्चित्तं ‘प्रायोग्यम्’ उचितं तत् तस्य दातव्यम् । अथासदृशम्—अनुचितं ददाति तत इमे दोषाः ॥ ६४२१ ॥

अप्पच्छित्ते य पच्छित्तं, पच्छित्ते अतिमत्तया ।

10 धम्मस्साऽऽसायणा तिच्चा, मग्गस्स य विराहणा ॥ ६४२२ ॥

‘अप्रायश्चित्ते’ अनापद्यमानेऽपि प्रायश्चित्ते यः प्रायश्चित्तं ददाति प्राप्ते वा प्रायश्चित्ते यः ‘अतिमात्रम्’ अतिरिक्तप्रमाणं प्रायश्चित्तं ददाति सः ‘धर्मस्य’ श्रुतधर्मस्य तीत्रामाशातनां करोति, ‘मार्गस्य च’ मुक्तिपथस्य सम्यग्दर्शनादेः विराधनां करोति ॥ ६४२२ ॥ किञ्च—

उस्सुत्तं ववहरंतो, कम्मं बंधति चिक्कणं ।

15 संसारं च पवहेत्ति, मोहणिज्जं च कुच्चती ॥ ६४२३ ॥

‘उत्सूत्रं’ सूत्रोत्तीर्णं राग-द्वेषादिना ‘व्यवहरन्’ प्रायश्चित्तं प्रयच्छन् ‘चिक्कणं’ गाढतरं कर्म बध्नाति, संसारं च ‘प्रवर्द्धयति’ प्रकर्षेण वृद्धिमन्तं करोति, ‘मोहनीयं च’ मिथ्यात्वमोहादिरूपं करोति ॥ ६४२३ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

उम्मग्गदेसणाए य, मग्गं विप्पडिवातए ।

20 परं मोहेण रंजितो, महामोहं पकुच्चती ॥ ६४२४ ॥

‘उन्मार्गदेशनया च’ सूत्रोत्तीर्णप्रायश्चित्तादिमार्गप्ररूपणया ‘मार्गं’ सम्यग्दर्शनादिरूपं विविधैः प्रकारैः प्रतिपातयति—व्यवच्छेदं प्रापयति । तत एवं परमपि मोहेन रञ्जयन् महामोहं प्रकरोति । तथा च त्रिंशति महामोहस्थानेषु पठ्यते—

“नेयाउयस्स मग्गस्स, अवगारम्मि वट्टई ।”

25 (आव० प्रति० अध्य० संग्र० हरि० टीका पत्र ६६१)

यत एवमतो न हीनाधिकं प्रायश्चित्तं दातव्यमिति ॥ ६४२४ ॥ गतं ज्येष्ठद्वारम् । अथ प्रतिक्रमणद्वारमाह—

सपडिक्कमणो धम्मो, पुरिमस्स इ पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमयाण जिणाणं, कारणजाए पडिक्कमणं ॥ ६४२५ ॥

30 ‘सप्रतिक्रमणः’ उभयकार्णं पद्धिभावश्यककरणयुक्तो धर्मः पूर्वस्य पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति, तत्तीर्थसाधूनां प्रमादबहुलत्वात् शठत्वाच्च । मध्यमानां तु जिनानां तीर्थे ‘कारण-

१ °क्रान्तो गुरुसमीपे आलोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतो यदि जायते तदा तं साधुं मूलं कां० ॥ २ °लं नियमेन षड्विं कां० ॥

जाते' तथाविधेऽपराधे उत्पन्ने सति प्रतिक्रमणं भवति, तत्तीर्थसाधूनामशठत्वात् प्रमादरहित-
त्वाच्च ॥ ६४२५ ॥ अथास्या एव पूर्वाद्धं व्याचष्टे—

गमणाऽऽगमण वियारे, सायं पाओ य पुरिम-चरिमाणं ।

नियमेण पडिक्कमणं, अतियारो होउ वा मा वा ॥ ६४२६ ॥

'गमनाऽऽगमने' चैत्यवन्दनादिकार्येषु प्रतिश्रयाद् निर्गत्य हस्तशतात् परतो गत्वा भूयः ६
प्रत्यागमने, "वियारे" त्ति हस्तशतमध्येऽप्युच्चारदेः परिष्ठापने कृते, तथा 'सायं' सन्ध्यायां
'प्रातश्च' प्रभाते पूर्व-चरमाणां साधूनामतिचारो भवतु वा मा वा तथापि नियमेनैतेषु स्थानेषु
प्रतिक्रमणं भवति ॥ ६४२६ ॥ परः प्राह—

अतिचारस्स उ असती, णणु होति णिरत्थयं पडिक्कमणं ।

ण भवति एवं चोदग !, तत्थ इमं होति णातं तु ॥ ६४२७ ॥ 10

अतिचारस्य 'असति' अभावे ननु निरर्थकं प्रतिक्रमणं भवति । सूरिराह—हे नोदक !
'एवं' त्वदुक्तं प्रतिक्रमणस्य निरर्थकत्वं 'न भवति' न घटते, किन्तु सार्थकं प्रतिक्रमणम् ।
तत्र च सार्थकत्वे इदं 'ज्ञातम्' उदाहरणं भवति ॥ ६४२७ ॥

सति दोसे होअगतो, जति दोसो णत्थि तो गतो होति ।

वितियस्स हणति दोसं, न गुणं दोसं व तदभावा ॥ ६४२८ ॥ 15

दोसं हंतूण गुणं, करेति गुणमेव दोसरहिते वि ।

ततियसमाहिकरस्स उ, रसातणं डिडियसुतस्स ॥ ६४२९ ॥

जति दोसो तं छिदति, असती दोसम्मि णिज्जरं कुणई ।

कुसलतिगिच्छरसायणमुवणीयमिदं पडिक्कमणं ॥ ६४३० ॥

एगस्स रत्तो पुत्तो अईव वल्लहो । तेण चितियं—अणागयं किंचि तहाविहं रसायणं 20
करावेमि जेण मे पुत्तस्स कयाइ रोगो न होइ त्ति । विज्जा सहाविया—मम पुत्तस्स तिगिच्छं
करेह जेण निरुओ होइ । ते भणंति—करेमो । राया भणइ—केरिसाणि तुम्ह ओसहाणि ? ।
एगो भणइ—मम ओसहमेरिसं—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तं चेव जीवंतं
मारेइ । विइओ भणइ—मम ओसहं जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो न गुणं
न दोसं करेइ । तइओ भणइ—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो वण्ण-रूव- 25
जोव्वण-लावण्णत्ताए परिणमइ, अपुब्बो य रोगो न पाउब्भवइ । एवमायण्णिऊण रण्णा तइय-
विज्जेण किरिया कारिया । एवमिमं पि पडिक्कमणं जइ अइयारदोसा अत्थि तो तेसिं विसोहिं
करेति, अह नत्थि अइयारो तो चारितं विसुद्धं करेइ अभिनवक्म्मरोगस्स य आगमं निरुंभइ ॥

अथाक्षरगमनिका—प्रथमवैद्यस्यौषधेन 'सति दोषे' रोगसम्भवे उपयुज्यमानेन 'अगदः'
नीरोगो भवति, यदि पुनर्दोषो नास्ति ततः प्रत्युत 'गदः' रोगो भवति । द्वितीयस्य तु वैद्यस्यौषधं 30
'दोषं' रोगं हन्ति, 'तदभावात्' दोषाभावात् गुणं न वा दोषं करोति ॥

तृतीयस्य तु दोषं हत्वा गुणं करोति, दोषरहितेऽपि च 'गुणमेव' वर्णादिपुष्ट्यभिनवरोगा-

भावात्मकं करोति । ततः 'तृतीयसमाधिकरस्य' तृतीयस्य वैद्यस्य रसायनं दण्डिकसुतस्य योग्यमिति कृत्वा राज्ञा कारितम् ॥

एवं प्रतिक्रमणमपि यदि अतिचारलक्षणो दोषो भवति ततस्तं छिनत्ति, अथ नास्ति दोष-
स्ततोऽसति दोषे महतीं कर्मनिर्जरां करोति । एवं 'कुशलचिकित्सस्य' तृतीयवैद्यस्य रसायनेन
० 'उपनीतम्' उपनयं प्रापितमिदं प्रतिक्रमणं मन्तव्यम् ॥ ६४२८ ॥ ६४२९ ॥ ६४३० ॥

गतं प्रतिक्रमणद्वारम् । अथ मासकल्पद्वारमाह—

दुविहो य मासकप्पो, जिणकप्पे चैव थेरकप्पे य ।

एकेको वि य दुविहो, अट्टियकप्पो य ठियकप्पो ॥ ६४३१ ॥

द्विविधो मासकल्पः, तद्यथा—जिनकल्पे चैव स्थविरकल्पे च । पुनरेकैको द्विविधः—
10 अस्थितकल्पः स्थितकल्पश्च । तत्र मध्यमसाधूनां मासकल्पोऽस्थितः, पूर्व-पश्चिमानां तु स्थितः ।
ततः पूर्व-पश्चिमाः साधवो नियमाद् ऋतुबद्धे मासं मासेन विहरन्ति । मध्यमानां पुनरनियमः,
कदाचिद् मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति कदाचित्तु देशोनपूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते
॥ ६४३१ ॥ गतं मासकल्पद्वारम् । अथ पर्युषणाद्वारमाह—

पज्जोसवणाकप्पो, होति ठितो अट्टितो य थेराणं ।

15 एमेव जिणाणं पि य, कप्पो ठितमट्टितो होति ॥ ६४३२ ॥

पर्युषणाकल्पः स्थविरकल्पिकानां जिनकल्पिकानां च भवति । तत्र स्थविराणां स्थितोऽ-
स्थितश्च भवति । एवमेव जिानानामपि स्थितोऽस्थितश्च पर्युषणाकल्पः प्रतिपत्तव्यः ॥ ६४३२ ॥
इदमेव भावयति—

चाउम्मासुक्कोसे, सत्तरिराइंदिया जहण्णेणं ।

20 ठितमट्टितमेगतरे, कारणवच्चासितऽण्णयरे ॥ ६४३३ ॥

उत्कर्षतः पर्युषणाकल्पश्चतुर्मासं यावद् भवति, आषाढपूर्णिमायाः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । जघन्यतः पुनः सप्ततिरात्रिन्दिवानि, भाद्रपदशुक्लपञ्चम्याः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । एवंविधे पर्युषणाकल्पे पूर्व-पश्चिमसाधवः स्थिताः । मध्यमसाधवः पुनरस्थिताः । ते हि
यदि वर्षारात्रो भवति मेघवृष्टिरित्यर्थः, तत एकत्र क्षेत्रे तिष्ठन्ति अन्यथा तु विहरन्ति । पूर्व-
25 पश्चिमा अपि 'अन्यतरस्मिन्' अशिवादौ कारणे समुत्पन्ने 'एकतरस्मिन्' मासकल्पे पर्युषणा-
कल्पे वा 'व्यत्यासितं' विपर्यस्तमपि कुर्युः । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिभिः कारणैर्ऋतुबद्धे
मासमूनमधिकं वा तिष्ठेयुः, वर्षास्वपि तैरेव कारणैश्चतुर्मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति परतो
वा तत्रैव क्षेत्रे तिष्ठन्ति ॥ ६४३३ ॥ इदमेवाह—^९

थेराण सत्तरी खलु, वासासु ठितो उडुम्मि मासो उ ।

30 वच्चासितो तु कज्जे, जिणाण नियमऽट्ट चउरो य ॥ ६४३४ ॥

१ °नां महाविदेहसाधूनां च मास° कां० ॥ २ °णां स्थविरकल्पिकानां स्थि° कां० ॥
३ °मपि जिनकल्पिकानां स्थि° कां० ॥ ४ °मात आरभ्य कार्त्तिक° कां० ॥ ५ °भ्याः प्रारभ्य
कार्त्तिक° कां० ॥ ६ ग्रन्थाग्रं १०००० कां० ॥

‘स्थविराणां’ स्थविरकल्पिकानां प्रथम-पश्चिमतीर्थकरसत्कानां सप्ततिर्दिनानि, खलुशब्दो जघन्यत इत्यस्य विशेषस्य द्योतनार्थः, वर्षासु पर्युषणाकल्पो भवति । तेषामेव ऋतुबद्धे मास-मेकमेकत्रावस्थानरूपो मासकल्पः स्थितो भवति । ‘कार्ये पुनः’ अशिवादौ ‘व्यत्यासितः’ विपर्यस्तोऽपि भवति, हीनाधिकप्रमाण इत्यर्थः । ‘जिनानां तु’ प्रथम-चरमतीर्थकरसत्कजिन-कल्पिकानामृतुबद्धे नियमादद्यौ मासकल्पा वर्षासु चत्वारो मासा अन्यूनाधिकाः स्थितकल्पतयाऽ मन्तव्याः, निरपवादानुष्ठानपरत्वादेषामिति भावः ॥ ६४३४ ॥

दोसाऽसति मज्झमगा, अच्छंती जाव पुव्वकोडी वि ।

विचरंति अ वासासु वि, अकदमे पाणरहिए य ॥ ६४३५ ॥

भिण्णं पि मासकप्पं, करेति तणुगं पि कारणं पप्प ।

जिणकप्पिया वि एवं, एमेव महाविदेहेसु ॥ ६४३६ ॥

10

ये तु ‘मध्यमाः’ अस्थितकल्पिकाः साधवस्ते दोषाणाम्—अप्रीतिक-प्रतिबन्धादीनां असति—अभावे पूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते । तथा वर्षासुपि ‘अकदमे’ प्रम्लानचिक्खले प्राणरहिते च भूतले जाते सति ‘विचरन्ति’ विहरन्ति; ऋतुबद्धेऽपि यदि अप्रीतिकावग्रहो वसतेर्व्या-घातो वा भवेत् ॥ ६४३५ ॥

तत एवमादिकं ‘तनुकमपि’ सूक्ष्ममपि कारणं प्राप्य मासकल्पं भिन्नमपि कुर्वन्ति, अपूर-15 यित्वा निर्गच्छन्तीत्यर्थः । जिनकल्पिका अपि मध्यमतीर्थकरसत्का एवमेव मासकल्पे पर्युषणा-कल्पे च अस्थिताः प्रतिपत्तव्याः । एवमेव च महाविदेहेषु ये स्थविरकल्पिका जिनकल्पिकाश्च तेऽप्यस्थितकल्पिकाः प्रतिपत्तव्याः ॥ ६४३६ ॥ गतं पर्युषणाकल्पद्वारम् । अथैतस्मिन् दशविधे कल्पे यः प्रमाद्यति तस्य दोषमभिधित्सुराह—

एवं ठियम्मि मेरं, अट्टियकप्पे य जो पमादेति ।

20

सो वट्ठति पासत्थे, ठाणम्मि तगं विवज्जेजा ॥ ६४३७ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या या स्थितकल्पेऽस्थितकल्पे च ‘मर्यादा’ सामाचारी भणिता तां मर्यादां यः ‘प्रमादयति’ प्रमादेन परिहापयति सः ‘पार्श्वस्थे’ पार्श्वस्थसत्के स्थाने वर्तते; ततस्तकं विवर्जयेत्, तेन सह दान-ग्रहणादिकं सम्भोगं न कुर्यादिति भावः ॥ ६४३७ ॥

कुतः ? इत्यत आह—

25

पासत्थ संकिलिद्धं, ठाणं जिण वुत्तं थेरेहि य ।

तारिसं तु गवेसंतो, सो विहारे ण सुज्झति ॥ ६४३८ ॥

‘पार्श्वस्थं’ पार्श्वस्थसत्कं ‘स्थानम्’ अपराधपदं ‘संक्लिष्टम्’ अशुद्धं ‘जिनैः’ तीर्थकरैः ‘स्थविरैश्च’ गौतमादिभिः प्रोक्तम्, ततस्तादृशं स्थानं गवेषयन् ‘सः’ यथोक्तसामाचारीपरिहापयिता विहारे न शुध्यति, नासौ संविम्विहारीति भावः ॥ ६४३८ ॥

30

पासत्थ संकिलिद्धं, ठाणं जिण वुत्तं थेरेहि य ।

तारिसं तु विवज्जेतो, सो विहारे विसुज्झति ॥ ६४३९ ॥

पार्श्वस्थं स्थानं संक्लिष्टं जिनैः स्थविरैश्च प्रोक्तम्, ततस्तादृशं स्थानं विवर्जयन् ‘सः’ यथो-

कृत्सामाचारीकर्ता विहारे 'विशुध्यति' विशुद्धो भवति ॥ ६४३९ ॥ यतश्चैवमतः—

जो कप्पठितिं एयं, सदहमाणो करेति सट्टाणे ।

तारिसं तु गवेसेजा, जतो गुणाणं ण परिहाणी ॥ ६४४० ॥

यः 'एनाम्' अनन्तरोक्तां कल्पस्थितिं श्रद्धानः स्वस्थाने करोति । स्वस्थानं नाम—स्थित-
कल्पेऽनुवर्तमाने स्थितकल्पसामाचारीम् अस्थितकल्पे पुनरस्थितकल्पसामाचारीं करोति ।
'तादृशं' संविभ्रविहारिणं साधुं 'गवेपयेत्' तेन सहैकत्र सम्भोगं कुर्यात्, 'यतः' यस्माद्
'गुणानां' मूलगुणोत्तरगुणानां परिहाणितं भवति ॥ ६४४० ॥ इदमेव व्यक्तीकर्तुमाह—

ठियकप्पम्मि दसविधे, ठवणाकप्पे य दुविहमण्णयरे ।

उत्तरगुणकप्पम्मि य, जो सरिकप्पो स संभोगो ॥ ६४४१ ॥

10 'स्थितकल्पे' आचेलक्यादौ दशविधे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणे द्विविधान्यतरस्मिन् उत्तर-
गुणकल्पे च यः 'सदृक्कल्पः' तुल्यसामाचारीकः सः 'सम्भोग्यः' सम्भोक्तुमुचितः ॥ ६४४१ ॥

अत्र दशविधः स्थितकल्पोऽनन्तरमेवोक्तः । स्थापनाकल्पादिपदानि तु व्याख्यातुकाम आह—

ठवणाकप्पो दुविहो, अकप्पठवणा य सेहठवणा य ।

पढमो अकप्पिएणं, आहारादी ण गिण्हावे ॥ ६४४२ ॥

15 स्थापनाकल्पो द्विविधः—अकल्पस्थापनाकल्पः शैक्षस्थापनाकल्पश्च । तत्र 'अकल्पिकेन'
अनधीतपिण्डैषणादिसूत्रार्थेन आहारादिकं 'न ग्राहयेत्' नाऽऽनाययेत्, तेनानीतं न कल्पत
इत्यर्थः । एष प्रथमोऽकल्पस्थापनाकल्प उच्यते ॥ ६४४२ ॥

अट्टारसेव पुरिसे, वीसं इत्थीओं दस णपुंसा य ।

दिक्खेति जो ण एते, सेहट्टवणाएँ सो कप्पो ॥ ६४४३ ॥

20 अष्टादश भेदाः 'पुरुषे' पुरुषविषयाः, विंशतिः स्त्रियः, दश नपुंसकाः, एतानष्टचत्वारिं-
शतमनलान् शैक्षान् यो न दीक्षते स एष कल्पकल्पवतोरभेदात् शैक्षस्थापनाकल्प
उच्यते ॥ ६४४३ ॥

आहार-उवहि-सेजा, उग्गम-उप्पादणेसणासुद्धा ।

जो परिगिण्हति णिययं, उत्तरगुणकप्पिओ स खलु ॥ ६४४४ ॥

25 य आहारोपधि-शय्या उद्गमोत्पादनैषणाशुद्धाः 'नियतं' निश्चितं परिगृह्णाति स खलुत्तर-
गुणकल्पिको मन्तव्यः ॥ ६४४४ ॥ एतेषु सदृशकल्पेन सह किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

१ 'दशविधे' दशप्रकारे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणलक्षणे 'द्विविधान्यतरस्मिन्'
द्वयोः प्रकारयोरेकतरस्मिन् तथा 'उत्तरगुणकल्पे च' पिण्डविशुद्ध्यादौ यः 'सदृक्कल्पः'
कां० ॥ २ 'क्तः । अतः स्थापनाकल्पादिपदानि शेषाणि यथाक्रमं व्याख्यां कां० ॥ ३ स
एषः 'शैक्षस्थापनायां' योग्या-ऽयोग्यशैक्षदीक्षणा-ऽदीक्षणव्यवहाररूपायां 'कल्प्यः' कल्पिक
उच्यते, अर्थात् तद्विषयो य आचारः स शैक्षस्थापनाकल्पः ॥ ६४४३ ॥ उक्तो द्विविधोऽपि
स्थापनाकल्पः । सम्प्रत्युत्तरगुणकल्पमाह—आहार कां० ॥ ४ 'ल्पिको अर्थात् तद्विषया
या व्यवस्था स उत्तरगुणकल्पो मन्त' कां० ॥

सरिकल्पे सरिच्छंदे, तुल्यचरित्ते विसिद्धतरण वा ।

साहूहिं संथवं कुजा, णाणीहिं चरित्तगुत्तेहिं ॥ ६४४५ ॥

‘सदृक्कल्पः’ स्थितकल्प-स्थापनाकल्पादिभिरेककल्पवर्ती ‘सदृक्कन्दः’ समानसामाचारीकः ‘तुल्यचारित्रः’ समानसामायिकादिसंयमः ‘विशिष्टतरो वा’ तीव्रतरशुभाध्यवसायविशेषेणो-
त्कृष्टतरेषु संयमस्थानकण्डकेषु वर्तमानः, ईदृशा ये ज्ञानिनश्चारित्रगुमाश्च तेः सह ‘संस्तवं’ ५
परिचयमेकत्र संवासादिकं कुर्यात् ॥ ६४४५ ॥

सरिकल्पे सरिच्छंदे, तुल्यचरित्ते विसिद्धतरण वा ।

आदिज्ज भक्त-पाणं, सतेण लाभेण वा तुस्से ॥ ६४४६ ॥

यः सदृक्कल्पः सदृक्कन्दस्तुल्यचारित्रो विशिष्टतरो वा ‘तेन’ एवंविधेन साधुनाऽऽनीतं
भक्त-पानमाददीत, ‘स्वकीयेन वा’ आत्मीयेन लाभेन तुष्येत्, हीनतरसत्कं न गृह्णीयात् 10
॥ ६४४६ ॥ तदेवमुक्त्वा छेदोपस्थापनीयकल्पस्थितिः । अथ निर्विशमानं-निर्विष्टकायिककल्प-
स्थितिद्वयं विवरीपुराह—

परिहारकल्पं प्रवक्ष्यामि, परिहरंति जहा विऊ ।

आदी मज्झस्वसाणे य, आणुपुर्व्वि जहक्कमं ॥ ६४४७ ॥

परिहारकल्पं प्रवक्ष्यामि, कथम् ? इत्याह—यथा ‘विद्वांसः’ विदितपूर्वगतश्रुतरहस्यास्तं 15
कल्पं ‘परिहरन्ति’ धातूनामनेकार्थत्वाद् आमेवन्ते । कथं पुनः वक्ष्यसि ? इति अत आह—
‘आदौ’ तत्प्रथमतया प्रतिपद्यमानानां ‘मध्ये’ प्रतिपन्नानाम् ‘अवसाने’ प्रस्तुतकल्पसमाप्तौ या
‘आनुपूर्वी’ सामाचार्याः परिपाटिः तां यथाक्रमं प्रवक्ष्यामीति सण्टङ्कः ॥ ६४४७ ॥

तत्र कतरस्मिन् तीर्थे एष कल्पो भवति ? इति जिज्ञासायामिदमाह—

भरहेरवणसु वामेसु, जता तित्थगरा भवे ।

20

पुरिमा पच्छिमा चैव, कल्पं देसेति ते इमं ॥ ६४४८ ॥

भरतैरावतेषु वर्षेषु दशस्वपि यदा तृतीय-चतुर्थारकयोः पश्चिमे भागे पूर्वाः पश्चिमाश्च
तीर्थकरा भवेयुः तदा ते भगवन्तः ‘इमं’ प्रस्तुतं कल्पं ‘दिशन्ति’ प्ररूपयन्ति, अर्थादापन्नम्—
मध्यमतीर्थकृतां महाविदेहेषु च नास्ति परिहारकल्पस्थितिरिति ॥ ६४४८ ॥

आह यदि एवं ततः—

25

केवइयं कालसंजोगं, गच्छो उ अणुसज्जती ।

तित्थयरेसु पुरिमेसु, तहा पच्छिमणसु य ॥ ६४४९ ॥

कियन्तं कालसंयोगं परिहारकल्पिकानां गच्छः पूर्वेषु पश्चिमेषु च तीर्थकरेषु ‘अनुसज्जति’
परम्परयाऽनुवर्तते ? ॥ ६४४९ ॥ एवं शिष्येण पृष्टे सति सूरिराह—

पुव्वसयसहस्साइं, पुरिमस्स अणुसज्जती ।

30

वीसग्गसो य वासाइं, पच्छिमस्साणुसज्जती ॥ ६४५० ॥

१ °नकल्पस्थिति-निर्विष्टकायिककल्पस्थितिद्वयं युगपदेव विव° का० ॥

पूर्वशतसहस्राणि 'पूर्वस्य' ऋषभस्वामिनस्तीर्थे परिहारकल्पोऽनुसजति । 'पश्चिमस्य तु' श्रीवर्द्धमानस्वामिनस्तीर्थे 'विंशत्यग्रशः' कतिपयविंशतिसङ्ख्यापरिच्छिन्नानि वर्षाणि परिहारकल्पोऽनुसजति । तत्र ऋषभस्वामिनस्तीर्थे यानि पूर्वशतसहस्राण्युक्तानि तानि देशोने द्वे पूर्वकोटी मन्तव्ये । कथम् ? इति चेद् उच्यते—इह पूर्वकोट्यायुषो मनुष्या जन्मत आरभ्य सञ्जाताष्टवर्षाः प्रव्रजिताः, तेषां च नवमे वर्षे उपस्थापना सञ्जाता, एकोनविंशतिवर्षपर्यायाणां च दृष्टिवाद उद्दिष्टः, तस्य वर्षेण योगः समाप्तिं नीतः, एवं नव विंशतिश्च मिलिता एकोनत्रिंशद् वर्षाणि भवन्ति, एतावस्तु वर्षेषु गतेषु ऋषभस्वामिनः पार्श्वे परिहारकल्पं प्रतिपन्नाः, तत एकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीं परिहारकल्पे तैरनुपालिते सति येऽन्ये तेषां मूले परिहारकल्पं प्रतिपद्यन्ते तेऽप्येवमेवैकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीमनुपालयन्ति, एवं देशोने द्वे पूर्वकोटी 10 भवतः । पश्चिमस्य तु यानि विंशत्यग्रशो वर्षाण्युक्तानि तानि देशोने द्वे वर्षशते भवतः ॥ ६४५० ॥ तथा चाह—

पव्वञ्ज अट्टवासस्स, दिट्ठिवातो उ वीसहिं ।

इति एकूणतीसाए, सयमूणं तु पच्छिमे ॥ ६४५१ ॥

पालइत्ता सयं ऊणं, वामाणं ते अपच्छिमे ।

15 काले देसिंति अण्णेसिं, इति ऊणा तु वे सता ॥ ६४५२ ॥

श्रीवर्द्धमानस्वामिकाले वर्षशतायुषो मनुष्याः, तत्र 'अष्टवर्षस्य' जन्मनः प्रभृति सञ्जातवर्षाष्टकस्य कस्यापि प्रव्रज्या सञ्जाता, पूर्वोक्तरीत्या च विंशत्या वर्षैर्दृष्टिवादो योगतः समर्थितः, ततः श्रीमन्महावीरसकाशे परिहारकल्पं नव जनाः प्रतिपद्य देशोनवर्षशतमनुपालयन्ति इत्येवमेकोनत्रिंशता वर्षैरूनं शतं 'पश्चिमे' पश्चिमतीर्थकरकाले भवति ॥ ६४५१ ॥

20 ततस्ते वर्षाणां शतमूनं तं कल्पं पालयित्वा 'अपश्चिमे काले' निजायुषः पर्यन्तेऽन्येषां तं कल्पं 'दिशन्ति' प्ररूपयन्ति, प्रवर्तयन्तीति भावः । तेऽप्येवमेवैकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां शतं पालयन्ति । 'इति' एवं द्वे शते ऊने वर्षाणां भवत इति ॥ ६४५२ ॥

किमर्थं तृतीया पूर्वकोटी तृतीयं वा वर्षशतं न भवति ? इत्याह—

पडिवन्ना जिणिंस्स, पादमूलम्मि जे विउ ।

25 ठावयंति उ ते अण्णे, णो उ ठावितठावगा ॥ ६४५३ ॥

जिनेन्द्रस्य पादमूले ये विद्वांसः प्रस्तुतं कल्पं प्रतिपन्नास्त एत्रान्यांस्तत्र कल्पे स्थापयन्ति, न तु 'स्थापितस्थापकाः' जिनेन स्थापिता स्थापका येषां ते स्थापितस्थापकास्तेऽयं कल्पमन्येषां न स्थापयन्ति । इदमत्र हृदयम्—इयमेवास्य कल्पस्य स्थितिरर्थं तीर्थकरसमीपे वाऽयं प्रतिपद्यन्ते, तीर्थकरसमीपप्रतिपन्नसाधुसकाशे वा, नाऽन्येषाम् । अतस्तृतीये पूर्वकोटि-वर्षशते न 30 भवत इति ॥ ६४५३ ॥ अथ कीदृग्गुणोपेता अमी भवन्ति ? इत्याह—

सव्वे चरित्तमंतो य, दंसणे परिनिट्ठिया ।

णवपुच्चिया जहन्नेणं, उक्कोस दसपुच्चिया ॥ ६४५४ ॥

१ °ह ऋषभनाथकाले पूर्व° कां० ॥ २ °नं परिहारकल्पं शतं कां० ॥

पंचविहे व्यवहारे, कल्पे त दुविहम्मि य ।

दसविहे य पच्छित्ते, सन्वे ते परिणिट्टिया ॥ ६४५५ ॥

सर्वेऽपि ते' भगवन्तश्चारित्रवन्तः 'दर्शने च' सम्यक्तवे 'परिनिष्ठिताः' परमकौटिमुपगताः । ज्ञानमङ्गीकृत्य तु नवपूर्विणो जघन्येन, उत्कर्षतः 'दशपूर्विणः' किञ्चिद् न्यूनदशपूर्वधरा मन्तव्याः ॥ ६४५४ ॥ तथा—

5

'पञ्चविधे व्यवहारे' आगम-श्रुता-ऽऽज्ञा-धारणा-जीतलक्षणे 'द्विविधे च कल्पे' अकल्प-स्थापना-शैक्षस्थापनाकल्परूपे जिनकल्प-स्थविरकल्परूपे वा 'दशविधे च प्रायश्चित्ते' आलोचनादौ पाराञ्चिकान्ते सर्वेऽपि ते 'परिनिष्ठिताः' परिज्ञायां परां निष्ठां प्राप्ताः ॥ ६४५५ ॥'

अप्पणो आउगं सेसं, जाणित्ता ते महामुणी ।

परकर्म च बल विरियं, पञ्चवाते तहेव य ॥ ६४५६ ॥

10

आत्मन आयुःशेषं सातिशयश्रुतोपयोगेन ज्ञात्वा ते महामुनयः, 'बलं' शारीरं सामर्थ्यम्, 'वीर्यं' जीवशक्तिः, तदुभयमपि दर्शितस्त्रफलं पराक्रमः, एतान्यात्मनो विज्ञायामुं कल्पं प्रति-पद्यन्ते । 'प्रत्यपायाः' जीवितोपद्रवकारिणो रोगादयस्तानपि 'तथैव' प्रथममेवाभोगयन्ति, किं प्रतिपन्नानां भविष्यन्ति ? न वा ? इति । यदि न भवन्ति ततः प्रतिपद्यन्ते, अन्यथा तु नेति ॥ ६४५६ ॥

15

आपुच्छिऊण अरहंते, मगं देसेति ते इमं ।

प्रमाणानि य सन्वाइं, अभिग्गहे य बहुविहे ॥ ६४५७ ॥

'अर्हतः' तीर्थकृत आपृच्छद्य ते तेषामनुज्ञयाऽमुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते । 'ते च' तीर्थकृत-स्तेषां प्रस्तुतकल्पस्य 'इमम्' अनन्तरमेव वक्ष्यमाणं 'मार्गं' सामाचारीं देशयन्ति । तद्यथा— प्रमाणानि च सर्वाणि, अभिग्रहांश्च बहुविधान् ॥ ६४५७ ॥ एतान्येव व्याचष्टे—

20

गणोवहिपमाणानां, पुरिसाणं च जाणि तु ।

द्वं खेत्तं च कालं च, भावमण्णे य पज्जवे ॥ ६४५८ ॥

गणप्रमाणान्युपधिप्रमाणानि पुरुषाणां च प्रमाणानि यानि प्रस्तुते कल्पे जघन्यादिभेदा-दनेकधा भवन्ति, यच्च तेषां 'द्रव्यम्' अगनादिकं कल्पनीयम्, यच्च 'क्षेत्रं' मासकल्पप्रायोग्यं वर्षावासप्रायोग्यं वा, यश्चैतयोरेव मासकल्प-वर्षावासयोः प्रतिनियतः कालः, यश्च 'भावः' 25 क्रोधनिग्रहादिरूपः, ये च 'अन्येऽपि' निष्प्रतिकर्मतादयो लेश्या-ध्यानादयो वा पर्यायास्तेषां सम्भवन्ति तान् सर्वानपि भगवन्तस्तेषामुपदिशन्ति ॥ ६४५८ ॥

पंचहिं अग्गहो भत्ते, तत्थेगीए अभिग्गहो ।

उवहिणो अग्गहो दोसुं, इयरो एकतरीय उ ॥ ६४५९ ॥

१ ते परिहारकल्पिका भगवन्तः 'चारित्रवन्तः' निरतिचारचारित्राः 'दर्शने च' कां० ॥
२ कथं पुनरमुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इति अत आह इत्यवतरणं कां० ॥ ३ °पां परिहारकल्पि-
कानां 'द्रव्यं' कां० ॥ ४ °नपि मासकल्पप्रकृतोक्तनीत्या तीर्थकृतो भगवन्तस्तेषां कां० ॥

भक्ते उपलक्षणत्वात् पानके च संसृष्टा-ऽसंसृष्टाख्यमाद्यभेषणाद्वयं वर्जयित्वा पञ्चभिः उपरि-
तनीभिरेषणाभिः 'आग्रहः' स्वीकारः । तत्रापि 'एकस्याम्' एकतरस्यामभिग्रहः, एकया कया-
चिद् भक्तमपरया पानकमन्वेषयन्तीत्यर्थः । आह च बृहद्भाष्यकृत—

संसृष्टमाइयाणं, सत्तण्हं एसणाण उ ।

5

आइल्लाहि उ दोहिं तु, अग्गहो गह पंचहिं ॥

तत्थ वि अन्नयरीए, एगीए अभिग्गहं तु काऊणं । ति ।

उपधिः—वस्त्रादिरूपस्तस्य उद्दिष्ट-प्रेक्षा-अन्तरा-उज्जितधर्मिकारुखाः पीठिकायां व्याख्याता
याश्चतस्र एषणास्तत्र 'द्वयोः' उपरितनयोः 'आग्रहः' स्वीकारः । 'इतरः' अभिग्रहः स एक-
तरस्यामुपरितन्यां भवति, यदा चतुर्थ्या न तदा तृतीयायाम् यदा तृतीयायां न तदा चतुर्थ्या
10 गृह्णन्तीति भावः ॥ ६४५९ ॥ कदा पुनस्तेऽमुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इत्याह—

अइरोग्गयम्मि सूरे, कप्पं देसिंति ते इमं ।

आलोइय-पडिकंता, ठावयंति तओ गणे ॥ ६४६० ॥

अचिरोद्धते सूर्ये 'ते' भगवन्तः कल्पमिमं 'देशयन्ति' स्वयं प्रतिपत्त्याऽन्येषां दर्शयन्ति ।
ततः 'आलोचित-प्रतिक्रान्ताः' आलोचनाप्रदानपूर्वं प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतास्त्रीन् गणान् स्थापयन्ति
15 ॥ ६४६० ॥ तेषु च त्रिषु गणेषु कियन्तः पुरुषा भवन्ति ? इत्याह—

सत्तावीस जहण्णेणं, उक्कोसेण सहस्ससो ।

निग्गंधमरा भगवंतो, सव्वग्गेणं वियाहिया ॥ ६४६१ ॥

सप्तविंशतिपुरुषा जघन्येनै भवन्ति, एकैकस्मिन् गणे नव जना भवन्ति इति भावः ।
उत्कर्षतः 'सहस्रशः' सहस्रसङ्ख्याः पुरुषा भवन्ति, शताग्रशो गणानामुत्कर्षतः वक्ष्यमाणत्वात् ।
20 एवं ते भगवन्तो निर्ग्रन्थसूराः 'सर्वाग्नेण' सर्वसङ्ख्याया व्याख्याताः ॥ ६४६१ ॥

गणमङ्गीकृत्य प्रमाणमाह—

सयग्गसो य उक्कोसा, जहण्णेण तओ गणा ।

गणो य णवतो वुत्तो, एमेता पडिवत्तितो ॥ ६४६२ ॥

'शताग्रशः' शतसङ्ख्या गणा उत्कर्षतोऽमीषीं भवन्ति, जघन्येन त्रयो गणाः । गणश्च 'नवकः'
25 नवपुरुषमान उक्तः । एवमेताः 'प्रतिपत्तयः' प्रमाणादिविषयाः प्रकारा मन्तव्याः ॥ ६४६२ ॥

एगं कप्पट्टियं कुञ्जा, चत्तारि परिहारिए ।

अणुपरिहारिगा चैव, चउरो तेमिं ठावए ॥ ६४६३ ॥

नवानां जनानां मध्यादेकं कल्पस्थितं गुरुकल्पं कुर्यात् । चतुरः परिहारिकान् कुर्यात् । तेषां
शेषांश्चतुरोऽनुपहारिकान् स्थापयेत् ॥ ६४६३ ॥

१ °न जघन्यतोऽपि स्था° कां० ॥ २ °न त्रिषु गणेषु समुदितेषु भव° कां० ॥ ३ °तः
प्रथमतः प्रतिपद्यमानकानां वक्ष्य° कां० ॥ ४ °पां प्रथमतः प्रतिपत्तारो भव° कां० ॥
५ एवं प्रतिपत्ते सति कल्पे यो विभिर्विधेयस्तं दर्शयन्नाह इत्यवतरणं कां० ॥ ६ °न तपः-
प्रपन्नान् कु° कां० ॥ ७ °न तदीयवैयावृत्यकरकल्पान् स्था° कां० ॥

ण तेषां जायती विग्धं, जा मासा दस अद्दु य ।

ण वेयणा ण वाऽऽतंको, षेव अण्णे उवद्दवा ॥ ६४६४ ॥

अट्टारससु पुण्णेषु, होज्ज एते उवद्दवा ।

ऊणिए ऊणिए यावि, गणे मेरा इमा भवे ॥ ६४६५ ॥

‘तेषाम्’ एवं कल्पं प्रतिपन्नानां न जायते ‘विन्नः’ अन्यत्र संहरणादिः, यावद् मासा ५ दशाष्टौ च, अष्टादश इत्यर्थः । न वेदना न वा आतङ्कः नैवान्ये केचनोपद्रवाः प्राणव्यप-
रोपणकारिण उपसर्गाः । अष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु भवेयुरपि एते उपद्रवाः । उपद्रवैश्च यदि
तेषामेको द्वौ त्रयो वा म्रियन्ते, अथवा तेषां कोऽपि स्थविरकल्पं जिनकल्पं वा गतो भवति,
शेषास्तु तमेव कल्पमनुपालयितुकामास्तत एवमूनिते ऊनिते गणे जाते इयं ‘मर्यादा’ सामा-
चारी भवति । इहोनिते ऊनिते इति द्विरुच्चारणं भूयोऽप्यष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु एष एव 10
विधिरिति ज्ञापनार्थम् ॥ ६४६४ ॥ ६४६५ ॥

एवं तु ठाविए कप्पे, उवसंपज्जति जो तर्हि ।

एगो दुवे अणेगा वा, अविरुद्धा भवन्ति ते ॥ ६४६६ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या कल्पे स्थापिते सति यदि एकादयो म्रियेरन्, अन्यत्र वा
गच्छेयुः, ततो यस्तत्र उपसम्पद्यते स एको वा द्वौ वाऽनेके वा भवेयुः । तत्र यावद्भिः पारि-15
हारिकगण ऊनस्तावतामुपसम्पदर्थमागतानां मध्याद् गृहीत्वा गणः पूर्यते । ये शेषास्ते पारि-
हारिकतपस्तुलनां कुर्वन्तस्तिष्ठन्ति । ते च पारिहारिकैः सार्द्धं तिष्ठन्तोऽविरुद्धा भवन्ति, पारि-
हारिकाणामकल्पनीया न भवन्तीत्युक्तं भवति । ते च तावत् तिष्ठन्ति यावदन्ये उपसम्पदर्थ-
मुपतिष्ठन्ते । तैः पूरयित्वा पृथग् गणः क्रियते ॥ ६४६६ ॥ इदमेव व्याख्याति—

ततो य ऊणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तर्हि ।

20

जत्तिएहिं गणो ऊणो, तत्तिते तत्थ पक्खिवे ॥ ६४६७ ॥

‘ततश्च’ पूर्वोक्तकारणाद् ‘ऊनके’ एक-व्यादिभिः साधुभिरपूर्णं कल्पे यस्तत्रोपसम्पद्यते तत्रायं
विधिः—‘यावद्भिः’ एकादिसङ्ख्याकैः स गण ऊनः ‘तावतः’ तावत्सङ्ख्याकानेव साधून् ‘तत्र’
गणे ‘प्रक्षिपेत्’ प्रवेशयेत् ॥ ६४६७ ॥

ततो अणूणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तर्हि ।

25

उवसंपज्जमाणं तु, तप्पमाणं गणं करे ॥ ६४६८ ॥

अथ कोऽप्युपद्रवैर्न कालगतस्तत एवमन्यूनके कल्पे ये तत्रोपसम्पद्यन्ते ते यदि नव जनाः
पूर्णास्ततः पृथग् गणो भवति । अथापूर्णास्ततः प्रतीक्षाप्यन्ते यावदन्ये उपसम्पदर्थमागच्छन्ति ।
ततस्तमुपसम्पद्यमानं साधुजनं मीलयित्वा ‘तत्प्रमाणं’ नवपुरुषमानं गणं ‘कुर्यात्’ स्थापयेत्
॥ ६४६८ ॥

30

१ न ‘वेदना’ चिरघातिरोगरूपा न वा ‘आतङ्कः’ सद्योघातिशूलादिलक्षणः नैवा० का० ॥
२ ‘कारिणो देवादिकृता उप० का० ॥ ३ वा जिनकल्पादौ गच्छे० का० ॥ ४ जत्तिएण
गणो का० विना ॥

पमाणं कम्पट्टितो तत्थ, ववहारं ववहरित्तए ।

अणुपरिहारियाणं पि, पमाणं होति से विऊ ॥ ६४६९ ॥

तेषां पारिहारिकाणां 'तत्र' कल्पे क्वचित् स्वलितादावापन्ने 'व्यवहारं' प्रायश्चित्तं 'व्यवहर्तुं' दातुं कल्पस्थितः प्रमाणम्, यदसौ प्रायश्चित्तं ददाति तत् तैर्वोदव्यमिति भावः । एवमनुपारि-
5 हारिकाणामप्यपराधपदमापन्नानां स एव 'विद्वान्' गीतार्थः प्रायश्चित्तदाने प्रमाणम् ॥ ६४६९ ॥

आलोयण कप्पटिते, तवमुज्जाणोवमं परिवहंते ।

अणुपरिहारिणं गोवालए, व णिच्च उज्जुत्तमाउत्ते ॥ ६४७० ॥

ते परिहारिका-ऽनुपरिहारिका आलोचनम् उपलक्षणत्वात् वन्दनकं प्रत्याख्यानं च कल्प-
स्थितस्य पुरतः कुर्वन्ति । "तवमुज्जाणोवमं परिवहंते" त्ति यथा किल कश्चिदुद्यानिकां गत
10 एकान्तरतिप्रसक्तः स्वच्छन्दसुखं विहरमाण आस्ते एवं तेऽपि पारिहारिका एकान्तसमाधि-
सिन्धुनिमग्नमनसस्तत् तपः 'उद्यानोपमम्' उद्यानिकासदृशं परिवहन्ति, कुर्वन्तीत्यर्थः । अनु-
पारिहारिकाश्च चत्वारोऽपि चतुर्णां परिहारिकाणां भिक्षादौ पर्यटतां पृष्ठतः स्थिता नित्यम्
'उद्युक्ताः' प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते, यथा गोपालको गवां पृष्ठतः स्थित
उद्युक्त आयुक्तश्च हिण्डते ॥ ६४७० ॥

15 पडिपुच्छं वायणं चेव, मोत्तूणं णत्थि संकहा ।

आलावो अत्तणिदेसो, परिहारिस्स कारणे ॥ ६४७१ ॥

तेषां च पारिहारिकादीनां नवानामपि जनानां सूत्रार्थयोः प्रतिपृच्छां वाचनां च मुक्त्वा
नास्त्यन्या परस्परं सङ्गथा । पारिहारिकस्य च 'कारणे' उत्थान-निषदनाद्यशक्तिरूपे आलाप
आत्मनिर्देशरूपो भवति, यथा—उत्थास्यामि, उपवेक्ष्यामि, भिक्षां हिण्डिष्ये, मार्त्रकं प्रेक्षिष्ये
20 इत्यादि ॥ ६४७१ ॥

बारस दसड्डु दस अट्ट छ च अट्टव छ च चउरो य ।

उक्कोस-मज्झिम-जहण्णगा उ वासा सिसिर गिम्हे ॥ ६४७२ ॥

पारिहारिकाणां वर्षा-शिशिर-ग्रीष्मरूपे त्रिविधे काले उत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यानि तपांसि
भवन्ति । तत्र वर्षारात्रे उत्कृष्टं तपो द्वादशम्, शिशिरे दशमसुत्कृष्टम्, ग्रीष्मे उत्कृष्टमष्टमम् ;
25 वर्षारात्रे मध्यमं दशमम्, शिशिरेऽष्टमम्, ग्रीष्मे षष्ठम् ; वर्षारात्रे जघन्यमष्टमम्, शिशिरे
षष्ठम्, ग्रीष्मे चत्वारि भक्तानि, चतुर्थमित्यर्थः ॥ ६४७२ ॥

आयंबिल बारसमं, पत्तेयं परिहारिगा परिहरंति ।

अभिगहितएसणाए, पंच्ह वि एगसंभोगो ॥ ६४७३ ॥

पैरिहारिका उत्कर्षतो द्वादशं तपः कृत्वा आचाम्लेन पारयन्ति । ते च परिहारिकाश्चत्वा-

१ कप्पितो तत्थ ताभा० ॥ २ °तां गोपाला इव गवां पृष्ठतः स्थिता नित्यम् 'उद्युक्ताः'
प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते ॥ ६४७० ॥ पडिपुच्छ कां० ॥ ३ °अकं प्रेक्ष्ये इ°
कां० विना ॥ ४ गिम्हे ताभा० ॥ ५ एवमनन्तरोक्तरीत्या परिं कां० ॥ ६ °त्वा पारणकदिने
आचा° कां० ॥

रोऽपि 'प्रत्येकं' पृथक् पृथक् परिहरन्ति, न परस्परं समुद्देशनादिसम्भोगं कुर्वन्तीत्यर्थः । ते च परिहारिका अभिगृहीतया पञ्चानामुपरितनीनामन्यतरैषणया भक्त-पानं गृह्णन्ति । ये तु चत्वारोऽनुपरिहारिका एकश्च कल्पस्थितस्तेषां पञ्चानामप्येक एव सम्भोगः, ते च प्रतिदिवसमाचाम्लं कुर्वन्ति । यस्तु कल्पस्थितः स स्वयं न हिण्डते, तस्य योग्यं भक्त-पानमनुपरिहारिका आनयन्ति ॥ ६४७३ ॥

5

परिहारिओ वि छम्मासे अणुपरिहारिओ वि छम्मासा ।

कप्पड्डितो वि छम्मासे एते अट्टारस उ मासा ॥ ६४७४ ॥

परिहारिकाः प्रथमतः षण्मासान् प्रस्तुतं तपो वहन्ति, ततोऽनुपरिहारिका अपि षण्मासान् वहन्ति, इतरे तु तेषामनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यन्ते । तैरपि व्यूढे सति कल्पस्थितः षण्मासान् वहति, ततः शेषाणामेकः कल्पस्थितो भवति एकः पुनरनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यते । एवमेते-10 ऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥

अणुपरिहारिगा चेव, जे य ते परिहारिगा ।

अण्णमण्णेषु ठाणेषु, अविरुद्धा भवन्ति ते ॥ ६४७५ ॥

अनुपरिहारिकाश्चैव ये च ते परिहारिकास्तेऽन्यान्येषु स्थानेषु कालभेदेन परस्परमेकैकस्य वैयावृत्त्यं कुर्वन्तोऽविरुद्धा एव भवन्ति ॥ ६४७५ ॥ ततश्च—

15

गएहिं छहिं मासेहिं, निच्चिद्धा भवन्ति ते ।

ततो पच्छा ववहारं, पट्टवन्ति अणुपरिहारिया ॥ ६४७६ ॥

गएहिं छहिं मासेहिं, निच्चिद्धा भवन्ति ते ।

वहइ कप्पड्डितो पच्छा, परिहारं तहाविहं ॥ ६४७७ ॥

ते परिहारिकाः पङ्क्तिर्मासैर्गतैस्तपसि व्यूढे सति 'निर्विष्टाः' निर्विष्टकायिका भवन्ति । ततः 20 पश्चादनुपरिहारिकाः 'व्यवहारं' परिहारतपसः समाचारं 'प्रस्थापयन्ति' कर्तुं प्रारभन्ते ॥ ६४७६ ॥

तेऽपि पङ्क्तिर्मासैर्गतैर्निर्विष्टा भवन्ति । पश्चात् कल्पस्थितोऽपि तथाविधं परिहारं तावत् एव मासान् वहति ॥ ६४७७ ॥ एवं च—

अट्टारसहिं मासेहिं, कप्पो होति समाणितो ।

मूलड्डवणाएँ समं, छम्मासा तु अणूणगा ॥ ६४७८ ॥

25

१ 'परिहरन्ति' यथोक्तां सामान्चारीमासेवन्ते' न परं कां० ॥ २ 'न् तदेव तपो वहं' कां० ॥ ३ 'वति, शेषाः पुनरनुपरिहारिकत्वं परिहारिकत्वं वा यथायोग्यं प्रतिपद्यन्ते । एवमेतेऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥ आह—य एव परिहारिकास्त एवानुपरिहारिकाः य एवानुपरिहारिकास्त एव परिहारिका इति कथं न विरोधः? इति अत्रोच्यते—अणुं कां० ॥ ४ 'त्यं तपश्च कुं कां० ॥ ५ 'वन्ति । यदि हि तेषामित्थमन्योन्यविधिं विदधानानां कालभेदो न स्यात् तदा स्याद् विरोधः । तच्च नास्तीति ॥ ६४७५ ॥ कां० ॥ ६ ततो पच्छा व्यवहारं, पट्टवेति कप्पड्डितो ताभा० ॥

अष्टादशभिर्मासैरयं कल्पः समापितो भवति । कथम् ? इत्याह—“मूलद्ववणा” इत्यादि मूलस्थापना नाम—यत् परिहारिकाः प्रथमत इदं तपः प्रतिपद्यन्ते, तस्यां षण्मासा अन्यूनास्तपं भवति, एवमनुपारिहारिकाणां कल्पस्थितस्य च मूलस्थापनया ‘समं’ तुल्यं तपः प्रत्येकं ज्ञेयम् षण्मासान् यावदित्यर्थः । एवं त्रिभिः षट्कैरष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७८ ॥

७ ते च द्विधा—जिनकल्पिकाः स्थविरकल्पिकाश्च । उभयेषामपि व्याख्यानमाह—

एवं समाणि कल्पे, जे तेसिं जिणकप्पिया ।

तमेव कल्पं ऊणा वि, पालए जावजीवियं ॥ ६४७९ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तविधिनाऽष्टादशभिर्मासैः कल्पे समापिते सति ये तेषां मध्याद् जिन-कल्पिकास्ते तमेव कल्पमूना अप्यष्टादिसङ्ख्याका अपि यावज्जीवं पालयन्ति ॥ ६४७९ ॥

10 अट्टारसेहिं पुण्णेहिं, मासेहिं थेरकप्पिया ।

पुणो गच्छं नियच्छंति, एसा तेसिं अहाठिती ॥ ६४८० ॥

ये स्थविरकल्पिकास्तेऽष्टादशभिर्मासैः पूर्णैः ‘पुनर’ भूयोऽपि गच्छं नियच्छन्ति, आगच्छन्तीत्यर्थः । एषा तेषां ‘यथास्थितिः’ यथाकल्पः ॥ ६४८० ॥

अथ षड्विधायां कल्पस्थितौ का कुत्रावतरति ? इत्याह—

15 तइय-चउत्था कप्पा, समोर्यरंति तु वियम्मि कप्पम्मि ।

पंचम-लट्टठितीसुं, हेट्टिछाणं समोयारो ॥ ६४८१ ॥

‘तृतीय-चतुर्थौ’ निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकास्त्वौ कल्पौ ‘द्वितीये’ ऋदोपस्थापनीयान्नि कल्पे समवतरतः । तथा सामायिक-च्छेदोपस्थापनीय-निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकास्त्वा आद्याश्चतस्रः स्थितयोऽधस्तन्य उच्यन्ते, तासां प्रत्येकं ‘पञ्चम-पष्टस्थित्योः’ जिनकल्प-स्थविर-
20 कल्पस्थितिरूपयोः समवतारो भवति ॥ ६४८१ ॥

गतं निर्विशमानक-निर्विष्टकायिककल्पस्थितिद्वयम् । अथ जिनकल्पस्थितिमाह—

णिञ्जुत्ति-मासकप्पेसु वण्णितो जो कमो उ जिणकप्पे ।

सुय-संघयणादीओ, सो चेव गमो निरवसेसो ॥ ६४८२ ॥

निर्युक्तिः—पञ्चकल्पस्तस्यां मासकल्पप्रकृते च यः क्रमः ‘जिनकल्पे’ ‘जिनकल्पविषयः

25 श्रुतसंहननादिको वर्णितः स एव गमो निरवशेषोऽत्र मन्तव्यः ॥ ६४८२ ॥

स्थानाशून्यार्थं पुनरिदमुच्यते—

गच्छम्मि य णिम्माया, धीरा जाहे य मुणियपरमत्था ।

अग्गह जोग अभिग्गहे, उ विति जिणकप्पियचरित्तं ॥ ६४८३ ॥

यदा गच्छे प्रव्रज्या-शिक्षापदादिक्रमेण ‘निर्माताः’ निष्पन्नाः, ‘धीराः’ औत्पत्तिक्यादि-
30 बुद्धिमन्तः परीषहोपसर्गैरक्षोभ्या वा, ‘मुणितपरमार्थाः’ ‘अभ्युद्यतविहारेण विहर्तुमवसरः साम्प्रतमस्माकम्’ इत्येवमवगतार्थाः, तथा ययोः पिण्डैषणयोः असंसृष्टा-संसृष्टारूपयोरग्रहस्ते

१ ‘यरंते तु वित्तियकप्पं’ ताभा० ॥ २ जो गमो ताभा० ॥ ३ “णिञ्जुत्ति पंचकप्पे” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥

परिहर्तव्ये, यास्तु उपरितन्यः पञ्चैषणास्तासाम् 'अभिग्रहः' 'एता एव ग्रहीतव्याः' इत्येवंरूपः, तत्राप्येकदैकतरस्यां 'योगः' व्यापारः परिभोग इत्यर्थः । एवं भावितमतयो यदा भवन्ति तदा जिनकल्पिकचारित्रम् 'उपयान्ति' प्रतिपद्यन्ते ॥ ६४८३ ॥

धितिवलिया तवसूरा, णिति य गच्छातो ते पुरिससीहा ।

बल-वीरियसंघयणा, उवसग्गसहा अभीरू य ॥ ६४८४ ॥ 5

धृतिः—वज्रकुड्यवदमेघं चित्तप्रणिधानं तथा बलिकाः—बलवन्तः, तथा तपः—चतुर्थादिकं षण्मासिकान्तं तत्र शूराः—समर्थाः, एवंविधाः पुरुषसिंहास्ते गच्छाद् निर्गच्छन्ति । बलं—शारीरं वीर्यं—जीवप्रभवं तद्धेतुः संहननम्—अस्थिनिचयात्मकं येषां ते तथा । बल-वीर्यग्रहणं च चतुर्भङ्गीज्ञापनार्थम्, सा चेत्यम्—धृतिमान् नामैको न संहननवान्, संहननवान् नामैको न धृतिमान्, एको धृतिमानपि संहननवानपि, एको न धृतिमान् न संहननवान् । अत्र तृतीय-10 भङ्गेनाधिकारः । उपसर्गाः—दिव्यादयस्तेषां सहाः—सम्यग्ध्यासितारः, तथा 'अभीरवः' परीप-हेभ्यो न बिभ्यति ॥ ६४८४ ॥ गता जिनकल्पस्थितिः, सम्प्रति स्थविरकल्पस्थितिमाह—

संजमकरणुज्जोवा, णिप्फातग णाण-दंसण-चरित्ते ।

दीहाउ बुहुवासो, वसहीदोसेहि य विमुक्का ॥ ६४८५ ॥

संयमः—पञ्चाश्रवविरमणादिरूपः पृथिन्यादिरक्षारूपो वा सप्तदशविधः, तं कुर्वन्ति—यथावत् 15 पालयन्तीति संयमकरणाः, नन्द्यादिदर्शनात् कर्तरि अनप्रत्ययः, उद्योतकाः—तपसा प्रवचनस्यो-ज्ज्वालकाः, ततः संयमकरणश्च ते उद्योतकाश्चेति विशेषणसमासः । यद्वा सूत्रा-ऽर्थपौरुषी-करणेन संयमकरणमुद्योतयन्तीति संयमकरणोद्योतकाः । तथा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येषु शिष्याणां निष्पादकास्तेषां वा ज्ञानादीनामव्यवच्छित्तिकारकाः, एवंविधाः स्थविरकल्पिका भवन्तीति शेषः । यदा च ते दीर्घायुषो जङ्घाबलपरिक्षीणाश्च भवन्ति तदा वृद्धावासमध्यासीते । तत्रैक-20 क्षेत्रे वसन्तोऽपि 'वसतिदोषैः' कालातिक्रान्तादिभिः चशब्दाद् आहारोपधिदोषैश्च 'विमुक्ताः' वर्जिता भवन्ति, न तैर्लिप्यन्त इत्यर्थः ॥ ६४८५ ॥

मोत्तुं जिणकप्पठिं, जा मेरा एम वणिया हेट्टा ।

एसा तु दुपदजुत्ता, होति ठिती थेरकप्पस्स ॥ ६४८६ ॥

जिनकल्पस्थितिग्रहणेन उपलक्षणत्वात् सर्वेषामपि गच्छनिर्गतानां स्थितिः परिगृह्यते, 25 ततस्तां मुक्त्वा या 'अधस्ताद्' अस्मिन्नेवाध्ययने 'मर्यादा' स्थितिः 'एषा' अनन्तरमेव वर्णिता; यद्वा सामायिकाध्ययनमादौ कृत्वा यावदस्मिन्नेवाध्ययने इदं पद्धिधकल्पस्थितिसूत्रम्, अत्रान्तरे गच्छनिर्गतसामाचारीमुक्त्वा या शेषा सामाचारी वर्णिता सा 'द्विपदयुक्ता' उत्सर्गा-ऽपवादपद-द्वययुक्ता स्थविरकल्पस्य स्थितिर्भवति ॥ ६४८६ ॥ गता स्थविरकल्पस्थितिः । सम्प्रति प्रस्तु-तशास्त्रोक्तविधिवेपरीत्यकारिणामपायान् दर्शयन्नाह— 30

पलंबादी जाव ठिती, उस्सग्ग-ऽववातिथं करेमाणो ।

अववाते उस्सग्गं, आसायण दीहसंसारी ॥ ६४८७ ॥

प्रलम्बसूत्रादारभ्य यावदिदं षड्विधकल्पस्थितिसूत्रं तावद् य उत्सर्गा-ऽपवादविधिः सूत्रतोऽर्थतश्चोक्तस्तत्रोत्सर्गे प्राप्ते आपवादिर्की क्रियां कुर्वाणोऽपवादे च प्राप्ते उत्सर्गक्रियां कुर्वाणोऽर्हतामाशातनायां वर्तते, अर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्याशातनायां वर्तते, आशातनायां च वर्तमानो दीर्घसंसारी भवति, तस्मात् प्रलम्बसूत्रादारभ्य षड्विधकल्पस्थितिसूत्रं यावद् उत्सर्गे प्राप्ते उत्सर्गः कर्तव्योऽपवादे प्राप्तेऽपवादविधिर्यतनया कर्तव्यः ॥ ६४८७ ॥

एवंकुर्वतां गुणमाह—

छव्विहकल्पस्स ठितिं, नाउं जो सहहे करणजुचो ।

पवयणणिही सुरक्खिवतो, इह-परभवविस्तरफलो ॥ ६४८८ ॥

‘षड्विधकल्पस्य’ सामायिकीदिरूपस्य प्रस्तुतशान्मार्थसर्वस्वभूतस्य ‘स्थितिं’ कल्पनीयाचरणा-
10 ऽकल्पनीयविवर्जनरूपां ‘ज्ञात्वा’ गुरूपदेशेन सम्यगवगम्य यः ‘श्रद्धधीत’ प्रतीतिपथमारोपयेत्, न केवलं श्रद्धधीत किन्तु ‘करणयुक्तः’ यथोक्तानुष्ठानसम्पन्नो भवेत्, तस्याऽऽत्मा एवं सम्यग्ज्ञान-श्रद्धान-चारित्रसमन्वितः साक्षात् प्रवचननिधिर्भवति, यथा समुद्रो रत्ननिधिः एवमसावपि ज्ञानादिरत्नमयस्य प्रवचनस्य निधिरित्यर्थः । स च प्रवचननिधिः सुष्ठु-प्रयत्नेनाऽऽत्म-संयमविराधनाभ्यो रक्षितः सन् इह-परभवविस्तरफलो भवति । इहभवे विस्तरेण चारण-वैक्रिया-
15 ऽऽमर्षोषधिप्रभृतिविविधलब्धिरूपं फलं ददाति, परभवेऽप्यनुत्तरविमानानुपपात-सुकुलप्रत्यायातिप्रभृतिकं विस्तरेण फलं प्रयच्छति ॥ ६४८८ ॥ अथेदं कल्पाध्ययनं कस्य न दातव्यम् ? को वाऽपात्राय ददतो दोषो भवति ? इत्यन आह—

भिण्णरहस्से व णरे, णिस्साकरणे व मुक्कजोगी य ।

छव्विहगतिगुविलम्भिम, सो संसारे भमति दीहे ॥ ६४८९ ॥

20 इहापवादपदानि रहस्यमुच्यते, भिन्नं—प्रकाशितमयोग्यानां रहस्यं येन स भिन्नरहस्यः, अगीतार्थानामपवादपदानि कथयतीत्यर्थः, तत्रैवंत्रिधे नरे । तथा निश्राकरो नाम—यः किञ्चिदपवादपदं लब्ध्वा तदेव निश्रां कृत्वा भणति—यथा एतदेवं करणीयं तथाऽन्यदप्येवं कर्तव्यम्, तत्र । तथा मुक्ताः—परित्यक्ता योगाः—ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपोविषया व्यापारा येन स मुक्तयोगी । ईदृशोऽपात्रे न दातव्यम् । यस्तु ददाति सः ‘षड्विधगतिगुणिले’ पृथिवी-
25 कायादित्रसकायान्तपट्कायपरिभ्रमणगहने ‘दीर्घं’ अपारे संसारे आम्यति ॥ ६४८९ ॥

अथ कीदृशस्य दातव्यम् ? को वा पात्रे ददतो गुणो भवति ? इति अत आह—

अरहस्सधारणं पारणं य अमहकरणे तुलासमे समिते ।

कप्पाणुपालणा दीवणा य, आराहणं छिन्नसंसारी ॥ ६४९० ॥

नास्त्यपरं रहस्यान्तरं यस्मात् तद् अरहस्यम्, अतीवरहस्यं च्छेदशास्त्रार्थतत्त्वमित्यर्थः, तद्
30 यो धारयति—अपात्रेभ्यो न प्रयच्छति सोऽरहस्यधारकः । ‘पारगः’ सर्वस्यापि प्रारब्धश्रुतस्य

१ °कसंयम-च्छेदोपस्थापनीयसंयमादिरूपं कां० ॥ २ कस्य न कां० ॥ ३ ‘नरे’ न-रव्य-जनमात्रधारके । तथा कां० ॥ ४ °स्यभूतं छेदं कां० ॥

पारगामी, न पल्लवग्राही । 'अशठकरणो नाम' माया-मदविप्रमुक्तो भूत्वा यथोक्तं विहितानुष्ठानं करोति । 'तुलासमो नाम' यथा तुला समस्थिता न मार्गतो न वा पुरतो नमति एवं यो राग-द्वेषविमुक्तो माना-ऽपमान-सुख-दुःखादिषु समः स तुलासम उच्यते । 'समितः' पञ्चभिः समितिभिः समायुक्तः । एवंविधगुणोपेतस्येदमध्ययनं दातव्यम् । एवं ददता कल्पस्य-भगव-दुक्तस्य श्रुतदानविधेरनुपालना कृता भवति; अथवा कल्पे-कल्पाध्ययने यद् भणितं तस्मानु-⁵पालनां यः करोति तस्य दातव्यम् । एवंकुर्वता दीपना-अन्येषामपि मार्गस्य प्रकाशना कृता भवति, यथाऽन्यैरपि एवंगुणवते शिष्याय श्रुतप्रदानं कर्तव्यम्; अथवा "दीवण" त्ति यो योग्यविनेयानां 'दीपनाम्' अनालस्येन व्याख्यानं करोति तस्येदं दातव्यम्; यदि वा दीपना नाम-उत्सर्गयोग्यानामुत्सर्गं दीपयति, अपवादयोग्यानामपवादं दीपयति, उभययोग्यानामुभावपि दीपयति, प्रमादिनां वा दोषान् दीपयति, अप्रमादिनां गुणान् दीपयति । य एतस्यां कल्पानु-¹⁰पालनायां दीपनायां च वर्तते तस्य ज्ञान-दर्शन-चारित्रमयी जघन्या मध्यमा उक्कृष्टा चाऽऽ-राधना भवति । ततश्चाराधनायाः 'छिन्नसंसारी' भवति संसारसन्ततेर्व्यवच्छेदं करोति । तस्यां च व्यवच्छिन्नायां यत् तद् अक्षयमव्यावाधमपुनरावृत्तिकं उपादेयस्थानं तत् प्राप्नोतीति ॥६४९०॥

॥ कल्पस्थितिप्रकृतं समाप्तम् ॥

उक्तोऽनुगमः । सम्प्रति नयाः—ते च यद्यपि शतसङ्ख्यास्तथापि ज्ञाननय-क्रियानयद्वयेऽन्त-¹⁵र्भाव्यन्ते । तत्र ज्ञाननयस्यायमभिप्रायः—ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणम् । तथा च तदभिप्रायसमर्थिकेयं शास्त्रान्तरोक्ता गाथा—

नायम्मि गिण्हियन्वे, अगिण्हियन्वमिमि चेव अत्थम्मि ।

जइयन्वमेव इइ जो, उवएसो सो नओ नाम ॥

अस्या व्याख्या—'ज्ञाते' सम्यक् परिच्छिन्ने 'ग्रहीतव्ये' उपादेये 'अग्रहीतव्ये' हेये²⁰ चशब्दाद् उपेक्षणीये च । एवकारस्त्वधारणार्थः, तस्य चैवं व्यवहितः प्रयोगः—ज्ञात एव ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये उपेक्षणीये च, नाज्ञातेऽर्थे ऐहिकामुष्मिकरूपे । तत्रैहिको ग्रहीतव्यः सक-चन्दनादिः, अग्रहीतव्यो विष-शस्त्र-कण्टकादिः, उपेक्षणीयः तृणादिः । आमुष्मिको ग्रहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः, अग्रहीतव्यो मिथ्यादर्शनादिः, उपेक्षणीयो विवक्षयाऽभ्युदयादिः । तस्मिन्नर्थं यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद् 'एवम्' अमुना क्रमेण ज्ञानपूर्वकमैहिका-ऽऽमुष्मिकफल-²⁵प्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन 'यतितव्यं' प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्यः । इत्थं चैतदङ्गीकर्तव्यम्, सम्यग्ज्ञानमन्तरेण प्रवर्तमानस्य फलविसंवाददर्शनात् । तथा चोक्तमन्यैरपि—

विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ।

मिथ्याज्ञानात् प्रवृत्तस्य, फलसंवाददर्शनात् ॥

तथाऽऽमुष्मिकफलार्थिनाऽपि ज्ञान एव यतितव्यम्, आगमेऽपि तथाप्रतिपादनात् ।

उक्तं च—

४ पदमं नाणं ततो दया, एवं चिद्वद् सत्रसंज्ञम् ।

अन्नाणी किं काही ?, किं वा नाही य छेय-पावगं ? ॥

इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियाऽपि निषिद्धा । तथा चागमः—

गीयत्थो य विहारो, बीतो गीयत्थमीमतो भणितो ।

१० एत्तो तइय विहारो, नाणुत्ताओ जिणवरेहिं ॥

न खलु अन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं प्रतिपद्यते इत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम्, क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव प्रतिपत्तव्यम्, यस्माद्दृष्टोऽपि भवाम्भोधितदृश्यस्य दीक्षाप्रतिपन्नम्योत्कृष्टचरणवतोऽपि न तावद् अपवर्गप्राप्तिरुपजायते यावद् जीवा-ऽजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्न-
१५ मिति । तस्माद् ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । “इति जो उवण्णो सो नओ नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यस्यापनपरः स नयो नाम, ज्ञाननय इत्यर्थः ॥

उक्तो ज्ञाननयः । सम्प्रति क्रियानयावसरः, तद्दर्शनं चेदम्—क्रियैव ऐहिका-ऽऽमुष्मिक-
फलप्राप्तिकारणं प्रधानम्, युक्तियुक्तत्वात् । तथा चायमप्युक्तस्वरूपामेव स्वपक्षसिद्धये गाथा-
२० माह—“नायम्मि गिण्हियव्वे” इत्यादि ।

अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या—ज्ञाते ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये चार्थे ऐहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । यस्मात् प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽपि नाभिलषितार्थावाप्तिरुपजायते । तथा चोक्तमन्यैरपि—

क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ।

२५ यतः स्त्री-भक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ॥

आमुष्मिकफलार्थिनाऽपि क्रियैव कर्तव्या, तथा च भगवद्वचनमप्येवमेव व्यवस्थितम् । यत उक्तम्—

चेइय कुल गण संघे, आयरियाणं च पवयण सुए य ।

सञ्चेषु वि तेण कयं, तव-संजममुज्जमंतेणं ॥

३० इतश्चैवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैः क्रियाविकल्पानां ज्ञानमपि विफलमेवो-
क्तम् । तथा चागमः—

सुबहुं पि सुयमहीयं, किं काही चरणविप्पहीणस्स ? ।

अंधस्स जह पलित्ता, दीवसयसहस्सकोडी वि ॥

दृशिक्रियाविकलत्वात् तस्येत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम्, चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरत्वात् क्षायिक-
मङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव ज्ञेयम्, यस्मादर्हतो भगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि
न तावद् मुक्त्यवाप्तिः सम्भवति यावदखिलकर्मेन्धनानलभूता ह्रस्वपञ्चाक्षरोच्चारणकालमात्रा
सर्वसंवररूपा चारित्रक्रिया नावाप्यते, ततः क्रियैव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारण-
मिति । “इति जो उवदेसो सो नओ नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशः
क्रियाप्राधान्यरूपानपरः स नयो नाम, क्रियानय इत्यर्थः । उक्तः क्रियानयः ॥

इत्थं ज्ञान-क्रियानयस्वरूपं श्रुत्वा विदिततदभिप्रायो विनेयः संशयापन्नः सन् आह—
किमत्र तत्त्वम् ? पक्षद्वयेऽपि युक्तिसम्भवात् । आचार्य आह—

सर्वेसिं पि नयाणं, बहुविधवत्त्वयं निसामित्ता ।

10

तं सत्त्वनयविसुद्धं, जं चरण-गुणद्वितो साहू ॥

सर्वेषामपि मूलनयानाम् अपिशब्दात् तद्भेदानामपि नयानां द्रव्यास्तिकादीनाम् ‘बहुविध-
वक्तव्यतां’ ‘सामान्यमेव, विशेषा एव, उभयमेव वा परस्परनिरपेक्षम्’ इत्यादिरूपाम्, अथवा
‘नामादिनयानां मध्ये को नयः कं साधुमिच्छति ?’ इत्यादिरूपां ‘निश्चय’ श्रुत्वा तत् ‘सर्व-
नयविशुद्धं’ सर्वनयसम्मतं वचनम्—यत् ‘चरण-गुणस्थितः’ चारित्र-ज्ञानस्थितः साधुः, यस्मात् 15
सर्वेऽपि नया भावनिक्षेपमिच्छन्तीति । गतं नयद्वारम् ॥

॥ इति श्रीकैल्पटीकायां षष्ठ उद्देशकः समाप्तः ॥

नन्दीसन्दर्भमूले सुदृढतरमहापीठिकास्कन्धबन्धे,

तुङ्गोद्देशाख्यशाखे दल-कुसुमसमैः सूत्र-निर्युक्तिवाक्यैः ।

सान्द्रे भाष्यार्थसार्थांमृतफलकलिते कल्पकल्पद्रुमेऽस्मि-

20

न्नाकृष्टं षष्ठशाखाफलनिवहमसावङ्कुटीवाऽस्तु टीका ॥

॥ समाप्ता चेयं सुखावबोधा नाम कल्पाध्ययनटीका ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

- सौवर्णा विविधार्थरत्नकलिता एते षड्देशकाः,
 श्रीकल्पेऽर्थनिधौ मताः सुकलशा दौर्गत्यदुःखापहे ।
 5 दृष्ट्वा चूर्णिसुबीजकाक्षरतर्ति कुश्याऽथ गुर्वाज्ञया,
 खानं खानममी मया स्व-परयोरर्थे स्फुटार्थीकृताः ॥ १ ॥
 श्रीकल्पसूत्रममृतं विबुधोपयोग-
 योग्यं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।
 येनोद्धृतं मतिमथा मथिताच्छ्रुताब्धेः,
 श्रीमद्रवाहुगुरवे प्रणतोऽस्मि तस्मै ॥ २ ॥
 10 येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलामि-
 गौभिर्दोषापहाभिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।
 उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्धारसारं वितेने,
 तं निःसम्बन्धबन्धुं नुत मुनिमधुपाः । भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥
 श्रीकल्पाध्ययनेऽस्मिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकल्पिते ।
 15 विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥
 श्रुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् ।
 यदवापि मया तेन, प्राप्नुयां बोधिमहममलाम् ॥ ५ ॥
 गम-नयगभीरनीरश्रित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादोर्मिः ।
 युक्तिशतरत्नरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥
 20 श्रीजैनशासननभस्तलतिग्मरश्मिः,
 श्रीसन्नचान्द्रकुलपद्मविकाशकारी ।
 स्वज्योतिरावृतदिगम्बरडम्बरोऽभूत्,
 श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥
 श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृत-
 25 स्तस्माच्चैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।
 तत्र श्रीभुवनेन्द्रस्वरिसुगुरुर्भृशृपणं भासुर-
 ज्योतिःसद्गुणरत्नरोहणगिरिः कालक्रमेणाभवत् ॥ ८ ॥
 तत्पादाम्बुजमण्डनं समभवत् पक्षद्वयीशुद्धिमान्,
 नीर-क्षीरसदृक्षदूषण-गुणत्याग-ग्रहैकव्रतः ।
 30 कालुष्यं च जडोद्धवं परिहरन् दूरेण सन्मानस-
 स्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

शस्याः शिष्यास्त्रयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गशृङ्गारभृङ्गा,
विध्वस्तानङ्गसङ्गाः सुविहितविहितोत्तुङ्गरङ्गा बभूवुः ।
तत्राद्यः सच्चरित्रानुमतिकृतमतिः श्रीजगच्चन्द्रसूरिः,
श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥

तृतीयशिष्याः श्रुतवारिवार्धयः,

5

परीषहाक्षोभ्यमनःसमाधयः ।

जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः,

परोपकारादिगुणौघभूरयः ॥ ११ ॥

प्रौढं मन्मथपार्थिवं त्रिजगतीजैत्रं विजित्यैयुषां,
येषां जैनपुरे परेण महसा प्रकान्तकान्तोत्सवे ।

10

स्थैर्यं मेरुरगाधतां च जलधिः सर्वसहत्वं मही,

सोमः सौम्यमहर्षतिः किल महत्तेजोऽकृत प्राभृतम् ॥ १२ ॥

वापं वापं प्रवचनवचोबीजरार्जां विनेय-

क्षेत्रव्राते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसारैः ।

यैः क्षेत्रज्ञैः शुचिगुरुजनाम्नायवाक्स्मरणीभिः,

15

सिक्तवा तेने मुजनहृदयानन्दि सज्ज्ञानसस्यम् ॥ १३ ॥

यैरप्रमत्तैः शुभमन्त्रजापै-

र्वेतालमाधाय कालं स्ववश्यम् ।

अतुल्यकल्याणमयोत्तमार्थ-

सत्पूरुषः सत्त्वधनैरसाधि ॥ १४ ॥

20

किं बहुना ?—

ऽयोत्स्वामञ्जुलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,

या निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।

तस्यां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-

श्रेणेः स्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वाचांपतिः ॥ १५ ॥

25

तत्पौणिपङ्कजरजःपरिपूतशीर्षाः,

शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।

१ °तधीपयोधयः, भा० ॥ २ °त्येयु° भा० ॥ ३ °ल लसत्तेजो° भा० ॥

४ यैश्चान्द्रैरिव धामभिर्धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,

ये निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणः ।

तेषां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाणां गुण-

ग्रामाणां यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञो भवेद् गीष्पतिः ॥ १५ ॥ भा० ॥

५ तत्पादपङ्कजरजःपरिपिञ्जरङ्गाः, शिष्या° भा० ॥

श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र,

श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥

तार्तीयकस्तेषां, विनेयपरमाणुरनणुशालेऽस्मिन् ।

श्रीक्षेमकीर्तिस्वरिर्विनिर्ममे विवृतिमल्पमतिः ॥ १७ ॥

5

श्रीविक्रमतः क्रामति, नयनाग्निगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे ।

ज्येष्ठश्वेतदशम्यां, समर्थितैषा च हस्तार्के ॥ १८ ॥

प्रथमादर्शं लिखिता, नयप्रभप्रभृतिभिर्यतिभिरेषा ।

गुरुतरगुरुभक्तिभरोद्धहनादिव नम्रितशिरोभिः ॥ १९ ॥

इह च—

10

सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।

विषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वल्पाश्च चूर्णिगिरः ॥ २० ॥

ततः—

सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।

लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

15

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

॥ ग्रन्थाग्रम्—४२६०० ॥

परिशिष्टानि

प्रथमं परिशिष्टम्

मुद्रितस्य

निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य

विभागाः

गाथाः	विभाग-अधिकारी	पत्राणि
प्रथमो विभागः		
१-८०५	पीठिका	१-२५४
द्वितीयो विभागः		
८०६-२१२४	प्रलम्बप्रकृत-मासकल्पप्रकृतपर्यन्तो नवसूत्रात्मकः प्रथम उद्देशकः	२५५-६१०
तृतीयो विभागः		
२१२५-३२८९	मासकल्पप्रकृतानन्तरवर्ती समग्रः प्रथम उद्देशकः	६११-९२२
चतुर्थो विभागः		
३२९०-४८७६	द्वितीय-तृतीयावुद्देशकौ	९२३-१३०६
पञ्चमो विभागः		
४८७७-६०५९	चतुर्थ-पञ्चमावुद्देशकौ	१३०७-१६००
षष्ठो विभागः		
६०६०-६४९०	षष्ठ उद्देशकः उपोद्घात-परिशिष्टादिकं च	१६०१-१७१२

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य

निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां
प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां चानुक्रमणिका ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
भक्षिसूत्र	उ० ६ सू० ६	६	१६३३
भग्निसूत्र	उ० २ सू० ६-७	४	९५९
भट्टजाय (सुत)	उ० ६ सू० १८	६	१६५९ (गा० ६२८५)
अधिकरणसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६;
		५	१५१५ (टि० १)
”	उ० ४ सू० ३०	५	१४७३
अध्वसूत्र	उ० १ सू० ४६	२	३२१, ३३१
		३	९०६
		४	१२८८
		५	१४८७
अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्र	उ० १ सू० १४-१५	३	६७२
अभ्यङ्गनसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८६
अर्थजातसूत्र	उ० ६ सू० १८	६	१६५९
अभिणीयसुत	उ० ४ सू० १०	५	१३८१ चू० विचू० (टि० २)
असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ८	५	१५३४, १५३७
असंस्तृतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ९	५	१५३७
अहिकरणसुत	उ० १ सू० ३४	३	९०६ विचू० (टि० २)
अहिगरणसुत	उ० १ सू० ३४	३	९०६ चू० (टि० २)
आदिसुत	उ० १ सू० १-५	३	९०६ (गा० ३२४१)
आलेपनसूत्र	उ० ५ सू० ३९	५	१५८८
आहारसूत्र	उ० ५ सू० ११	५	१५५५
आहवसूत्र	उ० २ सू० १७	४	१००५
आहृतिकासूत्र	उ० २ सू० १८	४	१००८
हृदिय (सुत)	उ० ५ सू० १३	५	१५६१ (गा० ५९१९)
हृन्निग्रयसूत्र	उ० ५ सू० १३	५	१५६१, १५६२
उडु (सुत)	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९९ (गा० ५६६५)
उदकसूत्र	उ० २ सू० ५	४	९५२, ९५६, ९५९
उन्मादभासासूत्र	उ० ६ सू० १३	६	१६५२

द्वितीयं परिशिष्टम् ।

५

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
ऋगुबद्धसूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९९, १५०१
एकपाश्वशाशिसूत्र	उ० ५ सू० ३०	५	१५६३
एकाकिसूत्र	उ० ५ सू० १५	५	१५६३
एगपाससायि (सुत्त)	उ० ५ सू० ३०	५	१५६३ (गा० ५९२९)
कल्पस्थितिसूत्र	उ० ६ सू० २०	६	१६७६
कालातिक्रान्तसूत्र	उ० ४ सू० १६	५	१४०५
कृतिकर्मसूत्र	उ० ३ सू० १८	४	११९२, १२३०
त्रिसचित्तानिर्ग्रन्थीसूत्र	उ० ६ सू० १०	६	१६४७
त्रिसचित्तासूत्र	उ० ६ सू० १०	६	१६३६, १६४४
त्रिस-दीप्तचित्तासूत्र	उ० ६ सू० १०-११	६	१६५१
क्षेत्रातिक्रान्तसूत्र	उ० ४ सू० १७	५	१४००, १४०५
गिलाणसुत्त	उ० ४ सू० १४-१५	५	१३९२ (गा० ५२३६)
ग्लानसूत्र	उ० ४ सू० १४-१५	५	१३९३
		६	१६४४
घटीमात्रसूत्र	उ० १ सू० १६-१७	३	६६९, ९०६
घडीमत्त (सुत्त)	उ० १ सू० १६-१७	३	६६९ (गा० २३६२), ९०६ (गा० ३२४१)
चरमग (सुत्त)	उ० १ सू० ५०	३	९०६ (गा० ३२४२)
चिलिमिणी (सुत्त)	उ० १ सू० १८	३	९०६ (गा० ३२४१)
चिलिमिलिकासूत्र	उ० १ सू० १८	३	९०६
छद्विहकप्पसुत्त	उ० ४ सू० ४-५	५	१३८१ (गा० ५१९६)
ज्योतिःसूत्र	उ० २ सू० ६	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९६६
ठिति (सुत्त)	उ० ६ सू० २०	६	१७०५ (गा० ६४८७)
दकतीरसूत्र	उ० १ सू० १५	३	९०६
दगतीरग (सुत्त)	उ० १ सू० १९	३	९०६ (गा० ३२४२)
दुग्गसुत्त	उ० ६ सू० ७	६	१६३३ (गा० ६१८२)
दुर्गसूत्र	"	६	१६३३
दुस्तन्नप्य (सुत्त)	उ० ४ सू० १२	५	१३८४ (गा० ५२११)
दुःसंज्ञाप्यसूत्र	उ० ४ सू० १२	५	१३८५
देवसूत्र	उ० ५ सू० १	५	१५१२
देवीसूत्र	उ० ५ सू० ३	५	१५१२
धान्यसूत्र	उ० २ सू० १-३	४	९५२
निलोमसूत्र	(?)	४	९३२

१ यद्यपि वृत्तिकृता श्रीमता क्षेमकीर्त्तिप्रभुणा द्वितीयोद्देशके "जेगेसु एगगहणं" इति ३३१७ गाथा-
व्याख्यायाम् (९३२ पत्रे)—

"कानिचित्तु सूत्राणि साधूनां साध्वीनां च प्रत्येकविषयाणि । यथेहैव कल्पाध्ययने सलोमसूत्रं
निलोमसूत्रं वा । तथा—नो कप्पइ निग्गंथाणं अलोमाइं चम्माइं धारित्तय ( ) ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
निर्हृतसूत्र	उ० २ सू० १८	४	१००४, १००५
नीहृत्सुत्त	”	४	१००४ (गा० १६१६)
नौसूत्र	उ० ६ सू० ९	६	१६३३, १६३५
पङ्कसूत्र	उ० ६ सू० ८	६	१६३३
परिमन्थसूत्र	उ० ६ सू० १९	६	१६७६
परिहारिकसूत्र	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१
परिहारियसुत्त	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१ (गा० ५५९४)
पङ्क (सुत्त)	उ० १ सू० १	२	२७४
		६	१७०५ (गा० ६४८७)
पाराश्रिकसूत्र	उ० ४ सू० २	५	१३३५ (टि० ३), १३८५
पाहुड (सुत्त)	उ० १ सू० ३४	३	९०६ (गा० ३९४२)
पिड (सुत्त)	उ० २ सू० ८-१०	४	९६९ (गा० ३४७४)
पिण्डसूत्र	”	४	९५१, ९५२, ९६९
पुरुषसूत्र	उ० ५ सू० ४	५	१५१२
प्रतिबद्धशय्यासूत्र	उ० १ सू० ३०-३१	३	७३९
प्रतिबद्धसूत्र	उ० १ सू० ३१	४	९७६
प्रदीपसूत्र	उ० १ सू० ७	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९५९
प्रलम्बप्रकृत	उ० १ सू० १-५	२	३२१, ३३१
		३	९०६
प्रलम्बसूत्र	उ० १ सू० १	४	९०४
		६	१७०६
प्राञ्चतसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६
प्रायश्चित्तसूत्र	उ० ६ सू० १६	६	१६५७
मरणसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४८१
मासकप्य (सुत्त)	उ० १ सू० ६-९	६	१७०४ (गा० ६४८२)
मासकरूपप्रकृत	उ० १ सू० ६-९	२	३२२, ५९४
		३	६१२, ७७५, ७७६, ९०६
		४	९२५, ९७४, ११६२, १२९४
		६	१६९९ (टि० ४), १७०४

कप्यं निगन्धीणं सलोमाहं चम्माहं धारित्वा (उ० ३ सू० ४) । नो कप्यं निगन्धीणं सलोमाहं चम्माहं धारित्वा (उ० ३ सू० ३) । कप्यं निगन्धीणं अलोमाहं चम्माहं धारित्वा ( ) ।”

इत्येवंरूपेण निर्लोमसूत्रयुगलमुल्लिखितं वरीवृत्त्यते । किञ्च नैतत्सूत्रयुगं कस्मिंश्चिदपि सूत्रादर्शं निरीक्ष्यते, नापि भाष्यकृता चूर्णिकृता बृहद्भाष्यकृता चाप्यङ्गीकृतं व्याख्यातं वा विभाव्यते । अपि च द्वितीयोद्देशके भगवता वृत्तिकृता सकृन्निष्ठकृतमपि निर्लोमसूत्रयुगं नैव तृतीयोद्देशके चर्मप्रकृतव्याख्याना-
दक्षरे स्थानापन्नमपि स्वीकृतं व्याख्यातं संसूचितं वेति किमत्रार्थे प्रमादः सूरैः उतान्यत् किमपि कारणान्तर-
मिति न सम्यगाकलयामः । अत एव च नैतत्सूत्रस्थलं निर्दिष्टमत्रास्माभिरिति ॥

द्वितीयं परिशिष्टम् ।

७

सूत्रनाम	सूत्रस्थकम्	विभागः	पत्रादि
भोकसूत्र	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८
मोय (सुत्त)	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८ (गा० ५९७६)
स्रक्षणसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८७, १५८८, १५९० (टि० २)
यक्षाविष्टासूत्र	उ० ६ सू० १२	६	१६५१, १६५२
रच्छा (सुत्त)	उ० १ सू० १२-१३	३	९०६ (गा० ३२४२)
रथ्यामुखापणगृहादिसूत्र	उ० १ सू० १२-१३	३	९०६
रात्रिभक्तसूत्र	उ० १ सू० ४२-४३	३	८४०, ८६२, ८७५ (टि० २-४);
		५	१३२७
रोधकसूत्र	उ० ३ सू० ३०	५	१३०८
वगडा (सुत्त)	उ० १ सू० १०-११	३	७४८ (गा० २६६७), ९०६ (गा० ३२४२)
वगडासूत्र	"	३	६४९, ७४८, ९०६
वस्थादिचत्तारि (सुत्ताणि)	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६ (गा० ३२४१)
वर्षावाससूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३६-३७	५	१४९९, १५०१
वस्त्रपरिभाजनसूत्र	उ० ३ सू० १६	४	१२३०
वस्त्रादिसूत्र	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६
विकटसूत्र	उ० २ सू० ४	४	९५२, ९५६
विष्वरभवनसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४५८, १४८१
विसुंभणसुत्त	उ० ४ सू० २९	५	१४५८ (गा० ५४९७), १४८१ (गा० ५५९५)
विस्संभणसुत्त	"	५	१४५८ (गा० ५४९७ टि० ३)
वेरजविहसुत्त	उ० १ सू० ३७	३	७७८ (गा० २७५९)
वैराज्यविहसुत्त	उ० १ सू० ३७	३	७७८
श्रोतःसूत्र	उ० ५ सू० १४	५	१५६१, १५६२
षड्विधकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८१
षड्विधकल्पस्थितिसूत्र	उ० १ सू० २०	६	१७०५, १७०६
षड्विधसन्धित्तद्वयकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८०
समवसरणसूत्र	उ० ३ सू० १५	४	११४९, ११६४
समोसरणसुत्त	"	४	११४९ (गा० ४२३५)
सखीमसूत्र	उ० ३ सू० ३-४	४	९३२
संस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ६	५	१५३३
संस्तृतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ७	५	१५३३, १५३४
सागारिकसूत्र	उ० १ सू० २५-२९	३	६९६, ९०६
		५	१३२२

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
सागारियसुत्त	,,	३	९०६ विचू० (टि० २)
साधिकरणसूत्र	उ० ६ सू० १५	६	१६५७
सारिय (सुत्त)	उ० १ सू० २५-२९	३	९०६ (गा० ३२४२)
सेणासुत्त	उ० ३ सू० ३०	४	१२८८ (गा० ४७९५)
सेनासूत्र	,,	४	१२८८
सोय (सुत्त)	उ० ५ सू० १४	५	१५६१ (गा० ५९१९)
स्त्रीसूत्र	उ० ५ सू० ३	५	१५१२
हरियाहडिया (सुत्त)	उ० १ सू० ४५	४	१०९४ (गा० ३९९३)
हताहृतिकासूत्र	उ० १ सू० ४५	३	८५६ (टि० २)
		४	१०९४

तृतीयं परिशिष्टम्

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां
तद्विषयस्य चानुक्रमणिका ।

प्रथम उद्देशकः

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
१-२	प्रलम्बप्रकृतम्	२५६-३४०
	१ निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयकम् अभिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्	
	२ निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयकं भिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्	
	३ निर्घन्थविषयकं भिन्न-अभिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्	
	४ निर्घन्थीविषयकं अभिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्	
	५ निर्घन्थीविषयकं भिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्	
६-९	मासकल्पप्रकृतम्	३४१-६१०
	६-७ निर्घन्थविषयके मासकल्पसूत्रे	
	८-९ निर्घन्थीविषयके मासकल्पसूत्रे	
१०-११	वगडाप्रकृतम्	६११-५०
	१०-११ निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयके वगडासूत्रे	
१२-१३	आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतम्	६५१-५९
	१२ निर्घन्थीविषयकम् आपणगृहरथ्यामुखादिसूत्रम्	
	१३ निर्घन्थविषयकम् आपणगृहरथ्यामुखादिसूत्रम्	
१४-१५	अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम्	६५९-६९
	१४ निर्घन्थीविषयकम् अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रम्	

१ यद्यपि भाष्यकृता वृत्तिकृता चापि ३२८१-४२ भाष्यगाथायां तद्याख्यायां च एतत्प्रकृतसूत्रं
'रथ्यामुखापणगृहादिसूत्र'त्वेनोल्लिखितं (दृश्यतां पत्रं ९०६) तथाप्यस्माभिरिदं प्रकृतं प्रथमोद्देशकसक
१२-१३ सूत्र-२२९७-९८ भाष्यगाथा-तद्व्याख्यादिप्रामाण्यमधिकृत्य 'आपणगृहरथ्यामुखादि-
प्रकृत'तया निर्दिष्टमिति ॥

२ एतत्प्रकृताभिधानस्थलेऽस्माभिर्विस्तृत्या अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्र स्थाने
आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतम् इति वाचनीयम् ॥

३ एतत्प्रकृतस्यारम्भः २३२५ भाष्यगाथावृत्तेरनन्तरं सूत्रम् इत्यस्य प्राग् विज्ञेयः । अत्राग्तरे—
॥ आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतं समाप्तम् ॥ अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति ज्ञेयम् ॥

१०

तृतीयं परिशिष्टम् ।

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

	१५ निर्मन्थविषयकम् अपावृतदारोपाश्रयसूत्रम्	
१६-१७	घटीमात्रकप्रकृतम्	६६९-७२
	१६ निर्मन्थीविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
	१७ निर्मन्थविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
१८	चिलिमिलिकाप्रकृतम्	६७२-७६
	१८ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं चिलिमिलिकासूत्रम्	
१९	दकतीरप्रकृतम्	६७६-८९
	१९ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं दकतीरसूत्रम्	
२०-२१	चित्रकर्मप्रकृतम्	६८९-९१
	२० निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं सचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
	२१ निर्मन्थनिर्मन्थीविषयकम् अचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
२२-२४	सागारिकनिश्राप्रकृतम्	६९१-९५
	२२-२३ निर्मन्थीविषयके सागारिकनिश्रासूत्रे	
	२४ निर्मन्थविषयकं सागारिकनिश्राऽनिश्रासूत्रम्	
२५-२९	सागारिकोपाश्रयप्रकृतम्	६९५-७२६
	२५ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं सागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२६ निर्मन्थविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२७ निर्मन्थविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२८ निर्मन्थीविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२९ निर्मन्थीविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
३०-३१	प्रतिबद्धशय्याप्रकृतम्	७२७-३८
	३० निर्मन्थविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
	३१ निर्मन्थीविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
३२-३३	गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृतम्	७३८-५०
	३२ निर्मन्थविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	
	३३ निर्मन्थीविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतं निश्राप्रकृतम् इति नाम्नाऽपि उच्येत ॥

२ एतत्प्रकृतसत्कसूत्राणि सूत्र-भाष्य-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिः 'सागारिकसूत्र' नाम्ना निर्दिष्टानि वरीश्लथन्ते । दृश्यतां पत्रम् ६९६, ९०६ (गाथा ३२४२), ९०६ (टि० २), १३२२ प्रमृति ॥

३ यद्यप्यत्र स्थाने मूले गाथापति० इति मुद्रितं वर्तते तथापि तत्र गृहपति० इत्येव हेयम् ॥

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
३४	व्यवशमनप्रकृतम् ३४ भिक्षुविषयकं व्यवशमनसूत्रम्	७५१-६९
३५-३६	चारप्रकृतम् ३५-३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके चारसूत्रे	७७०-७८
३७	वैराज्यविरुद्धराज्यप्रकृतम् ३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वैराज्यविरुद्धराज्यसूत्रम्	७७८-८७
३८-४१	अवग्रहप्रकृतम् ३८-३९ निर्ग्रन्थविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे ४०-४१ निर्ग्रन्थीविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	७८८-८०१
४२-४३	रात्रिभक्तप्रकृतम् ४२-४३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके रात्रिभक्तसूत्रे	८०१-३९
४४	रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम् ४४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं रात्रिवस्त्रादिग्रहणसूत्रम्	८३९-४७
४५	हरियाहडियाप्रकृतम् ४५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं हरियाहडियासूत्रम्	८४८-५६
४६	अध्वप्रकृतम् ४६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अध्वसूत्रम्	८५६-८०
४७	सङ्घडिप्रकृतम् ४७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सङ्घडिसूत्रम्	८८१-९७
४८-४९	विचारभूमीविहारभूमीप्रकृतम् ४८ निर्ग्रन्थविषयकं विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम् ४९ निर्ग्रन्थीविषयकं विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	८९७-९०५
५०	आर्यक्षेत्रप्रकृतम् ५० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आर्यक्षेत्रसूत्रम्	९०५-२२

१ एतत्प्रकृतसूत्रं भाष्यकृता 'प्राभृतसूत्र' नाम्नाऽज्ञापि (दृश्यतां गाथा ३२४२), चूर्णि-विशेष-चूर्णिकृद्भ्यां पुनः 'प्राभृतसूत्र' समानार्थकेन 'अधिकरणसूत्रम्'-इति नाम्ना उदलेखि, अस्माभिस्तु सूत्राण्यौचित्यमनुसृत्य व्यवशमनप्रकृतम् इति नाम्ना निरटङ्कि इति ॥

२ यद्यप्यत्र चस्त्रप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तथाप्यत्र रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम् इति बोद्धव्यम् ॥

३ हरियाहडियाप्रकृतम् इत्यस्मिन् प्राकृतनामनि हृताहृतिकाप्रकृतम् हरिताहृतिकाप्रकृतम् चेत्युभे अपि शास्त्रकृद्भिर्मते नाम्नी अन्तर्भवतः ॥

द्वितीय उद्देशकः

१-१२

उपाश्रयप्रकृतम्

९२३-७९

१-३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयाणि बीजसूत्राणि

४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं विकटसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकम् उदकसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं ज्योतिःसूत्रम्

७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं प्रदीपसूत्रम्

८-१० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयाणि पिण्डादिसूत्राणि

११ निर्ग्रन्थीविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्

१२ निर्ग्रन्थविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्

१३-१६

सागारिकपारिहारिकप्रकृतम्

९८०-१००४

१३ सागारिकपारिहारिकसूत्रम्

१४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् अनिर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रम्

१५-१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषये निर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रे

१७-१८

आहृतिकानिर्हृतिकाप्रकृतम्

१००४-१०११

१७ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] आहृतिकासूत्रम्

१८ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] निर्हृतिकासूत्रम्

१९

अंशिकाप्रकृतम्

१०१२-१४

१९ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] अंशिकासूत्रम्

२०-२३

पूज्यभक्त-उपकरणप्रकृतम्

१०१४-१७

२०-२३ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयाणि] पूज्यभक्तोपकरणसूत्राणि

२४

उपधिप्रकृतम्

१०१७-२०

२४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उपधिसूत्रम्

२५

रजोहरणप्रकृतम्

१०२१-२२

२५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं रजोहरणसूत्रम्

१ प्रकृतमिदं सोपघातोपाश्रयप्रकृतम् इत्यभिधयाऽपि निर्दिश्येत ॥

२ सूत्राण्येतानि वृत्तिकृता 'धान्यसूत्र' नाम्नोक्तानीति (दृश्यतां पत्रं ९५२) ॥

३-४ ज्योतिःसूत्रम् प्रदीपसूत्रम् चेति सूत्रयुगलं वृत्तिकृता 'अग्निसूत्र'लेनापि ज्ञापितं वर्तते (दृश्यतां पत्रं ९५९) ॥

५-६ एतत्सूत्रयुगलं वृत्तिकृता क्रमशः आहृतसूत्रम् निर्हृतसूत्रम् इति संज्ञाभ्यामप्युक्त्वा लिखितं दृश्यते ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

तृतीय उद्देशकः

१-२	उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम्	१०२३-५०
	१ निर्ग्रन्थविषयकं निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
	२ निर्ग्रन्थीविषयकं निर्ग्रन्थोपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
३-६	चर्मप्रकृतम्	१०५०-६६
	३ निर्ग्रन्थीविषयकं सलोमचर्मसूत्रम्	
	४ निर्ग्रन्थविषयकं सलोमचर्मसूत्रम्	
	५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्नचर्मसूत्रम्	
	६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अकृत्स्नचर्मसूत्रम्	
७	कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम्	१०६७-७४
	७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रसूत्रम्	
८-९	भिन्ना-ऽभिन्नवस्त्रप्रकृतम्	१०७५-१११८
	८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अभिन्नवस्त्रसूत्रम्	
	९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्नवस्त्रसूत्रम्	
१०-११	अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकप्रकृतम्	१११८-२८
	१० निर्ग्रन्थविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
	११ निर्ग्रन्थीविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
१२	निश्राप्रकृतम्	११२८-३७
	१२ निर्ग्रन्थीविषयकं निश्रासूत्रम्	
१३-१४	त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम्	११३७-४९
	१३ निर्ग्रन्थविषयकं त्रिकृत्स्नसूत्रम्	
	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं चतुःकृत्स्नसूत्रम्	
१५	समवसरणप्रकृतम्	११४९-६७
	१५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं समवसरणसूत्रम्	

१ अत्र स्थले निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्स्थाने उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इत्येतत्त्वेन ज्ञातव्यम् ॥

२ अत्र स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

३ १०७५ पृष्ठशिरोदेशे सूत्रम् इत्यस्योपरिष्ठात् भिन्नाभिन्नप्रकृतम् इत्युल्लेखितव्यम् ॥

४ अत्र मूले त्रिकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितं वरीवृत्त्यते तत्स्थाने त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम् इति बोध्यम् ॥

१४

द्वितीयं परिशिष्टम् ।

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

१६

वस्त्रपरिभाजनप्रकृतम्

११६७-८०

१६ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं वस्त्रपरिभाजनसूत्रम्

१७

शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम्

११८१-९२

१७ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं शय्यासंस्तारकपरिभाजनसूत्रम्

१८

कृतिकर्मप्रकृतम्

११९२-१२२९

१८ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं कृतिकर्मसूत्रम्

१९

अन्तरगृहस्थानादिप्रकृतम्

१२३०-३३

१९ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकम् अन्तरगृहस्थानादिसूत्रम्

२०-२१

अन्तरगृहाख्यानादिप्रकृतम्

१२३३-४१

२०-२१ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयके अन्तरगृहाख्यानादिसूत्रे

२२-२४

शय्यासंस्तारकप्रकृतम्

१२४२-५३

२२-२४ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयाणि शय्यासंस्तारकसूत्राणि

२५-२९

अवग्रहप्रकृतम्

१२४४-८७

२५-२९ निर्मन्थविषयाणि अवग्रहसूत्राणि

३०

सेनाप्रकृतम्

१२८७-९८

३० निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं सेनासूत्रम्

३१

क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम्

१२९८-१३०६

३१ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकम् क्षेत्रावग्रहप्रमाणसूत्रम्

चतुर्थं उद्देशकः

१

अनुद्धातिकप्रकृतम्

१३०७-२९

१ अनुद्धातिकसूत्रम्

१ यद्यप्यत्र यथारक्षाधिकधस्त्रग्रहणप्रकृतम् इति सुद्वितं विद्यते तथापि तत्स्थले पत्र १२३० मध्ये वृत्तिकृत्तिर्दिष्टं धस्त्रपरिभाजनप्रकृतम् इत्यभिधानं समीचीनतममिति तदेवात्र हेयम् ॥

२ अत्र स्थाने यथारक्षाधिकशय्यासंस्तारकग्रहणप्रकृतम् इति सुद्वितं वर्तते तथापि शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम् इत्येवात्रावबोद्धव्यम् ॥

३ वृत्तिकृता 'रोधकसूत्र'लेनापि निर्दिष्टत्वाद् रोधकप्रकृतम् इति नाम्नाऽपीदं प्रकृतमुच्येत ॥

४ अत्र अवग्रहक्षेत्रप्रमाणप्रकृतम् इति सुद्वितं वर्तते तत्स्थाने क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

तृतीयं परिशिष्टम् ।

१५

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नास्ती विषयश्च	पत्रम्
२	पाराश्रिकप्रकृतम्	१३२९-४९
	२ पाराश्रिकसूत्रम्	
३	अनवस्थाप्यप्रकृतम्	१३४९-६७
	३ अनवस्थाप्यसूत्रम्	
४-९	षड्विधसचित्तद्रव्यकल्पप्रकृतम्	१३६७-८१
	४ सचित्तद्रव्यकल्पविषयकम् प्रव्राजनासूत्रम्	
	५ सचित्तद्रव्यकल्पविषयकम्—गुण्डापना- सूत्रम् ६ शिक्षापनासूत्रम् ७ उपस्थापना- सूत्रम् ८ सम्भोजनासूत्रम् ९ संवासनासूत्रं च	
१०-११	वाचनाप्रकृतम्	१३८१-८४
	१० वाचनाविषयम् अविनीतादिसूत्रम्	
	११ वाचनाविषयं विनीतादिसूत्रम्	
१२-१३	संज्ञाप्यप्रकृतम्	१३८४-९२
	१२ दुःसंज्ञाप्यसूत्रम्	
	१३ सुसंज्ञाप्यसूत्रम्	
१४-१५	ग्लानप्रकृतम्	१३९२-९९
	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं ग्लानसूत्रम्	
	१५ निर्ग्रन्थविषयकं ग्लानसूत्रम्	
१६-१७	कालक्षेत्रातिक्रान्तप्रकृतम्	१३९९-१४११
	१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कालातिक्रान्तसूत्रम्	
	१७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं क्षेत्रातिक्रान्तसूत्रम्	
१८	अनेषणीयप्रकृतम्	१४१२-१७
	१८ निर्ग्रन्थविषयकम् अनेषणीयसूत्रम्	
१९	कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितप्रकृतम्	१४१७-२४
	१९ कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितसूत्रम्	
२०-२८	गणान्तरोपसम्पत्प्रकृतम्	१४२४-५८
	२० भिक्षुविषयकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	

१ अत्र मूले प्रव्राजनादिप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थले षड्विधसचित्तद्रव्यकल्पप्रकृतम् इति समवगन्तव्यम् ॥

२ प्रकृतमिदम् उपसम्पत्प्रकृतम् इत्यनेनापि नाम्नोच्येत ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

२१	गणावच्छेदकविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२२	आचार्य-उपाध्यायविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२३	भिक्षुविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२४	गणावच्छेदकविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२५	आचार्य-उपाध्यायविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२६	भिक्षुविषयकम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२७	गणावच्छेदकविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२८	आचार्य-उपाध्यायविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२९	विश्वरग्भवनप्रकृतम्	१४५८-७३
	२९ भिक्षुविषयकं विश्वरग्भवनसूत्रम्	
३०	अधिकरणप्रकृतम्	१४७३-८०
	३० भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्	
३१	परिहारिकप्रकृतम्	१४८०-८३
	३१ भिक्षुविषयकं परिहारिकसूत्रम्	
३२-३३	महानदीप्रकृतम्	१४८७-९८
	३२-३३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके महानदीसूत्रे	
३४-३७	उपाश्रयविधिप्रकृतम्	१४९८-१५०२
	३४-३५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् ऋतुवद्दोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्	
	३६-३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वर्षावासोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्	

पञ्चम उद्देशकः

१-४	ब्रह्मापायप्रकृतम्	१५०३-१३
	१ निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवस्त्रीसूत्रम्	
	२ निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवीस्त्रीसूत्रम्	
	३ निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवीपुरुषसूत्रम्	
	४ निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवपुरुषसूत्रम्	
५	अधिकरणप्रकृतम्	१५१३-२३
	५ भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्	

१ अत्र मूले उपाश्रयप्रकृतम् इति सुदितं तथापि तत्र उपाश्रयविधिप्रकृतम् इति हेयम् ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

६-९

संस्तृतनिर्विचिकित्सप्रकृतम्

१५२४-३७

- ६ भिक्षुविषयकं संस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्
 ७ भिक्षुविषयकं संस्तृतविचिकित्ससूत्रम्
 ८ भिक्षुविषयकम् असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्
 ९ भिक्षुविषयकम् असंस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

१०

उद्धारप्रकृतम्

१५३७-४५

- १० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उद्धारसूत्रम्

११

आहारविधिप्रकृतम्

१५४६-५४

- ११ निर्ग्रन्थविषयकम् आहारविधिसूत्रम्

१२

पानकविधिप्रकृतम्

१५५५-६०

- १२ निर्ग्रन्थविषयकं पानकविधिसूत्रम्

१३-३६

ब्रह्मरक्षाप्रकृतम्

१५६०-७८

- १३ निर्ग्रन्थीविषयकम् इन्द्रियसूत्रम्
 १४ निर्ग्रन्थीविषयकं श्रोतःसूत्रम्
 १५ निर्ग्रन्थीविषयकम् एकाकिसूत्रम्
 १६ निर्ग्रन्थीविषयकम् अचेलसूत्रम्
 १७ निर्ग्रन्थीविषयकम् अपात्रसूत्रम्
 १८ निर्ग्रन्थीविषयकं व्युत्सृष्टकायसूत्रम्
 १९ निर्ग्रन्थीविषयकम् आतापनासूत्रम्
 २० निर्ग्रन्थीविषयकम्—स्थानायतसूत्रम् २१ प्रतिमा-
 स्थायिसूत्रम् २२ निषद्यासूत्रम् २३ उत्कटुकासन-
 सूत्रम् २४ वीरासनसूत्रम् २५ दण्डासनसूत्रम्
 २६ लगण्डशायिसूत्रम् २७ अवाञ्छुखसूत्रम्
 २८ उत्तानसूत्रम् २९ आम्रकुब्जसूत्रम् ३० एक-
 पार्श्वशायिसूत्रं च
 ३१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आकुञ्चनपट्टसूत्रम्
 ३२ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सावश्रयासनसूत्रम्
 ३३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सविषाणपीठफलकसूत्रम्
 ३४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सवृन्तालाबुसूत्रम्
 ३५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सवृन्तपात्रकेसरिकासूत्रम्

१८

तृतीयं परिशिष्टम् ।

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नास्ती विषयश्च

पत्रम्

३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं दारुदण्डकसूत्रम्

३७

मोकप्रकृतम्

१५७८-८३

३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं मोकसूत्रम्

३८-४०

परिवासितप्रकृतम्

१५८३-९१

३८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आहारसूत्रम्

३९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् आलेपनसूत्रम्

४० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयं म्रक्षणसूत्रम्

४१

व्यवहारप्रकृतम्

१५९२-९५

४१ परिहारकल्पस्थितभिक्षुविषयं व्यवहारसूत्रम्

४२

पुलाकभक्तप्रकृतम्

१५९५-१६००

४२ निर्ग्रन्थीविषयकं पुलाकभक्तसूत्रम्

षष्ठ उद्देशकः

—><—

१

वचनप्रकृतम्

१६०१-१९

१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वचनसूत्रम्

२

प्रस्तारप्रकृतम्

१६१९-२७

२ प्रस्तारसूत्रम्

३-६

कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्

१६२७-३३

३ निर्ग्रन्थसम्बन्धि कण्टकाद्युद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

४ निर्ग्रन्थसम्बन्धि प्राण-बीज-रजआद्युद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि कण्टकाद्युद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि प्राण-बीजाद्युद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

७-९

दुर्गप्रकृतम्

१६३३-३६

७ निर्ग्रन्थीविषयं दुर्गसूत्रम्

८ निर्ग्रन्थीविषयं पङ्कसूत्रम्

९ निर्ग्रन्थीविषयं नौसूत्रम्

१०-१८

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

१६३६-६५

१० निर्ग्रन्थीविषयं क्षिप्तचित्तासूत्रम्

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

- ११ निर्ग्रन्थीविषयं दीप्तचित्तासूत्रम्
 १२ निर्ग्रन्थीविषयं यक्षाविष्टासूत्रम्
 १३ निर्ग्रन्थीविषयं उन्मादप्राप्तासूत्रम्
 १४ निर्ग्रन्थीविषयम् उपसर्गप्राप्तासूत्रम्
 १५ निर्ग्रन्थीविषयं साधिकरणासूत्रम्
 १६ निर्ग्रन्थीविषयं सप्रायश्चित्तासूत्रम्
 १७ निर्ग्रन्थीविषयं भक्त-पानप्रत्याख्यातासूत्रम्
 १८ निर्ग्रन्थीविषयम् अर्थजातसूत्रम्

१९

परिमन्थप्रकृतम्

१६६६-७६

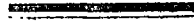
१९ परिमन्थसूत्रम्

२०

कल्पस्थितिप्रकृतम्

१६७६-१७१२

२० कल्पस्थितिसूत्रम्

चतुर्थं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्विभिभागशो निर्दिष्टानां
निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा-पुरातनगाथादीना-
मनुक्रमणिका

[प्रस्तुतस्यास्य बृहत्कल्पसूत्राख्यस्य महाशास्त्रस्य निर्युक्तिर्भाष्यं चैकग्रन्थत्वेन परिणते स्त इति श्रीमद्भिर्मलयगिरिपादैरस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तेरुपोद्धाते आवेदितं वरीवृत्यते (दृश्यतां पत्रं २ पङ्क्तिः १२), अत एव ४६०० श्लोकपरिमितोपलभ्यमानतद्वृत्त्यंशमध्ये न कापि निर्युक्तिगाथादिको विभागो निर्दिष्टो विभाव्यते । किञ्च आचार्यश्रीक्षेमकीर्तिपाद-विहितवृत्त्यंशमध्ये निर्युक्तिगाथा-पुरातनगाथा-सङ्ग्रहगाथा-द्वारगाथादिको विभागोऽस्माभिः संशोधनार्थं सञ्चितासु ताटी० मो० ले० त० डे० भा० कां० संज्ञकासु सवृत्तिकस्यास्य बृहत्कल्पसूत्रस्य हस्तलिखितासु सप्तसु प्रतिषु वैषम्येण निरीक्ष्यते, चूर्णां विशेषचूर्णां चाप्ये-तन्निर्देशो वैषम्येणाकल्प्यत इति । एतत् सर्वमस्माभिः तत्र तत्र स्थले टिप्पणीरूपेणोल्लिखितमपि विद्वद्गर्गसुखावगमार्थं पुनरत्र सङ्गृह्यत इति]

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१८०	उद्दिसिय पेह अंतर	६०९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१८६	समणे समणी सावग	६२६ सङ्ग्रहगाथा त० ले० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ६)
१८८	दमए दृभगे भट्टे	६३२ ० त० ले० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० २)
१८९	हृथी पुरिस नपुंसग	६३७ ० त० ले० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ५)
१९९	देविंदरायगहवह-	६६९ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२०६	गीयथो य विहारो	६८८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२०८	एगविहारी भ अजाय-	६९४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	सङ्ग्रहगाथा पत्र २१० भा० (टि० २)
२१२	अबहुसुए भगीयथे	७०३ निर्युक्तिगाथा त० डे०	० मो० ले० भा० कां० (टि० ९)
२१३	सत्तरत्तं तवो होइ	७०५ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२२७	अभिगए पडिबद्धे	७३३ निर्युक्तिश्लोक मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)
२३२	आहारे उवकरणे	७४७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२४९	परिणाम अपरिणामे	७९२ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां० द्वारगाथा भा० (टि० २)	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले सुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रखन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१६०	पठिसेहन्मि उ छकं	८१४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
२८५	पठिसेहणा खरंटण	८९६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
२९१	सोऊण थ घोसणयं	९२५ भद्रबाहुस्वामिविरचिता गाथा सर्वासु प्रतिपु	
२९४	तं काय परिचयई	९३० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
२९६	देसो व सोवसरगो	९३७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
३००	आयं कारण गाढं	९५१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
३०२	खेत्तोयं कालोयं	९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
३१८	मरुएहि य दिहंतो	१०१२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
३२२	विजे पुच्छण जयणा	१०२७ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
३२३	पउमुप्पल माउलिंगे	१०२९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु (पत्रं ३२५ गाथा १०३३ टीकान्तः)	पुरातना गाथा चूर्णौ पत्रं ३२५ (टि० १)
३४४	गावो तणाति सीमा	१०९६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)
३४७	पढमेथ पडहछेदं	११०९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
३६८	तिस्थाइसेससंजय	११८५ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
३९१	उवएसो मारणा चेव	१२६६ निर्युक्तिश्लोक सर्वासु प्रतिपु	
३९९	कंदप्पे कुकुहए	१२९५ सङ्ग्रहगाथा त० डे० मा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ६)
४०१	नाणस्स केवलीणं	१३०२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
४०४	अणुबद्धविगगहो चिय	१३१५ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
४०५	उम्मगादेसणा मग्ग-	१३२१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
४०७	तवेण सत्तेण सुत्तेण	१३२८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
४३६	वेयावच्चगरं बाल	१४६४ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
४४१	देउलिय अणुणवणा	१४९६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
४६४	किं कारणं चमढणा	१५८४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
४७३	दव्वप्पमाण गणणा	१६११ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
४७४	एगो व होज गच्छो	१६१५ द्वारगाथा सर्वासु प्रतिपु	पुरातना गाथा चू० विचू० (टि० २)
४९२	निरवेक्खो तइयाए	१६७० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
४९९	दोन्नि अणुजायाओ	१६९७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	पुरातना गाथा भा० चू० विचू० (टि० १)
५०४	विगई विगइअवयवा	१७०८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० चू० विचू० (टि० ३)
५०८	लेवकडे कायववं	१७१९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
५१०	संवाङ्मण्य एगो	१७२६ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	० चू० विचू० (टि० १)
५११	विह्वयपय मोय गुरुगा	१७३१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	द्वारगाथा भा० (टि० ६) पुरातना गाथा विचू० (टि० ५)
५१९	संजयकडे य देसे	१७६१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा भा० का० विचू० (टि० २)
५२४	साहभिमयाण अट्टा	१७७४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा भा० का० (टि० २)
५३१	एएहिं कारणेहिं	१८०१ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
५३७	दाऊण भन्नदवं	१८२६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० २)
५४२	गंतूण पडिनियत्तो	१८५० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा भा० का० विचू० (टि० २)
५४३	दव्वेण य भावेण य	१८५४ } निर्युक्तिगाथाद्वय मो०	० भा० (टि० ४)
५४३	सुन्नो चउत्थ भंगो	१८५५ } ले० त० डे० का०	
५४५	किं उवघातो धोए	१८६५ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० का० (टि० ३)
५६५	कोई मज्जणविहिं	१९३८ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	पुरातना गाथा त० डे० भा० का० विचू० (टि० ४)
५६८	उसिणे संसट्टे वा	१९५१ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा त० डे० भा० का० (टि० २)
५६९	तिगसंवच्छर तिग दुग	१९५४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
५७५	विज्जस्स व दव्वस्स व	१९७३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० का० (टि० १)
५८५	मासस्सुवरिं वसती	२०२३ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० का० (टि० २)
५९७	जत्तो दुस्सीला खलु	२०६५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० १)
५९८	जहियं च अगारिजणो	२०७२ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० का० (टि० २)
६०१	तरुणीण अभिहवणे	२०८३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० का० (टि० १)
६०७	गच्छे जिणकप्पस्मि य	२१०९ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० का० (टि० १)
६०७	दिट्ठतो गुहासीहे	२११३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० का० (टि० २)
६१४	सोऊण य समुदाणं	२१३४ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० १)
६१६	दुविहो य होइ भग्गी	२१४५ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० २)
६१७	भावस्मि होइ वेदो	२१४९ ० ताटी० मो० ले० भा०	निर्युक्तिगाथा त० डे० का० (टि० १)
६१८	कोई तएथ भणिजा	२१५७ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० ३)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले सुद्धितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
६२१	हृत्थीणं परिवादी	२१६७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० २)
६२८	वीथाराभिमुहीओ	२१९५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	० त० डे० भा० (टि० १)
६३०	अद्वाणनिग्गाथाई	२२०७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ४)
६३१	सामायारिकडा खलु	२२१० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
६३६	एगा व होज साही	२२३४ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	द्वारगाथा त० डे० भा० कां० (टि० २)
६४०	दोहि वि रहिय सकासं	२२४९ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	पुरातनगाथा त० डे० भा० कां० चू० विचू० (टि० ७)
६४२	चिंता य दट्टमिच्छइ	२२५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० ७)
६४३	धम्मकहासुणणाए	२२६४ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा त० डे० भा० कां० (टि० ३)
६५५	ओभावणा कुलघरे	२३१३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	पोरातना गाथा विचू० (टि० ३) द्वारगाथा त० डे० भा० (टि० ४)
६६१	पथारो अंतो बहि	२३३१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	द्वारगाथा भा० (टि० ५)
६६६	अद्वाणनिग्गाथाई	२३५० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
६६७	निग्गंधदारपिहणे	२३५३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० २)
६६७	सिय कारणे पिहिजा	२३५५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ५)
६७४	सागारियसज्जाए	२३७८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहगाथा भा० कां० (टि० ७)
६७८	दट्टण वा नियत्तण	२३८८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहगाथा भा० कां० (टि० ६)
६८१	चंक्रमणं तिहेवण	२३९५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	द्वारगाथा कां० (टि० १) ० भा० (पत्र ६८० टि० ७)
६८६	आयावण तह चेव उ	२४१६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० ४-५)
६८७	आउट्टजणे मरुगाण	२४१८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० ३)
६८८	पढमे गिल्लाण कारण	२४२० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
६९०	निदोस सदोसे वा	२४२८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
६९६	रूवं आभरणविही	२४५१ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७०३	पडिसेवणाए एवं	२४८२ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
७२९	भावग्नि उ पडिबद्धे	२५९२ पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिपु चू० च (टि० ४)	
७३३	परियारसहजयणा	२६०८ ० सर्वासु प्रतिपु	पोराणा गाथा विचू० (टि० २)
७३४	पासवण मत्तपुणं	२६११ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
७५५	अहतिरियउङ्गकरणे	२६८२ निर्युक्तिगाथा सङ्ग्रहगाथा पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु	
७५८	सञ्चिते अञ्चिते	२६९३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० ५)
७६३	तावो भेदो अयसो	२७०८ निर्युक्तिगाथा का०	० मो० ले० त० डे० भा० (टि० ३)
७६६	नामं ठवणा दविष्	२७१९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
७७६	आयरिय साहु वंदण	२७५२ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
७९३	एक्कस्स व एक्कस्स व	२८०६ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
७९६	लोभेअ आभिओगे	२८१७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
७९८	कावालिष् य भिवसु	२८२२ } सङ्ग्रहगाथे सर्वासु	
७९८	माता पिया य भगिणी	२८२३ } प्रतिपु	
८०५	तं पि य चउध्वहं राहु-	२८४९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० का०	० त० डे० भा० (टि० ४)
८०७	संखडिगमणे बीओ	२८५४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० ३)
८१६	नाणट्ट दंसणट्टा	२८७९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
८१९	एक्कम्मि य ठाणे	२८९३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ३)
८२०	अप्पत्ताण निमित्तं	२८९५ निर्युक्तिगाथा का०	० मो० ले० त० डे० भा० (टि० १)
८२३	असई य गम्ममाणे	२९०६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
८२४	अद्धाणासंधरणे	२९११ ० सर्वासु प्रतिपु	पुरातना गाथा भिचू० (टि० १)
८३१	सम्भे वा गीयरथा	२९३६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
८३६	भूमिचर देउले वा	२९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ४)
८४०	सरथे विविच्चमाणे	२९७४ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ४)
८४१	सट्टाणे अणुकंपा	२९७९ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ३)
८४४	सुड्ढी थेराणऽप्ये	२९८८ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ४)
८५१	पंतोवहिम्मि लुद्धो	३०१४ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ४)
८५५	अप्पस्स व पल्लीष्	३०३३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
८६३	रागहोसविमुक्को	३०६३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० १)
८६९	अह्गवयणे गमणं	३०९० ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
८७६	सच्छंदेण य गमणं	३१२३ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ५)
८८३	आदेसो सेलपुरे	३१४९ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु	
८८८	बहिया य हक्खमूले	३१६८ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः
८८९	दोसेहिं एत्तिएहिं	३१७३ पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिपु	
८९०	पडिलेहियं ष खेतं	३१७८ ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	नियुक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८९२	जावंतिया पगणिया	३१८४ द्वारगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	नियुक्तिगाथा कां० (टि० २)
८९३	कप्पइ गिलाणगट्टा	३१९० ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	नियुक्तिगाथा कां० (टि० २)
८९५	न वि लडभई पवेसो	३१९८ ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	नियुक्तिगाथा कां० (टि० ३) पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
८९६	अद्धाणनिग्गायादी	३२०२ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	नियुक्तिगाथा कां० (टि० १)
९०८	जो एतं न वि जाणइ	३२४४ ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	नियुक्तिगाथा कां० (टि० ३)
९२९	सालीहिं वीहीहिं	३३०० भद्रबाहुस्वामिकृता गाथा सर्वासु प्रतिपु	पुरातना गाथा विचू० (टि० ७)
९५५	परपवस्वमि वि दारं	३३७७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
९५४	गहियमि वि जा जयणा	३४१३ नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १-३) गाथा पुरातना विचू० (टि० २)
९६४	पासे तणाण मोहण	३४५० ० सर्वासु प्रतिपु	पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
९७३	काह्य पडिलेह मज्जाण	३४८९ नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	द्वारगाथा भा० (टि० १-२) (पत्र ९७५ टि० १)
		(पत्र ९७५ मध्ये ३४९५ गाथाटीकायाम्)	
९७८	सुत्तनिवाओ पोरण	३५११ नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
९८६	तिस्थंकरपडिकुट्टो	३५४० नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ३)
९८९	दुविहे गेलन्नम्मी	३५५० नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
९९०	पित पुत्त थेरए या	३५५७ ० सर्वासु प्रतिपु	पुरातना गाथा विचू० (टि० २)
९९१	एगे महाणसम्मी	३५६३ चिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिपु	
९९३	दोसु वि अन्नोच्छिण्णे	३५६८ नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २) पुरातना गाथा विचू० (टि० २)
९९७	वाडगदेउलियाए	३५८६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१०००	बहिया उ असंसट्ठे नीसट्टमसंसट्ठो अहिट्टस्स उ गहणं पाहुणगा वा बाहिं	३५९६ } ३५९७ } ३५९८ } ३५९९ }	सर्वासु प्रतिपु पुराणियाओ गाहाओ चू० विचू० (टि० ३)
१००३	अद्धाणनिग्गायादी चू० २१९	३६१२ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगणो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१००५	आहृष्टिया उ अभिघरा	३६१७	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१००६	संकल्पियं व दम्बं	३६२१	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०१२	सागारियस्स अंसिय	३६४४	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०१८	पंच परुवेऊणं	३६६४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०३१	पयला निह तुयट्टे	३७१४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५१	कुंथुपणगाह संजमे	३८०९	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५३	बिहयपय कारणम्मि	३८१५	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५६	पोत्थग जिण दिट्ठंतो	३८२७	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५८	सुत्तनिवाओ बुद्धे	३८३६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०६०	सगल प्पमाण वण्णे	३८४६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०६५	अकसिणमट्टारसगं	३८७३	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७१	भावकस्तिणम्मि दोसा	३९०२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७३	देसी मिलाण जावो-	३९१०	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७६	तमहा उ भिदियव्वं	३९२१	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०८४	भिक्खम्मि माडगंतम्मि	३९५२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०९८	गुरु पाहुण खम दुब्बल	४००८	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११०४	आगर नई कुडंगे	४०३४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११२४	एक्का मुक्का एक्का	४१२९	नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० ले० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
११३०	मिच्छते संकादी	४१५३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११३२	नाऊण या परीत्तं	४१६५	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११४५	उज्जेणी रायसिहं	४२१९	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
११५१	समोसरणे उद्देसे	४२४२	नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० ले० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
११६३	गच्छे सबालवुद्धे	४२९३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११६७	संघाडण एक्कतो	४३०९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११७०	पेगोहिं आणियाणं	४३१९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११७९	उवरिं कहेसि हिट्ठा	४३६१	खिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिषु
११८९	भीभेत्त एव खुद्धे	४४०२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११९०	समविसमा थेराणं	४४०५	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु सङ्ग्रहगाथा (११९१ पत्रे)
११९४	आयरिण् अभिसेगे	४४२१	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२१५	सेठीठाणट्टियाणं	४५०३	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२३१	अहवा ओसहहेउं	४५५९	द्वारगाथा ताटी० मो० ले० ले० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
१२३६	एगं नायं उदगं	४५७६	नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२४३	माहस्स होति गुरुगो	४६०४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२४९	खंते व भूणण् वा	४६१६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- विको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- विको निर्देशः
१२५०	विज्जादीहि गवेषण	४६३२ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२५१	असतीय मेसणं वा	४६३६ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२५७	चत्तारि णवग जाणंत-	४६६३ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२७६	पुंवि वसहा दुविहे	४७४४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८१	अव्वावडे कुहुंवी	४७६८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८५	देविंदरायउग्गह	४७८४ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८६	अणुकुट्टे भिन्तीसुं	४७९० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८९	संवट्टम्मि तु जयणा	४८०१ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२९१	हाणी जावेकट्टा	४८११ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२९७	भत्तट्टणमालोए	४८३५ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां०	भद्रबाहुस्वामिकृता गाथा भा० (टि० १)
१३०३	जेणोगहिता वड्ढा	४८६० सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३२०	पढमाए पोरिसीए	४९३१ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां०	भा० (टि० १)
१३२५	सुद्धुलसिते मीए	४९५२ ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१३३३	मासवणाले मुहणंतए	४९८७ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३३६	सव्वेहि वि घेत्तव्वं	४९९८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३५०	साहम्मि तेण्ण उवपी	५०६३ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३५३	पव्वावणिज्ज बार्हिं	५०७७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३६०	आयरिय विणयगाहण	५१०६ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३६२	अणुकंपणा णिमित्ते	५११४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३६४	तइयस्स दोन्नि मोत्तुं	५१२० पुरातन गाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३७६	असिवे ओमोयरिए	५१७२ ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१३८२	विगइ अविणीए लहुगा	५१९९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३८७	राथा य खंतियाए	५२१९ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३९५	असइय माउवग्गे	५२४८ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु विचू० च (टि० १)	
१३९७	कुलवंसरिम पहीणे	५२५४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१४१६	सेहस्स व संबंधी	५३३२ पुरातनी गाथा सर्वासु प्रतिषु	
१४३०	वखंतो वि य दुविहो	५३८६ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
१४८३	विडकं व भत्तपाणं	५६०२ ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
१४९०	संवहणा य सिंचण	५६३१ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१४९२	संकमयले य णोथल उवए विक्खल्ल परित्त	५६४० } सर्वासु प्रतिषु ५६४१ }	पुरातनं गाथाइयम् विचू० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१५०६	धम्मकह महिद्धीए	५६९१ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१५३९	उहदरे वमिसा	५८३० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु (५८३२ गाथाटीकायाम्)	
१५४३	तत्तऽयमिते गंधे	५८४८ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले०	ले० भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ६)
१५५०	तम्हा विविंचित्तव्वं	५८७७ ० ताटी० मो० ले० ले०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१५५२	बिद्ध्यपद अपेक्खणं तू	५८८५ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले०	ले० भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
१५५३	आउट्टिय संसत्ते	५९९१ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० ले०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ५)
१५८२	दीहाइयणे गमणं	५९९० सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० ले०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१६१२	फरुसम्मि चंडरुहो	६१०२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१६१८	पढमं विगिंचणट्टा	६१२१ द्वारगाथा ताटी० मो० ले० ले०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
१६५९	सेवगभजा ओमे	६२८७ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१६६९	ठाणे सरिर भाया आणाहणो य दोसा	६३१५ } निर्युक्तिगाथाद्वयम् सर्वासु प्रतिपु ६३२० }	
१६७२	बिद्ध्यपदं गोलणणे	६३३५ ० ताटी० मो० ले० ले०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
१६८६	अण्णे वि होति दोसा	६३९३ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१६९१	दंसणम्मि य चंतम्मि	६४१४ ० ताटी० मो० ले० ले०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)

×   ×   ×   ×   ×

उपरिनिर्दिष्टातिरिक्तं प्रभूतेषु स्थलेषु चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिविधातृभिः णिज्जुत्ति-णिज्जुत्तिअत्थो-सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिः-निर्युक्तिविस्तरःप्रमुखैः पदैः स्थानस्थानेषु निर्युक्तिगाथा-दिको निर्देशः सम-वैषम्येण विहितो निरीक्ष्यते । किञ्च न सम्यक्तया ज्ञायते यत् क याव-देता निर्युक्तिगाथा इति तत्तत्स्थानादिको निर्देशोऽत्र विभाग-पत्राङ्क-टिप्पणाङ्कोल्लिखनद्वारेणो-द्ध्रियते—

णिज्जुत्ति २-३४३ टि० १ (नू० विचू०) ; ४-९५३ टि० १ (नू० विचू०) , ११२५ टि० ४ (विचू०)
वृत्तिप्रतिष्वत्र भाष्यकारनिर्देशः ।

णिज्जुत्तिअत्थो २-३२५ टि० २ (चू०) ।

निर्युक्तिः ३-६७० (भा० कां० भाष्यम् टि० १) , ५७० (भा० कां० भाष्यम् टि० ३) ; ४-१२४५
सर्वासु वृत्तिप्रतिपु ।

निर्युक्तिगाथाः ३-६१३ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु चू० विचू० च (टि० १) ।

निर्युक्ति-भाष्यविस्तरः ४-१०६७; ५-१५९६ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु ।

निर्युक्तिविस्तरः २-३२५, ३४३; ३-६९६, ७२७, ७७०, ७७५, ८२८, ८९८; ४-९२४, १००५, १०१२, १११८, ११३९, ११६६, १२४५, १२४७, १२५४, १२७५, १२८०, १२८६; ५-१३०८, १३८२, १३९३, १४००, १४१३, १४१८, १४२५, १४५२, १४५९, १४८१, १४८७, १५९२, १५०१, १५२६, १५३८, १५४७, १५५५, १५६४, १५७८, १५८४, १५९६; ६-१६२१, १६२९; एतेषु स्थानेषु सर्वासु वृत्तिप्रतिषु अयं निर्देशो वर्तते ।

निर्युक्तिविस्तरः ३-६७७ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु चू० च (टि० ३), ७३९ टि० २ (चू० विचू०), ७७८ टि० ३ (चू०), ७८९ टि० २ (चू०), ९०७ (भा० भाष्यकृत् टि० ३); ४-२९७ टि० २ (चू०), १००१ टि० २ (चू० विचू० च) वृत्तिप्रतिषु भाष्यविस्तरः; ५-१५४७ कां० (टि० ३); ६-१६६७ कां० भाष्यकारः (टि० १), १६६८ कां० (टि० ३) ।

सूत्रसर्पिकनिर्युक्तिः २-२५७ भा० (टि० १), २६० टि० १ (चू०), २६१ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु; ३-७५३ भा० ले० त० डे० कां० विचू० च (टि० ३) ।

पञ्चमं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानामकारादिवर्ण-
क्रमेणानुक्रमणिका ।

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्भुतममनाभोरो	३	२६४६	अकस्वाह्याउ अकस्वा-	३	२५६४
अद्भुतमणं एगुणं	५	५५६२	अकस्वाण चंदणे वा	५	४९०९
अद्भुतमणे अविहीए	३	२९३५	अकस्वा संथारो या	४	४०९९
अद्भुतमत्तो खलु एम अस्थो	४	४५६६	अक्खित्तं वसधीए	४	४६९०
अद्भुतमणिय अभणिए वा	३	२७०९	अवखुत्तेसु पहेसुं	३	२७३७
अद्भुतमणे य इरियं	४	४३७०	अवस्सेवो सुत्तदोसा	१	३२८
अद्भुतमणिमिदं बुद्धइ	४	४४५८	अगड पलाय मग्गण	६	६२१७
अद्भुतमणिल जहन्ना	३	२५३५	अगणि गिलाणुच्चारे	५	५२६५
अद्भुतमणिलकुलपुत्तगभोइया	३	२४४१	अगणि पि भणाति गणिं	६	६१२४
अद्भुतमणिलसूरे	६	६४६०	अगणं सरीरतेणे	४	४३५२
अद्भुतमणिल जणमि वन्नो	४	३७६१	अगमकरणादुगारं	४	३५२२
अउणत्तीसं चंदो	२	११२९	अगम्मगामी किलिबोऽहवाऽयं	४	३५९५
अकयमुहे तुप्पस्सा	१	६६२	अगविटो मि त्ति अहं	४	४७२१
अकरंडगमि भाणे	४	४०६०	अगिलाणो खलु सेसो	५	६०२३
अकसायं खु चरित्तं	३	२७१२	अगीयथा खलु साहू	४	३३३४
अकसायं निव्वाणं	३	२७२९	अगीयथेसु विगिचे	३	२९९८
अकस्सिणचम्मग्गहणे	४	३८७२	अगुत्ती य वंभचेरे	३	२५९७
अकस्सिण भिण्णमभिण्णं	४	३९१८			टि० ५
अकस्सिणमट्टारसगं	४	३८७३	अगहणं जेण गिमिं	४	३१३७
अकारणा नत्थिह कज्जसिदी	४	४४४०	अगहणे कप्पस्स उ	३	३०९२
अकारनकारमकारा	२	८०६	अगहणे वारत्तग	४	४०६४
अकोविए ! होहि पुरस्सरा मे	३	३२५०	अगिगकुमारुवयातो	३	३२७४
अकूढ तालिए वा	३	२७१०	अगी बाल गिलाणे	१	२२४
”	५	५७४३	अगीयस्स न कप्पइ	४	३३३२
अक्कोस-सज्जणादिसु	५	४९७८	अचियत्तकुलपवेसे	५	५५६७
अक्खरतिगरुवणया	१	४३	अच्चंतमणुवल्लन्हा	१	३३
अक्खरपयाइएहिं	१	२९०	अच्चता मामन्ना	१	४६
अक्खर-वंजणसुद्धं	५	५३७३	अच्चाउरकजे वा	६	६३३९
अक्खर सण्णी सम्मं	१	४२	अच्चाउर सम्मूढो	५	५८८६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अक्षाउरं वा वि समिक्खिज्जणं	४	३४१८
अक्षाउरे उ कजे	५	६०१७
अक्षागाढे व सिथा	२	२०१२
अच्चित्तस्स उ गहणं	४	४१५३
अच्चित्तेण अच्चित्तं	१	४१८
अच्चित्तेण सच्चित्तं	१	४६९
अच्चित्तेणं मीसं	१	४६८
अच्चित्ते वि विडसणा	२	९८४
अच्चुक्कडे व दुक्खे	५	५९८३
अच्चुसिण चिक्कणे वा	२	१८२५
अच्छउ महाणुभागो	५	५०४५
अच्छउ महाणुभावो	५	५०४५
		टि० ३
अच्छन्ती वेगागी	५	५९३२
अच्छन्तु ताव समणा	२	१६७६
अच्छिरुयालु नरिंदो	२	१२७७
अच्छे ससित्थ चव्विय	५	५८५५
अजहन्नमणुक्कोसो	१	६७७
अजंतिया तेणसुणा उव्वंति	४	३५०१
अजियम्मि साहसम्मी	५	५९३६
अजुयलिया अतुरिया	१	४४१
अज्ज अहं मंदिद्वो	५	५०८६
अज्जकालिय लेवं	१	४७२
अज्जसुहत्थाऽऽगमणं	३	३२७७
अज्जसुहत्थि ममत्ते	३	३२८२
अज्जस्स हीलणा लज्जणा	१	७२५
अज्जं जक्खाहट्टं	४	३७३२
अज्जाणं तेयज्जणं	४	३७५८
अज्जाणं पडिक्कट्टं	४	३७२४
अज्जियमादी भणिणी	३	२६१८
अज्जो तुमं चेव करेहि भागे	४	४३२६
अज्जयणं वोच्छिज्जति	५	५४०२
अज्ज्जाविओ सि एतेहिं	५	५१८४
अज्जुत्तिरं कुत्तिरे लहुओ	५	४९०२
अज्जुत्तिरऽणंतरं लहुओ	५	४९०३
अट्टगाहेउं लेवा-	१	५२०
अट्ट उ गोयरभूमी	२	१६४९
अट्टग चउक दुग एक्कणं	२	८७४
अट्टऽट्ट अट्टमासा	५	५७५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अट्टणं तु पदानं	५	५६००
अट्टविह रायपिंडे	६	६३८५
अट्ट सुय थेर अंधल-	२	६१५३
अट्टं वा हेउं वा	६	६२८२
अट्टाह जाव एक्कं	२	२०३४
अट्टाण सह आळि-	५	५९२८
अट्टारस छत्तीसा	५	५०५६
अट्टारस पुरिसेसुं	४	४३६५
अट्टारसविहऽबंभं	३	२४६५
अट्टारम वीमा या	४	३८९३
"	४	३८९५
"	४	३८९७
अट्टारससु पुण्णेसु	६	६४६५
अट्टारसहिं मासेहिं	६	६४७८
अट्टारसेव पुरिसे	६	६४४३
अट्टारसेहिं पुण्णेहिं	६	६४८०
अट्टावयम्मि सेले	४	४७८३
अट्टिमिमणट्टिगी वा	३	२६४८
अट्टिसरक्खा वि जिया	५	५९८१
अट्टिं व दारुगादी	४	३५०३
अट्टी चिज्जा कुच्छित्त	३	२८२४
अट्टेण जीए कज्जं	६	६२८६
अट्टेण जीत कज्जं	६	६२८६
		(टि० १)
अडयालीसं एते	४	४३६६
अडवीमऽज्जमि णदी	४	४८७४
अट्टाह्जा मासा	५	५७५७
अट्टोरुगा दीहणियंसणादि	४	४११४
		टि० २
अट्टोरुगा दीहणियासणादी	४	४११४
अट्टोरुगो वि ते दो	४	४०८६
अट्टोरुत्तमित्तातो	५	५६४९
अणगारा वेमाणिय-	पत्र ३६९ प्र० गा० १	
अणट्टादंडो विकहा	३	२४९२
अणणुण्णाए निक्कारणे	२	१५६०
अणथंगयसंकप्पे	५	५७९७
अण वंस नपुंसिथी-	२	८३४
अणपपज्ज अगणि आज्ज	४	३७२३
अणभुट्टाणे गुरुगा	२	१९३५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अणभिरायमाहूयाणं		१ ७३९	अणुदियमणसंकल्पे	५	५७९०
अणभोगेण भएण च		३ २८४८	["]	५	५७९१]
अण मिच्छ मीस सम्मं		२ ८३५	अणुक्काए वि सध्वग्मी	१	६७९
अणराए जुवराए		३ २७६३	अणुपरिहारिगा चेव	६	६४७५
अणरायं निवमरणे		३ २७६४	अणुपालिओ य दीहो	२	१२८१
अणवट्टंते तह वि उ		१ ५२४	अणुपुच्ची परिवाडी	१	२०८
अणवट्टं वहमाणो		५ ५१३६	अणुयद्धविग्गहो चिय	२	१३१५
अणवट्टिया तहिं होति		४ ४७७८	अणु बायरे य उंडिय	१	१८९
अणवरथाए परंगो		३ २४९१	अणुभूभा मज्जरसा	४	३४०७
अणवायमसंलोए		१ ४१९	अणुभूना धणगरसा	४	३३९७
["]		१ ४४३]	["]	४	३३४२]
अणवायमसंलोगा		२ २०६३	अणुभूया उद्गरसा	४	३४२१
		टि० ३	अणुभूया पिंडरसा	४	३४८०
अणहारो मोय छली		५ ६००४	अणुयत्तणा उ एसा	२	१९७२
अणहारो वि न कप्पइ		५ ६०१०	अणुयत्तणा मिलाणे	२	१९००
अणादियं च थद्धं च		४ ४४७१	अणुयोगो य नियोगो	१	१८७
अणाभोएण मिच्छत्तं		६ ६४१७	अणुरंगार्हं जाणे	३	३०७१
अणावायमसंलोए		१ ४४३	अणुसट्ठाई तथ वि	३	३०३५
["]		१ ४१९]	अणुमट्ठी धम्मकहा	३	२८९८
अणावायमसंलोगा		२ २०६३	अणुसासण कह ठवणं	६	६२९३
अणिउत्तो अणिउत्ता		१ २३४	अणुसामियग्गि अट्टिए	६	६२७२
अणिगृहियबलविरिओ		४ ४०१९	अणुसिट्ठिमणुवरंतं	६	६२९१
अणिविट्ठ सण्णंसण्णी		४ ४६९१	अणुहया धणगरसा	४	३३४२
अणुओगग्गि य पुच्छा		१ २५८	["]	४	३३९७]
अणुओगो य नियोगो		१ १८७	अणुगणं वच्चंतो	५	५७८४
अणुकंपणा णिमित्ते		५ ५११४	अणुगणो भिवखुस्सा	५	५७५६
अणुकंपा पडिणीया		५ ५६२२	अणुगगहणं तु दुविहं	२	८६४
अणुकुट्टं उवकुट्टं		४ ४७९१	अणुत्तो चिय कुंटसि	६	६१६७
अणुकुट्टं मित्तीसुं		४ ४७९०	अणुं व एवमादी	५	४९७७
अणुग्गयमणसंकल्पे		५ ५७८६	अणुणाहट्टसरीरे	५	५५२५
अणुजाणे अणुजाती		३ ३२८५	"	५	५५४६
अणुगविय उग्गहंरण		४ ३५२७	अणुणाणे गाग्गे लुद्धे	४	४०७४
अणुणा जोगऽणुजोगो		१ १९०	अणुणे णे ण कज्जं	४	४१७५
		टि० १	अणुणे पाणे वथे	४	३५३४
अणुणा जोगो अणुजोगो		१ १९०	अणुणोणो अक्कमिउं	१	५१२
अणुणवण अजतणाए		४ ३३३८	टि० १		
अणुदित्तमणसंकल्पे		५ ५७९१	अणुणोणो अक्कमी	१	५१२
["]		५ ५७९०]	अतडपवातो सो चेव	३	२३९०
अणुदिय उदिओ किं लु द्दु		५ ५८१६	अतरंतवाल्लुवुद्धे	२	१६७२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अतरेतस्स ष जोगा-	२	१६२०	अत्थि हु वसभग्गामा	४	४८५१
अतवो न होति जोगो	५	५२०६	अत्थुरणट्ठा एगं	५	५५११
अतसीवंसीमादी	४	३६६३	अत्थेसु दोसु तीसु व	१	२८६
अतिचारस्स उ असती	६	६४२७	अदुवा थियत्तकिञ्चे	६	६४११
अतिभणित अभणिते वा	५	५७४२	”	६	६४१३
अतिभुत्ते उग्गालो	५	५८४७	अदोसवं ते जति एस सहो	४	३९२८
अतिरेगगहणमुग्गा-	१	४३९	अद्दाइय ने वयणं	३	२६३९
अतिसेसदेवतणिमित्त-	४	४७९८	अद्दागदोससंकी	३	२६६०
अत्तेणाहडाण नयणे	२	२०४४	अद्दागसमो साहू	२	८१२
अत्तट्टकडं दाउं	१	५९७	अद्दारगं अनगरं	१	२५७
अत्तट्ट परट्टा वा	४	४२५८	अद्दिसहू कहणं	६	६२५५
अत्तट्टियतंतूहिं	२	१७६६	अद्दित्थस्स उ गहणं	४	३५९८
अत्तणि य परे चेवं	२	१२५८	अद्दित्थाओ दिट्ठं	३	२४८४
अत्तागमप्पमाणेण	१	५३	अद्दट्ट मास पक्खे	५	५७५९
अत्ताण चोर मेया	३	२७६६	अद्दद्धं अहिवहूणो	२	१२१७
अत्ताणमाहएसुं	३	२७६७	अद्दाण-ओमादि उवग्गहम्मि	५	५२१०
”	३	२७६८	अद्दाणणिग्गतादी	४	४२५६
अत्ताणमाहयाणं	३	२७६९	”	४	४२६७
अत्ताभिप्पायकया	१	१२	अद्दाणणिग्गयादी	४	३६१२
अत्थवसा हवइ पयं	१	३२९	”	४	४२५७
अत्थस्स उग्गहम्मि वि	१	४८	अद्दाणनिग्गतादी	४	३३६३
अत्थस्स करिपतो खल्लु	१	४०८	अद्दाणनिग्गयाइं	२	१५१५
अत्थस्स दरिसणम्मि वि	१	४७	”	२	१८३८
अत्थस्स वि उवलंसे	१	४९	”	३	२२०७
अत्थस्सुवग्गहम्मि वि	१	४८	”	३	२२७२
		टि० २	”	३	२४३३
अत्थंगए वि सिन्वसि	५	४९९१	”	३	२६५८
अत्थंगयसंकप्पे	५	५७८७	”	३	२९८९
”	५	५७९५	”	४	३४४२
अत्थंठिलम्मि काया	५	५५०४	”	४	३४४३
अत्थं दो व अदाउं	२	२०१८	”	४	३४६७
अत्थं भासइ अरिहा	१	१९३	अद्दाणनिग्गयादी	२	१८१४
अत्थाणंतरचारिं	१	४०	”	३	२३२०
अत्थादाणो तत्तिओ	५	५१२८	”	३	२३५०
अत्थाभिवंजगं वंजण-	१	५५	”	३	२४२३
अत्थित्ते संबद्धा	१	६१	”	३	२४४३
अत्थि मे घरे वि वत्था	१	६३६	”	३	२५४८
अत्थि य मे पुग्गदिट्ठा	३	३१५१	”	३	२५५०
अत्थि य से योगवाही	२	१८८९	”	३	२५८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्वाणनिर्गाथादी	३	३२०२	अद्वाथ अप्सस्था	४	३७२७
”	४	३५०४	अद्वाथ एरिसं दुल्लभं	६	६३९०
अद्वाण पविसमाणा	३	३००५	अद्वाथतत्थगहणे	२	८६३
अद्वाण पविसमाणो	२	१०२१	अद्वाथ मोय गुरुओ	४	३७१७
”		टि० १	अद्वाथ च चंकमती	३	२३९६
अद्वाणमणद्वाणे	३	३०९६	अद्वाथ च सेऊणं	४	३५३०
अद्वाणमाईसु उ कारणेसुं	४	३६७२	अद्वाथ चा वि ठाउं	४	४८६८
अद्वाणमेव पगतं	५	५६१८	अद्वाथ वि जत्थ भवे	२	१०४७
अद्वाणम्मि महंते	३	३१०५	अद्वाथ दवोभासण	२	१७५०
अद्वाणम्मि व होजा	३	२८७७	अद्वाम्मि वि कालम्मि	५	५७६५
अद्वाणवित्ता चा	४	३४५७	अद्वास्स व असतीए	५	५०८२
अद्वाणसीसए चा	४	४८५४	अद्वास्स व दाहामी	२	१८५३
अद्वाणं पविसंतो	२	१०२१	अद्वास्स व पल्लीए	३	३०३३
अद्वाणं पि य दुविहं	३	३०४१	अद्वास्स वि संदेहं	४	४३५०
अद्वाणाहं अहनिह-	४	३४५६	अद्वां अभिधारेतुं	५	५३७८
अद्वाणातो निलयं	५	५६६५	अद्वां इदं ति पुट्टा	४	४१७२
अद्वाणासंयद्धिए	५	५८२२	अद्वां च देइ उवहिं	३	३०३१
अद्वाणासंथरणे	३	२९११	अद्वां पि ताव तेजं	४	४३२५
अद्वाणाऽसि व ओमे	५	५३३८	अद्वाए आभोगं	४	३७५१
अद्वाणे उव्वाता	३	२७५५	अद्वाए तुसिणीया	४	३४७३
अद्वाणे ओमे वा	५	५८९०	अद्वाए परलिंगं	४	४८२५
अद्वाणे जयणाए	२	१०२३	अद्वाण मनी मिच्छे	१	१२६
अद्वाणे वत्थव्वा	५	५८३४	अद्वाणे गारवे लुद्धे	४	४०१६
अद्वाणे संथरणे	३	२९१३	अद्वाणे घातिए दहु-	६	६१३६
अद्दे समत्त खल्लग	४	३८५४	अद्वा दो आयरिया	५	५७७४
अधयण देवछवीणं	४	४१९३	अद्वा वि विद्देहिइ	३	२९५६
अनियताओ वसहीओ	२	१४११	अद्वा वि होंति दोसा	३	२३३०
अनियत्ता वसहीओ	२	१४११	”	६	६३९४
अनियाणं निव्वाणं	६	६३३३	अद्वास्सि गच्छाणं	४	४५०२
अद्वाउवस्सयगमणे	२	२०३६	अद्वाो चमढण दोसो	२	१५८७
अद्वाकुळगोत्तकहणं	१	५७७	अद्वाो दुज्झिहि कल्लं	१	३५३
अद्वाउवणट्ट जुष्वा	३	२८२५	अद्वाोञ्जकारेण विनिज्जारा जा	४	४४०१
अद्वाउवणट्टाणऽतीतो	२	१६४३	अद्वाोञ्ज समणुरत्ता	६	६१००
अद्वाउवणट्टाणोसणिज्जं	५	५३१७	अद्वाोञ्जं णीसाए	४	४८६३
अद्वाउवणट्टाणो निओगा	३	२१४४	अद्वाो वि अ आपसो	४	३७४९
अद्वाउवो व कवाडं	३	२३५१	[”]	४	३९६७
			अद्वाो वि नूनमभिपडइ	३	२३४६
			अद्वाो वि य आपसो	४	३९६७
			[”]	४	३७४९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अपच्छिन्नोत्तरेसि	४	४७१४	अप्यपरपत्तिष्णं	४	४४८१
अपच्छिह्णता स्रोतं	२	१९३०	अप्यपरपरिच्छाओ	४	४०१०
अपमज्जणा अपच्छिलेहणा	१	४५४	अप्यचित्ति अप्यत्तितिया	४	३७४४
अपरपरिग्गहितं पुण	४	४७७२	अप्यभुणा उ विदिष्णे	४	३५६१
अपराहत्तं नाणं	१	२९	अप्यभु लहुओ दिय णिसि	४	३५५९
		टि० १	अप्यमभिन्नं वच्चं	२	१३९०
अपरायत्तं नाणं	१	२९	अपरिणामगमरणं	३	३०५९
अपरिग्गहा उ नारी	५	५०९९	अप्यस्सुया जे अक्खिक्खिता वा	४	३६३१
अपरिग्गहिय अभुत्ते	३	३१७४	अप्या असंयरंतो	४	३९८५
अपरिग्गहिय पलंवे	२	९२१	अप्याहारस्स न हं-	२	१३३१
अपरिग्गहियागणिया-	६	६२८९	अप्युक्खमतिहिकरणे	१	५६८
अपरिमिष् आरेण वि	२	१६१३	अप्युक्ख विचित्तं बहु-	३	२७५३
अपरिस्साङ्गं मसिणो	३	२३६४	अप्युक्खस्स अगहणं	१	६९९
अपरिहरंतस्सेते	४	४२९८	अप्युक्खेण तित्तुंजं	१	१०८
अपुक्खपुंसे अवि पेहमाणी	३	३२३१	अप्येव सिद्धंतमजाणमाणो	४	३९३२
अप्यक्खरमसंदिद्धं	१	२८५	अप्ये वि पारमाणिं	५	५२०७
अप्यगंथं महारथं	१	२७७	अप्योद्गा य मग्गा	२	१५४७
अप्यच्चओ अक्खिक्खी	१	७८५	अप्यो य गच्छो महती य साळा	५	४९२०
अप्यच्चय णिदभयया	५	५०३४	अप्योल्लं मित्तुपम्हं च	४	३९७८
”	५	५१३४	अप्यफासुष्णं देसे	१	५८५
अप्यच्चय वीसरथ-	५	५७८१	अबहुस्सुअस्स देह व	१	७०४
अप्यच्छित्तं य पच्छित्तं	६	६४२२	अबहुस्सुष्णं अगीयरथे	१	७०३
अप्यच्छिचरपच्छिचरणे	४	४७५३	अबहुस्सुताऽविसुद्धं	४	४७३५
अप्यच्छिलेहिय कंटा	४	४३७८	अब्भस्थितो व रण्णा	५	५०५४
अप्यच्छिलेहियदोसा	२	१४५३	अब्भरहियस्स हरणे	३	२७९०
अप्यच्छिसेधे लहुगा	५	५३६७	अब्भ-हिम-वास-महिया-	५	५८११
		टि० २	अब्भासे व वसेज्जा	४	३७८१
अप्यणो आउरं सेसं	६	६४५६	अब्भितरमज्जवाहिं	२	११७८
अप्यणो कीतकळं वा	४	४२००	अब्भितरमालेवो	५	६०१४
अप्यण्हुया य गोणी	१	२३६	अब्भितरं च ब्रज्जं	४	३६७४
अप्यप्ताण उ दिंतेण	१	७२४	अब्भितरं च बाहिं	४	३६६६
अप्यप्ताण निमित्तं	३	२८९५	अब्भुज्जयं विहारं	५	४९८१
अप्यसे अक्खित्ता	१	४११	अब्भुद्वाणे भासण	२	१९३३
”	१	४१५	अब्भुद्वाणे गुरुगा	२	१९३४
”	१	४७१	अब्भुद्वाणे लहुगा	४	४४१६
”	१	५३१	अब्भे नदी तलाप्	२	१२३९
”	१	६४९	अब्भोवगमा ओवक्कमा	२	१३८८
अप्यसे जो उ गमो	२	९१३	अब्भित्तो कोह न इच्छइ	२	१८८३
अप्यसे वि अलंभो	२	१५९५	अब्भत्तणीं दाउं	१	५१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अभिभोगपरज्मस्स हु	५	५३२४	अयमपरो उ विकप्पो	४	४४६५
अभिकंखंतेण सुभा-	१	८०४	अयसो य अकित्ती या	५	५१६२
अभिगए पडिबद्धे	१	७३३	अरहस्सधारए पारए	६	६४९०
अभिगमणमणाभोगे	३	२६४६	अरहंतपहट्टाए	२	१७७६
		टि० १	अरिसिहस्स व अरिसा	४	३८६४
अभिगय थिर संविग्गे	१	७३७	अरे हरे बंमण पुत्ता	६	६११६
अभिगगहे द्दुं करणं	२	१४०१	अल्लभमाणे जतिणं पवेसे	३	३१९९
अभिघारंत वयंतो	५	५०७८	अलभंता पवियारं	६	६३९२
अभिघारिंतो वच्चति	४	४७०३	अलऽमह पिंडेण इमेण भज्जो !	४	३५९४
अभिघारिंतो पासथ-	५	५३८१	अलसं घस्तिरं सुविरं	२	१५९२
अभिनवधम्मो सि अभा-	५	५३२८	अलंभऽहाडस्स उ अप्पकम्मं	४	३६७१
अभिनवनगरनिवेशे	१	३३१	अलायं घट्टियं ज्जाहं	५	५९६३
अभिनिदुवार[ऽभि]निक्खमण-	३	२२३२	अलियमुवघायजणयं	१	२७८
अभिन्ने महव्वयपुच्छा	२	१०४५	अवणावितिऽवणिति व	३	२६६१
अभिभवमाणो समणिं	४	६२७७	अवताणगादि णिल्लोम	४	३८३९
अभिभूतो सम्मुज्झति	५	५२१८	अवधारिया व पतिणा	५	४९६३
अभिलावसुद्ध पुच्छा	५	५३७२	अवयक्खंतो व भया	६	६३४१
अभिवद्धि इक्कतीसा	२	११३०	अवरज्जुगस्स य ततो	५	५५५४
अभुज्जमाणी उ सभा पवा वा	४	३५१२	अवरण्हं गिम्ह करणे	२	१६८८
अमणुण्णकुलविरेगे	४	४३१२	अवराह तुलेज्जणं	३	२२३१
अमणुणेतर गिहिसंजहसु	३	२९८३	अवराहे लहुगतरो	२	९२४
अमणुणेयरगमणे	१	४३०	अवराहे लहुगयरो	३	२४८८
अममत्त अपरिकम्मा	२	१३९१	अवरो फरुसग मुंडो	५	५०२०
अमिलाहं उभयसुहा	३	२५४५	अवरो वि धाड्ढिओ मत्त-	५	५०२१
असुइच्चगं न धारे	१	६५७	अवरो सु च्चिय सामी	४	४७६७
असुगाथ असुगो वच्चति	५	५३७१	अववायाववादो वा	४	३९०९
असुगाथ गमिस्सामो	३	२२०९	अवस्पकिरिया जोगे	४	४४४७
असुगदिणे सुक्ख रहो	३	२२७०	अवस्सगमणं दिसासुं	६	६०६७
असुगं कालमणागए	१	६३०	अवहारे चउमंगो	३	२६५७
असुगिच्चगं न भुंजे	१	६१२	अवहीरिया व गुरुणा	६	६२०५
अम्हच्चयं छूढमिणं किमट्टा	४	३६११	अवाउडं जं तु चउदिसिं पि	४	३५००
अम्हट्टसमारद्धे	२	१८४५	अविओसियमि लहुगा	५	५५७७
अम्ह वि होहिह कज्जं	२	१७५२	अवि केवलमुप्पाडे	५	५०२४
अम्हं एथ पिसादी	६	६२१३	अविकोविआ उ पुट्टा	४	३७८९
अम्हं ताव न जातो	३	३०२७	अविगीयविमिस्सणं	३	२९४५
अम्हे द्दाणि विसहिमो	५	४९२५	अवि गीयसुयहराणं	२	१२६४
अम्हे मो लिज्जरट्टी	२	१८९०	अवि गोपयमि वि पिवे	१	३४९
अम्हेहि अभणिओ अप्पणो	३	२९४६	अविजाणंतो पविट्टो	३	२६६५
अम्हेहिं तहिं गएहिं	२	१८८९	अविणीयमादियणं	५	५२००

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अवितहकरणे सुद्धो	१	७८०	असह तिमो पुण जुत्ते	४	४०५३
अविदिण्णमंतरगिहे	४	४५९८	असह वसहीए वीसुं	२	१६१८
अविदिण्णोवधि पाणा	४	३८११	असह वसहीय वीसुं	४	३५३१
अविदिय जण गढभस्मि य	४	४१४०	असह समणाण चोयग	३	२८२१
अविधिपरिट्टवणाए	५	५५४९	असईय कवाडस्सा	३	२३३२
अविभत्ता ण छिज्जति	४	३९०८	असईय गम्ममाणे	३	२९०६
अविभागपलिच्छेदं	४	४५११	असईय णंतगस्स उ	४	४१११
अविभागपलिच्छेया	४	४५०९	असईय निगया खुडु-	३	२९८७
अविभागोहिं अणंतेहिं	१	७४	असईय पईवस्सा	३	२९४२
		टि० ३	असईय मत्तगस्सा	३	२६०६
अविभूसिओ तवस्सी	३	२१७१	असईय माउवग्गे	५	५२४८
अवि य अणंतरसुत्ते	४	३२९२	असईय हक्खमूले	४	३५१५
अवि य तिरिओवसग्गा	५	५६८३	असईय लिंगकरणं	३	२९९५
अवि य हु असहू थेरो	४	४३४४	”	३	३१३४
अवि य हु इमेहिं पंचहिं	४	४१३८	असदस्स अपडिकारे	३	३१८२
अवि य हु कम्महण्णा	३	२५३२			टि० ३
अवि य हु कम्महणो	३	२५१२	असदस्सऽपडिकारे	३	३१८२
अवि य हु पुरिसपणीतो	६	६४०१	असद्वेण समाहण्णं	४	४४९९
अवि य हु सव्वपलंबा	२	९९५	असणाहूदव्वमाणे	२	१६१२
अवि यं वसुज्जपादेण	४	३८६०	असणाईआ चउरो	६	६३८४
अविरुद्धा वाणियगा	३	२७६५	असती अधाकडाणं	५	४९०८
अविरुद्धे भिक्खगतं	३	२७९२	असतीए व दवस्स व	२	१६२१
अविसहणाऽतुरियगई	२	१३०६	असती पवत्तिणीए	४	४१८१
अविस्मिदं सागरियं	३	२५५१	”	४	४१८२
अविसेसिओ व पिडो	४	३६५४	असतीय भैसणं वा	४	४६३६
अविहीपुच्छणे लहुओ	२	१५३५	असतोणिण खोमिरज्जु	३	२३७६
अवि होज्ज विरागकरो	३	२६२६	असरीरतेणभंगे	१	५७६
अव्वत्तमक्खरं पुण	१	७५	असहातो परिसिल्ल-	५	५३८४
अव्वत्ते अ अपत्ते	१	७८८	असहीणे पभुपिंडं	४	३५६५
अव्वाघाए पुणो दाहं	४	४६५९	असहीणेषु वि साहम्मि-	४	४७४०
अव्वावडे कुडुंबी	४	४७६८	असहू सुत्तं दातुं	५	५०४०
अव्वाहए पुणो दातिं	४	४६८३	असंपाहू अहालं दे	३	२४०३
अव्वुक्कंते जति चाउ-	५	५९१७	असंफुरगिलानट्टा	४	३९०७
अव्वोगडा उ तुज्जं	४	३६४६	असंबिग्गभाविणसुं	३	२९९१
अव्वोगडो उ भणितो	४	४०७८	असंसयं तं भमुणाण मग्गं	३	३२५५
अव्वोच्छित्तिनयट्टा	१	१३५	असिद्धी जहू नाएणं	२	१००६
अव्वोच्छित्ती मण पंच-	२	१२८०	असिधम्मि णत्थि खम्मणं	५	५५५३
अव्वोच्छिन्ने भावे	४	४७५८	असिवं ओम विहं वा	५	५१०१
असहू गिहि णाल्लियाए	५	५६६२	असिवाहूकारणेहिं	१	६३१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
असिवाङ्कारणेहिं	४	४२८३	अहवण किं सिद्धेणं	३	२१३९
[,,]	५	४९२१]	अहवण धेरा पत्ता	३	२२०५
असिवाङ्गं बहिया कारणेहिं	५	५५४५	[अहवण देवछत्रीणं	४	४१९३]
असिवाङ्गं सुंकरथा-	२	९५३	अहवण पुट्टा पुठ्वेण	३	२८०७
असिवाङ्गं गता पुण	५	५४४२	अहवण चारिजंतो	४	३४०५
असिवादिपुहिं तु तहिं	५	५८६८	,,	४	३४३२
असिवादिकारणेहिं	५	४९२१	,,	४	३४६०
[दृश्यताम् "असिवाङ्कारणेहिं" गाथा]			अहवण सचित्तद्वं	५	५३१६
असिवादि मीससरथे	५	५९३४	अहवण सद्धाविभवे	२	१६१०
असिवादी संसत्ते	५	५८९३	अहवण समतलपादो	३	२२५१
असिबे अगम्ममाणे	३	३०६४	अहवण सुत्ते सुत्ते	३	३२४३
असिबे ओमोदरिए	३	३०६२	अहव न दोसीणं विय	२	१४८३
,,	४	४०५७	अहवा अस्त्रामियमि	३	२७३३
असिबे ओमोयरिए	२	१०१९	अहवा अचछुरणट्टा	४	३८४५
,,	२	१६६५	अहवा अणिग्गयस्सा	५	५७२०
,,	२	२००२	अहवा अणिच्छमाणमवि	१	२३८
,,	३	२७३८	अहवा अणुवज्जाओ	५	५१२५
,,	३	२७४१	अहवा अद्धाणविही	५	५६६६
,,	५	५१७२	अहवा अभिवस्सेवी	५	५१२७
,,	६	६३७४	अहवा अविसिद्धं चिय	४	४४२५
असिबे पुरोवरोधे	५	५११२	अहवा अंबीभूए	४	४२५४
असुमेण अहाभावेण	३	२२६५	अहवा आणाइविरा-	३	२४८५
अस्सणी उच्चसमितो	४	४७००	अहवा आयाराइसु	१	१६८
अस्संजयस्सिं गीहिं	२	८८७	अहवा आयावाओ	५	५६८४
अस्सायमाइयाओ	२	१२००	अहवा आहारादी	५	५२७८
अह अरिथ पद्वियारो	४	४२८७	अहवा उद्दिस्स कता	४	४२३९
अह अंतरावणो पुण	३	२३०१	अहवा एग्गहणे	२	८५५
अहसिरियउच्चकरणे	३	२६८२	अहवा ओस्सहहेउं	४	४५५९
,,	५	५७३२	अहवा गुरुगा गुरुगा	२	१०४२
अह ते सबालुहुओ	२	१३७१	अहवा चउगुरुग चिय	३	२१९१
अहभावविपरिणए	४	३६३२	अहवा चारिमे लहुओ	३	२१८९
अहभावेण पसरिया	१	१००	अहवा लुमेज कोयी	४	४७४९
अह माणस्सिगी गरहा	४	४७३७	अहवा ज एस् कप्पो	६	६३५५
अहमेगकुळं गच्छं	६	६०८६	अहवा जं भुक्खत्तो	५	६००२
अह रत्ता तूरंते	५	५९८८	अहवा जं वा तं वा	४	४४२६
अहव अबंभं जत्तो	३	२४६६	अहवा जिणप्पमाणा	३	२३५७
अहव जइ अरिथ येरा	५	५४८२	अहवा ततिए दोसो	५	५१७०
अहवण उच्चावेउं	३	२२५२	अहवा तस्स अवाया	३	३०३९
अहवण कप्ता सस्था	९	९६०	अहवा तेस्सि ततियं	५	५८२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अहवा निगंथीओ	३	२१२६
अहवा पढमे सुत्तमि	४	३२९१
अहवा पंच्चहं संजईण	३	२४०६
अहवा पालयतीति	४	३७०६
अहवा पिंडो भणिओ	३	२८३७
अहवा बायरयोदी	३	२६८७
अहवा बालादीयं	४	३९४९
अहवा भय-सोगजुया	६	६२५७
अहवा भिभखुस्सेयं	३	२४०५
”	३	२४७६
अहवा महापदाणि	५	५९४२
अहवा मुच्छित मत्ते	१	८२
अहवा रागसहगतो	४	३८९९
अहवा लिंगविहाराओ	४	४५३९
अहवा लोइयतेणं	३	२७९३
अहवा वि अगीयथो	२	९४१
अहवा वि अस्तिट्स्मी	२	२०४०
अहवा वि कतो णेणं	४	४०५५
अहवा वि गुरुममीवं	२	१२५२
अहवा वि चक्कवाले	२	१३८१
अहवा वि दुग्ग विस्समे	६	६१८७
अहवा वि मालकारस्स	४	३६५१
अहवा वि विभूसाए	१	४९०
अहवा वि सउवपीओ	४	४२३६
अहवा वि सो भणेजा	२	२००४
अहवा समणाऽसंजय-	२	८८९
अहवा सच्चो एसो	६	६३१२
अहवा संजमजीविय	५	५४९८
अहाऽऽगतो सो उ सयमि देसे	३	३२६०
अहिकरणं पुच्चुत्तं	४	३९४२
अहिकारो वारणमि	५	४९२६
अहिकरणं गिहत्थेहिं	५	५५६९
अहिकरणमंतराए	३	२३८७
अहिकरणं मारणाऽणी-	१	५५२
अहिकरणमि कयमि	६	६२७९
अहिकरणं काऊण व	३	२७३२
अहिकरणं तेहि समं	३	२६३८
अहिकरणं मा होहिंति	५	५५५२
अहिकारो असंसत्ते	५	५८६६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अहिकारो जोग निजोगो	१	१९४
”		दि० १
अहिकारो जोगो निजोगो	१	१९४
अहिकारसे जंति न ते उ कूरं	४	३९२३
अहिकारो विसुद्धका वा	४	३७५५
अहिकारस्स इमे दोसा	४	४०७२
अहिकारणग रथ भगवं	२	१९४४
अहिकारया त्तिरथयो	४	४४३३
अहिकारिचुगविसकंडग	४	३८३३
अहिकारवयपच्चस्थिसु	३	२३६०
अहिकारस्वरं अणहियम-	१	२८८
अहिकारऽऽणंगपविट्ठं	१	८८
अहिकारस्वरुपडियं	२	१६६८
अहिकारपएस्सिणिमज्झिमा-	१	५११
अहिकारिकोसे पणंगं	४	३८५३
अहिकार गतिपूयणमि य	५	४९७१
अहिकार जणस्वंजणकइमलित्ते	३	२८३९
अहिकारिमडलिकयाओ	५	५६७६
अहिकारणा असई	४	३७६६
अहिकारि व मज्झमि व	४	४८१६
अहिकार पडिवसभे वा	२	२०२०
अहिकारपहीगहितं	५	५३१२
अहिकारमणंतरे वा	२	११७३
अहिकारितो तमसे वा	४	४४९०
अहिकारं न होइ देयं	४	४०२०
अहिकारिमकोडाकोडीए	१	९३
अहिकारो अलडभमाणो	४	४८२८
अहिकारो आवणमाई	२	८७१
अहिकारो घरस्सेव जतं करेती	४	४११०
अहिकारो जले वि एवं	६	६१९१
अहिकारो नियंसणी पुण	४	४०८७
अहिकारो नूण न कण्णइ	४	३५८५
अहिकारो बहि कच्छउडियादि	४	३५७२
अहिकारो बहि चतुगुरुगा	१	७८९
”		दि० ४
अहिकारो बहिसंजोअण	१	७३५
अहिकारो बहिं च गुरुगा	१	७८९
अहिकारो बहिं न लडभइ	२	१८९५
”		१८९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अतो बहिं न लब्भइ	२	१८९८	आकर-णकार-मकरा	२	८०६
अतो बहिं निवेशण	५	५०६६			टि० २
अतो भयणा बाहिं	४	४५२२	आगमभो सुयनाणी	१	१७६
अतोमुहस्स असई	३	२३२१	आगमगिहादिएसुं	४	३४८५
अतो वियार असई	३	२१९४	आगमणगिहे अज्जा	४	३४८७
”	३	२२७९	आगमणे वियडगिहे	४	३४८४
अतो वि होइ भयणा	४	४५३५	आगमिय परिहरंता	२	९२७
अतो हवंति तरुणी	३	२३५२	आगर नई कुडंगे	४	४०३४
अंधकारो पदीवेण	२	१००७	आगर पल्लीमाई	४	४०३५
अंधलगभत्त पत्थिव	५	५२२६	आगरमादी असती	५	५८८३
अंबगविभिडमाई	२	८४३	आगंतारठियाणं	४	४७५४
अंबटा य कलंदा	३	३२६४	आगंतु एयरो वा	५	५६०५
अंबत्तणेण जिडभाए	१	३४७	आगंतुगमादीणं	४	४३२१
		टि० २	आगंतुगाणि ताणि य	४	४०५८
अंबत्तणेण जीहाइ	१	३४७	आगंतुगारत्थिजणो जहिं तु	४	३४८६
अंबंबाडकविट्टे	२	१७१२	आगंतुगोसु पुचवं	४	४२६९
अंबा वि होंति सित्ता	४	४१८७	आगंतु तदुडभूया	४	३८१२
अंसो ति व भागो ति व	४	३६४५	आगंतु पउण जायण	२	१९६५
आ			आगंतुमहागडयं	५	५४६१
आइण्णे रतणादी	६	६३९४	आगंतुयदुव्वविभूसियं	३	२१००
आइतिए चउगुरुगा	२	१४६५	आगंतु वाहिखोभो	१	३५९
आइनकारे गंधे	२	८१५	आगंतुसाहु भावमिम	२	१२३५
आइअता ण चोरादी	४	३९१३	आगाढकारणेहिं	२	११५२
आइमिम दोभि लक्का	६	६३१३	आगाढमणागाढं	२	१०२६
आइल्लणं दुण्ह वि	१	२५४	आगाढमिच्छदिट्टी	१	५९२
आउक्काए लहुगा	३	२४१५	आगाढमिम उ कजे	२	८७६
आउज्जोवणमादी	३	२६१७	आगाढे अणागाढं	५	१०२२
आउ ज्जोवण षणिए	३	२५६०	आगाढे अणालिंगं	३	३१३६
”	३	२५८७	आगाढे अहिगरणे	३	२७१३
आउट्ट जणे मरुगाण	३	२४१८	”	५	५७४५
आउट्टि गमण संसत्त	५	५८५२	आगारबिसंवहयं	६	६०९८
आउट्टिय संसत्ते	५	५८५१	आगारिणियकुसलं	१	२६४
आउत्तो सो भगवं	२	१७१५	आचंडाला पढमा	३	३१८५
आउयवज्जा उ ठिई	१	९२	आचेलक्कुहेसिय	६	६३६२
आऊ तेऊ वाऊ	३	२७४२	”	६	६३६४
आएसहुऽइसेसे	४	३६१८	आचेलक्को धम्मो	६	६३६९
		टि० १	आढणमडुट्टाणं	३	२७२८
आएसट्ट विसेसे	४	३६१८	आणयणे जा भयणा	४	४६०६
			आणंदअंसुपायं	२	१३६९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आणाङ्गो य दोसा	२	१७७१
"	४	४७९७
"	५	६०५१
"	६	६३१९
[दृश्यताम् "आणादिणो य दोसा" गाथा]		
आणाइस्सरियसुहं	२	२११६
आणाए जिणिदाणं	५	५३७७
आणाऽणवथ मिच्छा	१	७१६
आणादणंतसंसा-	५	५०७९
आणादिणो य दोसा	३	३२७१
"	५	५५७०
[दृश्यताम् "आणाङ्गो य दोसा" गाथा]		
आणादि रसपसंगा	२	१०३७
आणा न कप्पह त्ति य	३	३०५४
आणा विकोवणा बुज्झणा	१	७२७
आणुग जंगल देसे	२	१०६१
आतुरत्विण्णाहं एयाहं	२	१८१२
आदिपदं तिहेसे	२	१०८८
आदिभयणाण तिण्हं	४	३६९१
आदियणे भोत्तुणं	३	३०७९
आदिल्लसुं चउसु वि	६	६०८९
आदी अदिट्ठभावे	१	७६३
आदेसो सेलपुरे	३	३१४९
आधत्ते विक्कीए	३	३०३०
आधाकम्मऽसतिं घातो	३	३१०१
आधारिय सुत्तथो	१	८०५
आधारो आधेयं	१	१७०
आधावसी पधावसी	२	११५७
आपुच्छण आवासिय	३	२५९०
आपुच्छमणापुच्छा	४	३६८२
आपुच्छिऊण अरहंते	६	६४५७
आपुच्छित आरक्खित	४	४८२९
आपुच्छिय आरक्खिय-	३	२७८६
आपुच्छिय उग्गाहिय	४	३५३६
आपुच्छियसुग्गाहिय	४	३५३६
		टि० ३
आवाहे व भये वा	३	२७३९
आभरणपिण जाणसु	३	२५६३
आभवमदेमाणे	३	२६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आभवमदेमाणे	५	५७२८
आभिणिबोहमवायं	१	८९
आभीराणं गामो	३	२१९९
आभोएउं खेतं	२	१३७७
आभोगिणीय पसिणेग	४	४६३३
आभोगेण मिच्छत्तं	६	६४१८
आमफलाणि न कप्पति	२	८९९
आमं ति अम्भुवगए	४	३४११
आमं ति अम्भुवगते	४	३३६७
आयट्टे उवउत्ता	३	२७०३
आय पर उदुभए वा	१	४३२
आयपरसमुत्तारो	२	११७१
"	२	१७९५
आयपरे उवगिण्हइ	४	४३४५
आयपरोभयतुलणा	२	१२५३
आयपरोभयदोसा	२	१७२४
"	३	२५९५
आयरकरणं आहा	४	४४७३
आयरतरेण हंदि	४	४४८४
आयरिण् अभिसेए	६	६३७७
आयरिण् अभिसेगे	४	४३३६
"	४	४४२१
"	५	५३५९
"	६	६०६५
आयरिण् असपीणे	४	४१७८
आयरिण् उवज्झाए	४	४१७७
आयरिण् कालगतते	५	५४०६
आयरिण् गच्छमि य	३	२९६३
आयरिण्णाऽऽसक्तो	६	६१०७
आयरिण् य गिलाणे	४	४३१८
आयरिण् य परिन्ना	२	१६६४
आयरिण् सुत्तमि य	१	३३७
आयरिओ एग न भणे	५	५७४८
["]	३	२७१६]
आयरिओ गणिणीए	४	४१५२
आयरिओ गीतो वा	५	५५१६
आयरिओ पवत्तिणीए	२	१०४३
आयरिओवहि बाला-	२	१५५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आयरिगिलाण गुरुगा	५	५०८७	आया पचयण संजम	१	४४६
["]	४	४७११]	"	१	४७३
आयरियअणुट्टाणे	२	१५७०	आयाम अंबकंजिय	५	५९०३
आयरियअवाहरणे	२	१४६०	आयामु संसट्टुसिणोदगं वा	५	५८८४
आयरियउवज्झाए	४	४४९६	आयारदिट्ठिवायथ-	१	७३२
"	५	५४७४	आयारपकप्यधरा	१	६९३
आयरियउवज्झायं	५	५४७९	आयारवस्थुतइयं	२	१३८५
आयरिय उवज्झाया	३	२७८०	आयावण तह च्चैव उ	३	२४१६
आयरिय एगु न भणे	३	२७१६	आयावण साहुस्सा	३	२४१९
["]	५	५७४८]	आयावणा य तिविहा	५	५९४५
आयरिय गणी इट्ठी	१	६९२	आयाविति तवस्सी	२	१७९४
आयरियगमणे गुरुगा	३	३१४५	आयाहिण पुब्बमुहो	२	११८३
आयरियगिलाणे गुरुगा	४	४७११	आयुहे दुब्बिसट्टिमि	२	१००९
["]	५	५०८७]	आरक्खितो विसज्जइ	३	२७८७
आयरिय चउरो मासे	५	५७६९	आरक्खियपुरिसाणं	६	६१७२
आयरियत्तअभविण्ण	२	१२२५	आरंभनियत्ताणं	३	२८०९
आयरियत्तणतुरितो	१	३७३	आरंभमिट्ठो जति आसवाय	४	३९२७
आयरिय दोणिण आगत	५	५३९२	आराम मोल्लकीण्ण	२	९०६
आयरियवणवाई	१	७३८	आराहितो रज्ज मपट्टबंधं	४	४४३१
आयरियवयण दोसा	४	४३७१	आरुहणे ओरुहणे	२	९७५
आयरियवसअभभिसेग-	२	१०७०	आरोवणा उ तस्सा	३	२८५३
आयरिय विणयगाहण	५	५१०६	आरोहपरीणाहा	२	२०५१
आयरिय साहु वंदण	३	२७५२	आलंबणमलहंती	१	१२०
आयरियस्सायरियं	४	४४२२	आलंबणे तिसुद्धे	४	३९८९
आयरियाइचउणहं	४	४४६८	आलाव गणण विरहिय-	४	४५१०
आयरियाई वस्थुं	२	९५५	आलावण पडिपुच्छण	५	५१३७
आयरियादभिसेगो	६	६११०	"	५	५५९८
आयसमणीण नाउं	३	२२७७	आलिट्टमणालिट्ठे	४	४४९२
आयसमुत्था तिरिण्ण	१	४३६	आलिंणणादिगा वा	५	५९२३
आयसरीरे आयरिय-	२	२१२१	आलिंणणादी पडिसेवणं वा	५	४९१७
आयहिय परिणणा भाव-	२	११६२	आलिंणंते हत्थाइ-	३	२५२६
आयहियमजाणंतो	२	११६३	आलेवणेण पउणइ	५	६०१६
आयहियं जाणंतो	२	११६४	आलोइऊण य दिसा	१	४४२
आयंकविप्पमुक्का	४	३७९७	आलोएंतो वच्चति	६	६३३०
आयं कारण गाढं	२	९५१	आलोगं पि य तिविहं	१	४६०
आयंभिल्ल बारसमं	६	६४७३	आलोयण कप्पठित्ठे	६	६४७०
आयंभिल्लं न गिणहइ	२	१३९८	आलोयणसुत्तहा	४	४५३६
आयाणगुत्ता विकहाविहीणा	४	४५६४	आलोयणं पउंजइ	१	३९२
आयाणनिदुद्धाओ	३	२३११	"	१	३९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आलोचनं पञ्जइ	१	३९५	आसाहपुणिमाए	४	४२४८
”	१	३९७	”	४	४२८०
आलोचना थ कहणा	६	६३२९	आसादेउं व गुलं	१	१२८
आलोचना सुणिज्जति	५	५६९८	आसायण पडिसेवी	५	४१७२
आवढइ खंभकुडु	६	६३२१	”	५	५०५९
आवढणमाइएसुं	२	१९२४	आसायणा जहणो	५	५०३२
आवणगिह रच्छाप	३	२२९७	”	५	५१३२
आवण रच्छगिहे वा	३	२३०२	आसासो वीसासो	४	३७७१
आवरितो कम्मोहिं	५	४९२७	आसित्तो ऊसित्तो	५	५१५१
आवलियाए जतिट्टं	४	४३२३	आसुक्कार गिलाणे	५	५५१४
आवसि निसीहि मिच्छा	२	१३७९	आसे रहे गोरहणे य चित्ते	३	३१७१
आवसिसगानिसीहिग-	४	३४३८	आहच्च हिंसा समितस्स जा तू	४	३९३३
[”	५	५६९५]	आहञ्जवाइणाविय	५	५२८५
आवाय विलिमिणीए	४	४३८४	आहडिया उ अभिघरा	४	३६१७
आवायदोस तइए	१	४३७	आहणणादी दित्ते	१	४३३
आवासगकयनियमा	२	१५४१	आहरति भत्तपाणं	५	५०३८
आवासगमाइया	१	६७६	आहा अथे य कम्मे	६	६३७१
आवासगमादी या (जा)	१	३८४	आहा अहे य कम्मे	५	५३४२
आवासग सज्जाए	३	२६३५	आहाकम्मियमादी	३	३१५९
”	३	३१६३	आहाकम्मियसवर	२	१७५३
आवासगं करित्ता	३	२३३५	आहाकम्मसुहेसिय	४	४२७५
आवासगं तथ्य करंति दोसा	३	३१६४	आहारउवहिपूयासु	२	१३१७
आवास बाहि असई	४	३४५४	आहारउवहिसयणा-	२	१११९
आवाससोहि अखलंत	१	६१९	आहारउवहिसिज्जा	६	६२२२
आवासिगा निसीहिग-	५	५६९५	आहारउवहिसिज्जा	६	६४४४
[”	४	३४३८]	आहार एव पगतो	५	५३१५
आवासिगाऽऽसज्जदुपेहियादी	५	५६९३	आहारणाहारविहीसु जोगो	४	३९३१
आवासियं निसीहियं	२	१३८०	आहारविही वुत्तो	५	५८९७
आसगता हत्थिगतो	४	३८५७	आहारस्स उ काले	४	४४८६
आसगपोसगसेवी	५	५०२६	आहाराइ अनियओ	२	१२५६
आसज्ज खेत्तकप्पं	६	६३७१	आहाराइं दब्बे	२	१२५४
आसज्ज निसीही वा	३	२५८८	आहारा नीहारो	३	३२०७
आसज्जगेहे दियदिट्ठभोम्मे	३	३२२०	आहारिया असारा	५	६०५०
आसकपतीअत्तं	१	३८६	आहारे उवकरणे	१	७४७
आसन्न मज्झ दूरे	५	५५०७	आहारे उवहिम्मि य	२	१३६२
आसन्नो य छणूसवो	४	३३५५	आहारे नीहारे	३	२६३६
आसरहाइं ओको-	२	१२५९	आहारे पिट्ठाती	५	५०९७
आसंकितो व वासो	३	२६५१	आहारो उवही वा	४	४७४१
आसंदग कट्टमओ	४	३७४५	आहारो ति य ठाणं	६	६३५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आहारोवहि कुविहो	४	३५३३	इत्थी ज्यं मजं	२	९४०
इ			इत्थीणं परिवाडी	३	२१६७
इह ओअण सत्तुविही	५	५८८१	इत्थी नपुंसओ वा	३	२९३३
इह चोयगविट्ठं	४	४६४४	इत्थी पुरिस नपुंसग	१	६३७
इह सपरिहास निब्बंभ-	३	२१४०	इत्थी विउच्चियाओ	२	१७८५
इह संकाए गुरुगा	३	२१७७	इत्थी वि ताव देंति	४	४१५४
इओ गया इओ गया	२	११५८	इत्थी सागरिए उव-	३	२५५२
इक्कडकठिणे मासो	१	६८७	इमाउ त्ति सुत्तउत्ता	५	५६१९
"	२	१४९८	इय अविणीयविवेगो	२	१२७८
"	४	४७८८	इय एसाऽगुणवणा	४	३५६२
इकं वा अथपथं	१	१९२	इय दोसगुणे नाउं	१	७२८
इक्किं तं चउहा	१	२७२	इय दोसा उ अगीए	२	९५०
इक्खागा दसभागं	५	५२५७	इय पोगलकायम्मी	१	६७
इत्थेवमाइहोइय-	५	५२३३	इय रयणसरिच्छेसुं	२	२१२४
इच्छागहणं गुरुणो	२	१५२५	इय सत्तरी जहणणा	४	४२८५
इच्छाणुलोम भावे	२	१९२९	इय संदंसणसंभास-	३	२१५२
इच्छा न जिणादेसो	३	२६७९	"	४	३७१३
इच्छामिच्छातहकारे	२	६६२३	इरियावहियाऽवणो	४	४५८७
इच्छा मिच्छा तहकारो	२	१३७८	इहपरलोगनिमित्तं	६	६३३४
इट्टकलत्तविओगो	४	३७११	इहपरलोगे य फलं	२	९५७
इट्ठित्थणे आसि घरं महल्लं	४	४७७०	इहरह वि ताव अम्हं	४	३४०१
इट्ठिरससात्तगुरुगा	५	४९८०	["]	४	३३४७]
इति एस असम्माणा	६	६२४२	इहरह वि ताव मेहा	४	४१६८
इति ओहविभागणं	३	२५८३	इहरा कहासु सुणिमो	४	३३९८
इति काले पडिसेहो	३	३२४०	"	४	३४०८
इति ते गोणीहिं समं	३	२२०२	"	४	३४२३
इति पोगलकायम्मी	१	६७	इहरा परिट्टवणिया	३	२८१२
इति भावम्मि गियत्तं	४	३६३४	इहरा वि ता न कप्पह	३	३०४०
इत्तरियाणुवसगा	२	१४२८	इहरा वि ताव अम्हं	४	३३४७
इत्तरियं गिक्खेवं	५	५०३३	["]	४	३४०१]
इत्तरियं गिक्खेवं	५	५१३३	इहरा वि ताव तडभति	५	५२०१
इत्थ पुण अभीकारो	५	४९९७	इहरा वि ताव थडभति	५	५२०१
इत्थ वि मेराहाणी	४	४४६३	इहरा वि ताव सहे	४	३७९१
इत्थं पुण अहिगारो	१	१४८	इहरा वि मरति एसो	३	३११४
इत्थं पुण संजोगा	२	२०३२	इहरा वि मरिउमिच्छं	३	३०१९
इत्थिकहाउ कहिसा	५	५१५९	इह वि मिही अविस्सहणा	५	५५७८
इत्थिनपुंसावाए	१	४५३	इत्तं महल्लसत्थं	४	४८७३
इत्थिनपुंसावाते	१	४६७	इत्तं महिद्धियं पणि-	२	११८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
इन्दुबन्धुलम्बणोगाहो	४	४८५३
इन्दुमहादी व समा-	३	२७४५
इन्दियकसायजोगा	२	१२८६
इन्दियपमाददोसा	५	५०२८
इन्दियमुंडे मा किचि	३	३१६०
इन्देण बंभजझा	२	१८५८
इंधण धूमे गंधे	२	८४१
इंधणसाला गुरुगा	४	३४४७
ईसर णिक्खंतो वा	४	४०१८
ईसरतलवरमाडंवि-	६	६३८६
ईसर भोइयमाई	६	६३८७
ईसरियत्ता रज्जा	३	२५१०
॥	३	२५३०
उउवामा समतीता	१	५९५
उक्कच्छिय वेकच्छिय	४	४०८३
उकुडुयासणम्ममुडं	२	१३६४
उक्कोसओ जिणाणं	४	४०९३
उक्कोसगा व दुक्खं	४	४२०५
उक्कोसतिसामासे	४	४०१४
उक्कोस माडभजा	३	२५१७
उक्कोस सन्निजोगो	५	५०७२
उक्कोसं विगईओ	३	२५१२
उक्कोसो अट्टविहो	४	४०९५
उक्कोसो थेराणं	४	४०९४
उक्कोसोवहिफलए	२	२०२६
उक्खित्त भिञ्जरासी	४	३३०२
उक्खित्तमाइएसुं	४	३३०५
उक्खित्तमाइचरगा	२	१६५२
उक्खित्त भिञ्जरासी	४	३३०२
उक्खित्तमाइएसुं	४	३३०५
उक्खित्तपुळ गिलाणो	२	१९७८
उक्खित्तितो सो हरथा	४	४५९४
उत्तमउप्पायणएसणा-	१	६०१
उत्तमकोडीए वि हु	४	४२०४
उत्तमदोसाईया	२	८४६

ई

उ

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उत्तमविसोधिकोडी	४	४२११
उत्तमयमणसंकप्पे	५	५७९३
उत्तमयमणुगगते वा	५	५८२३
उत्तमयवित्ती मुत्ती	५	५७८८
उत्तमह एव उ पगतो	४	४६५०
उत्तमहण धारणाए	१	७५९
उत्तमहणमादिएहिं	४	४१२०
उत्तमहणंतग पट्टो	४	४०८२
उत्तमहधारणकुसले	२	१९१९
उत्तमहमादीहि विणा	४	४११२
उत्तमा भोगा राइण	३	३२६५
उत्तमिण्णम्मि य गुरुगो	५	५१०४
उत्तमाइया परित्ते	३	८६२
उत्तमात्तमणुगवाते	५	४८९०
॥	६	६१३१
उत्तमायमणुगवाया	५	४८९१
उत्तमसरेणं वंदुइ	४	४४९४
उत्तमं सरोस भणियं	५	५७५१
उत्तमारचेइगातिसु	४	४६५६
उत्तमारपासवणखेल-	५	५५५१
उत्तमारविहारादी	२	१६७३
उत्तमारं पासवणं	४	३७५३
उत्तमारे पासवणे	२	१३८९
॥	३	१५००
॥	३	१५७५
॥	४	३७७७
उत्तमासणम्मि सुण्हा	५	५९४१
उत्तमे नीए व टिआ	३	२२४५
उत्तमेणे अणिच्छाए	४	३६१९
उत्तमुक्करणोव कोट्टुग-	१	७२१
उत्तमुक्कसरीरे वा	४	४५५८
उत्तमुक्कययगुलगोरस-	३	२४४२
उत्तमुक्क वोळित्ति वहं	२	१५३९
उत्तमयमणुगस्सगो	१	३१९
उत्तमयसणुगस्सगो	१	३१९
उत्तमयसणुगस्सगो	१	३१९
उत्तमयसे सुड्डे	२	१८११
उत्तमण भारएणं	५	५२८९
उत्तमणतो परेणं	५	५३०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उज्जाणाऽऽधुध णूमण	३	३२७३	उदए विक्खल्ल परिप्त-	५	५६४१
उज्जालितो पदीवो	३	३२४५	उदएण वादियस्सा	५	५१६५
उज्जु कहए परिणतं	४	४७०४	उदए न जलह अग्गी	२	१२४६
उज्जुत्तणं से भालो-	५	५३५६	उदगावडे वि करगए	३	२१६१
”	५	५३५७	उदगंतेण चिलिमिणी	३	२४२२
उज्जुसुयस्स निओओ	२	११०१	उदगाऽगणि तेणोमे	४	४३३५
उज्जेणी ओसणं	५	५११५	उदगागणिवायाइसु	३	२७४४
उज्जेणी रायगिहं	४	४२१९	उदगाणंतरमग्गी	४	३४३०
उज्जंत णायसंडे	३	३१९२	उदयं पत्तो वेदो	३	२१५०
उज्जोविय आयरिओ	३	२९५२	उदाहडा जे हरियाहडीए	४	३९९३
उज्जसु चीरे सा वावि	४	४१२५	उदिओऽयमणाहारो	५	५९९७
उज्जाहए भवणो	५	५५१३	उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो	३	३२८९
उहसणा कुच्छंती	४	३६७८	उदित्तो खलु उक्कोसो	४	३६७३
उट्टाणसेज्जाऽऽसणमाहएहि	४	४४३५	उहहरे वसित्ता	५	५८३०
उट्टाणाई दोसा	५	५५३८	उहहरे सुभिवखे	२	१०१८
उट्टित णिवेसंतो	४	४४८०	”	३	२८७८
उट्टेइ इत्थि जह एस एतं	४	४४१७	”	३	२९७२
उट्टेज निसीएज्जा	५	५६०८	”	३	३००३
उट्टंत निवेसिते	३	२४४७	”	३	३०५३
उहुबद्धम्मि अइंते	४	३४८३	उहवणे निव्विसए	२	९०५
उहुबद्धम्मि अतीए	४	३३९६	उहाण परिट्टविया	३	२६०९
उहुहं व करिजा	४	३४१०	उहावण निव्विसए	३	२५०१
उहुहं व करेज्जा	४	३३४५	”	३	२७७७
उहुहो वोसिरणे	३	२३६८	”	५	५०९४
उहुमहे तिरियं पि य	४	४८४१	[”	२	९०५]
उहुम्मि वातम्मि धणुग्गहे वा	४	३८१६	उदिट्ट तिगेगयरं	१	६१०
उहुवाती विरसम्मि	१	४७७	”	१	६५५
		दि० १	उहिसइ व अण्णदिसं	५	५४७७
उहुवादीणि उ विरसम्मि	१	४७७	उहिसिय पेह अंतर	१	६०९
उत्तण ससावयाणि य	३	२७४७	उहिसिय पेह संगय	१	६५४
उत्तरगुणनिप्फज्जा	१	९	उहुडसेस बाहिं	३	२९१६
उत्तरणम्मि परुविते	५	५६३५	उहुडे व तवुभए	३	२९८२
उत्तरतो हिमवंतो	६	६२४७	उहेसग्गहणेण व	४	४२३८
उत्तर पुढ्वा पुज्जा	१	४५७	उद्धट्टाणं ठाणायतं	५	५९५३
उत्तर भूले सुद्धे	३	२९९४	उद्धप्फालाणि करंति	४	३९५५
उत्तरिए जह दुमाई	१	३०७	उद्धंसिया य तेणं	४	३८००
उत्तरियपच्चयट्टा	५	६०४७	उच्चयभविक्ख निजस्स	१	३२१
उत्ताणग ओमंथिय	२	११०३	उच्चिक्खंता केई	३	२४६३
उदए कप्पूराई	५	६००१			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उल्लिख्यं उद्विष्यं चैव	४	३९७९
उत्पण्णे उवसगो	५	५७०१
उत्पण्णे णाणवरे	३	३२६७
उत्पत्तिकारणाणं	३	२१५९
उत्पत्तियं वा वि धुवं व भोजं	४	३५८७
उत्पन्न कारणमिम	४	४५४०
उत्पन्न कारणाऽऽगंतु	४	४३०३
उत्पन्ने अहिगरणे	३	२२२३
"	३	२२२८
"	४	३७३०
"	६	६२७८
उत्परिघाडी गुरुगा	३	३०६८
उत्पल० उमाहं पुण	२	९७८
उत्पायग उत्पण्णे	६	६११९
उत्पिं तु मुक्कमउडे	५	५६८०
उत्भामगऽणुत्भामग-	२	१८३९
उत्भामग वडसालेण	५	५०२२
उत्भामवियं पवयणं	५	६०४६
उभए वि संकियाहं	२	१२३३
उभओ पडिबद्धाए	३	२६१४
"	३	२६१५
उभओ पासिं छिज्जउ	४	३९५३
उभओमहकजे वा	३	२३८०
उभयगणी पेहेउं	२	१०६४
उभयट्ठाइ निविट्ठं	२	२०७१
उभयट्ठाए विणिग्गाए	३	२६४७
उभयमिमि वि अविस्सिट्ठं	४	४१००
उभयविसुद्धा ह्यरी	३	२३३७
उभयस्सकारगम्भी	३	२२१४
उभयं पि दाऊण सपाडिपुच्छं	५	५०३९
उभयं वा दुदुवारे	३	२१८४
उभयेगयरट्ठाए	३	२२३६
उम्मग्गदेसणाए थ	६	६४२३
उम्मग्गदेसणामग्ग-	२	१३२१
उम्मग्गेण वि गंतुं	४	४१४७
उम्मत्तगा तत्थ विषित्तवेसा	३	३१७०
उम्मत्तवायसरिसं	४	३३२९
उम्मातो खलु दुविधो	६	६२६३
उयवहकारो ह सि य	१	२८७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उल्लत्तिया भो ! मम किं करेसि	३	३२५२
उल्लेऊण न सक्का	१	३३५
उल्लोम लहू दिय णिसि	४	३५७८
उल्लोमाऽणुणवणा	४	३५७७
उवएसेण सयं वा	१	९८
उवएसो संघाडग	३	२९९९
"	३	२९९३
उवएसो सारणा चैव	२	१२६६
उवओगं हेट्टुवरिं	३	२३६१
उवगरणगेण्णे भार-	३	३०५७
उवगरण पुव्वभणियं	३	३०६५
उवगरणमहाजाते	५	५५३७
उवगरणं श्विय पगयं	४	३६५९
उवगरणं वामगऊरु-	१	४५९
उवगरणे पडिलेहा	४	३४३४
"	४	३४६२
उवगरणे हत्थमिमि व	४	४४७९
उवचरह को णऽतिओ	२	१८७६
उवच्चियमंसा वतिया-	५	४८८०
उवठाविओ सिय ती	५	५१९३
उवठावियस्स गहणं	४	४३५८
उवदेस अणुवदेसा	५	५८२५
उवमाह अलंकारो	१	२८४
उवमारुवगवोमो	१	२८१
उवयंति डहरगामं	५	५६१२
उवयार अनिट्टुरया	१	३१६
उवयोगसरपयत्ता	१	१४१
उवयोगं च अभिवखं	१	५२२
उवरिं भायरियाणं	५	५५३४
उवरिं कहेसि हिट्ठा	४	४३६१
उवरिं तु अंगुलीओ	४	३८५०
उवरिं पंचमपुण्णे	४	४३००
उवरोहभया कीरह	४	४७९५
उवलक्खिया य धण्णा	४	३३७०
उवलज्जेण तु पुव्वं	५	५६४७
उवलद्धी अगुल्लहू	१	७१
उववापण व सायं	१	१२४
उवसग पडिसग सेजा	४	३२९५
उवसमणट्ठ पट्टे	४	३५५४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उवसमसस्मा पदमाण-	१	१२७
उवसमियं सासायण	१	९०
उवसंतोऽणुवसंतं	३	२७१८
उवसंतो वि समाणो	५	५०१३
उवसंतो सेणावहू	३	३०२५
उवसंपज्ज गिलाणे	४	४३१५
”	४	४३९९
उवसंपज्ज गिलाणे	४	४३१७
उवसंपज्ज धिरत्तं	२	१२४१
उवसामग सासाणं	१	९०
		टि० ३
उवसामगसेडिगयस्स	१	११८
उवसामिओ णरिंदो	४	३९०३
उवसामितो मिहत्थो	५	५५८०
उवस्सण उवहि ठवेतुं	५	५०९१
उवस्सण परिसण्ठियाणं	४	३४८८
उवस्सण्ठ य संथारे	४	३७२२
उवस्सग गणियविभाइय	५	५३५१
उवस्सय कुले निवेसण	५	५०१२
उवस्सय निवेसण साही	२	१९९६
”	५	५५४२
उवहय उवकरणम्मि	५	५१५४
उवहयभावं दवं	५	५२३६
उवहयमइविजाणे	१	७८७
उवहाण तूलि आलिं-	४	३८२४
उवहिम्मि पडगसाडग	२	१९६७
उवहि सरीरमलावच	४	३५४६
उवहिस्स आस्तिभावण	५	५०६४
उवहीलोभ भया वा	१	५६०
उवेहऽपत्तिय परितावण	२	१९८४
उवेहोभासण करणे	२	१९८७
उवेहोभासण ठवणे	२	१९८६
उवेहोभासण परितावण	२	१९८५
उव्वत्तखेलसंधार-	२	१८८६
उव्वत्तण परियत्तण	४	३७८२
उव्वत्तणमप्यत्ते	५	५३७०
उव्वत्तेति गिलाणं	६	६३३७
उव्वरए कोणे वा	१	५७०
उव्वरए वकभीइ व	३	२६४५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उव्वरगस्स उ असती	२	१९०५
”	६	६२१५
उववाणा वेला वा	३	२२०८
		टि० १
उववाया वेला वा	३	२२०८
उव्वेहिए गुज्जमपस्मतो से	४	४११५
उत्तिणे संसट्टे वा	२	१९५१
उत्सग्गओ नेव सुतं पमाणं	४	३६३०
उत्सग्गोयोरग्गी	४	३३१९
उत्सग्गट्टिइ सुद्धं	४	३३१८
उत्सग्गलक्खणं खलु	५	५१४८
उत्सग्गसुतं किंची	४	३३१६
उत्सग्गं एग्गस्म वि	५	५२०५
उत्सग्गाइ वितहं	१	६२१
उत्सग्गेण निसिद्धाई	४	३३२७
उत्सग्गेणं भणियाणि	४	३३२६
उत्सग्गं सब्बसुयं	१	२६९
उत्सग्गेण असक्कीण	१	५४
		टि० २
उत्ससियं नीससियं	१	७६
		टि० २
उत्सासाओ पाणू	२	१३४१
उत्सुत्तं ववहरंतो	६	६४२३
उत्सेहम पिट्टाई	२	८४०
उंद्धिय भूमी पेडिय	१	३३०
उंवर कोट्टिवेसु व	३	३१३१
		ऊ
ऊणाइरित्त वासो	२	१२५७
ऊणाणुट्टमदिच्चे	२	१५९८
ऊणाचिय मच्चंतो	५	५२१७
ऊणेण न पूरिस्सं	४	४००६
ऊसरदेसं दड्ढेल्लयं	१	१२२
ऊसवळणेसु संभारियं	४	३४२६
ऊससियं नीससियं	१	७६
		ए
एभग्गणविप्पमुक्के	२	१९२०
एभाओ भावणाओ	२	१३२७
एइए जिता मि अहं	६	६२०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एए अण्णे व बहु	५	५७१२
एए अ तस्स दोसा	४	४२४०
एए उ अविप्पंते	१	६२९
एए उ द्वावेत्ती	४	४६३०
एए खेव हुवालस	४	३९६४
एए चेव य ठाणा	६	६४०७
एए चेव य दोसा	३	२३१९
”	३	३२१२
”	४	३४९९
”	४	४४१९
”	६	६१६९
”	६	६१७३
एएण सुत्त न गतं	५	५८४६
”	५	५९०९
[”	५	५५६०]
एए न होति दोसा	३	२७५०
एए सामन्नयरं	४	४७३९
एएसि परूवणया	४	४३१६
एएसि असईए	३	२३२४
”	३	२९६०
[”	३	३१९३]
एएसि असतीए	४	४१४१
”	६	६३०६
एएसि तिण्हं पी	३	२५६५
एएहि य अण्णेहि य	४	४८००
एएहिं कारणेहिं	२	१०२०
”	२	१८०१
”	२	२००३
”	२	२०५५
”	३	२७५७
”	३	३०६३
”	४	३७७२
”	५	५१७५
[”	४	४६०८]
एएग्ग दुगं चउकं	२	१९२१
एएक्खरे पुव्वगतो	३	२६५४
एएकुगतिण्णि मासा	५	५८१८
एएक्खिमी दोसु तीसु व	३	२२६३
एएक्खीस जहण्णेणं	४	४८५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एएक्खस ऊ अभावे	५	४८८२
एएक्खस सुसावादो	६	६१४१
एएक्खस व एक्खस व	३	२८०१
एकं भरेमि भाणं	३	२८९०
एक्काह वि वसहीए	२	२०३३
एक्काए वसहीए	२	१४१२
एक्का सुक्का एक्का य	४	४१२९
एक्का य तस्स भगिणी	६	६१९९
एक्का वि ता महली	४	४५६८
एक्किक्खमि उ ठाणे	२	१७४७
एक्किक्खमि य ठाणे	३	२४५४
एक्किक्खमि य भंगो	३	२१८६
एक्किक्को सो दुविहो	३	३०७६
एक्केक्कपडिग्गहगा	२	१४४२
एक्केक्कमक्खरस्स उ	१	६०
एक्केक्कमि उ ठाणे	२	१५१०
”	३	२३५९
”	३	३५५८
”	५	५५५९
एक्केक्कमि य ठाणे	३	२८९३
एक्केकं भतिणेउं	५	४९६४
एक्केकं तं दुविहं	५	४९००
एक्केकं ताव तवं	२	१३३०
एक्केकं सत्त दिणे	१	७०६
एक्केकाउ पयाओ	३	२२५५
[”	५	४९०७]
एक्केका ते तिविहा	३	२५६६
”	३	२५७१
एक्केकातो पदातो	५	४९०७
[”	३	२२५५]
एक्केका सा दुविहा	३	३१४३
एक्केकीए दिसाए	२	११८८
एक्केको जियदेसो	१	७३
एक्केको पुण उवचय	१	६९७
एक्केको सो दुविहो	५	४९१४
एक्केणं एक्कदलं	१	१९७
एक्कोक्खि सोत्ति दोण्णी	४	३६६५
एक्को य जह्जेणं	१	५२३
एक्को य दोक्खि दोक्खि य	५	५०५५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एको वा सखियारो	२	२०२२	एगंतरमुप्याए	२	११०४
एगसुरदुसुरगंडी-	३	२१६८	एगं तासिं खेतं	३	२२३०
एगगया सुमह निजारा	२	१३४३	एगं नायं उदगं	४	४५७६
एगगामे अतिच्छंते	४	४६६१	एगं व दो व तिन्नि व	४	४८४२
एगट्टियाहं तस्स उ	१	३११	एगा उ कारण डिया	३	३२३०
		टि० ६	एगागित्तमणट्टा	१	६९६
एगत्तभावणाए	२	१३५२	एगागिस्स हि चित्ताहं	५	५७१९
एगत्थ कहमकप्पं	३	२६७३	एगागी मा गच्छसु	५	५७२६
एगत्थ रंधणे भुंजणे	४	३५६६	एगागी मा पुच्छसु	५	५७२६
एगत्थ वसंताणं	४	४८१४		टि० १	
एगत्थ सीयमुत्तिणं	२	२०९७	एगागी वचंती	५	५९३०
एगत्थ होह भत्तं	५	५३०९	एगाणियस्स दोसा	२	१७०२
एगत्थे उवल्ले	१	५१	एगाणियाए दोसा	५	५९३३
एगदुतीचउपंचग-	१	४४५	एगावन्नं च सता	३	३१३८
एगपए उ दुगाई	१	१९८	एगालयट्टियाणं	४	४८५७
एगपए दुत्तिगाई	१	१९८	एगा व होज साही	३	२२३४
		टि० ४	एगाह पणग पक्खे	५	५४७६
एगपएसोगाहादि	३	२७२२	एगाहि अणेगाहि व	३	३२३५
एग पणगऽद्वमासं	२	१५३०	एगाहि अणेगाहिं	३	३१५४
एगपुढ सकलकत्तिणं	४	३८४७	एगे अपरिणए या	५	५४३७
एगमणेगे छेदो	४	३३६०	”	५	५४४६
एगमरणं तु लोए	३	२४९०	एगे अपरिणते या	५	५३९९
एगम्मि अणेगेसु व	१	६	एगेण कयमकज्जं	२	९२८
एगम्मि दोसु तीसु व	३	२२७१	एगेण विसइ वीएण	१	३४४
”	३	२४६४	एगेण समारब्बे	२	१८४३
एगयर उभयओ वा	४	४५६१	”	२	१८४६
एगयर निग्गओ वा	१	६०८	एगे तु वचंते	५	५३९१
एगवगडं पडुच्चा	३	२१३२	एगे महाणसग्गी	४	३१६३
एगवगडेगदारा	३	२१२९	एगे एगदिवसियं	३	३१४२
एगवगडेगदारे	३	२१३३	एगे करेति परसुं	४	३९४३
एगविहारी अ अजाय-	१	६९४	एगे खओवसमिए	४	३९४०
एगस्स अणेगाण व	३	३१४७	एगे मिलाणपासे	३	३२१६
एगस्स पुरेकम्मं	२	१८३६	एगेऽथ नवरी दोसो	३	२१३८
एगस्स वीयगहणे	२	१८४२	एगे व होज गच्छो	२	१६१५
एगं कप्पट्टियं कुजा	६	६४६३	एतहोसविमुक्कं	१	५०९
एगंमिय चक धिर पारि-	५	५६४२	एतत्तिहिभागतं तु	५	५४३६
एगं ठवे णिविसए	४	३५८२	एतं खेव पमाणं	२	१२०८
एगं णायं उदगं	४	४५९७	एतं तु पाउसग्गी	३	२७४०
एगंतरमार्यविल	१	७४६	एतं तुहमं अहं	५	५३१९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एतं वि मा उज्जह देह मज्जं	४	४२०३
एताहं अकुर्वतो	४	४५४९
एताणि च अण्णाणि य	४	४७३८
एतारिसं विओसज्ज	५	५४३८
एतेण सुत्त न गतं	५	५५६०
[दृश्यताम् "एएण सुत्त न गतं" गाथा]		
एते तिस्सि वि मंगा	३	२२८७
एते पदे न रक्खति	१	५६४
एते सव्वे दोसा	४	४२७७
एतेसिं अग्गहणे	५	५५१२
एतेसिं असईए	३	३१९३
["एएसिं असईए" गाथा तथा "एएसिं असतीए" गाथा दृष्टव्या]		
एतेसिं तु पयाणं	३	३०८२
„	३	३०८४
„	४	३६८९
एतेहिं कारणेहिं	४	४६०८
["एएहिं कारणेहिं" गाथा दृश्यताम्]		
एत्थ उ एणगं एणगं	४	४२८४
एत्थ किर सण्णि सावग	३	३२७०
एत्थ य अणभिरगहियं	४	४२८२
एत्थं पुण अभिकारो	५	४९६८
एत्थं पुण अहिगारो	५	५०१५
एत्साह अणारायदोस-	३	२८९४
एमेव अजीवस्स वि	१	१५५
एमेव अणत्ताए	६	६३०७
एमेव अधाउं उज्जउण	१	२१८
एमेव अप्पलेवं	२	१७४२
एमेव अमुंढिस्स वि	४	४६६८
एमेव असंता वि उ	१	६२
एमेव असिहसण्णी	४	४६९६
एमेव अहाछंदे	५	५४६६
एमेव उग्गमादी	५	५३५३
एमेव उत्तिमट्टे	३	२८७६
एमेव उवहिं सेज्जा	१	७६६
एमेव ओवसमिए	४	३९४१
एमेव कइमवा ते	१	५५६
एमेव गणाऽऽयरिए	५	५७७५
„	५	५८०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव गणावच्छे	५	५४५०
„	५	५४७०
एमेव गिलाणाए	५	५२४४
एमेव गिलाणे वी	१	५६५
एमेव गोणि भेरी	१	३६३
एमेव चारण भडे	१	५५०
एमेव जह परोक्खं	३	२९५०
एमेव सइयमंगो	३	२८७४
एमेव ततो णिते	३	२१८५
एमेव तेह्णिगोलिय-	३	३२८१
एमेव तोसलीए	४	४२२३
एमेव पउरथे भो-	३	२८००
एमेव एउलियाएउलि-	२	१०८०
एमेव वितियसुत्ते	५	५८९९
एमेव भावतो वि य	२	१०४०
एमेवऽभिकखगहणे	५	५८०६
एमेव मज्जणाइसु	१	६४७
		टि० ९
एमेव मज्जणाइ	१	६४७
एमेव मामगस्स वि	१	६२८
एमेव मासकप्पे	४	४८६९
एमेव मीसए वि	४	४३४७
एमेव य अच्चित्ते	४	४६८८
एमेव य अच्चिम्मिंम	६	६१८१
एमेव य इत्थीए	५	५०८०
एमेव य उदिउ त्ति य	५	५८०९
एमेव य एकतरे	३	२२४४
एमेव य किंचि पदं	६	६४१६
एमेव य खंघाण वि	३	२७२१
एमेव य गेल्ले	५	५८२१
एमेव य जसकित्ति	४	४६८७
एमेव य ण्हाणाइसु	२	१६७९
एमेव य नगरादी	२	११२०
एमेव य निज्जीवे	२	९९९
एमेव य परिभुत्ते	२	१८६७
एमेव य पिहियग्गी	१	५३९
एमेव य पुरिसाण वि	१	६३९
एमेव य भयणा वी	२	१०७१
एमेव य भूमितिए	३	२९४३

श्रवण	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव य वस्तिमग्निं वि	३	२९९९
एमेव य वीयारे	४	४३९५
एमेव य सच्चित्ते	२	९०७
एमेव य सत्रीण वि	२	१७९२
एमेव य संजोगा	५	५६५१
एमेव य संसदं	१	६६३
एमेव य हीलापु	६	६०८८
एमेव य होइ गणी	५	५७५४
एमेव लेवगहणं	१	७४९
एमेव सघरपासंड-	२	१७५८
एमेव समणवग्गे	५	५३४७
एमेव संजईण वि	२	१०३८
”	२	१०८५
एमेव संजईणं	२	१०७३
एमेव सेसएसु वि	२	१६३२
”	५	४९०४
”	५	५२६७
”	५	५६४८
एमेव सेसएहि वि	३	२७७८
एमेव सेसगग्निं	४	४२५५
एमेव सेसियासु वि	५	५५०९
एमेव होइ उवरिं	३	२९१९
”	३	३११६
एमेव होति तेणं	५	५०९६
एमेव होति वगडा	४	३२९६
एमेव होति हृथी	३	२५७६
एमेव होति दुविहा	३	२५७०
एमेवोगाहिमगं	२	१४०८
एवगुणसंपडत्तो	५	५१३१
एवगुणसंपडुत्तो	५	५०३१
एयहोसविमुक्कं	२	१६०१
”	३	२८०८
एयहोसविमुक्के	३	२२८८
एयविहिमागतं तू	५	५३९८
एयविहिमासयं तू	५	५४४५
एयस्स नरिथ दोसो	५	५५७२
एयस्स नरिथ दोसो	३	२५०२
एयस्स नाम दाहिह	२	१९३९
एयं चरित्तसेरिं	४	४५१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एयं चैव पमाणं	४	४०१५
एयं जायणवर्थं	३	२७९५
एयं दुवाकसविहं	१	७१३
एयं पि ताव जाणह	३	३०२०
एयं पि सघरमीसेण	४	४२०९
एयाणि गारवट्टा	२	१३१४
एयाणि मक्खणट्टा	५	६०३२
एयाणि य भज्जाणि य	६	६२४८
एयारिसए मोत्तुं	३	२३१०
एयारिसखेत्तेसुं	३	२२९५
एयारिस गोहम्मी	३	२६१९
एयारिसग्निं रूवे	३	२६२७
एयारिसग्निं वासो	४	३३१४
एयारिसं विओसज	५	५४००
”	५	५४४७
एयारिसे विहारो	३	२७८२
एयारिसो उ पुरिसो	५	५११८
एयास्सि णवणहं पी	५	५९५०
एयासिं असतीए	४	३७९४
”	५	५२४६
एरवइ कुणालाए	५	५६३९
एरवइ जत्थ चक्किय	५	५६५३
एरवइ जमिह चक्किय	५	५६३८
एरंडइए साणे	३	२९२६
एरिसए खेतम्मी	४	३२९०
एरिसओ उवभोगो	३	२४५७
एरिसदोसविमुक्कग्निं	३	२४३४
एरिससेवी सव्वे	५	५१६३
एवइयाणं गहणे	४	३८७६
एव खलु भावगामो	२	१११७
”		टि० ३
एवमुवज्जाएणं	३	६१०९
एवमुवस्सय पुरिमे	५	५३४९
एव य कालगयग्निं	५	५५१५
एवं अपपरिवडिए	१	१०७
एवं अवातदंसी	५	५२७६
एवं उगगमदोसा	५	५३०१
एवं एक्केक्क तिगं	३	२५६९
”	३	२५७७

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एवं एकैकदिने	५	५७७१	एवं तु सो अवधितो	५	५०८१
एवं एसा जयणा	२	१०६८	एवं तैसि ठियाणं	२	१०७४
एवं खभोवसमिण्	१	८७	एवं दृष्टवतो छणहं	२	९१४
एवं खलु भच्छिन्ने	४	४७२२	एवं दिवसे दिवसे	५	५७६६
एवं खलु संविग्गे	५	५४६३	एवं दुग्गतपहिता	६	६३६६
एवं खु धूलबुद्धी	१	२२६	एवं नामं कप्पति	४	४२७३
एवं खु भावगामो	२	१११७	एवं पच्छिच्छिज्जणं	२	१२७९
एवं खु लोहयाणं	३	२२८४	एवं पमाणजुत्तं	५	५८५३
एवं गहवह्मणागारिण्	१	६८३	एवं पि अठायंते	५	५४८१
एवं गिलाणलक्खेण	२	१८९१	एवं पि अलढभंते	१	६१७
एवं च पुणो ठव्विण्	२	१५९१	एवं पि कीरमाणे	२	१९१०
एवं च भणितमित्तमि	४	३३६९	”	५	५२५३
एवं च भणियमेत्ते	२	२००८	एवं पि परिच्चत्ता	५	५३०७
एवं चिय निरविक्ख्वा	३	२२०४	एवं पि भाणमेदो	१	४८४
एवं चिय मे रत्तिं	३	२८४६	एवं पि हु उवघातो	१	४८७
एवं ठियमि मेरं	६	६४३७	एवं पीईवद्धी	५	५२९४
एवं तत्थ वसंती-	२	२०८२	एवं पुच्छासुद्धे	१	६४३
एवं ता अदुग्गुच्छिण्	२	८६७	एवं फासुमफासुं	२	१८१८
एवं ता अदिट्ठे	५	५०६७	एवं बारम भासे	५	५७७०
एवं ता अमहाण्	२	८८५	एवं भवसिद्धीया	२	११३७
एवं ता गिहवासे	२	१९४७	एवं भायणभेदो	१	४८४
एवं ता गेणहंते	३	२८०२			टि० ३
एवं ता जिणकप्पे	५	५२७०	एवं मणविसईणं	१	८४
एवं ता त्तिविहजणे	४	४२१७	एवं लेवगहणं	१	५१६
एवं ता दप्पेणं	३	२२०६	एवं वऱ्यावासे	४	४६८९
एवं ता पमुहम्मी	३	२६४३	एवं वित्तिमिच्छो वी	५	५८१५
एवं ता पंधम्मि	५	५६१६	एवं विसुद्धनिगमस्स	२	१०९९
एवं ताव दिवसतो	५	५८३२	एवं सद्दुकुलाहं	२	१५८६
एवं ता सविकारे	३	२५५९	एवं समाणिण् कप्पे	६	६४७९
एवं तु अगीतरथे	५	५७६७	एवं संसारीणं	१	१०४
एवं तु अणंसेहिं	१	७०	एवं सुत्तविरोधो	४	४२४१
एवं तु अन्नसंभो-	२	१६१७	एवं सुत्तं अफलं	३	२५६१
एवं तु असदभावो	५	५६१०	”	५	५२९०
एवं तु इंदिण्हिं	५	५९२६	”	६	६१७४
एवं तु केह पुरिसा	५	५१५६	एवं सुनीहरो मे	६	६३४४
एवं तु गव्हिट्ठेसुं	१	६४८	एस उ पळबहारी	२	९२३
एवं तु चिट्ठणाविसु	३	२४१२	एसणदोसे व कप्	२	१६०३
एवं तु ठाविण् कप्पे	६	६४६६	एसणदोसे सीयह	४	४५२०
एवं तु दियागहणं	३	२९८४	एसणपेहण जोगाण	५	५५०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एस तवं पञ्चिवज्जति	५	५५९७	एसेव गमो नियमा	६	६२४१
एसा अविही भणिया	२	१८४१	एसेव गिलाणम्मि वि	२	१९६३
एसा विही उ निग्गए	५	५७६०	एसेव गुरु निविट्टे	३	२२४८
एसा विही तु विट्टे	५	५८७५	एसेव य णवगकमो	४	४६७०
एसा विही विसज्जिए	५	५४३४	एसेव य विट्टतो	१	८१
एसुस्सगगटियप्पा	१	२४८	”	२	१००८
एसेव कमो नियमा	२	१४२५	एसेव य नूण कमो	२	११४१
”	२	१६७७	एसो वि तत्थ वच्चइ	३	२१९६
”	२	२०३४	एसो वि ताव दमयतु	५	५७३५
”	२	२०४७	एसो वि ताव दम्मउ	३	२७०४
”	२	२१०६	एसो विही उ अतो	३	२९५७
”	३	२३२५	एहि भणिओ उ वच्चइ	१	७७४
”	३	२५४७	एहिति पुणो दाइं	४	४६७३
”	३	पृ० ७२४			
”		टि० ३	ओ		
”	३	२५७८	ओअत्तम्मि व्हो	२	१७२८
”	३	२६१६	ओगाहिमाइविगई	२	२०७७
”	३	२६६८	ओदरिपरथयणाऽसइ	३	३११२
”	४	४०४६	ओदरियमओ दारेसु	३	३२७१
”	५	४९४०	ओभामिओ उ मरुओ	२	१७१६
एसेव गमो नियमा	२	१०००	ओभामिओ णेहि सवासमज्जे	४	३५९१
”	२	१०३३	ओभावणा कुलघरे	३	२३१३
”	२	१४२५	”	४	३४९६
”		टि० १	ओभावणा पवयणे	४	४४१८
”	२	२०४५	ओभासइ खीराइं	२	१५९९
”	३	२६६८	ओभासणा य पुच्छा	१	६६०
”		टि० १	”	४	४०३९
”	४	३५१०	ओभासिय धुव लंभो	२	१५२४
”	४	३७९६	ओभासियं जं तु गिलाणगट्टा	३	३१९६
”	४	३८०३	ओमम्मि तोसलीए	२	१०६०
”	४	४२३३	ओमंथ पाणमाइं	१	६६५
”	४	४६०९	”	४	४०४०
”	५	४९४०	ओमंथिए वि एवं	२	११०५
”		टि० १	ओमाणपेह्लितो वेळ-	५	५८८७
”	५	५२४०	ओमाणस्स व दोसा	४	३७०८
”	५	५४५१	ओमादिकारणेहि य	५	५४१९
”	५	५५८७	ओमासिवदुट्टेसुं	२	२०२९
”	५	५७२१	ओमासिवदुट्टेसु	४	३९१६
”	५	६०५९	ओमासिवमाइंहि व	५	५१२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओमे एसनसोर्हि	३	३११८
ओमो चोदिजंतो	६	६१३५
ओमोदरियागमणे	३	३११९
ओमोदरिया य जर्हि	२	९३८
ओमो पुण आयरिओ	४	४४१२
ओमो समराह्णिओ	२	१३७३
ओयणमीसेनिग्मी-	२	१०७५
ओयठभूतो खित्ते	२	९५९
ओयारण उत्तारण	६	६१९०
ओरोहधरिसणाए	३	३१२०
ओलिपिऊण जहि अक्खरा	४	३३९५
ओली निवेसणे वा	३	२२१६
ओलोयण निग्गमणे	३	२४२४
ओलोयणं गवेस्मण	५	५०३६
ओवग्गहिं च्चिरं	५	५८९४
ओवरए कोणे वा	१	५७०
		टि० ४
ओवरगस्स उ असती	२	१९०५
		टि० २
ओवासे तणकलए	२	१३८३
”	२	१६२५
ओवासे संथारे	२	२८२५
ओयुज्जंती व भया	६	६१९४
ओसक्कण अहिसक्कण	२	१६५३
ओसक्कते द्दुहुं	४	४५३८
ओसण्णे द्दुहुणं	६	६०७६
ओसञ्जेण असञ्जीण	१	५४
ओसप्पिणीह् दोसुं	२	१४१६
ओसरणे सबयंसो	६	६१०३
ओसह् भेसज्जाणि य	२	१४८६
ओसह् विजे देमो	६	६२२१
ओह्विभागुद्देसे	१	५३४
ओहाड्डियच्चिलिमिलिए	३	२३६२
ओहाड्डियदाराओ	३	२३३६
ओहाणाभिमुद्धीणं	४	३७२६
ओहारमगरादीया	५	५६३३
ओहाड्डिय ओसञ्जे	५	५४९०
ओहाड्डिय कालगते	५	५४८९
ओहि मणपज्जवे या	१	३०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओहे उवग्गहम्मि य	४	४३५४
ओहेण तु सागरियं	३	२५५१
		टि० १
ओहेण दसविहं पि य	२	१६२७
ओहे सव्वनिसेहो	३	२५५५
ओहो उवग्गहो वि य	४	४८४८
		क
कक्खंतकक्खवेगच्छि-	२	१०६७
कज्जविवत्ति द्दुहुं	१	७५४
कट्टेण व सुत्तेण व	२	१०५६
कट्टे पुरथे चित्ते	३	२४६९
”	३	२५०४
”	५	४९१५
कडओ व चिलिमिणी वा	४	३४५१
कडओ व चिलिमिली वा	३	२२७४
”	३	२६६६
कडकरणं द्दुवे सा-	१	१८४
कडजोगि एक्कओ वा	३	२९९७
कडजोगि सीहपरिसा	३	२८९६
कडपलाणं सण्णा	४	३२९८
कडमकड त्ति य मेरा	३	२२११
कडं कुण्णतेऽसति मंडवस्सा	४	३५१६
कडिपट्टए य छिहली	५	५१७७
कडिपट्टओ अभिनवे	५	५१७८
कड्ढिवेयणमवतंसे	६	६३३६
कणएण विणा वहरं	५	५६८७
कणम्मि एस सीहो	६	६२०६
कर्तारिं दिसं गमिस्सस्सि	६	६०८५
कर्तरो भे णथुवधी	४	४१६४
कर्तरो सो जेण निस्सिं	३	२२६६
कत्तिएण सभावेण व	१	५५७
कत्तिठाण ठितो कप्पो	६	६३५८
करथह् देसरगहणं	४	३३२१
करथ व न जलह् अग्गी	२	१२४५
कक्खंतपुर ओलोय-	२	९९१
कप्पह् अपरिग्गहिया	४	३६२५
कप्पह् गिलाणगट्ठा	३	३०५०
”	३	३१९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कष्यह् समेषु तह सत्त-	२	१८२४	कलुसफलेण न जुज्जइ	२	८३७
कष्यठिहपरुवणता	५	५३४०	कल्लं से दाहामी	२	१४०७
कष्यट्ट खेहण सुअट्टणे	४	४६०२	कवडुगमादी तंभे	२	१९६९
कष्यट्टिय परिहारी	५	५६१७	कसाए विकहा विगडे	५	५०१६
कष्यमि अकष्यमि य	२	१००५	कसिणस्स उ वत्थस्सा	४	३८८०
कष्या आयपमाणा	४	३९६९	कसिणं पि निण्हमाणो	४	३८६८
कष्याकष्यविसेसे	४	४२३२			टीकापाठा.
कष्यातो व अकष्यं	५	५३६२	कसिणा परीसहचमू	२	१३५५
कष्यासियस्म असती	४	३६६८	कसिणाविहिभिन्नमि य	२	१०५२
कष्येऊणं पाए	१	४४०	कस्सइ विविचत्तासे	३	२१६५
कष्ये सुत्तरथविसार-	२	१३९९	कस्स त्ति पुरेकम्मं	२	१८२१
कष्यो षिय सेहानं	५	५३२९	कस्सेते तणफलगा	२	२०३८
कष्यट्टदिट्टे लहुओ	२	८६५	करसेयं पच्छित्तं	२	९३६
कम्मजोगं न वि जान्ह	१	७२०	कहकहकहस्स हसणं	२	१२९६
कम्मभिन्न वयणभिन्नं	१	२७९	कहणाऽऽट्टण आगम-	५	५०५२
कम्म घरे पासंडे	२	१७५४	कहयति अमासियाण वि	२	१२३०
कम्ममि अदिज्जते	४	४२२१	कहिओ य तेसि धम्मो	३	३२८४
कम्मवसा खलु जीवा	३	२६१०	कंकहुए को दोसो	१	२२१
कम्म असंकिलिट्ठं	५	४९११	कंजिय उण्होदग चाउ-	२	१७०६
कम्मं चिणंति सबसा	३	२६८९			टि० १
कम्मरणंतदारग-	३	२९२९	कंजियउदगविलेवी	२	१७०७
कम्मरे आवेसहुगं	२	१०८४	कंजियचाउलउदए	२	१९५८
कम्मोहिं भोहियाणं	३	२३४५	कंजुसिण चाउलोदे	२	१७०६
कम्मोदय गेलक्के	५	५३२०	कंटगकणुए उद्धर	६	६१६८
कयउस्सगाऽऽभंतण	२	१५८२	कंटग तेणा वाला	२	१४७५
कयकरणा थिरसत्ता	३	२४४५	कंटगमादीसु जहा	५	५५९६
कयकिह्कम्मो कंदेण	१	४९३	कंटऽट्टि खाणु विज्जल	२	८८१
कयमकए गिहिकज्जे	१	७०२	कंटऽट्टिमाहएहिं	२	८८३
कयरी दिसा पसरथा	२	१४६३	कंटाइ देहंतो	४	३८५८
कयलीखंभो व जहा	४	४१२८	कंटाऽहिंसीयरक्खट्ट-	४	३८६३
करगोफणधणुपादा-	६	६३२३	कंटाऽहिंसीयरक्खाए	४	३८६३
करणं तु अणमण्णे	५	५०२५			टि० १
करणाणुपालयाणं	४	४२९९	कंदप देवकिट्ठिस	२	१२९३
करणे अधिकरणमि य	६	६३१५	कंदपे कुक्कुहए	२	१२९५
करपायदंडमाहसु	२	९००	कंदाह अमुंजंते	३	३११३
करपायंगुट्टे दो-	५	५५२४	कंपह वाएण लया	३	२४३७
करमिव मक्कइ दिंतो	४	४४९१	काहय पल्लिह सज्झाए	४	३४८९
ककमोदणो य खीरं	२	१९२८	काई सुहवीसरथा	४	३६९५
कलुस दवे असतीय व	१	४३५	काउस्सरां तु ठिए	५	५६७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कावस्सग्गे सज्झा-	५	५५०२
काउं णिसीहियं अट्ट-	६	६२९९
काउं सरयत्ताणं	१	५१८
काऊण अक्काऊण व	५	५५८९
काऊण नमोक्कारं	१	१
काऊणमसागरिए	४	४७५६
काऊण मासकप्पं	२	१६८७
”	४	४२८६
काऊण य प्पणामं	५	५४३०
काएण उवचिया खलु	३	२३३४
काएसु अप्पणा वा	२	१६६३
काएसु उ संसत्ते	१	५८९
काएहऽविसुद्धपहा	३	३१८८
काणच्छिमाइएहिं	३	२४९५
का भयणा जइ कारणि	२	१८६१
कामं अखीणवेदाण	३	३१५८
कामं अहिगरणादी	३	२६२०
कामं आसवदारेसु	६	६२२६
कामं कम्मं तु सो कप्पो	३	३१००
कामं खलु अणुगुरणो	२	९९६
कामं खलु पुरसदो	२	१८१९
कामं खलु मच्चञ्चु	२	९६३
कामं जहेव कत्थति	५	५६९२
कामं तवस्सिणीओ	२	२१०१
कामं तु एअमाणो	४	४४४८
कामं तु सरीरबलं	२	१३५४
कामं परपरितावो	५	५१०८
कामं पुरिसादीया	५	५२३७
कामं विपक्खसिद्धी	५	५२३४
कामं विभूसा खलु लोभदोसो	४	३९९५
कामं सकामकिच्चो	४	४४००
कामं सव्वपदेसु वि	५	४९४४
कायं परिच्छयंतो	२	९३१
कायादि तिहिक्किं	२	१६४२
काया वया य ते च्चिय	२	१३०३
”	५	४९७९
कारगकओ चउत्थे	१	३२७
कारगकरेतगाणं	४	३९४५

दृ० २२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कारणगमणे वि तर्हिं	५	६०५८
[”	५	५९२४]
कारणगहिउव्वरियं	३	२८५१
कारणजाय अवहितो	५	५०८४
कारणतो अविधीए	४	३७२०
कारणनित्सेवि लहुमग	१	३७७
कारणमकारणम्मि य	५	५९६४
कारणियदिक्खितं तीरि-	६	६१२२
कारणे अगले दिक्खा	५	५७८३
कारणे अणुञ्ज विहिणा	४	३९९२
कारणे गमणे वि तर्हिं	५	५९२४
[”	५	६०५८]
कारणे गंधपुलागं	६	६०६०
कारणे सपाहुडि ठिया	१	५६९
कारणे सपाहुडियाए	१	५६९
		टि० १
कारावणमण्णेहिं	४	३६०८
कालगयं सोऊणं	५	५३८५
कालजहूच्छविदोसो	१	२८०
कालतवे आसज व	१	३०१
कालमकाले सत्ता	१	४३८
कालम्मि ओममाई	२	१२५५
कालम्मि पटुच्चंते	४	४७५१
		टि० १
कालम्मि पटुप्पंते	४	४७५१
कालम्मि विद्ध्यपोरिसि	१	१६४
कालम्मि संतर णिरंतरं	५	४८९२
कालसरीरावेक्खं	५	५३६१
कालस्स समयरूवण	१	१६३
कालाहक्कमदाणे	४	३६९९
”	४	४५७४
कालातिकंतोवट्टाण-	१	५९३
कालातीते लहुगो	१	५९४
कालिय पुव्वगए वा	५	५४२५
कालियसुआणुओगम्मि	१	७४४
कालुट्टाई कालनिवेशी	३	३०८३
कालुट्टाईमादिसु	३	३१०२
काले अपटुच्चंते	४	४८०५
काले अभिरगहो पुण	२	१६५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
काले उ भणुणाए	५	५२८२	किं चिन्मत्तगाही	१	३६९
कालेण अपत्ताणं	४	४२६२	किं छागलेण जंपह	६	६०७९
कालेण असंखेण वि	२	१२०२	”	६	६०८३
कालेणुवक्त्रेण व	१	११०	किं जाणंति वरागा	४	४५७५
कालेणेवदिएणं	४	४२६०	किं तं न होति अहं	४	३६३७
कालेणेसणसोधिं	५	४९५६	किं तुज्झ इक्कियाए	३	२३३८
कालो सिं अइवत्तइ	१	८००	किं ते पित्तपलावो	१	७९९
कावालिए य भिक्खू	३	२८२२	किं दमओ हं भंते !	१	६३३
कावालिए सरक्खे	५	५१८७	किं देमिं ति नरवइ	१	४९८
कास त्तऽपुच्छियम्मी	१	६२३	किं नागओ थ तइया	२	१४१०
कासाइमाइ जं पुव्व-	१	६१३			टि० १
काहिइ अव्वोच्छित्ति	२	१२४२	किं नागओ सि समणेहिं	३	२६५६
काहीयातरुणीसुं	३	२५७४	किं नागय थ तइया	२	१४१०
”	३	२५७९	किं नीसि वासमाणे	६	६०७०
काहीयातरुणेसु वि	३	२५८०	किं परिहरंति णणु खाणु-	६	६०७८
काहीयातरुणेसुं	३	२५६७	किं पिच्छह सारिक्खं	४	३७१२
किइकम्म भिक्खगहणे	२	१५०४	किं पि ति अन्नपुटो	१	७२३
किइकम्मं तीए कयं	३	२१८०	किं पेक्खह सारिक्खं	४	३७१२
किइकम्मं पि य दुविहं	४	४४१५			टि० १
किं चिरकालं वसिहिइ	२	१३९३	किं मण्णे नित्ति गमणं	३	३०४४
”	२	१६३१	किं लक्खणेण अहं	४	३९५७
किच्छाहि जीवितो हं	५	५३२५	किं व न कप्पइ तुढं	४	४६७१
किं तु तुअट्टण बाले	४	४६१२	किं वा मए न नायं	४	४३६४
किणहं पि गेणहमाणो	४	३८६८	कीयमि अणिहिट्ठे	४	४२०१
कितिकम्मं पि य दुविहं	६	६३९८	कीवस्स गोस नामं	५	५१६४
किं सु विहारेणऽरमुज्ज-	२	१२८२	कीस न नाहिइ तुढे	१	६२४
किमियं सिट्ठमि गुरु	५	५५६४	कुओ एयं पहीओ	३	२९००
किरियातीतं णाउं	४	३७७८	कुच्छण भाय दयट्ठा	५	५९७२
किह उप्पन्नो गिलाणो	२	१९०८	कुट्टिमत्तलसंकासो	२	१७१४
किह भूयाणुवघातो	४	३८६१	कुट्टिस्स सक्करादीहि	४	३८६५
किं आगओ सि णाहं	६	६१३९	कुडमुह डगलेसु व काउ	३	२३४२
किं भागय थ ते विति	३	२७८१	कुहुंतर भित्तीए	४	४५५६
किं उवघातो धोए	२	१८६५	कुहुंतरस्स असती	४	३७५०
किं उवघातो हथे	२	१८६३	कुहुंतरियस्सऽसती	४	३७५०
किं कारणं चमढणा	२	१५८४			टि० ४
किं काहामि वराओ	२	१८८५	कुहुइलिपण्टा	३	२६४२
किं काहिइ मे विजो	२	१९७५	कुणइ वयं धणहेउं	४	४५३०
किं काहिति ममेते	४	३७६४	कुणमाणा वि य चेट्ठा	६	६२२९
किं गीयथो केवलि	२	९६१	कुणमाणो वि य कडगं	४	४५२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कुत्ति पुडवीय सण्णा	४	४२१४	केणाधि अभिप्पाएण	४	३६३६
कुत्ति य पुडवीसण्णा	४	४२१४	केणेस गणि त्ति कतो	६	६१२३
		टि० १	केरिसगु त्ति व राया	६	६३८१
कुत्तीयपरूवणया	४	४२१३	केवइयं कालसंजोगं	६	६४४९
कुत्तीय सिद्धनिण्हग-	४	४०३३	केवलिय भास इत्थी	४	४८३३
कुप्पवयणओसद्धेहिं	१	३४१	केवलगहणा कसिणं	६	६५१५
कुमुओयररसमुद्धा	२	१२४८	केवलविन्नयत्थे	२	९६६
कुलडा वि ताव गेच्छति	५	५९३७	केवलिणा वा कहिप्	४	४५०८
कुलपुत्त सत्तमंतो	२	२०६२	केवलिणो तिउण जिणं	२	११८६
कुलमाइकज्ज दंडिय	४	३८६६	केसवअद्धवलं पण-	५	५०२३
कुलमादीकजाइं	२	१८००	केसिंघि अभिगगहिया	२	१६०६
कुलवंसम्मि पहीणे	५	४९४८	केसिंघि इंदियाइं	१	२६
”	५	५२५४	कोइं तत्थ भणिजा	३	२१५७
कुलं विणासेइ सयं पयाता	३	३२५१	कोइं तत्थ भणेजा	४	४२७२
कुवणय पत्थर लेट्टु	२	९१५	कोइं मज्जणगविहिं	२	१९३८
कुवणयमादी भेदो	५	४९०५	कोउअ भूइं पसिणे	२	१३०८
कुविंयं नु पमादेती	३	२१७६	को कलाणं निच्छइ	१	२४७
कुविया तोसेयच्चा	१	३८३	कोकुइओ संजमस्स उ	६	६३१७
कुव्वंताणेयाणि उ	५	५६०१	को गच्छेजा तुरियं	६	६३२८
कुसपडिमाइ णियत्तण	५	५५०१	को गेण्हति गीयत्थो	४	४०२९
कुममुट्टिण्ण पक्केणं	५	५५३२	को जाणइ को किरिसो	३	२४५५
कुंकुम अगुरुं पत्तं	३	३०७४	कोट्टगमाइं रत्ते	२	८७२
कुंकुम तगरं पत्तं	३	३०७४	कोट्टग सभा व पुव्वं	४	४३८५
		टि० १	कोट्टाइलुद्धिणो अत्थि	२	११७५
कुंधुपणगाइ संजमे	४	३८०९	कोट्टाउत्ता य जहिं	४	३३९३
कुंभारलोहकारे-	४	३८३८	कोढ खए कच्छु जरे	५	५२४२
कुंभी करहीए तथा	४	३४८२	को तुव्वं आयरितो	३	३०१५
कूरो नासेइ छुहं	५	५९९९	कोत्तहल आगमणं	४	४३७३
केइत्थ भुत्तभोगी	३	२४५६	कोत्तहलं च गमणं	५	४९१८
केइ पुण साहियव्वं	५	५३२७	को दोसो परंढे	१	२१६
केइ सरीरावयवा	४	४५८१	को दोसो को दोसो	३	२८७१
केइ सुरूव दुरुवा	६	६१५९	को दोसो दोहिं भिन्ने	२	९८९
केइ भणंति पुंवि	२	१४६२	कोइवपलालमाइं	२	८४२
केइं सव्वविमुक्का	२	८३३	को नाम सारहीणं	२	१२७५
केण कयं कीस कयं	५	५५६६	को नियमो उ तलेणं	२	८५७
केण हवेज्ज निरोहो	१	६९	को पोहसी थ कालो	४	४०००
		टि० १	कोमुइभूया संगामिया	१	३५६
केण हवेज्ज विरोहो	१	६९			टि० १
केणाऽऽणीतं पिसिंयं	६	६१०१	कोमुइया संगामि [य] या य	१	३५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
क्रोचव पावारग दा-	४	३१२३
कोलालिषावणो खलु	४	३४४५
कोलुपरंपर संकलि	१	५७५
को वोच्छिह गोलण्णे	२	१९६४
कोसग नहरक्खट्टा	३	२८८५
कोसंबाऽऽहारकते	३	३२७५
कोसाऽहिसल्लकंटग	३	२८८९
कोहाई अपसत्थो	४	४२४५
कोहो माणो माया	२	८३१
ख		
खज्जरमुहियादा-	२	१७१३
खणणं कोट्टण ठवणं	१	३३२
खमएण आणियाणं	४	४३३२
खमए लद्धूण अंबले	४	४३३०
खमभो व देवयाए	३	२९६८
खमगस्साऽऽयरियस्सा	५	५५५७
खमणं निमंतिते ऊ	१	५७३
खमणं मोहतिगिच्छा	३	२८५०
खमणे य असज्झाए	५	५५५०
खर अयसिक्कुसुंभ सरिसव	१	५२९
खरए खरिया सुणहा	४	४५५७
खरभो त्ति कहं जाणसि	६	६१५७
खरफरुसनिट्टुगइं	५	५७५०
खरसज्जं मउयवहं	६	६१२६
खरंटण वेंटिय भायण	३	२९५४
खरिया महिक्किगणिया	३	२५२८
खलिए पत्थरसीया	१	२९७
खलिय मिलिय वाइहं	१	२९९
खंडमिम मग्गियग्गी	१	४७९
खंडे पत्ते तह दग्भ-	३	२९८६
खंताइसिट्टुऽदिते	४	४६२९
खंते व भूणए वा	४	४६२६
खंधकरणी उ चउहत्थ-	४	४०९१
खंधारभया नासति	१	५५९
खंधारादी नाउं	१	५७९
खंधेऽणंतपएसे	१	७९
खंधे दुवार संजति	६	६३७३
खाणुगकंटगवाला	४	४३७९
खाणू कंटग बिसमे	४	४००७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
खामित-वोसविताइं	६	६११८
["]	६	६१२८]
खामिय वितोसिय विणा-	३	२६७८
खामिय-वोसवियाइं	६	६१२८
["]	६	६११८]
खामितस्स गुणा खलु	२	१३७०
खित्तवहिया व आणे	२	१९०४
खित्तमिम उ अणुयोगो	१	१६२
खित्तमिम उ जावइए	१	३४
खित्तमिम जमिम खित्ते	४	४२४४
खित्तस्स उ पडिलेहा	२	२०५२
खित्तं वत्थुं सेतुं	४	४७६४
खित्ताइ मारणं वा	५	५७२४
खित्ताऽऽरक्खिणिवेयण	५	५४३२
खित्ते काल चरित्ते	२	१६३४
[इत्यंतां "खित्ते काल चरित्ते" गाथा]		
खित्तेण य कालेण य	४	४२४६
खित्ते भरहेरवए	१	१४०
खित्तेहिं बहु दीघे	१	१६१
खित्तोग्गहप्पमाणं	४	४६५३
खिवणे त्ति अपावंतो	२	९१६
खिसाए हंतित्ति गुरूणा	४	४१४६
खिसावयणविहाणा	६	६१२५
खिसिज्जइ हम्मइ वा	२	१२६०
खीणकसाओ अरिहा	२	१७८१
खीणमिम उदिग्गमी	१	१२१
खीणेहि उ निव्वाणं	३	२६८४
खीरदहीमादीण य	५	५३००
खीरमित्तपोगलेहिं	१	२२८
खीरमिव रायहंसा	१	३६६
खीरं वच्छुच्छिट्टं	२	१७४५
खुड्डग ! जणणो ते मता	६	६०७५
खुड्डं व खुड्डियं वा	५	५०९५
खुड्डी येराणऽपे	३	२९८८
खुड्ढो धावणं ह्युसिरे	१	४५५
खुड्ढो जणो णत्थि ण यावि दूरे	३	३२३९
खुरभग्गिमोयगोच्चार-	१	५८
खुलए एगो बंधो	४	३८७०
खुहिया पिपासिया वा	४	४५९३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
खेत्तलो निवेशणाई	२	८६८	गच्छसि ण ताव गच्छं	६	६०८४
		टि० ४	गच्छा अणिगयस्सा	५	५७६२
खेत्तबहि अद्दजोयण	२	१८९४	गच्छे जिणकप्पमि य	२	२१०९
खेत्तमि खेत्तियस्सा	५	५३९४	गच्छे सबालवुद्धे	४	४२९३
खेत्तमि य वसहीय य	४	४६५४	गच्छो अ अलद्धीओ	१	७४०
खेत्तस्संतो वूरे	४	४८४६	गच्छो य दोन्नि मासे	५	५७६८
खेत्तं चलमचलं वा	४	४८४४	गङ्गा कुडंग गहणे	३	२१९७
खेत्तं तिहा करित्ता	२	१४८२	गणओ तिस्रेव गणा	२	१४३५
खेत्तंतो खेत्तबहिया	५	५८३८	गणगोट्टिमादिभोज्जा	४	३६४९
”	५	५८४२	गणचित्तगस्स एत्तो	४	३९८८
खेत्तं वस्थुं धण धम्म	२	८२५	गणणाए पमाणेण य	४	४००२
खेत्तं सेउं केउं	२	८२६	गणधर एव महिद्धी	५	४९८२
खेत्ताद्ऽकोविओ वा	३	२७३१	गणनिवखेवित्तरिओ	२	१२८५
खेत्ते काल चरित्ते	२	१४१३	गणमाणओ जहन्ना	२	१४४३
”	२	१४२९	गणहर आहार अणुत्तरा	२	११९७
[”	२	१६३४]	गणहरथेरकयं वा	१	१४४
खेत्ते जं बालादी	३	३०७५	गणि आयरिए सपदं	३	२१४३
खेत्ते निवेशणाई	२	८६८	”	५	५८३१
खेत्ते भरहेरवएसु	२	१४३१	गणि गणहरं ठवित्ता	२	१३६७
खेत्तोयं कालोयं	२	९५८	गणिगा मरुगीऽमच्चे	१	२६२
खेत्तोवसंपयाए	५	५४०८	गणिणिअकहणे गुरुगा	२	२०८४
खेयविणोओ साहम्म-	२	१२८९	गणिणिसरिसो उ थेरो	३	२४११
खेयविणोओ सीसगुण-	२	१२१५	गणिवसभगीतपरिणाम-	२	१०३०
खोल्लतयाईसु रओ	२	९१२	गणि वायए बहुस्सुए	६	६०९०
ग			गणि ! वायग ! जिट्टज्ज !	४	४४८९
गइठाणभासभावे	१	७५१	गणोवहिपमाणाइं	६	६४५८
गइ भास वथ हएये	५	५१४६	गती भवे पच्चवलोइयं च	५	५१४५
गएहिं छहिं मासेहिं	६	६४७६	गमणं जो जुत्तगती	३	३०७८
”	६	६४७७	गमणाऽऽगमण वियारे	६	६४२६
गच्छइ विचारभूमाइ	२	१२६५	गमणाऽऽगमणे गहणे	१	४७५
गच्छगय निगए वा	५	५६८९	”	५	५८६९
गच्छगहणेण गच्छो	३	२८६५	गमणे वूरे संकिय	४	३६८४
गच्छपरिरक्खणट्ठा	४	४५४२	गम्मइ कारणजाए	४	३७२१
गच्छरिम उ एस विही	२	१६५६	गव्वो अवाउडत्तं	५	५९६६
गच्छमि ड पट्टविए	५	५७८२	गव्वो णिम्मइवता	४	३८५६
गच्छमि एस कप्पो	२	१५८३	गहणं च गोम्मिएहिं	४	३९०१
गच्छमि णियमकजं	४	४५३४	गहणं तु अहागइए	३	२३७०
गच्छमि पिता पुत्ता	५	५२५१	गहणं तु संजयस्सा	५	५१५७
गच्छमि य णिम्माया	६	६४८३	गहणे चिट्ठ णिसीयण	४	३८०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गह्वरुणो आहारो	१	६७६	गिण्हइ णामं एगस्स	५	५५४७
गहिण् भिवखे भोत्तं	२	१६७१	गिण्हणे गुरुगा छम्मास	३	२५००
गहिण् व भगहिण् वा	४	४२६१	गिण्हंतगाहगाणं	१	२३३
गहिओ भ सो वराओ	३	२२८१	गिण्हंति वारएणं	४	३५८४
गहियमणाभोएणं	५	६०५७	गिण्हंति सिञ्जियाओ	२	१७६५
गहियमि वि जा जयणा	४	३४१३	गिण्हामि अप्पणो ता	३	१५९६
गहियं च अहाघोसं	६	६०९१	गिम्हासु चउरो पडला	४	३९७५
गहियं च णेहिं धणं	४	३३५६			टि० २
गहियं च तेहिं उदगं	४	३४२७	गिम्हासु तिञ्जि पडला	४	३९७४
गहियाऽऽउहप्पहरणा	४	३३९१	गिम्हासु पंच पडला	४	३९७६
गहियाऽगहियविसेसो	४	४५९०	गिम्हासु होति चउरो	४	३९७५
गंडी कच्छति मुट्टी	४	३८२२	गिरिजस्रगमाईसु व	३	२८५५
गंडी कच्छम मुट्टी	४	३८२२	गिरिनइतलागमाई	३	२९६१
		टि० १	गिरिनतिजन्नातीसु व	३	२८५५
गंडीकोढखयाई	२	१०२४			टि० ४
गंतव्वदेसरागी	३	३०६७	गिरिनदि पुण्णा वाला-	५	५६४६
गंतुमणा अन्नदिसिं	३	३१५३	गिरिसरियपत्थरेहिं	१	९७
गंतुं दुचक्कमूलं	१	४९७	गिलाणतो तथऽतिमुंजणेण	३	३१६७
गंतूण गुरुसगासं	२	१५२२	गिहवासे अत्थसत्थेहिं	१	३८८
गंतूण पडिनियत्तो	२	१८५०	गिहवासे वि वरागा	५	५०१०
गंतूण पुच्छिऊण य	४	४३०२	गिहि अण्णतिरिथि पुरिसा	६	६१७७
गंतूण य पण्णवणा	३	२५४८	गिहिउगहसामिजडे	४	४७६३
गंभइ अपरिभुत्ते	४	४१६७	गिहिण्मु पच्छक्कम्मं	५	५२४३
गंभीरमहुरकुडविसय-	३	२६०१	गिहिगमि भणिच्छंते	३	२९५१
गाउअ दुगुणादुगुणं	४	३४४०	गिहि जोइ मग्गलो	३	२९४९
गाउय दुगुणादुगुणं	४	३४६६	गिहिणं भणंति पुरओ	३	२९४७
गाथा अद्धीकारग	४	४५६९	गिहिणिस्सा एगागी	५	५९२७
गामनगराइएसुं	३	२१२५	गिहियाणं संगारो	४	४७१७
गामऽऽभासे बदरी	५	५२९८	गिहिलिंग अन्नलिंगं	१	७५८
गामाहयाण तेसिं	४	४८४०	गिहिलिंगस्स उ दोणिण वि	५	५१२२
गामाणुगामियं वा	३	३१५२	गिहिसंति भाण पेहिय	२	१७२९
गाम्मेणाऽऽरण्णेण व	६	६२७६	गीएण होइ गीइं	१	६९०
गामेय कुच्छिण्ऽकुच्छिण्	३	२३९१	गीतऽज्जाणं असती	६	६२८३
		टि० ७	गीयत्थग्गहणेणं	२	१८२७
गामेय कुच्छियाऽकुच्छिया	३	२३९१			२
गारविण् काहीण्	२	१७०३			३
गावो तणात्ति सीमा	२	१०९६	गीयत्थपरिग्गहिते	१	४९५
गावो वयंति वूरं	२	१०९७	गीयत्थे आणयणं	२	१९३६
गाहिस्सामि व नीए	३	२७५४	गीयत्थे ण सेलिजइ	५	५४६२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गीयत्येण सयं वा	२	१०२२	गुरु पञ्चवखायासहु	२	१६६४
गीयत्ये पञ्चावण	५	५१४०			टीका पाठा०
गीयत्येसु वि एवं	४	३३६१	गुरु पाहुण खम दुब्बल	४	४००८
गीयत्येसु वि भयणा	२	१८४७	गुरुभक्तिमं जो हिययाणुकूलो	५	५०००
गीयत्यो जतणाए	५	४९४६	गुरुमार्दीण व जोगं	५	५८७३
गीयत्यो य विहारो	१	६८८	गुरुयं लहुयं मीसं	३	२६८५
गीयमगीतो गीते	५	५४५९	गुरुसज्जिलओ सज्जं-	५	५४२१
गीयमगीया अविगीय-	३	३०१२	गुरुमारक्खणहेउं	३	३००६
गीयं मुणितेगट्टं	१	६८९	गुरुस्म आणाए गवेसिऊणं	४	४१६६
गीयाण विमिस्माण व	५	५४६०	गुदछिरागं पत्तं	२	९६७
गीयाणि य पढियाणि य	३	२६००	गुदसिणेहं उल्लं	५	६००९
गीया पुरा गंतु समिक्खियम्मि	४	३३०९	गुहह आयसभावं	२	१३०७
गुज्जंगम्मि उ वियडं	६	६२६७	गेण्हण गहिण आलोयण	५	५८०२
गुज्जंगवदणकक्खोरु-	४	३७७६	गेण्हण गुरुगा छम्मास	२	९०४
गुणदोसविसेसन्नू	१	३६५	गेण्हणे गुरुगा छम्मास	५	५०९३
गुणसुट्टियस्स वयणं	१	२४५	"	३	२७७६
गुत्ता गुत्तदुवारा	२	२०५८	गेण्हंतीणं गुरुगा	२	१०४४
गुत्ते गुत्तदुवारे	३	३२२५	गेण्हंतु पूया गुरुवो जदिहं	४	४३२०
"	३	३२३६	गेण्हंतेसु य दोसु वि	४	३३७८
गुम्मेहि आरामवरम्मि गुत्ते	४	३५१३	गेलणमाईसु उ कारणेसु	४	३६५२
गुरुओ गुरुअतराओ	५	६०३९	गेलणणेण व पुट्टा	५	४९६७
["]	६	६२३५]	गेलणणेण व पुट्टो	५	५०४१
गुरुओ चउलहु चउगुरु	५	५०७७	गेलन्न तेणगा नदी	४	४७२७
गुरुगं च अट्टमं खलु	५	६०४३	गेलन्नऽद्धाणोमे	२	१०५८
"	६	६२३९	गेलन्न रोगि असिवे	४	४७९९
गुरुगा अचेलिगाणं	५	५९३८	गेलन्नं पि य दुविहं	२	१०२५
गुरुगा अहे य चरमतिग	१	५३३	गोउल विरुवसंखडि	२	१७२०
गुरुगा आणालोवे	३	३१२२	गोच्छक पडिलेहणिया	४	३९८३
गुरुगा पुण कोहुंवे	२	८९४	गोजूहस्स पडागा	५	५२०२
गुरुगा बंभावाए	१	५९०	गोडीणं पिट्टीणं	४	३४१२
गुरुगा य गुरुमिलाणे	४	४००९	गोणाइहरण गहिओ	२	१२७०
गुरुगा य पगावम्मि उ	४	३४६४	गोणादीवाब्रते	४	४८०८
गुरुगो गुरुगतारागो	६	६२३५	गोणे य तेणमादी	३	२८४२
["]	५	६०३९]	गोणे य साणमाई	४	३४४१
गुरुगो य होइ मासो	५	६०४१	गोणे य साणमादी	४	३३५२
गुरुगो (णं) भुत्तुवरियं	५	५००२	गोणे साणे व्व वते	५	५९४०
गुरुगो व अप्पणो वा	५	५१७४	गोमंडल धन्नाई	२	९४३
गुरुतो य होइ मासो	६	६२३७	गोम्मिय भेसण समणा	४	४३८६
			गोथर साहू हसणं	६	६३२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गौरसभाविद्य पोत्ते		३ २८९२	चउभंगो गहण पक्खे-	२	९८१
गोवाइऊण वसहिं		४ ३५२३	चउभागऽवसेसाए	२	१६६४
गोवालवच्छवाला-		४ ४३०१		टीका पाठा०	
	घ		चउमरुग विदेसं साह-	२	१०१३
घट्टिजंतं वुच्छं		२ १२७१	चउमूल पंचमूलं	४	३४२९
घट्टेउं सच्चित्तं		५ ५३८०	चउरंगवगुरापरि-	४	३८२८
घट्टाइ इयरखुडे		२ १७८८	चउरंगुलं विहरथी	४	३९८२
घडसहे घ-ड-ऽकारा		१ ६३	चउरो ओदइअम्मी	१	६८४
घडिणयरं खलु धणं		२ ८२८	चउरो गुरुगा लहुगा	४	३६८३
घडिमत्ततो लिच्चं		३ २३६३	चउरो चउगुरु अहवा	३	२७००
घणकुट्टा सकवाडा		२ २०५९	चउरो चउत्थभत्ते	५	५३६०
घण मसिणं गिरुवहयं		४ ३८८२	चउरो य भगुगवाया	४	३६८६
घणं मूले धिरं मज्जे		४ ३९७७	चउरो य दिव्विया भागा	३	२८३३
घम्मम्मि पवायट्टा		३ २२४२	चउरो य हुंति भंगा	६	६२२४
घयकिट्टविस्सगंधा		५ ५९१६	चउरो लहुगा गुरुगा	१	५०२
घयघट्टो पुण विगई		२ १७१०	"	२	१९९१
घरकोइलिया सप्पे		३ २३५४	"	२	१९९३
घुन्नइ गई सविट्टी		५ ६०५३	"	२	१९९५
घेत्तव्वगं भिण्णमहिच्छित्तं ते		४ ३९३०	"	२	१९९७
घेत्तुं जहक्कमेणं		४ ४३६७	"	३	२५३८
घेत्तूण गिसि पलायण		५ ५८५८	चउरो विसेसिया वा	४	३४७९
घेप्पंति चसहेणं		३ २६७७	चउलहुगा चउगुरुगा	१	५३८
घोडेहि व धुत्तेहि व		४ ३७३५	चउवगो वि हु अच्छउ	२	१०७२
घोसो सि गोउलं ति य		५ ४८७८	चउहाऽलंकारविउत्तिवए	३	२३०५
	च		चउहि ठिता छहि अठिता	६	६३६०
चउकण्णं होज्ज रहं		२ २०८८	चक्कागं भज्जमाणस्स	२	९६८
चउगुरुका छगुरुका		३ २५२१	चड्डुग मराव कंसिय	२	१९५९
चउगुरुग छ च लहु गुरु		३ २४७८	चत्तारि अहाकडए	४	४०३१
"		४ ३८९८	चत्तारि छ च लहु गुरु	३	२४७७
चउठाणठित्तो कप्पो		६ ६३५९	"	४	३८९४
चउण्हं उवरि वसंती		२ २१०७	चत्तारि णवग जाणंत-	४	४६६३
चउत्थपदं तु विदिजं		३ २५८६	चत्तारि दुवाराहं	१	२५६
चउथो पुण जसक्किंति		४ ४६५७	चत्तारि य उक्कोसा	४	३९६६
चउदसपुब्बी मणुओ		१ १३८	चत्तारि य उगवाता	३	२४७३
चउदसविहो पुण भवे		२ १११२	चत्तारि य उगवाया	३	२४७१
चउधा खलु संवासो		४ ४१९२	"	३	२५३६
चउपादा तेगिच्छा		२ १९३७	चत्तारि समोसरणे	४	४२६४
चउपाया तेगिच्छा		२ १९७४	चम्मकरगसथादी	३	३०५८
चउभंगो अणुण्णाए		१ ७९१	चम्मसिगं पट्टहुगं	४	४०९८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चम्ममि सलोममि	४	३८०७	चिट्टित्त णिसीइत्ता	४	३६८८
चम्मं चेवाहिकयं	४	३८४४	चिट्टित्तु निसीइत्ता	३	२३९९
चम्माइलोहगहणं	३	२८८२		टि०	३
चरगाइं बुग्गाइण	१	७००	चिरपव्वइओ तिविहो	१	४०३
चरणकरणप्पहीणे	५	५४६५	चिरपाहुणतो भमिणिं	४	४५७९
चरणकरणसंपन्ना	२	१११५	चित्तंतो वइगादी	५	५३६४
चरणोदासीणे पुण	४	४४६२	चिंताइ दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चरमे पढमे बिइए	३	२१८७		टि०	५
चरमे विगिंचियव्वं	५	५९११	”	४	३४९७
चरमे वि होइ जयणा	२	१६९१	चिंता य दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चरित्तट्ट देसे दुविहा	५	५४४०	चिंतेइ दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चरिमे परिताविय पेज्ज	२	१४८५		टि०	५
चरिमो बहिं न कीरइ	४	४४१३	चिंतेइ वादसथे	५	५६९७
चलचित्तो भावचलो	१	७६७	चिंधट्टा उवगरणं	५	५५३६
चलजुत्तवच्छमहिया-	१	५०८	चिंधेहि आगमेउं	१	५६३
चंकमणं निलेवण	३	२३९५	चीयत्त कक्की कोउ	२	१०५१
चंकमणाइं सत्तो	२	१३१३	सुण्णाइविटलकए	३	२२१९
चंकमणे पायवणे	४	४४४३	चेइघरुवस्सए वा	५	५५४८
चंकमणे पुण भइयं	४	४४५७	चेइदुम पेढ रुंदग	२	११८०
चंकम्मियं ठियं जंपियं	३	२५९८	चेइय आहाकम्मं	२	१७७३
		टि०	१		
चंकम्मियं ठियं मोद्धियं	३	२५९८	चेइय कडमेगट्टं	४	३६५६
चंगोड णउलदायण	५	५११६	चेइय पूया राया-	२	१७९०
चंदगुत्तपपुत्तो य	१	२९४	चेयणमचित्त मीसग	१	६८१
”	३	३२७६	चेयणमचेण भाविय	१	७९८
चंदुजोवे को दोसो	३	२८६१		टि०	१
चंपा अणंगसेणो	५	५२२५	चेयणमचेयण भाविय	१	७९८
चाउम्मासुकोसे	१	६०६	चेयणमचेयणं वा	६	६२३१
”	२	१८३०	चेयणस्स उ जीवा	१	१८
”	४	३८८८	चेलेट्टे पुव्व भणित्ते	४	४१५१
”	६	६४३३	चेलेहि विणा दोसं	४	४१४९
चाउल उणहोदग तुयरे	४	४०३७	चोभग जिणकालम्मि	२	१७६८
चाउस्सालघरेसु व	४	३२९९	चोएइ अजीवत्ते	२	९८६
चारभड घोड मिठा	२	२०६६	चोएइ धरिजंते	५	५२७५
चारिय चोराऽभिमरा	६	६३९५	चोएइ रागदोसा	१	२११
चारियसमुदाणट्टा	४	४६९३	चोएइ रागदोसे	५	५७६१
चारो त्ति अहपसंगा	३	२७५९	चोएइ वणकाए	२	९७६
चिक्खलुवासअस्सिवा-	४	४२९१	चोदगवयणं अपपा-	५	५३०६
चिट्टण निसीयणे या	३	२३९९	चोदणकुविय सहम्मिणि	४	४७४७
			चोहमग पण्णवीमो	४	४०७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चोहस दस य अभिज्ञे	१	१३२	छहं जीवनिकायाणं	६	६४१९
चोयग ! एताए चिय	४	४०५४	”	६	६४२०
चोयग ! कससुहेहिं	२	८५४	छत्तियाए पगयं	१	३९९
चोयग ! गुरुपडिसिद्धे	३	२८१२	छन्नवहणट्ट मरणे	३	२३८१
चोयग ! तं चेव दिणं	२	१४०९	छन्नालयम्मि काऊग	१	३७४
चोयग ! दुविहा असई	४	४०५१	छप्पहयपणगरक्खा	४	३६६७
चोयग ! निहयतं विय	२	९८३	छ पपुरिमा मज्झ पुरे	२	९२६
चोयग पुच्छा उस्सा-	१	७१५	छम्भागरूप हस्थे	४	४०४४
चोयग पुच्छा गमणे	२	१९१४	छम्मास अपूरिता	१	७६८
चोयग पुच्छा दोसा	४	४३६९	छम्मासे आयरिओ	२	१९९८
चोयगवयणं गंतूण	१	४८३	”	२	२००१
चोयगवयणं दीहं	२	१४८७	छम्मासे पडियरिउं	६	६२१८
चोयावेहू य गुरुणा	५	५४५५	छल्लहुए ठाह थेरी	३	२४१०
चोरु त्ति कहुय दुब्बो-	४	३३५०	छल्लहुगा उ णियत्ते	६	६०७७
छ			छत्तिवहकप्पस्स टित्ति	६	६४८८
छक्काय गहणकट्टण	३	२७७०	छत्तिवह सत्तविहे वा	१	२७४
छक्काय चउसु लघुगा	२	८७९	छत्तीहीओ गामं	२	१४००
छक्काय चउसु लहुगा	१	४६१	छहिं निप्फज्जइ सो ऊ	२	९७७
”	३	२७७१	छंदिय राहिय गुरूणं	५	५१५८
छक्कायाण विराहण	३	२७३६	छंदिय सयंगयाण व	३	२८५६
”	३	२९२५	छादेति अणुकुयिते	४	४०८८
”	३	३०५६	छायाए नालियाहू व	१	२६१
”	४	३६१८	छाया जहा छायवतो णिवद्धा	४	३६२८
”	४	४१०७	छारेण लंछिताहू	४	३३१२
”	५	६०५७	छिक्कस्स व स्वइयस्स व	२	१३३७
”	६	६२१५	छिज्जंते चिं न पावेज्ज	१	७११
”	६	६३३१	छिण्णावात्त किलंते	५	५६११
छाणादी भोलित्ता	४	३३९४	छिन्नमच्छिन्ना काले	२	१६८३
छ च्चेव अवत्तत्त्वा	६	६०६३	छिन्नमत्तो कप्पति	४	३६४३
छ च्चेव य पत्थारा	६	६१३३	छिन्नमिमा माउगंते	४	३९५६
छट्टं च चउरथं वा	५	६०४४	छिन्नाहूवाहिराणं	३	२३१५
”	६	६२४०	छिन्नेण अछिन्नेण व	३	३०५२
छट्टाणविरहियं वा	५	५४८७	छिहलं तु अणिच्छंते	५	५१७९
छट्टाणा जा नियगो	५	५४८८	छिंडीहू पच्चवातो	३	२६५३
छट्टो य सत्तमो या	५	४५३५	छिंडीए अवंगुयाए	३	२६५५
छट्टुणिका उड्डाहो	१	५५१	छिंदंतस्स अणुमइ	२	१७८९
छट्टावियकयदंडे	२	५९०	छुभणं जले थलातो	५	५६२३
छट्टेउं भूमीए	१	३५१	छुभमाण पंचकिरिए	२	९१०
छट्टेउं व जइ गया	१	५५३	छेओ न होइ कग्हा	५	४९७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
छेदो भेद्यो चैव	५	४८९९	जह ताव पिहुगमाई	२	१०८२
छेदो छगुरु छल्लु	३	२९१४	जह ता सगणफईसु	३	२५४६
छेदो मूलं च तथा	३	२५२२	जह तिसि सव्वगमणं	२	१५१४
”	३	२५३९	जह तेसि जीवाणं	४	३८३०
छेलिय मुहवाइत्ते	६	६३२४	जह दिट्ठंता सिद्धी	२	१००४
छोडुं अणाहमइयं	५	५२२१	जह देतऽजाइया जा-	३	२९७६
		टि० २	जह धम्मं अकहेत्ता	२	११३९
छोड्ढणऽणाहमइयं	५	५२२१	जह नत्थि कओ नामं	१	७२९
छोड्ढण दवं पिज्जइ	४	३४१९	जह नाणयंति जोइं	३	२९४१
			जह नाम सूइओ मि	४	४५४६
			जह निल्लिवमगंधं	२	१७४०
			जह नीयमणापुच्छा	५	५५६३
			जह पज्जणं तु कम्मं	२	१७६७
			जह परो पडिसेविज्जा	३	२७०२
			[”]	५	५७३८]
			जह पवयणस्स सारो	१	२४६
			जह पंच तिसि चत्तारि	२	१५१८
			जह पुण अणीणिओ वा	५	५५४०
			जह पुण अत्थिजंता	४	४४०७
			जह पुण खड्दपणीण	२	१४८८
			जह पुण जुत्ता थेरा	२	१५२९
			जह पुण तेण ण दिट्ठा	४	४७३०
			जह पुण पट्ठावेत्ती	२	१०६३
			जह पुण पुरिमं संघं	५	५३४६
			जह पुण सव्वो वि टिट्ठो	३	२४८३
			जह पुण संथरमाणा	४	४८४९
			जह पुण होज्ज गिलाणी	६	६२७४
			जह पोरिमित्तया तं	५	५२७२
			जह बारस वासाई	२	१२२०
			जह बुद्धी चिरजीवी	४	४३४३
			जह भागया मत्ता	३	२५१५
			जह सुत्तुं पडिसिद्धो	५	६०१३
			जह भे रोयति गिणहध	४	४१६३
			जह भोयणमावहती	४	४०७३
			जहमं साहुसंसंगि	५	५७१५
			जह मूलऽग्गपळंवा	२	८५३
			जह रज्जाओ भट्टो	१	६३५
			जह रज्जो भज्जाण	१	६३४
			जह वा कुडीपडालिसु	४	४८६७

ज

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जइ वा सव्वनिसेहो	२	८१३	जति दोणिण तो णिवेदित्तु	३	३२१३
जइ वा हत्थुवघाओ	१	४८५	जति दोसो तं छिंदति	६	६४३०
जइ वि अणंतर खेत्तं	२	१५२०	जति नेवं तो पुणरवि	१	४८६
जइ वि निबंधो सुत्ते	२	१००१	जति परो पडिसेविज्जा	५	५७३८
जइ वि पगासोऽहिगओ	२	१२२३	["]	३	२७०२]
जइ वि य ङ्गपज्जंते	२	१३८७	जति पुण सो वि वरिजेज्ज	१	७४
जइ वि य न प्पडिमिद्धं	३	२८३९	जति मं जाणह सामिं	३	३२८६
जइ वि य पिपीलियाई	३	२८६४	जति रिक्को तो दवमत्त-	५	५३१०
जइ वि य पुव्वममत्तं	२	१३४५	जति वा ण णिव्वहेज्जा	६	६२८४
जइ वि य फासुगद्वं	३	२८६३	जति वि य तिट्ठणकयं	१	२२
जइ वि य भूयावादे	१	१४५			टि० ३
जइ वि य महव्वयाहं	२	२१०३	जति सव्वसो अभावो	५	४९४७
जइ वि य वत्थू हीणा	१	२०६	जति सव्वं उह्मिउं	५	५३४५
जइ वि य सनामसिव परि-	२	१३४०	जति सिं कज्जसमत्ती	४	४६३१
जइ वि य होज्ज वियारो	३	२२८६	जत्तियमित्ता वारा	४	३८५५
जइ वि हु सम्मुप्पाओ	२	१११८	जत्तियमेत्ता वारा	४	३८३१
जइ स च्चेव य इत्थी	३	२५५३	जत्तो दिसाए गामो	५	५५३१
जइ समगं दो वहुगा	४	४८६२	जत्तो दुस्सीला खलु	२	२०६५
जइ सव्वं वि य नामं	१	७३०	जत्तो पाए खेत्तं	२	१५३८
जइ सव्वे गीयत्था	३	२९३७	जत्थ अचित्ता पुढर्या	५	५६५०
जइ संजमो जइ तवो	२	२०११	जत्थ अपुव्वोसरणं	२	११७७
जइ सीसम्मि ण पुंछति	६	६१७५	"	२	११९५
जइ से हवेज्ज सत्ती	२	१६६७	जत्थ उ जणेण णात्तं	४	४१३५
जइ होहिति बहुगाणं	४	४२२८	जत्थ उ देसगगहणं	४	३३२५
		टि० १	जत्थऽप्पतरा दोसा	३	२२७६
जक्खो च्चिय होह तरो	४	४७७६	जत्थऽप्पयग दोसा	३	२३२२
जक्खाईहिं भवन्नं	२	१३०५	जत्थ मई ओगाहइ	१	२३२
ज च्चेव य जिणकप्पे	२	१४३९	जत्थऽग्गे पासामो	१	४३४
जङ्गुत्तणेण हंदिं	६	६४०४	जत्थऽग्गे वच्चाओ	१	४३४
जङ्गुदा तेरिच्छे	६	६२०४			टि० २
जङ्गे खगो महिसे	३	२९२३	जत्थ य नत्थि तिणाइं	५	५५३५
जङ्गे महिसे चारी	२	१५८९	जत्थ चि य गंतुकामा	३	२७८८
जङ्गो जं वा तं वा	२	१५९०	जत्थ विसेसं जाणंति	३	२९१०
जणरहिण् वुज्जाणे	३	२५९१	जत्थाहिवइं सूरौ	२	२०५६
जणलावो परगामे	५	५२९५	जत्थुप्पज्जति दोसो	५	५०११
जति प्पुयविप्पहणा	५	५२८०	जमिद्धं नाणं इंदो	१	१७
["]	५	५३०४]	जमियं पगयं नाणं	१	१७
जति ताव लोहय गुरुस्स	५	५३०५			टि० १
जति दिवसे संविक्खति	५	५५५६	जम्मणनिक्खमणेसु य	२	१२२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जन्मणत्तिकखमणेषु य	३	३२६६	जह चेव अगारीणं	३	२२९४
जन्मणसंतीभावेसु	२	१४१५	जह चेव अन्नगहणे	२	८९०
जग्हा उ मोयगे अभि-	१	५९	जह चेव इत्थियासुं	३	२५७५
जग्हा खलु पडिसेहं	२	८२२			टि० ३
जग्हा तु हाथमत्तेहिं	२	१८६४	जह चेव य इत्थीसुं	३	२५७५
जग्हा धारइ सिजं	४	३५२४	जह चेव य पडिबंधो	३	२६२९
जग्हा पढमे मूलं	३	२४८१	जह चेव य पडिसेहे	६	६१६४
"	३	२५२३	जह चेव य पुरिसेसुं	३	२५७२
"	३	२५४०	जह जह करेसि नेहं	३	२२६९
जग्हा य एवमादी	४	४१५८	जह जह सुयमोगाहइ	२	११६७
जय गमणं तु गतिमतो	६	६३५३	जह जाइरूवधातुं	५	५६८६
जयवि य तिट्टाण कयं	१	२२	जह ठवणिंदो धुव्वइ	१	१९
जलजा उ असंपाती	३	२४०२	जह पहाउत्तिण गओ	२	११४७
जलथलपहेसु रयणा-	५	५८५७	जह ते अणुट्टिहंता	४	४४३४
जलपट्टणं च थलपट्टणं	२	१०९०	जह पढमपाउसम्मिं	५	५१५५
जलमलपंकियाण वि	३	२५९५	जह पारगो तह गणी	२	१०१७
जवमज्ज मुरियवंसे	३	३२७८	जह कुंफुमा हसहसेइ	२	२०९९
जव राय दाइपट्टो	२	११५५	जह भणिय चउत्थस्स य	५	५८४५
जस्स मूलस्स कट्ठातो	२	९७१	जह भमरमहुयरिगणा	२	१८७३
"	२	९७२	जह मयणकोट्टया उ	१	१०९
जस्स मूलस्स भगस्स	२	९६५	जह वा णिसेगमादी	५	५१९६
"	२	९७०	जह वा तिण्णिण मणूमा	१	१०२
जस्सेव पभावुमि-	४	३६४२	जह वा सहीणरयणे	३	२१५१
जह अत्तटा कम्मं	४	४२०७	जह सपरिकम्मलंभे	४	४०५६
जह अप्पगं तथा ते	५	५४९५	जह सव्वजणवणसुं	१	२०५
जह अग्गे तह अजे	२	१५१७	जह सूरस्स पभावं	२	११३६
जह अरणीनिम्मविओ	१	२२५	जह संजाऽणाहारो	३	२९६९
जह अहगं तह एते	५	५४९५	जह सो धीरणसवओ	४	४२३०
		टि० १	जह हासखेहुआगार	३	२५४३
जह इंदो त्ति य एत्थं	१	११	जह हेमो उ कुमारो	५	५१५३
जह उ कडं चरिमाणं	४	४२१०	जहा जहा अप्पतरो से जोगो	४	३९२६
जह एस एत्थ बुद्धी	२	१७०१	जहितं पुण ते दोसा	३	३२१७
जह कारणमि पुण्णे	५	५६५५	जहियं एसणदोसा	५	५४४१
जह कारणे अणहारो	५	६०११	जहियं च अगारिजणो	२	२०७२
जह कारणे तद्विवसं	५	६०३०	जहियं तु अणाययणा	५	५९२१
जह कारणे निल्लोमं	४	३८४१	जहियं दुस्सीलजणो	२	२०५७
जह कारणे पुरिसेसुं	३	२५७३	जहिं अप्पतरा दोसा	३	२५४९
जह कोत्ति अमयरुक्खो	६	६०९२	जहिं एरिसो आहारो	५	६०५६
जह गुत्तस्सिरियाइ	४	४४५०	जहिं गुरुगा तहिं लहुगा	४	३८२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जहिं नरिथ सारणा वारणा	४	४४६४	जं दिसि विगङ्कितो खलु	५	५५५५
जहिं लडुगा तहिं गुरुगा	२	८८०	जं दिसि विगङ्कियं खलु	५	५५५५
जहुत्तदोसेहिं विवजिया जे	४	३५१८			टि० २
जं अजियं चरित्तं	३	२७१५	जं देउलादी उ गिवेसणस्सा	४	३५०५
”	५	५७४७	जं पि न वच्चंति दिमिं	२	१५१३
जं अजियं समीख-	३	२७१४	जं पि य दाहं जोगं	१	२१७
”	५	५७४६	जं पि य पग् णिसिद्धं	४	३३२८
जं अज्जाणी कम्मं	२	११७०			टि० २
जं अम्भुविच्च कीरह	१	१८३	जं पुण खुहापसमणे	५	६०००
जं आवणमज्जम्मी	३	२२९८	जं पुण तेण अदिट्ठे	४	३६०२
जं आइहं होइ परस्स हएथे	४	३६२६	जं पुण तेसिं चिय भायणेसु	४	३६०१
जं इच्छसि अप्पणतो	४	४५८४	जं पुण दुहतो उसिणं	५	५९१३
जं हएथं तुह रोयह	५	६०४५	जं पुण पढमं वएथं	३	२८३०
जं एएथ अग्हे सव्वं	२	१९४०	जं पुण सच्चित्ताती	५	५३८२
जं कट्टकम्ममाइसु	३	२४५२	जं पुण संभावेमो	४	४३५१
जं कल्ले कायव्वं	४	४६७४	जंबुद्दीवपमाणं	१	१६०
जं किंयि होइ वएथं	३	२८३५	जं मंडळिं भंजह तएथ मासो	३	३१६५
जं केणइ इच्छह पज्जवेण	४	३६२९	जं वएथ जग्गि कालग्गि	४	३८८५
जंगमजायं जग्गिय	४	३६६१	जं वएथ जग्गि देसग्गि	४	३८८४
जं गहियं तं गहियं	२	८९७	जं वग्गिमूलऽण्णमुहं च तेणं	४	३५१४
जं गालयते पावं	२	८०५	जं वा असहीणं तं	४	३५५३
जंघट्टा संघट्टो	५	५६३६	जं वा पढमं काउं	२	११००
जं चउदसपुव्वधरा	२	९६५	जं वा भुक्खत्तस्स उ	५	६००३
जं विज्जण उ कम्मं	२	१६४६	जं वा भुंजंतस्सा	५	६००३
जं चिय पग् णिसिद्धं	४	३३२८			टि० १
जं जस्स नरिथ वएथं	१	६१५	जं वेलं कालगतो	५	५५१८
जं जह सुत्ते भणितं	४	३३१५	जं सिलिपइ निदायति	२	११४८
जं जं तु अणुज्जायं	२	१४९७	जं होइ पगासमुहं	१	६६४
जं जं तु जग्गि कालग्गि	४	३८८५	जं होहिति बहुगाणं	४	४२२८
		टि० ३	जाइकुलरूवधणबल-	२	१७९७
जं जं सुयमएथो वा	१	७५१	जा ओ [जो आ] वणे वी य बहिं	४	३५०२
जं जीवजुयं भरणं	२	१७६३	जा खलु जहुत्तदोसे-	१	५९९
जं जो उ समावओ	६	६४२१	जागरणट्टाए तहिं	५	५५२३
जं तं दुसत्तगविहं	१	१०७	जागरह नरा ! णिच्चं	४	३३८२
जं तु न कड्ढह छेत्तुं	५	५९७०	जागरिया धम्मीणं	४	३३८६
जं तु निरंतर दणं	१	३००	जा गंठी ता पढमं	१	९५
जंते रसो गुळो वा	४	३६४८	जाणइ य पिहुजणो वि हु	१	३६
जं तेहिं अभिग्गहियं	५	५२३१	जाणह जेण हडो सो	४	४६३५
जं दव्वं घणमस्तिणं	५	५५०३	जाणं करेति एक्को	४	३९३८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जाणंतमजाणंता	४	४६५५	जावंतिया पगणिया	३	३१८४
जाणंतमजाणंते	४	४६८४	जा वि य ठियस्स चेद्वा	४	४४५५
जाणंता माहप्पं	५	५०४४	जा सम्मभाविआओ	२	१११६
जाणंता वि य इत्थि	३	२२८२	जा संजयणिद्धिद्वा	११	४२०६
जाणंति जिणा कज्जं	३	२३५६	जा सालंबण सेवा	६	६३४३
जाणंति तत्त्विह कुले	२	२०९२	जासि ण्णसि पुणो चेष्व	२	११५७
जाणंतिया अजाणंतिया	१	३६४			टि० २
जाणं तु आसमाई	२	८३०	जाहे वि य कालगया	४	३७४३
जाणं तु रहमाई	२	८३०	जिणकप्पिअभिग्गहिण्-	२	१६९२
		टि० १	जिणकप्पिण्ण पगयं	२	११७२
जाणामि दूमियं भे	३	२२२५	जिणकप्पिओ गीयत्थो	१	६९१
जाणाविण्ण कहं कण्णो	४	४६६०	जिणकप्पियपडिरूवी	२	१३५८
जा णिंति इति ता अच्छओ	६	६३८८	”	५	५०३५
जा णिंति इति तावऽच्छण्ण	६	६३८८	जिणकप्पे तं सुत्तं	४	४०६२
		टि० २	जिणलिंगमप्पडिहयं	४	४८०९
जा ताव ठवेमि चण्ण	१	५७८	जिण सुद्ध अहालंदे	२	११३१
जा तेयगं मरिंरं	३	२६८६	”	२	१२८३
जा द्दहिसरभिम गालिय-	४	३४७७	जिणा बारस्सुवाहं	४	३९६५
जा दुच्चरिमो त्ति ता होइ	४	४४९७	जित्तिण्णिदुवायकुमला	५	५५२२
जा फुमति भाणमेगो	६	६१४६	जिम्ही भवंति उदया	१	१२३
जा भुंजइ ता वेला	२	१७३०	जियपरिसो जियनिदो	१	२४२
जा जंगल त्ति ठवणा	१	७	जियसत्तुनरवरिंदस्स	५	५२५५
जायण निमंतणुवस्सय	४	४३५५	जियसत्त य णरवती	६	६१९८
जायन्ति सिण्हो पयं	५	५९९५	जीवं उद्विस्स कडं	२	१७७८
जायंते उ अपमस्थं	२	१९०१	जीवा अद्भुत्तिता	२	११४०
जा यावि चिट्ठा इरियाइआओ	४	३९२५	जीवाऽजीवसमुदओ	२	१०९५
जारिसण्णऽभिसत्तो	६	६१३२	जीवाऽजीवाभिगसो	१	४१२
जारिसग आयरक्खा	५	५०४५	जीवाऽजीवे न मुणइ	१	७१८
जारिस द्दवे इच्छह	२	१९८०	जीवा पुग्गल समया	३	२७२५
जारिसयं गेलन्नं	२	१९३२	जीवो अक्खो तं पइ	१	२५
जावइ काले वमहिं	५	५८७८	जीवो उ भावहत्थो	५	४८९६
जावइयं वा लब्भइ	२	१०७७	जीवो पमायबहुलो	२	१६५५
जावइया उस्सग्गा	१	३२२	जीहादोसलियत्ता	३	३१५६
जावइया रसिणीओ	२	१७५६	जुगलं गिलाणगं वा	६	६१९३
जाव गुरूण य तुब्भ य	२	१५०१	जुत्तपमाणस्सऽसती	४	४०२१
जाव न मंडलिवेला	२	१६८२	जुत्त विरयस्स सययं	२	११४६
जाव न मुक्को ता अण-	२	१९०५	जुत्तं सयं न दाउं	२	१९४१
जावंतिगाण लहुगा	३	३१८६	जुत्ती उ पत्थरायी	१	५२६
जावंतिया उ सेज्जा	१	५९६	जुत्तमण्णिं विहूणं	२	१४५९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जुबेहि खंडिण्हि य	६	६३६७	जेसि एसुवएसो	२	१८३७
जुवाणगा जे सविगारगा य	४	३५०६	जेसि चाऽयं गणे वासो	५	५७१७
जे उ अलक्खणजुत्ता	१	२२२	जे सुत्तगुणा खलु लक्ख-	२	१२२२
जे खलु अभाविया कु-	१	३६८	जे सुत्तगुणा भणिया	५	५१८६
जे खेतिया मो सि ण देति ठागं	४	४८५०	जेसु विहरंति तातो	५	५०१४
जे चित्तभित्तिलिहिया	१	८	जेहिं कया उ उवस्सय	२	१४९०
		टि० ४	"	२	१४९१
जे चित्तभित्तिविहिया	१	८	जेहिं कया पाहुडिया	२	१४९२
जे चेव कारणा सिक्क-	३	२८८७	"	२	१४९३
जे चेव दोल्लि पगता	४	४७८९	जे होति पगयमुद्धा	१	३६७
जे जम्मि उडम्मि कया	१	४४८	[जाओ [जो आ] वणे वी य बहिं	४	३५०२]
जे जम्मि जुगे पवरा	१	२०१	जो इत्थं भूतत्थो	५	५२२८
जे जह असोयवादी	४	४८२०	जोइस्सिय-भवण-वणयर-	२	पृष्ठ ३६९
जे जे दोसाययणा	२	१८६०			प्रक्षिप्तगाथा २
जेट्टजेण अकज्जं	६	६१५०	जोइस्सिय भवण वणयर	२	पृष्ठ ३६९
जेट्टो कणेट्टभज्जाप्	६	६२६१			प्रक्षिप्तगाथा ३
जेट्टो मज्झ य भाया	६	६०९७	जोइति पक्कं न उ पक्कलेणं	४	४४१०
जेण असुद्धा रसिणी	२	१७५९	जो उ उदिक्खे खीणे	१	१२९
जेण उ आयाणेहिं	२	१२८८	जो उ उवेहं कुजा	२	१९८३
जेण उ सिद्धं अत्थं	१	१७९	"	१	५०३७
जेण स्वयं करिस्सपति	५	४८९३	जो उ गुणो दोसकरो	४	४०५२
जेणऽधियं उणं वा	५	५५११	जो उज्जिओ आस्सि पभू व पुण्वं	४	३६१५
जेण विसिस्सह् रुवं	१	२५९	जो उत्तमेहिं पहओ	१	२४९
जेणोग्गहिओ अत्थो	४	४८७१	जो उ परं कंपतं	२	१३२०
जेणोग्गहिता वड्ढगा	४	४८६०	जो उ महाजणपिंडेण	४	३६००
जे ते देवेहिं कया	२	११८४	जो एतं न वि जाणइ	३	३२४४
जे पुण अभाविया ते	१	३४२	जो कण्णट्ठिति एयं	६	६४४०
जे पुण उज्जयचरणा	४	४४६१	जो खलु सतंतसिद्धो	१	१८१
जे पुण्वि उवकरणा	३	३०९८	जो गणहरो न याणति	३	३२४६
जे मज्झदेसे खलु देसगामा	३	३२५७	जोगमकाउमहागडे	१	६०७
जे मज्झदेसे खलु भिवस्सगामा	३	३२५७	जोगिदिग्धिं न तथा	२	१२८७
		टि० २	जोगवसहीइ असइं	२	२१०८
जे य दंसादओ पाणा	५	५९५८	जो चरमपोगले पुण	१	१३०
जे य पारंविद्या वुत्ता	६	६४१२	जो चंदणे कडुरसो	५	५९१५
जे रायसत्थकुसला	१	३८२	जो चेव गमो हेट्ठा	४	४३५६
जे लोगबेयसमएहिं	१	३८१	जो चेव बलीए गमो	१	५५८
जे वि अ न सव्वगंथेहिं	२	८३६	जो चेव य हरिणसुं	१	५०६
जे वि य पुण्वि निसि नि-	२	१३३३	जो जस्स उ उवसमई	३	२६९८
जेसि पवित्तितिवित्ती	१	८५	जो जस्स उ उवसमती	५	५७३३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जो जह कहेइ सुमिणं	१	२२३
जो जह व तह व लब्धं	६	६२०३
जो जहा वट्टए कालो	१	२९५
जो जहियं सो तत्तो	५	५५३९
जो जेण अणढभरथो	२	१३२९
जो जेण गुणेणऽहिओ	२	१७९८
जो जेण जमिम ठाणम्मि	५	५४९१
जो जेण पगारेणं	१	२६३
जो जेण विणा अरथो	१	२१
जो णाते कतो धम्मो	६	६३०८
जोणीसुबभण पेहण	५	५९५५
जोण्हामणीपदीवा	३	२८५८
जो तं जगप्पदीवेहिं	४	३६४१
जोतिसणिमिसमादी	४	३३३७
जो दग्गखेत्तकयकाल-	१	७९३
”	१	७९४
”	१	७९५
जो पुण उभयभवत्तो	५	५४८४
जो पुण कायवतीओ	४	४४५२
जो पुण जहत्थजुत्तो	१	१५
जो पुण तमेव मगं	२	१३२४
जो पुण तं अचलं वा	५	५८५४
		टि० २
जो पुण मोहेइ परं	२	१३२६
जो पुण सभोयणं तं	५	५८५४
जो पेह्लिओ परेणं	६	६२३३
जो मागहओ परथो	४	४०६७
जो य अणुवायळ्ळिओ	२	९४६
जोयणसयं तु गंता	२	९७३
जो रयणमणग्घेयं	६	६३४५
जो वा दुब्बलदेहो	३	३०१७
जो वा वि पेह्लतो तं	३	३०८८
		टि० ८
जो वि तिवत्थ दुवत्थो	४	३९८४
जो वि दक्खिणो हुज्जा	५	५९६२
जो वि पगासो बहुसो	२	१२२४
जो वि य तेसिं उवही	३	३०१३
जो वि य होतऽकंतो	५	५६४५
जो संजओ वि प्यासु	२	१२९४

बृ० २२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जो सो उवगरणगणो	३	२९०५
जो होइ पेह्लतो तं	३	३०८८
जोहो मुरुंढजहु	४	४१२१
	झ	
झाणट्टया भायणधोव-	१	६८०
झाणं नियमा चिंता	२	१६४१
झाणेण होइ लेसा	२	१६४०
झिज्झरिसुरभिपलंढे	२	८५१
झीमीभवंति उदया	१	१२३
	टि० ७	
	ट	
टिट्ठि त्ति नंदगोवस्स	१	७७
	ठ	
ठवणकुलाहं ठवेउं	४	३७२८
ठवणकुले व न साहइ	२	१४६६
ठवणाकप्पो दुविहो	६	६४४२
ठवणाघरम्मि लहुगो	५	५०८५
ठवियगसंछोभादी	२	१७८४
ठाइमठाई ओसरण	२	१७८३
ठाणट्टिहणाणसं	६	६३५४
ठाणपडिसेवणाप्	३	२४७०
ठाणस्स होति गमणं	६	६३५१
”	६	६३५२
ठाणं गमणाऽऽगमणं	२	१६०५
ठाणं वा ठायंती	४	३३७३
ठाणासईय बाहिं	३	२९४४
ठाणे नियमा रूवं	३	२५९४
ठाणे सरीर भासा	६	६३१९
ठायंते अणुणवणा	४	४७४३
ठितो जया खेत्तबहिं सगारो	४	३५७०
ठियकप्परिम दसविधे	६	६४४१
ठियगमियदिट्टऽदिट्टे-	४	४२३१
ठियमट्टियम्मि कण्णे	२	१४२१
	ड	
डगलससरवखकुडमुह-	४	४२६३
डज्झइ पंचमवेरो	३	२२६०
डज्झंतं तिंबुरुदारुयं	१	७६४
डहरस्सेमे दोसा	४	४०७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
इहरो अकुलीणो सति य	१	७७२
दोवेहिं च धरिसणा	४	४१२४
ढ		
दिङ्कुणपिसुगादि तर्हि	५	५३७६
ण		
ण उणिणयं पाठरते तु एकं	४	३६६९
ण गोयरो जेव य गोणिपाणं	४	४८६१
णणु सो चेव विसेसो	६	६२३२
ण तैसिं जायती विग्वं	६	६४६४
ण भूसणं भूसयते सरीरं	४	४११८
ण वि किंचि अणुणायं	४	३३३०
ण वि जोहसं ण गणियं	४	३३६५
णंतक असती राया	५	५५२०
णंतगवतगुलगोरस	४	४१९८
णंतपएसाणं पि य	१	पृष्ठ २४
णाऊण य वोच्छेदं	५	५४०४

[इत्यंतां “नाऊण य वोच्छेदं” इति गाथा
“नाऊण य वोच्छेयं” इति च गाथा]

णागा ! जलवासीया !	५	५७३९
णाणं तु अक्खरं जेण	१	७२
णाणाणत्तीए पुणो	२	११६८
णाभोग पमादेण व	४	४१३२
णासेति मुत्तिमगं	६	६३१८
णिगंथिषेळगहणं	४	४१८९
णिच्छयतो सव्वगुरुं	१	६५
णिच्छंति व मरुगादी	४	३६०७
णिज्जुत्ति मासकप्पेसु	६	६४८२
णिभये गाररथीणं	५	५६६०
णिरुवह्वं च खेमं च	५	४९६२
णीजेति पवेसेति व	५	५६०९
णेगंतिथं अणञ्जितियं	१	१०
णेगा इहिस्स गतो	४	४६९४
णेगेसु एगगहणं	४	३३१७
णेगेसु पिथापुत्ता	४	३५५६
णेगेहिं आणियाणं	४	४३१९
णेच्छंतमगीतं एत्तिणेव	४	३६४०
णोत्तरणे अभसट्ठी	५	५७६४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पहाणाइ समोसरणे	२	१२५१
[,,]	४	४७२६]
पहाणाऽणुजाणमाइसु	२	१७६९
पहाणादिसमोसरणे	४	४७२६
[,,]	२	१२५१]
त		
तइए वि होति जतणा	३	३१३२
तइओ एयमकिषं	२	१०१५
तइओ जावजीवं	२	१८३४
तइओ सति कधं जाणत्ति	६	६१५३
तइओ संजमभट्ठी	४	३७६५
तइयचउरथा कप्पा	६	६४८१
तइयस्स जावजीवं	२	१८३२
तइयस्स दोल्लि मोत्तुं	५	५१२०
तइयं पडुच्च भंगं	३	२१३०
तइयं भावतो भिक्खं	२	८६०
तइयाइ भिक्खचरिया	२	१३९७
तइयाए दो असुद्धा	५	५७९२
तइयादेसे भोत्तूण	३	२८६७
तओ पारंथिया वुत्ता	६	६४१०
तच्चित्ता तल्लेसा	३	२४५९
तज्जायजुत्तिलेवो	१	५२५
तज्जायमतज्जायं	४	३८७८
तट्ठाणं वा वुत्तं	६	६१६५
तण कट्ट नेह धणणे	५	५११७
तणगहण अगिगसेवण	२	९२०
तणगहणाऽऽरणतणा	५	५६६७
तणगहणे सुत्तिरेतर	२	९०३
तणडगळ्ळारमल्लग	४	३५३५
,,	४	४८४७
तणपणगम्मि वि दोसा	४	३८३२
तण विणण संजयट्ठा	१	६२५
तणुइकयम्मि पुव्वं	२	१३४७
तणुत्तिहा पच्छिहारी	३	२३४१
तणहाइओ गिक्काणो	४	३४२५
तत पाहयं विथं पि य	२	१७६५
ततियळताए गवेसी	५	५७९४
ततिया गवेसणाए	५	५७९६
तत्तऽरथमिते गंधे	५	५८४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तत्तो अणूण् कप्ये	६	६४६८	तम्भाविद्यं तं तु कुलं अदूरे	३	३२२१
तत्तो इरिथमपुंसा	१	४६६	तमतिमिरपडलभूतो	५	५५८१
तत्तो य ऊण् कप्ये	६	६४६७	तम्मि असाहीणे जेट्ट-	४	३५६४
तत्तो थ वग्नाणाओ	१	६६	तम्मि य अतिगतमिते	४	३६९७
तथ अकारण गमणं	४	३६८१	तम्मि मि सो चैव गमो	४	३९१९
तथ उ हिरण्णमाहं	३	२६५२	तम्मूल उवहिगहणं	२	९१९
तथयगहणं दुविहं	२	८९१	तम्हा अपरायसे	६	६३१०
तथ चउरंतमादी	३	२३०७	तम्हा उ अणेगंतो	४	४५८३
तथऽन्नतमो मुक्को	३	२१६९	तम्हा उ गेण्हियब्बं	४	४२५९
तथऽन्नतथ व दिवसं	४	३७५४	तम्हा उ जहिं गहितं	५	५२६९
तथ पवेसे ऊहुगा	५	५३७५	तम्हा उ निम्बिखविस्सं	१	२५३
तथ पुण होइ दब्बे	३	२१४६	तम्हा उ भिदियब्बं	४	३९२१
तथ भये जति एवं	४	४५२८	तम्हा उ विहरियब्बं	३	२७५१
तथ व अरित्त णंतो	३	३१६२	तम्हा खलु अब्बाले	१	५६६
तथ वि पढमं जं मीसु-	२	१०७८	तम्हा खलु दट्टव्वो	५	५८७२
तथ वि य होति दोसा	३	२१३१	तम्हा खलु पट्टवणं	५	५५७३
तथावायं दुविहं	१	४२०	तम्हा गुब्बरपुट्टं	२	१७३६
तथेगो उ नियत्तो	१	१०३	तम्हा ण सव्वजीवा	४	३९५०
तथेव अणुवसंते	३	२२२२	तम्हा तु ण गंतव्वं	५	५३०३
तथेव अन्नगामे	२	१९०२	तम्हा दुचक्कपतिणा	१	४९९
तथेव आणवावेह	३	३०३४	तम्हा न कहेयब्बं	१	७९०
तथेव गंतुकामा	५	५८३६	तम्हा पडिलेहिय साहि-	२	१५६४
तथेव भायणम्मी	५	५९०१	तम्हा पुंवि पडिलेहिऊण	२	१४५४
तथेव य निट्टवणं	२	९१७	तम्हा विविंन्वितव्वं	५	५८७७
तथेव य निम्माए	५	५४१८	तरच्छच्चम्मं अणिलामहूरस	४	३८१७
तथेव य पडिबंधो	३	२५०३	तरु गिरि नदी समुद्धो	३	२४२९
११	४	४११६	तरुणाहून्ने निच्चं	५	५२५६
तथेव य भोक्खामो	५	४९६६	तरुणादीए दट्टं	३	२३१८
तदभावे न दुमु त्ति य	१	३०८	तरुणा बाहिरभावं	२	१४५८
तदसति पुम्भुत्ताणं	४	४१९९	तरुणावेसिरिथविवाह-	४	३४९५
तदुमयकरिपय जुत्तो	१	४०९	तरुणीउ पिंढियाओ	२	१८४८
तदुमय सुत्तं पडिलेह-	२	१५४३	तरुणीण अभिह्वणे	२	२०८३
तद्व्वस्स हुगुंछण	६	६२५२	तरुणीण य पक्खेवो	५	४९५०
तद्विचसमक्खणम्मि	५	६०२६	तरुणीण य पव्वजा	४	४१६०
तद्विचसमक्खणेण उ	५	६०२८	तरुणी निप्फन्न परिवारा	४	४३४१
तद्विचसं पडिलेहा	१	५१९	तरुणे निप्फन्न परिवारे	४	४३३८
तद्विचसं विहए वा	२	१२६९	तरुणे मज्झिम धेरे	४	४६८१
तत्पुग्गियया भरहया	२	११९४	तरुणे वेस्तिथि विवाह	३	२३०४
तत्तमाच्चिचत्तु व गिलाणए वा	४	३४१७	तरुणे वेस्तिथीओ	३	२३२९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तल्लगहणाउ तल्लस्सा	२	८५६	तं छिंदओ होज सति तु दोसो	४	३९२९
तल नालिएर लउए	२	८५२	तं जाणगं होहि अजाणिगा हं	३	३२४९
तलिय पुडग वज्जे या	३	२८८३	तं तु न जुज्जइ जग्हा	२	१३६५
तलियाउ रत्तिगमणे	३	२८८४	तं तेण कूढं तहिगं च पत्ता	४	३६०६
तवगेल्लऽद्वाणे	५	५८१७	तं नरिथ गामनगरं	३	२२९०
तव छेवो लहु गुरुो	३	२४७९	तं पासिउं भावमुदिण्णकम्मा	४	४१०९
तवभावणणाणत्तं	२	१४२६	तं पि य चउडिव्हं राह-	३	२८४९
तवभावणाइ पंचि-	२	१३३२	तं पुण गग्गिज्ज दिवा	३	३०४२
तवसोसिय उव्वाया	२	१५५६	तं पुण चेह्यनासे	१	३८९
तवेण सत्तेण सुत्तेण	२	१३२८	तं पुण जहत्थनियत्तं	१	५६
तवो सो उ अणुणाओ	५	५९५७	तं पुण रळ्ळमुहं वा	३	२२९९
तसउदगवणे घट्टण	५	५६३२	तं पुण कूवं तिविहं	३	२४६७
तसपाणविराहणया	४	३८१०	तं पुण सुण्णारणो	६	६१७८
तस वीयग्गि वि विट्ठे	४	४०४२	तं पूयइत्ताण सुहासणरथं	५	५०४८
तसवीयरक्खणट्टा	२	१६६६	तं मणपज्जवनाणं	१	३५
तसवीयाइ व विट्ठे	१	६६७	तं वयणं सोऊणं	४	४७८१
तस्स जइं किइकम्मं	२	२०२१	”	४	४७८५
तस्स य भूततिगिच्छा	६	६२६२	तं वयणं हिय मधुरं	२	२०१०
तस्सऽसइ उडुवियडे	४	३५०८	तं वा अणकम्मंतो	२	१६६९
तस्संबंधि सुही वा	५	५५७४	तं वेल सारविती	२	१६९०
तस्सेव उ गामस्सा	२	११०२	तं सच्चित्तं दुविहं	२	९०८
तस्सेव य मग्गेणं	३	२९५३	तं सिव्वणीहि नाउं	३	३०३२
तह अन्नतिरिथगा वि य	४	४२५२	तं सोच्चा सो भगवं	४	३७९९
तह चेव अज्जा वा	३	२२३३	ता अच्छइ जा फिडिओ	२	१५९४
तह वि अडियस्स दाउं	४	४३२७	ताइं तणफलगाइं	२	२०३७
तह वि य अठायमाणे	२	२०८५	ताइं विरुवरूवाइं	४	३६६०
”	५	४८८१	ताणि वि उवस्सयग्गिंम	४	४१७६
”	६	६२०९	ता वेंति अग्ग पुण्णो	३	२२१२
तह समणसुबिहित्ताणं	५	४९३०	तारेह ताव मंते !	२	२००७
तह से कहिति जह होइ	२	१९५०	तालं तलो पलंबं	२	८५०
तहियं पुव्वं गंतुं	३	३१९४	तालायरे य धारे	४	४२६८
तहिं वच्चंते गुरुगा	५	५५८६	तावसखउरकठिणयं	१	३४५
तहिं सिक्कपहिं हिंडति	३	२८८६	तावोदगं तु उत्तिणं	५	५९०८
तं काउ कोइ न तरइ	५	५२७३	तावो भेदो अयसो	३	२७०८
तं काय परिचयइं	२	९३०	”	५	५७४१
तं चेव अभिहणेज्जा	२	९३५	तासिं कक्खंतरगुज्ज-	३	२२५७
तं चेव जिट्ठवेती	५	५५८३	तासिं कुचोरुज्जघणा-	३	२६५०
तं चेव जिट्ठवेइं	३	२४९९	तासेऊण अवहिए	४	३३८८
तं चेव पुव्वभणियं	४	४८२१	ताहे उव्वगराणिं	४	३३९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिक्खल्लुहाए पीढा	२	१६९४
तिक्खुत्तो सन्निखत्ते	६	६३९७
तिक्खुत्तो सक्खत्ते	४	३५५५
”	६	६३८०
तिगमाईया गच्छा	२	१६३०
तिगमावसंक्कणिज्जा	२	२०९०
तिगसंवच्छर तिग दुग	२	१९५४
ति च्चिय संचयदोसा	५	६०२०
तिट्ठाणे अवकमणं	५	५३६३
तिग्णि य अत्तट्टेती	४	४२२४
तिण्णेव य पच्छाया	४	४०८१
[”	४	३९६३]
तिण्ह वि कतरो गुरुतो	३	२५०९
तिण्ह वि कयरो गुरुओ	३	२५२९
तिण्हं एक्केण समं	२	१६१९
तिण्हाऽऽरेण समाणं	१	७८१
तिण्हेगयरे गमणे	३	३१२५
तित्तकहुओसहाइं	१	२८९
तित्ति त्ति नेदुगोवस्स	१	७७
		टि० ४
तिस्थकर पवयण सुते	५	४९७५
[”	५	५०६०]
तिस्थगरा जिण चउदस	२	१११४
तिस्थपणामं काउं	२	११९३
तिस्थयरनामगोयस्स	२	१७८०
तिस्थयरपढमस्तिस्सं	५	४९८४
तिस्थयर पवयण सुते	५	५०६०
[”	५	४९७५]
तिस्थयरस्स समीवे	२	१२१८
तिस्थविवड्डी य पमा-	५	५३३७
तिस्थंकरपडिक्कुट्टो	४	३५४०
”	६	६३७८
तिस्थाइसेससंजय	२	११८५
तिस्थाणुसज्जणाए	२	११४२
तिच्चि कस्सिणे जहण्णे	४	३९८६
तिच्चि विहत्थी चउरंगुलं	४	४०१३
तिच्छेव गच्छवासी	२	१४७२
तिच्छेव य चउगुलगा	२	१७६०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिच्छेव य पच्छागा	४	३९६३
[”	४	४०८१]
तिपयं जह ओवम्भे	१	३०४
तिपरिरयमणागाढे	४	३५५१
तिप्पभिह् अडंतीओ	२	२०९३
तिरिएसु वि एवं चिय	१	४२८
तिरियनिवारण अभिहणण	४	३३५४
तिरियमणुइस्थियातो	१	५९१
तिरियमणुयदेवीणं	३	२४३०
तिरियामरनरइत्थी	२	१११३
तिलुत्ततिभागमित्तो	५	५०३०
”	५	५१३०
तिविह निमित्तं एक्केण	२	१३१८
तिविह परिगह दब्बे	२	८९२
तिविहम्मि काल्ळेए	४	३९७३
तिविहं च अहाळंदं	४	३३०३
तिविहं च भवे वरथुं	२	८२७
तिविहं च होइ करणं	१	९४
तिविहं च होइ गहणं	४	४३३३
तिविहं च होइ पायं	४	४०२७
तिविहं च होति दुग्गं	६	६१८३
तिविहं च होति विसमं	६	६१८५
तिविहं होइ निमित्तं	२	१३१३
तिविहं होइ पुलागं	५	६०४८
तिविहाऽऽमयभेसज्जे	३	३०९५
तिविहा होइ निवण्णा	५	५२४६
तिविहित्थि तथ्य थेरिं	१	६३८
तिविहे परूवियम्मि	४	४०२८
तिविहे य उवस्सग्गे	६	६२६९
तिविहोच्चिय असतीए	४	३६७७
तिविहो बहुस्सुओ खलु	१	४०२
तिव्वकसायपरिणतो	५	४९९३
”	५	५००५
तिव्वकसायसमुदया	३	२६८३
तिव्वामिग्गहसंजुत्ता	५	५९६०
तिव्वे मंदे णातम-	४	३९३६
तिव्वेहि होति तिव्वो	४	३९३७
तिसमय तट्ठित्तिं वा	५	४८८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिसु छल्लहुगा छगुरु	५	५८४१
तिसु लहुओ गुरु एगो	५	५८४०
तिसु लहुओ तिसु लहुया	२	१५९३
तिहिंकरणमिम पसरथे	२	१५४५
तिहिं कारणेहिं अन्नं	५	५४९७
तिहिं थेरेहिं कयं जं	३	२८६०
तिंतिणिण् चळचिसे	१	७६२
तिंतिणिण् पुञ्च भणिते	६	६३३२
तिंतिणिया वि तदट्टा	६	६३४०
तीस दिणे आयरिण्	५	५७७७
तीसा य पण्णवीसा	६	६२३८
”	५	६०४२
तीसु वि दीवियकजा	५	५४९२
तुच्छत्तणेण गव्वो	६	६४००
तुच्छमवलंबमाणो	४	४५३१
तुच्छा गारवबहुला	१	१४६
तुच्छेण वि लोभिज्जह्	२	२०५४
तुम्भ च्चिय णीसाण्	४	४६८५
तुम्भट्टाण् कयमिणं	४	४०३६
तुम्भ वि पुण्णो कप्पो	३	२१३७
तुम्भे गिण्हह् भिवखं	३	२२१५
तुम्भे वि कहं विसुहे	४	४१८६
तुम्भे वि ताव मग्गह्	४	४६४५
तुमण् किर दहुरओ	६	६१४०
तुमण् समगं आमं	५	५१८९
तुम्हट्टाण् कयमिणं	४	४०३६
		टि० ३
तुम्ह य अम्ह य अट्टा	३	२९५५
तुरियगिलाणाहरणे	६	६३३८
तुरियं नाहिजंते	१	७१९
तुल्ल जहन्ना टाणा	२	१४३२
तुल्लम्मि अदत्तम्भी	३	२९१७
तुल्लम्मि वि अवराधे	५	४९७४
तुल्लम्मि वि अवराधे	५	५१२६
तुल्लहिंकरणा संखा	६	६१२९
तुल्ला खेव उ टाणा	१	७०७
तुल्ले छेयणभावे	१	८३
तुल्ले मेहुणभावे	३	२५१४
”	३	२५३३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तुल्ले वि समारंभे	२	१८२९
तुवरे फले व पत्ते	३	२९२२
”	३	३११७
तुसधन्नाहं जहियं	४	३३६४
तुस्तिणीण् चउगुरुगा	५	५९९२
तुस्तिणीण् हुंकारे	६	६१०५
तूरपह् दिंति मा ते	१	६४१
तूरह धम्मं काउं	४	४६७५
तूरवो व न पेहे	२	१४६९
तेह्च्छियस्स ह्च्छा-	२	१९६१
तेऊवाउविहुणा	५	५६५२
ते किसिया पप्सा	४	४५१२
ते खिसणापरद्धा	६	६०९३
ते गंतुमणा बाहिं	५	५७००
तेमिच्छ मते पुच्छा	१	३७६
ते गुरुलहुपजाया	१	६८
ते खेव तथ दोसा	३	२५२५
”	३	२५४२
ते खेव दाह्दडे	५	५९७५
ते खेव विवहुंता	१	२२९
ते खेव सर्वंटम्मि	५	५९७३
तेणट्टम्मि पसज्जण	३	२७७९
तेण परं आवायं	१	४६५
तेण परं चउगुरुगा	४	४१४४
तेण परं निच्छुमणा	२	१२७२
तेण परं पुरिसाणं	१	४६४
”	४	४८२३
तेणभय सावयभया	४	४३०५
तेण भयोदककजे	३	३०६०
तेणाऽऽरिक्खियसावय-	३	३२०९
तेणाऽऽलोग गिसिजा	४	३९०४
तेणा सावय मसगा	२	१४५५
”	३	२४४८
तेणिच्छिण् तस्स जहिं अगम्मा	३	३२३३
तेणियरं व सगारो	३	२३४७
तेणियं पड्डियं खेव	४	४४७३
तेणे देवमणुस्से	२	८८२
तेणेव साह्या मो	२	१९८२
तेणे सावय ओसह	१	७५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तेजोसु गिलद्वेषुं	४	३३८१
तेजोहि अगणिणा वा	४	३७४७
तेजोहिऽगणिणा वा	४	३७४७
		टि० १
ते तस्थ सणिबिद्वा	४	३३४१
ते तस्थ सन्निबिद्वा	४	३३७२
”	४	३४४९
”	४	३४६८
ते तिग्णि दोष्णी अहविकृतो उ	३	३२१९
ते दोऽबुवालभित्ता	५	५३७९
ते नक्खिवालिमुहवासि-	३	२३०९
ते निग्गया गुरुक्कुळा	५	५७०२
ते पत्त गुरुसगासं	२	१५२१
ते पुण भाणिजंते	५	५८६३
ते पुण होंति बुगादी	४	४१०४
तेमाल तामळितीय	४	३९१२
		टि० २
तेरिच्छगं पि तिविहं	३	२५३४
		टि० २
तेरिच्छं पि य तिविहं	३	२५३४
तेल्लोक्कदेवमहिता	६	६२००
तेल्लोक्कदेवमहिद्या	४	३७३७
तेल्लगुडखंडमच्छं-	४	३४८१
तेल्लुववृण षडावण	२	१९५२
ते वि असंसा लोगा	२	१४३३
ते वि य पुरिसा दुविहा	३	२५६२
तेसामभावा अहवा वि संका	३	३२०१
तेसि अवारणे लहुगा	४	३३५३
तेसि तस्थ ठिताणं	४	४२६५
तेसि पण्यहेउं	५	६०३८
ते सीधितुमारद्धा	३	२४६२
तेसु भणिण्हंतेसु य	४	३५८९
तेसु ठिप्सु पउत्थो	४	३३३९
तेसु सपरिग्गहेसुं	२	१०८७
तो कुळा उवभोगं	५	५८८८
तो पच्छिममि काले	२	१३६०
तोसळिप् वग्घरणा	४	३४४६
		थ
अद्धा निरोदधारा	२	१५७१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्धे गारव तेणिय	४	४४९५
थलकरणे वेमाणितो	५	५५५८
थल देउळिया ठाणं	४	३५४९
थलसंकमणे जयणा	५	५६५८
थलि गोणि सयं सुय भक्ख-	२	९९३
थंळिवाघाएणं	५	५५२८
थंळिस्स अलंमे	५	५९१८
थंळिहाण अनियमा	२	१७४१
थाइणि वलवा वरिसं	४	३९५९
थाणमि पुच्छियमिंमि	६	६०९५
थाणं च कालं च तहेव वस्थुं	४	४५६५
थीपळिबद्धे उवस्मए	२	२०७३
थी पंढे तिरिगीसु व	३	३२१०
थीपुरिसअणायारे	३	२३९४
थी पुरिस णालऽणाले	५	५२४९
थीपुरिसा जह उदयं	५	५१६९
थीपुरिसाण उ फामे	२	१७८६
थीपुरिसा पत्थेयं	५	५१७१
थी पुरिसो अ नपुंसो	२	२०९८
थुहमंगलमामंतण	२	१४६१
थुहमंगलमि गणिणा	४	४५०१
थूममह सद्धिसमणी	६	६२७५
थूलसुहुमेसु वुत्तं	४	४०५०
थूला वा सुहुमा वा	४	४०४९
थेराइप्सु अहवा	३	२५८१
थेराण सत्तरी खलु	६	६४३४
थेराणं नाणत्तं	२	१४४१
थेरादितिप् अहवा	३	२५८१
		टि० ४
थेरा परिच्छंति कधेसु तेसिं	४	४१६१
थेरा पुण जाणंती	५	६०३६
थेरी कौट्टादारे	२	२०९१
थेरी मज्झिम तरुणी	३	२६१०
थेरे व गिलणे वा	५	५९६७
थोवमि अभावमि य	५	५६७०
थोवं जति आवणणे	५	५५९०
थोवं पि धरेमाणी	६	६३०१
थोवं बहुमि पडियं	५	५९१२
थोवा वि हणंति खुहं	३	३०९४

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
शोभे घणे गंधजुते अभावे	३	३१६६	द्वन्वस्मि य भावस्मि य	४	४१९०
द			द्ववती द्व्वाहं	१	१८५
द्वगतीर चिट्टणादी	३	२३८४	द्ववसुयं पत्तगपुरथएसु	१	१७५
द्वगतीरे ता चिट्टे	५	५६६१	द्ववस्स उ अणुभोगो	१	१५३
द्वगदोद्धिगाह जं पुव्व-	१	६५८	द्ववं तु उण्हसीतं	५	५९०२
द्वगभाणूणे द्वहं	४	३४२८	द्ववं तु जाणियव्वं	४	३७७९
द्वगमेहुणसंकाए	३	२३९७	द्व्वाह उजिण्यं द्व्वओ	१	६११
द्वह निमंतण लुद्धो-	५	५०६९	द्व्वाह कमो चउहा	३	२७२४
द्वह पि णे न लब्भामो	१	५७२	द्व्वाहउक्कं वा	१	१३६
द्वह विउच्चियाओ	३	२३०६	द्व्वाहतिविहकसिणे	४	३८८९
द्वहण जिणवरणं	१	१०५	द्व्वाह द्व्व हीणा-	१	६५६
द्वहण तं विससणं	५	४९५१	द्व्वाहसन्निकरिसा	३	२१४७
द्वहण नडं काई	६	६२६५	द्व्वाहं अणुकूले	२	१३६६
द्वहण निह्वयवासं	२	२०७९	द्व्वाहं एक्केक्को	१	६७१
द्वहण य अणगारं	२	१४०२	द्व्वाण द्व्वभूओ	१	१८६
द्वहण य राहं	४	३७६२	द्व्वाणं अणुयोगो	१	१५७
द्वहण य सहकरणं	३	२४१४	द्व्वादिकसिणविसयं	१	३८
द्वहण वा मिलाणो	४	३३४४	द्व्वावह्माहंसुं	२	२११५
द्वहण वा नियत्तण	३	२३८८	द्व्वासन्नं अवणा-	१	४५०
द्वहं पुप्फगमिणे	४	४०२६	द्व्वे एगं पायं	४	४०६१
द्वहुर सुणए सप्पे	६	६१३४	द्व्वे छिणमच्छिणं	४	३६५३
द्वपेण जो उ दिक्खेति	६	६३११	द्व्वेण य आवेण य	२	१८५४
द्वमए वृभगे भट्टे	१	६३२	द्व्वेणं उहेसो	४	४२४३
द्वमए पमाणपुरिसे	२	१८२२	द्व्वेणिकं द्व्वं	१	१५४
द्वरहिंछिएव भाणं	५	५३१३	द्व्वेणोगं द्व्वं	१	१५४
द्वविउ त्ति ठिओ मेहो	१	३३६			टि० ३
		टि० ५	द्व्वे तणडगळाहं	२	१४९९
द्ववियट्टसंखडे वा	४	४७५०	द्व्वे तिविहं एग्गिदि-	१	६०४
द्व्वक्खएण पंतो	२	१५८८	”	१	६५१
द्व्वक्खएण लुद्धो	२	१५८८	द्व्वे तिविहं मादुक-	५	४८८४
		टीका पाठा०	द्व्वे नाणापुरिसे	१	१४२
द्व्व विस्ति खेत्त काले	५	५२१४	द्व्वे नियमा भावो	१	१६९
द्व्वप्पमाण अतिरेग	४	३९६१	द्व्वे पुण तल्लुद्धी	१	१४
”	४	३९९९	द्व्वे भवितो निव्वत्तिओ	२	११२७
द्व्वप्पमाण गणणा	२	१६११	द्व्वे भावऽविमुत्ती	४	३५४४
द्व्वस्मि उ अहिगरणं	३	२६८१	द्व्वे भावे य चळं	१	५०३
द्व्वस्मि ऊ उवस्सओ	४	३२९४	द्व्वे सच्चित्तमादी	३	२७२६
द्व्वस्मि मंभितो खल्लु	६	६३१६	द्व्वे सच्चित्तादी	५	४८८७
			द्व्वोवक्खरणेहा-	४	४२५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दस पयस्स य मज्झ य	६	६०७३
दसठाणठितो कप्पो	६	६३६३
दससु वि मूलाऽऽपरिण	५	५१६८
दहिभवयवो उ मंधू	२	१७०९
दहितेछाई भभयं	२	२०९५
दहितेछाई दग्धे	२	२०९५
		टि० ६
दंडपत्तिहारवज्जं	३	२९७७
दंतपुरे आहरणं	२	२०४३
दंतिक्कगोगतिल्लगुल-	३	३०७२
दंसणचरणा मूढस्स	२	९३२
दंसणनाणचरित्तं	४	४५५३
दंसण नाण चरित्ते	२	२११०
दंसण नाणे माता	३	२७८४
दंसणभित्ते पक्खो	५	५४३५
दंसणमोगाह ईहा	१	१३३
दंसणमोहे खीणे	१	१३१
दंसणम्मि य वंतम्मि	६	६४१४
दंसणवादे लहुमा	३	३१८९
दंसणसोही थिरकरण-	२	१२२६
दंसिय ङ्घिय गुरु सेसण	१	५१०
दाइयगणनोटीणं	४	४७६५
दाउं व उड्डुरुस्से	१	६२२
दाउं हिट्टा छारं	४	४५१७
दाऊण अन्नदग्धं	२	१८२६
दाऊण वंदणं मस्थ-	४	४४९३
दाऊणं वा गच्छह	२	१८८१
दाणे अभिगम सद्धे	२	१४८९
”	२	१५७९
”	२	१५८०
”	२	१५८१
दारहुयस्स तु असती	४	४८१५
दारमसुखं काउं	३	२६६७
दारस्स वा वि गहणं	३	२१२८
दारं ण उक्कंति न खज्जमार्णि	२	१३९२
		टि० २
दारं न होइ एत्तो	४	३३७५
दारं धाउं बाही	१	२१५
दारे भवंगुयम्मी	३	२३२७

पृ० २२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दारे भवंगुयम्मी	३	२३२८
दावहविभो गहचंचलो	१	७५२
दाहामो णं कस्सइ	३	२८२७
दाहामो सि य गुरुगा	२	१९४२
दाहिणकरेण कणं	४	४०४१
		टि० ३
दाहिणकरेण कोणं	१	६६६
”	४	४०४१
दिज्जंते वि तथाऽणि-	४	४६०१
दिज्जंतो वि न गहिओ	४	४६४२
दिट्टमदिट्टं विदेसथ	४	४७२९
दिट्टमदिट्टं च तथा	४	४४७४
दिट्टमदिट्टे विट्टं	१	६६१
दिट्टमुवस्सयगहणं	३	२२९६
दिट्टं सलोमे दोमा	४	३८३४
दिट्टं अदिट्टं इव महं जणेणं	४	४१०८
दिट्टं अन्नथ मए	३	२४३२
दिट्टं च परासुट्टं	४	३७९८
दिट्टं पत्तिहणेत्ता	४	४६४०
दिट्टंतो गुहासीहे	२	२११३
दिट्टंतो घडगारो	१	३०६
दिट्टंतो दुवक्खरए	४	४४३०
दिट्टंतो पुरिसपुरे	३	२२९१
दिट्टं वरथग्गहणं	४	४२३५
”	४	४३०८
दिट्टा अवाउडा हं	३	२२५६
दिट्टिनिवायाऽऽलावे	२	१३४६
दिट्टीसंबंधो वा	३	२२५३
दिट्टे संका भोइय	२	८६६
”	३	२१७५
”	६	६१७१
”	३	२१९२
दिट्टोभास पत्तिस्सुय	३	२१९२
दिणे दिणे दाहिसि थोव थोवं	३	३१९७
दित्तमदित्ता तिरिया	१	४२४
दिओ भवत्तिवहेणेव	४	४६२३
दियदिओ वि सच्चित्ते	३	३०४६
दिय राजो पच्चवाए	२	१४७६
दियराओ छहुगुरुगा	२	८७८
[”	५	५८५६]

शब्द	विभागः	शब्दाङ्कः	शब्द	विभागः	शब्दाङ्कः
द्विवरातो अष्ण गिण्हति	५	५८६०	दुग्धासे क्षीरवती	४	४३४६
द्विवरातो लहुगुरगा	५	५८५६	दुग्धरिमसुसे वुत्तं	६	६०६१
["]	२	८७८]	दुग्जणवज्जा साला	३	२६७५
द्विवसभो सपक्खे लहुगा	५	५९८०	दुग्गे मूठे वुग्गाहिप्	५	५२१३
द्विवसट्टिया वि रत्ति	३	२९३१	दुग्गह जभो एगस्सा	४	४२४९
द्विवसं पि ता ण कप्पइ	५	५९७८	दुग्गहऽट्टाप दुग्गह वि	५	५४९३
द्विवसेण पोरिसीप्	६	६२५१	दुग्गह वि तेत्ति गहणं	४	३९६०
द्विवसे दिवसे गहणं	५	६०२१	दुग्गहं अणाणुगुव्वी	१	२६६
द्विवसे दिवसे व दुल्लभे	४	३८१९	दुग्गि तिहत्थायामा	४	४०९०
द्विव्वेसु उत्तमो लाभो	३	२८३४	दुग्गि वि विसीयमाणे	५	५४५६
द्विव्वेहिं छंविओ हं	६	६०६२	दुग्गुदादि अद्धखल्ला	४	३८४९
द्विस अवरदक्खिणा दक्खि-	२	१५०६	दुग्गुदिलेहियवूसे	४	३८४३
"	५	५५०५	दुग्गुदिलेहियमादिसु	५	५७६३
द्विसिपवणगामसूरिय-	१	४५६	दुग्गुभिइ पिआ पुत्ता	४	३५५८
द्विसिबूठो पुग्वाऽवर	५	५२१६	दुग्गुभिइ उ अगम्मा	३	३२११
द्वितगपच्छिछाणं	२	१६५१	दुग्गुबलपुच्छेगयरे	३	२२३८
द्वित्ति वणीयाहारं	१	७५०	दुग्गुभूहमाईसु उ कारणेसुं	४	४१८३
दीणकलुणेहि जायति	६	६१४३	दुरतिकमं खु विधियं	४	४१३६
दीवा अन्नो दीवो	२	२११२	दुरहियविजो पञ्चत-	१	३७२
दीसति य पाडिरूवं	६	६१५४	दुरुहंत ओरुभंते	३	२६४४
दीहाहमाईसु उ विज्जवंचं	५	५६८१	दुल्लभदग्घं व सिया	४	३५५३
दीहाहयणे गमणं	५	५९९०	दुल्लभदग्घे वेसे	६	६२५३
दीहे ओसहभावित	५	५९८७	दुल्लभवरथे व सिया	४	४१६९
दीहे ओसहरचितं	५	५९८७	दुविकप्पं पज्जाए	५	४८८५
		टि० २	दुविधो उ परिष्ठाओ	५	५२०८
दुओणयं अहाजायं	४	४४७०	दुविधो य होइ दुट्ठो	५	४९७६
दुक्खं च भुंजंति सति द्वित्तेसु	४	३४९२	दुवियवुद्धिमलणं	४	४३९६
दुक्खं डिओ व निज्जइ	४	४३९२	दुविहकरणोचघाया	१	५८०
दुक्खं ति भुंजंति सति द्वित्तेसु	४	३४९२	दुविह चउठिवह छविवह	४	३५३२
		टि० १	दुविह निमित्ते लोभे	१	५३६
दुक्खं विसुवावेउं	२	२०७४	दुविहपमाणतिरेगे	३	२३६६
दुक्खेहि भरियताणं	६	६४०६	दुविहम्मि मेरवर्मि	३	३१३५
दुक्खेहिं भच्छियाणं	६	६४०६	दुविहं च फलसवयणं	६	६०९९
		टि० १	दुविहं च भावकम्मं	५	४८९८
दुग्गमादीसामणणे	४	४३११	दुविहं च भावकस्सिणं	४	३८८६
दुग्गसज्जगकिहकम्मस्स	४	४४६९	दुविहं च होइ वत्थं	३	२७९४
दुग्गुणो चपुग्गुणो वा	४	३९८१	दुविहं तु वक्कसिणं	४	३८८१
दुग्गट्टिप् वीरअहिट्टिप् वा	४	४८६४	दुविहं पि वेयणं ते	२	१६२९
दुग्गुदायं छंजंग-	३	२५९६	दुग्गिहाए वि चउगुरु	३	३१४४

गाथा
दुविहाओ भावणाओ
दुविहा गावमणाया
दुविहा य होइ दुही
दुविहा य होति सेजा

दुविहा य होति पाता
दुविहाऽवाता उ बिहे
दुविहा सामाचारी
दुविहा हवति सेजा
दुविहे किहकम्मर्मि
दुविहे गेलणम्मि
दुविहे गेलणम्मि
दुविहे गेलणम्मि

”
दुविहो भ होइ छेदो
दुविहो उ पंडओ खलु
दुविहो जाणमजाणी
दुविहो य मासकप्पो
दुविहो य होइ अग्गी
दुविहो य होइ जोई
दुविहो य होइ दीवो
दुविहो य होइ पंथो
दुविहो लिंग विहारे
दुविहो वसहीदोसो
दुविहो होति अन्धेळो
दुविहो वडुगिणसण्णा
दुस्सज्जप्पो तिबिहो
दुस्संचर बहुपाणादि
दुहतो थोवं एक्केए-
बूहजंता दुविधा
दूमिय भूमिय वासिय
दूरम्मि दिट्ठि लहुओ
दूरम्मि दिट्ठे लहुओ
दूरागयमुट्टेउं
दूरेण संजइओ
दूरे तस्स तिगिच्छी
दूरे मज्झ परिजगो
दूरे व अन्नगामो
दूस्सियवेओ दूस्सिय

विभागः गाथाः
२ १२९१
४ ४१३४
५ ५०१९
१ ५४१
टि० १
१ ४८८
३ ३१३९
१ ७७७
१ ५४१
४ ४५४१
६ ६३७९
६ ६३९६
४ ३५५०
४ ३६३८
१ ७१०
५ ५१४९
५ ५१७६
६ ६४३१
३ २१४५
४ ३४३३
४ ३४६१
३ ३०५१
१ ७५७
५ ४९१३
६ ६३६५
४ ४१३९
५ ५२१२
३ २७४८
५ ५९१०
५ ५८२४
१ ५८४
३ २१७४
३ २१९८
४ ४४३८
३ २१६३
२ ११५१
५ ५७०७
३ २९२८
५ ५१५०

गाथा
देउळियअणुणवणा
देवाणुविति भत्ती
देवा हु णे पसन्ना
देविदरायउग्गह
देविदरायगहवह-
देवे य इतिधरूवं
देवेहिं भेसिओ वि य
देसकडा मज्झपदा
देसकहापरिकहणे
”
देसकलजाइरूवी
देसग्गहणे वीएहि
देसिय राइय पक्खिय
देसिय वाणिय लोभा
देसिल्लंगं वज्जुयं मणुवं
देसी गिलाण जावो-
”
देसीभासाइ कयं
देसीभासाए कयं
देसीभासाय कयं
देसो व सोवसरगो
”
देहवळं खलु विरियं
देहस्स तु दोवळं
देहऽहिओ गणणेक्को
देहे अभिवहुंते
देहेण वा बिस्सुवो
देहोवहीण डाहो
देहोवहीतेणगसावतेहिं
दोवं पि उग्गहो ति य
दोषेण भागतो खंदएण
दो जोयणाई गंतुं
दोणिय य दिवहुखेत्ते
दोणिय वि बयंति पंथं
दोणइ वि कत्तो गुरुओ
दोणइ वि भियत्त गमणं
दोणइ उवदि वसंती
दोणइ उवदि वसंती
दोणइ पि अ जुयलाणं

विभागः गाथाः
२ १४९६
२ १२१०
२ १९८१
४ ४७८४
१ ६६९
५ ५६८८
२ १३३९
२ १७६२
३ २६९७
५ ५७३१
१ २४१
४ ३३२२
४ ४४६७
३ २८२६
४ ३९९८
४ ३९१०
४ ३९११
४ ३३०४
४ ३४३१
४ ३४५९
२ ९३७
२ ९४२
४ ३९४८
५ ५६०४
३ २३७७
१ २२७
६ ६१५८
४ ३४७४
३ ३२५८
३ २८११
३ ३२७२
५ ५६५७
५ ५५६७
५ ५३५२
५ ५८०१
३ ३०८६
२ २१०५
२ २०४६
१ ६४०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दोणहेगयरं नट्टं	४	४६१५
दो थेरि तरुणि थेरी	२	२०८७
दो दक्खिणावहा तु	४	३८९२
दोस्सि अणुच्चायाओ	२	१६९७
दोस्सि उ पमज्जणाओ	३	२७४६
दोस्सि वि अनालबद्धा उ	५	५२४७
दोस्सि वि दाउं गमणं	२	२०१७
दोस्सि वि समागया स-	३	३०८७
दोस्सि वि ससंजईया	३	२२१८
दोस्सि वि सहू भवंती	४	३७६८
दो मासे एसणाए	५	५४४३
दोरेहि व वज्जेहि व	४	३८६९
दोसं हंतूण गुणं	६	६४२९
दोसा खलु अलियाई	१	२८३
दो सागरा उ पढमो	१	६८२
दोसा जेण निरुभंति	४	३३३१
दोसाणं परिहारो	१	४७६
दोसा तु जे होंति तवस्सिणीणं	४	३८२०
दो साभरगा दीवि-	४	३८९१
दोसा वा के तस्सा	४	३५२०
दोसाऽसति मज्झिमगा	६	६४३५
दोसु वि अलद्धि कण्णे	३	२६१३
दोसु वि अब्बोच्छिण्णे	४	३५६८
दोसु वि परिणमहू मई	१	७९७
दोसे खेव विमग्गाह	३	३१७६
दोसेहिं एत्तिएहिं	३	३१७३
दोहि वि अरहिय रहिए	३	२२५४
दोहि वि गुरुगा एते	४	४४२४
दोहि वि पक्खेहिं सुसं-	३	२४३८
दोहि वि रहिय सकामं	३	२२४९
ध		
धणियसरिसं तु कम्मं	३	२६९१
धम्मकह महिद्धीए	५	५६९१
धम्मकहा खुण्णेहि व	३	३०२१
धम्मकहा पाठिज्जति	५	५१८२
धम्मकहासुणणाए	३	२२६४
धम्मस्स मूलं विणयं वयंति	४	४४४१
धम्मं कहेहू जत्स उ	४	४५९६
धम्मोण उ पडिबज्जह	२	१४२२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
धम्मोदणुण खवं	२	१२०१
धारणया उ अभोगो	३	२३६७
”	३	२३७२
धारोदणु महासलिल-	४	३४२२
धावंतो उन्वाओ	१	३२०
धिहूधणियबद्धकच्छो	२	१३५६
धिहूबलजुत्तो वि मुणी	४	३७८३
धिहूबलपुरस्सराओ	२	१३५७
धिहूसंघयणादीणं	४	४४९८
धिहू सारीरा सत्ती	२	९५६
धित्तिबलिया तवसूरा	६	६४८४
धिद्धिक्कतो य हाहक्कतो	४	४१२६
धियसंघयणे तुल्ला	१	२०३
धी मुद्धितो दुरप्पा	२	८९८
धीरपुरिसपक्कत्तो	२	१४४८
धुवणाऽधुवणे दोसा	४	४०१२
”	५	६०२७
धूमनिमित्तं नाणं	१	२८
धूमादी बाहिरतो	५	५२१५
धोयस्स व रत्तस्स व	३	२९७८
न		
नहूपूरेण व वसही	४	३७३४
नउईसयाउगो वा	३	२६२३
न करिंति आगमं ते	२	१४२०
न केवलं जा उ विहम्मिआ सत्ती	४	४११७
नक्खत्तो खलु मासो	२	११२८
नक्खेणावि हु छिज्जह	२	९४५
नगराहू निरुद्ध घरे	१	६७८
न चित्तकम्मस्स विसेसमंधो	३	३२५३
नच्चा नरवहूणो सत्त-	२	११२५
नज्जह अणेण अरथो	४	४५७७
नज्जंतमणज्जंते	५	५१४२
नट्टं होहू अणीयं	३	२४५३
न ठविज्जई वणुसुं	५	५१३८
नटपेच्छं दट्टुणं	५	५३५२
नडमाई पिच्छंतो	२	१६००
नणु वड्ढोमोयरिया	४	४०६३
न तरिज्जा जति तिण्णिण उ	१	५१४
न तस्स वरथाहूसु कोहू संगो	४	३९९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नरिथ भगीतरथो वा	४	३३१३
नरिथ अनिदाणभो होइ	२	१०४९
नरिथ कहालन्दी मे	१	५७१
नरिथ खलु अपच्छिती	३	२४८६
नरिथ घरे जिणवत्तो	२	८१९
नरिथ पवत्तणदोसो	३	३१८०
नरिथ य मामागाहं	२	२०९६
नरथेरथ करो नगरं	२	१०८९
नदिकोप्पर वरणेण व	५	५६४३
नदि पइ जर वरथ जले	१	९६
नदिपूरएण वसही	४	३७३४
		दि० १
न पारदोष्ठा गरिहा व लोए	४	३९०५
नमणं पुब्बभासा	२	२०१६
न मिलंति लिगकजे	२	१८१३
न य अपपासागतं	२	१२४९
न य कथइ निम्मातो	१	३७१
नयणे दिट्ठे गहिए	२	२०४१
नयणे दिट्ठे सिट्ठे	२	२०३९
नयणे पूरे दिट्ठे	३	२३८५
न य बंधहेउविगलत्त-	६	६२२७
न लभइ स्वरेहिं निहं	४	३९१५
न वओ इत्थ पमाणं	२	२१००
नवदसच्चउदसओही-	५	६०३७
नवधम्मस्स हि पाएण	५	५७१८
नवधम्माण थिरत्तं	२	१७९३
नव पेहातो अदिट्ठे	५	५८८२
नवभाणकए वरथे	३	२८३१
नवमे न याणइ किंची	३	२२६१
न वि इंदियाहं उवलदि-	१	२७
न वि एयं तं वरथं	४	४१७४
न वि कुप्पस्ति न पसीयस्ति	४	४४८७
न वि को वि कंचि पुच्छति	४	४८२६
न वि खाइयं न वि वहं	९	९८८
न वि छ म्महच्चवा नेव	२	१०४६
न वि जाणामो निमित्तं	३	२८०५
न वि ते कहंति असुगो	५	५९९४
न वि य समत्थो सब्बो	४	३७८७
न वि य हु होयणवस्था	१	२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
न वि लडभई पवेसो	३	३१९८
न वि वच्छएसु सज्जंति	२	२१९०
न विविस्ता जत्थ मुणी	३	२९८०
नहदंतादिभणंतर	५	४९०१
न हि जो घडं वियाणइ	१	१६
न हु ते संजमहेउं	४	४५२९
न हु होइ सोइयव्वो	४	३७३९
न हु होति सोतियव्वो	६	६२०२
नंदंति जेण तवसंजमेसु	३	२९२०
नंदि चउकं दव्वे	१	२४
		दि० ४
नंदी चतुक्क दव्वे	१	२४
नंदीदूरं पुण्णस्स	२	१५४९
”	२	१५६७
”	२	१९२३
नंदी मंगलहेउं	१	४
नंदी य मंगलट्टा	१	३
नाउमगीयं बलिणं	३	२९६२
नाऊण किंचि अन्नस्स	१	३७०
नाऊण तस्स भावं	४	४७८२
”	५	५३३१
नाऊण य अइगमणं	२	१८०२
नाऊण य माणुस्सं	४	३७६३
नाऊण य वोच्छेवं	५	५०८३
”	५	५१०२
”	५	५४०३
नाऊण य वोच्छेयं	५	५३८३
नाऊण या परीसं	४	४१६५
नाओ मि त्ति पणासइ	५	५१४३
नागरगो संवट्ठो	४	४८७६
नागा जलवासीया	३	२७०६
नागाढं पउणिस्सइ	४	४७१३
नाणट्ट दंसणट्टा	३	२८७९
”	३	२९७३
”	३	३००४
नाणदंसणसंपन्ना	१	३९६
नाणमिम तिणिण पक्खा	५	५३९७
नाणस्स केवलीणं	२	१३०२
नाणस्स होइ भागी	५	५७१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जाणाह् अदूर्सितो	२	१३२२	नामं ठवणा भिन्नं	२	८५८
जाणाह्तिगस्सऽट्टा	२	९५४	नामं ठवणा वत्थं	१	६०३
जाणाह्तिगं मुत्तुं	४	४४८३	नामं ठवणा हत्थो	५	४८९५
जाणाह् तिट्ठणा	१	६९८	नामिज्जह् थोवेणं	४	४१५५
जाणादि तिहा मग्गं	२	१३२३	नामे छथिवह् कप्पो	१	२७३
जाणादिसागघाणं	२	१०९३	नायगमणायगा पुण	४	४७०९
जाणादी दूर्सेतो	२	१३२२	नायज्जयणाहरणा	१	२०४
		टि० २	नालस्सेण समं सुक्खं	४	३३८५
जाणादेसीकुसलो	२	१२२९	नाव थल्ल लेवहेट्ठा	५	५६५६
जाणुज्जोया साहू	४	३४५३	नावन्निभो डग्गहणंतओ	४	४०८४
जाणेण दंसणेण य	१	३९८	नावाए उवक्कमणं	१	२६०
जाणेण सव्वभावा	२	११६६	नावितसाधुपदोसो	५	५६२४
जाणे वंसण चरणे	४	४७३३	नासत्ते नातिवूरे	२	२०६०
जाणे महकप्पमुत्तं	५	५४७२	नाहं विदेसयाऽऽहरण-	६	६३०२
जातिक्कमनी भाणं	५	५८१४	निहयाहं सुरकोए	२	१७७७
जाभिप्पायं गिण्हस्ति	१	८०१	निउणे निउणं अत्थं	१	२३०
जाम निवाठवसग्गं	१	३२५	निउणो खल्लु सुत्तथो	४	३३३३
जामसुयं ठवणसुयं	१	२५५	निउत्ता अमित्तानं	१	२३५
जामं ठवणपल्लवं	२	८४९	निउत्तो उमओकालं	१	२४०
जामं ठवणा आमं	२	८३९	निक्कारणगमणम्मि	३	२७५८
जामं ठवणा कम्मं	५	४८९७	"	४	३६८७
जामं ठवणागामो	२	१०९४	निक्कारणपडिसेवी	५	६०३३
जामं ठवणा तालो	२	८४७	निक्कारणमविहीए	४	३६९०
		टि० १	निक्कारणम्मि एए	४	४०४७
जामं ठवणा वुडिए	१	५	निक्कारणम्मि एवं	४	३३६६
"	१	१५१	निक्कारणम्मि गुरुगा	४	३६९२
"	१	६५०	निक्कारणम्मि दोसा	४	३३६२
"	२	८४७	निक्कारणम्मि नामं	१	७३१
"	२	११२१	निक्कारणिगाऽणुवदे-	५	५८२६
"	२	११२६	निक्कारणिमिं चमठण	४	३७८६
"	३	२५८४	निक्कारणे विषीय वि	४	३७१८
"	३	२६८०	"	४	३७१६
"	३	२७१९	निक्खमण पिड्ढियाणं	३	३२२८
"	३	२७६२	निक्खमणे य पवेसे	२	१२३६
"	३	३२६३	निक्खमपवेसवज्जण	४	३३७१
"	४	३२९३	निक्खेवा य निरुत्ताणि	१	२०२
"	५	४८८३	निक्खेवेगट्ट निरुत्त	१	१४९
"	५	४८८६	निक्खेवो तहयाए	२	१६७०
"			निक्खेवो वासो ति य	१	१५०
जामं ठवणा पक्कं	२	१०३४			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निष्केशो होइ तिहा	१	२७१	निष्ठियकडं च उक्तो-	४	३६५७
निगमं नेगमवगो	२	१०९१	निष्हयसंसग्गीए	५	५४३३
निगमगाइ बहि टिए	४	३५६९	निष्हवणे निष्हवणे	६	६०६९
निगमणम्मि उ पुच्छा	२	१४५०	निदरिसणं अघडोऽयं	२	८१७
निगमणं च अमच्छे	३	२२९३	निदं न विदामिह उचचरेणं	४	४४०९
निगमणं तह चेवा	५	४९२८	निहापमायमाहसु	२	१२६७
निगमणे चउभंगो	२	१८८२	निहाविगहापरिवजि-	१	८०३
निगमणे बहुभंडो	४	४२२६	निहिट्टमणिहिट्टं	४	४६९५
निगय पुणो वि गिण्हे	२	१८५९	निहिट्ट सच्चि अङ्गुव-	४	४६९७
निगंयदारपिहणे	३	२३५३	निहिट्टे अस्सणी	४	४६९९
निगंथाण सलोमं	४	३८२१	निहोस सदासे वा	३	२४२८
निगंथाणं पडमं	१	४३१	निहोसं सारवंतं च	१	२८२
निगंथिवत्थगहणे	३	२८१५	निहोसा भादिण्णा	३	३१८३
निगंथीण भगिण्हणे	४	४१०५	निद्धमनिद्धं निद्धं	२	१७३४
निगंथीणं गणहर-	२	२०४८	निद्धं महुरं च भत्तं	६	६२१६
निगंथीणं भिज्जं	२	१०५९	निद्धं भुत्ता उववासि-	५	५९९१
निगंथी थी गुरुगा	५	५२४०	निद्धे दवे पणीए	५	६००७
निगंथो गगहधरणे	४	४१०१	”	५	६०१९
निगंथो निगंथि	५	५२३९	निप्पच्चवाय संबंधि	२	२०७०
निगंथं न वि वायइ	३	२२२६	निप्पच्चिकम्मसरीरा	२	१४२४
निगंथो उग्गालो	५	५८५०	निप्पत्तिं कुणमाणा	२	१४४७
निरओलियं च पल्लं	४	३३९९	निप्पावकोइवाइणि	१	८०२
निच्चनियंसण मज्जण	१	६४४	निप्पावचणकमाई	२	१३६३
निच्चनियंसणियं ति य	१	६४५	निप्पावाइ धन्ना	५	८०४९
निच्चं पि दव्वकरणं	३	२४६१	निबबंधनिमंनेते	४	३६३९
निच्चं विग्गहसीलो	२	१३१६	निबभयया य सिणेहो	३	२१७२
		टि० १	निस्सवणं पासाए	४	४७६९
निच्चं वुग्गहसीलो	२	१३१६	निग्गमा घर वइ थूभिय	२	११११
निच्चेल सचेले वा	२	१३७६	नियएहिं ओसहेहिं	२	१९३१
निच्चकभओ दुक्केयं	४	४५०६	नियणाइलुणमहण	३	२१५५
निच्चिण्णा तुज्ज घरे	६	६२९४	नियताऽनियता भिक्खा-	२	१६३३
निच्चिण्यमुत्त निरुत्तं	१	१८८	नियमा सचेल इत्थी	४	४१४८
निच्चुभई सत्थाओ	५	५१८२	नियमा सुयं तु जीवो	१	१३९
निच्चूढ पवुट्टा सा	४	४१३३	नियमा होइ सतिस्थे	२	१४१९
		टि० ३	निययं व भणिययं वा	४	३५६७
निज्जंतं मोत्तुणं	४	३५८०	निरवयवो न हु सक्को	१	२१३
निज्जंताऽऽणिज्जंता	४	४६२१	निरुत्तरस विकडुभोगो	२	१०१०
निज्जूढ पवुट्टा सा	४	४१३३	निरुत्तरहयजोणिथीणं	५	४९५३
निज्जुबो मि गरीसर	५	५०५१	निरुत्तरहय किंगमेदे	६	६३७२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निहोमसहोमऽत्रिणे	२	१०४८	नेपाल तामलितीय	४	३९१२
निवघल्लह बहुपक्खमि	५	५१८८			टि० २
निवसरिसो आयरितो	४	४५१९	नेमालि तामलितीय	४	३९१२
निवेशण वाङ्ग साही	२	८६९	नेरुत्तियाहं तस्स उ	१	३११
निव्वत्तणा य संजोयणा	४	३९४७	नेवाऽऽसी न भविस्सह	२	८२१
निव्विसड त्ति य पढमो	३	३१२१	नेहामु त्ति य दोसा	२	१५६१
निव्वीह्य एव्हया	२	२०७८	नेहि जितो मि त्ति अहं	१	३५८
निव्वेद पुच्छित्तमि	६	६११३	नो कप्पह जागरिया	३	२४२७
निसि पढमपोरिसुडभव-	५	४९३२	नो कप्पति व अभिन्नं	४	३३२०
निसिभोयणं तु पगतं	५	५८२९	नोकारो खलु देसं	२	८०७
निस्सकडमनिसे वा	२	१८०४	नोल्लेऊण ण सक्खा	४	३७०१
निस्सकडे डाह गुरु	२	१८०५	नोवयणामं तुविहं	२	८४५
निस्सत्तस्स उ लोपु	५	५६७१	नोसप्पिणितस्सप्पे	२	१४१७
निस्स त्ति अहपसंगेण	३	२४४९			
निस्संक्रमणुदितोऽति-	५	५८०८	प		
निस्संक्रियं च काहिह	२	१७९६	पह्विणमल्लभमाणे	३	२८७३
निस्संचया उ समणा	५	५२६६	पउणम्मि य पच्छित्तं	२	१९७१
निस्साणपदं पीहह	१	७७१	पउमसर वियरगो वा	३	२२७८
निस्साधारण खेत्ते	४	४३१०	पउमसरो विरगो वा	३	२२७८
निंता न पमजंती	४	३४५२			टि० १
निंतेहिं तिण्णि सीहा	३	२९६६	पउमुप्पले अकुसलं	४	४०२५
नीउष्ठा उच्चवरी	३	२६६२	पउमुप्पले माउल्लिगे	२	१०२९
नीएहिं उ भविदिच्चं	५	५०९८	पउरणपाणगमणे	४	४८२७
नीयल्लगुहि तेण व	६	६२९६	पउरञ्जपाण पढमा	२	१५०७
नीयल्लगाण तस्स व	६	६२९५	पक्कणकुले वसंतो	४	४५२३
नीयं द्दट्टण बहिं	३	३०१०	पक्के भिज्जाऽभिक्के	२	१०३६
नीयं पि मे ण घेच्छति	४	३६३३	पक्खीव पत्तसहिओ	२	१३७४
नीया व केहं तु विरुवरुवं	५	५३३३	पगाहं पेलवसत्ता	३	२८१८
नीरोगेण सिबेण य	४	४६५२	पगयम्मि पणवेसा	६	६२५४
नीलकंबलमादी तु	४	३९१४	पगयं उवस्सएहिं	४	३४०२
नीसट्टमसंसट्टो	४	३५९७	पगरणओ पुण सुत्तं	१	३१८
नीसट्टेसु उवेहं	४	३३७९	पच्चक्ख परोक्खं वा	१	३९
नीहडसागरिपिंडस्स	४	३६१६	पच्चक्खेण परोक्खं	२	१७७०
नीहम्मियम्मि पूरति	१	३८०	पच्चंत तावसीओ	२	१४५६
नूणं न तं वट्टहं जं पुरा भे	३	२२२१	पच्चंतमिलक्खेसुं	२	२००५
नूणं से जाणंति कुलं व गोत्तं	४	३५९०	पच्चोनियत्तपुट्टा	४	४७५९
नेच्छंति भवं समणा	६	६३४८	पच्चोरुहणट्टा खाणु-	१	१०१
नेच्छंतेण व भजे	४	४७७५	पच्छण पुव्वभणियं	४	४८२४
			पच्छन्न असति निणहग	४	४८१८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पच्छन्नासति बहिया	४	४८०४	पडिलंबणा पलंबं	२	८०८
पच्छाकडाह जयणा	२	१९४५	पडिलाभणाऽट्टमर्मि	५	४९३४
पच्छाकडे य सञ्जी	२	१९२६	पडिलाभणा उ सञ्जी	५	४९३७
पच्छित्त पण जहणं	४	४०४३	पडिलाभणा बहुविहा	५	५२७१
पच्छित्तपरूवणता	५	५२६८	पडिलेहण निक्खमणे	२	१६५८
पच्छित्तमणंतरियं	५	५०५८	पडिलेहण संथारग	२	१५७४
पच्छित्तमेव पगतं	५	५५९४	पडिलेहणा उ काले	२	१६६०
पच्छित्तं हित्तिरिओ	६	६२८१	पडिलेहणा दिसा णं-	५	५५००
पच्छित्तं खु वहिजह	२	१०१६	पडिलेह दियतुअट्टण	५	५४५४
पज्जव पुम्बुद्धिटा	१	२६८	पडिलेह पोरुसीओ	२	१९०३
पजायजाईसुततो य बुद्धा	४	४४३६	पडिलेहंत श्रिय बें-	२	१५४४
पजोए णरसीहे	४	४२२०	पडिलेहा पलिमंथो	४	३८७७
पजोसवणाकप्पो	६	६४३२	पडिलेहियं च खित्तं	२	२०६९
पट्टऽद्धोरुय चलणी	४	४११९	पडिलेहियं च खेतं	२	१५०५
पट्ट सुवझे मलए	४	३६६२	”	२	१५११
पट्टो वि होइ एक्को	४	४०८५	”	३	३१७८
पट्टीवंसो दो धारणाउ	१	५८२	पडिलेहोभयमंडलि	३	२३७९
पडणं अवंगुतम्मि	४	४०७१	पडिवक्खेणं जोगो	४	३८०२
पडिकंते पुण मूलं	५	५७७२	पडिवजमाणगा वा	२	१४४४
पडिकुट्ट देस कारण	३	२८८१	पडिवजमाण भूया	२	१४३७
पडिगमणमन्नतिरिथग	२	१०५४	”	२	१६४७
”	३	२६०३	पडिवत्तिकुसल अजा	३	३२३७
पडिचरिहामि गिलानं	२	१८७८	पडिवन्ना जिणिंदस्स	६	६४५३
पडिजमंति गिलानं	४	४३०४	पडिवेसिग एक्कघरे	५	४९१६
पडिजमिया य खिप्पं	४	३७८५	पडिसहगस्स सरिसं	१	१९६
पडिणीय णिबे णंते	४	४५६३	पडिसामियं तु अच्छइ	४	४३५९
पडिणीय तेण सावय	३	२३५८	पडिसिद्ध त्ति तिगिच्छा	२	९४७
पडिणीय मेच्छ मालव	४	३७५६	पडिसिद्धविवक्खेसुं	३	२३२६
पडिपहनियत्तमाणम्मि	३	२३८९	पडिसिद्धं खलु कसिणं	४	३८७९
पडिपुच्छं वायणं चेव	६	६४७१	पडिसिद्धा खलु लीला	२	९८२
पडिपुण्णा पडुकारा	४	४१९६	पडिसेधे पडिसेधो	५	५५६८
पडिवद्धा हभरे वि य	२	१४४०	पडिसेवणअणवट्टो	५	५०६२
पडिवद्धे को दोसो	२	२०१४	पडिसेवणपारंची	५	४९८५
पडिमाए क्षामियाए	४	३४६५	पडिसेवणाए एवं	३	२४८२
पडिमाए पाउता वा	६	६३७०	”	३	२५२४
पडिमाक्षामण ओरुभण	४	३४६९	”	३	२५४१
पडियरिउं सीहेणं	१	७२२	पडिसेवंतस्स तहिं	५	४९५८
पडियं परहुट्टं वा	४	३७२५	पडिसेह अजयणाए	२	१९४३
पडिरूववयथाया	५	५७०८	पडिसेह अळंमे वा	३	२८९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पडिसेहगस्स लहुगा	५	५३६७	पडमाए पोरिस्तीए	५	४९३१
पडिसेहण णिच्छुभणं	३	३०८९	पडमाए बितियाए	५	५७९९
पडिसेहणा खरंटाण	२	८९६	पडमासह अमणुणणे-	४	४८२२
पडिसेहम्मि उ छळं	२	८१४	पडमासति वाचाए	१	४६३
पडिसेहिअवच्छंते	४	४६६२	पडमिल्लुगततियाणं	५	५९१९
पडिसेहेण व लद्धो	४	४६२२	पडमिल्लुगस्मि ठाणे	३	२४७५
पडिसेहो उ अकारो	२	८१६	”	३	२५१८
पडिसेहो जम्मि पदे	३	२१७९	”	३	२५३७
पडिहाररूवी ! भण रायरूवि	५	५०४७	”	४	३६१०
पडिहारिए पवेसो	४	३७७३	पडमिल्लुगम्मि तवऽरिह	३	२५२०
पडुपञ्जऽणागते वा	५	५८५२	पडमिल्लुगसंघयणा	२	१३८६
पडमगभंगे वज्जो	६	६३८३	पडमिल्लुगस्स असती	१	४६२
पडमच्चउरथवयाणं	३	२४२६	पडमे णिलाणकारण	३	२४२०
पडमच्चउरथा पिंडो	४	३६३५	पडमेथ पडहलेदं	२	११०९
पडमच्चरिमाठ सिसिरे	१	५२१	पडमे थितिए ततिए	४	३५२८
पडमतह्यमुक्काणं	३	२७७४	पडमे भंगे गहणं	२	१८६९
पडमदिणे समगासे	४	४६६७	पडमे भंगे चरिमं	५	५००७
पडमदिणे समणुण्णा	२	१५५७	पडमे वा वीये वा	२	१४१८
पडमदिवसम्मि कम्मं	२	१४०५	पडमे सोयह वेगे	३	२२५९
पडमच्चिएसु पडिवज्ज-	२	१६३७	पडमो एथ उ सुद्धो	२	८७५
पडमच्चिह्यावरस्सा	३	२८७५	पडमो जावज्जीवं	२	१८३३
पडमच्चिह्याए तग्हा	४	४३८१	पडिए थ कहिय अहिगय	१	४१४
पडमच्चिह्यातुरो वा	३	२१८१	”	१	५३२
पडमच्चितिए दिया वी	५	५८५१	पडित्ते थ कहिय अहिगय	१	४१६
पडमच्चितिएसु चरिमं	५	४९८३	पडिय सुय गुणिय धारिय	१	७०८
पडमच्चितिएसु णवमं	५	५०६१	पडिय सुय गुणियमगुणिय	१	४७०
पडमच्चितिततियपंचम-	४	४६९८	”	१	५३०
पडमम्मि थ चउलहुगा	४	४६१७	”	१	६०२
पडमम्मि थ चउलहुया	१	५४३	पणगं खलु पडिवाए	१	१३७
पडमम्मि समोसरणे	४	४२३७	पणगं च भिष्णमासो	५	५३६५
”	४	४२७८	पणगं च भिक्कमासो	४	४४४४
पडमस्स तह्यठाणे	३	२५१९	”	५	५८४३
पडमस्स होह मूलं	५	५७१०	पणगं लहुभो लहुया	४	३४३५
पडमं तु भंडसाळा	४	३४४८	पणगं लहुगो लहुगा	४	३४६३
पडमं राह उवित्ते	२	१८९६	पणगाह असंपाहम	३	२४०९
पडमं थिगिच्चणट्टा	६	६१२१	पणगाह मासपत्तो	२	१०७९
पडमा उवस्सयम्मी	२	१३३५	पणतो पागतियाणं	४	४२१५
पडमाए णिण्हितूणं	५	५२८३	पण दस पनरस वीसा	३	२४०८
पडमाए नत्थि पडमा	२	१५२३	पणपक्कमस्स हाणी	२	१५२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पणबाल दिवा गणिणो	५	५७७६
पणबालीसं दिवसे	४	४०३२
पणहीण तिभागऽङ्के	५	५८०५
		टि० १
पणित् य भंडसाला	४	३४४४
पणबितो उ दुरूवो	६	६२६६
पणहो उ होइ पसिणं	२	१३११
पतिट्टा ठावणा ठाणं	६	६३५६
पत्तमपत्ते रिक्खं	२	१४५१
पत्तं पत्ताबंणो	४	३९६२
”	४	४०८०
पत्ताणं पुप्फाणं	२	९८०
पत्ताबंधपमाणं	४	३९७१
पत्ते अइच्छिण्ण वा	२	१४५२
पत्तेग वड्डगासति	४	४८०६
पत्ते य अणुण्णाते	१	४०१
पत्तेयबुद्ध जिणकप्पिया	४	४५३३
पत्तेय समण दिक्खिय	४	४८१७
पत्तेयं पत्तेयं	२	१६४५
पत्तो जसो य विडलो	२	२०१३
पत्तो वि न निक्खिण्णपइ	१	२७५
पत्थारदोसकारी	३	२५११
”	३	२५३१
पत्थारो अंतो बहि	३	२३३१
”	३	३२२६
पत्थारो उ विरचना	६	६१३०
परिथतो वि य संकइ	३	२४३९
पवूमिता मि घरासे	४	३७०९
पत्तसि जंबुदीवे	१	१५९
पत्तरसकम्मभूमिसु	२	१६३६
पत्तरस दस य पंच व	४	४२९६
पत्तवणिज्जा भावा	२	९६४
पत्तं सु परिहरामो	४	४५७८
पत्तु अणुपत्तुणो आवेदणं	१	५७४
		टि० २
पत्तु अणुपत्तु[णो व]निवेयणं	१	५७४
पत्ताणं कप्पट्ठितो तत्थ	६	६४६९
पत्ताणं कप्पितो तत्थ	६	६४६९
		टि० १

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पमाणातिरेगधरणे	४	४००१
पमाणे काले भावस्सण्ण	२	१६९६
पयडीणं अक्कासऽवि	२	११९९
पयपायसक्खरेहिं	२	११७४
पयला उल्ले मरुण्ण	६	६०६६
पयला निइ तुअट्टे	४	३७१४
”	४	३७११
पयलायसि कि दिवा ण	६	६०६८
		टि० ४
पयलासि कि दिवा ण	६	६०६८
परउत्थियउवगरणं	३	२८९१
परखित्ते वसमाणो	४	४७०१
परतित्थियपूयातो	५	५३३०
परवेसगते नाउं	४	४३०६
परधम्मिया वि दुविहा	५	५०८८
परपक्ख पुरिस गिहिणी	६	६१७९
परपक्खम्मि अजयणा	४	३३५१
परपक्खम्मि वि दारं	४	३३७६
परपक्खं कूत्तिता	१	२७०
परपक्खे य सपक्खे	४	४४३९
परपक्खे वि य दुविहं	१	४२२
परपत्तिया ण किरिया	५	५७३७
परपत्तिया न किरिया	३	२७०१
परमद्धजोयणाओ	५	५२८७
परमद्धजोयणातो	५	५३१४
परमाणुपुग्गलो खलु	३	२७२०
परमाणुमादियं खलु	५	४८८८
परवयणाऽऽउट्टेउं	४	४६४१
परवावारविमुक्का	२	२११७
परसीमं पि वयंति हु	२	१०९८
परिकम्मणि चउभंगो	४	३९९१
परिणमइ अंतरा अंतरा	४	४७०५
परिणमइ जहत्थेणं	१	७९६
परिणयवय गीयत्था	४	४६८२
परिणाम अपरिणामे	१	७९२
परिणामओऽत्थ एगो	२	१०१४
परिणामजोगसोही	२	१३५९
परिणामो खलु दुविहो	५	५९०५
परित्तावणाइ पोरिसि	२	९०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
परिताप महादुःखे	२	१८९९	पञ्चहृहं ति य भणिते	४	४६६५
परितापिज्जह् स्मभो	२	१५९७	पञ्चहृहं ति य बुते	४	४६६५
परिनिट्टिय जीवजहं	३	२९२१			टि० १
परिपिण्डिष् व वंदह्	४	४४७८	पञ्चज्ज अट्टवासस्स	६	६४५१
परिभुज्जमाण असह्	३	२९४०	पञ्चज्जएगपक्खिय	५	५४२०
परिमाणे नाणत्तं	५	५८९८	पञ्चज्ज सावभो वा	२	१५४२
परिमियभत्तपद्दणे	५	५२९३	पञ्चजाए अभिसुहो	४	४१९१
परियट्टिष् अभिहडे	४	४२७६	पञ्चजाए असत्ता	५	५७०६
परियारसहजयणा	३	२६०८	पञ्चजाए सुहुत्तो	२	१६३८
परिवार परिस पुरिसं	४	४५५०	पञ्चजाए सुएण य	५	५४२२
परिवारपूयहेउं	५	५३९६	पञ्चजा य नरिंदे	२	१३५१
परिवारो से सुविहितो	४	४५५१	पञ्चजा सिक्खापय-	२	११३२
परिवासिय आहारस्स	५	५९९८	”	२	१४४६
परिसाह् अपरिसाह्	१	७६०	पञ्चवयणं च नरिंदे	२	११५६
परिसाडिमपरिसाडी	२	२०२४	पञ्चयसि आम कस्स	४	४७३४
परिस्तिळे चउलहुगा	५	५३६६	पञ्चावण मुंडावण	१	४१३
परिहरणा अणुजाणे	२	१६५९	”	२	१४१४
परिहरणा वि य दुविहा	२	१८३१	”	२	१४३०
परिहारकप्पं पवक्खामि	६	६४४७	”	२	१६३५
परिहारिओ य गच्छे	५	६०३४	पञ्चावणिज्ज बाहिं	५	५०७३
परिहारिओ वि छम्मासे	६	६४७४	पञ्चाविओ सिय सि उ	५	५१९०
परिहारियमठवंते	३	२६९६	पसिणापसिणं सुमिणं	२	१३१२
परिहारियमठवंते	५	५७३०	पस्संतो वि य काए	६	६२३४
परिहीणं तं दुब्बं	२	१५७७	पस्सामि ताव छिहं	३	२२३७
पलंबादी जाव ठिती	६	६४८७	पहरणजाणसमगो	३	२१६०
पल्लिमंयविप्पमुक्कस्स	६	६३४९	पंकपणएसु नियमा	६	६१८९
पल्लिमंथे णिक्खेवो	६	६३१४	पंकसलिले पसाओ	१	३७
पल्लिचं क अद् उहुहुग	५	५९४८	पंको खलु चिक्खल्लो	६	६१८८
पवत्तिणि अभिसेगपत्ता	४	४३३९	पंच उ मासा पक्खे	५	५७५८
पवयणघाति व सिया	५	५८७१	पंचणहं एगयरे	५	५४५२
पवयणघाया अओ	१	४७८	”	५	५४६७
पवयणवोच्छेष् वट्ट-	१	७२६	पंचणहं गहणेणं	५	५६२०
पविट्टुकामा व विहं महंतं	३	३२०३	पंचणहं वणणाणं	४	३८८७
पविद्धमणुवयारं	४	४४७७	पंचणहं वरथाणं	४	३६७०
पविसण मग्गण ठाणे	४	४३७५	पंच परूवेऊणं	४	३६६४
पविसंते भायरिष्	२	१५६९	पंच परूवेत्तुणं	५	५६२१
पविसंते जा सोही	३	२१९३	पंचमग्गमि वि एवं	३	२४७४
पञ्चहृओ हं समणे	२	११४४	पंचम छ स्सत्तमिया	५	५८००
पञ्चहृयस्स य सिक्खा	२	११४३	पंचमहृव्वयतुणं	४	४५९१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पञ्चमहृदयभेदो	१	७७०
पञ्चमियाए असंखड	२	१५०८
पञ्चमे अणेशणादी	३	३०४७
पञ्चविह्मि परुषिए	१	६८६
पञ्चविह्मि परुषिते	४	४७८७
पञ्चविह्मि वि कसिणे	४	३८६७
पञ्चविहं पुण दब्बे	१	१७८
पञ्चविहं पुण सुत्तं	१	१७८
		टि० ३
पञ्चविहे आयारे	१	२४३
पञ्चविहे ववहारे	६	६४५५
पञ्चसयदाणगहणे	२	१९४६
पञ्च सय भोइ भगणी	३	२५०७
पञ्चहिं भगहो भत्ते	६	६४५९
पञ्चंगुल पत्तेयं	४	३८७५
पञ्चायामो धम्मो	६	६४०२
पञ्चूण तिभागाद्धे	५	५८०५
पञ्चूणे दो मासे	४	४२९५
पञ्चगतरे गीए	५	५४६८
पंडए वाइए कीवें	५	५१६६
पंडादी पडिक्कटा	५	५१९७
पंता उ अमंपत्तीइ	३	२४९७
पंता व णं छलिजा	५	५७०३
पंतो दट्टण तगं	४	४१८५
पंतोवहिम्मि लुद्धो	३	३०१४
पंथम्मि अपंथम्मि व	५	५२५०
पंथम्मि य भालोए	१	४५२
पंथ सहाय समथो	५	५३९३
पंथं च मास वासं	२	१४७०
पंथुच्चारे उदए	२	१४७३
पंथे धम्मकहिस्सा	४	४७२४
पाउगमणुणवियं	४	४७६२
पाउगोसइ उव्वत्त-	५	५६९९
पाउयमपाउया चट्ट	५	५३७४
पाउं थोवं थोवं	१	३५२
पाए अच्छि बिलगो	६	६१६६
पाएण वीयभोइ	२	९३३
पाएण होंति विजणा	५	५६८२
पाएणिद्धा पंति महाणेण समं तू	४	४४४६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पाए वि उक्खिवंती	४	४१२७
पाएसु चेडरूवे	३	२६७२
पागय कोडुविय दंढिए	१	४२७
पाडलऽसोग कुणाले	१	२९२
पाडलिपुत्ते जम्मं	५	५७०५
पाडलि मुकुंडदूते	३	२२९२
पाडिच्छगसेहाणं	१	४८९
पाणगजाहणियाए	२	१७४९
पाणगहणेण तत्सा	५	५८६२
पाणट्टा व पविट्टो	२	१६२२
पाणदय सीयमथुय	४	४३६०
पाणवह पाणगहणे	३	२८४३
पाणवहम्मि गुरुव्विणि	४	४५९२
पाणसमा तुज्झ मया	३	२६७०
पाणाहवायमादी	४	३६९३
पाणाइ संजमम्मि	५	५८७०
पाणी पडिगहेण व	२	१३६१
पादेहिं अधोतेहि वि	४	४५८०
पायग्गहणम्मि उ देसिय-	१	४८१
पायच्छित्ते दिणणे	६	६२८०
पायच्छित्ते पुच्छा	२	९८५
पायठिओ दोहिं नयणेहि	३	२२५०
पायस्स जं पमाणं	४	३८४८
पायं अवाउडाओ	३	२३९३
पायं गता अकप्पा	६	६१६३
पायं तवस्सिणीओ	४	४४२०
पायं पायं मज्झं-	४	४७४५
पायं सकज्जग्गहाणालसेयं	३	३२३२
पायावच्चपरिग्गहे	३	२४७२
”	३	२४८०
पाया व दंता व सिथा उ धोया	५	६०३५
पायासइ तेणहिए	५	५९४३
पारणगपट्टिया आ-	४	३७००
पारंवीणं दोण्ह वि	५	५०५७
पालहत्ता सयं ऊणं	६	६४५२
पालककट्टसागा	२	२०९४
		टि० ३
पालककट्टसागा	२	२०९४
पालीहिं जत्थ दीसइ	५	५९५१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कावं अमंगलं ति य	३	८११	विद्यधम्मो दढधम्मो	३	२०५०
कावंते पत्तम्मि य	३	९११	”	४	४८३२
कावाणं पावथरो	५	५००९	विद्यधम्मो दढधम्मो	४	३७७४
कावाणं समणुण्णा	२	८१०	विद्यमपियं से भावं	४	४६६४
कासगंतेसु बद्धेसु	४	३९०६	विद्यविप्पयोगदुहिया	६	६२८८
कासट्टिप् पडाली	२	११०७	पिस्सिवासि पुच्च महिसं	५	५०१८
कासत्थ संकिलिट्ठं	६	६४३८	पिहगोभरउच्चार	३	२२८९
”	६	६४३९	पिहदारकरण अभिमुह	३	२२७५
कासत्थाईसुंष्टिप्	२	१२६२	पिह सोयाहं लोप्	२	१७३९
”	५	५४६९	पिंडाई आइण्णे	४	३४७८
पासवणठाणरूवा	३	२६२१	पिंडो जं संपन्नं	४	३४७५
पासवण ठाण रूवे	३	२५८५	पीईसुण्णण पिसुणो	१	७७५
पासवण मत्तएणं	३	२६११	पीढग णिसिज्ज दंडग-	४	४०९६
कासंडकारणा खलु	१	५९८	पीयं जया होज्जविगोविण्णं	४	३४१४
पासंखिण्णित्थि पंडे	२	८८८	पीक्काकरं वत्ताणं	४	४७८०
पासंवीपुरिसाणं	४	४८१९	पीसंति ओसहाइं	४	४५६०
पासंडे व सहाए	६	६३०५	पुच्छ सहुभीयपरिसे	२	१०६२
कासाभिट्टगमट्टिय-	२	११३३	पुच्छंतमणक्खाए	५	४९८९
पासामि णाम एतं	४	३७९०	पुच्छाहीणं गहियं	३	२८०३
कासुत्तसमं सुत्तं	१	३१२	पुच्छिय रुहयं खेतं	२	१५१२
कासुत्ताण कुयट्ठं	२	१३३४	पुट्टा व अपुट्टा वा	६	६२९७
कासेण गंतु पासे	३	२६७४	पुठ्वि दग भगणि हरियग	१	५८८
कासे तणाण सोहण	४	३४५०	पुठवी भाउक्काए	३	३०२८
काहिजे नाणसं	२	१९४८	”	४	४६३९
काहुच्चिय स्ति य एगो	२	१९१५	पुठवीह तरुगिरिया	१	३२
काहुच्चिय दीवओ वा	२	१३९५	पुठवी ओस सजोत्ता	५	४९२४
काहुच्चियं अणुमण्णति	५	४९७६	पुणरवि गुरुस्समीवं	२	१२५२
काहुच्चिया वि य दुविहा	२	१६७४		टि०	३
काहुण्णएणऽण्णेण व	३	२८०४	पुणरवि दध्वे तिविहं	१	६०५
काहुण्णगट्टा व तरं	५	५००४	पुणरावत्ति निवारण	५	५९३९
काहुण्णा वा वाहिं	४	३५९९	पुणरुत्तदोसो एवं	४	३९२०
काहुण्यं व पउरथे	४	३५६०	पुण्णम्मि निग्गयाणं	४	४२८८
काहुण्णविसेखवाणे	५	५२९६	पुण्णम्मि मासकप्पे	२	२०३५
काहुण्णं ताण कयं	३	२९२९	पुण्णाऽपुण्णदिणेहिं	४	४७२५
मिहं को वि य सेहो	५	५९८५		टि०	१
मिठ्ठेण सुरा होती	४	३४०६	पुण्णे अलिग्गमे लहुगा	३	२७४९
पित्तपुत्त थेरए या	४	३५५७	पुण्णे जिणकप्पं वा	२	१४२७
पिप्पकओ विकरणट्टा	३	२८८८	पुण्णेहिं वि दिणेहिं	४	४७२५
पियधम्मऽवज्जमीरू	२	१२३१	पुत्तादीणं किरियं	६	६२२०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुत्रो विद्या व भाया	४	३७४१
पुत्रो वा भाया वा	४	३७३६
पुष्पणिपुष्प आरा-	४	३६५०
पुष्पपुर पुष्पकेड	२	१३४९
पुरा व घरसंति अणत्थुयम्मि	४	३८१८
पुरकम्ममि कयम्मी	२	१८४९
"	२	१८५१
"	२	१८५६
पुरकम्ममि य पुच्छा	२	१८१६
पुरतो दुरुहणमेगतो	५	५६६४
पुरतो पसंगपंता	४	३६२४
पुरतो य पासतो पिटुतो	३	२९०२
पुरतो य मगतो या	२	२०८९
पुरतो वसंति मिगा	३	२९०१
पुरतो व मगतो वा	३	२१११
पुरतो वि हु जं भोयं	२	१८२८
पुरपच्छिमवज्जेहिं	४	३५४१
पुराणमाईसु व णीणवेंति	३	३२००
पुराण सागं व महत्तरं वा	४	३६१३
पुराण सावग सम्म-	३	३०८०
पुराणादि पण्णचेउं	३	३१३०
पुरिमाण दुब्बिसोज्झो	६	६४०३
पुरिमाणं एक्कस्स वि	५	५३४८
पुरिमेहिं जइ वि हीणा	१	२०७
पुरिसज्जाओ असुगो	२	१६८६
पुरिममि दुब्बिणीए	१	७८२
पुरिससागारिए उव-	३	२५५६
पुरिसा य भुत्तभोगी	३	२६०२
पुरिसावायं तिबिहं	१	४२३
पुरिसिस्थिगाण एत्ते	४	४६८२
पुरिसुत्तरिओ धम्मो	३	२२८५
पुरिसेसु भीरु महिला-	५	५१४७
पुरिसेहिंतो चरथं	३	२८१६
पुब्बगता भे पडिच्छह	४	४१७१
पुब्बघरं दाऊण व	२	१६७८
पुब्बट्टिए व रत्तिं	३	२९३२
पुब्बट्टियऽणुणवियं	४	४७७१
पुब्बणहे अपट्टविए	२	१६८९
पुब्बणहे अवरणहे	२	१६८५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुब्बणहे लेपगहणं	१	४९२
पुब्बणहे लेवगमं	१	४९१
पुब्बणहे लेवदानं	१	४९१
"		टि० १
"	४	४०७७
पुब्बकरं सामहयं	६	६४०८
पुब्बट्टिविच्छह	२	१५०२
पुब्बपडिबज्जाण वि	२	१४४५
पुब्बपडिट्टेहिं समं	२	१८०८
पुब्बपवित्तं विणयं	२	१३७२
पुब्बवभासा भासेज	५	५११९
पुब्बभणिए य ठाणे	३	२२१७
पुब्बभणियं तु जं एथ	३	२५५४
"		टि० १
पुब्बभणियं तु पुणरवि	३	२५५४
पुब्बभविगा उ देवा	४	४२१७
पुब्बभवियवेरेणं	६	६२५८
पुब्बभवे वि अहीयं	१	४१०
पुब्बमभिज्जा भिज्जा	२	१००३
पुब्बविराहियसच्चिवे	२	११६१
पुब्बसयसहस्साहं	६	६४५०
पुब्बं चरित्तसेवी-	४	४५०५
पुब्बं चित्तेयव्वं	५	५३६९
पुब्बं ति होइ कहओ	२	११३८
पुब्बं पच्छा जेहिं	१	३८७
पुब्बं पच्छुट्टिटे	५	५४१०
"	५	५४११
"	५	५४१३
"	५	५४१४
"	५	५४१६
पुब्बं पि अणुवलढो	१	५३
पुब्बं मणिया जयणा	३	३०९१
पुब्बं व उव्वसच्चियं	३	३१२८
पुब्बं सुत्तं पच्छा	१	१९१
पुब्बाउत्ते अवचुल्लि	२	१९५६
पुब्बावरसंजुत्तं	५	५१८५
पुब्बावारायया खल्लु	१	६७२
पुब्बि अदया भूपसु	४	३८५९
पुब्बिं छिन्नमत्तो	२	१३४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुर्व्वि ता सक्खेत्ते	३	३१९१	पेहिय पमज्जिया णं	४	३३७७
पुर्व्वि दब्बोलोयण	५	५४९९	पेहिंति उट्ठाह पवंच तेणा	४	३४९१
पुर्व्वि दुक्खिण्णाणं	५	५१५२	पेहुणतंदुल पच्चय	४	४६३८
पुर्व्वि पि वीरसुणिया	२	१५८५	पोग्गल असुभसमुदयो	६	६२५६
पुर्व्वि मलिया उस्सार-	१	७१७	पोग्गल मोयग फरुसग	५	५०१७
पुर्व्वि वसहा दुब्बिहे	४	४७४४	पोग्गल लडुग फरुसग	५	५०१७
पुर्व्वि वुग्गाहिया केई	५	५२२४			टि० ५
पुव्वुद्धिट्ठं तस्सा	५	५४१२	पोतविचत्ती आवण्ण-	५	५२२३
पुव्वुद्धिट्ठं तस्सा	५	५४०९	पोत्थग जिण विट्ठतो	४	३८२७
”	५	५४१४	पोत्थगपच्चयपट्ठियं	४	४५७१
पुव्वुद्धिट्ठो य विही	६	६२२३	पोरिस्तिनासण परिताव	२	८८४
पुव्वुप्पन्नगिलाणे	४	४७१०			फ
पुव्वोगहिण्णं खेत्ते	२	१०६९	फडुगपहए पंते	३	३०३६
पुव्वोदितं दोसगणं च तं तू	३	३२०६	फडुगपहएसविया	३	२१३५
पुंजा उ जहिं देसे	५	५६६८	फरुसम्मि चंडरुहो	६	६१०२
पुंजे वा पासे वा	४	४६१३	फलएणेक्को गाहाय	१	२००
पुंजो य होति वट्ठो	४	३३११			टि० ८
पूणंति पूहयं इत्थियाउ	४	४४४५	फलगिक्को गाहाहिं	१	२००
पूयलसिगा उवस्सए	४	४१०३	फलो अचित्तो अह आविभो वा	५	५९६८
पूयलियलग्ग अगणी	१	४८०	फासुग गोयरभूमि	४	४८७०
पूयाईणि वि मग्गइ	२	१९६०	फासुग जोणिपरित्ते	३	२९१८
पूयाभत्ते चेतिए	४	३६५८	”	३	३११५
पूरंतिया महाणो	१	३७९	फासुगमफासुगेण व	२	१९०६
पूरंती छत्तंतिय	१	३७८	फासुगमफासुगे वा	२	१८९२
पूरिंति समोसरणं	२	१८०७	”	५	६०२४
पूवलियलग्ग अगणी	१	४८०	फिडियऽद्धोस्सागारण	४	४३७७
		टि० १	फिडियं धण्णट्ट वा	४	३३७४
पूवलियसत्तुओदण-	४	४८०३	फुडरुक्खे अच्चियत्तं	२	१२६८
पूवलियं खायंतो	३	२६२४	फेडित वीही तेहिं	२	१४०४
पूवो उ उल्लखजं	४	३४७६	फेडिय सुहा तेणं	४	३३४६
पेच्छह उ अणायारं	३	२८७०			व
पेच्छह गरहियवासा	३	२३१६	वत्तीसाई जा एक्क	२	१०७६
पेच्छामि ताव छिहं	३	२२३७	वलसमुदयेण महया	३	२३०८
		टि० ४	वल्लि धम्मकहा किड्डा	१	५५४
पेसवियम्मि अदंते	३	२७९१	”	४	४६१९
पेसविया पच्चंतं	४	४५३७	वल्लिपविसणसमकालं	२	१२१३
पेसेइ उवज्झायं	५	५०४३	बहिअंतऽसणिसणिसु	४	४२७१
पेह पमज्जण वासग अग्गी	४	३४३६	बहिया उ असंसट्ठे	४	३५९६
पेहाऽपेहादोसा	४	३९९०			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बहिया य ह्यखमूले	३	३१६८
बहिया व निगयाणं	३	२८१४
बहिया वि गमेत्पुं	४	४८३१
बहिया विचारभूमी	३	३२१८
”	३	३२२३
बहि बुद्धि अखजोयण	३	३१८७
बहुजनसमागमो तेसु	४	४८५५
बहु जाणिया ण सक्का	४	४१७३
बहुदेवसिया भत्ता	२	१७००
बहुदोसे वातिरिचं	२	२०२८
बहुसो उवट्टियस्सा	४	४६७६
बहुसो पुच्छिजंता	२	१८८४
बहुस्सुए चिरपव्वहए	१	४००
बहुस्सुय चिरपव्वहओ	१	४०४
बंधट्टिनीपमाणं	१	९१
बंधं बहं च घोरं	३	२७८३
बंधाणुलोमया खलु	१	१७३
बंधित्तु पीए जयणा ठवेति	४	३४१५
बंधुजणविपओगे	२	२००६
बंधो त्ति णियाणं ति य	६	६३४७
बंधवयपालणट्टा	४	३८०५
”	५	५९६५
”	५	५९७६
बंधवयरक्खणट्टा	५	५९२९
बंधवयस्स अगुत्ती	३	२५९७
बंधव्वयस्स गुत्ती	३	२३८२
बंधी य सुंदरी या	४	३७३८
”	६	६२०१
बारस दसऽट्ट दस अट्ट	६	६४७२
बारसविहम्मि वि तवे	२	११६९
बालत्त अच्छिरोगे	५	५२२०
”		टि० १
बालऽसहुबुद्धुअतरंत-	४	४२९४
बालस्स अच्छिरोगे	५	५२२०
बालाई परिचत्ता	२	१६०४
बालाईया उवहिं	२	१५५२
बाला य बुद्धा य अजंगमा य	४	४३४२
बाले बुद्धे सेहे	२	१४८१
”	२	१६९३

शृ० २२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बाले बुद्धे सेहे	४	४०७५
बावीस लभति एए	४	४७०८
बाहाइ अंगुलीइ व	४	३७४६
बाहि ठिया वसमेहिं	४	४२८१
बाहिरखेत्ते छिण्णे	४	३५८१
बाहिरगामे वुच्छा	२	१५६३
बाहिरमलपरिच्छुद्धा	२	२०८१
बाहिं आगमणपहे	४	४५४३
बाहिं काऊण सिए	३	२९३९
बाहिं ठिय पठियस्स उ	४	३५७१
बाहिं नु वसिउकामं	४	४८३९
बाहिं दोहणवाडग	४	३५७९
बाहुल्ला गच्छस्स उ	४	३५४३
बिहए वि होइ जयणा	३	३१२९
बिहओ उवस्सयाई	५	५०२७
बिहयदिवसम्मि कम्मं	२	१४०६
बिहयपए अस्सिवाई	३	२७५६
बिहयपएण गिलाणस्स	५	५२८६
बिहयपद अपेक्खणं तू	५	५८८५
बिहयपदगिलाणाए	३	३२२९
बिहयपदमणाभोगे	४	४३०७
बिहयपदमसंविग्गे	५	५४०१
”	५	५४३९
”	५	५४४८
बिहयपदं आहारे	५	५१००
बिहयपदं गेलण्णे	६	६३३५
बिहयपदं तरथेवा	५	५३११
बिहयपदे कालगाए	२	१९६८
”	२	१९७०
बिहयपदे तेगिंछं	५	४९६०
बिहयपयकारणम्मि	४	३३०८
”	४	३८१५
”	५	५६१४
बिहयपय कारणम्मी	३	२६२२
बिहयपय गम्ममाणे	३	३०६१
बिहयपय झामिते वा	४	४६०७
बिहयपय तेण म्मावय	५	५६६३
बिहयपयमणप्पज्जे	४	३८०१
बिहयपयमणाभोगे	६	६१६२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
विह्वयपय मोय गुरुगा	२	१७३१
विह्वयपयं गोलने	३	२८७२
विह्वयमिम रथणदेवय	३	२५०८
विह्वयमिम त्रिह विविक्ता	३	२९७१
		टि० २
विह्वयमिम समोसरणे	४	४२९७
विह्वयमिम होंति तिरिया	२	११९०
विह्वयं ताहे पत्ता	४	४३८३
विह्वयं वसहिमतिंते	५	५५४४
विह्वयं विहे विविक्ता	३	२९७१
विह्वयं सुत्तगाही	२	१५२६
विह्वयादेसे भिक्खु	३	२८६६
वितियणुलोयंती	२	९९२
वितियणिसाए पुच्छा	४	४१९४
वितियततिएसु नियमा	४	४०५९
वितियदुबुज्जण जतणा	५	४९१०
वितियपदे उ गिलाणस्त	३	३२१५
वितियमहसंथडे वा	४	४६१४
वितियमिम वि दिवसमिम	५	४९३३
वितियं अचिच्छत्तिकरो	५	५७२५
वितियं अपहुच्चंते	५	५३९०
वितियं उप्पाएउं	५	५५९२
वितियं पभुनिविसए	४	४६४९
वितियाउ पढम पुंवि	५	५२६४
वियमट्टियासु लहुगा	५	५६७२
विले न उकंति न खजमाणिं	२	१३९२
विले मूळं गुरुगा वा	३	२८५२
वीए वि नरिथ खीरं	१	२३७
वीएहि उ संसत्तो	४	३६८०
वीएहि कंदमादी	४	३३२४
वीमेज्ज बाहिं उचितो उ खुट्टो	४	४४०३
वीभेत एव खुट्टे	४	४४०२
वीयमवीए नाउं	१	२२०
		टि० ७
वीयमवीयं नाउं	१	२२०
वीयाइआइण्णे	४	३३०४
खुट्टीबळं हीणबला वयंति	३	३२५४
वेहंदिअमाइणं	३	२९०९
वीरीइ य दिट्ठो	५	५२९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बोलं पभायकाले	४	४७५२
बोलेण स्नायकरणं	३	२३२३
”	३	२६५९
बोहिकतेणभयादिसु	५	५१११
बोहियमिच्छादिभए	३	३१३७
		भ
भइया उ द्धवल्लिगे	२	१६३९
भगंदलं जस्सऽरिसा व णिच्चं	४	४१०२
भग्गऽम्ह कडी अद्भुट्ट-	४	४४६०
भग्गविभग्गा गाहा	४	४५७०
भट्टि ति भमुगभट्टि	६	६१२७
भडमाइभया णट्टे	४	४७६०
भणइ जइ एस दोसो	२	१७२२
”	२	१७३३
भणइ जहा रोगत्तो	२	११४९
भणइ य विट्ठ नियत्ते	६	६०८०
भणति जति ऊणमेवं	५	५८४९
भणमाणे भणाविते	५	५४५७
भणिओ आलिद्धो या	५	५७०९
भण्णइ न भण्णगंधा	२	१७३७
भण्णइ न सो सयं चिय	२	११५०
भण्णति उवेच्च गमणे	३	३१७७
भण्णति सज्जमसज्जं	५	५२७९
भत्तट्टणमालोए	४	४८३५
भत्तट्टण सज्जाए	४	४३७२
भत्तट्टणाए थ विहि	२	२०४९
भत्तट्टिय बाहाडा	४	४८३७
भत्तट्टिया व खमगा	२	१५६२
”	२	१५७६
भत्तपरिण गिलाणे	४	३८४२
भत्तमदाणमडंते	३	२४८९
भत्तस्स व पाणस्स व	४	४०६१
भत्तं वा पाणं वा	५	५६०७
भत्तादिसंकिलेसो	२	१८८८
भत्तिविभवाणुरूवं	२	१२०९
भत्तेण मे ण कज्जं	५	५३२२
भत्तेण व पाणेण व	३	२९०७
भत्ते पणवण निगू-	५	५०७६
भत्ते पाणे विस्सामणे	३	२९०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अह्मगचयणे गमनं	३	३०९०
अह् तिरी पासंडे	१	४२९
अह्मअह् अहिवं	३	३०२३
अहेतर सुरमणुया	२	८९५
अहो तन्नीसाए	४	३५८८
अहो पुण अग्गाहणं	४	४६४३
अज्जइ दुहतो छिजे	४	३९५४
अमरेहिं महुयरीहिं य	२	१२४४
अयओ सोमिलबहुओ	६	६१९६
अयति अयस्सति व ममं	४	४४८२
अयतो कुडुंषिणीए	६	६२६०
अयसा उट्टेतुमणा	४	४८६५
अरहेरवणुसु वासेसु	६	६४४८
अयणवई जोइस्सिया	२	११८७
अवियाइरिओ देसाण	२	१२३४
अंगगणियादि गमियं	१	१४३
अंजंतुवस्सयं णे	३	२३४९
अंडीवहिलगभरवाहि-	३	३१११
आह्यपुणाणियाणं	२	१२१२
आणऽपमाणगहणं	४	४००४
आणस्स कप्पकरणं	४	४८०७
आणस्स कप्पकरणे	२	१७०५
आयऽणुकंप परिण्णा	५	५२५९
आरेण गंधं च कडी य चाहा	४	४२२७
आरेण वेदुणाए	५	५२८८
आरेण वेयणाए	४	४३७४
आरेण वेयणा वा	४	४००३
आरो अय परितावण	४	३८१३
आरो अय परियावण	४	३९००
भावकस्सिणमि दोसा	४	३९०२
भावचल गंतुकामं	१	५०४
भावऽट्टवार सपदं	२	८७०
भावम्मि उ पडिबद्धे	३	२५९२
”	३	२५९३
भावम्मि उ संबंधो	४	३६८५
भावम्मि ठायमाणा	३	२६०५
भावम्मि होइ वेदो	३	२१४९
भावम्मि होत्ति जीवा	२	८४८
भावस्स उ अतियारो	५	५२६३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भावस्स उ संबंधो	४	३६८५
		टि० १
भावस्सेगतस्स उ	१	१६६
भावामं पि य दुविहं	२	८४४
भावितकुलेसु धोवित्तु	२	१७२७
भाविय इयरे य कुडा	१	३३९
भाविय करणो तरुणो	३	२४२५
भावियकुलेसु गहणं	२	१०३२
भावे उक्कोसपणीय-	४	३५४५
भावे उवक्कमं वा	१	२६५
भावेण संगहाई-	१	१६७
भावेण य दब्बेण य	२	८५९
भावो उ अभिस्संगो	२	१३५३
भावो उ णिगततेहिं	४	४२९२
भावोग्गाहो अहव दुहा	१	६८५
भावो जाव न छिज्जइ	४	३६२३
भावो देहावत्था	५	५६०३
भावोवहयमईओ	२	१३२५
भासइ दुयं दुयं गच्छए	२	१२९९
भासाचपलो चउहा	१	७५३
भिक्षव गय सत्थ चेडी	५	५७०४
भिक्षवयरस्सऽज्जस्स व	२	१८५२
भिक्षवस्स व वसहीय व	४	४८१३
भिक्षवं चिय हिंडता	१	६१६
भिक्षवं पि य परिहायति	५	४९५७
भिक्षवं वा वि अडंतो	१	७४३
भिक्षवाइ गयाए निग्गयं	४	४१०६
भिक्षवादिविचारगते	५	५२७७
भिक्षवा पयरणगहणं	४	३५४८
भिक्षवायरियाईया	२	१४२३
भिक्षवायरिया पाणग	२	१३८४
”	२	१६२६
भिक्षुणो अतिक्रमंते	३	२८६८
भिक्षु विह तण्ह वइल	१	७४२
भिक्षुसरिंसी तु गणिणी	६	६१११
भिक्षुस्स ततियगहणे	५	५८२०
भिक्षुस्स दोहि लहुगा	५	५५८८
भिक्षुगा जहिं देसे	५	५४२६
भिक्षुण संखडीए	५	५०८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भिकखू वसभाऽऽयरिए	३	२८६९	भोइयमहतरगाई	३	२४४४
भिकखू साहइ सोउं	३	२१४१	भोइयमहतरगादी	२	२०६१
भिज्जिज्ज लिप्पमाणं	१	५२८	भोइयसादीणऽसती	४	४६३७
भिण्णरहस्से व णरे	६	६४८९	भोगज्जे गंभीरे	२	१३३६
भिण्णं पि मासकप्पं	६	६४३६	भोगस्थी विगए कोउ-	३	२४९८
भिक्कम्मि माउगंतम्मि	४	३९५२	भोत्तवदेसकाले	३	२६४१
भिक्कस्स परूवणया	२	१०५५	भोत्तूण य आगमणं	३	२८५९
भिक्कं गणणाजुत्तं	४	३९८७	भोयणमासणमिट्टं	४	३५७६
भिक्काणि देह भित्तूण	२	१०६५			
भिक्कासति वेलातिक्रमे	२	१०६६	महल कुचले अब्भं-	२	१५४७
भिगारेण ण दिण्णा	३	३१६१	”	२	१५६५
भिदेज्ज भाणं दवियं व उऽञ्जे	४	३६०५	”	२	१९२२
भीएण खंभकरणं	४	४२२२	महल दरसुख सुबं	१	९९
मीओ चित्ततो वह-	५	५३६४	मउबंभेहिं तथा संज-	६	६२१४
		टि० ४			टि० १
भीतावासो रई धम्मो	५	५७१४	मक्खेज्जं लिप्पइ	५	६०१५
भीरू पक्खिवऽबला चला य	३	३२२४	मगदंतियपुफाई	२	९७९
भीरू पक्खिवऽबलाऽबला य	३	३२२४	मगहा कोमंभी या	३	३२६२
		टि० २	मगंति थेरियाओ	३	२८२८
भुत्तस्स सनीकरणं	४	३८३५	मगंतो अन्नखित्ते	४	४७०२
भुत्ताऽभुत्तविभासा	५	५९२२	मच्छरया अविमुत्ती	१	२१२
भुत्तियरदोस कुच्छिय	३	२३९२	मच्छिगमाइपवेसो	६	६३२५
भुत्ते भुंजंतम्मि य	२	१७४८	मच्छुव्वत्तं मणसा	४	४४७२
भुमनयणवयणदसण-	२	१२९७	मज्जणगतो मुरंडो	५	५६२५
भुंजसु पक्कखातं	६	६०७१	मज्जणगादिच्छंते	२	१९४९
भूईए मट्टियाए व	२	४३१०	मज्जण निसिज्ज अक्खा	१	७७९
भूणगागहिए खंतं	४	४६२७	मज्जणवहणट्टाणेसु	३	२३९८
भूतिं आणय आणीते	६	६१०४	मज्जणविहिमज्जंतं	३	२६४९
भूमिघर देवले वा	३	२९५८	मज्जंति व सिंचंति व	३	२४१७
भूमीए असंपत्तं	६	६१८६	मज्जायाठवणणं	२	१५७३
भूमीए संथारे	५	४९२२	मज्जव्वगाणि गिण्हइ	४	४२०२
भूयाइपरिगहिते	४	४७७३			टि० १
भूसणभासासहे	३	२६०७	मज्जणहे पउर भिकखं	२	१४८४
भेदो य परूवणया	३	२३७३	मज्जरथ पोरिसीए	४	४४३७
भेदो य मासकप्पे	१	५४६	मज्जस्थं अच्छंतं	३	२२२७
भेया सोहि अवाया	१	४१७	मज्जमिणमण्णपाणं	५	५०७५
भोअणपेसणमादीसु	३	२७२३	मज्जम्मि ठाओ मम एस प्पथं	४	४४०८
भोइय उत्तरउत्तर	४	४६२८	मज्जंतिगाणि गिण्हइ	४	४२०२
भोइयकुले व गुते	४	३५०७	मज्जुकोसा दुहओ	५	५९४७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मञ्जे गामस्सऽगडो	२	११०४
मञ्जे जग्गंति सया	३	२६६४
मञ्जेण तेस्ति गंतुं	३	२६३०
मञ्जे व देउलाइ	३	२९३०
”	४	३४७२
मञ्जे वा उवरिं वा	४	४५१४
मण एस्सणाए सुद्धा	५	५७९८
मणिरयणहेमया वि य	२	११७९
मणुए चउमन्नयरं	२	११९२
मणुयतिरिणु लहुगा	१	४२५
मणुयतिरियपुंसेसुं	१	४२६
मणो य वाया काओ भ	४	४४४९
मतिविसयं मतिनाणं	१	४१
मत्तभरोण्हणे गुरुगा	४	४०६५
मत्तग मोयाऽऽयमणं	५	५९८४
मत्तासइए अपवत्तणे वा	३	३२३४
मह्वकरणं नाणं	१	७८३
मज्जंतो संसट्टं	२	१७४३
मयण छेव विमोमे	५	५६१५
मयं व जं होइ रयावसाणे	६	६११४
मरणगिलाणाइया	२	९१८
मरणभणऽभिभूते	५	५११३
मरिसिज्जह अप्पो वा	२	१२६१
मरुण्हि य दिट्ठंतो	२	१०१२
मलेण वत्थं बहुणा उ वत्थं	४	३९९४
मसगो व्व तुदं जच्चा-	१	३५०
महजणजाणया पुण	२	९२२
महज्जयण भत्त खीरे	६	६२५०
महतर अणुमहतरए	४	३५७४
महद्धणे अप्पधणे व वत्थे	४	३९९७
महिण्हिए उट्ट निवेसणे य	६	६२१२
महिमाउस्सुयभूए	२	१७७२
महिलाजणो य दुहितो	३	२२००
महिलासहावो सरवज्जमेओ	५	५१४४
महुणो मयणमविगइ	२	१७११
महुराऽऽणत्ती दंडे	६	६२४४
मंगलसद्धाजणणं	४	४४४२
मंडलिठाणस्सऽसती	२	२०७६
मंडलितक्की खमए	२	१७२१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मंडलियाए विसेसो	४	४३२४
मंतक्खेण ण ह्छति	५	५३३५
		टि० २
मंत णिमित्तं पुण राय-	४	४६२४
मंदक्खेण ण ह्छति	५	५३३५
मंदट्टिगा ते तहियं च पत्तो	४	४७२३
मंसाहूपेसिसरिसी	२	२१०४
माइल्ले बारसगं	४	४६७९
माइस्स होति गुरुगो	४	४६०४
माउम्माया य पिया	४	४६०७
मा एवमसग्गाहं	२	११५४
मा काहिसि पडिसिद्धो	२	१७५१
माणाहियं दसाधियं	४	३९१७
माणुस्सयं पि तिविहं	३	२५१६
		टि० २
माणुस्सं पि य तिविहं	३	२५१६
मा णे हुज्ज भवन्नो	१	३५४
माता पिया य भगिणी	३	२८२३
माता भगिणी धूता	५	५२४५
[”		६ ६१७६]
मा निण्हव ह्य दाउं	१	३६१
मा निसि मोकं एज्जसु	३	२८४५
मा पडिगच्छति दिण्णं	५	५३२१
मा पयल णिण्ह संथारगं	४	४३९७
मा मरिहिइ त्ति गाठं	३	२९६७
मा मं कोइ दच्छिइ	३	२३८३
मा य अवण्णं काहिह	४	४१३७
माया पिया व भाया	४	४७०६
माया भगिणी धूया	६	६१७६
[”		५ ५२४५]
मालवतेणा पडिया	१	५६१
माला लंबति हत्थं	५	५६७७
माले सभावओ वा	३	२२४६
मा वच्चह दाहामिं	४	४८३०
मा सव्वमेयं मम देहमज्जं	५	५३१८
मासस्सुवरिं वसती	२	२०२३
मासादी जा गुरुगा	५	५९३१
मा सीदेज्ज पडिच्छा	५	४९५४
मासे पक्खे दसरायए	२	१६८४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मासे मासे घसही	२	२०३०	मीसगगहणं तत्थ उ	४	४३४८
मासो लहुओ गुरुओ	२	१५५९	मुहए मुद्धभित्ति	६	६३८२
”	४	३४९८	मुक्कधुरा संपागड-	४	४५४४
”	६	६०८१	मुक्कं तथा अगहिण्	१	३६०
”	६	६१०६	मुक्का मो दंङ्करुहणो	२	१२७४
”	६	६१३८	मुच्चंते पल्लिमंथो	४	३८७६
”	६	६१४५			टीकापाठा०
”	६	६१४८	मुच्छाए निवड्डिताए	५	५९५२
”	६	६१५२	मुच्छाए विवड्डियाते	५	५९५२
”	६	६१५६			टि० १
”	६	६१६१	मुत्तनिरोहे चक्कुं	४	४३८०
मासो लहुओ गुरुओ	३	२२६२	मुत्तण गेहं तु सपुत्तदारो	४	३५७३
मासो विसेसिओ वा	३	२१९०	मुत्तण पढमवीण्	१	२९८
मा होज्ज अंतो इति दोसजालं	३	३१६९	मुहं अविह्वंतीहिं	४	४५१८
मिउबंधेहिं तथा णं	६	६२१४	मुरियाण अप्पड्डिया	१	२९३
मिच्छत्तऽदिक्कदाणं	५	५५६१	मुरियादी आणाए	३	२४८७
मिच्छत्त पवड्डियाए	४	४११३	मुल्लजुयं पि थ तिविहं	४	३८९०
मिच्छत्त बहुग चारण	१	५४४	मुसिय त्ति पुच्छमाणं	३	३०२४
”	४	४६१८	मुहकरणं मूलगुणा	१	६६८
मिच्छत्तभावियाणं	६	६४०५	मुहणंतगस्स गहणे	५	४५९०
मिच्छत्तम्मि अखविण्	१	११७	मुहमूलम्मि उ चारी	२	१४९५
		टि० २	मुहरिस्म गोणणामं	६	६३२७
मिच्छत्तम्मि अखीणे	१	११७	मुंडाविओ सिथ ती	५	५१९१
मिच्छत्तम्मि भिवस्सु	३	२८४१	मूगा विसंति निंति व	४	३४५५
मिच्छत्त सोच संका	३	२७९७	मूयं च ढहरं चव	४	४४७५
मिच्छत्तं गच्छिज्जा	३	७९१	मूयं हुंकारं वा	१	२१०
		टि० ४	मूलगुण उत्तरगुणे	१	७६९
मिच्छत्तं गच्छेज्जा	३	२७९९	”	४	४५२१
मिच्छत्ताओ अहवा	१	११३	मूलगामे तिन्नि उ	३	२७४३
मिच्छत्ताओ मीसे	१	११२	मूलतिगिच्छं न कुणह	३	२२३९
मिच्छत्ता संकंती	१	११४	मूलभरणं तु बीया	२	१७५७
मिच्छत्ताऽसंखइए	५	६००५	मूलं वा जाव थणा	४	४१४२
मिच्छत्ते उड्डाहो	३	३०४३	मूलं सएज्जणसुं	४	३३४९
”	३	३१५५	”	४	३३५९
”	५	५२४१	मूलातो कंदादी	५	५१९५
”	६	६१७०	मूलुत्तरचउभंगो	१	५८७
मिच्छत्ते सतिकरणं	६	६१८४	मूलुत्तरसेवासुं	५	४९४२
मिच्छत्ते संकाइ	२	९२९	मूलेण विणा हु केलिसे	४	४३६३
मिच्छत्ते संकादी	४	४१५३	मेरं ठवंति थेरा	५	५६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मेहाईच्छेसु वि	२	१३४२
मेहुणसंकमसंके	३	२८०१
मेहुणं पि य तिविहं	५	४९४१
मेहुणो गढमे आहिते	४	४१४५
मोएण भणणमणस्स	५	५९७७
मोक्खपसाहणहेतू	५	५२८१
मोत्तुं जिणकप्पठिहं	६	६४८६
मोत्तण गच्छनिगते	१	६९५
मोत्तण वेदमूहं	५	५२३०
मोयगभत्तभल्लुं	५	५०१९
मोयस्स वायस्स य सण्णरोहे	४	३४९०
मोयं ति देहं गणिणी	५	५९९३
मोयं तु अन्नमन्नस्स	५	५९८६
मोहं णत्थयहिरण्णा	४	४६४६
मोसम्मि संखडीए	६	६१४२
मोहगिगआहुइनिभाहि	३	२२४०
मोहतिगिच्छां ज्वमणं	४	३७०७
मोहुब्भवो उ बलिण	२	१५२७
मोहेण पिन्ततो वा	६	६२६८
मोहोदएण जइ ता	३	२६२८
	२	
रक्खण गहणे तु तहा	१	५४२
रक्खिजइ वा पंथो	३	२७७५
रज्जे देसे गामे	५	५५७१
रणो य इत्थिया खल्लु	३	२५१३
	टि०	२
रत्तपड चरग तावस	२	१५४८
”	२	१५६६
रत्तिं न चेव कप्पइ	२	१५५४
रत्तिं विवारभूमी	३	३२०८
रत्तो वि तिरिक्खीतो	३	२१६४
रत्तो जुवरत्तो वा	५	४९९६
रत्तो निवेइयम्मि	६	६२१९
रत्तो य इत्थियाए	३	२५१३
रमणिज्जभक्ख गामो	४	३३३५
रयणायरो उ गच्छो	२	२१२२
रयणेषु बहुविहेसुं	२	२१२३
रयताणस्स पमाणं	४	३९७२
रयहरणपंचगत्सा	४	३६७६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रयहरणेण विमज्जो	४	४१९५
रयहरणेणोल्लेणं	४	४२५३
रविउ त्ति ठिओ मेहो	१	३३६
रसगंधा तहिं तुल्ला	२	१०५०
रसगिद्धो व थलीए	५	५४२८
रसता पणतो व स्तिया	५	५८६४
रसलोलुताइ कोई	५	५२०४
रहपडण उत्तमंगादि-	१	४७४
रहइत्थिजाणतुरए-	२	१९१६
रंधंतीओ बोह्ठिति	२	१७४६
राइणिओ य अहिगतो	४	४५५४
राइण दोणह भंडण	३	२७८९
राओ दिया वा वि हु णेच्छुभेज्जा	४	३५९२
राओ व दिवसतो वा	३	३१४१
रागहोसविमुक्को	३	३०६६
रागहोसाणुगया	५	४९४३
”	६	६२२८
रागम्मि रायखुड्डी	६	६१९७
रागेण वा भएण व	६	६१९५
रागो य दोसो य तहेव मोहो	४	३९३५
रातिणितवाइतेणं	६	६१४९
रातो य भोयणम्मि	५	४९६१
रातो वत्थगहणे	३	२९७०
रातो व दिवसतो वा	५	५८३३
रातो व बियाले वा	३	२८३८
रातो सिज्जासंथारगहणे	३	२९२४
रायकुमारो वणितो	५	५२२९
रायणिओ भायरिओ	४	४४११
रायणिओ उस्सारे	१	६२०
रायहुट्टभएसुं	५	५१७३
रायवधादिपरिणतो	५	४९९४
रायामचे सेट्टी	४	३७५७
राया य खंतियाए	५	५२१९
राया व रायमच्चो	२	१२११
रायोवणीय सीहासणो-	२	१२१६
रासी ऊणे द्दुं	४	३३५७
रासीकडा य पुजे-	४	३३१०
रिक्खस्स वा वि दोसो	४	३७१०
रिण वाहिं मोक्खेउं	४	४७२०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रीढासंपत्ती वि हु	३	२१६२	लहुगाई वाचारिते	६	६१०८
रीयादसोहि रत्ति	३	३०४८	लहुगा तीसु परिते	२	१०४१
रुक्खासणेण भग्गो	३	२२६७	लहुगादी छग्गुरुगा	४	४५७२
रुद्धे वोच्छिन्ने वा	४	४८३८	लहुगा य दोसु दोसु य	२	८६१
रुवं आभरणविही	३	२४५१	लहुगा य निरालंबे	२	८७७
”	३	२५५७	लहुगा लहुगो पणगं	२	१६६२
रुवंगं दट्टणं	६	६२६४	लहु गुरु चउण्ह मासो	३	२४३१
रुवं वज्जो सुकुमारया	२	२१०२	लहुगो लहुगा गुरुगा	४	३८९६
रुवे जहोवलद्धी	१	८०	लहुतो लहुगा गुरुगा	५	४९१९
रुवे होउवलद्धी	१	८०	लहुया य दोसु गुरुओ	२	१७०४
		टि० ३	लहुसो लहुसतराओ	५	६०४०
रोहेउ अट्ट मासे	४	४८१२	लहुसो लहुसतरागो	६	६२३६
			लंदो उ होइ कालो	२	१४३८
ल			लाउय असइ सिणेहो	३	२३६९
लक्खणओ खलु सिद्धी	१	२७६	लाउय दास्य मट्टिय	१	६५२
लक्खणहीणो उवही	४	३५५८	लाउयपमाणदंडे	५	५९७४
लग्गो व अणहियासम्मि	४	४३९४	लाभमएण व मत्तो	६	६२४३
लज्जं बंभं च तित्थं च	५	५९६१	लित्ते छाणिय छारो	१	५१७
लत्तगपहे य खलुए	५	५६४४	लित्थारियाणि जाणि उ	१	५१५
		टि० २	लिंगट्ट भिक्ख सीए	३	२९८१
लत्तगपहे य खलुए	५	५६४४	लिंगत्थमाइयाणं	२	१९१७
		टि० २	लिंगत्थस्स उ वज्जो	४	३५३९
लद्धूण अन्नपाए	१	६५९	लिंगत्थेसु अकप्पं	१	६२७
लद्धूण अन्न वरथे	१	६१४	लिंग विहारेऽवट्टिओ	१	७३६
लद्धूण णवे इतरे	४	४२७०	लिंगेण निग्गतो जो	४	४५१६
लद्धूण माणुसत्तं	४	३७४०	लिंगेण लिसिणीए	५	५००८
लद्धे तीरियकज्जा	४	४६४८	लुक्खमरसुण्हमनिकाम-	३	२१५४
लहुओ उ उवेहाए	३	२६९९	लुद्धस्सऽअंतरतो	२	१८९३
”	५	५७३४	लुया कोलिगजालग	२	१७८७
लहुओ उ होति मासो	५	४९१५	लेवकडे कायव्वं	२	१७१९
लहुओ गुरुओ मासो	५	५८४४	लेवकडे वोसट्टे	४	४०११
लहुओ य लहुसगम्मि	६	६११२	लेवडमलेवडं वा	२	१६४८
लहुओ लहुगा गुरुगा	६	६१२०	लेवाड विगइ गोरस	२	१७१७
लहुओ लहुगा दुपुडा	४	३८५२	लोइयवेइयसामाहएसु	१	३८५
लहुओ लहुया गुरुगा	२	२०४२	लोउत्तरं च मेरं	४	३६०९
लहुगा अणुरगहम्मि	४	३३५८	लोएण वारित्तो वा	४	४१३१
”	५	५०७०	लोए वि अ परिवादो	५	५४२७
लहुगा अणुरगहम्मि	२	९०१	लोए वेदे समए	४	४५४७
”	४	३३४८	लोगच्छेरयभूतं	३	३२६८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
लोगपगतो निवे वा	४	४५५२
लोगविरुद्धं दुष्परि-	२	१९६२
लोभेन अभिओगे	३	२८१७
लोभे एरण्यघाते	६	६३८९
लोभेण मोरगाणं	५	५२२७
लोळंती छगमुत्ते	४	३७७०
लोलुग सिणेहतो वा	५	५३३४
व		
वह्रुतरीयाणं खलु	३	२२३५
वह्रगा अद्भुते वा	२	१७३२
वह्रगाए उट्टियाए	४	४८६६
वह्रगा स्थो सेणा	४	४८५९
वह्रणि त्ति णवरि जेम्मं	५	५२३८
वह्रणी पुक्वपविट्ठा	३	२१८३
वह्रदिस गोळवरगामे	६	६०९६
वह्रयासु व पलीसु व	४	४८०२
वक्कह्रअ विक्रएण व	२	१५१६
वक्कंतजोणित्तिच्छड-	२	१९५५
वक्कंतजोणि थंङ्गिल	२	९९८
वगडा उ परिवखेवो	३	२१२७
वगडा रच्छा दगतीरगं	३	३२४२
वक्कह्र भणाह्र आलोय	६	६१४४
”	६	६१४७
वक्कक भुंजं कत्तंति	४	३६७५
वक्कति भणाति आलोय	६	६१३७
”	६	६१५१
”	६	६१५५
”	६	६१६०
वक्कसि नाहं वक्के	६	६०७२
वक्कह्र एगं दग्गं	६	६०८७
वक्कंतकरण अच्छंत-	२	१५१९
वक्कंतस्स य दोसा	२	८७३
वक्कंते जो उ कम्मो	५	५५४३
वक्कंतेण य दिट्ठं	१	४९६
वक्कंतेहि य दिट्ठो	२	१५५५
वक्कंतो वि य दुविहो	५	५३८६
वक्कामि वक्कमाणे	५	५५८२
वरस(च्छ)ग गोणी सुज्जा	१	१७१
वरुच्छगगोणीसद्देण	३	२२०३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वरुच्छनियोगे खीरं	१	१९५
वरुच्छो भएण नासति	१	५०५
वरुद्ध उ समुद्देशो	६	६०७४
वरुद्धं समञ्जसरं	४	४०२२
वरुद्धागारठिएहिं	२	११०८
वरुद्धपादव उम्मूलण	५	४९२९
वरुद्धुत्ति हायति उभयं	६	६२२५
वरुणसंढ सरे जलथल	३	२७०७
”	५	५७४०
वरुणिभो पराजितो मारिओ	४	४१२२
वरुणियरथाणी साहू	५	५८५९
वरुणिया ण संचरंती	४	४२५१
वरुणङ्कु वरणकत्तिणं	४	३८५१
वरुणरसगंधफासा	२	१६४४
”	५	५९१४
वरुणरसगंधफासेसु	३	२७२७
वत्तिणी वत्तिणिं वत्तिणी	३	२२२४
वत्तिभित्तिकडगकुड्डे	४	४७९२
वत्तिसामिणो वत्तीतो	४	४७९३
वत्तकलहो उ ण पढति	५	५७४४
वत्तकलहो वि न पढह्र	३	२७११
वत्तम्मि जो गमो खलु	५	५४९४
वत्तवओ उ अगीओ	५	५४८३
वत्तववा उ भयाणा	५	५६६९
वत्तरस वि हायव्वा	५	५३८८
वत्ता वयणित्तो या	६	६०६४
वत्तीए अक्खेण व	१	१५८
वत्ते खलु गीयरथे	५	५४७५
वत्थम्मि नीणियम्मि	३	२७९८
वत्थव्व जतणपत्ता	५	५८३५
वत्थव्व जयणपत्ता	५	५८३९
वत्थव्व पउण जायण	२	१९६६
वत्थव्वे वायाहड	४	४६७८
वत्थं व पत्तं व तहिं सुळंभं	३	३२०४
वत्थाणाऽऽभरणि य	६	६३०९
वत्थाणि एवमादीणि	४	३६७९
वत्था व पत्ता व घरे वि हुज्जा	४	४२१२
वत्थेण व पाएण व	३	२९८५
वत्थेहि वक्कमाणी	४	४१५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वस्येहिं आणितेहिं	४	४३१३	वाणंतरिय जहसं	३	२४६८
वस्मा थ अवस्मा वि थ	१	३४०	वातातवपरितावण	२	१९१८
वस्मिन्व कवइय वलवा	३	२२८३	वातादीणं खोमे	५	५३२६
वय अहिगारे पगए	३	२८३६	वाताहडे वि णवगा	४	४६७७
वय इट्टगठवणनिभा	१	३३३	वातेण अणङ्कते	५	५५२१
वयणं व वि गव्वमालियं	४	४३६२	वानर छगला हरिणा	५	५९२०
वयणेणाऽऽयरियाई	१	१६५	वामइति इय सो जाव	४	४५७३
वयसमितो विय जायइ	४	४४५४	वाय खलु वाय कंडग	३	३०५५
वलया कोट्टागारा	४	३२९७	वायणवावारणधम्म-	४	४४२७
ववहार णऽथवत्ती	५	५२३५	वायपरायण कुवितो	५	५०४२
ववहारनयं पप्प उ	३	२६८८	वायपरायण कुविया	५	५४२९
ववहारो वि इ वलवं	४	४५०७	वायम्मि वायमाणे	१	५०७
वसभाण होंति लहुगा	४	४४५९	वायाई सट्टाणं	४	४४५६
वसभा सीहेसु मिगेसु	३	२९०३	वायाए कम्मणा वा	४	४५४८
वसमे थ उवज्जाए	३	२९८८	वायाए नमुकारो	४	४५४५
वसहि निवेसण साही	५	५५४१	वायाए हस्येहि व	३	२७०५
वसहिकलं धम्मकहा	२	१५७२	”	५	५७३६
वसहिं अणुणवितो	२	१३९६	वायाकोक्कुइओ पुण	२	१२९८
वसहीए असज्जाए	४	३७२९	वायाहडो तु पुट्ठो	४	४६८६
वसहीए जे दोसा	३	३१५८	वायाहडो वि एवं	४	४६५८
वसहीए दोसेणं	५	४९१२	वारत्तग पव्वजा	४	४०६६
”	५	४९५९	वारत्तगस्स पुत्तो	२	१७७५
वसहीए वि गरहिया	५	६०५२	वारिखळाणं वारस	२	१७३८
वसहीए वोच्छेदो	२	१५३४	वारेइ एस एयं	३	२७१७
वसहीरक्खणवग्गा	४	३३३६	[”	५	५७४९]
वसिजा बंभचेरंसी	५	५९५९	वारेति अणिच्छुभणं	५	५५६५
वसिमे वि विवित्ताणं	३	३०३७	वारेति एस एतं	५	५७४९
वंका उ ण साहंती	५	५३५८	[”	३	२७१७]
वंतादियणं रत्ति	५	५८९१	वाले तेणे तह सावए	३	३०४९
वंदणयं तीय कयं	३	२१८०	वाले तेणे तह सावते	३	३१५७
वंदामि उप्पलज्जं	३	२६३७	वावार मट्टियाअसु-	४	३६२०
वंदेण हंति निति व	२	१८०९	वावारिय आणेहा	५	५०६८
वंदेण वंडहरथा	५	५९२५	वावारिय सचळंदाण	२	१४७४
वंसग कडणोळंचण	१	५८३	वासत्ताणे पणं	४	४०९७
वाहगसमिई विइया	४	४४५३	वासस्स थ आगमणं	२	१५४६
वाहजंति अपत्ता	५	५२०९	”	३	२२८०
वावायम्मि ठवेउं	५	५५२९	वासाखित्त पुरोखड	४	४२४७
वावगदेउलियाए	४	३५८६	वासाण एस कप्पो	४	४२६६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वासावाणे पणगं	४	४०९७ टि० १	विज्जस्स व दग्धस्स व	१	१९७३
वासारत्ते अहपाणियं	२	११२४	विज्जं न चेव पुच्छइ	२	१९०७
वासावज्जविहारी	२	१२४३	विज्जाए मंतेण व	६	६२७०
वासावासविहारे	३	२७३५	विज्जा ओरस्सवली	५	५५९३
वासावासातीए	२	१४४९	विज्जादऽभिभोगो पुण	६	६२७१
वासावासो दुबिहो	३	२७३४	विज्जादसई भोया-	४	४६३४
वासाविहारखेतं	३	३१७९	विज्जादीहि गवेसण	४	४६३२
वासासु व वासंते	४	४५६२	विज्जामंतनिमित्ते	५	५४७३
वासासु वि निणहंती	४	४२८९	विज्जाहर रायगिहे	१	२९१
वासेण नदीपूरेण	३	३०७३	विज्जे पुच्छण जयणा	२	१०२७
वासोदगस्स व जहा	२	१२०४	विणयस्स उ गाहणया	५	५१०७
वाहि नियाण विकारं	२	१९२७	विणयाहीया विज्जा	५	५२०३
वाही असव्वच्छिन्नो	१	११९	विणा उ ओभासितसंयवेहिं	३	३१९५
वाहीण मि यऽभिभूतो	३	३०१८	विण्हवणहोमस्सिरपरि-	२	१३०९
		टि० ९	वितहं ववहरमाणं	१	३९०
वाहीण व अभिभूतो	३	३०१८	विति गिच्छ अठभसंथइ	५	५८२८
विउलकुले पव्वइते	५	५२६१	विति गिट्ट तेण सावय	३	२९३४
विउलं व भत्तपाणं	५	५६०२	वित्तासेज्ज रसेज्ज व	५	५५२६
विउसग जोग संघाइ-	३	२७९६	वित्ती उ सुवन्नस्सा	२	१२०७
विकहु भसगणे द्वाहं	२	९५४	विथाराऽऽयामेणं	४	३८८३
विक्रितगं जघा पप	४	४२१६	”	५	५५१०
विगइ अबिणीए कहुगा	५	५१९९	विदु क्खमा जे य मणाणुकूला	४	४३१४
विगइ विगइभवयवा	२	१७०८	विदु जाणए विणीए	१	७६१
विगयम्मि कोउयन्मी	४	३४२४	विह्वितं केणं ति व	६	६२४९
विगयम्मि कोउहले	४	३३४३	विद्धंसण छायण लेवणे	२	१६७५
”	४	३४०९	विज्जाय आरंभमिणं सदोसं	४	३९२४
विगुरुविउण रूवं	५	५७२२	विप्परिणमइ सयं वा	४	४७१८
विगुरुविउयबोदीणं	३	२२०१	विप्परिणया वि जति ते	४	४६७२
वग्घोवसमो सइ	१	२०	विप्परिणाभियभावो	४	४७२८
विज्जामेलण अल्ल-	१	२९६	विप्परिणामो अप्पञ्चओ	३	२९३८
विज्जामेलण सुत्ते	३	२६९५	विडमंगी उ परिणमं	१	१२५
”	५	५७२९	वियडण पच्चक्खाणे	४	४५००
विच्छिण्ण कोट्टिमत्ते	४	४३९८	वियरग समीवारा मे	३	२८१९
विच्छिन्ने दूरमोगाडे	१	४४४	विरहसभावं चरणं	२	९३४
विच्छिन्नो य पुरोहडो	३	२२१३	विरतो पुण जो जाणं	४	३९३९
विज्जणम्मि वि उजाणे	३	२५९१	विरहम्मि दिसाभिग्गइ	१	३९३
		टि० १	विरिक्खमाणे अहवा विरिक्खे	४	४३२२
विज्जादवियट्टयाए	३	२४२१	विलोळए व जायइ	३	२९१५
			विवरीयवेसधारी	१	३१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
विसम पलोदृणि आया	१	४४७	वीसुंभणसुत्ते वा	५	५५९५
विसमा जति होज्ज तथा	५	५५३३	वीसुंभिओ य राया	४	३७६०
विसमो मे संथारो	४	४४०६	वीसुं वोमे घेसुं	५	५३३६
विसस्स विसमेवेह	६	६२७३	बुच्छिण्णम्मि मडंवे	५	६०१२
विसोहिकोडिं हवइत्तु गामे	४	३५१७	बुट्टे वि दोणमेहे	१	३३८
विस्ससह भोइमित्ता-	३	२१७८	बुड्ढोऽणुकंपणिज्जो	२	१४६८
विह अतराऽसहु संभम	४	३८६२	बुत्तं हि उत्तमट्टे	६	६२८५
विहन्निगाया उ जइउं	३	२६०४	बुत्ता तवारिहा खलु	५	४९६९
विहवससा उ मुहंढं	४	४१२३	बुत्तं पि ता गरहितं	५	५९७९
विहं पवन्ना घणरुक्खहेट्टे	४	३५०९	बुत्तो अचेलघरमो	५	५९३५
विहिअविहीभिन्नम्मि य	२	१०३९	बुत्तो खलु आहारो	२	१०८६
विहिणिग्गता उ एक्का	४	४१३०	बुढभण सिंचण बोळण	५	५६२७
विहिभिन्नं पि न कप्पह	२	१०५७	बूढे पायच्छित्ते	१	७१२
विहुवण णंतकुसादी	५	४९०६	वेउव्वऽवाउड्डाणं	५	५६७५
वीमंसा पडिणीयट्टया	३	२४९४	वेगच्छिया उ पट्टो	४	४०८९
वीमंसा पडिणीया	३	२४९६	वेज्जऽट्टग एगदुगादि-	२	१०२८
वीयारगोयरे थेर-	५	५१८०	वेज्जस्स एगस्स अहेसि पुत्तो	३	३२५९
वीयार मिक्खचरिया	२	१४८०	वेयावच्चगरं बाल	२	१४६४
”	३	२१७३	वेयावच्चे चोयण-	२	२११८
वीयारभोमे बहि दोसज्जालं	४	३४९३	वेरग्गकरं जं वा	३	२६१२
वीयारसाहुसंजइ	४	४४६६	वेरग्गकहा विसया-	५	५१८१
वीयाराभिमुहीओ	३	२१९५	वेरं जरथ उ रज्जे	३	२७६०
वीयारे बहि गुरुगा	२	२०६४	वेलइवाते वूरम्मि	५	५६१३
वीरह्लसउणवित्ता-	४	३६९६	वेल्लाए दिवसेहिं व	३	३१४८
वीरवरस्स भगवतो	५	५६२८	वेवहु चला य दिट्ठी	४	४१८८
वीरासण गोदोही	५	५९५६	वेसइ लहुसुट्टेइ य	४	४४२८
वीरासणं तु सीहा-	५	५९५४	वेसत्थी भागमणे	५	४९२३
वीसज्जियम्मि एवं	५	५३९५	वेसवयणेहिं हासं	२	१३००
वीसज्जिया य तेणं	३	३२८७	वेस्सा अकामतो णिज्ज-	६	६२५९
वीसज्जिया व तेणं	३	३०२२	वेहाणस ओहाणे	२	१९८८
वीसत्थमप्पिणंते	३	३०११	वोच्चये चउलहुआ	१	६५३
वीसत्थया सरिसए	५	५७२३	वोच्चये चउलहुगा	२	१९१३
वीसत्थऽवाउड्डऽओन्न-	३	२२४३	वोच्छिज्जई ममसं	४	४७५७
वीसत्था य गिलाणा	४	३६९४	वोच्छेदे लहुगुहागा	४	४६०३
वीसं तु अपव्वजा	५	५१३९	वोसट्ट काय पेळ्ण-	५	५९४४
वीसं तु आउलेहा	४	४०४५	वोसट्टं पि हु कप्पह	४	४०४८
वीसंभट्टाणम्मिणं	४	४४८८	स		
वीसुं उवस्सए वा	५	५५७६	सइकरण कोउइहा	३	२३४०
वीसुं वेप्यइ अतरंत-	५	५८८९	सइफालकेइणे एसणा-	४	३७०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सङ्गमेव उ निगममं	२	१६९८
सकवाहम्मि उ पुंवि	३	२९५९
सकुडुंबो मधुराए	६	६२९२
सकपसंसा गुणगाहि	१	३५७
सकमहादी दिवसो	५	५६०६
सकयपाययभासा-	१	५७
सकयपाययवयणाण	१	२
सकरघतगुलमीसा	३	३०९३
सकारो सम्माणो	२	१५०३
सकखेत्ते जदा ण कभति	५	५२९१
सकखेत्ते परखेत्ते वा	४	४२९०
सखेदणीसट्टिमुक्कगतो	६	६११५
सगडहहसमभोमे	२	९९७
सगणम्मि पंचराहं-	५	५७५३
”	५	५७५५
सगल प्पमाण वण्णे	४	३८४६
सगळासगलाहूजे	२	१०८१
सगुरु कुल सदेसे वा	३	२८८०
सगाम परगामे	१	६४२
सगामभिहडि गंठी	१	५३५
सगामे सउवसए	२	१८७०
सच्चं तवो य सीळं	२	२०८०
सच्चं भण गोदावरि !	६	६२४६
सच्चित्तं सच्चित्तं मीसे	५	५७२७
सच्चित्तदवियकप्पं	२	१६५४
सच्चित्तं पुणं दुविहं	४	४३३४
सच्चित्ताई तिबिहो	१	२५८
सच्चित्तादि हरंती	५	५४८०
सच्चित्तादी दग्घे	२	११२२
सच्चित्ते अच्चित्ते	३	२६९३
सच्चित्ते खुड्ढादी	५	५०९२
सच्छंदओ य पक्कं	३	३१२६
सच्छंदवत्तिचा जेहिं	५	५७१६
सच्छंदेण उ गमणं	३	३१२४
सच्छंदेण य गमणं	३	३१२३
सजियपयट्टिए लहुगो	२	९०९
सज्जगहणा तीचं	३	२७६१
सज्जाहयं नत्थि उवस्सएऽम्हं	३	३२३८
सज्जाएण णु खिण्णो	४	३७१६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सज्जाए पल्लिमथो	४	४२२५
सज्जाए वाघातो	४	३७०३
सज्जाय काल काइय	४	४८५८
सज्जायट्टा दप्पेण	४	४२७९
सज्जायमसज्जाए	१	७४५
सज्जायमाइएहिं	५	५७७९
सज्जायलेवसिग्घण	५	५२८४
सज्जाय संजमहिए	२	१२४०
सज्जायं जाणंतो	२	११६५
सट्टाण परट्टाणे	४	४४२३
सट्टाणे अणुकंपा	३	२९७९
सट्टाणे पडिवत्ती	२	१४३४
सट्टाणे सट्टाणे	१	३२३
सट्टियपडियं ण कीरह	४	४७६६
सट्टा दळंता उवहिं निसिद्धा	४	४८५६
सट्टेहि वा वि भणिया	४	३५८३
सण्णातिगतो अट्टाणितो	५	५०७४
सण्णायगा वि उज्जु-	५	५३५४
सण्णी च सावतो वा	६	६३००
सत्तिकरणादी दोसा	४	३८०६
सत्तिकालद्धं नाउं	२	१६१४
सत्तिकोडगेण दुण्णि वि	३	२४५८
सत्ति दोसे होभगतो	६	६४२८
सत्ति लंभम्मि अणियया	१	५६७
सत्ति लंभम्मि वि गिण्हति	५	५००१
सत्त उ वासासु भवे	५	५६५४
सत्तऽट्ट नवग दसगं	१	७०९
सत्तण्हं वसणाणं	९	९३९
सत्तं ति नवरि नेम्मं	२	१७५५
सत्त दिवसे ठवेत्ता	३	२८२०
”	३	२८२९
सत्त पदा गम्मंते	५	५८७६
सत्तरत्तं तवो होइ	१	७०५
”	२	१५५८
”	५	५४८६
सत्तरत्तं तवो होति	४	४६८०
सत्तावीस जहण्णेणं	६	६४६१
सत्तावीस जहन्ना	२	१४३६
सत्तेव य मूलगुणे	१	५८१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सत्यऽग्नी धमेतुं	६	६२०७	समणमहभाविपुंसुं	३	३२८८
सत्यवणए य सुद्धे	३	३०८१	समणं संजयं वृतं	२	१५५०
सत्यपरिण्णादुक्कमे	४	३३२३	”	२	१५६८
सत्यं च सत्यवाहं	३	३०६९	समणाण ड ते दोसा	५	५९७१
सत्थाह अट्टगुणिया	३	३०८५	समणाणं पडिरूवी	५	५०५०
सत्थि त्ति पंच भेया	३	३०७०	समणा समणि सपक्खो	३	३०७७
सत्थे अहप्पघाणा	४	४८७२	समणीणं गाणत्तं	४	४२३४
सत्थेणऽच्चेण गथा	३	३०१६	समणी समण पविट्ठे	४	३७५२
सत्थे विविच्चमाणे	३	२९७४	समणुच्चमसमणुत्थे	२	१२६३
”	३	३००९	समणुच्चापरिसंकी	२	१८६२
सत्थो बहू विवित्तो	३	३०२६	समणुच्चाऽसह अत्थे	२	१८१५
सइग्गि हत्थवत्था-	४	३७९५	समणुत्थेतर गिहि-	३	२९८३
सहं च हेतुसत्थं	५	५४३१			टि० ९
सइकपोहयाओ	२	२११९	समणे घर पासडे	२	१७६४
सइ तहिं मुच्छति छेदणा वा	४	३९२२	समणेण कहेयव्वा	४	४५८९
सइभांगोऽणुगाहिबम्मि	२	१५७८	समणे ममणी सावग	१	६२६
सइवुद्धी रत्तो	२	१७९१	समणेहिं अभणतो	२	१८४४
सइाहसुत्त ससमय	२	१२२१	समयाह ठिति असंखा	१	१५६
सइाहं कयकजो	५	६०२९	समवाए खरत्तिगं	२	८२०
सइाणेणं सण्णी	१	७८	समविसमाह न पासइ	४	४३९०
सइा य कारो पक-	१	३१५	समविसमा थेराणं	४	४४०५
सइायग आगमणे	३	२८६२	समहिंदा कप्पोवग	२	५०३६९
सइायणेहि नीते	१	५६२			प्र० गा० ४
सइायपल्लि णेहिं [णं]	५	४९३८	समाही य भत्तपाणे	२	१५०९
सइिकरिसो परो होइ	१	३०३	”	५	५५०६
सइि खरकम्मिओ वा	५	५१८३	समिहंसत्तुगगोरस	४	४७५५
सइीअस्सइीणं	३	२५८२	समिचिष्णिमादीणं	५	५८१०
सइी व असइी वा,	५	४९९५	समितीसु भावणासु य	२	११४५
सइीसु पढमवगणे	३	२५६८	समितो नियसा गुत्तो	४	४४५१
सपडिक्कमणो धम्मो	६	६४२५	समुदाणं पंथो वा	५	५६५९
सपडिदुवारे उवस्सए	३	२२४१	समुदाणिओदणो मत्तओ	२	१९५३
सविइजए व मुंचति	३	३१२७	समोसरणे उइसे	४	४२४२
सइभावमसइभावं	३	२६३१	समोसरणे केवइवा	२	११७६
सइभावमसइभावे	१	१३	सम्मज्जण आवरिसण	२	१६८१
”	४	४५५५	सम्मत्तपोगालाणं	१	११६
सइभाविक इयरे वि य	२	१८०३	सम्मत्तम्मि अभिगओ	१	७३४
सअए सरभेदादी	३	३०९७	सम्मत्तम्मि उ कइे	१	१०६
सअयाऽसति मत्तस्स ड	३	३२१४	सम्मत्ते पुण कइे	१	१०६
समणगुणविदुऽथ जणो	३	३२६९			टि० ४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सम्मत्ते वि अजोगा	५	५२११	सर्वथाभेण ततो	३	३१०७
सम्महिटी देवा	३	३१०९	सर्वक्षुपमाणाभो	१	३१७
सम्मं विदिता समुषट्टियं तु	४	४३२९	सर्वक्षुप्पामणा	१	३१७
सम्मिस्सियं वा वि अमिस्सियं वा	४	३६१४			टि० २
सम्मेत्तर सम्म दुहा	२	८९३	सर्वक्षुप्पामन्ना	१	३४६
सम्मोहो मा दोण्ह वि	५	५६९६	सर्वपयत्तेण अहं	२	१४०३
सयकरणे चउलहुगा	४	३८७१	सर्वभूतऽप्यभूतस्स	४	४५८६
सयगहणं पड्डिसेहति	४	४१५०	सर्वम्मि उ चउलहुया	२	१६८०
सयग्गसो य उक्कोसा	६	६४६२	सर्वम्मि पीए अहवा बहुम्मि	४	३४१६
सयपाग सहस्सं वा	५	६०३१	सर्वसुरा जहू रूवं	२	११९६
सयमवि न पियह महिमो	१	३४८	सर्वस्स छड्डण विगिं-	५	५८१३
सयमेव भाउकालं	२	१२८४	सर्वस्स वि कायव्वं	५	५४२४
सयमेव उ करणम्भी	४	३६०४	सर्वस्सं हाऊणं	४	४४३२
सयमेव कोह लुद्धो	३	२८४७	सर्वं गिओ पतावो	५	५९४९
"	४	४५९५	सर्वं गियं तु गहणं	६	६१९२
सयमेव कोति साहति	५	५१४१	सर्वं नेयं चउहा	२	९६२
सयमेव दिट्टपाठी	४	३७८०	सर्वं पि य संसट्टं	२	१७४४
सयमेव य देहि अँबले	४	४३३१	सर्वं व देसविरइं	२	११९१
सरगोयरो अ तिरियं	१	६७५	सव्वाउअं पि सोया	२	१२०६
सरभेद वण्णभेदं	६	६२९०	सव्वाणि पंचमो तद्धिणं	२	१८३५
"	६	६३०४	सव्वारंभपरिग्गह-	४	४५८५
सरवेहभासहरथी	२	१२९०	सव्वा वि तारणिजा	४	४३४०
सरिकप्पे सरिच्छंदे	६	६४४५	सव्वासु पविट्टासुं	३	२३३९
"	६	६४४६	सव्वाहिं संजतीहिं	६	६३९९
सरिसावराधे वुंडो	५	५७८०	सव्वेगात्था मूलं	६	६०८२
सरिसाहिकारियं वा	५	५६८५	सव्वे चरित्तमंतो य	६	६४५४
सल्लुद्धर णक्खेण व	६	६१८०	सव्वे दट्टुं उग्गाहिपण	२	१५७७
सल्लुद्धरणे समणस्स	१	३९१	सव्वे वा गीयरथा	१	६१८
सवणपमाणा वसही	५	५६७३	"	३	२९३६
"	५	५६७४	सव्वे वि तथ रंभति	४	४६४७
सविसाणे उड्डाहो	५	५९६९	सव्वे वि तारणिजा	४	४३३७
सविसेसतरा बाहिं	२	१३३८	सव्वे वि पड्डिगहए	२	१२३८
सव्वचरित्तं भस्सति	५	४९७३	सव्वे वि मरणधम्मा	५	५५१७
सव्वजइणं मिसिद्धा	५	५३५५	सव्वे समणा समणी	५	५३५०
सव्वजगज्जीवहियं	२	२००९	सव्वेस्सि गमणे गुरुगा	३	३१४६
सव्वज्जयणा नामे	१	२६७	सव्वेस्सि तेस्सि आणा	४	३५४२
सव्वस्थ अविसमत्तं	२	१२०३	सव्वेसु वि चउगुरुगा	३	२३०३
सव्वस्थ पुच्छणिज्जो	४	३५७५	सव्वेसु वि संघयणेसु	२	१६२८
सव्वस्थ वि आपरिभो	४	४३४९	सव्वेहि वि गहियग्गी	५	४९९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सञ्चेहि वि चेतव्यं	५	४९९८	संगं अणिच्छमाणो	६	६३४६
सञ्चेहिं पगारेहिं	५	५७११	सञ्चट्टणाऽऽयसिचण	५	५६३१
सञ्चो लिंगी असिहो	४	४६९९	”	५	५६३७
ससक्करे कंटहले य मग्गे	३	३२४८	सञ्चडमसञ्चडे या	५	५७८५
ससमयपरसमयविऊ	१	२४४			टि० २
ससरक्खे ससिणिद्धे	१	५३७	सञ्चयणरूवसंठाण-	२	११९८
ससहायभवत्तेणं	५	५४०५	सञ्चयणविरियआगाम-	५	५०२९
ससिणेहो असिणेहो	५	६०२५	”	५	५१२९
ससिपाया वि ससंका	३	२३१४	सञ्चस्स पुरिमपच्छिम-	५	५३४३
सस्सगिहादीणि दहे	६	६२११	सञ्चस्सोह विभाए	६	६३७६
सहजायगाइ मित्ता	२	८२९	सञ्चंस अपच्छिलेहा	४	३८२६
सहणोऽसहणो कालं	३	२६९२	सञ्चं समुहिसित्ता	५	५३४४
सहवट्ठियाऽणुरागो	२	१३५०	सञ्चाडण एक्कतो	४	४३०९
सहसाणुवादिणातेण	४	४२०८	सञ्चाडण एगो	२	१७२६
सहसा दट्ठं उग्गाहि-	२	१५३६	सञ्चाडए पविट्टे	३	२८१०
सहसुप्पहअग्गि जरे	२	९४८	सञ्चाडग एगेणं	४	४६६६
सहिरक्खो संगथो	२	८२४	सञ्चाडगाओ जाव उ	५	५५९९
सहु असहुस्स वि तेण वि	५	५४९६	सञ्चाडगादिकहणे	५	४९३६
संक्कपियं व दग्गं	४	३६२१	सञ्चाडेगो ठवणा-	५	५२९२
संक्कपियं वा अहवेगपासे	४	३६२२	सञ्चाडो मग्गेणं	२	२०१९
संक्कप्पे पयमिदण	५	५८६७	सञ्चातिमेतरो वा	४	४०९२
संक्कम जूवे अचले	३	२४१३	सञ्चिया य पर्यं चेष	१	३०२
संक्कम थले य णोथल	५	५६४०			टि० ३
संक्कलदीवे घसि	४	३४७०	सञ्चो न लभइ कज्जं	५	५०५३
संक्कंतो अण्णगणं	५	५७७८	सञ्चइयमसञ्चइयं	२	१६०९
संका चारिग चोरे	६	६३९१	सञ्चयपसंगदोसा	२	१७१८
संकापदं तह भयं	३	२३४४	सञ्चारो वतिगादि	६	६३२२
संक्किन्नवराहपदे	४	४५२४	सञ्जह्गमणे गुरूगा	२	२०५३
संक्कियमसंक्कियं वा	३	२३४८	सञ्जइभावियखेत्ते	३	२१३६
संक्कुखिय तरुण आय-	४	३९७०	सञ्जइ संजय तह संप-	३	२४०७
संक्खडिए वा अट्टा	४	४७१५	सञ्जओ विट्ठो तह संजइ	३	२१८२
संक्खडिगमणे बीओ	३	२८५४	सञ्जतगणे गिहिगणे	५	५५८४
संक्खडिमभिधारंता	५	५८३७	सञ्जति कप्पट्टीए	५	५००६
संक्खडि सण्णाया वा	४	४७१९	सञ्जमअभिमुहस्स वि	४	३७०५
संक्खडिज्जंति जहिं	३	३१४०	सञ्जमआयविराहण	४	४८४३
संक्खाइए वि भवे	२	१२१७	सञ्जमकरणुजोवा	६	६४८५
संक्खा य परूक्खणया	२	१२९२	सञ्जमचरित्तजोगा	२	१०३५
संक्खुच्चा जेणंता	२	१६९९	सञ्जमजीवित्तहेउं	५	४९४५
संक्कहियमसंक्कहिओ	२	१११०	सञ्जममहातकागस्स	४	३७०४

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

११३

नाम्ना	विभागः	शाखाङ्कः
संजमविराहणाप	३	३०४५
संजमविराहणा कलु	३	२३१२
संजमहेडं भजतत्तणं	४	४५२७
संजमहेडं लेवो	१	५२७
संजवकडे य देसे	३	१७६१
संजवगणो तदधिवो	५	५५८५
संजयगिहितदुभयभय्या	३	२७७२
संजयजणो य सव्वो	३	३१०६
संजवपंता य तहा	३	३००८
संजवभद्दगमुक्के	३	२७७३
संजयभद्दा गिहिभद्दा	३	२९७५
संजाणणेण सञ्जी	१	७८
		६० ६
संजुत्ताऽसंजुत्तं	१	६४
संजोगदिट्टपाढी	२	१८७९
संजोग सहंगाळे	१	५४०
संजोणे समवाप	२	८१८
संजोयणा पलंवातिगाण	६	६३४२
संजोययते क्खुडं	४	३९४६
संटाणमगाराई	१	४४
संठियम्मि भवे लामो	४	४०२३
संढासच्छिणेण हिमादि एति	४	३९६८
संतऽश्रे वऽवराधा	३	३१८१
संतर निरंतरं वा	३	२२४७
संतविभवा जह तवं	४	३७५९
संति पमाणाति पमेय-	१	१८०
संथडमसंथडे या	५	५७८५
संथखिओ संथरेंतो	५	५८०७
संथरओ सट्टाणं	१	३२४
संथरणम्मि भसुद्धं	२	१६०८
संथरमाणे पच्छा	४	४७१२
संथवमादी दोसा	६	६११७
संथारपहि य तहिं	४	३३४०
संथार कुसंबाढी	४	३७६७
संथारगअहिगारो	४	४६१०
संथारग भूमितिगं	४	४३८७
संथारगं जो इतरं व मत्तं	४	४४०४
संथारगहणीप	४	४३८९
”	४	४३९१

धु० २३०

नाम्ना	विभागः	शाखाङ्कः
संधारदु गिळाणे	४	३८३७
संधारभूमिखुदो	४	४३९३
संधारविष्पणासो	४	४६२०
संधारं दुरुहंतो	४	४४१४
संधारुत्तरपद्दा	४	३९८०
संधारेगसणेो	४	४६०५
संधारेगतिया	३	३२२७
संधारो नासिहिती	४	४६१६
संदंसणेण बीई	३	२२६८
संदंसणेण बहुसो	२	१७२३
संपत्ति तस्सेव जदा भविज्जा	४	३९३४
संपत्तीह वि असती	२	१८५७
संपत्ती य विपत्ती	२	९४९
संपाहमे असंपाहमे	३	२४०१
संपाहमे वि एवं	३	२४०४
संबद्धभाविप्सू	४	४२७४
संबंधी सामि गुरू	४	३९५५
संभिषेण व अच्छह	१	५४८
संभुखिओ सिय ती	५	५१९४
संभोगो वि हु तिहिं का-	५	५४५३
संळवमाणी वि अहं	४	३७९२
संळिहियं पि य तिभिहं	४	३७४२
संलेह पण सिभाए	५	५८०३
संवच्छरं गणो वी	२	२०००
संवच्छरं च रुट्टं	५	५७७३
संवच्छराइं तिक्कि उ	५	५४१७
संवच्छराणि तिक्कि य	२	१९९९
संवट्टिगबाणं	४	४८१०
संजट्टमेहपुष्पा	२	१७७९
संजट्टम्मि तु जयणा	४	४८०१
संबासे इत्थिदोसा	३	२०२७
संबाहो संबोद्धुं	२	१०९३
संविगनीयवासी	२	१९९२
संविगभाबियाणं	२	१६०७
संविगमगीयरथं	५	५४८५
संविगमणुक्काए	२	१६१६
संविगमसंविगगा	१	४२१
संविगमसंविगो	२	१९११
संविगविहारओ	५	५४५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संविग्गा संजईओ	२	१९९०	सागारियमप्पाहण	१	२३९
संविग्गा गीयस्था-	२	१९८९	सागारिय सज्साए	३	२३७८
संविग्गाऽसंविग्गा	२	८८६	सागारिय सब्वत्तो	५	५८९६
संविग्गा सिजातर	२	१९९४	सागारियसंकाए	४	४६६९
संविग्गेतरभाविय	३	२९९०	सागारिय संदिट्टे	४	३५२६
संविग्गेतर लिंगी	२	१९१२	सागारियस्स अस्सिय	४	३६४४
संविग्गेहि य कहणा	२	१८०६	सागारियस्स णामा	४	३५२१
संविग्गे दव्व मिओ	१	७३५	सागारियं अनिस्सा	३	२४३६
संविग्गे मह्विओ	५	५११०	सागारियं अनीसा	३	२४३५
संवेगं संविग्गाण	२	६२२८	सागारियं निरिक्खति	५	५१६०
संसज्जिममि देसे	५	५८७३	सागारिसहिय नियमा	५	५९९६
संसज्जिमेसु छुब्भइ	५	५२७४	सागारिसंति विकरण	४	४६११
संसट्टमसंसट्टे	२	१८६८	सा जेसि उवट्टवणा	६	६४०९
संसट्टस्स उ करणे	४	३६०३	साडऽब्भंगणउव्वलण-	२	१९२५
संसट्टस्स उ गहणे	४	३५९३	साणुप्पगभिकखट्टा	२	१९७६
संसत्त गोरस्ससा	५	५८९५	साधारण आवलिया	१	६७३
संसत्तगहणी पुण	१	४५८	साधारणे वि एवं	२	१०८३
संसत्ताइ न सुज्झइ	३	२८५७	साभाविय तन्नीसाए	१	५५५
संसत्ताऽऽसव पिसियं	४	४७४२	साभाविया व परिणामि-	५	५९०६
संसारदुक्खमहणो	२	११३५	सा मग्गइ साधर्मि	४	३८०४
संसारमणवयगं	५	५०१०	सामत्थण परिवच्छे	३	२१४२
संसाहगस्स सोउं	५	५३६८	सामत्थ णिव अपुत्ते	५	४९४९
संहियककृणमादि-	४	४५६७	सामन्न विसेसेण य	१	४५
संहिया य पयं च्चव	१	३०२	सामन्ना जोगाणं	१	७०१
साऊ जिणपडिक्कुट्टो	२	९८७	सा मंदबुद्धी अह सीसकस्स	३	३२५६
साएयम्मि पुरवरे	३	३२६१	सामाहए य छेदे	६	६३५७
सागारियसंजयाणं	१	५४९	सामाहयस्स अत्थं	१	१९९
सागारऽकडे लहुगो	४	४१६२	सामाथारिकडा खलु	३	२२१०
सागारिअणुच्छण	२	१५३२	सामाथारिमगीए	२	१४७१
सागारिअपुच्छगमणम्मि	२	१५३३	सामाथारी पुणरवि	२	१६५७
सागारिउ त्ति को पुण	४	३५१९	सामित्तकरणअहिरण-	१	१५२
सागारिए अमंते	२	२०८६	सामिद्धिसंदंसणवावडेण	३	३१७२
सागारिए परम्मुह	२	२०७५	सामी अणुणवज्जइ	४	४७७४
सागारिगी उग्गहमग्गणेयं	४	४७७७	सारक्खह गोणाई	२	१३९४
सागारिपच्चया	३	२३७१	सारिक्खएण जंपसि	६	६३०३
सागारिपुत्तभाउग-	४	३५४७	सारिक्खविवक्खेहि य	१	५०
सागारिय आपुच्छण	२	१५३१	सारुवि गिहत्थ [मिच्छे]	५	४९३९
सागारिय उण्ह ठिए	५	५८८०	सारुविए गिहत्थे	५	४९३९
सागारियनिक्खेवो	३	२४५०			टि० ८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सालाए कम्मकरा	३	२६३४	साहू गिण्हइ कहुगा	३	२३६५
”	३	२६६९	साहू जया तत्थ न होज कोई	४	४१८०
सालाए पच्चवाया	३	२६३३	साहूण देह एयं	३	३२८०
साला मज्जे छिडी	३	२६३२	साहूणं पि य गरिहा	३	२३१७
		टि० ३	साहूणं वसहीए	४	३३८०
साला य मज्जा छिडी	३	२६३२	साहू निस्समनिस्सा	३	२४४६
सालिजव अचिछ सालुग	४	३३०७	सिक्खावणं च मोत्तुं	५	५१९८
साली घय गुल गोरस	५	५३४१	सिक्खाविओ सिय ती	५	५१९२
सालीणं वीहीणं	४	३३६८	सिक्खियव्वं मणूसेणं	२	११६०
सालीहिं व वीहीहिं व	४	३३०१	सिग्घतरं ते आता	५	५२९९
सालीहिं वीहीहिं	४	३३००	सिजायरपिंडे या	६	६३६१
सालुक्खुहि व कीरति	४	३४०३	सिजायरेऽणुसासइ	२	१५५१
		टि० १	सिजा संधारो या	४	४५९९
सालुक्खुहि व कीरति	४	३४०३	सिट्ठम्मि न संगिण्हति	५	५५७९
सावगभज्जा सत्त्वइए	१	१७२	सिद्धत्थए वि गिण्हइ	१	२३१
सावगसण्णिट्ठाणे	४	४८३६	सिद्धत्थगजालेण व	४	३८२९
सावज्जगंधमुक्का	२	८३२	सिद्धत्थग पुप्फे वा	३	२८९७
		टि० २	सिद्धी वीरणसइए	४	४२२९
सावज्जेण विमुक्का	२	८३२	सिप्पणेउणियट्टा	५	५१०९
सावय अण्णट्टकडे	३	३१०३	सिय कारणे पिहिजा	३	२३५५
सावयतेणपरदे	३	३१०४	सिहरिणिलंभाऽऽलोयण	५	४९९२
”	३	३११०	सिगक्खोडे कलहो	२	१४९४
सावय तेणा दुविहा	४	४३७६	सिगाररसुत्तुइया	४	४५८८
सावय तेणे उभयं	५	५६३४	सिगारवज्ज बोले	३	२२७३
सावयभय भाणिति व	४	३४५८	सिघाडगं तियं खलु	३	२३००
साविक्वेतर णट्टे	४	४७६१	सिचणवीईपुट्टा	३	२३८६
सासवणाले छंदण	५	४९८८	सिचति ते उवहिं वा	५	५६३०
सासवणाले मुहणंत-	५	४९८७	सीउण्हवासे य तमंधकारे	३	३२४७
साहम्मि अण्णधम्मिय	४	४७४६	सीतजलभावियं भवि-	४	४०३८
साहम्मिओ न सत्था	२	१७८२	सीतजलभावियं तं	४	४०३८
साहम्मि तेण उवधी	५	५०६३			टि० १
साहम्मियऽञ्जधम्मिय-	५	५१२४	सीतंति सुवंताणं	४	३३८३
साहम्मियाण अट्टा	२	१७७४	सीताइ जन्नो पहुगादिगा वा	४	३६४७
साहम्मिवायगणं	२	१७९९	सीतोदे उस्सिणोदे	४	३४२०
साहंति य पियधम्मा	२	१६०२	सीया भि होंति उस्सिणा	५	५९०७
साहारण ओसरणे	२	११८१	सीलेह मंखफलए	२	१८१०
साहारणम्मि गुरुगा	४	३३०६	सीसगता वि ण दुक्खं	५	५६२९
साहारणं तु पढमे	५	५४०७	सीसं इतो य पादा	४	४३८८
साहारणासवत्ते	२	१२०५	सीसा पबिच्छगणं	१	३५५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सीसा वि य त्रंती	१	३७५	सुत्तये अहसेसा	१	१९३५
सीसावेदिचपुत्तं	६	६३६६	सुत्तये अकरिता	२	१४७९
सीसे अह आमंते	२	१४५०	सुत्तये कहबंतो	१	२१४
सीसोर्कपण गरिहा	४	४७३२	सुत्तये पलिमंथो	५	५६२६
सीसोर्कपण हरये	४	४७३६	सुत्तयो खलु पढमो	१	२०९
सीहगुहं चम्बगुहं	५	५४६४	सुत्तनिवाओ पासेण	३	२६७३
सीहम्मि व मंदरकंदराओ	२	१३७५	सुत्तनिवाओ पोरान	४	३५११
सीहं पालेह गुहा	२	२११४	सुत्तनिवाओ बुहे	४	३८३६
सुभवतो वतऽवत्तो	५	५४७८	सुत्तभणियं तु निदं	५	६००८
सुकुमालग ! मइलया !	२	११५९	सुत्तमई रज्जुमई	३	२३७४
सुक्खिभणम्मि दिप्पइ	२	१२४७	सुत्तम्मि कहियम्मि	५	५८६५
सुक्खिभणवाटवला-	३	२१५३	”	५	३०१८
सुक्खोदणो समितिमा	३	३०९९	सुत्तम्मि कहियम्मि	५	५४७१
सुक्खोहोओदणस्सा	४	४०६८	सुत्तम्मि य गहियम्मि	२	१२१९
सुक्खिरेण वि गीयरथो	२	१६९५	सुत्तम्मि होइ भयणा	१	७७८
सुदु कयं आभरणं	३	२४६०	सुत्तस्स कप्पितो खलु	१	४०६
सुदु कया अह पडिमा	३	२४९३	सुत्तं अरथो य बहू	५	५६९०
सुणतीति सुयं तेणं	१	१४७	सुत्तं कुणति परिजितं	१	४०७
सुणमाणा वि न सुणिमो	४	४८३४	सुत्तं कुणति परिणतं	१	४०७
सुण सावग ! जं वत्तं	४	३३८९			टि० १
सुणेतीति सुयं तेणं	१	१४७	सुत्तं गिरस्थयं खलु	४	४१५९
		टि० ३	सुत्तं गिरस्थयं कार-	२	१००२
सुण्णवरादीणऽसती	५	५८७९			टि० १
सुत्तजऽवत्तो अगीतो	५	५३८७	[”	३	२९२७]
सुत्तजम्मणमहुुरापाढणे	६	६२४५	सुत्तं तु सुत्तमेव उ	१	३१०
		टि० १	सुत्तं तु कारणियं	२	१००२
सुत्तजम्ममहुुरपाढण-	६	६२४५	सुत्तं निरस्थयं कारणियं	३	२९२७
सुत्तनिवातो धेरी	४	४१७९	सुत्तं पढुच्च गहिते	५	५८१२
सुत्तऽत्थतदुभयविज	५	५५३०	सुत्तं पमाणं जति इच्छितं ते	४	३६२७
सुत्तऽत्थतदुभयविसा-	३	३७८५	सुत्तं पर्यं पररथो	१	३०९
”	४	४६५१	सुत्ताइ अंबकंजिय-	५	५९०४
सुत्तऽत्थतदुभयाहं	१	७८६	सुत्ताइरज्जुबंधो	३	२३३३
सुत्तऽत्थबिरीकरणं	२	१२३९	सुत्ते अरथे वदुभय	१	४०५
सुत्तऽत्थपोरिसीओ	२	१४७८	सुत्तेणव उ जोगो	५	५३६९
सुत्तऽत्थ सावसेसे	२	२०१५	सुत्तेणव य जोगो	३	३००१
सुत्तऽत्थं कहरंथो	१	२१४	सुत्तेणवऽववाओ	५	५९८९
		टि० ७	सुत्ते सुत्तं बज्जति	५	४८७७
सुत्तऽत्थाणं गहणं	६	६०९४	सुत्तम्मि य गहियम्मि	५	५९००
सुत्तऽत्थाणि करिते	२	१४७७	सुत्तुत्तसिते भीए	५	४९५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सुहृद्वसिते मीए	५	४९६५	सेढीह दाहिणेणं	१	६७४
सुबे सद्दी इच्छकारे	२	१८७४	सेढीठाणठियाणं	४	४५०३
सुबं वदुं बहुगा	१	५४७	”	४	४५०४
सुक्का पसुसंवाया	३	२४४०	”	४	४५१५
सुसो अउरथ मंगो	२	१८५५	सेढीठाणे सीमा	४	४५३२
सुयसंधो अज्जायणा	१	२५२	सेणाए जरथ राया	४	४८७५
सुवभावणाए नाणं	२	१३४४	सेणाणुमाणेण परं जणोऽयं	३	२२२०
सुय संबयणुवसगो	२	१३८२	सेणादी गम्मिहिई	४	४७९६
”	२	१६२४	सेणावतिस्स सरिसो	५	५२२२
सुय सुत्त गंथ सिद्धंत	१	१७४	सेयं व सिंभवणं	४	४१७०
सुय सुहदुवखे खेत्ते	५	५४२३	सेककुडडिह्वालिणि	१	३६२
सुरजालमाइएहिं	२	१३०१	सेकघण कुडग चालिणि	१	३३४
सुवइ य अयगरभूओ	४	३३८७	सेलपुरे इत्तिलागम्मि	३	३१५०
सुवति सुवंतस्स सुत्तं	४	३३८४	सेले य छिइ चालिणि	१	३४३
सुव्वत्तं झामिओवधि	५	५०७१	सेवगभज्जा ओमे	६	६२८७
सुहपढिबोहो निहा	३	२४००	सेविज्जंते अणुमए	४	४१४३
सुहमेगो निच्छुडभइ	२	१२७३	सेसाणं संसट्टं	५	५००३
सुहविज्जप्पा सुहमोइगा	३	२५२७	सेसे त्रि पुच्छिऊणं	१	४९४
”	३	२५४४	सेसे सकोस मंडल	४	४८४५
सुहविज्जवणा सुहमोयगा	३	२५०५	सेसेसु उ सबभावं	४	४७३१
सुहसज्जो जत्तेणं	१	२१९	सेसेसु फासुएणं	१	५८६
सुहसाहगं पि कज्जं	२	९४४	सेह गिहिणा व दिट्ठे	५	६००६
सुहिया मो त्ति य भणती	२	१८८७	सेहस्स व संबंधी	५	५३३२
सुंकादीपरिसुद्धे	२	९५२	सेहस्स विसीयणया	४	३४३९
सूरज्जइ सुत्तेणं	१	३१३	सेहं विदित्ता भतित्तिवभावं	३	३२०५
सूरुं पि विसेसो	४	३९४४	सेहाई वंदंतो	५	५१३५
सूरथमणम्मि उ णिगग-	४	३५३८	सेहो त्ति भगीयरथो	५	५०६५
सूरमणी जलकंतो	१	३१४	सो अहिगरणो जहियं	१	१८२
सूरुणाए जिणाणं	२	१६६१	सोउं अणभगताणं	१	७८४
सूरुवथ पच्छिमाए	२	११८२	सोउं तुट्ठो भरहो	४	४७६६
सूरे अणुगताम्मि	५	५७८९	सोऊण अट्टजायं	६	६२९८
सेज्जायरकप्पट्टी	५	५४४९	सोऊण अहिसमेच्च व	१	१११
सेज्जायरान धम्मं	४	३७४८	सोऊण ऊ गिलाणं	२	१८७१
सेज्जायरिमाइ सए-	५	५४४४	”	२	१८७२
सेज्जायरो पभू वा	४	३५२५	”	२	१८७५
सेज्जायरो व भणती	४	३३९२	”	२	१८७७
सेज्जायरो व सण्णी	४	४१८४	”	४	३७६९
सेज्जासंयारो या	४	४३६८	सोऊण कोइ धम्मं	४	४१९७
सेद्धय रूपं पिजिय	३	२९९६	सोऊण दोज्जि जामे	३	२३४३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सोऽज्ज भरहराया	४	४७७९	हृत्थद्वमत्त दारुग	२	१९५७
सोऽज्ज य घोसणयं	२	९२५	हृत्थपणगं तु दीहा	३	२३७५
सोऽज्ज य पण्णवणं	३	२९६४	हृत्थं वा मत्तं वा	२	१८२०
सोऽज्ज य पासित्ता	४	३७८८	हृत्थं हृत्थं मोत्तुं	४	४७९४
सोऽज्ज य समुदाणं	३	२१३४	हृत्थाह्मं अकमणं	३	२६४०
सोऽगंधिणं य आसित्ते	५	५१६७	हृत्थाताले हृत्थाकंबे	५	५१०३
सो चरणसुट्टियप्पा	२	१२५०	हृत्थातालो ततिओ	५	५१२१
सो चैव य पडियरणे	५	५२६२	हृत्थायामं चउरस	१	४४९
सो चैव य संबंधो	३	३२२२	हृत्थेण व पादेण व	५	५१०५
सोच्चा उ होइ धम्मं	२	११३४	हृत्थे य कम्म मेहुण	५	४८९४
सोच्चा गतं त्ति लहुगा	४	४६००	हृत्थो लंबइ हृत्थं	५	५६७७
सोच्चा पत्तिमपत्तिय	१	५४५	हृत्थोवघाय गंतुण	१	४८२
सोच्चाऽभिसमेच्चा वा	२	११३३	हृत्थनायागा न काहिति	३	३००७
सोच्चा व अभिसमेच्च व	१	१३४	हरंति भाणाइ सुणादिया य	४	३४९४
सोणियपूयालित्ते	४	३८४०	हरिणं वीणं चले जुत्ते	१	५००
सो तत्थ नीणं अच्चाहि	३	२६७१	”	४	४०७६
सो तं ताणं अच्चाणं	२	१८२३	हरिणं वीणं पत्तिट्टिय	१	५०१
सो निच्छुब्भति साहू	५	५५७५	हरिते वीणसु तहा	१	५०१
सो निज्जहं गिलाणो	२	१९७९			टि० १
सो निज्जराणं वट्टति	४	३७८४	हरियच्छेअण छप्पह-	२	१५३७
सो परिणामविहिण्णू	४	३७७५	हरियाल मणोसिल पिप्पली	२	९७४
सोपारयम्मि नगरे	३	२५०६	हरियाहडियट्टाणं	३	३०३८
सो पुण आलेवो वा	२	१०३१	हरियाहडिया सुविहिय	३	३०२९
सो पुण इंधणमासज्ज	३	२१४८	हंतं म्मि पुरा सीहं	३	२९६५
सो पुण दुग्गे लग्गेज्ज	६	६१८२	हंतुं सवित्तिणिसुयं	३	२८४४
सो भणइ कओ लद्धो	४	३४००	हाउं परस्स चक्खुं	४	४४८५
सो भविय सुलभबोही	१	७१४	हाउं व जरेउं वा	४	४७४८
सो मग्गति साहम्मि	४	३७९३	हाउं व हरेउं वा	४	४७४८
सोयसुयघोररणमुह-	५	५२३२			टि० ३
सो रायाऽवंतिवती	३	३२८३	हाणी जावेकट्टा	४	४८११
सो वट्टइ ओदइणं	३	२७३०	हायंते परिणामे	१	११५
सो वि य कुट्टं तरितो	३	२६२५	हिज्जो अह सक्खीवा	५	६०५५
सो वि य गंधो दुविहो	२	८२३	हिट्टट्टाणठित्तो वी	४	४५२५
सो वि य नत्तं पत्तो	३	३०००	हिट्टिहा उवरिहाहि	१	६००
सो वि य सीसो दुविहो	१	७७३	हिट्टिहा उवरिहोहिं	१	६७०
सो समणसुविहित्तुं	५	५१६१	हिमतेणसावयभया	५	५५१९
ह णु ताव असंदेहं	५	५३२३	हियसेसगाण असती	३	३१३३
हत्तमहितविप्परहे	५	५२५८	हिरअदारं पसुपेसवग्गं	४	४३२८

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

११९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
हिंडु गीयसहाओ	१	७४१	हेट्टा तणाण सोहण	४	३४७१
हिंडामो सखंदा	४	४१५७	हेट्टा वि य पडिसेहो	३	३२४१
हिंडाविति न वा णं	१	७४८	होइ असीला नारी	१	८६
हीणपमाणधरणे	४	४००५	होइ पयथो चउहा	१	३२६
हीणाऽदरेगदोसे	४	४०१७	होज्ज न वा वि पभुत्तं	३	२१६६
हीरेज्ज व खेलेज्ज व	२	१४६७	होहिइ व नियंसणियं	१	६४६
हुंडादि एकबंधे	४	४०३०	होहिंति णवग्गाइं	४	४७१६
हुंडे चरित्तमेओ	४	४०२४	होहिंति न वा दोसा	३	३१७५
हेट्टउवासणहेउं	२	२०६७	होति बिले दो दोसा	१	४५१
हेट्टाणंतरसुत्तं	५	४८७९	होति हु पमायखलिया	२	१२७६

षष्ठं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृत्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका ।

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः	गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	गाथाङ्कः
	अ		अर्थंगयमि आहृषे		२ २६०
अकाले चरसी भिक्वू		२ ५०१	[दशवैकालिके अ० ८ गा० २८]		
[दशवैकालिके अ० ५ उ० २ गा० ५]			अरिथयपञ्चस्थीणं		१ ४
अक्खरमुच्चइ नाणं		१ २२	[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० ५]		
[कल्पवृद्ध्याभ्ये]			अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्य-		२ ३४१
अक्खरलंभेण समा		२ ३०४	[ ]		
[विशेषावश्यकभाष्ये गा० १४३]			अध्यात्मादिभ्य इकण् }		२ ३४२
अङ्गानि वेदाश्चत्वारो		४ १२२२	”		२ ५६८
[ ]			[सिद्धहेमे ६-३-७८]		
अच्		२ २६९	अनशनमूनोदरता		२ ३६३
[सिद्धहेमे २-१-४९]			[प्रशमरती आ० १७५]		
अच्चित्तं ति जं नावि		३ ८२७	अनुपयोगो द्रव्यम्		१ १२
[कल्पचूर्णां]			[ ]		
अच्छिद्गा अखण्डा वारिपरिपूर्णाः		१ ६	अनुवादादरवीप्सा-		२ ४०१
[ ]			[ ]		
अज्जणं पज्जणं वा वि		२ २६०	अन्नं भंङ्गेहि वणं		१ १६६
[दशवैकालिके अ० ७ गा० १८]			[कल्पवृद्ध्याभ्ये]		
अज्झस्थविसोहीणं		२ २७०	अन्यत्र द्रोणभीष्माभ्यां		३ ८२८
[ओषनिर्मुक्तौ गा० ७४५]			[ ]		
अट्टे लोणं		२ ३८७	अपरिमिणं पुण भत्ते		२ ४७३
[आचाराक्षे अ० १ अ० १ उ० २]			[कल्पचूर्णां]		
अट्टण्हं वि पगडीणं		१ ३१	अपि कर्दमपिण्डानां		५ १५८४
[कल्पवृद्ध्याभ्ये]			[ ]		
अट्ट संघाड ति जो जोण्हा		३ ८११	अप्पोवही कलहविवज्जणा य		४ ११०९
[कल्पचूर्णां]			[दशवैकालिके द्वितीयचूलिकायां गा० ५]		
अगतं नाणं जेसिं ते		२ ४२२	अदिंभतरसंबुक्का बाहि-		२ ४८५
[कल्पचूर्णां]			[पञ्चवरतुकटीकायां गा० २९९]		
अतिरागमणीतान्त्र-		२ ४३५	अभणंता वि हु नज्जांति		२ ३८५
[ ]			[ ]		

षष्ठं परिशिष्टम् ।

१२१

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
अभिकल्पणं निधिवगृहं	२	३७८
[दशवैकालिके द्वितीयचूलिकायां गा० ७]		
अम्हानं पुण धीसंदणं	२	५०५
[कल्पचूर्णौ]		
अवसावणं लाडाणं कंजियं	३	८७१
[कल्पचूर्णौ]		
अधिपक्कदोसा नाम जे	३	८९४
[कल्पचूर्णौ]		
अशासितारं च गुरुं	५	१५०७
[ ]		
असंसट्टा संसट्टा उद्धडा	४	९३४
[ ]		
असियसयं किरियाणं	२	२६५
[सूत्रकृताङ्गनियुक्तौ गा० ११९]		
अहवा गइरागइ ति	२	५५८
[कल्पविशेषचूर्णौ]		
अहवा जन्ध एगा किरिया	२	२९०
[निशीथचूर्णौ]		
अहवा वि रोमियस्मा	५	१३६१
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
अहावरा तच्चा पडिमा स्ते }	१	१८०
"	१	१९५
[आचारान्ति श्रु० २ अ० १ उ० १]		
अहावरे लट्टे भंते ! वाए	३	८०२
[दशवैकालिके अ० ४]		
अहिगारो नीहि ओसन्नं	५	१३९१
[आवश्यकनियुक्तौ गा० ७६०]		
अहिसा संजमो तवो	१	९०
[दशवैकालिके अ० १ गा० १]		
आ		
आकंपितम्मि तह पा-	३	९१०
[ ]		
आणा अनिहेसकरे	५	१३९१
[उत्तराध्ययने अ० १ गा० ३]		
आणानिहेसकरे	५	१३९१
[उत्तराध्ययने अ० १ गा० २]		
आदेसन्तरेण वा दुण्ह वि	२	५७५
[निशीथचूर्णौ]		

श्रु० २३१

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
आन्ध्यं यद् ब्रह्मदत्ते	३	७५८
टि० २		
आपुच्छिऊण गम्मह	२	४५१
[ ]		
आपो द्रवाश्चलो वायुः	२	५२५
[ ]		
आयारे वट्टतो	१	७६
[ ]		
आरं दुगुणेणं पारं एगुणेणं }	१	९६
"	२	३७८
[ ]		
आलोगो मणुएसुं	१	१२३
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
आहाकम्मन्नं भुंजमाणे	१	९६
[प्रशस्तिघने श्रु० १ उ० ९]		
इ		
इतरो वि य तं णेहुं	३	९१०
[ ]		
इदु परमेश्वर्ये	१	८
[ ]		
इय भवरोगत्तस्स वि	५	१३६१
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
इयरं तु जिण्णभावाइ-	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १५०२]		
इरियासमिण्णं सया जण	४	१२३९
[आवश्यकके प्रतिक्रमणाध्ययने संग्र० प० ६५८-२]		
इष्टानामर्थानाम्	३	६५४
[नाट्यशास्त्रे अ० २२ श्लो० २१]		
इह फासुगं एसणिज्जं	२	५५२
[निशीथचूर्णौ]		
उ		
उत्पद्येत हि साऽवस्था	४	९३६
[भिषग्वरशास्त्रे]		
उदए जस्स सुरासुर-	२	५२५
[बृहत्कर्मविपाके गा० १४९]		
उद्धेसे निहेसे	२	२५५
[आवश्यकनियुक्तौ गा० १४०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
उपदेशो न दातव्यो	३	९१०
[पञ्चतन्त्रे मित्रमेदे श्लो० ४२१]		
उपयोगो भावनिक्षेपः }	१	८
”	१	५९
[ ]		
उपपन्ने इ वा	१	९१
उपपन्ने इ वा विगते इ वा }	५	१३०९
[ ]		
उभे मूत्रपुरीषे तु	१	१३२
[ ]		
उवसमसेटीए खलु	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १४९८]		
उवसामगसेटीए	२	२६६
[विशेषावश्यके गा० १२८५]		
उवेहिता संजमो बुत्तो	३	७६१
[औषधनिर्युक्ती भा० गा० १७०]		
उस्सगगेणं ण चेव पाउरियव्वं	४	१०९२
[कल्पविशेषचूर्णी]		
ए		
एएसिं णं भंते ! जीवाणं पोगग-	३	७६८
[व्याख्याप्रश्नो श० २५ उ० ३ सू० ७६१]		
ए-ओकारपराहं	१	३
[ ]		
एक्कग पंचग पन्न	१	१३०
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
एक्कगसंजोगादी	१	१३०
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
एक्केक्क सत्तवारा	२	४५८
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
एगमेगस्स णं भंते ! जीवस्स	६	१६०६
[प्रश्नो श० उ०]		
एगवयणं वयमाणे	२	३७९
[आचाराङ्गे भाषाध्ययने पत्र ३८६-१]		
एगं पायं जिणकप्पियाण	४	११०९
[औषधनिर्युक्ती गा० ६७९]		
एगिंविद्य सुहुमियरा	२	३४८
[पञ्चसङ्ग्रहे गा० ११६]		
एगो वत्थे एगो पाए चिय-	४	११०९
[औपपातिकसूत्रे सू० १९ प० ३७]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
एगो साहू गोयरनिग्गतो	५	१३४१
[निशीथचूर्णी]		
एगो हं नरिथ मे को वि	२	४११
[संस्कारकपौरुष्यां गा० ११]		
एतावानेव लोकोऽयं	१	८४
[षड्दर्शनसमुच्चये श्लो० ८१]		
एथ हसामि रमामि य	३	९१०
[ ]		
एयम्मि गोयराहं	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५१०]		
एवं अञ्चितेणं	१	१३७
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
एवं च कुसलजोगे	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५०६]		
एवं तु गविट्टेसुं	१	१९५
[ ]		
क		
कज्जं नाणादीयं	४	९३६
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
कण्णसोक्खेहिं सहेहिं	२	२७४
[दशवैकालिके अ० ८ गा० २६]		
कण्हलेसा णं भंते ! आसाएणं	२	४८३
[प्रशापनोपाङ्गे प० १७ उ० ८ पत्र ३६४-१]		
कण्हलेसा णं भंते ! केरिसया व-	२	४८३
[प्रशापनोपाङ्गे पद १७ उ० ४ पत्र ३६०-१]		
कज्जसोक्खेहिं सहेहिं	२	२७४
[ ]		
कप्पह् चउउथमत्तियस्स	२	४९९
[दशाश्रुतस्कन्धे अ० ८ प० ६०]		
कप्पह् चउवासपरियायस्स	१	२४५
[व्यवहारे उ० १० सू० २२]		
कप्पम्मि कप्पिया खलु	१	४
[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० १५४]		
कम्ममसंखेज्जभवं	१	२२५
[व्यवहारभाष्ये उ० १० गा० ५१०]		
कम्मे सिप्पे सिळोगे य	१	९९
[अनुयोगद्वारे]		
करणे जोगे सण्णा	१	१७४
[ ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
करेमि मंते ! सामाह्यं	२	३७८
	[सामायिकाध्ययने]	
करोत्यादौ तावत् सष्टुणहृदयः	२	३१३
	[ ]	
कर्म चास्ति फलं चास्ति	१	८४
	[ ]	
करुपते तृतीये करुपे	२	४२२
	[पञ्चवस्तुके १४६६ गाथाटीकायाम्]	
कंखियस्स कंखं पविणिन्ता	३	८९७
	[दशाश्रुतस्कन्धे गणिसम्पद्वर्णनाप्रक्रमे]	
कायाणमुवरि पडणे	१	१४३
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
कायोवरि पवडंते	१	१४३
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
काहीए सणिण थरे	३	७२६
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
किञ्च कलायकुलथौ	२	२६४
	[ ]	
किह पुण विराहणाए	२	२९६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
किह सरणमुवगया पुण	२	२९६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
किह होइ अणंतगुणं	१	२२
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
किं कइविहं कस्स कहिं	२	२५५
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १४१]	
किं कारणं तु गणिणो	२	२९६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्	२	४८०
	[ ]	
को पडिलेहणाकालो ? एगो	२	४८८
	[पञ्चवस्तुकवृत्तौ]	
कोहं माणं च मायं च	२	२६०
	[दशवैकालिके अ० ८ गा० ३७]	
कोहो य माणो य अणिगहीया	४	९३४
	[दशवैकालिके अ० ८ श्लो० ४०]	
क्रियैव फलदा पुंसां	६	१७०८
	[ ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
	ख	
खंती य महवऽज्जव	२	३५६
	[दशवैकालिके अ० ६ निर्यु० गा० २४८]	
खित्तोग्गहो सकोसं	१	२०२
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
खिदेजूर-खिसूरो	३	९०८
	[सिद्धहैमे ८-४-१३२]	
	ग	
गच्छनिगयाणं चउरंसा	४	१०९०
	[ ]	
गमियं दिट्ठिवाओ	५	१३९२
	[नन्दीसूत्रे पत्र २०२-१]	
गम्ययपः कर्माधारे	४	१०४४
	[सिद्धहैमे २-२-७४]	
गामद्धेसु त्ति देसभणिती	२	५२४
	[कल्पचूर्णौ]	
गामो त्ति वा निओउ त्ति वा	२	३४५
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
गिरिजन्नो मतबालसंखडी	३	८०७
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
गिरियज्जः कोक्कणादिपु	३	८०७
	[कल्पचूर्णौ]	
गीयथो य विहारो	६	१७०८
	[ओषनिर्युक्तौ गा० १२१]	
गुणोच्चये सत्यपि सुप्रभूते	३	८९०
	[ ]	
गृहस्थस्यान्नदानेन	२	५७४
	[ ]	
गोणी चंदण-	१	७२
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १३६]	
	घ	
	[ ]	
घृतेन वर्द्धते मेधा	५	१५९३
	[ ]	
	च	
चउरंगुलदीहो वा	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्भारे गा० ६६६]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
चडहिं ठाणेहिं कोहु-	३	६१९
[स्थानाङ्के स्था० ४ पत्र १९३-१]		
चक्रवद्विउगहो जहण्णेणं	१	२०४
[[ ]]		
चक्खुमोक्खेहिं रूवेहिं	२	२७४
[[ ]]		
चत्तारि अप्पणो से	४	११४९
[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]		
चम्मं मंसं च दलाहि	१	९७
[[ ]]		
चाउक्कोणा तिञ्जि पागारा	२	३६७
[कल्पविशेषचूर्णा]		
चेइय कुल गण संघे	६	१७०८
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ११०१]		
चोरस्स करिसगस्स य	१	७
[[ ]]		

छ

छक्कायादिमच्चउसू	१	१३४
[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]		
छट्टभत्तियस्स वि बार-	२	५००
[कल्पचूर्णा]		
छट्टाणगभवसाणे	४	१२१८
[पत्रसंग्रहे गा० ४२४]		
छट्टाणा उ असंखा	४	१२१८
[पिण्डनिर्युक्तौ भा० गा० २९]		
छट्टिविभत्तीण भन्नइ	१	३
[[ ]]		
छट्टेण्णुमणूम-	२	३३४
[सिद्धार्थे ८-४-२१]		
छेत्तण मे तणाइं	३	५१०
[[ ]]		

ज

जह तेणेव मग्गेण	५	१४६५
[आवश्यकपारिष्ठापननिर्युक्तौ गा० ४७]		
ज चिय मीसं जयणा	१	१३८
[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]		
जत्थ पन्वयकोट्टाइतु	३	८१९
[कल्पविशेषचूर्णा]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जत्थ मतिनाणं तत्थ सुयनाणं	१	३९
[[ ]]		
जत्थ य जं जाणिजा	१	७
[अनुयोगद्वारसूत्रे पत्र १०]		
जयति जइणं पवरो	१	८५
[[ ]]		
जयं चरे जयं चिट्ठे	१	११९
[दशवेकालिके अ० ४ गा० ८]		
जह करगयस्स फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १८]		
जह गोमडस्स गंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १६]		
जह वूरस्स व फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १९]		
जह सरणमुवगयाणं	२	२९६
[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]		
जह सुरभिकुसुमगंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १७]		
जहा कप्पियाकप्पियनिसीहाइणं	१	२२०
[कल्पचूर्णा]		
जहा दुमस्स पुप्फेसु	१	९३
[दशवेकालिके अ० १ गा० २]		
जहा पुन्नस्स कत्थइ तहा	५	१५०६
[आचाराङ्के श्रु० १ अ० २ उ० ६]		
जहियं पुण सागारिय	१	१३८
[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]		
जं जुजइ उवयारे	३	६७०
[ओषनिर्युक्तौ गा० ७४१]		
जं तं सेसं तं सम्मत्ते	२	२६७
[कल्पचूर्णा]		
जा एगदेसं अदढा उ भंडी	२	३२३
[व्यवहारपीठिका गा० १८१ कल्पवृद्धज्ञाप्ये च]		
जाए सद्धाए निक्खंतो	२	३६३
[आचाराङ्के श्रु० १ अ० १ उ० ३]		
जा भिक्खुगी पिउग्गामं	२	३४८
[[ ]]		
जावइय पज्जवा ते	१	२२
[[ ]]		

गाथासाधपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जावह्या नयवाया	२	२६५
	[	]
जाव णं एस जीवे सया	४	१०७६
[व्याख्याप्रश्नो श० ३ उ० ३ प० १८२]		
जावतिया तिसमयाहारगरस	१	१४
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ३]		
जावं च णं से जीवे सया	४	१२०१
[व्याख्याप्रश्नो श० ३ उ० ३ प० १८२]		
जावंतिय उद्देशो	१	११५
[पिण्डनिर्युक्तौ गा० २३० जीतकल्पभाष्ये गा० ११९५]		
जीमूने इति वा अङ्गणे इति वा	१	८४
	[	]
जीवदयद्रे पेहा	२	४८९
[पञ्चवस्तुके गा० २५८]		
जुगमासंहि उ भइए	२	३५२
	[	]
जे उरवाइए अणुवाइयं देइ	५	१४७९
[निशीथसूत्रे उ० १० सू० १७-१८]		
जे गिलाणं पहियरइ से	२	५४९
[भगवत्याम्]		
जे छेए से सागारियं ण सेवे	२	३७८
[आचाराङ्गे श्रु० १ अ० ५ उ० १]		
जे छेए से सागारियं परियाहरे	१	९६
[आचाराङ्गे श्रु० १ अ० ५ उ० १ मगम्]		
जे दक्खिणेण इंदा	१	२०१
[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २११]		
जे पुण अभाविया ते	१	१०२
[विशेषावश्यकं गा० १४३२]		
जे भिक्खू गणाहरित्तं वा	३	६७१
[निशीथसूत्रे उ० १६ सू० ३९]		
जे भिक्खू तरुणे जुगवं बलवं	४	११०९
[आचाराङ्गे श्रु० २ सू० १ अ० ६ उ० १]		
जे भिक्खू साउगामं	२	३४८
[आचारप्रवल्पाध्ययने उ० ६ सू० १]		
जे भिक्खू हत्थकम्मं करेइ }	१	९१
जे भिक्खू हत्थकम्मं }	५	१३९१
[निशीथसूत्रे उ० १ सू० १]		

गाथासाधपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जे वि न वाविज्जति	४	१०७९
[ओषनिर्युक्तौ गा० ७५३]		
जे एगदेसे अदहो उ पोतो	२	३२३
[व्यवहारपीठिका गा० १८२ कल्पवृहद्भाष्ये च]		
जेगो दुविहो आगाहो अणा-	१	२२०
[निशीथसूत्रचूर्णौ]		
जे जीवे वि न याणेइ	१	२१९
[दशवैकालिके अ० ४ गा० १२]		
जे समणट्टाए कओ	४	९२५
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
जानं मददर्पहरं	१	२४६
	[	]
	ठ	
ठाणदिसिपगासणया	५	१४४६
[ओषनिर्युक्तौ गा० ५६३]		
ठाणेसु वोस्तिरंती	१	१३७
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
	ण	
ण व सि ममं मयहरिया	३	९१०
	[	]
णिन् चावश्यकाधमण्ये	४	१०८३
[सिद्धहंम ५-४-३६]		
	त	
तओ आगम्म चेइयवरं	५	१४६९
[कल्पवृहद्भाष्ये चूर्णौ]		
ततं वीणाप्रभृतिकं	३	६९६
	[	]
तत्तो हिट्टाहुत्ता	१	२४
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
तत्थ पुण थेरसहिया	१	१३७
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
तत्थ वि अन्नयरीए	६	१७००
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
तद्विसं अणुदिअहे	२	५५६
[देशीनाममालायां वर्गे ५ गा० ८]		
तद्वज्जीवहितार्थं	४	१०७८
	[	]
तम्मि भवे निव्वाणं	२	२६७
[विशेषावश्यकं गा० १३०८]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
तस्मि मभो जाह् दिवं	२	२६८
[विशेषावश्यकं गा० १३१७]		
तरुणीभो अंते वा ठवि-	४	१२९२
[वृद्धविवरणे]		
तसकाये चतुल्लुगा	१	१५७
[ ]		
तस्सेव य थेज्जथं	१	१
[विशेषावश्यकं गा० १४]		
तह दोच्चं तह तच्चं	३	९१०
[ ]		
तं भाडगं तंहुलाणं सिद्धं	२	३७६
[कल्पचूर्णौ]		
तं च कहं वेह्ज्जह् }	२	३७१
”	२	५२५
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १८१, ७४३]		
तं चिय विसुज्जमागं	१	२७
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
तं मङ्गलमादीप	१	१
[विशेषावश्यकं गा० १३]		
ता... उद्विप्रवासा	२	५९३
[ ]		
तावदेव चलत्सर्थो	२	३१८
[ ]		
तिगिच्छं नाभिनं देज्जा }	२	२९९
”	२	३७९
[उत्तराध्ययने अ० २ गा० ३३]		
तिण्हमच्चयरागस्स	२	३७८
[दशवैकालिके अ० ६ गा० ५९]		
तिण्हं हुप्पडियारं सम-	५	१४५५
[स्थानाङ्गसूत्रे स्था० ३ उ० १]		
तिसु वरिसेसु पुण्णसु	४	१२६६
[कल्पचूर्णौ]		
तिहिं नावाप पूरपहिं	१	१३३
[कल्पचूर्णौ]		
तुलासूत्रेऽथादिरइमी	१	२११
[ ]		
ते खेत्ताणं अलंभे	४	११५६
[कल्पविशेषचूर्णौ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
ते चिय लहु कालगुरू	१	१२४
[कल्पभाष्ये]		
ते डगले रिट्टिवेह्	१	१२८
[कल्पचूर्णौ]		
तेण परं पुरिसाणं	१	१३६
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
तेण परं सुहुमाभो	१	२४
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
तेषां कटतटभट्टै-	१	८५
[ ]		
ते साहुणो चेह्ज्जघरे	५	१४६९
[कल्पचूर्णौ]		
तेसिं जो अंतिमभो	१	२४
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
त्रयः शल्या महाराज !	२	५०३
[ओषधिनिर्युक्तौ गा० ६२३ समा]		
थ		
थंभा कोहा अणाभोगा	३	६२०
[आवश्यकं मू० भा० गा० २५७]		
द		
दव्वा दानमनीश्वर-	४	१२५३
[ ]		
दन्तानामज्जनं श्रेष्ठं	४	१०६३
[ ]		
दव्वथओ भावथओ	२	३८०
[आवश्यकनिर्युक्तौ भा० गा० १९२]		
दव्वस्स च्चैव सो पज्जातो	१	१४
[ ]		
दव्वं खेत्तं कालं	२	३२८
[ ]		
दव्वाइ अविस्तिट्ठं	४	१०७५
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
दव्वापरिणते चउलहु	१	१५७
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
दंढिय असोय ति चिय	१	१२४
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
दंतपुर दंतचक्रे	२	५९१
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १२८०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
दंष्ट्रे य बहुष्वीही	१	९९
	[अनुयोगद्वारे]	
दंसो तिक्खनिवाएण	१	१०५
	[ ]	
दातुरुत्तविसस्य	२	५१६
	[ ]	
दिग्गिच्छापरीसहे	२	३७८
	[उत्तराध्ययने अ० २ गथम्]	
दिट्ठा सि कसेरुमई	६	१६१०
	[ ]	
दीर्घह्रस्वौ दिथो वृत्तौ	६	१६८८
	[सिद्धहेमे ८-१-४]	
दीहो वा हस्तो वा	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्वारे गा० ६६८]	
द्विप्राशो ब्रह्मदत्ते	३	७५८
	[ ]	
दो असङ्गो पसङ्गं	२	३७५
”	४	११११
	[ ]	
दोहिं दिवसेहिं मासगुरुप	१	१३४
	[ ]	
	ध	
धम्मसथसथकुसला	१	२३४
	[ ]	
धर्मो यमोपमापुण्य-	१	१८०
	[हैमनेकार्थे द्विस्व० श्लोक १३५]	
धूवि धूनने	१	९३
	[ ]	
	न	
न करेह् सयं साहू	१	१७५
	[ ]	
न खिरं जणि संवसे मुणी	२	५८६
	[ऋषिभाषिते अ० २७ गा० १]	
नट्टमि उ छाउमथिपु नाणे	१	४२
”	२	३०५
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ५३९]	
नथि नएहिं विहूणं	२	३४३
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ७६१]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
नथि न निच्चो न कुणह्	२	२६५
	[कल्पवृद्धाभ्ये]	
नन्धादिभ्योऽनः	१	२२८
	[सिद्धहेमे ५-१-५२]	
न मांसभक्षणे दोषः	१	८४
	[मनुस्मृतौ अ० ५ श्लो० ५६]	
न य बहुगुणचाएणं	२	३९६
	[पञ्चवरणुके गा० ३८१]	
न या लमेजा निउणं सहायं	२	३७९
	[दशवैकालिके चू० २ गा० १०]	
न वि लोणं लोणिजह्	१	१६६
	[कल्पवृद्धाभ्ये]	
नाम्नि पुंस्ति च	१	१८६
	[सिद्धहेमे ५-३-१२१]	
नायमि गिण्हियव्वे	६	१७०७
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १०५४, १६२२]	
नालस्येन समं सौरुयं	४	९४७
	[ ]	
नियमा अक्खरलंभो	१	८६
	[ ]	
निसीहियाए परिट्टविओ	५	१४६८
	[वृद्धसम्प्रदायः]	
नीयदुवारं तमसं	२	४५७
”	३	८०२
	[दशवैकालिके अ० ५ उ० १ गा० २०]	
नेयं कुलक्रमायाता	३	९११
	[ ]	
नेयाउयस्स मगगस्स	६	१६९२
	[ ]	
नेरईए णं भंते ! नेरईएसु	४	११३९
	[भगवत्यां श० ४ उ० ९ प्रहापनायां प० १७ उ० ३]	
नैवास्ति राजराजस्य	५	१५११
	[प्रशमरतौ भा० १२८]	
नो कप्पह् निगंथाण वा पुढवीका-	२	३०७
	[ ]	
नो दुक्कमप्रयासो न	२	३५६
	[ ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः	गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
		प			
पवित्रेण पंच भवस्सं	४	१२१३	पाउसो सावणो भद्रवओ	३	७७१
	[आवश्यकचूर्णौ]			[कल्पचूर्णौ]	
पच्छा तिरिपुरिसागम-	१	१३६	पापुण खीणदग्वा	१	२२२
	[कल्पवृहद्भाष्ये]			[ ]	
पडिग्गहने चउलहुं मत्तगे	४	१०९७	पागइयऽसोयवादी	१	१२४
	[निशीथचूर्णौ]			[कल्पवृहद्भाष्ये]	
पडिवत्तीए अविरय-	२	२६७	पायग्गहणेणं पायभंडयं	३	७८८
	[विशेषावश्यके गा० १३१४]			[कल्पचूर्णौ]	
पढमसइयभंगे टायतस्स	४	९५६	पिच्छामु ताव एए	२	३९६
	[निशीथचूर्णौ]			[पत्रवस्तुके गा० १३८०]	
पढममच्चित्तपहेणं	१	१३७	पिता रक्षति कौमारे	५	१३५९
	[कल्पवृहद्भाष्ये]			[ ]	
पढमसरिच्छो भासगो	१	६४	पुढवी आउकाए	४	९३५
	[कल्पवृहद्भाष्ये]			[ओषधिनियुक्तौ गा० ३३६]	
पढमं नाणं तओ दया	६	१७०८	पुढवी आज नेऊ	१	१५७
	[दशवेकालिके अ० ४ गा० १०]			[कल्पवृहद्भाष्ये]	
पन्नपुष्पफलोपेतो	१	९४	पुष्फपुडियाइ जं पइ	१	१०
	[ ]			[ ]	
परमाणुपोगमलानं भंते ! दुपएसि-	१	४८	पुष्फा य कुमुमा चेत्र	२	४९५
	[अनुयोगद्वारे]			[ ]	
परमाणु संखऽसंखा	१	२४	पुष्फेसु भमरा जहा	१	९०
	[कल्पवृहद्भाष्ये]			[दशवेकालिके अ० १ गा० ४]	
परिधानवस्थस्स अबभंतर-	२	३३४	पुष्पं तसेसु थिगइसु	५	१४९५
	[निशीथचूर्णौ]			[निशीथचूर्णौ]	
परिनिट्टियं ति जं पर-	३	८२७	पुढवेण पच्छिमेण य	१	२०१
	[कल्पचूर्णौ]			[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २१३]	
पवयणसंघेनायरे	२	५२६	पूर्वं सूत्रं ततो वृत्ति-	१	६२
	[ ]			[ ]	
पंचखंधे वयंतेगे	२	३७८	पूर्वाह्नि वमनं दद्या-	३	९१२
	[सप्तकृताङ्गे शु० १ अ० १ उ० १]		”	४	११७९
पंचहिं ठाणेहिं सुयं वाइजा	१	५१		[ ]	
	[स्थानाङ्गे स्था० ५ उ० ३ सू० ४६८]		पृषोदरादयः	२	३६३
पंचेए निजोगा	४	११४९		[सिद्धहमे ३-२-१५५]	
	[कल्पवृहद्भाष्ये]		पेडा अद्धपेडा गोसुत्तिरा	४	९३४
पंडए वाइए कीवे	४	११८०		[ ]	
	[निशीथाध्ययने]		पेहेत्ता संजसो वुत्तो	३	७६१
पाउसो आसादो सावणो	३	७७१		[ओषधिनियुक्तौ भा० गा० १७०]	
	[कल्पविशेषचूर्णौ]		पोत्थग-तण-दूसेसु	४	१०५५
				[कल्पचूर्णौ]	

ग्रन्थनामपर्याय	विभागः	पत्राङ्कः
प्रभुपति इत्या भार्याः	३	५७९
[ ]	[ ]	[ ]
प्रमत्तचोगात् प्राणज्यपतेवर्ण	४	१०७९
[तस्मात् ५० ७० ८]	[ ]	[ ]
प्रमत्तचोः प्रमाणस्यैः	२	३१४
[ ]	[ ]	[ ]
प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्त	१	२०
[ ]	[ ]	[ ]
प्रमत्तचोः रामस्य	१	८७
[ ]	[ ]	[ ]
प्रायश्चित्तपदाने	३	३६३
[प्रथमरतो आ० १७६]	[ ]	[ ]
प्रायश्चित्तो धर्मकधी	२	५३०
[ ]	[ ]	[ ]
फ		
फेडियामि द्यामि क-	२	७३३
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]
ख		
खडाक पठित्तो	२	२६८
[विशेषावश्यके आ० गा० १३१६]	[ ]	[ ]
खडकस्य	५	३३६९
[सिद्धहेमे ५-२-१]	[ ]	[ ]
खडकवयेण दुवयणं	१	३
[ ]	[ ]	[ ]
खडकं य सुरदा	३	९१३
[अत्रचक्ररोद्धारे गा० १५८९]	[ ]	[ ]
खडकविहे कसाप	२	२६९
[आवश्यकनियुक्तौ गा० ११३]	[ ]	[ ]
खडके ननुसे य	४	११८०
[निरीथाप्ययने]	[ ]	[ ]
खडकप्रदेशेहि	४	१०५४
[प्रवचनसरोद्धारे आ० ६६५]	[ ]	[ ]
खडकस्यते तादृक्	३	९११
[ ]	[ ]	[ ]
भ		
भवा वि ते भगंता	२	३५४
[ ]	[ ]	[ ]
भवाप्राणावामो	२	३८०
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]

ग्रन्थनामपर्याय	विभागः	पत्राङ्कः
अंशवयने करणं	१	१६२
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]
अंश मुकुन्द मङ्क	१	१३
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे हस्तुचपातो	१	१३३
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]
अंशदिनः	३	३७०
[सिद्धहेमे ६-४-२१]	[ ]	[ ]
अंशपरिणतो कडुगो	१	३५७
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे अ हृष्टिजा अङ्क-	२	३७९
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे भावितो वा	१	८
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः तो जि-	३	९१०
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः विना अंशेः	२	५७५
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः सि वा	३	८३०
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]
म		
अंशे चतुर्भिः दो हयणी	५	१४९९
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः पंहुकङ्क-	२	५२८
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः क कापण	३	३९८
[आवश्यकनियुक्तौ गा० १४८६]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः सकेत्याप्यः	२	५८१
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः सूत्रोप्य	३	९१३
[प्रवचनसरोद्धारे आ० १५९२]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः सुक्ष्म	३	७१७
[ ]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः कडुगो	१	१५७
[कल्पचूर्णो]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः सुक्ष्मे	२	२७०
[दशमैकालिके अ० ६ गा० २१]	[ ]	[ ]
अंशे चतुर्भिः रचहरणं	२	३८९
[ ]	[ ]	[ ]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
मूले कंदे खंडे	२	२७४
[ ]	[ ]	[ ]
मेघच्छन्नो यथा चन्द्रो	१	२
[ ]	[ ]	[ ]
मैत्रीप्रमोदकारुण्य-	३	७६१
[तत्त्वार्थे अ० ७ सू० ६]		
मोहस्य तदपि विलसित-	२	३८५
[ ]	[ ]	[ ]
मोहोपशम एकस्मिन्	१	३५
[ ]	[ ]	[ ]
य		
यत्र प्राणिवधो नास्ति	४	१२३८
[ ]	[ ]	[ ]
यथाऽऽवश्यके कृते एक-	२	४८९
[कल्पचूर्णौ]		
यद्वत् सख्यहितार्थं	४	१०७८
[ ]	[ ]	[ ]
र		
रसि द्रवपरिवासे	५	१५८०
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
रयणगिरिसिहरसरिसे	२	४६१
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
रसोर्कशौ	४	११७३
[सिद्धहैमे ८-४-२८८]		
रहगतो य विविहफले	३	९२०
[निपीथचूर्णौ]		
रागाद्वा द्वेषाद्वा	१	२१६
[ ]	[ ]	[ ]
रानेण सद्गुणाकं	४	९६९
[पिण्डनिर्युक्तौ गा० ६५९]		
रायगिह भगह चंपा	३	९१३
[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५८७]		
रूपिष्ववधेः	१	१४
[तत्त्वार्थे अ० १ सू० २८]		
रूसठ वा परो मा वा	२	३९१
[महानिर्वाधे अ० २]		
ल		
लिंगातिथं वयणतिथं	१	५०
[ ]	[ ]	[ ]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
लिंगेण लिंगिणीय	४	१०३०
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
व		
वत्सीभवति दुग्धा	१	२
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं	४	१२७७
[ ]	[ ]	[ ]
वर्तमानासन्ने वर्तमाना	५	१४१४
[टि० १]		
[ ]	[ ]	[ ]
वर्षं देव ! कुणालायां	१	४४
[ ]	[ ]	[ ]
वंजुल पुष्फुम्मीसा	१	८४
[ ]	[ ]	[ ]
वंदामि भद्रबाहुं	२	२५९
[दशासुत्रनिर्युक्तौ गा० १ पञ्चकल्पभाष्ये गा० १]		
वंदासु खंति ! पडपंडुरसुद-	३	७४९
[ ]	[ ]	[ ]
वारत्तपुरे अभयसेण	२	५२४
[भावश्यकनिर्युक्तौ गा० १३०३]		
वास्तु शब्दे	६	१६०४
[ ]	[ ]	[ ]
विज्ञप्तिः फलदा पुंसां	६	१७०८
[ ]	[ ]	[ ]
वितहं पि तहामुक्तिं	२	२६०
[दशवैकालिके अ० ७ गा० ५]		
विद्युत्पन्नपीतान्धाह्यः	२	३५९
[सिद्धहैमे ८-२-१७३]		
विनयः शिक्षा-प्रणत्योः	४	११९६
”	५	१३६०
[हेमानेकार्थे विस्तरकाण्डे श्लो० ११०५]		
विभूसा हृत्थिसंसंगी	४	१०९५
[दशवैकालिके अ० ८ गा० ५७]		
वीतरागा हि सर्वज्ञाः	१	१०४
[ ]	[ ]	[ ]
वीसंदणं अद्धनिहृद्वय-	२	५०५
[पञ्चवस्तुके गा० ३७९ टीकायाम्]		
वेराड वच्छ वरणा	३	९१३
[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५९०]		

गाथाघाद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
बेरुलिपवन्नरविहुम-	२	४९१
	[कल्पवृक्षशाब्दे]	
व्रत-समिति-कषायाणां	४	१२३४
"	४	१२३८
	[ ]	
श्रीहिर्यवो मसूरो	२	२६४
	[ ]	
श		
शङ्खः कदल्यां कदली	१	८४
	[ ]	
शरीरं धर्मसंयुक्तं	३	८२१
	[ ]	
शीलाद्यर्थस्यैरः	२	४६७
	[सिद्धहैमे ८-२-१४५]	
शुष्यतस्त्रीणि शुष्यन्ति	२	५५७
	[ ]	
शृणोति बहु कर्णाभ्या-	४	१२९७
	[ ]	
शेषाद्वा	२	२७०
"	२	२९८
	[सिद्धहैमे ७-३-१७५]	
श्रूयतां धर्मसर्वस्व	१	९०
	[इतिवाससमुचये]	
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत	४	१२६०
	[ ]	
स		
सह सामर्थ्ये आर्यबिलं	५	१४६८
	[कल्पचूर्णौ]	
सखा वि सा न वत्तव्वा	१	२२०
	[दशवैकालिके अ० ७ गा० ११]	
सत्सङ्गेऽर्हस्यहिंसादौ	१	१८०
	[हेमानेकार्थे दिस्वरका० श्लो० ३३६]	
सत्सामीप्ये सद्गद्वा	५	१४८२
	[सिद्धहैमे ५-४-१]	
सत्सपि फलेषु यद्ग-	४	९३६
	[ ]	
सद्दर्शनीजवपनानघकौशलस्य	२	३५५
	[सिद्धसेनीयद्वितीयद्वात्रिंशिकायां श्लो० १३]	

गाथाघाद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
समणोवास्वरास्व णं भंते !	२	४७०
	[भगवत्यां श्ल० ८ उ० ६ प० ३७३-२]	
सम्प्राप्तिश्च विपत्तिश्च	२	२९९
	[ ]	
सम्मतचरित्ताहं	१	३४
	[ ]	
सम्मदिद्वी सखी	१	२९
	[कल्पवृक्षशाब्दे]	
सरसो चन्द्रणपंको	१	१८१
	[ ]	
सर्वस्य सर्वकारी	२	५५१
	[ ]	
सवियारो त्ति विस्थित्तो	२	५८५
	[कल्पचूर्णौ]	
सव्वजीवाणं पि य णं भवस्व-	१	२६
	[नन्दीसूत्रे सू० ४२ प० १९५]	
सव्वजीवा वि ह्वच्छंति	१	९१
"	३	७५९
	[दशवैकालिके अ० ६ गा० १०]	
सव्वबहुभगणिजीवा	१	२४
	[आवश्यकनियुक्तौ गा० ११]	
सव्वभूयऽप्यभूयस्स	१	९०
	[दशवैकालिके अ० ४ गा० ९]	
सव्वस्स केवलित्सा	२	४०२
	[विशेषावश्यकं भा० गा० ३०९६]	
सव्वागासपयसग्गं सव्वागास-	१	८२
	[नन्दीसूत्रे प० १९५]	
सव्वामग्गं परिन्नाय	१	९६
"	२	२७२
"	२	३७८
	[आचाराङ्गे श्ल० १ अ० २ उ० ५]	
सव्वे जीवा न हंतव्वा	२	२५९
	[ ]	
सव्वे पाणा पियाडगा	१	९१
"	३	७५९
	[आचाराङ्गे श्ल० १ अ० २ उ० ३]	
सव्वेसिं पि नयाणं	६	१७०९
	[आवश्यकनियुक्तौ गा० १०५५, १६२३]	

श्लोकनामपर्यन्तम्	विरचयः	पद्याङ्कः
सङ्क्षुब्धस्य रोगं	२	२९९
	[ ]	[ ]
संस्पर्श कुंपुटेषु	५	१५०५
	[भोवनियुक्तौ गा० ३२३]	[ ]
संज्ञमजोग्ग एषं	४	१०२१
	[पञ्चवस्तुके गा० १३३]	[ ]
संज्ञमहेतु लेपो	१	१५३
	[कल्पवृक्षश्लोके]	[ ]
संज्ञमनिश्चिन्तयणऽचोयणे	३	७६१
	[भोवनियुक्तौ भा० गा० १७१]	[ ]
संज्ञमनेऽन्तर्लेहि	१	२२
	[कल्पवृक्षश्लोके]	[ ]
संपुटगो तुमसाई	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० ६९७]	[ ]
संस्पर्शरवारसपुण	३	८६२
	[भोवनियुक्तौ भा० गा० १५]	[ ]
संज्ञिगामसंज्ञिगता	२	३२२
	[ ]	[ ]
संसद्रुक्ये न चरेत्	२	३७९
	[दशवैकालिके चूडिका २ गा० ६]	[ ]
संसद्रुमाहृषाणं	६	१७००
	[कल्पवृक्षश्लोके]	[ ]
संहिता च पदं चैव	२	२५६
	[ ]	[ ]
सकल कोसका गप-	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५८८]	[ ]
समसमशुद्धरतस्त	३	७५३
	[दशवैकालिकनियुक्तौ गा० १०१]	[ ]
सामर्थ्यं वर्जनायां च	१	४
	[ ]	[ ]
सा वि य जं भगवतो भद्र-	२	३७३
	[सप्तपाद्यके समवाये ३४]	[ ]
सिय तिमानो स्थि तिमा-	२	३८०
	[प्रभापनायां पदं १ पत्र २१६-२]	[ ]
सुप्तसं सेधं जागरियसं वा सेधं	१	८६
	[व्याख्याप्रवृत्तौ श० १२ उ० २ सू० ४४३]	[ ]
सुप्तकासिचमिजुति	२	२५६
	[विशेषावश्यकं भा० गा० १०१०]	[ ]
सुप्तं सुप्तासुप्तौ	२	२५६
	[ ]	[ ]

श्लोकनामपर्यन्तम्	विरचयः	पद्याङ्कः
सुप्तपुटवीच न मिसिप	४	४३४
	[दशवैकालिके ज० ८ गा० ५]	[ ]
सुप्तं वि सुप्तमहीनं	६	१७०६
	[भावव्यकनियुक्तौ गा० ९८]	[ ]
सुप्तनाणं महिषीयं	१	४६
	[ ]	[ ]
सुप्तपविबोहो तिहा	५	१३३९
	[ ]	[ ]
सुप्तं वि हु भवियसं	२	४२०
	[पञ्चवस्तुके गा० १४५०]	[ ]
सुरेव सेणाह समतमाहरे	१	८६
	[ ]	[ ]
सेजापरपिडम्भी	४	९८६
	[पञ्चाशके पञ्चा० १७ गा० १०]	[ ]
सेवधिया वि य नयरी	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५९०]	[ ]
सेहंविद्यस्स जं अंते! केवहृप	१	६६
	[प्रभापनायां पदं १५ उ० १ सू० १९५]	[ ]
सो पुण लेवो स्वर-	१	१५३
	[ ]	[ ]
स्वानासनमनानां	३	६५३
	[नाट्यशास्त्रे ज० २२ को० १५]	[ ]
सुप्ताः कासकंसकरिसक्ति-	५	१५६९
	[टि० १]	[ ]
	[सिद्धदेवे ८-४-१८२]	[ ]
स्वप्रतिष्ठितमाकाशम्	१	५२
	[ ]	[ ]
स्वरेभ्य हः	३	८८१
	[सिद्धदेवे उणादि सू० ६०६]	[ ]
	[ ]	[ ]
हस्तपादाङ्गविम्बासो	३	६५३
	[नाट्यशास्त्रे ज० २२ को० २२]	[ ]
हास्यो हास्यप्रकृतिः	३	६५४
	[सप्तकाव्याङ्ककारे ज० १५ को० ११]	[ ]
हे हो हके पि अके पि	२	२६०
	[दशवैकालिके ज० ७ गा० १९]	[ ]
होह कवयो बोधुं	२	२५६
	[विशेषावश्यकं भा० गा० १००९]	[ ]
हस्तवीर्यद्रुतत्वाच्च	१	२१
	[ ]	[ ]

सप्तमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः ।

न्यायः	विभागः	पत्राङ्कः	न्यायः	विभागः	पत्राङ्कः
अनानुपूर्व्येपि व्याख्याङ्गम्	४	९३२	तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते	३	६८३
आद्यन्तग्रहणे मध्यस्यापि ग्रहणम्	२	२७४	मुलादण्डमध्यग्रहणन्याय	१	२५०
"	४	११५०	"	२	५८७
एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणम्	२	२६३	दशदाक्षिण	१	६२
"	२	४८८	भीमो भीमसेनः	३	८९६
"	४	११५०	मात्रयाऽपि च सूत्रस्य कावचं महा-		
एकग्रहणे तज्जातीयानां सर्वेषां			नुत्सवः	२	२६१
ग्रहणम्	२	२७४	यथोद्देशं निर्देशः	२	४१८
"	४	१०८७	"	२	४८८
एकग्रहणेन तज्जातीयानां सर्वेषा-			"	२	५४८
मपि ग्रहणम्	५	१३७४	वणिग्न्यायः	६	१६६४
कोलुकचक्रपरम्परन्यायः	१	१६७	सत्यभामा भामा इति न्यायः	३	१०२९
मुणाक्षरन्यायः	३	६१९	सर्वं वाक्यं सावधारणम्	१	२३२
कारकन्यायः (गा० ६०७९)	६	१६०७	"	२	५८२
"	६	१६०७	सूचमात् सूत्रम्	४	९७६

अष्टमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृत्त्यां निर्दिष्टानि सूत्र-भाष्य-
गाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि ।

पाठान्तर

विभाग-पत्रादि

सूत्रपाठान्तर

३-६५२, ६७७; ५-१३४९, १५२५; ६-१६६७

भाष्यपाठान्तर

१-३३, २४६; २-२८७, २८९, २९१, २९८, ३४३, ३६९, ३८१, ४०३, ४६५,
४९०; ३-६२०, ८२७, ८३३, ८५७; ४-९३०, १०६४, १०६६, १०७४
११०१; ५-१३२४, १५२६, १५६९, १५७०, १५८०; ६-१६१६, १६६७

नवमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि ।

ग्रन्थकृत्नाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्	ग्रन्थकृत्नाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अन्ये	३-८५७	जिनभद्रगणिक्रमाश्रमण	२-२५६, ४०२
आचार्य	२-५२१	धम्मगणिल्लमासमण	३-७२६ टि० ३
आचार्यदेशीय	३-८७२ टि० १ ४-१००७ टि० ३	निर्युक्तिकृत्	१-४४ टि० ५
आर्यमङ्गु	१-४४	निरीथचूर्णिकार	२-२८९
आर्यसमुद्र	१-४४	निरीथचूर्णिकृत्	१-२२०, २४१; २-२८७, २९०, ३३४, ५५२, ५७४; ३-९२०; ४-९५६, १०९७; ५-१३४१, १४९५
आर्यसुहस्तिन्	१-४४	परमर्वि	१-२१९; २-३७३
आवश्यकचूर्णिकृत्	२-३६७ टि० १; ४-१२१३	बृहन्नाष्यकार (कल्पस्य)	४-९३६, ११४९
कल्पप्राधयनचूर्णिकृत्	१-२२०	बृहन्नाष्यकृत् (कल्पस्य)	४-९२५, १०७५; ५-१४९९, १५८०, १५८६ टि० ३
केचिदाचार्यदेशीयाः	३-८७१ टि० ६	भद्रबाहु	१-२, १७७; २-२५९
केचिदाचार्याः	३-८५७; ४-१०३१, १०८९, ११५८	मलयगिरि	१-३९ टि० २, १७७, १७८
केषाञ्चिदाचार्याणां	३-७८१, ८०२; ४-१२६३	मलयवतीकार	१-९९
गुरुनियोग	३-६०१	लाटाचार्य	४-९८३
सुणिणकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२३ टि० ६	लाडाचार्य	४-९८३ टि० २
चूर्णिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२७; ४-१०७४; ५-१५०२	घादिमुख्य	२-३५५
चूर्णिकृत् (कल्पचूर्णिकृत्)	१-१, २०५, २४१; २-२६७, २८९, ३७६, ४२२, ४३३, ४७३, ४८९, ५००, ५०५, ५२४, ५५८, ५८५; ३-७७०, ७८८, ८०७, ८११, ८२७, ८४५, ८७१, ८९०, ८९४; ४-१०५५, १२६६; ५-१४६८	विशेषचूर्णिकार (कल्पस्य)	३-८०७
		विशेषचूर्णिकृत् (कल्पस्य)	२-३४५, ३८१, ४९०, ५५८; ३-७२६, ७७१; ४-११५६
		वृद्ध	३-७६८
		सङ्गदासगणिक्रमाश्रमण	१-१७७
		हरिभद्रसुरि	२-३९६, ४८५
		हेमचन्द्रसुरि (मलधारी)	१-१७ टि० ५

दशमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन निर्दिष्टानां
ग्रन्थानां नामानि ।

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्	ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अज्ञितशाम्भितस्त्व	५-१४६९	हृदिभासिय	१-६५ (गा० २०४);
अज्ञियसंतिथय	५-१४६९		२-५८६ (गा० २०२७)
अथसत्य	१-११४ (गा० ३८८)	उत्खिलनाय	१-६२ (गा० १९२)
अनुयोगद्वार	१-८ टि० १, ७८, ८३; २-३४८	उत्खिलज्ञात	१-६२, ६३
अनुयोगद्वारचूर्णि	१-४५ टि० ६	उत्तराध्ययन	१-९७ टि० १; ३-७८४ टि० १;
अरुणोपपात	१-४६		५-१३७८ टि० २, १३९१
अर्थशास्त्र	१-११४	ऋषिभाषित	१-६६; २-५८६
आचार	३-९१३	ऐन्द्र	५-१४४१
आचारप्रकल्पाध्ययन	२-३४८	ओषनिर्युक्ति	१-१४०; २-४९०, ५०३ टि० १;
आचारसूत्र	४-११०९		३-७६१, ८६२, ८६९, ८७७;
आचाराङ्गसूत्र	१-९६ टि० १, ९७ टि० ३, १२१ टि० १, १३८ टि० ३, १८०, १९५; २-२७२, ३७९; ३-७५९ टि० २;		४-९३३ टि० १
आदेशान्तर	१-४५ टि० ६; २-५७४; ३-७२९	कप्प	३-२५९
आदेशन्तर	२-५७५	कल्पविशेषचूर्णि	३-८४५
आवश्यक	१-७८, १७७, २४४; २-२६७, ५२४, ५९१; ३-६९८ टि० ३, ७०६, ७१७; ४-१०५९, १०६३, १२२२, १२६०; ५-१४८९;	कल्पसूत्र	१-२
		कुलकरगण्डिका	१-२३१
		कांटिल्य	१-११३
		क्रियाविशालपूर्व	१-४४
		गोविन्दनिर्युक्ति	३-८१६; ५-१४५२
आवश्यकचूर्णि	१-४५ टि० ६	घरक	२-५४९
आवश्यकटीका	१-१४; ४-११२६;	चूडामणि	३-४०४
	५-१४६६, १५४९	चूर्णि (कल्पस्य)	१-१७७, १७८, २०४, २४२;
आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि-वृत्ति	६-१६६० टि० १		२-२९७, ३२० टि० २, ३४०, ३९८ टि० ४, ३९९, ६०१, ६१०;
आवश्यकमकरयगिरि-वृत्ति-चूर्णि	१-५२ टि० ३		४-११४४, ११४९, ११६९, १२३२, १३०६; ५-१३४१, १४६९, १५८५, १५९९
आवश्यकहारिभग्नीटीका	१-४५ टि० ६, ५६ टि० ४, ८५ टि० २	चूर्णिद्वय (कल्पचूर्णि-कल्पविशेषचूर्णां)	५-
आवश्यक	१-२ टि० १		१३८८ टि० १

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
बेटककथा	३-७२२
अंबुदीवपत्रसि	१-४९ (गा० १५९)
जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति	१-४९
जीवाभिगम	१-६ टि० ६
जोगिपाट्ट	३-७५३ वि० ४
ज्ञाताधर्मकथाङ्ग	१-६२ (टि० ४-५); ३-७०९ टि० २
ज्ञाताध्ययन	१-६६
जिज्ञप्ति	५-१३६८ (गा० ५१३९); ६-१७०४ (गा० ६४८२)
कल्पार्थ	३-८१६
करङ्गवती	१-१६५; ३-७२२; ५-१४८९
कीर्तिकरमण्डिका	१-२३१
क्रिशासिमहामोहस्थान (भावहयके)	६-१६९२
दशवैकालिक	२-२७२; ४-९४४, ११०९
दशवैकालिकटीका	१-११९
दशवैकालिकनिर्युक्ति	१-७५; २-४९५; ३-७५२
दशमसुतरकण्ठ	२-४९९; ३-८९७; ६-१६७५ टि० १
दसा (दशमसुतरकण्ठः)	२-२५९
दीवससुहृदपत्रसि	१-४९ (गा० १५९)
देशी (देशीनाममाळा)	२-५५६
देशीनाममाळा	२-५५६ टि० ४
द्वयोरपि चूर्णयोः (कल्पचूर्णि-विशेषचूर्णयोः)	२- ३६९
द्वीपसागरप्रज्ञप्ति	१-४९
धूर्ताख्यान	३-७२२
नन्दी	१-३९ टि० २
नन्दीकृति	१-३९ टि० २
नन्द्याध्ययन	१-१५; ५-१३९२ टि० १
नाट्यशास्त्र	३-६९३
नायकवर्णन	१-६५ (गा० २०४)
निर्युक्ति	१-१७७; ४-१०५९; ६-१७०४
निशीथ	१-४४; ३-६७१; ५-१३२२, १३२७, १४४१, १४७९
निशीथचूर्णि	१-४५ टि० ६, २४२, २४८; २-२९१, २९८, ३२० टि० २, ३४०; ३-७६२, ८४५; ४-९८३; ५-१५८५
निशीथकीर्तिक	५-१३३९

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
निशीथाध्ययन	४-११८०
पञ्जोसवणाकल्प	४-११५६
पञ्चकल्प	१-७८, ८३; २-२५९; ४-११२६; ५-१३६७; ६-१३५९, १७०४
पञ्चवस्तुक	२-१९९, ४२०
पञ्चवस्तुकटीका	२-४२२, ४८५, ५०५
पञ्चवस्तुककृति	२-४८८
पण्णसि	४-९४७
पर्युषणाकल्प	४-११५६
पंचभापससय	१-४५ टि० ३
पंचकल्प	१-८३ टि० ४; ५-१३६८ टि० ३
पाक्षिकसूत्र	५-१५८३
पारिष्ठापनिकानिर्युक्ति	४-१२९४; ५-१५५६
पिण्डनिर्युक्ति	१-१५४; २-४७२, ५३०
प्रज्ञप्ति	१-९६; ५-१३८३; ६-१६०३
प्रज्ञापना	२-४८९, ४८३
प्रज्ञापनोपाङ्ग	१-४८ (टि० ३-४)
प्रत्याख्याननिर्युक्ति (भावहयकनि०)	३-८०३
प्रत्याख्यानपूर्व	१-२, १७७; ३-२५९
प्रभध्याकरणाङ्ग	४-२२३९
बृहज्जापथ (कल्पसू)	१-२२, २०३; २-२९६, ४५८, ५५७; ४-११६९; ५-१३६२; ६-१७००
ब्रह्मदत्तहिण्ड (सत्तराध्ययननिर्युक्तौ)	६-१६६०
भगवती	१-८६ टि० २; ४-११३९, १२००
भगवतीटीका	३-७६८
भस्सं (सं० भाष्यसू)	१-२ टि० ३
भारत	५-१३८५, १३९०, १३९१
भाष्य (कल्पकल्पुषाण्यसू)	१-१, २, १७७, १७८
भासं (सं० भाष्यसू)	१-२ टि० १
भिसवरशास्त्र	४-९३६
मलयगिरिध्याकरण	१-३
मलयवती	३-७२२
महापरिज्ञा	१-४६
मूलचूर्णि	४-९८३
मूलावहयक	५-१३९१ टि० ३
मूलावहयकटीका	३-२५५
मौखीग्रन्थवन	२-३९१
योगसङ्ग्रह (भावहयके)	५-१३५६

दशमं परिशिष्टम् ।

१३७

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
योनिप्राभृत	२-४०१;३-७५३
राजप्रसूय	१-६ टि० ६
रामायण	५-१३८५
वचहार	२-२५९
वसुदेवचरित	३-७२२
वात्स्यायन	१-२११
वासवदत्ता	३-७२२ टि० ४
विपाकटीका	१-४५ टि० ६
विद्याखिल	१-२११
विशेषचूर्णि	२-३६७, ३९८ टि० ४, ३९९, ४५८, ५०२ टि० १, ५५७; ३-८१९, ८३३; ४-९८३, १०७४, १०९०, १०९२, ११४४, १२३२; ५-१४६९
विशेषणवती	१-४५ टि० ६
विशेषावश्यक	१-४५ टि० ६; २-४०२
विशेषावश्यकटीका	१-१७ टि० ५
वृद्धभाष्य	२-६१०
वृद्धविवरण	४-१२९२
वृद्धसम्प्रदाय	१-४५ टि० ६; २-४८८; ३-८३८; ४-१२०६; ५-१४६८

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
व्यवहारसूत्र	१-२, ७८; ६-१६४४
व्यवहाराध्ययन	१-२४५; ४-११७८
व्याक्याप्रश्लि	३-७६८; ४-१०७६
शब्दानुशासन (मलयगिरीयम्)	१-१७८
शब्दपरिज्ञाध्ययन (भाषाराङ्गे)	४-९३४
षट्जीवनिका (दशवैकालिके)	३-८०२
सङ्घट (द्वितीयं ज्ञाताध्ययनम्)	१-६२
सम्म (स्म)ति	३-८१६; ५-१४३९, १४४१, १५१०
सिद्धप्राभृतवृत्ति	१-४५ टि० ६
सिद्धान्तविचार	१-४५ टि० ६
सुश्रुत	२-५४९
सूत्रकृताङ्ग	१-४४ टि० ५; ६-१६२९
सूत्रकृताङ्गटीका	६-१६३० टि० १
सूत्रकृदङ्ग	१-९७ टि० २
सूर्यप्रश्लि	२-४०१
स्थानाङ्ग	१-५१ टि० १; ३-६१९
स्वोपशपञ्चवस्तुकटीका	२-४८५
हैमानेकार्थसङ्ग्रह	१-२११ टि० ४

एकादशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्याद्यन्तर्गतानां
विशेषनाम्नामनुक्रमणिका ।

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्	विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	अ		अभय	राजकुमारो मन्त्री च	५८, ८८, ३५१
अग्निकुमार	भवनपतिभेदः	११५	अभयसेण	राजा	१११०
		गा० ३२७४, ११६	अभयदृष्ट	शातिविशेषः	११३
अग्निकुमार	,,	११६	अयोध्या	नगरी	६८१
अङ्ग-मगाध	जनपदः	१०७	अरहन्तक	जैनश्रमणः	७१७
अङ्गा	,,	१०७	अरहन्तग	,,	७१७ गा० २५४५
अष्टक	जनपदो नगरं वा	११६	अरिद्वेनेमि	तीर्थकरः	५७
अजापालवाचक	जैनोपाध्यायः	१२२५	अर्धमागाध	भाषा	११४
अजितमाध	तीर्थकरः	१४२४ टि० ६	अर्जुद	गिरिः	८८४
अजितस्वामिन्	,,	१४१९	अवन्तीसुकुमार	जैनश्रमणः	१०६३
अज्जकालग	पूर्वधरस्वविरः	७३, ७४	अवंति	नगरी	१६१२ गा० ६१०२
अजसुहरिथ	,,	११७ गा० ३२७५, ११९ गा० ३२८२	अवंती	जनपदः	११९, ११४५, १६१२
अट्टावय	गिरिः	१२८५ गा० ४७८३	अश्विवोपशमनी	भेरी	१०६, १०७
अडोलिका	राजकुमारी	३५९	अशोकश्री	राजा	११७, ११८, ११९
अडोलिया	,,	३६०, ३६१	अष्टापद	गिरिः	१२८४, १२८५
अडोलीया	,,	३५९ गा० ११५५- ११५६	असिवोवसमणी	भेरी	१०६ गा० ३५६, १०७
अद्वभरह	क्षेत्रम्	११९७	असोकसिरि	राजा	८८ गा० २९४, ११७ गा० ३२७६
अणंग	राजकुमारः	१३८७	असोग	,,	८८ गा० २९२, ८९
अणंगसेण	सुवर्णकारः	१३८८ गा० ५२२५	असोगसिरि	,,	११७
अणंध	राजा	१३८९	अहिच्छत्ता	नगरी	११३
अनङ्गसेन	,,	७०६, १३८८	अंग-मगाध	जनपदः	१०५ उ० १ सू० ५०
अनिल	,,	३५९ गा० ११५४	अंगा	,,	११३
अन्ध्र	जनपदः	२०, ११९	अंध	,,	१२१ गा० ३९८९
अन्निकापुत्र	जैनाचार्यः	१६४६	अंधकुणाल	राजकुमारः	८९
अम्बुय	गिरिः	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७	अंधपुर	नगरम्	१३८९
			अंबह	शातिविशेषः	११३ गा० ३२६४

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
	आ	
आजीवक	दर्शनी	१८९
आणवपुर	नगरम्	८८४ टि० ७, १३८७
आनन्दपुर	,,	३४२, ८८४
आभोगिनी	विद्या	१३५०
आर्द्रकुमार	जैनश्रमणः	३४९
आर्यस्तुपुत्र	जैनाचार्यः	१४८०
आर्यचन्द्रना	जैनश्रमणी	१०३६
आर्यमहागिरि	पूर्वभरस्विरः	९१९
आर्यवज्र	,,	११९
आर्यसुहस्तिन्	,,	९१७, ९१८, ९१९
आर्हत	देशेनम्	६०
आवर्तनपीठिका	यज्ञम्	९४० टि० १
आवाह	उत्सवः	१२६९ गा० ४७१६
	इ	
इकस्त्राग	वंशः	९१४ गा० ३२६५, १३९७ गा० ५२५७
इक्ष्वाकु	,,	७५, ९१४, १३९८
इन्द्रपद	गिरिः	१२९१
इन्द्रमह	उत्सवः	१३७१, १४८१
इसितलाग	सरः	८८३ गा० ३१५०
इसिवाक	वानव्यन्तरः	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२२३
इसीतलाग	सरः	११४६ गा० ४२२३
इंद	यक्षः	१३७१
इंदद्राण	चैत्यम्	१३७१
इंदपद	गिरिः	१२९८ गा० ४८४१
इंदमह	उत्सवः	१३७० गा० ५१५३, १३७१
	उ	
उकुट्ट	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
उग	वंशः	९१४ गा० ३२६५
उगसेण	राजा	५६, ५७
उम	वंशः	९१४
उज्जयन्त	गिरिः	३८१, ८९७, ८९३, ९५७

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
उज्जयिनी	नगरी	८९, ३५९, ९१८, ११४५, ११४६, १४६६, १५०९, १६१२
उज्जित	गिरिः	९५७ टि० २
उज्जोणी	नगरी	७३, ८८ गा० २९२, ३५९, ३६०, ९१७, ११४५ गा० ४२१९-२०, १३६२, १३६३ गा० ५११५, १४६६ गा० ५५३७, १५०९ गा० ५७०६
उज्जैत	गिरिः	८९३ गा० ३१९२
उडंक	ऋषिः	५४३
उत्तरमथुरा	नगरी	१६४८
उत्तरमथुरा	,,	१६४८
उत्तराध्ययन	योगः	२२०
उत्तरापथ	जनपदः	३८३, ५२४, १०६९, १५३६
उत्तरापथ	,,	१०६९ गा० ३८९१
उत्तरावह	,,	५२४, ९१५
उदायन	राजा	३१४
उदायिनृपमारक	राजकुमारः श्रमणश्च	३८३
	ऋ	
ऋषभनाथ	तीर्थकरः	९१४
ऋषभसेन	गणधरः	२०६ टि० ३, ४७८, १०३६
ऋषभस्वामिन्	तीर्थकरः	२०६ टि० ३, ४७८, १२८४, १४१९, १४२०, १४२४ टि० ३, १६८८, १६९८
ऋषितलाग	सरः	८८३, ११४५, ११४६
ऋषिपाक	वानव्यन्तरः	११४५, ११४६
	ए	
एरवई	नदी	१४९१ उ० ४ सू० ३३ गा० ५६३८, १४९२ गा० ५६३९, १४९५ गा० ५६५३
	ऐ	
ऐरावती	नदी	१४९१, १४९२, १४९५

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	ओ	
ओङ्कुरह	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
	क	
कच्छ	जनपदः	३८४ टि० २
कणाद्	दशैनी	२१०
कणह	वासुदेवः	५७,१०६
कपिल	राजकुमारः	३५४
"	जैनश्रमणः	१३७१
कप्पियाकप्पिय	योगः	२२०
कमलामेला	राजकुमारी	५४ गा० १७२, ५६,५७
कम्बल	देवः	१४८९
करकण्ड	राजकुमारः	१३५९
करड	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
कर्णाट	जनपदः	३८२
कर्मकारभिधु	श्रमणविशेषः	११७०
कलंद	हातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
कलिन्द	"	९१३
कलिंग	जनपदः	९१३
कल्पिकाकल्पिक	योगः	२२०
कविल	जैनश्रमणः	१३७१ गा० ५१५४
कञ्चणपुर	नगरम्	९१३
कञ्ची	नगरी	१०६९ गा० ३८९२
कपिल	नगरम्	९१३
कम्बल	देवः	१४८९ गा० ५६२७-२८
काकिणी	नाणकविशेषः	५७३
काञ्ची	नगरी	१०६९
कामन	द्वीपः	३८४
कामियसर	सरः	८९
कार्पेटिक	श्रमणविशेषः	८९२
काल	नरकावासः	४५ टि० ६
कालक	पूर्वधरस्वविरः	१४७८
कालकज	"	१४८० गा० ५५९३
कालकाचार्य	"	७३,१४८०
कालगज	"	७३,७४
कालसौकरिक	शौकरिकः	३५५
कालिकाचार्य	पूर्वधरस्वविरः	१२१४
काकोदाई	भोजभिधुः	८०३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
काष्ठ	भेडी जैनश्रमणश्च	८०५,१५४९
कासी	जनपदः	९१३
किडि	वणिक्	३७३ गा० १२०५, ३७४
कुङ्कु	जनपदः	९१९
कुणाल	राजकुमारः	८८ गा० २९२, ८९,९१७
कुणाला	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०, ९०७,९१३
"	नगरी	४५ टि० ६,१४९१ उ० ४ सू० ३३,१४९२ गा० ५६३९, १४९५
कुण्डलमेष्ट	वानव्यन्तरः	८८३
कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ६
कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ६
कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ७
कुसिय	आपणः	११४५ गा० ४२२०
कुम्भिकापण	"	११४३
कुमारनन्दी	सुवर्णकारः	१३८८
कुम्भकारकृत	नगरम्	९१६
कुरु	जनपदः	९१३
कुरुक्षेत्र	"	५४४
कुरुखेत	"	५४४ गा० १८५८-५९
कुसई	"	९१३
कुसुमनगर	नगरम्	१०६९ गा० ३८९२
कुसुमपुर	"	१०६९, ११२३ गा० ४१२४
कुंकणग	जनपदः	५४ गा० १७२
कुम्भकारककखड	नगरम्	९१६ टि० १
कुम्भकारकड	"	९१५, ९१६
कुम्भारककखड	"	९१६ टि० १
कुम्भारकड	"	९१६ टि० १
कूलवाल	"	६२० गा० २१६४
कूलवालक	जैनश्रमणः	४०२, ६२०
कृष्ण	वासुदेवः	१०६, १०७, ७५८
केगाईभङ्ग	जनपदः	९१३
केतर	नाणकविशेषः	५७४
केवधिक	"	५७४

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
केवटिय	नाणकविशेषः	५७३ गा० १९६९
केशि	गणधरः	११२६
केसि	„	११२६ गा० ४१३७
कोङ्कण	जनपदः	३८४,८०७
कोडिवरिस	नगरम्	९१३
कोसुह्या	भेरी	१०६ गा० ३५६
कोरव	वंशः	९१४ गा० ३२६५
कोरवुक	रक्षुयन्त्रम्	१०१३
कोबाला	नगरी	१५३६
कोशिका	नदी	१४८७
कोसला	जनपदः	९१३
कोसंबी	नगरी	९०५ उ० १ सू० ५०, ९१३,९१७ गा० ३२७५,९४७
कोसिआ	नदी	१४८७ उ० ४ सू० ३२
कोंकणग	जनपदः	५५
कोंडलभित्त	ग्रामः	८८३ टि० ७
कोंडलमेंढ	वानन्यन्तरः	८८३ टि० ७, गा० ३१५०
कौमुदिकी	भेरी	१०६
कौरव	वंशः	९१४
कौशाम्बी	नगरी	९०७,९१३,९१७
क्षणिकवादिन्	दर्शनी	६०
क्षत्रिय	वंशः	९१४
क्षुल्लककुमार	जैनश्रमणः	१३५९
ख		
खसिय	वंशः	९१४ गा० ३२६५
खरभ	भमात्यः	१६४७,१६४८
खरक	„	१६४९
खरग	„	१६४९ गा० ६२४८
खल्लाड	कोलिकः	१६११ गा० ६०९४
खल्लाडग	„	१६११ गा० ६०९६
खलवाट	„	१६११
खसहुम	शृगालः	९०९
खसहुम	„	९०९
खंदभ	जैनाचार्यः	९१५,९१६
खंदय	राजकुमारः	९१५ गा० ३२७२

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
ग		
गङ्गा	नदी	९५७,१३८६,१३८८, १४८७ उ० ४ सू० ३२ गा० ५६१९,१४८८
गजसुकुमाल	जैनश्रमणः	१६३७
गजाप्रपद	गिरिः	१२९९
गहभ	राजपुत्रः	३५९ गा० ११५५- ५६,३६०
गयपुर	नगरम्	९१३
गर्वभ	राजा	३५९,३६१
गर्वभिह्व	„	१४८०
गान्धारी	मातङ्गविष्वादेवी	७०९
गिरिजन्न	प्रकरणम्	१५३९ गा० ५८३३
गिरियज्ञ	„	१३०८,१५३९
गोदावरी	नदी	१६४८ गा० ६२४६
गोडवर	ग्रामः	१६११ गा० ६०९६
गोयावरी	नदी	१६४७
गोर्बर	ग्रामः	१६११
गोह्व	जनपदः	६०३ टि० ४,६७२, ६७५ टि० ३
गोष्ठामाहिक	निह्वः	२४५ टि० १
गौड	जनपदः	३८२
गोतम	गणधरः	३१३,१०३६,१३३२
गौतमस्वामिन्	„	१६३८
गौरी	मातङ्गविष्वादेवी	७०९

घ

घटिकावोद	वणिक्	१३८७,१३९०
घण्टिकयक्ष	यक्षः	४०४

च

चक्र	तिलयन्त्रम्	१०१३
चक्रचर	श्रमणविशेषः	८१८
चक्षुह्यारक	यन्त्रम्	९४०
चण्डप्रद्योत	राजा	११४५
चण्डरुद्र	जैनाचार्यः	१६१२,१६१३
चन्द्र	जैनश्रमणकुलम्	४२२
चन्द्रगुप्त	राजा	८९,९१७,९१८
चमर	भसुरेन्द्रः	१३४७

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
चम्पा	नगरी	३८१, ७०६, ९०७, ९१३, १३८८ गा० ५२२५, १६३३
चरकपीथिक	दर्शनी	२१० टि० ४
चरन	,,	२१० गा० ७००
चंडरुह	जैनाचार्यः	१६१२ गा० ६१०२-३
चंद्रगुप्त	राजा	८८ गा० २९४, ७०४, ९१७ गा० ३२७३
चण्डिका	मन्त्री	७०४, ७०५
चिन्तातीसुप्त	श्रेष्ठिपुत्रः	७५८
धीन	जनपदः	१०१८
चुङ्गुण	ज्ञातिविशेषः	९१३ टि० ४-५
चैदि	जनपदः	९१३
चैलुणा	राज्ञी	५७, ५८
ज		
जठणा	नदी	१४८७ उ० ४ सू० ३२
जानार्दन	वासुदेवः	१६३७
जमालि	निह्वः	४०६
जम्बू	केवली स्वविरः	३१३, ५२३
जयन्ती	राजकुमारी	९४७ गा० ३३८६
जराकुमार	राजा	१३९७
जब	जैनश्रमणः	३५९ गा० ११५४- ५५-५६, ३६०
जंगला	जनपदः	९१३
जंबवती	राज्ञी	५७
जिष्णु	राजा	१३९८, १६३७, १६३८
जितारि	,,	१३८७
जिनदास	श्रेष्ठी	१४८९
जियसत्तु	राजा	९१५, १३९७ गा० ५२५५, १६३७ गा० ६१९८
जीवन्तस्वामि- प्रतिमा	तीर्थंकरप्रतिमा	७७६, ७९८, १५३६
जैन	दर्शनम्	८५
ज्ञाव	वंशः	९१४
ज्ञातस्युद्ध	तीर्थम्	८९३

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
उ		
हिम्मरेलक	जनपदः	१८३
डोम्बी	ज्ञातिविशेषः	४७४
ण		
णभसेण	राजा	५६ टि० ४
णात	वंशः	९१४ गा० ३२६५
णायसंड	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९२
णेलभ	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९३
त		
तच्चनिक	दर्शनी	१३७४
तच्चन्निक	,,	६५०, १०४१
तच्चन्निय	दर्शनम्	५९४
तटिका	श्रमणविशेषः	८९२
तडागमह	उत्सवः	१३६९
तन्मुवाय	शिल्पी	९१४
तापस	श्रमणविशेषः	९८९
तामलित्ति	नगरी	९१३, १०७३ गा० ३९१२
तामलित्ती	,,	३४२, १०७३
तुण्णाक	शिल्पी	९१४
तुन्तुण	ज्ञातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
तुरमिणि	नगरी	१३९७ गा० ५२५८, १३९६
तेमाक	जनपदः	१०७३ टि० ३
तोसलि	,,	३३१ गा० १०६०- ६१, ३३२, ३३३, ३८४ टि० १, ८८३ गा० ३१४९, ९५९, ९६३ गा० ३४४६, १५३९ गा० ५८३३
,,	नगरम्	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२९३
थ		
थंमणी	विद्या	१२९१ गा० ४००९
थावचसुत	श्रेष्ठिपुत्रः	१६६३ गा० ६१०३
थूणा	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०, १०७२ गा० ३९०५

एकादशं परिशिष्टम् ।

१४३

विशेषनाम	किम् ?	प्रमादिकम्
धूममह	उत्सवः	१३५६ गा० ६२७५
	द	
दक्षिणमथुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणावह	जनपदः	५१७,१०६९ गा० ३८९२
दक्षिणमथुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणापथ	जनपदः	५७३,८०८,८१८, ८८६,१०६९
दन्तपुर	नगरम्	५९१ गा० २०४३
दमिल	जनपदः	९२१ गा० ३२८९
दसन्न	"	५१३
दसार	राजा	५७
दंडह	"	९१५,९१६
दीनार	नाणकविशेषः	५७४
दीर्घपृष्ठ	मन्त्री	२-३५९
दीव	जलपत्तनम्	१०६९ गा० ३८५१
दीहपट्ट	मन्त्री	३५९ गा० ११५५, ३६०,३६१
दुग्भूतिया	भेरी	१०६ गा० ३५६
दुर्भूतिका	"	१०६
दुडसिन्न	सार्धवाहः	५९१
द्रमिल	जनपदः	२०
द्रम	नाणकविशेषः	५७३
द्रविड	जनपदः	३८२,३८३,९१९, १०३८,१०६९
द्वारिका	नगरी	३५१
द्वीप	जलपत्तनम्	३४२,१०६९
	घ	
धणदेव	राजपुत्रः	५६,५७
धनमिन्न	सार्धवाहः	५९१
धनु	मन्त्री	१६६०
धन्नाग	नापितदासी	१६११ गा० ६०९४
धक्षिका	"	१६११
धक्षिय	"	१६११ गा० ६०९६
धन्वस्तारि	वैद्यः	३०२
धर्मचक्र	तीर्थम्	१५३६
धर्मचक्रभूमिका	"	१०२२

विशेषनाम	किम् ?	प्रमादिकम्
भारिणी	राज्ञी	९१५
	न	
नदीमह	उत्सवः	१२६९
नन्द	गोपः	२७
नन्दपुर	नगरम्	३५१
नरवाहण	राजा	५२ टि० ३
नंद	गोपः	२७ गा० ७७
नंदिपुर	नगरम्	९१३
नाग	वंशः	७५
नागकुमार	देवजातिः	१४८९ गा० ५६२७
नागेन्द्र	जैनश्रमणकुलम्	४९२
नारद	ऋषिः	७५८
नारय	"	५६,५७
नारायण	वासुदेवः	५७
निदरिथ	योगः	२२०
निसीह	"	३२०
नेपाल	जनपदः	१०७३,१०७४
नेमाल	"	१०७३ गा० १९१९
नेमि	तीर्थकरः	१०६,१०७
नेलक	नाणकविशेषः	१०६९
	प	
पहट्टाण	नगरम्	५३
पजुन्न	राजकुमारः	५६
पजोय	राजा	११४५ गा० ४२२७
पञ्चशील	द्वीपः	१३८८ टि० ४, १३८९ टि० १-२
पञ्चशैल	"	१३८७,१३८८, १३८९,१३९७
पतिट्टाण	नगरम्	१६४७
पशावती	राज्ञी	१३५९
पक्षति	विष्वा	५६
पक्षति	योगः	२२०
पभास	तीर्थम्	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७
परिव्राजक	श्रमणविशेषः	१८९
पर्वतमह	उत्सवः	१२६३
पर्वव्यमह	"	१२६९ गा० ४७१६
पश्चिमवेश	जनपदः	५७४ टि० १

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
पंचसेल	दीपः	१३८७ गा० ५२१९
पंचाला	जनपदः	९१३
पाटलिपुत्र	नगरम्	८९, ६५०, १५०९
पाटलिपुत्रक	,,	१०६९
पाडल	,,	८८ गा० २९२
पाडलि	,,	६५० गा० २२९२
पाडलिपुत्र	,,	८८, ७०४, ९१७, १०६९ गा० ३८९१, १४८८, १५०९ गा० ५७०५
पाण्ड	पाण्डुमथुरावासिनः	१८
पाण्डुमथुरा	जनपदः	१८
पाण्डुराज	श्रमणविशेषः	७७३
पादलिस	जैनाचार्यः	१३१६
पादीणवाह	तीर्थम्	८८३ गा० ३१५०
पायीणवाह	,,	८८४ टि० ७
पारस	जनपदः	१०८५
पारसीक	,,	८८०
पार्श्वनाथ	तीर्थकरः	११४३, १४२५ टि० १
पार्श्वस्वामिन्	,,	१४१९
पालक	पुरोहितः	९१६, १३३५, १४७८
पालय	,,	९१५, ९१६
पालिसग	जैनाचार्यः	१३१६
पालिसय	,,	१३१५ गा० ४९१५
पालिसायरिय	,,	१३१६
पावा	नगरी	९१३
पुष्फकेड	राजा	४१०, ४११
पुष्फचूल	राजकुमारः	४१० गा० १३४९— ५०, ४११
पुष्फचूला	राजकुमारी	४११
पुष्फपुर	नगरम्	४१० गा० १३४९, ४११
पुष्फवह	राणी	४१० गा० १३४९, ४११
पुरंदरजसा	राजकुमारी	९१५, ९१६
पुरिमताल	नगरम्	३८१
पुरिसपुर	,,	६५० गा० २२९१, २२९२

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
पुरुषपुर	नगरम्	६५०
पुष्करसारी	लिपिः	१७ टि० ६
पुष्पकेतु	राजा	४११
पुष्पचूल	राजकुमारः	४११
पुष्पचूला	राजकुमारी	४११
पुष्पपुर	नगरम्	४११
पुष्पवती	राणी	४११
पुष्यभूति	जैनाचार्यः	१६६०, १६६४
पुस्तभूति	,,	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
पुस्तमित्त	,,	१६६० टि० १
पूर्वदेश	जनपदः	५७४
पोट्टशाल	परिव्राजकः	२३५
पोतण	नगरम्	१६३७ गा० ६१९८
पोतनपुर	,,	१६३७, १६३८
प्रज्ञसि	योगः	१४८६
प्रद्योत	राजा	५८६
प्रभव	पूर्वधरस्थविरः	३१३
प्रभास	तीर्थम्	८८४
प्रहासा	व्यन्तरी	७०६ टि० १, १३८९
प्राचीनवाह	तीर्थम्	८८४
	फ	
फलाहाररिसि	तापसः	२४७
	व	
वज्रासा	नदी	३८३
वलदेव	राजा	५६
वंभदत्त	चक्रवर्ती	२०४
वंसी	जैनश्रमणी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१
वारवई	नगरी	५६, ५७, १०६, ९१३
वाहुबलिन्	राजा	१४८०
विंदुसार	,,	८८ गा० २९४, ९१७ गा० ३३७६, ९१८
बोटिक	दिगम्बरदर्शनी	४१
बोधिक	पाश्चात्यच्छेद्यजातिविशेषः	१८
ब्रह्मदत्त	चक्रवर्ती	१०४, ७५८, १४८०
ब्राह्मी	जैनश्रमणी	१०३६
	भ	
भगवती	योगः	२२०

एकावर्षी परिशिष्टम् ।

१४५

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
अण्डीर	यक्षः	१४८९
महिलपुर	नगरम्	९१३
भरत	क्षेत्रम्	११५१, १२८५
भरत	चक्रवर्ती	२०४, ५२४, ७५६, ११४५, १२८४, १२८५
भरह	क्षेत्रम्	१२८५ गा० ४७८६
भरह	चक्रवर्ती	२०४, ५२४ गा० १७७७, १२८४ गा० ४७७९, १२८५ गा० ४७८३
भरभच्छ	नगरम्	५९४
भरुच्छ	"	८८३, ११४६
भरुच्छ	"	५२, ५९४ गा० २०५४, ८८४ टि० ७, ११४५ गा० ४२२०-२१
भसक	राजकुमारः	१३९७, १३९८
भसय	"	१३९७ गा० ५२५४-५५-५८
भंगी	जनपदः	९१३
भिल्लमाल	"	५७३
भिसक	राजकुमारः	१३९७ टि० १
भिसय	"	१३९७ टि० १
भूततलाग	सरः	११४६
भूततलाग	"	११४५ गा० ४२२२
भूयतलाग	"	११४५
भृगुकच्छ	नगरम्	३४२, ५९४
भोग	वंशः	९१४ गा० ३२६५
भ		
भगध	जनपदः	३८२, ५८१, ११११, ११५१
भगभा	"	२०, ९०७, ९११, ९१३
भगह	"	९१३
भक्षियावई	नगरी	९१३
भधुरा	जनपदः	३८४

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
भधुरा	नगरी	१४८९, १५३६, १६४८, १६५५, १६६०, १६६१
भधुरापुरी	"	५२४
भधुरा	"	१६५४ गा० ६२७०, १६६० गा० ६२९२
भन्दर	गिरिः	१०४९
भरहट्ट	जनपदः	८६९ टि० ११
भरु	"	७५९
भरुदेवा	भद्रभजिनमाला	४५ टि० ६
भरुच	जनपदः	९१३, १०१८
भरु	गणः	१६६४
भरुनाथ	तीर्थकरः	७५८, १३३१
भरहट्ट	जनपदः	६०३ टि० ४
भद्राकल्पसुख	योगः	२२०
भद्रागिरि	पूर्वधरस्वविरः	९१७ टि० १, ९१८
भद्राराष्ट्र	जनपदः	१६७, ३८२, ३८४, ६७३, ७१०, ७४१, ७५९, ९१९, ९८५, १०७४, १६७०
भद्रावीर	तीर्थकरः	४५ टि० ६, ३१४, ४८५, ५२२, १६६७, १६९८
भद्रावण	नदी	३८३
भही	"	१४८७ उ० ४ सु० ३२
भहुरा	नगरी	५२४ गा० १७७६, ९१३, १६४७ गा० ६३४४, १६४८, १६५६
भालुव	जनपदः	३८२, ७५९, १६७०
भासपुरी	नगरी	९१३
भहिला	"	९१३
भीमांसक	दशैनी	१७
भुणिसुख्य	तीर्थकरः	९१३
भुरिय	वंशः	८८ गा० २९३, ७०४ गा० २४८७, ९१८ गा० ३२७८
भुरुह	राजा	६५० गा० २२९१-९२, ११२३ गा० ४१२३, १४८८ गा० ५६२५

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
शूकदेव	धत्तकः	२३८
शुगापती	जैनश्रमणी	१०३६
मेरु	गिरिः	१०४९, ११४३
मोरिय	वंशः	८८
मोहणी	विद्या	१२९१ गा० ४८०९
मोहनी	,,	१२९१
मौर्य	वंशः	८९, ७०४, ९१८
	य	
यथाघोषश्रुत- ग्राहक	जैनाचार्यः	१६१०
यमुना	नदी	१४८७
यव	राजा	३५९, ३६१
यशोभद्रा	राक्षी	१३५९
	र	
रक्तपटदर्शन	दर्शनी	६५०
रक्तदेवता	देवी	७०९
रक्तद्वीप	द्वीपः	७०९ टि० २
रत्नोच्चय	गिरिः	११४३
रयणुच्चय	,,	११४२ गा० ४२०९
राहण	वंशः	९१४ गा० ३२६५
राजगृह	नगरम्	८८, ३१४, ९०७, ९१३, ९५९, ११४५, ११४६, १२८१
राजम्य	वंशः	९१४
रायगिह	नगरम्	५७, ८८ गा० २९१, ९१३, ११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२३३, १२८२
रेवय	उद्यानम्	५६, ५७
रोहणुस	निहवः	२३५
रोहा	परिम्राजिका	१६३०, १६२९ गा० ६१६९
	ल	
काट	जनपदः	२०, ३८२, ३८३, ८७१
काठ	,,	८०७, ८७१, ९१३ टि० ३
कावा	,,	५१३

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
	व	
वह्विस	नगरम्	१६११ गा० ६०६९
वच्छ	जनपदो नगरं वा	९१३, ९४७
वच्छा	जनपदः	९४७ गा० ३३८६
वज्रा	भेदिनी	८०५
वज्रस्वामिन्	पूर्वधरस्वविरः	११७४
वह्	जनपदः	९१३
वणवासी	नगरी	१३९७
वणह	वंशः	१३९७ गा० ५२५७
वन्दमाण	तीर्थकरः	५७, ९१२ गा० ३२६१, ९४७
वरण	जनपदो नगरं वा	९१३
वरभणुग	मन्त्रिपुत्रः	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
वरभणु	,,	१६६०, १६६४
वर्तनपीठिका	यज्ञम्	९४० टि० २
वर्धमान	तीर्थकरः	९१२, ९१५, ९४७, ११६५, १४१९, १४२५ टि० १, १६८८, १६९८
वल्कलक्षीरिन्	तापसो जैनश्रमणश्च	३५४
वंगा	जनपदः	९१३
वाणारसी	नगरी	९१३
वारसक	जैनश्रमणः	५२४, ५८६
वारसक	अमाल्यः	११११
वारसग	जैनश्रमणः	५२४ गा० १७७५, १११० गा० ४०६४, ४०६६
वारसग	अमाल्यः	१११०
वारसगपुर	नगरम्	१११०
वासुदेव	अद्वैतक्रान्ती	५७, १०७, १३९७, १६६१
विण्डु	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
विदक	शातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
विद्भि	जनपदः	३८२
विदेह	,,	९१३
विदेह	शातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४

एकादश परिशिष्टम् ।

१७७

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
विवाह	उत्सवः	१९६९ गा० ४७१६
विष्णुकुमार	जैनश्रमणः	८७९, ८८०
विसरथा	राज्ञी	१३८७
वीरभय	नगरम्	३१४
वीरभय	,,	५१३
वीरजिन	तीर्थकरः	१
वीरवर	,,	१४८९ गा० ५६२८
वृष्णि	वंशः	१३९८
वेराड	जनपदो नगरं वा	९१३
वैदेह	ज्ञातिविशेषः	९१३
वैरखामिन्	पूर्वधरस्यविरः	२२९
वैशेषिक	दर्शनी	१२, २३ टि० २, ८५
व्याख्याप्रशस्ति	योगः	२२०
श		
शक	राजा	१४७८
शक्रमह	उत्सवः	१३८३
शातानीक	राजा	९४७
शम्भ	राजकुमारः	१०७
शरयम्भ	पूर्वधरस्यविरः	३१३
शसक	जैनश्रमणो राजकुमारश्च	१३९७, १३९८
शाक्य	दर्शनी	१८९
शातवाहन	राजा	१६४७
शालिभद्र	भेष्टिपुत्रः	११४५, ११४६
शिव	वानव्यन्तरः	२५३
शैलकाचार्य	जैनाचार्यः	१२२९
शैलपुर	नगरम्	८८३
श्रावस्ती	नगरी	९१६
श्रीयक	जैनश्रमणः	८१५
श्रेणिक	राजा	११४५
श्वेताम्बर	जैनसम्प्रदायः	२१८
स		
सङ्ग्रामिकी	भेरी	१०६
सञ्जह	विद्याधरः	११२६ गा० ४१३७
सत्यकिन्	,,	११२६
सबल	देवः	१४८९
		गा० ५६२७-२८
सभूमिभाग	उद्यानम्	९१२ गा० ३२६१

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
सम्प्रति	राजा	५२८, ९०७, ९१५, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१
सम्ब	राजकुमारः	५६, ५७, १०७
सम्मेत	गिरिः	३८१
सयम्भूरमण	समुद्रः	४५ टि० ६
सयाणिभ	राजा	९४७
सरज	नदी	१४८७ उ० ४ उ० ३२
सरयू	,,	१४८७
सरस्वती	,,	३४२ टि० १, ८८४
सरस्वती	,,	८८४ टि० ७
ससय	राजकुमारः	१३९७
		गा० ५२५४-५५-५८
सहसाणुवादि	विषम्	११४२ गा० ४२०८
सहजानुपातिन्	,,	११४३
संगामिया	भेरी	१०६ गा० ३५६
संखिभ	जनपदः	९१३
संपह	राजा	८९, ९१७
संपति	,,	९१७ गा० ३२७७
संब	राजकुमारः	५४ गा० १७२
संभूत	जैनश्रमणः	१४८०
साप्तग	नगरम्	१५०९ गा० ५७०५
साप्य	,,	४५ टि० ६, ९१२ गा० ३२६१
साकेत	,,	९१२, ९१३ टि० १, १५०९
सागर	फालिकचार्यप्रशिष्यः	७३, ७४
सागरचंद	राजकुमारः	५६, ५७
सागरदत्त	वणिग्	१५४५
साङ्ख्य	दर्शनी	६०, २१०
सातवाहन	राजा	१६४८
साताहण	,,	१६४८ गा० ६२४६
साभरक	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९१
सायवाहण	राजा	१६४७ गा० ६२४३
सारस्वत	गणः	१६६३, १६६४
साकवाहण	राजा	५२, १६४७, १६४८

शिवोपनाम	किम् ?	वर्णनिकम्
सालिबद्ध	श्रेष्ठिपुत्रः	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२२३
सालिवाहन	राजा	१६४८ गा० ६२४७
साधारणी	नगरी	९१३, ९१५
सिद्धशिक्षा	तीर्थम्	८९३
सिद्धसेनाचार्य	जैनाचार्यः	७५३
सिद्धिसिका	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९२
सिन्धु	जनपदः	३८३, ३८४, ७७५, ८१६, १०७२, १०७३, १०७४ गा० ३९१३, २४४२, १६८१
सिन्धु	नदी	९५७, १४८७ टि० २
सिन्धुसौवीर	जनपदः	९१३, १०७३ गा० ३९१२
सिन्धुसौवीर	,,	३१४, १०७३, १०७४
सिव	शानव्यन्तरः	२५३ टि० १
सीता	देवी	१०१३
सुकुमारिका	राजकुमारी	१३९७, १३९८, १३९९
सुकुमालिषा	,,	१३९७ गा० ५२५४-५५
सुद्विष	जैनाचार्यः	१३७२
सुपीवई	नगरी	९१३
सुवाद	देवः	१४८९
सुभमैस्वामिन्	गणधरः	५२३
सुन्दरी	जैनभ्रमणी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१
सुभद्रा	श्रेष्ठिपुत्री	१६३३
सुभूमिभाग	उषानम्	९१२ टि० ३
सुमनोमुख	नगरम्	३५१
सुरदा	जनपदः	९१३
सुराष्ट्र	,,	२९८, ७६०, १०६९, ११५१
सुवर्णभूमी	,,	७३, ७४

शिवोपनाम	किम् ?	वर्णनिकम्
सुवर्ण	जनपदः	७३ गा० २३९
सुवर्णभूमी	,,	७४
सुवर्णस्वामिन्	तीर्थकरः	९१६
सूरसेण	जनपदः	९१३
सुगिष्ण	राजा	५४ गा० १७२, ५७, ५८
सेयविद्या	नगरी	९१३
सेकपुर	नगरम् ८८३ गा०	३१४९-५०
सोपारय	,,	७०९
सोपारक	,,	७०८ गा० २५०६
सोमिल	ब्राह्मणः	३५९, १६३७ गा० ६१९६
सोरिय	नगरम्	९१३
सौगत	दर्शनी	२१०, १३७७
स्कन्दक	जैनाचार्यः	९१५, ९१६, १३३५, १४७८
सम्भनी	विद्या	७७३, १२९१
स्थापस्यापुत्र	श्रेष्ठिपुत्रः	१६६१, १६६३
स्थूणा	जनपदः	९०७, ९१३, १०७२, १०७३
स्थूलभद्रस्वामिन्	पूर्वधरस्वविरः	६२०, ८१५
	ह	
हरिकेशबल	चण्डालः	१४८०
हरिवंश	वंशः	१३९८
हल्कपञ्चतिवैवता	देवी	१०१३
हारित	शातिविशेषः	९१३
हारिय	,,	९१३ गा० ३२६४
हासा	व्यन्तरी	७०६ टि० १, २३८९
हिमवत्	गिरिः	१६४८
हिमवत	,,	२४७, १६४८ गा० ६२४७
हेम	राजकुमारः	१३७० गा० ५१५३, १३७१
हेमकूट	राजा	१३७१
हेमपुर	नगरम्	६३७१
हेमसम्भवा	राज्ञी	१३७१

द्वादशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तन्त्रियुक्ति-भाष्य-वृत्त्यायन्तर्गतानां विशेषनाम्नां
विभागाशोऽनुक्रमणिका ।

[परिशिष्टेऽस्मिन्नाभिर्विशेषनाम्नां ये विभागाः स्थापिताः सन्ति
तेऽधस्तादुल्लिख्यन्त इति तत्तद्विभागविद्वद्भूमिस्तत्तद-
ङ्काङ्कितो विभागोऽवलोकनीयः]

१ तीर्थकराः	१६ वणिक्-भेदि-सार्यवाहाः	३४ द्वीपाः क्षेत्राणि च
२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर- भाचार्य-उपाध्याय-श्रमण- श्रमणीप्रभृतयः	तत्पत्न्यश्च	३५ जनपदाः
३ जैनश्रमणकुलानि	१७ विद्याधराः	३६ ग्राम-नगर-नगरीप्रभृतयः
४ दर्शनानि दर्शनिनश्च	१८ ब्राह्मणाः	३७ तीर्थस्थानानि
५ श्रमणविशेषाः	१९ स्वर्णकाराः	३८ गिरयः
६ जैननिष्ठावाः	२० वैशाः	३९ समुद्राः
७ बौद्धभिक्तावः	२१ द्यूतकाराः	४० नद्यः
८ तापस-परिव्राजकप्र- भृतयः	२२ गोपाः	४१ सरांसि
९ देवजातयः	२३ नापितवास्तवः	४२ उद्यानानि
१० देव-असुर-व्यन्तर-वामन्य- न्तर-व्यन्तरीप्रभृतयः	२४ कोलिकाः	४३ आपणाः
११ षड्वर्षि-वासुदेव-बलदेवाः	२५ बौकरिकाः	४४ उल्लावाः
१२ राजानो राजकुमाराश्च	२६ चण्डालाः	४५ प्रतिग्राः
१३ राक्ष्यो राजकुमार्यश्च	२७ शृगालाः	४६ नाणकानि (सिक्काः)
१४ मन्त्रिणोऽमात्यास्तपुत्राश्च	२८ वंशाः	४७ मुद्राणि
१५ पुरोहिताः	२९ ज्ञातयः	४८ मेर्यः
	३० प्रजाः	४९ शिल्पानि
	३१ गणाः	५० प्रकरणानि (जेमनानि)
	३२ योगाः	५१ भाषाः
	३३ विद्याः	५२ लिपयः
		५३ विद्याणि

१ तीर्थकराः

अजितनाथ	ऋषभनाथ	पार्श्वनाथ	महावीर	वर्धमान	वीरवर
अजितस्वामिन्	ऋषभस्वामिन्	पार्श्वस्वामिन्	मुणिसुब्बय	वीरजिन	सुव्रतस्वामिन्
अरिट्टनेमि	नेमि	मल्लिनाथ	वद्धमाण		

२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर-आचार्य-उपाध्याय-श्रमण-श्रमणीप्रभृतयः

अजापालवाचक	आर्यसुहस्तिन्	कालिकाचार्य	षंडरुद्	महागिरि	शासक
अजकालग	उङ्कुरुड	काष्ठ	जग्द्	मृगापती	शैलकाचार्य
अजसुहस्ति	उदायिनृपमारक	कूलवाल	जव	यथाघोष-	श्रीयक
अन्निकापुत्र	ऋषभसेन	कूलवालक	पादलिप्त	श्रुतग्राहक	सम्भूत
अरहन्नक	ओङ्कुरुड	केशिन्	पालित्तग	वज्रस्वामिन्	सागर
अरहन्नग	कपिल	केसि	पालित्तय	वल्कलचीरिन्	सिद्धसेनाचार्य
अवन्तीसुकुमार	करड	धुल्लककुमार	पालित्तायरिय	वारत्तक	सुट्टिय
आर्द्रकुमार	कविल	खन्द्य	पुष्यभूति	वारत्तग	सुधर्मस्वामिन्
आर्यखपुट	काळक	गजसुकुमार	पुस्तभूति	विणहु	सुन्दरी
आर्यचन्दना	कालकज	गौतम	पुस्तमित्त	विष्णुकुमार	स्कन्दक
आर्यमहागिरि	कालकाचार्य	गौतमस्वामिन्	प्रभव	वैरस्वामिन्	स्थूलभद्रस्वामिन्
आर्यवज्र	कालगज	चण्डरुद्	ग्राह्मी	शयम्भव	

३ जैनश्रमणकुलानि

चण्ड

नागेन्द्र

४ दर्शनानि दर्शनिकश्च

आजीवक	क्षणिकवादिन्	तत्त्विक	मीमांसक	श्वेताम्बर
आर्हत	चरग	तत्त्वज्ञिक	रक्तपटदर्शन	साङ्ख्य
कणाद्	चरकपीरिन्	तत्त्वज्ञिय	वैशेषिक	सौगत
कपिल	जैन	बोटिक	शाक्य	

५ श्रमणविशेषाः

कर्मकारभिधु	कार्पटिक	चक्रचर	परिव्राजक	पाण्डुराज
-------------	----------	--------	-----------	-----------

६ जैननिह्वाः

गोह्यमाहिल

जमालि

रोहणस

७ बौद्धभिक्षवः

कालोदाह

८ तापस-परिव्राजकप्रभृतयः

उदंक नारद	नारय पोद्दसाल	फलाहाररिति रोहा	वस्त्रकलीरिन्
--------------	------------------	--------------------	---------------

९ देवजातयः

भरिगकुमार	भस्त्रिकुमार	नागकुमार
-----------	--------------	----------

१० देव-असुर-व्यन्तर-वानव्यन्तर-व्यन्तरीप्रभृतयः

इस्तिबाल	कंबल	कुण्डलमेत	घण्टिकयक्ष	रत्नदेवता	सीता
इंद	कुण्डलमेण्ड	कौडलमेण्ड	चमर	शिव	सुदाढ
ऋषिपाल	कुण्डलमेत	गौरी	प्रहासा	सबल	हलपद्धतिदेवता
कम्बल	कुण्डलमेत	गान्धारी	भंडीर	सिव	हासा

११ चक्रवर्ति-वासुदेव-बलदेवाः

कण्ह	जनार्दन	बंभदत्त	भरत	वासुदेव
कृष्ण	नारायण	ब्रह्मदत्त	भरह	

१२ राजानो राजकुमाराश्च

अर्णग	करकण्ह	जियसत्तु	पुष्पकेतु	शक	संपति
अर्णध	कुणाल	णभसेण	पुष्पचूल	शतानीक	संब
अनिक	संद्य	दसार	प्रद्योत	शम्भ	सागरचंद
अभय	गह्म	दंडह	बाहुबलिन्	शसक	सातवाहन
अभयसेण	गर्दभ	धणदेव	बिन्दुसार	शातवाहन	साताहण
अशोकश्रि	घण्टप्रद्योत	नरवाहण	भसक	श्रेणिक	सायवाहण
असोकसिरि	चन्द्रगुप्त	नहवाहण	भसय	सम्प्रति	सारवाहण

(प० ५२ टि० ३)

असोग	चंद्रगुप्त	पञ्जक	भिसक	सम्भ	सालिवाहण
असोगसिरि	जराकुमार	पञ्जोय	भिसय	सयाणिभ	सेणिभ
उदायन	जितशत्रु	पुष्फकेउ	सुरहण्ड	ससभ	हेम
कपिल	जितारि	पुष्फचूल	यव	संपद्	हेमकूड

१३ राह्यो राजकुमार्यश्च

अडोलिका	चेह्लणा	पद्मावती	पुष्पचूला	विसरथा
अडोलिया	जयन्ती	पुष्फचूला	पुष्पवती	सुकुमारिका
अडोलीया	जंबवती	पुष्फवह्	मरुदेवा	सुकुमालिया
कमलाभेला	धारिणी	पुरंदरजसा	यशोभद्रा	हेमसम्भवा

१४ मन्त्रिणोऽमात्यास्तात्पुत्राश्च

भयम्	करकं	बाणकं	दीहपट्ट	वरभणुग	वारतग
करभ	करग	दीर्वपट्ट	भनु	वरभनु	

१५ पुरोहिताः

बालक	पाकय
------	------

१६ वणिक-भ्रेष्टि-सार्थवाहाः तत्पत्न्यश्च

काष्ठ	बिलातीसुत	इवमिन्न	शालिभद्र	सुभद्रा
किडि	जिनवास	धनमिन्न	सागरदत्त	स्थापश्यापुत्र
घटिकाबोद्र	थावचसुत	वजा	सालिभद्र	

१७ विद्याधराः

सचइ	सत्यकिन्
-----	----------

१८ ब्राह्मणाः

सोमिल

१९ स्वर्णकाराः

भणंगसेण	अनङ्गसेन	कुमारनन्दिन्
---------	----------	--------------

२० वैद्याः

धन्वन्तरि

२१ द्यूतकाराः

मूलदेव

२२ गीर्वाणः

नन्द

२३ नापितदास्यः

धन्नाग

धक्षिका

धक्षिय

२४ कोलिकाः

खल्लाड

खल्लाडग

खरुवाट

२५ शौकरिकाः

काल

२६ अण्डालाः

हरिकेशबल

२७ शृगालाः

खसहुम

खसहुम

२८ वंशाः

इवस्नाग	कोरव	ज्ञात	सुरिय	राजन्व
इक्ष्वाकु	कोरव	णात	मोरिय	वण्हि
उग्ग	क्षत्रिय	नाग	मौर्व	सृणिण
उग्र	सत्तिय	भोग	राहण्ण	हरिवंश

२९ ज्ञातयः

श्वेद	सुसुण	सुसुण	विदेह	वेदेह	हारिष
कन्द	डोम्मी	बोधिक	विदेह	हारित	

३० प्रजाः ३१ गणाः

३२ योगाः

पाण्ड	मल्ल	उत्तराध्ययन	कल्पिकाकल्पिक	निसीह	प्रज्ञप्ति	महाकप्पसुय
	सारस्वत	कल्पियाकल्पिय	निशीथ	पञ्चति	भगवती	व्याख्याप्रज्ञप्ति

३३ विद्याः

३४ द्वीपाः क्षेत्राणि च

आभोगिनी	पञ्चति	मोहनी	भद्रुभरह	पञ्चशील	पञ्चसेल	भरह
धंभणी	मोहणी	स्तम्भनी	काननद्वीप	पञ्चशैल	भरत	रत्नद्वीप

३५ जनपदाः

अङ्गमगध	कासी	गोल	दसन्न	भंगी	मालव	संडिडभ
अङ्गा	कुडुक	गौड	द्रमिल	भिलमाल	लाट	सिन्धु
अन्ध	कुणाला	चीन	द्रविड	मगध	लाड	सिन्धुनोवीर
अवंती	कुरुक्षेत्र	चेदि	नेपाल	मगधा	लाढा	सिन्धुसौवीर
अंगमगह	कुरुक्षेत्र	डिम्भरेलक	नेमाल	मगह	वच्छ	सुरदा
उत्तरापथ	कुसट्ट	तेमाल	पश्चिमदेश	मथुरा	वच्छा	सुराष्ट्रा
उत्तरापह	कुंकणग	तोसलि	पंचाला	मरहट्ट	वट्ट	सुवर्णभूमी
उत्तरावह	केगहअद्ध	थूणा	पाण्डुमथुराः	मरु	वंगा	सुवन्न
कच्छ	कोङ्कण	दक्षिणावह	पारस	मलय	विदर्भ	सुवर्णभूमी
कर्णाट	कोसला	दक्षिणापथ	पारसीक	महरट्ट	विदेह	सूरसेण
कलिग	कोंकणग	दमिल	पूर्वदेश	महाराष्ट्र	वेराड	स्थूणा

३६ ग्राम-नगर-नगरीप्रभृतयः

अच्छ	कुणाला	गोबैर	धर्मचक्रभूमिका	पुरिमताल	मथुरापुरी	वेराड
अयोध्या	कुम्भकारकूत	चम्पा	नन्दपुर	पुरिसपुर	मथुरा	शैलपुर
अवंति	कुसुमनगर	ज्ञातखण्ड	नन्दिपुर	पुरुषपुर	मथुरा	श्रावस्ती
अहिच्छता	कुसुमपुर	णायसंड	पट्टाण	पुष्पपुर	मासपुरी	साप्तग
अंधपुर	कुम्भकारकखड	तामलित्ति	पतिट्टाण	पोतण	मिहिला	साप्य
आणंदपुर	कुम्भकारकड	ताम्रलिप्ती	पभास	पोतनपुर	राजगृह	साकेत
आनन्दपुर	कुम्भारकखड	तुरमिणि	पाटलिपुत्र	प्रभास	रायगिह	सावथी
उज्जयिनी	कुम्भारकड	तोसलि	पाटलिपुत्रक	प्राचीनवाह	वहदिस	सिद्धशिला
उज्जैणी	कोडिवरिस	दक्षिणमथुरा	पाडल	बारवई	वच्छ	सुचीवई
उत्तरमथुरा	कोडाला	दक्षिणमथुरा	पाडलि	भदिलपुर	घणवासी	सुमनोमुख
उत्तरमथुरा	कोसंबी	दन्तपुर	पाडलिपुत्त	भरुअच्छ	वरण	सेयविया
कंचणपुर	कोडलमिड	दीव	पादीणवाह	भरुकच्छ	षाणारसी	सेलपुर
कंची	कौशांबी	द्वारिका	पायीणवाह	भरुकच्छ	घारत्तगपुर	सोपारक
कंपिल	गयपुर	द्वीप	पावा	भृगुकच्छ	धीतभय	सोरिय
काञ्ची	गोडबैर	धर्मचक्र	पुष्कपुर	मत्तियावई	वीथभय	हेमपुर

३७ तीर्थस्थानानि

झातखण्ड	षोडशवाह
णवसंठ	षाडीणवाह
धर्मचक्र	प्रभास
धर्मचक्रभूमिका	प्राचीनवाह
पभास	सिद्धशिला

अष्टावय
अष्टयुय
अर्जुद
अष्टापद
इन्द्रपद

३८ गिरयः

इंद्रपद
उज्जयन्त
उज्जित
गजाम्रपद
मेरु

३९ समुद्राः

रत्नोच्चय
रयणुच्चय
सम्मेत
हिमवत्
हिमवन्त

सर्वभूरक्षण

४० नद्यः

एरवई	कोसिआ	गोदावरी	महिरावण	सरज	सरस्वती
ऐरावती	गङ्गा	जउणा	मही	सरयू	सिन्धु
कोशिका	गोदावरी	बन्नासा	यमुना	सरस्वती	

४१ तडाग-सरांसि

इस्तितालाग	कामियसर
इसीतलाग	भूततडाग
ऋषितडांग	भूयतलाग

४२ उद्यानानि

रेवय
सभूमिभाग
सुभूमिभाग

४३ आपणाः

कुत्तिय
कुन्निकापण

४४ उरसवाः

आवाह	तडागमह	पर्वतमह
इन्द्रमह	धूममह	विवाह
इंद्रमह	नदीमह	शक्रमह

४५ प्रतिमाः

जीवन्तस्त्रीमि-
प्रतिमा

४६ नाणकानि (सिक्काः)

काकिणी
केतर
केवडिककेवडिय
जेला
दीनारद्रम्म
मेलक
साभरक

४७ यन्त्राणि

आवर्त्तनपीठिका
कोरहुक
चक्रचसुह्यारक
वर्त्तनपीठिका

४८ सेर्यः

अशिवोपसमणी
अस्त्रिवोवसमणी
कोसुहवाकौसुविकी
दुसुतिया
दुर्भूतिकासङ्गामिकी
संगामिया

४९ शिल्पानि

तनुवाय
तुण्णाक

५० प्रकरणानि

गिरिजञ्ज
गिरियञ्ज

५१ भाषाः

अर्धभाषा

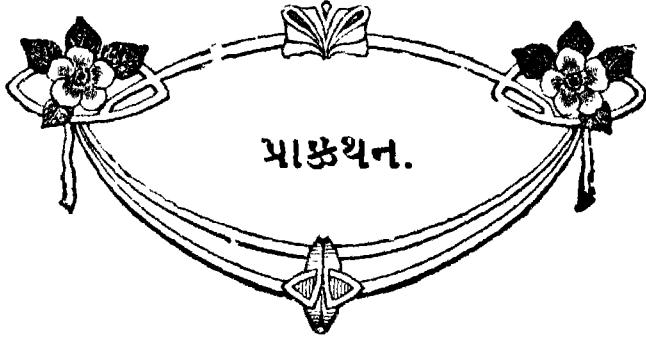
५२ लिपयः

पुष्करसारी

५३ विषाणि

सहसाणुवादि

सहसाणुपातिन्

‘વૃહત્કલ્પસૂત્ર’ એ જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના આચારવિષયક વિધિ-નિષેધો અને ઉત્સર્ગ-અપવાદોનું નિરૂપણ કરતો એક મહાકાવ્ય આધારભૂત ગ્રંથ છે.

એનો વિષય જ એવો છે કે એમાં અનેક સમકાલીન તેમ જ ભૂતકાલીન ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, ભારતવર્ષના વિવિધ પ્રદેશોનાં સીધાં કે આડકતરાં વર્ણનો, સાધુ-સાધ્વીઓના નિત્યજીવન સાથે સંબંધ ધરાવતી અનેક વસ્તુઓના વિસ્તૃત ઉલ્લેખો, તત્કાલીન ધાર્મિક, સામાજિક સંસ્થાઓ અને ઉત્સવો, અર્ધ-ઐતિહાસિક લોકકથાઓ તથા બીજી પણ વિવિધ પ્રકારની વિપ્રકીર્ણ માહિતીઓનો યથાપ્રસંગ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રાચીન આધારભૂત ગ્રંથમાંથી મળતી કેટલીક સામગ્રી પુરાવિદ્, ઇતિહાસકાર તેમ જ સમાજશાસ્ત્રીને માટે ઘણી મહત્વની હોઈ એ સર્વને વિષયવાર વ્યવસ્થિત કરી અમે મૂળ ગ્રંથના તેરમા પરિશિષ્ટરૂપે આપી છે. એ ઉપયોગી અંશને વિદ્વાનોની સરળતા ખાતર જુદી પુસ્તિકારૂપમાં પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

હવે આપણે પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાંનાં થોડાંક ઉદાહરણો જોઈએ તો—

(૧) પાદલિપ્તાચાર્યે રાજની બહેનના જેવી યંત્રપ્રતિમા બનાવી હતી, જે જોઈને રાજા પોતે પણ બ્રાન્તિમાં પડી ગયો હતો (પૃ. ૧૨). પ્રાચીન ભારતમાં અનેક પ્રકારનાં યંત્રવિધાનો થતાં, એમ બીજાં સાધનો ઉપરથી પણ આપણને જાણવા મળે છે.

(૨) નગરના કિલ્લાઓ અનેક પ્રકારના હોય છે. જેમ કે દારિકામાં છે તેવો પાપાણ્યમય, આનંદપુરમાં છે તેવો ઇંદોનો, સુમનોમુખનગરમાં છે તેવો માટીનો. આ ઉપરાંત કેટલાંક નગરોને લાકડાના પ્રકાર હોય છે. કેટલાંક ગામોની આબુખાબુ કાંટાની વાડ પણ પ્રાકારની ગરજ સારે છે. (પૃ. ૨૦-૨૧)

(૩) લાટ જેવા કેટલાક દેશોમાં વરસાદના પાણીથી અનાજ નીપજે છે, સિન્ધમાં નદીના પાણીથી, દ્રવિડ દેશમાં તળાવના પાણીથી તથા ઉત્તરાપથમાં કૂવાના પાણીથી ધાન્ય થાય છે. બનાસ નદીના અતિપૂરથી જ્યારે ખેતરો રચી જાય છે ત્યારે

પ્રાકચન.

તેમાં ધાન્ય વવાય છે. ડિંભરેલક પ્રદેશમાં પણ મહિરાવણ નદીમાં પૂર આવ્યા પછી એમ જ કરવામાં આવે છે. (પૃ. ૨૦).

(૪) પશ્ચિમ દિશામાં રહેનારા ર્લેમ્લો ક્ષુસને તથા પાંડ્યો-પાંડુમથુરાના રહેવાસીઓ સકતુને બાણતા નથી, કારણ કે એ વસ્તુઓ તેમને અપરિચિત છે. (પૃ. ૨૭).

(૫) તોસલિ દેશમાં ઋષિતડાગ નામના સરોવર આગળ દરવર્ષે અષ્ટાહિકા-મહોત્સવ થાય છે તથા કુંડલમેંઠ નામના વાનમંતરની યાત્રામાં ભરુચ આબુખાબુના લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રભાસમાં તથા અર્બુદ તીર્થમાં યાત્રામાં લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રાચીનવાહી સરસ્વતીનો પ્રવાહ છે ત્યાં આગળ જઈને આનંદપુરના લોકો શરદઋતુમાં ઉભાણી કરે છે. (પૃ. ૩૪-૩૫).

(૬) 'કુત્રિકાપણ' એટલે સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાલ ત્રણે લોકમાં મળતી સર્વ વસ્તુઓ જેમાં વેચાતી હોય એવી દુકાન (સરખાવો અત્યારના Departmental stores). એમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું મૂલ્ય તે ખરીદનારના સામાજિક દરજ્જા પ્રમાણે હોય છે. દાખલા તરીકે કુત્રિકાપણમાંની કોઈ ચીજનું મૂલ્ય સામાન્ય માણસ માટે પાંચ રૂપિયા હોય, તો શાહુકારો માટે અને સાર્થવાહો જેવા મધ્યમ વર્ગના પુરુષો માટે હજાર રૂપિયા હોય અને ચક્રવર્તી માંડલિક આદિ ઉત્તમ દરજ્જાના પુરુષો માટે એક લાખ રૂપિયા હોય. પ્રાચીન કાળમાં ઉજ્જયિની તથા રાજગૃહમાં આવાં કુત્રિકાપણો હતાં. (પૃ. ૩૫-૩૬-૩૭).

(૭) મહારાષ્ટ્ર દેશમાં દાડૂની દુકાન ઉપર નિશાની તરીકે ધળ બાંધવામાં આવતી. (પૃ. ૩૭).

(૮) દક્ષિણપથમાં કાંકણી એ ત્રાંબાનાણું છે. ભિલ્લમાલમાં દ્રમ્મ એ રૂપાનાણું છે. પૂર્વ દેશમાં દીનાર એ સોનાનાણું છે.

(૯) સૌરાષ્ટ્રની દક્ષિણે સમુદ્રમાં આવેલ 'દ્વીપ'(દીવ બંદર)ના બે રૂપિયા ઉત્તરાપથના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. અને ઉત્તરાપથના બે રૂપિયા બરાબર પાટલિપુત્રનો એક રૂપિયો થાય છે. દક્ષિણપથના બે રૂપિયા દ્રવિડ દેશમાં આવેલા કાંચી નગરના એક રૂપિયા-નેલક બરાબર થાય છે, બ્યારે કાંચીના બે રૂપિયા પાટલિપુત્રના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. (પૃ. ૩૮).

આ વિશાળ ગ્રંથમાંના ઉલ્લેખો પૈકીનાં આ ચોડાંક ઉદાહરણો માત્ર વાનગીરૂપે જ જણાવ્યાં છે. પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાં વિષયવાર ગોઠવેલા ઉલ્લેખમાંથી અન્યાસી વાચક પોતાની વિશિષ્ટ દૃષ્ટિએ જોઈતી વસ્તુ શોધી લે એવી અમારી વિનંતી છે.

મુનિ પુણ્યવિજય.

त्रयोदशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः पुरातत्त्वविदा-
मुपयोगिनो विभागशो विविधा उल्लेखाः ।

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

(१) श्रीमलयगिरिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

प्रकटीकृतनिःश्रेयसपदहेतुम्यविरकल्प-जिनकल्पम् ।

नम्राशेषनरा-ऽमरकल्पितफलकल्पतरुकल्पम् ॥ १ ॥

नत्वा श्रीवीरजिनं, गुरुपदकमलानि बोधविपुलानि । कल्पाध्ययनं विवृणोमि लेशतो गुरुनियोगेन ॥ २ ॥
भाष्यं क्व चाऽतिगम्भीरं ?, क्व चाऽहं जडशेखरः ? । तदत्र जानते पूज्या, ये मामेवं नियुञ्जते ॥ ३ ॥
अद्भुतगुणरत्ननिर्धो, कल्पे साहायकं महातेजाः । दीप इव तमसि कुरुते, जयति यतीशः स चूर्णिकृत् ॥ ४ ॥

विभागः १ पत्रम् १

अथ कः सूत्रमकार्षीत् ? को वा निर्युक्तिम् ? को वा भाष्यम् ? इति, उच्यते—इह पूर्वेषु यद् नवमं
प्रत्याख्याननामकं पूर्वं तस्य यत् तृतीयमाचाराख्यं वस्तु तस्मिन् विंशतितमे प्राच्यते मूलगुणेषूत्तर-
गुणेषु चापराधेषु दशविधमालोचनादिकं प्रायश्चित्तमुपदर्शितम्, कालक्रमेण च दुःषमानुभावतो वृत्ति-बल-
वीर्य-बुद्ध्या-ऽऽयुःप्रभृतिषु परिहीयमानेषु पूर्वाणि दुरवगाहानि जानानि, ततो 'मा भूत् प्रायश्चित्तव्यवच्छेदः'
इति साधूनामनुग्रहाय चतुर्दशपूर्वधरेण भगवता भद्रबाहुस्वामिना कल्पसूत्रं व्यवहारसूत्रं
चाकारि, उभयोरपि च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः । इमे अपि च कल्प-व्यवहारसूत्रे सनिर्युक्तिके
अल्पग्रन्थतया महार्थत्वेन च दुःषमानुभावतो हीयमानमेधा-ऽऽयुरादिगुणानामिदानीन्तनजन्तुनामल्पशक्तीनां
दुर्महे दुरवधारे जाते, ततः सुखग्रहण-धारणाय भाष्यकारो भाष्यं कृतवान्, तच्च सूत्रस्पर्शिक-
निर्युक्त्यनुगतमिति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिर्भाष्यं चैको ग्रन्थो जातः ।

विभागः १ पत्रम् २

(२) श्रीक्षेमकीर्तिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

नतमघवमौलिमण्डलमणिसुकुटमयूखधौतपदकमलम् ।

सर्वज्ञममृतवाचं, श्रीवीरं नौमि जिनराजम् ॥ १ ॥

चरमचतुर्दशपूर्वां, कृतपूर्वां कल्पनामकाध्ययनम् । सुविहितहितैकरसिको, जयति श्रीभद्रबाहुं गुरुः ॥ २ ॥
कल्पेऽनल्पमनर्थं, प्रतिपदमर्पयति योऽर्थनिकुरुन्धम् । श्रीसङ्घदासगणये, शिन्तामणये नमस्तस्मै ॥ ३ ॥
शिवपदपुरपथकल्पं, कल्पं विषममपि दुःषमारात्रौ । सुगमीकरोति यच्चूर्णिदीपिका स जयति यतीन्द्रः ॥ ४ ॥
आगमदुर्गमपदसंशयादितापो विलीयते विदुषाम् । यद्वचनचन्दनरसैर्मलयगिरिः स जयति यथार्थः ॥ ५ ॥
श्रुतलोचनमुपनीय, न्यपनीय ममापि जडिमज्जन्मान्धम् । यैरदर्शि शिषमार्गः, स्वगुरुनपि तानहं बन्धे ॥ ६ ॥

ऋजुपदपद्धतिरचना, बालधिरःशेखरोऽप्यहं कुर्वे । यस्याः प्रसादवशतः, श्रुतदेवी साऽस्तु मे वरदा ॥ ७ ॥

श्रीमलयगिरिप्रभो, यां कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः ।

सा कल्पशास्त्रीका, मयाऽनुसन्धीयतेऽल्पधिया ॥ ८ ॥

इह श्रीमदावश्यकादिसिद्धान्तप्रतिबद्धनिर्युक्तिशास्त्रसंस्त्रणसूत्रधारः परोपकारकरणैकवीक्षावीक्षितः सुगृहीतनामधेयः श्रीभद्रबाहुस्वामी सकर्णकर्णपुटपीयमानपीयूषायमाणललितपदकलितपेशलालापकं साधु-साध्वी-गतकल्प्या-ऽकल्प्यपदार्थसार्धविधि-प्रतिषेधप्ररूपकं यथायोगमुत्सर्गा-ऽपवादपदपदवीसूत्रकत्रचनरचनागर्भं परस्पर-मनुस्यूताभिसम्बन्धबन्धुरपूर्वापरसूत्रसन्दर्भं प्रत्याख्यानाख्यनवमपूर्वान्तर्गताऽऽचारनामकतृतीयवस्तुरहस्य-निष्यन्दकल्पं कल्पनामधेयमध्ययनं निर्युक्तियुक्तं निर्यूढवान् । अस्य च स्वल्पग्रन्थमहार्थतया प्रति समयमपसर्पदवसर्पिणीपरिणतिपरिहीयमानमति-मेधा-धारणादिगुणप्रामाण्यमैदुगुणनसाधूनां दुरवबोधतया च सकलत्रिलोकीसुभगङ्करणक्षमाश्रमणनामधेयाभिधेयैः श्रीसङ्घदासगणिपूज्यैः प्रतिपदप्रकटितसर्वज्ञाज्ञाविराध-नासमुद्भूतप्रभूतप्रत्यपायजालं निपुणचरण-करणपरिपालनोपायगोचरधिचारवाचालं सर्वथादूषणकरणेनाप्यदृश्यं भाष्यं निरचयाच्चक्रे । इदमप्यतिगम्भीरतया मन्दमेधसां दुरवगममवगम्य यद्यप्यनुपकृतपरोपकृतिकृता चूर्णिकृता चूर्णिरास्त्रिता तथापि सा निविडजडिमजम्बालजालजटालनामस्मादृशां जन्तूनां न तथाविधमव-बोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुदासनादिविश्वविद्यामयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिमुनीन्द्रर्षिपादैर्विवरणकरणमुपचक्रमे । तदपि कुतोऽपि हेतोरिदानीं परिपूर्णं नावलोक्यत इति परिभाष्य मन्दमतिमौलिमणिनाऽपि मया गुरुपदेशं निश्रीकृत्य श्रीमलयगिरिविरचितविवरणादूर्ध्वं विवरीतुमारभ्यते ।

विभागः १ पत्रम् १७७-७८

[२ वृत्तिप्रान्तगता वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्त्तः प्रशस्तिः]

सौवर्णां विविधार्थरत्नकलिना एते षडुद्देशकाः,

श्रीकल्पेऽर्थनिधौ मताः सुकलशा दौर्गत्यदुःखापहे ।

एष्टा चूर्णीसुबीजकाक्षरतर्ति कुट्याऽथ गुर्वाज्ञया,

खानं खानममी मया स्व-परयोरर्थे स्फुटार्थाकृताः ॥ १ ॥

श्रीकल्पसूत्रममृतं विबुधोपयोगयोग्यं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।

येनोद्भूतं मतिमया मथिताच्छ्रुताब्धेः, श्रीभद्रबाहुगुरवे प्रणतोऽस्मि तस्मै ॥ २ ॥

येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलाभि-

गोभिर्दोषापहाभिः स्फुटविषयविभागस्य मन्ददर्शिकाभिः ।

उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्गारसारं वितेने,

तं निःसम्बन्धबन्धुं नुत मुनिमधुपाः । भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥

श्रीकल्पाध्ययनेऽस्मिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकलिते ।

विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥

श्रुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् । यदवापि मया तेन, प्राप्नुयां बोधिमहममलाम् ॥ ५ ॥

गम-नयगमीरनीरक्षित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादोर्मिः । युक्तिशतरत्नरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥

श्रीजैनशासननभस्तलतिगमरदिमः, श्रीसद्यच्चान्द्रकुलपद्मविक्रमशकारी ।

स्वज्योतिरावृतदिगम्बरडम्बरोऽभूत्, श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥

श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृतस्तस्माच्चैत्रपुरप्रबोधतरणैः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।

तत्र श्रीभुवनेन्द्रसूरिसुगुरुर्भूषणं भासुरज्योतिःसद्गुणरत्नरोहणगिरिः कालक्रमेणाभवत् ॥ ८ ॥

तत्पादाम्बुजमण्डनं समभवत् पक्षद्वयीशुद्धिमान्, नीर-क्षीरसदक्षदूषण-गुणत्याग-ग्रहैकव्रतः ।

काञ्च्यं च जडोद्भवं परिहरन् दूरेण सम्मानसंस्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

शस्याः शिष्यास्त्रयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गश्चररासृजा,
 शिष्यस्तामङ्गसजा सुमिहितविहितोत्तुङ्गरजा बभूवुः ।
 तथाथः सखरिआनुमतिकृतमतिः श्रीजगन्मन्त्रसूरिः,
 श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥
 तृतीयशिष्याः श्रुतवारिवार्धयः, परीषहाक्षोभ्यमनःसमाधयः ।
 जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः, परोपकारादिगुणौषभूरयः ॥ ११ ॥

प्रौढं मन्मथपार्थिवं त्रिजगतीजेत्रं विजिल्यैयुषां, येषां जैनपुरे परेण महसा प्रकान्तकान्तोत्सवे ।
 स्थैर्यं मेरुरगाधतां च जलधिः सर्वमहत्वं मही, सोमः सौम्यमहर्षतिः किल महतेजोऽङ्गुल प्राशृतम् ॥ १२ ॥
 वापं वापं प्रवचनवचोबीजराजी विनेयक्षेत्रत्राते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसारैः ।
 वैः क्षेत्रज्ञैः शुचिगुरुजनाप्रायवाक्सारणीभिः, सिक्त्वा तेने सुजनहृदयामन्दि सङ्गानसत्यम् ॥ १३ ॥
 यैरप्रमत्तैः शुभमन्त्रजापैर्वैनालमाधाय कलिं स्ववश्यम् ।
 अतुल्यकल्याणमयोत्तमार्थसत्पूरुषः सत्त्वधर्नैरसाधि ॥ १४ ॥

किं बहुना ?—

ज्योत्स्नामञ्जुलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,
 या निःशेषविशेषविज्ञजननाचेतश्चमत्कारिणी ।
 तस्याः श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-
 श्रेणैः म्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वाचापतिः ॥ १५ ॥
 नत्पाणिपङ्कजरजःपरिपुनशीर्षाः, शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।
 श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र, श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥
 नार्त्तीयकक्षेपां, विनेयपरमाणुरनणुशास्त्रेऽस्मिन् । श्रीक्षेमकीर्तिं सूरिविनिमये विवृत्तिमल्पमतिः ॥ १७ ॥
 श्रीविक्रमतः क्रामति, नयनाग्निगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे । ज्येष्ठेनदशम्यां, समर्थितैषा च हस्ताकै ॥ १८ ॥
 प्रथमादर्शो लिखिता, नयप्रभप्रभृतिभिर्यतिभिरेषा । गुरुतरगुरुभक्तिभरोद्दहनादिषु नम्रितशिरोभिः ॥ १९ ॥

इह च—सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।

विषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वल्पाश्च चूर्णगिरः ॥ २० ॥

ततः—सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।

लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

विभागः ६ पत्रम् १७१०-१२

[३ जैनशासनम्]

जं इच्छसि अप्पणतो, जं च ण इच्छसि अप्पणतो ।

तं इच्छ परस्स वि या, एत्तियगं जिणसासणवं ॥ ४५८४ ॥

विभागः ४ पत्रम् १२३७

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

(१) साधर्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिचैत्यानि

साहम्मियाण अट्टा, चउग्विहे लिंगभो जइ कुडुंबी ।

मंगल-सास्य-भक्षीइ जं कयं तत्थ आवेसो ॥ १७७४ ॥

चैत्यानि चतुर्विधानि, तथा—साधर्मिकचैत्यानि मङ्गलचैत्यानि शाश्वतचैत्यानि भक्ति-
चैत्यानि चेति । तत्र साधर्मिकानामर्थाय यद् कृतं तत् साधर्मिकचैत्यम् । साधर्मिकेष्वत्र द्विधा—लिङ्गतः
प्रवचनतश्च । तत्रेह लिङ्गतो गृह्यते । स च यथा कुटुम्बी, कुटुम्बी नाम—प्रभूतपरिचारकलोकपरिवृतो रजोहरण-
मुखयोतिकादिलिङ्गधारी वारत्तकप्रतिच्छन्दः । तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेद्यते
तद् मङ्गलचैत्यम् । सुरलोकादौ नित्यस्थायि शाश्वतचैत्यम् । यत्तु भक्त्या मनुष्यैः पूजा-वन्दनाद्यर्थं कृतं
कारितमित्यर्थः तद् भक्तिचैत्यम् । 'तेन च' भक्तिचैत्येन 'आदेशः' अधिकारः, अनुयानादिमहोत्सवस्य
तत्रैव सम्भवादिति । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ १७७४ ॥ अथैनामेव विभावयिषुः साधर्मिकचैत्यं तावदाह—

वारत्तगस्स पुत्तो, पडिमं कासी य चेइयहरम्मि ।

तन्थ य थली अहेसी, साहम्मियचेइयं तं तु ॥ १७७५ ॥

इहाऽऽवद्यके योगसङ्गहेषु “वारत्तपुरे अभयसेण वारत्ते” (नि० गा० १३०३ पत्र
७०९) इत्यत्र प्रदेशे प्रतिपादितचरितो यो वारत्तक इति नाम्ना महर्षिः, तस्य पुत्रः स्वपितरि भक्तिभरा-
पूरिततया चैत्यगृहं कारयित्वा तत्र रजोहरण-मुखवन्निका-प्रतिग्रहधारिणीं पितुः प्रतिमामस्थापयत् । तत्र च
'स्थली' सत्रशाला तेन प्रवर्तिता आसीत्, तदेतत् साधर्मिकचैत्यम् । अस्य च साधर्मिकचैत्यस्यार्थाय
कृतमस्माकं कल्पते ॥ १७७५ ॥ अथ मङ्गलचैत्यमाह—

अरहंत पइट्टाप, महुरानयरीप मंगलाइं तु ।

गेहेसु चच्चरेसु य, छन्नउईगामअडेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तररङ्गेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं
पतति, तानि मङ्गलचैत्यानि । तानि च तस्यां नगर्यां गेहेषु चच्चरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु
तत्पुरीप्रतिबद्धा ये पण्णवतिसङ्काका ग्रामार्दास्तेष्वपि भवन्ति । इहोत्तरापथानां ग्रामस्य ग्रामार्द्धे इति संज्ञा ।
आह च चूर्णिकृत्—ग्रामद्वेषु ति देसभण्णिती, छन्नउईगामेसु ति भण्णियं होइ, उत्तरापवाणं एसा भण्णि
ति ॥ १७७६ ॥ शाश्वतचैत्य-भक्तिचैत्यानि दर्शयति—

निइयाइं सुरलोए, भत्तिकयाइं तु भरहमाईहिं ।

निस्सा-ऽनिस्सकयाइं, जहिं आपसो चयसु निस्सं ॥ १७७७ ॥

'नित्यानि' शाश्वतचैत्यानि 'सुरलोके' भवनपति-व्यन्तर-उद्योतिष्क-वैमानिकदेवानां भवन-नगर-विमानेषु,
उपलक्षणत्वाद् मेरुशिखर-वैताळ्यादिकूट-नन्दीश्वर-रुचकवरादिष्वपि भवन्तीति । तथा भक्त्या
भरतादिभिर्यानि कारितानि अन्तर्भूतप्यर्थत्वाद् भक्तिकृतानि । अत्र च 'जहिं आपसो' ति येन भक्तिचैत्येन
'आदेशः' प्रकृतम् तद् द्विधा—निश्राकृतमनिश्राकृतं च । निश्राकृतं नाम—गच्छप्रतिबद्धम्, अनिश्राकृतं—
तद्विपरीतम् सङ्घसाधारणमित्यर्थः । “चयसु निस्सं” ति यद् निश्राकृतं तद् 'स्वज' परिहर । अनिश्राकृतं तु
कल्पते ॥ १७७७ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२३-२४

(२) धर्मचक्रम्

चके धूमाराता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थज्ञता वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं ब्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(३) स्तूपः

धूममह सट्ठि-समणी० ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिमित्तो ।

विभागः ६ पत्रम् १६५६

(४) जीवन्तस्वामिप्रतिमाः

चैत्यानि 'पूर्वाणि वा' चिरन्तनानि जीवन्तस्वामिप्रतिमासीनि 'अभिनवानि वा' तत्कालकृतानि, 'एतानि ममादृष्टपूर्वाणि' इति बुद्ध्या तेषां वन्दनाय गच्छति ॥ २७५३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७७६

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहृस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गणप्रदेशे रथपुरतः स्थितनार्यसुहृस्तिगुरुन् दृष्ट्वा चपतेर्जातिस्मरणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८
कोशालायां जीवन्तस्वामिप्रतिमा विभागः ५ पत्रम् १५३६

[५ जैनस्थविराचार्या राजानश्च]

(१) श्रेणिकराजः

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशामति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम् । अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ विभागः ४ पत्रम् ११४५

(२) चण्डप्रद्योतराजः

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × चण्डप्रद्योतनाम्नि नरमिहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्यामासीत् । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) मौर्यपदव्युत्पत्तिश्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यश्च

मुरियादी आणाए, अणवत्थ परंपराए थिरिकरणं ।
मिच्छत्ते संकादी, पसज्जणा जाव चरिमपदं ॥ २४८७ ॥

अपराधपदे वर्तमाननीर्थकृतामाज्ञाभङ्गं करोति तत्र चतुर्गुरु । अत्र च मौर्यैः-मयूरपोषकवंशोद्भवैः आदिशब्दादपरैश्चाज्ञासौरै राजभिर्दृष्टान्तः । × × × × तथा चात्र पूर्वोद्दिष्टं मौर्यदृष्टान्तमाह—

भत्तमदानमडंते, आणहुवणंथ छेत्तु वंसवती ।
गविसण पत्त दरिसप, पुरिसवइ सवालडहणं च ॥ २४८९ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खत्तिया अभिजाणंति ते तस्स आणं परिभवन्ति । चाणकस्स विता जाया—आणाहीणो केरियो राया ? तम्हा जहा एयस्स आणा तिव्खा भवइ तहा करेमि ति । तस्म य चाणकस्स कण्ठियते भिक्खं अडंतस्स एगम्मि गामे भत्तं न लदं । तत्थ य गामे बहू अंबा वंसा य अत्थि । तओ तस्स गामस्स पडिनिविट्टेणं आणाठवणाणिमिन्तं इमेरिसो लेहो पेसिओ—आम्हान् छित्त्वा वंशानां वृत्तिः शीघ्रं कार्येति । तेहि अ गामेअगेहिं 'दुत्तिहियं' ति काउं वंसे छेत्तुं अंबाण वई कया । गवेसावियं चाणक्रेण—किं कर्यं ? ति । तओ तत्थागंतूण उवालद्धा ते गामेयया—एते वंसगा रोहगादिषु उवउवर्जति, कीस मे छिन्न ? ति । दंसियं लेहूचीरियं—अन्नं संदिट्टं अन्नं चैव करेह ति । तओ पुरिसेहिं अथोसिरेहिं वई काउं सो गामो सव्वो दहो ॥

अथ गाथाक्षरगमनिका—चाणक्यस्य भिक्षामटतः क्वापि ग्रामे भक्तस्य 'अदानं' भिक्षा न लब्धेत्यर्थः । तत आज्ञास्थापनानिमित्तमर्थं लेखः प्रेषितः—“अं व छेत्तु वंसवइ” ति आम्हान् छित्त्वा वंशानां वृत्तिः

कर्त्तव्या । ततो गवेषणे कृते प्राप्तेन च पत्रे दर्शिते 'अन्यदादिष्टं मया अन्यदेव च भवद्भिः कृतम्' इत्युपालभ्य ते पुरुषैर्द्वैतिं कारयित्वा सबाल-वृद्धस्य प्रामस्य दहनं कृतम् ॥ २४८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७०४-५

(४) मौर्यचन्द्रगुप्त-विन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः

पाडलऽसोग कुणाले, उज्जेणी लेहलिहण सयमेव ।
अहिय सवत्ती मत्ताहिणण सयमेव वायणया ॥ २९२ ॥
मुरियाण अप्पडिहया, आणा सयमंजणं निवे णाणं ।
गायग सुयस्स जम्मं, गंधव्वाऽऽउट्टणा कोइ ॥ २९३ ॥
चंदगुत्तपपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।
असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायइ कागिणिं ॥ २९४ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स बिंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारमुत्तीए दिन्ना । सो खुइलओ । अन्नया तस्म रत्तो निवेइयं, जहा—कुमारो सायरेगट्टवासो जाओ । तओ रत्ता सयमेव लेहो लिहिओ, जहा—अधीयतां कुमारः । कुमारस्स मायसवतीए रत्तो पासे ठियाए भणियं—आणेह, पासामि लेहं । रत्ता पणामिओ । ताहे तीए रत्तो अन्नचित्तत्तणओ सलागाप्रान्तेन निष्ठयूतेन तीमित्वा अकारस्योपरि अनुस्वारः कृतः । 'अधीयताम्' इति जायं । पडिअप्पिओ रत्तो लेहो । रत्ता वि पमत्तेण न चेंव पुणो अणुवाइओ । मुद्धिता उज्जेणि पेमिओ । वाइओ । वाइगा पुच्छिया—किं लिहियं? ति । पुच्छिया न कहिति । ताहे कुमारेण सयमेव वाइओ । चित्थियं च णेणं—अम्हं मौरियवंसाणं अप्पडिहया आणा, तो कहं अप्पणो पिउणो आणं अइक्कमेमि? । तत्तसिलागाए अच्छीणि अंजियाणि । ताहे रत्ता नायं । परितप्पित्ता उज्जेणी अन्नकुमारस्स दिन्ना । तस्म वि कुमारस्स अन्नो गामो दिन्नो । अन्नया तस्सा कुणालस्स अंधयस्स पुत्तो जाओ । सो य अंधकुणालो गंधव्वे अइवकुमलो । अन्नया अन्नायच्चाए गायंनो हिंइइ । तत्थ रत्तो निवेइयं, जहा—एरिमो तारिमो गंधव्विओ अंधलओ । रत्ता भणियं—आणेह । आणिओ । जवणिअंतरिओ गायइ । ताहे अइव राया असोगो अक्खित्तो । ताहे भणइ—किं देमि? । इत्थ कुणालेण गीयं—“चंदगुत्तपुत्तो य” इत्यादिगाथा । ताहे रत्ता पुच्छियं—को एस तुमं? । तेण कहियं—तुच्चं पुत्तो । जवणियं अवसारेउं कंठं घेत्तुं अंगुपाओ कओ । भणियं च णेण—किं कागिणीए वि नारिहसि जं कागिणि जायसि? । अमच्चेहिं भणियं—रायपुत्ताणं रत्तं कागिणी । रत्ता भणियं—किं काहिसि अंधगो रत्तेणं? । कुणालो भणइ—मम पुत्तो अत्थि । कया जाओ? । संपइ भूओ । आणीओ । संपइ ति से नामं कयं । रत्तं दिन्नं ॥

विभागः १ पत्रम् ८८-८९

(५) सम्प्रतिराज आर्यमहागिरि-आर्यसुहस्तिनां च

अनुयानं गच्छता चैत्यपूजा स्थिरीकृता भवति । राजा वा कश्चिदनुयानमहोत्सवकारकः सम्प्रति-
नरेन्द्रादिवत् तस्य निमन्त्रणं भवति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२८

अथ “यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याण्युत्सर्पन्ति तत्र विहर्षव्यम्” (गा० ३२७१) इति यदुक्तं तद्विषयम-
भिधित्तुः सम्प्रतिनृपतिद्वष्टान्तमाह—

कोसंबाऽऽहारकते, अज्जसुहत्थीण दमग पव्वज्जा ।
अव्वत्तेणं सामाइएण रण्णो घरे जातो ॥ ३२७५ ॥

कौशाभ्यःमाहारकृते आर्यसुहस्तिनामन्तिके द्रमकेण प्रव्रज्या गृहीता । स तेनाव्यक्तेन सामाधिकेन
मृत्वा राज्ञो गृहे जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकगम्यः । तत्रेदम्—

कोसंबीए नयरीए अज्जसुहत्थी समोसळा । तथा य अन्वितक्कळो । साधुजगो य हिंइमाणो फव्वति ।
तत्थ एणेण दमएण ते दिट्ठा । ताहे सो भन्नं जायति । तेहिं भणियं—अम्हं आयरिया जाणंति । ताहे सो गतो

आयरियसगासं । आयरिया उवउता । तेहिं गायं—एस पवयणउवगहे वट्टिहिति । ताहे भणियो—जति पव्वयसि तो दिज्जए भत्तं । सो भणइ—पव्वयामि सि । ताहे पव्वाइतो, सामाइयं कारिओ । तेण अतिसमुद्धिं तओ कालगतो । तस्स अन्वत्तसामाइयस्स पभावेण कुणालकुमारस्स अंधस्स रण्णो पुत्तो जातो ॥ ३२७५ ॥

को कुणालो ? कहिं वा अंधो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्म पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिण्णा । सो य अट्टवरितो । रण्णा लेहो विमज्जितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः । असंवत्तिए लेहे रण्णो उट्टितस्स माइसवत्तीए कत्तं ‘अन्धीयतां कुमारः’ । सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि अजियाणि । सुत्तं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंधव्वकलासिक्खणं । पुत्तस्स रजत्थी आगतो पाडलिपुत्तं । असोगसिरिणो जवणियंतिरिओ गंधव्वं करेइ । आउट्टो राया भणइ—मयगमु जं ते अभिरुइयं ति । तेण भणियं—

चंदगुत्तपपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।

असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायति काकर्णि ॥ ३२७६ ॥

चन्द्रगुप्तस्य राज्ञः प्रपौत्रो बिन्दुसारस्य वृपतेः ‘नत्ता’ पौत्रोऽशोकश्चिरो वृपस्य पुत्रः कुणालनामा अन्धः ‘काकर्णी’ राज्यं याचते ॥ ३२७६ ॥

तओ राइणा भणितो—किं ते अंधस्स रज्जेणं ? । तेण भणियं—पुत्तस्स मे कज्जं ति । राइणा भणियं—कहिं ते पुत्तो ? ति । तेण आणित्ता दाइओ—इमो मे संपइ जाओ पुत्तो ति । तं चेव नामं कयं । तओ संवट्टिओ । दिचं रज्जं । तेण संपइराइणा उज्जेणिं आइं काउं दक्खिणावहो सव्वो तत्थट्टिएणं ओआवओ । सव्वे पच्चंतरायाणो वसीकया । तओ मो विउलं रजसिरिं भुंजइ । किञ्च—

अज्जसुहत्थाऽऽगमणं, दट्टुं सरणं च पुच्छणा कहणा ।

पावयणम्मि य भत्ती, तो जाता संपतीरण्णो ॥ ३२७७ ॥

जीवन्तस्वामिप्रतिभावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गण-प्रदेशे रथपुरतः स्थितानार्यसुहस्तिगुरुन् दृष्ट्वा वृपतेर्जातिस्मरणम् । ततस्तत्र गत्वा गुरुपदकमलमभिवन्द्य पृच्छा कृता—भगवन् ! अव्यक्तस्य सामायिकस्य किं फलम् ? । स्मिराह—राज्यादिकम् । ततोऽसौ सम्भ्रान्तः प्रगृहीताञ्जलिगानन्दोदकपूरपूरितनयनयुगः प्राह—भगवन् ! एवमेवेदम्, परमहं भवद्भिः कुत्रापि दृष्टपूर्वो न वा ? इति । ततः सूर्य उपयुज्य कथयन्ति—महाराज ! दृष्टपूर्वः, खं पूर्वभवे मवीयः शिष्य आसीरित्यादि । ततोऽसौ परमं संवेगमापन्नस्तदन्तिके मय्यदर्शनमूलं पञ्चाणुव्रतमयं श्रावकधर्मं प्रपन्नवान् । ततश्चैवं प्रवचने सम्प्रतिराजस्य भक्तिः संजाता ॥ ३२७७ ॥ किञ्च—

जवमज्झ मुरियवंसे, दाणे वणि-विवणि दारसंलोए ।

तसजीवपडिक्कमओ, पभावओ समणसंघस्स ॥ ३२७८ ॥

यथा यत्रो मध्यभागे पृथुल आदावन्ते च हीनः एवं मौर्यवंशोऽपि । तथाहि—चन्द्रगुप्तस्तावद् बल-वाहनादिविभूत्या हीन आसीन्, ततो बिन्दुसारो बृहत्तरः, ततोऽप्यशोकश्चीर्बृहत्तरः, ततः सम्प्रतिः सर्वोत्कृष्टः, ततो भूयोऽपि तथैव हानिरवसातव्या, एवं यवमध्यकल्पः सम्प्रतिवृत्तिरासीन् । तेन च राज्ञा ‘दारसंलोके’ चतुर्ध्वपि नगरद्वारेषु दानं प्रवर्तितम् । ‘वणि-विवणि’ ति इह ये बृहत्तरा आपणास्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणास्ते विपणयः; यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरापणेन विनाऽप्यूर्ध्वस्थिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विवणिजः । एतेषु तेन राज्ञा साधूनां वक्त्रादिकं दापितम् । स च राजा वक्ष्यमाणनीत्या त्रसजीवप्रतिक्रामकः प्रभावकश्च श्रमणसंघस्याऽऽसीत् ॥ ३२७८ ॥

अथ “दाणे वणि-विवणि दारसंलोए” इति भावयति—

ओदरियमओ दारेसु, चउसुं पि महाणसे स कारेति ।

णिताऽऽणिते भोयण, पुच्छा सेसे अभुत्ते य ॥ ३२७९ ॥

औदरिकः—द्रमकः पूर्वभवेऽहं भूत्वा मृतः सन् इहाऽऽयात इत्यात्मीयं वृत्तान्तमनुस्मरन्, नगरस्य चतुर्ध्वपि

द्वारेषु स राजा सत्राकार-महानसानि कारयति । ततो वीना-ऽनाथादिपथिकलोको यस्तत्र निर्गच्छन् वा प्रविशन् वा मोक्षमिच्छति स सर्वोऽपि भोजनं कार्यते । यत् तच्छेषमुद्धरति तद् महानसिकानामभवति । ततो राज्ञा ते महानसिकाः पृष्टाः—यद् युष्माकं वीनादिभ्यो ददतामवशिष्यते तेन यूयं किं कुरुथ ? । ते ब्रुवते—अस्माकं गृहे उपयुज्यते । नृपतिराह—यद् वीनादिभिरभुक्तं तद् भवद्भिः साधूनां दातव्यम् ॥ ३२७९ ॥ एतदेवाह—

साङ्गण देह एयं, अहं मे दाहामि तत्तियं मोहं ।

णेच्छंति घरे घेत्तुं, समणा मम रायपिंडो त्ति ॥ ३२८० ॥

साधूनामेतद् भक्त-पानं प्रयच्छत, अहं 'मे' भवतां तावन्मात्रं मूल्यं दास्यामि, यतो मम गृहे श्रमणा राजपिण्ड इति कृत्वा प्रहीतुं नेच्छन्ति ॥ ३२८० ॥

एमेव तेह्लि-गोलिय-पूविय-मोरंड-दुस्सिप चेव ।

जं देह तस्स मोहं, दलामि पुच्छा य महगिरिणो ॥ ३२८१ ॥

एमेव तैलिकास्तैलम्, गोलिकाः—मथितविक्रायिकास्तकादिकम्, पांपिका अपूपादिकम्, मोरण्डकाः—तिलादिमोदकाः तद्विक्रायिकास्तिलादिमोदकान्, दौण्डिका वस्त्राणि च दापिताः । कथम् ? इत्याह—यत् तैल-तकादि यूयं साधूनां दत्त तस्य मूल्यमहं भवतां प्रयच्छामीति । ततश्चाऽऽहार-वस्त्रादौ किमीप्सिते लभ्यमाने श्रीमहागिरिरार्यसुहस्तिनं पृच्छति—आर्य ! प्रचुरमाहार-वस्त्रादिकं प्राप्यते ततो जानीष्व 'मा राज्ञा लोकः प्रवर्तितो भवेत्' ॥ ३२८१ ॥

अज्जसुहत्थि ममत्ते, अणुरायाधम्मतो जणो देती ।

संभोग वीसुकरणं, तक्खण आउट्टणे नियत्ती ॥ ३२८२ ॥

आर्यसुहस्ती जानानोऽप्यनेषणामात्मीयशिष्यममत्वेन भणति—क्षमाश्रमणाः ! 'अनुराजधर्मतः' राजधर्म-मनुवर्तमान एष जन एवं यथेप्सितमाहारादिकं प्रयच्छति । तत् आर्यमहागिरिणा भणितम्—आर्य ! त्वमपीदृशो बहुश्रुतो भूत्वा यथेवमात्मीयशिष्यममत्वेनेत्थं ब्रवीषि, ततो मम तव चाद्य प्रभृति विष्वक् सम्भोगः—नैकत्र मण्डल्यां समुद्देशनादिव्यवहार इतिः एवं सम्भोगस्य विष्वक्करणमभवत् । तत् आर्यसुहस्ती चिन्तयति—'मया तावदेकमनेषणीयमाहारं जानताऽपि साधवो प्राहिताः, स्वयमपि ज्ञानेषणीयं युक्तम्, अपरं चेदानीमहमि-त्थमपलपामि, तदेतद् मम द्वितीयं बालस्य मन्दत्वमित्यापन्नम्; अथवा नाद्यापि किमपि विनष्टम्, भूयोऽप्यहमेत-स्मादर्थात् प्रतिक्रमामि' इति विचिन्त्य तत्क्षणदेवाऽऽवर्तनमभवत् । ततो यथावदालोचनां दत्त्वा स्वापरार्थं गम्यकः क्षामयित्वा तस्या अकल्पप्रतिसेवनायास्तस्य निवृत्तिरभूत् । ततो भूयोऽपि तयोः साम्भोगिकत्वमभवत् ॥ ३२८२ ॥

अथ "त्रसजीवप्रतिक्रमकः" (गा० ३२७८) इत्यस्य भावार्थमाह—

सो रायाऽवन्तिवती, समणाणं सावतो सुविहिताणं ।

पञ्चतियरायाणो, सव्वे सहाविया तेणं ॥ ३२८३ ॥

'सः' सम्प्रतिनामा राजा अवन्तीवतिः श्रमणानां 'श्रावकः' उपासकः पन्नाणुव्रतधारी अभवदिति शेषः । ते च शाक्यादयोऽपि भवन्तीत्यत आह—'सुविहितानां' शोभनानुष्ठानानाम् । तन्स्तेन राज्ञा ये केचित् प्रात्यन्निकाः—प्रत्यन्तदेशाधिपतयो राजानस्ते सर्वेऽपि 'शब्दापिनाः' आकारिताः ॥ ३२८३ ॥

ततः किं कृतम् ? इत्याह—

कहिओ य तेसि धम्मो, विन्थरतो गाहिता य सम्मत्तं ।

अप्पाहिता य बहुसो, समणाणं भद्दगा होह ॥ ३२८४ ॥

कथितश्च 'तेषां' प्रात्यन्निकराजानां तेन विस्तरतो धर्मः । प्राहिताश्च ते सम्यक्त्वम् । ततः स्वदेशं गता अपि ते बहुशस्तेन राज्ञा सन्दिष्टाः, यथा—श्रमणानां 'भद्रकाः' भक्तिमन्तो भवन् ॥ ३२८४ ॥

अथ कथमसौ श्रमणसङ्घप्रभावेको जातः ? इत्याह—

अणुजाणे अणुजाती, पुष्कारुहणाइ उक्किरणगाइं ।
पयं च चेइयाणं, ते वि सरज्जेसु कारिंति ॥ ३२८५ ॥

अनुयातान्—रथयात्रा तत्रासौ वृषतिः 'अनुयाति' दण्ड-भट-भोजिकादिसहितो रथेन सह हिण्डते । तत्र च पुष्पारोपणम् आदिशब्दाद् माल्य-गन्ध-चूर्णा-ऽऽभरणारोपणं च करोति । 'उक्किरणगाइं' ति रथपुरतो विविध-फलानि खाद्यकानि कपर्दक-वस्त्रप्रभृतीनि चोक्किरणानि करोति । आह च निशीथचूर्णिं कृतं—रहग्गते य विविहफले खज्जगे य कवड्ढुग-वत्थमादी य ओकिरणे करेइ ति ॥ अन्येषां च चैत्यगृहस्थितानां 'चैत्यानां' भगवद्विम्बानां पूजां महता विच्छेदेन करोति । तेऽपि च राजान एवमेव स्वराज्येषु रथयात्रामहोत्सवादिकं कारयन्ति ॥ ३२८५ ॥ इदं च ते राजानः सम्प्रतिवृषतिना भणिताः—

अति मं जाणह सारिं, समणाणं पणमहा सुविहियाणं ।
दब्बेण मे न कज्जं, पयं खु पियं कुणह मज्झं ॥ ३२८६ ॥

यदि मां स्वामिनं यूयं 'जानीथ' मन्यन्ते ततः श्रमणेभ्यः सुविहितेभ्यः 'प्रणमत' प्रणता भवत । 'दब्बेण' दण्डदातव्येनार्थेन मे न कार्यम्, किन्त्वैतदेव श्रमणप्रणमनादिकं मम प्रियम्, तदेतद् यूयं कुरुत ॥ ३२८६ ॥

वीसज्जिया य तेणं, गमणं घोसावणं सरज्जेसु ।
साहण सुहविहारा, जाता पच्चंतिया देसा ॥ ३२८७ ॥

एतं 'तेन' राजा शिक्षां दत्त्वा विसर्जिताः । ततस्तेषां स्वराज्येषु गमनम् । तत्र च तैः स्वदेशेषु सर्वत्राप्य-माघातघोषणं कारितम्, चैत्यगृहाणि च कारितानि । तथा प्रात्यन्तिका देशाः साधूनां सुखविहाराः सज्जाताः । कथम् ? इति चेदुच्यते—तेन सम्प्रतिना साधवो भणिताः—भगवन्तः ! एतान् प्रत्यन्तदेशान् गत्वा धर्म-कथया पतिबोधय पर्यटत । साधुभिरुक्तम्—राजन ! एते साधूनामाहार-वस्त्र-पात्रादेः कल्प्या-ऽकल्प्यविभागं न जानन्ति ततः कथं वयमेतेषु विहरामः ? । ततः सम्प्रतिना साधुवेषेण स्वभटाः शिक्षां दत्त्वा तेषु प्रत्यन्त-देशेषु विसर्जिताः ॥ ३२८७ ॥ ततः किमभूत् ? इत्याह—

समणभडभाविपसुं, तेसू रज्जेसु एसणादीसु ।
साहू सुहं विहरिया, तेणं चिय भइगा ते उ ॥ ३२८८ ॥

श्रमणवेषधारिभिर्भेदेरेषणादिभिः शुद्धमाहारादिग्रहणं कुर्वाणैः साधुविभ्रिना भावितेषु तेषु राज्येषु साधवः सुखं विह्वताः । तत एव च सम्प्रतिवृषतिकालान् 'ते' प्रत्यन्तदेशा भद्रकाः सज्जाताः ॥ ३२८८ ॥

इदमेव स्पष्टयति—

उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो, स पत्थिवो णिज्जियसनुसेणो ।
समंततो साहुसुहप्पयारे, अकासि अंधे दमिले य घोरे ॥ ३२८९ ॥

उदीर्णाः—प्रबला ये योधास्तैराकुला-सङ्कीर्णा सिद्धा प्रतिष्ठता सर्वत्राप्यप्रतिहता सेना यस्य स तथा, अत एव च 'निर्जितशत्रुसेनः' स्ववशीकृतविपक्षवृषतिमन्यः, एवंविधः स सम्प्रतिनामा पार्थिवः अन्धान् द्रविडान् चशब्दाद् महाराष्ट्र-कुडुकादीन् प्रत्यन्तदेशान् 'घोरान्' प्रत्यपायबहुलान् समन्ततः 'साधुसुख-प्रचारान्' साधूनां सुखविहरणान् 'अकर्षात्' कृतवान् ॥ ३२८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ९१७-२१

(६) आर्यसुहस्ती आर्यसमुद्रः आर्यमङ्गुथ

गणहर-थेरकयं वा, आदेसा मुक्कवागरणतो वा ।

धुव-चलविसेसतो वा, अंगा-ऽणंगेसु णाणसं ॥ ३४४ ॥

यद् गणधरैः कृतं तदङ्गप्रविष्टम् । यत्पुनर्गणधरकृतादेव स्वविरैर्निर्युक्तम् ; ये चादेशाः, यथा—आर्यमङ्गु-

राचार्यस्त्रिविधं शङ्खमिच्छति—एकभक्तिकं बद्धायुष्कमभिमुखनामगोत्रं च, आर्यसमुद्रो द्विवि-
धम्—बद्धायुष्कमभिमुखनामगोत्रं च, आर्यसुहृस्ती एकम्—अभिमुखनामगोत्रमिति; यानि च मुक्तकानि
व्याकरणानि, यथा—“वर्षे देव ! कुणालायाम्” इत्यादि, तथा “मरुदेवा भगवती अनादिवनस्पतिकायिका
तद्भवेन सिद्धा” इत्यादि; एतत्स्थविरकृतम् । आदेशा मुक्तकव्याकरणतश्च अनङ्गप्रविष्टम् । अथवा ध्रुव-चलविशे-
षतोऽङ्गा-ऽनङ्गेषु नानात्मम् । तद्यथा—ध्रुवं अङ्गप्रविष्टम्, तच्च द्वादशाङ्गम्, तस्य नियमतो निर्यूहणात्; चलानि
प्रकीर्णकानि, तानि हि कदाचिर्निर्यूह्यन्ते कदाचिन्न, तान्यनङ्गप्रविष्टमिति ॥ ३४४ ॥

विभागः १ पत्रम् ४४-४५

(७) आर्यवज्रस्वामी

अत्रौपम्यमार्यवज्रैः, स बालभावे कर्णाभ्याहृतं सूत्रं कृतवान् । पश्चात् तस्योद्दिष्टं समुद्दिष्टमनुज्ञातम् अर्थश्च
तदेव द्वितीयपौरुष्यां कथितः ।

विभागः १ पत्रम् ११९

(८) कालिकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च

सागारियमप्पाहण, सुवन्न सुयसिस्स खंतलक्खेण ।

कहणा सिस्सागमणं, धूलीपुंजोवमाणं च ॥ २३९ ॥

उज्जेणीए नयरीए अज्जकालगा नाम आयरिया सुत्त-ऽस्थोववेया बहुपरिवारा विहरति । तेसिं अज्ज-
कालगाणं सीसस्स सीयो सुत्त-ऽस्थोववेओ सागरो नाम सुवन्नभूमिए विहरइ । ताहे अज्जकालया
चित्तेति—एए मम सीसा अणुओगं न सुणंति तओ किमेएसि मज्झे चिट्ठामि ?, तत्थ जामि जत्थ अणुओगं
पवनेमि, अवि य एए वि सिस्सा पच्छा लज्जिया सोच्छिहिति । एवं चित्तिऊण सेजायरमापुच्छंति—कहं अज्जत्थ
जामि ! तओ मे सिस्सा सुणेहिति, तुमं पुण मा तेसिं कहेजा, जइ पुण गाढतरं निब्बंथं करिजा तो खरंटेउं
साहेजा, जहा—सुवन्नभूमिए सागराणं सगासं गया । एवं अप्पाहिमा रत्तिं चैव पसुत्ताणं गया सुवण-
भूमिं । तत्थ गंतुं खंतलक्खेण पविट्ठा सागराणं गच्छं । तओ सागरायरिया ‘खंत’ ति काउं तं नाढाइया
अब्भुट्ठाणाइणि । तओ अत्थपोरिसीवेलाए सागरायरिणं भणिया—खंता ! तुब्भं एयं गमइ ? । आयरिया
भणंति—आमं । ‘तो खाइं सुणेह’ ति पकहिया । गव्वायंता य कहंति । इयरे वि सीसा पभाए संते
संभंते आयरियं अपासंता सव्वत्थ मणिगउं सिज्जायरं पुच्छंति । न कहेइ, भणइ य—तुब्भं अप्पणो आयरिओ
न कहेइ, मम कहं कहेइ ? । ततो आउरीभूएहिं गाढनिब्बंथे कए कहियं, जहा—तुब्भच्चएण निव्वेएण सुवन्न-
भूमिए सागराणं सगासं गया । एवं कहित्ता ते खरंटिया । तओ ते तह चैव उच्चलिया सुवन्नभूमिं गंतुं ।
पंथे लोणो पुच्छइ—एस कयरो आयरिओ जाइ ? । ते कहंति—अज्जकालगा । तओ सुवन्नभूमिए
सागराणं लोणेण कहियं, जहा—अज्जकालगा नाम आयरिया बहुस्सुया बहुपरिवारा इहाऽऽगंतुकामा पंथे
वट्ठति । ताहे सागरा सिस्साणं पुरओ भणंति—मम अज्जया इति, तेसिं सगासे पयत्थे पुच्छीहामि ति ।
अच्चिरेणं ते सीसा आगया । तत्थ अरिगळेहिं पुच्छिजंति—कि इत्थ आयरिया आगया चिट्ठंति ? । नात्थ, नवरं
अभे खंता आगया । केरिसा ! । वंदिए नायं ‘एए आयरिया’ । ताहे सो सागरो लज्जिओ—बहुं मए इत्थ
पलवियं, खमासमणा य वंदाविया । ताहे अवरण्हेवेलाए मिच्छा दुक्कडं करेइ ‘आसाइय’ ति । भणियं च णेण—
केरिसं खमासमणो ! अहं वागरेमि ? । आयरिया भणंति—सुदरं, मा पुण गव्वं करिजासि । ताहे धूलीपुंज-
विट्ठंते करंति—धूली हत्थेण वेत्तुं तिसु ट्ठाणेषु ओयारंति—जहा एस धूली ठविज्जमाणी उक्खिप्पमाणी य
सव्वत्थ परिसडइ, एवं अत्थो वि तित्थगरेहिंतो गणहराणं गणहरेहिंतो जाव अम्हं आयरिउवज्जायाणं परंपरणं
आगयं, को जाणइ कस्स केइ पज्जाया गलिया ? ता मा गव्वं काहिसि । ताहे मिच्छा दुक्कडं करित्ता आढत्ता
अज्जकालिया सीसपसीसाण अणुओगं कहेउं ॥

विभागः १ पत्रम् ७३-७४

(९) कालकाचार्यो गर्दभिल्लश्च

विज्ञा-ओरस्सबली, तेयसलद्धी सहायलद्धी वा ।

उप्पादेउं सासत्ति, अत्तिपंतं कालकज्जो वा ॥ ५५९३ ॥

यो विद्याबलेन युक्तो यथा आर्यखपुटः, औरसेन वा बलेन युक्तो यथा बाहुबली, तेजोलब्ध्या वा सलब्धिको यथा ब्रह्मदत्तः सम्भूतभवे, सहायलब्धयुक्तो वा यथा हरिकेशबलः । ईदृशोऽधिकरण-सुरपाथ 'अतिप्रान्तम्' अतीवप्रवचनप्रत्यनीकं शान्ति, 'कालिकाचार्य इव' यथा कालकाचार्यो गर्दभिल्ल-राजानं शासितवान् । कथानकं सुप्रतीतलाज्ज लिख्यते ॥ ५५९३ ॥ विभागः ५ पत्रम् १४८०

(१०) शालवाहननुपः

पइट्टाणं नयरं । सालवाहणो राया । सो वरिसे वरिसे भरुयच्छे नहवाहणं (नरवाहणं प्रत्य-न्तरे) रोहइ । जाहे य वरिसारतो भवति ताहे सयं नयरं पडियाइ । एवं कालो वच्चइ ।

विभागः १ पत्रम् ५२

महुराऽऽणत्ती दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं करं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाडण-निहिलंभनिवेदणा जुगव दित्तो ।

सयणिज्ज खंभ कुट्टे, कुट्टेइ इमाइँ पलवंतो ॥ ६२४५ ॥

गोयावरीए णदीए तदं पतिट्टाणं नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्म खरओ अमच्चो । अत्तया सो सालवाहणो राया दंडनायगमाणवेद—महुरं घेतुणं सिग्गमागच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण दंडेहिं मद्द सिग्गओ । तओ चिंता जाया—का महुरा पत्तव्वा ? दक्षिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? । तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दंडा दुहा कळण दोसु पि पेसिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ पड्यावणो पेसिओ । तेण गंतुण राया वद्धाविओ—देव ! दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—देव ! अग्गमहिंसीए पुत्तो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! अमुग्गत्थ पदेसं विपुलो निहीं पायडो जातो । तओ उक्खरिं कळणानंवेयणण हरिसवमविसण्णमाणहियओ परव्वसो जाओ । तओ हरिसं धरिउमचार्यतो मयणिज्जं कुट्टे, खंभे आहणइ, कुट्टे विद्वइ, बहूणं य असमंजसाणि पलवति । तओ खरणोणमच्चें तसु-वाएहिं पडिवोहिउकामेण खंभा कुट्टा बहू विदावया । रजा पुच्छिथं—केणंयं विद्वविथं ? । सो भणइ—तुम्मोहिं । ततो 'मम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुद्धं रजा सो खरणो पाएण ताडित्तो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अण्णत्थ संगोवितो य । तओ कम्मिहइ पओयणं समावडिए रग्णा पुच्छिओ—कत्थ अमच्चो चिट्ठति ? । संकेइ-यपुरिसेहिं य 'देव ! तुम्हं अविणयकारि' ति सो मारिओ । राया विसूरियुं पयत्तो—दुट्टु कथं, मए तया न किं पि चंइयं ति । तओ समावत्थो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विञ्चत्तो—देव ! गवेसामि, जइ वि कयाइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिऊण आणिओ । राया संतुट्टो । अमच्चेण सग्गभावो कहिओ । तुट्टेण विउला भोगा दिन्ना ॥

साम्प्रतमक्षरार्थो विव्रियते—सातवाहनेन राज्ञा मथुराग्रहणे "दंडि"ति दण्डनायकस्याज्ञप्तिः कृता । ततो दण्डाः सहसा 'कां मथुरां गृह्णीमः ?' इत्यष्टुष्टु निर्गताः । तस्य च राज्ञ आज्ञा तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा गताः, द्विधा विभज्य एको दक्षिणमथुरायामपर उत्तरमथुरायां गता इत्यर्थः । द्वे अपि च मथुरे पातयित्वा ते समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-मथुरापातन-निधिलामानां युगपद् निवेदनायां हर्षवशात् सातवाहनो राजा 'कीप्तः' कीप्त-चित्तोऽभवत् । कीप्तचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-स्तम्भ-कुट्ट्यानि कुट्टयति ॥ ६२४५ ॥

तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

सखं भण गोदावरि !, पुव्वसमुद्देण साविया संती ।
साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहणो राया ।
समभारभरकंता, तेण न पल्हत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्देण 'शपिता' दत्तशपथा गती मत्स्यं 'भण' ब्रूहि—अदि तव कूले सातवाहन-कुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः, दक्षिणतन्तु सालवाहनो राजा, तेन समभारभराक्रान्ता सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्गिरिभाराक्रान्ता नियमतः पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अन्नाणि य, पलवियवं सो अणिच्छियव्वाहं ।
कुसलेण अमच्चेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

'एतानि' अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुशलैः खरकनाम्नाऽ-माल्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम् ? इत्याह—

विहवितं केणं ति व, तुव्मेहिं पायतालणा खरए ।
कत्थ त्ति मारिओ सो, दुट्ठु त्ति य दरिसिस्सै भोगा ॥ ६२४९ ॥

'विहवितं' विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुब्जादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम् ? । अमात्यः सम्मुखीभूय सरोषं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राज्ञा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरुषैः स उत्पाटितः सङ्कोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामाल्यो वर्तते ? । सङ्केतितपुरुषै-रुक्तम्—देव ! युष्मत्पादानामविनयकारी इति मारितः । ततः 'दुष्टं कृतं भया' इति प्रभृतं विस्मृतवान् । स्वस्थीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैर्गमाल्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकथनानन्तरं राजा तस्मै विपुला भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६४७-४९

(११) पादलिप्ताचार्याः

कट्टे पुत्थे चित्ते, दंतोवल मट्टियं व तन्थगतं ।
एमेव य आगतुं, पालित्तय वेट्टिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

याः काष्ठकर्मणि पुस्तकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा निर्वाहिता स्त्रीप्रतिमा यद्वा दन्तमयमुपलमयं मृत्तिकामयं वा स्त्रीरूपं यस्यां वसती वसति तत्र तस्यां तत्रगतं मन्तव्यम् । तद्विपक्षे दोषोऽप्युपचारात्, तत्रगत उच्यते । एवमेव चागन्तुकमपि मन्तव्यम् । आगन्तुकं नाम यद् अच्यत आगतम् । ततो यथा तत्रगताः स्त्रीप्रतिमा भवन्ति तथाऽऽगन्तुका अपि भवेयुः । तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'बेडिकं' ति राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रत्तो भगिणीसरिस्सिया जंतपडिमा कया । चंक्रमणुम्मेसनिमेसमयी तालविट्ठहत्था आयरियाणं पुरतां चिट्ठइ । राया वि अइव पालित्तगस्स सिणहं करेइ । धिज्जाइएहिं पउट्टेहिं रत्तो कहियं—भगिणी ते समणएणं अभिओगिया । राया न पत्तियति, भगिओ अ—पेच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो । पासित्ता पालित्तायरियाणं रुट्टो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चड ति विगरणी कया । राया सुडुतरं आउट्टो ॥

एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचुर्येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(१२) मुरुण्डराजः

दिङ्गतो पुरिसपुरे, मुखंडदूतेण होइ कायब्वो ।

जह तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणेयव्वा ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाकीर्णे मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा 'तस्य' मुरुण्डदूतस्य 'ते' रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा 'तस्य' साधोः 'इतराः' पार्श्वस्थ्यादयो मुणितव्याः, ता दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुखंडदूते, पुरिसपुरे सचिवमेलणाऽऽवासो ।

भिक्षव् असउण तइप, दिणम्मि रत्तो सचिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तृतीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सचिवेन सह मीलनम् । तेन च तस्य आवागो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः 'भिक्षवः' रक्तपटा अशकुना भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सचिवपार्श्वे पुच्छा—किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगमणं च अमच्च, सव्भावाऽऽइक्खिए भणइ दूर्य ।

अंतो बहिं च रच्छा, नऽरहिति इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनाभिर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । पृष्ठश्च तेन दूतः—किं न प्रविशति राजभवनम् ? । स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चञ्चिकान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः 'अपशकुना एते' इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे 'आख्याते' कथिते मति दूतममात्रो भणति—एते इह रथ्याणा अन्नबहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेशना दूतस्य राजभवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थ्यादयस्तदीयसंयव्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥

विभागः ३ पत्रम् ६५०

विहवससा उ मुखंडं, आपुच्छति पव्वयामऽहं कथ ।

पासंडे य परिकखति, वेसग्गहणेण सो राया ॥ ४१२३ ॥

डोबेहिं च धरिसणा, माउग्गामस्स होइ कुसुमपुरे ।

उव्भावणा पवयणे, णिवारणा पावकम्मणं ॥ ४१२४ ॥

उज्झसु चीरे सा यावि णिवपहे मुयति जे जहा बाहिं ।

उच्छुरिया णडी विव, दीसति कुप्पासगादीहिं ॥ ४१२५ ॥

धिद्धिक्कतो य हाहक्कतो य लोएण तज्जितो मेंटो ।

ओलोयणट्टितेण य, णिवारितो रायसीहेण ॥ ४१२६ ॥

कुसुमपुरे नगरे मुरुण्डो राजा । तस्म भगिणी विहवा । सा अन्नया रायं पुच्छइ—अहं पव्वइउकामा, तो आइसह कथ पव्वयामि ? ति । तओ राया पासंडीणं वेसग्गहणेण परिकखं करेइ । हत्थिमिंठा संदिट्ठा जहा—पासंडिमाउग्गामेसु हत्थि सज्जिजाह, भणिजाह य—पोनं मुयाहि, अन्नहा इमिणा हत्थिणा उव्वेव्वे-स्सामि ति, एकम्मि य मुक्के मा ठाहिह, ताव गहग्गहावेह जाव सव्वे मुक्का । तओ एणेण मिटेण चरियाए रायपहे तहा कथं जाव नग्गीभूया । रत्ता सव्वं दिट्ठं । नवरं अज्जा विहीए पविट्ठा । रायपहोत्तिण्णाए हत्थी सज्जिओ—मुयसु पुत्तं ति । तीए पढमं मुहपोत्तिया मुक्का, ततो निसिजा, एवं जाणि जाणि बाहिरिद्धाणि चीवराणि ताणि ताणि पढमं मुयइ, जाव बहूहिं वि मुक्केहिं नडी विव कंचुकादीहिं सुप्पाउया दीसइ ताहे लोणेण अक्कदो कओ—हा पाव ! किमेवं महासइतवस्सिणि अभिद्वेसि ? ति । रत्ता वि आलोयणट्टिएण वारिओ, चितियं च—एस धम्मो सव्वसुदिट्ठो । अणेण य बहुजणेण कया सासणस्स पसंसा ॥

विभागः ४ पत्रम् ११२३

(१३) सिद्धसेनाचार्याः

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

(१४) लाटाचार्याः

असह वसहीय वीसुं, बसमाणाणं तरा तु भयितव्वा ।

तत्थऽण्णत्थ व वासे, छत्तच्छायं तु वज्जेति ॥ ३५३१ ॥

यत्र सङ्कीर्णानां वसतौ सर्वेऽपि साधवो न मान्ति तत्र 'विष्वग्' अन्यस्यां वसतौ वसतां साधूनां शय्यातरा भक्तव्याः, तत्र हि यदि साधवः पृथग्वसनावुषिता द्वितीयदिने सूत्रपौरुषीं कृत्वा समागच्छन्ति ततो द्वावपि शय्यातरौ, अथ मूलवसतिमागम्य सूत्रपौरुषीं कुर्वन्ति तत एक एव मूलवसतिदाता शय्यातरः । लाटाचार्या-भिप्रायः पुनरयम्—शेषाः साधवः 'तत्र वा' मूलवसतौ 'अन्यत्र वा' प्रतिवसतौ वसन्तु, न तेषां सम्बन्धना सागारिकेणेहाधिकारः, किन्तु सकलगच्छस्य च्छत्रकल्पत्वात् छत्रः—आचार्यस्तस्य च्छायां वर्जयन्ति, मौलश-य्यातरगृहमित्यर्थः इति विशेषचूर्णि-निशीथचूर्णयोर्भिप्रायः । विभागः ४ पत्रम् ९८३

“अहवा लाटाचार्यानामादेशेन जन्थ आयरिओ वसति सो सेज्जायरो । छतो आयरिओ ।” कल्प-विशेषचूर्णौ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९८३ टि० २

[६ वारिखलादिपरिव्राजकादयः]

(१) वारिखलपरिव्राजकाः वानप्रस्थतापसाश्च

वारिखलाणं वारस, मट्टीया छ च्च वाणपन्थाणं । ॥ १७३८ ॥

वारिखलाः—परिव्राजकास्तेषां द्वादश मृत्तिकालेपाः भोजनशोधनका भवन्ति । षट् च मृत्तिकालेपा वान-प्रस्थानां तापसानां शौचसाधकाः सञ्जायन्ते । विभागः २ पत्रम् ५१३

(२) चक्रचरः

चक्रचरादिसम्बन्धिपरलिङ्गेन वा भक्त-पानग्रहणे प्राप्ते सिक्केन पर्यटितव्यम् ।

विभागः ३ पत्रम् ८१८

(३) कर्मकारभिक्षुकाः

'कर्मकारभिक्षुकाणां' देवद्रोणीवाहकभिक्षुविशेषाणां

विभागः ४ पत्रम् ११७०

(४) उडङ्कपिः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

इदेष उडङ्करिसिपत्तो रुववती दिट्ठा । तओ अज्जोववन्नो तीए समं अहिगमं गतो । सो तओ निगगच्छंते रिसिणा दिट्ठो । रुट्ठेण रिसिणा तस्म सावो दिन्नो—जम्हा तुमे अगम्मा रिसिपत्ती अभिगया तम्हा ते बंभवज्झा उवट्टिया । सो तीए भीओ कुरुखेत्तं पविट्ठो । सा बंभवज्झा कुरुखेत्तस्स पासओ भमइ । सो वि तओ तन्नभया न नीति । इदेषेण विणा सुबं इदट्ठाणं । ततो सब्बे देवा इदं मग्गमाणा जाणिऊण कुरुखेत्ते उवट्टिया, भणितं—एहि, सणाहं कुरु देवलोगं । सो भणइ—मम इओ निगगच्छंतस्स बंभवज्झा लमगइ । तओ सा देवेहिं बंभवज्झा चउहा विहत्ता—एको विभागो इत्थीणं रिउकाले ठिओ, विहओ उदणे काइयं निसिरंतस्स, तइओ बंभणस्स सुरापणे, चउत्थो गुरुपत्तीए अभिगमे । सा बंभवज्झा एणमु ठिया । इदो वि देवलोगं गओ । एवं तुब्भं पि पुरेकम्मकओ कम्मबंध-दोसो ब्रह्महत्यावद् वेगलो भवति ॥ १८५६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५४३-४४

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

(१) ऋषिपालो वानमन्तरः

उज्जैणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।० ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणान् क्रीत्वा स्वबुद्धिमाहात्म्येन मध्यगाराधितः । ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीय, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,० ॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वान-मन्तरः कृतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(२) कुण्डलमेण्डो वानमन्तरः

कोंडलमेंढ पभासे,०

॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्डनाम्नो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्घट्टि करोति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कोंडलमिंढे कोंडलमिंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुकच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखडि करेइ × × ×” इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) घण्टिकयक्षः

पसिणापसिणं सुमिणे, विज्जासिट्टं कहेइ अन्नस्स ।

अहवा आइंखिणिआ, घंटियसिट्टं परिकहेइ ॥ १३१२ ॥

× × × अथवा “आइंखिणिआ” डोम्बी, तस्याः कुलदैवतं घण्टिकयक्षो नाम, स पृष्टः सन् कर्णे कथयति, सा च तेन शिष्टं कथितं सद् अन्यस्मिं पृच्छकाय शुभाशुभादि यन् परिकथयति एष प्रश्नप्रश्नः ॥ १३१२ ॥

विभागः २ पत्रम् ४०३-४

(४) भण्डीरयक्षः

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शबलौ वृषभौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तस्मिन् सघातवैराग्यो श्रावकेणानुशिष्टो भक्तं प्रयाग्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपन्नौ ॥ ५३२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

(५) सीता हलपद्धतिदेवता

सीताइ जज्ञो पहुगादिगा वा, जे कण्णणिज्जा जतिणो भवंति ।

साली-फलादीण व णिकयम्मि, पडेज्ज तेहं लवणं गुलो वा ॥ ३६४७ ॥

सागारिकस्यान्धेषां च साधारणं क्षेत्रे ‘सीतायाः’ हलपद्धतिदेवतायाः ‘यज्ञः’ पूजा भवेत् तत्र शाल्यादि द्वयं यद् उपस्कृतं, पृथुकादयो वा ये तत्र क्षेत्रे यतीनां कल्पनीया भवन्ति, यद् वा तत्र शालीनां-कलमादीनां फलाणां-चिर्भटादीनाम् आदिशब्दाद् योवारिप्रभृतीनां धान्यानां विक्रीयमाणानां निष्क्ये तेहं वा लवणं वा गुडो वा पतेत्, एषा सर्वाऽपि क्षेत्रविषया सागारिकाशिका ॥ ३६४७ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१३

[८ विद्यादि]

(१) आभोगिनी विद्या

आभोगिनी नाम विद्या सा भण्यते या परिजपिता सती मानसं परिच्छेदमुत्पादयति ।

विभागः ४ पत्रम् १२५०

(२) अश्व-महिष-दृष्टिविषसर्पोत्पादनादि

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्बन्धयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वो उत्पादिताः । जहा वा एणेणायरिएण सीसस्म जोगो उवदिट्टो जहा महिसो भवति । तं च सुतं आयरियाणं भाइणिजेण । सो निद्धम्मो उन्निकम्बंतां महिसं उप्पाएउं सोयरियाण हृत्ये विक्किणइ । आयरिएण सुतं । तत्थ गतो भणेइ—किं एतेणं ? अहं ते रयणजोगं पयच्छामि, दब्बे आहराहि । ते अ आहरिया । आयरिएण संजोइया । एगंते निक्खित्ता भणितो—एत्तिएण कालेण उक्खणिज्जासि, अहं गच्छामि । तेण उक्खतो दिट्ठीविसो सप्पो जातो । सो तेण मारितो । एवं अहिगरणच्छेदो । सो वि सप्पो अंतोमुहुत्तेण मओ ति ॥

विभागः ३ पत्रम् ७५३-५४

(३) यत्रप्रतिमा

एमेव य आगंतुं, पालित्तयवेट्टिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

××× आगन्तुकं नाम यदन्यत आगतम् । ××× तथा चात्र पादलिताचार्यकृता 'बेदिक' ति राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रत्तो भणिणीसरिसिया जंतपडिमा कया । चंक्रमणुम्मोम-भिमेसमयी तालविट्टहत्था आयरियाणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अइव पालित्तगस्स सिणेहं करेइ । धिज्जाइएहिं पउट्टेहिं रत्तो कहियं—भणिणी ते समणएणं अभिओगिआ । राया न पत्तियति । भणिओ य—पेच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो । पासित्ता पालित्तयाणं रुट्टो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चड ति धिकरणी कया । राया सुट्टतरं आउट्टो ॥

एवमागन्तुका अपि श्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचुर्येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

(१) आर्या-ऽनार्यजनपद-जात्यादि

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव अंग-मगहाओ एत्तए, दक्खिणेणं जाव कोसंबीओ, पच्चत्थिमेणं जाव थूणाविसयाओ, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए । एताव ताव कप्पइ । एताव ताव आरिए खेत्ते णो से कप्पइ एत्तो बाहिं । तेण परं जत्थ नाण-दंसण-चरित्ताइं उस्सप्पंति ति वेमि ॥

(उद्देशः १ सूत्रम् ५०)

अस्य व्याख्या—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा पूर्वस्यां दिशि यावद्भ्र-मगधान् 'एतुं' विहर्तुम् । अङ्गा नाम चम्पाप्रतिबद्धो जनपदः, मगधा राजगृहप्रतिबद्धो देशः । दक्षिणस्यां दिशि यावत् कौशा-म्बीमेतुम् । प्रतीच्यां दिशि रथूणाविषयं यावदेतुम् । उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावदेतुम् । सूत्रे पूर्व-दक्षिणादिपक्षेभ्यस्तृतीयानिर्देशो लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् । एतावत् तावत् क्षेत्रमवधीकृत्य विहर्तुं कल्पते ।

कुनः ? इत्याह—एतावत् तावद् यन्मादार्थं क्षेत्रम्, नो 'से' तस्य निर्घन्थस्य निर्घन्थ्या वा कल्पते 'अतः' एवंविधाद् आर्यक्षेत्राद् बहिर्विहर्तुम् । 'ततः परं' बहिर्देशेषु अपि सम्प्रतिश्रुतिकालादारभ्य यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि 'उत्सर्पन्ति' स्फातिमासादयन्ति तत्र विहर्तव्यम् । 'इतिः' परिसमाप्तौ । ब्रवीमि इति तीर्थकर-गण-धरोपदेशेन, न तु ख्यनीषिकयेति सूत्रार्थः ॥

बिभागः ३ पत्रम् ९०५-७

सायमि पुरवरे, सभूमिभागमि वद्धमाणेण ।

सुत्तमिणं पण्णत्तं, पडुच्च तं चैव कालं तु ॥ ३२६१ ॥

साक्रेते पुरवरे सभूमिभागे उद्याने समवस्यतेन भगवता वर्द्धमानस्वामिना सूत्रमिदं 'तमेव' वर्त्तमानं कालं प्रतीत्य निर्घन्थ-निर्घन्थीनां पुरतः प्रज्ञप्तम् ॥ ३२६१ ॥ कथम् ? इत्याह—

मगहा कोसंबी या, धूणाविसओ कुणालविसओ य ।

एता विहारभूमी, एतावंताऽऽरियं खेत्तं ॥ ३२६२ ॥

पूर्वस्यां दिशि मगधान् दक्षिणस्यां दिशि कौशाम्बीं अवरस्यां दिशि स्थूणाविषयं उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावद् ये देशा एतावदार्यक्षेत्रं मन्तव्यम् । अत एव साधूनमिषा विहारभूमी । इतः परं निर्घन्थ-निर्घन्थीनां विहर्तुं न कल्पते ॥ ३२६२ ॥ अधार्यपदस्य निक्षेपनिरूपणयाऽऽह—

नामं ठवणा दविण, खेत्ते जाती कुले य कम्मे य ।

भासारिय सिप्पारिय, णाणे तह दंसण चरित्ते ॥ ३२६३ ॥

नामार्याः स्थापनार्याः द्रव्यार्याः क्षेत्रार्याः जात्यार्याः कुलार्याः कर्मार्याः भाषार्याः क्षिप्यार्या ज्ञानार्या दर्शनार्या-ध्वरित्रार्याभिरिति । तत्र नाम-स्थापने सुप्रतीते । द्रव्यार्या नामनादियोग्याः तित्नेश्वरप्रभृतयः । क्षेत्रार्या अर्द्ध-पट्टविस्तृतिजनपदाः तद्वामिनो वा । ते च जनपदा राजगृहादिनगणेषुलक्षिता मगधादयः । उक्तम्—

रायगिह मगह १ चंपा, अंगा २ तह तामलित्ति वंगा य ३ ।

कंचणपुरं कालिंगा ४, चाणारसि चैव कासी य ५ ॥ १ ॥

साकेत कोसला ६ गयपुरं च कुरु ७ सोरियं कुसट्टा य ८ ।

कंपिहं पंचाला ९, अहिच्छत्ता जंगला चैव १० ॥ २ ॥

वारयई य सुरट्टा ११, विदेह मिहिला य १२ वच्छ कोसंबी १३ ।

तंदिपुरं संडिभा १४, भदिलपुरमेव मलया य १५ ॥ ३ ॥

वेराड वच्छ १६ वरणा, अच्छा १७ तह मत्तियाचह दसन्ना १८ ।

सुत्तीवई य चेदी १९, वीयभयं सिंधुसोवीग २० ॥ ४ ॥

महुरा य सूरसेणा २१, पाद्या भंगी य २२ मासपुरि वट्टा २३ ।

सावत्थी य कुणाला २४, कोडीवरिसं च लाढा य २५ ॥ ५ ॥

सेयविया वि य नगरी, केगइअद्धं च आरियं भणियं ।

जत्थुप्पत्ति जिणारणं, चक्काणं राम-क्कहारणं ॥ ६ ॥ ३२६३ ॥ सम्प्रति जात्यार्यानाह—

अंबट्टा य कलंदा य, विदेहा विदका ति य ।

हारिया तुंतुणा चैव, छ एता इभजातिओ ॥ ३२६४ ॥

इह यद्यप्याचारिषु शास्त्रान्तरेषु बहवो जातिभेदा उपवर्ण्यन्ते तथापि लोके एता एवाश्वघ्न-कलिन्द-विदेह-विदक-हारित-तुंतुणरूपाः 'इभ्यजातयः' अभ्यर्चनीया जातयः प्रसिद्धाः । तत एताभिर्जातिभिरुपेता जात्यार्याः, न शेषजातिभिरिति । ॥ ३२६४ ॥ अथ कुलार्यान् निरूपयति—

उग्गा भोगा राइण खत्तिया तह य णात कोरव्वा ।

इक्खागा वि य छट्टा, कुलारिया होंति नायव्वा ॥ ३२६५ ॥

'उग्गाः' उग्रदण्डकारित्वादारक्षिकाः । 'भोगाः' गुरुस्थानीयाः । 'राजन्याः' वयस्याः । 'क्षत्रियाः'

सामान्यतो राजोपजीविनः । 'ज्ञाताः' उदारक्षत्रियाः, 'कौरवाः' कुरुवंशोद्भवाः, एते द्वयेऽथेक एव भेदः ।
'इक्ष्वाकवः' ऋषभनाथवंशजाः पञ्चाः । एते कुलार्या ज्ञातव्याः ॥ ३२६५ ॥

'भाषार्याः' अर्धमागधभाषाभाषिणः । 'शिल्पार्याः' तुष्णाक-तन्तुवायादयः । ज्ञानार्याः पञ्चधा—आभि-
निबोधक-श्रुता-ऽवधि-मनःपर्यय-केवलज्ञानार्यभेदात् । दर्शनार्या द्विधा—सराग-वीतरागदर्शनार्यभेदात् । तत्र
सरागदर्शनार्याः क्षायोपशमिकौपशमिकसम्यग्दृष्टिभेदाद् द्विधा । वीतरागदर्शनार्या उपशान्तमोहादयः । चारित्रार्याः
पञ्चविधाः—सामायिक-च्छेदोपस्थाप्य-परिहारविशुद्धिक-सूक्ष्मसम्पराय-यथाख्यातभेदात् । अत्र च क्षेत्रार्यैरधिकारः ॥

विभागः ३ पत्रम् ९.१२-१४

(२) मण्डलम्

मण्डलमिति देशखण्डम्, यथा षण्णवतिमण्डलानि सुराष्ट्रदेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

(३) जनपदप्रकारौ

आणुग जंगल देसे, वासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंबो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, तद्विपर्यतो जङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायौ । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सस्यनिर्पत्तिः, अपरं च 'तत्र' तोसलिदेशे 'प्रायः' बाहुष्येन वर्षति ततोऽतिपानीयेन विनष्टेषु
सस्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति; अन्यच्च तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणैस्तोसलिप्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येव एव विधिः ॥ १०६१ ॥ विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

(४) ग्राम-नगर-खेट-कर्बट-मडम्ब-पत्तनादि

गम्मो गमणिज्जो वा, करण गसए व बुद्धादी ॥ १०८८ ॥

गम्यो गमनीयो वा अष्टादशानां कारणामिति व्युत्पत्त्या, ग्रसते वा बुद्ध्यादीन् गुणानिति व्युत्पत्त्या वा पृषा-
दरादित्वाद् निरुक्तविधिना ग्राम उच्यते ॥ १०८८ ॥

नत्थेत्थ करो नगरं, खेडं पुण होइ धूलिपागारं ।

कव्वडगं तु कुनगरं, मडंबगं सव्वतो छिन्नं ॥ १०८९ ॥

'नास्ति' न विद्यतेऽत्राष्टादशकारणमेकोऽपि कर इति नकरम्, नखादित्वाद् नजाऽकाराभावः । खेटं
पुनर्धूलीप्राकारपरिषिक्तम् । कर्बटं तु कुनगरमुच्यते । मडम्बं नाम यत् 'सर्वतः' सर्वासु दिक्षु चिन्नम्,
अर्द्धतृतीयगव्यूतमर्यादायामविद्यमानप्रामादिकमिति भावः । अन्ये तु व्याचक्षते—यस्य पार्श्वतो अर्धतृतीययो-
जनान्तप्रामादिकं न प्राप्यते तद् मडम्बम् ॥ १०८९ ॥

जलपट्टणं च थलपट्टणं च इति पट्टणं भवे दुविहं ।

अयमाइ आगरा खलु, दोणमुहं जल-थलपट्टेणं ॥ १०९० ॥

पत्तनं द्विधा—जलपत्तनं च स्थलपत्तनं च । यत्र जलपथेन नावादिवाहनारूढं भाण्डमुपैति तद्
जलपत्तनम्, यथा द्वीपम् । यत्र तु स्थलपथेन शकटादौ स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा
आनन्दपुरम् । अयः—लोहं तदादय आकरा उच्यन्ते । यत्र पाषाणघातुधमनादिना लोहमुत्पाद्यते स
अयआकरः, आदिशब्दान् ताम्र-रुपाद्याकरपरिग्रहः । यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि
प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं
ताम्रलिप्ती वा ॥ १०९० ॥

निगमं नेगमवग्गो, वसइ जहिं रायहाणि जहि राया ।

तावसमाई आसम, निवेसो सत्थाइजत्ता वा ॥ १०९१ ॥

निगमं नाम यत्र नैगमाः—वाणिजकविशेषास्तेषां वर्गः—समूहो वसति, अत एव निगमे भवा नैगमा इति व्यपदिश्यन्ते । यत्र नगरादौ राजा परिवसति सा **राजधानी** । **आश्रमो** यः प्रथमतस्तापमादिभिरा-वासितः, पश्चादपरोऽपि लोकस्तत्र गत्वा वसति । **निवेशो** नाम यत्र सार्थ आवासितः, आदिग्रहणेन ग्रामो वा अन्यत्र प्रस्थितः सन् यत्रान्तरावासमधिवसति, यत्रायां वा गतो लोको यत्र तिष्ठति, एष सर्वोऽपि **निवेश** उच्यते ॥ १०९१ ॥

संवाहो संबोद्धं, वसति जर्हि पञ्चयाद्विसमेसु ।

घोसो उ गोउलं अंसिया उ गामद्धमाईया ॥ १०९२ ॥

सम्बाधो नाम यत्र कृषीवललोकोऽन्यत्र कर्षणं कृत्वा वणिग्गणै वा वाणिज्यं कृत्वाऽन्यत्र पर्वतादिषु विष-मेषु स्थानेषु “संबोद्धं” इति कणादिकं समुह्य कौष्ठागारादौ च प्रक्षिप्य वसति । तथा **घोपस्तु** गोकुलम्-भिधीयते । **अंशिका** तु यत्र ग्रामस्यार्धम् आदिशब्दान् त्रिभागो वा चतुर्भागो वा गत्वा स्थितः सा ग्रामस्यांश एवांशिका ॥ १०९३ ॥

नाणादिसागयाणं, भिज्जंति पुडा उ जत्थ भंडाणं ।

पुडभेयणं तगं संकरो य केसिन्नि कायव्वो ॥ १०९३ ॥

नानाप्रकाराभ्यो दिग्भ्य आगतानां ‘भाण्डानां’ कुक्कुमादीनां पुटा यत्र विक्रयार्थं भिद्यन्ते तन् **पुटभेदन-**मुच्यते । **केपाश्चिदाचार्याणां** मतेन **सङ्करश्च** कर्तव्यः, “संकरंमि वा” इत्यधिकं पदं पठितव्यमित्यर्थः । **सङ्करो** नाम-किञ्चिद् ग्रामोऽपि खेटमपि आश्रमोऽपीत्यादि ॥ १०९३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४२-४३

(५) सूत्रपातानुमारेण ग्रामस्य प्रकाराः

उत्ताणग ओमंथिय, संपुडए खंडमल्लए तिविहे ।

भित्ती पडालि वलभी, अक्खाडग रुयग कासवण ॥ ११०३ ॥

अस्ति ग्राम उत्तानकमल्लकाकारः, अस्ति ग्रामोऽवाङ्मुखमल्लकाकारः, एवं **सम्पुटकमल्ल-**काकारः । **खण्डमल्लकमपि** त्रिविधं वाच्यम् । तद्यथा—**उत्तानकखण्डमल्लकसंस्थितः अवाङ्मुख-**खण्डमल्लकसंस्थितः **सम्पुटकखण्डमल्लकसंस्थितश्च** । तथा **भित्तिसंस्थितः पडालिकासंस्थितः वलभीसंस्थितः अक्षपाटकसंस्थितः रुचकसंस्थितः काश्यपसंस्थितश्चेति** ॥ ११०३ ॥

अर्थेषामेव संस्थानानां यथाक्रमं व्याख्यानमाह—

मज्झे गामस्सऽगडो, बुद्धिच्छेदा ततो उ रज्जओ ।

निक्खम्म मूलपादे, गिण्हंतीओ वइ पत्ता ॥ ११०४ ॥

इह यस्य ग्रामस्य मध्यभागे ‘अगडः’ कूपस्तस्य बुद्ध्या पूर्वादिषु दिक्षु च्छेदः परिकल्प्यते, ततश्च कूपस्या-धस्तनलाद् बुद्धिच्छेदेन रज्जवो दिक्षु विदिक्षु च निष्काम्य गृहाणां मूलपादान् उपरि कृत्वा गृह्यन्तिर्यक् तावद् विस्तार्यन्ते यावद् ग्रामपर्यन्तवृत्तिनीं वृत्तिं प्राप्ता भवन्ति, तत उपर्यभिमुखीभूय तावद् गता यावद् उच्छ्रयेण हर्म्यतलानां समीभूताः तत्र च पटहच्छेदेनोपरताः, एष ईदृश **उत्तानमल्लकसंस्थितो** ग्राम उच्यते, ऊर्ध्वाभिमुखस्य शरावस्यैवमाकारत्वात् ॥ ११०४ ॥

ओमंथिय वि एवं, देउल रुक्खो व जस्स मज्झम्मि ।

कूवस्सुवरिं रुक्खो, अह संपुडमल्लओ नाम ॥ ११०५ ॥

अवाङ्मुखमल्लकाकारेऽप्येवमेव वाच्यम्, नवरं यस्य ग्रामस्य मध्ये देवकुलं वृक्षो वा उच्चैस्तरस्तस्य देव-कुलादेः शिखराद् रज्जवोऽवतार्य तिर्यक् तावद् नीयन्ते यावद् वृत्तिं प्राप्ताः, ततोऽधोमुखीभूय गृहाणां मूल-पादान् गृहीत्वा पटहच्छेदेनोपरताः, एषोऽ**वाङ्मुखमल्लकसंस्थितः** । तथा यस्य ग्रामस्य मध्यभागे कूपः, तस्य चोपर्युच्चतरां वृक्षः, ततः कूपस्याधस्ताद् रज्जवो निर्गत्य मूलपादानधोऽवस्तावद् गता यावद् वृत्तिं

प्राप्ताः, तत ऊर्द्धाभिमुखीभूय गत्वा हर्म्यतलानां समश्रेणीभूताः, वृक्षाशिखरादप्यवतीर्य रज्जवस्तथैव तिर्यग् वृत्तिं प्राप्नुवन्ति, ततोऽधोमुखीभूय कूपसम्बन्धिनीनां रज्जनामप्रभागैः समं सङ्घटन्ते, अथैव सम्पुटकमल्लकाकारो नाम ग्रामः ॥ ११०५ ॥

जइ कूवाई पासम्मि होंति तो खंडमल्लओ होइ ।

पुब्बावररुक्खेहिं, समसेठीहिं भवे भित्ती ॥ ११०६ ॥

यदि 'कूपादीनि' कूप-वृक्ष-तदुभयानि 'पात्रै' एकस्यां दिशि भवन्ति ततः खण्डमल्लकाकारस्त्रिविधोऽपि ग्रामो यथाक्रमं मन्तव्यः । तत्र यस्य ग्रामस्य बहिरेकस्यां दिशि कूपः तामेधकां दिशं मुक्त्वा शेषासु समसु दिक्षु रज्जवो निर्गत्य वृत्तिं प्राप्योपरिहर्म्यतलान्यासाय पटहच्छेदेनोपरमन्ते, एष उत्तानकखण्डमल्लकाकारः । अवाङ्मुखखण्डमल्लकाकारोऽप्येवमेव, नवरं यस्यैकस्यां दिशि देवकुलमुच्चैस्तरो वा वृक्षः । सम्पुटकखण्डमल्लकाकारस्तु यस्यैकस्यां दिशि कूपस्तदुपरिष्ठाच्च वृक्षः, शेषं प्रापन्वत् । "पुब्बावर" इत्यादि, पूर्वस्यामपरस्यां च दिशि रामश्रेणिव्यवस्थितैर्वृक्षाभिन्निसंस्थितो ग्रामो भवेत् ॥ ११०६ ॥

पासट्टिण पडाली, बलभी चउकोण ईसि दीहा उ ।

चउकोणेषु जइ दुमा, हवंति अक्खाडतो तम्हा ॥ ११०७ ॥

पडालिकासंस्थितोऽप्येवमेव, नवरमेकस्मिन् पात्रै वृक्षयुगलं समश्रेण्या व्यवस्थितम् । तथा यस्य ग्रामस्य चतुर्वेपि कोणेषु ईपदीर्घा वृक्षा व्यवस्थिताः सा बलभीसंस्थिताः । 'अक्खाडतः' मल्लानां युद्धाभ्यासस्थानम्, तद् यथा समचतुरस्रं भवति एवं यदि ग्रामस्यापि चतुर्वेपि कोणेषु दुमा भवन्ति ततोऽर्थां चतुर्विदिग्बर्त्तिभिर्वृक्षैः समचतुरस्रतया परिच्छिद्यमानत्वाद्दक्षपाटकसंस्थितः ॥ ११०७ ॥

वट्टागारठिणहिं, रुयगो पुण वेढिओ तरुवरेहिं ।

तिक्कोणो कासवओ, नुरघरगं कासवं चिती ॥ ११०८ ॥

यद्यपि ग्रामः स्वयं न समस्तथापि यदि रुचकवल्लयशैलवद् वृत्ताकारव्यवस्थितैर्वृक्षैर्वेष्टितस्तदा रुचकसंस्थितः । यस्तु ग्राम एव त्रिकोणतया निवेशितो वृक्षा वा त्रयो यस्य वहिद्वयस्ताः स्थिताः, एकतो हावन्यतम्बेक इत्यर्थः, एष उभयथाऽपि काश्यपसंस्थितः । काश्यपं पुनर्नापितस्य संबन्धि धुरगृहं ब्रुवते, तद् यथा व्यसं भवत्येवमयमपि ग्राम इति ॥ ११०८ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४५-४६-४७

(६) प्राकारभेदास्तत्स्थानानि च

पासाणिट्टग-मट्टिय-खोड-कडग-कंटिगा भवे दव्वे ।

खाइय-सर-नइ-गड्ढा-पव्वय-दुग्गाणि खेत्तम्मि ॥ ११२३ ॥

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकामयो यथा सुमनोमुखनगरे, "खोड" ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कटकाः-वंशदलादिमयाः कण्टिकाः-बुबुलादिसम्बन्धिन्यः तन्मयो वा परिक्षेपां ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः । क्षेत्रपरिक्षेपस्तु खातिका वा सरो वा नदी वा गर्ता वा पर्वतो वा दुर्गाणि वा-जलदुर्गादीनि पर्वता एव दुर्गाणि वा, एतानि नगरादिकं परिक्षिप्य व्यवस्थितानि क्षेत्रपरिक्षेप उच्यते ॥ ११२३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३५१

(७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः

तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणीपानार्थैः सस्यनिष्पत्तिः ।

विभागः २ पत्रम् ३३२

अब्भे नदी तलाय, कूवे अइपुरय य नाव वणी ।

मंस-फल-पुण्फभोगी, चित्थिसे खेत्त कण्ण विही ॥ १२३९ ॥

स देशदर्शनं कुर्वन् जनपदानां परीक्षां करोति—कस्मिन् देशे कथं धान्यनिष्पत्तिः ? । तत्र क्वचिद् देशेऽत्रैः सस्यं निष्पद्यते, वृष्टिपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये । कापि नदीपानीयैः, यथा सिन्धुदेशे ।

कचित्तु तडागजलैः, यथा **द्रविडविषये** । कापि कूपपानीयैः, यथा **उत्तरापथे** । क्वचिदतिपूरकेण, यथा **वन्नासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्रभूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते**; यथा वा **डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति** । “नाव” इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुपभुज्यते, यथा **कान-नद्दीपे** । “वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपजायते न कर्षणेन, यथा **मथुरायाम्** । ‘मम’ ति यत्र दुर्भिक्षे समागतितं मांसेन कालोऽतिवाह्यते । तथा यत्र पुष्प-फलभोगी प्राचुर्येण लोकः, यथा **कोङ्कणादिषु** । तथा कानि तिस्तीर्णानि क्षेत्राणि ? कानि वा सङ्घिभानि ? । ‘कपे’ ति कस्मिन् क्षेत्रे कः कल्पः ?, यथा **सिन्धुविषये** निमिषाद्याहारोऽगर्हितः । ‘विहि’ ति कस्मिन् देशे क्रीडाः समाचारः ? यथा **सिन्धुपु** रजकाः सम्भोज्याः, **महाराष्ट्रविषये** कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३५ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

“उत्तरापथे अरषट्हेहि” इति चूर्णौ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० १

(८) पणित-भाण्ड-कर्म-पचन-इन्धनशालाः व्याघरणशाला च

कोलालियावणो खलु, पणिसाला भंडसाल जर्हि भंडं ।
कुम्भारकुडी कस्मे, पयणे वासासु आवाथो ॥ ३४४५ ॥
तोसलिप् वग्घरणा, अग्गीकुंडं तर्हि जलति निच्चं ।
तत्थ सयंवरहेउं, चेडा चेडी य ङ्कुभंति ॥ ३४४६ ॥

कोलालिकाः-कुडालक्य-विक्रयिणः तेषामापणः **पणितशाला** मन्तव्या । किमुक्तं भवति ? यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणते, वणिजो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि कीत्वा यत्रापणे विक्रीणन्ति सा **पणितशाला** । **भाण्डशाला** यत्र घट-कर्मकादिभाण्डाणां संगोपितमन्ते । **कर्मशाला** कुम्भकारकुटी, यत्र कुम्भकारो घटादिभाजनानि करोतीत्यर्थः । **पचनशाला** नाम यत्राऽऽपाकस्थाने वर्षाम् भाजनानि पच्यन्ते । **इन्धन-शाला** तु यत्र तृण-करीष-कचवर्गान्निप्रान्ति ॥ ३४४५ ॥

व्याघरणशाला नाम-तोसलिविषये ग्राममध्ये शाश्वतं क्रियते, तत्रासिङ्गुणं स्वयंवरहेतोर्निलमेव प्रच्यकति, तत्र च बहवपेटिकाः एका च स्वयंवरस्य चेटिका पक्षियन्ते प्रवेद्यन्ते इत्यर्थः । यस्तेषां मध्ये तस्य प्रतिभाति नमगौ वृणीते एषा **व्याघरणशाला** ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

(१) अन्नजनपदः

‘देशतः’ नानादेशानाधिल्यानेकविधम्, यथा—**मगधानां ओदनः, लाटानां कुरः द्रमिलानां चौरः, अन्घ्राणां इटाकुरिति** ।

विभागः १ पत्रम् २०

(२) अवन्तीजनपदः

पज्जोप णरसीहे, णव उज्जेणीप कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × **चण्डप्रद्योतनाग्नि** नरार्थिहे **अवन्ती**जनपदाधिपत्यमनुभवति नव **कुत्रिकापणाः** उज्जयिन्या-मासीरन ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) आनन्दपुरम्

यत्र तु स्थलपथेन शकटादौ स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा **आनन्दपुरम्** ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

इष्टवामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

अब्जुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्गृह्णी करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“पायीणवाहो सरस्सतीप, तत्थ आणंदपुरगा जधाविभवेणं वच्चंति सरए” इति चूर्णो विशेष-
चूर्णो च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(४) उज्जयिनीनगरी

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजा-
ङ्गणप्रदेशे रथपुरतः स्थितान् आर्यसुहस्तिगुरून् दृष्ट्वा नृपतेर्जातिस्मरणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८

तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।०

॥ ४२१९ ॥

तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीत्वा
स्वबुद्धिमाह्वान्येन सम्यगाराधितः, ततस्त्वेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीप, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,०

॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीभागस्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चके । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ।० ॥ ४२२० ॥

चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्या-
मासीरन् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(५) उत्तरापथः

क्वापि कूपानीयैः सस्यं निष्पद्यते, यथा उत्तरापथे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

“उत्तरापथे अरघट्टेहि” इति चूर्णो ।

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० ४

छन्नउद्गामअद्देसु ॥ १७७६ ॥

इहोत्तरापथानां प्रामस्य गामार्थं इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत्—गामाद्देसु ति देसभणित्ती, छन्नउद्-
गामेसु ति भणियं होइ, उत्तरापथहणं एमा भणित्ति ॥ १७७६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

दो उत्तरापथा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एको ॥ ३८९१ ॥

द्वीपं नाम सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाद्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स
उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९

चके थूभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितरूप आदिशब्दान् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमयः एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(६) कच्छदेशः

“विहि ति जम्मि देसे जो जारिसो आत्यारो, जधा सिंधुविसए वियडभायणेसु पाणयं अगरहितं भवति,
कच्छविसए गिहत्थसंसट्टे वि उवस्सए वसंताणं नत्थि दोसो” इति विशेषचूर्णो ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

(७) काञ्चीनगरी

दो दक्षिणनावहा तु, कंचीण जेलओ स दुगुणो य ।
एगो कुसुमनगरगो,० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ 'काञ्चीपुर्याः' द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(८) काननद्वीपः

"नाव" इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुपभुज्यते, यथा काननद्वीपे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

(९) कुणालाजनपदः

या घेरावती नदी कुणालाजनपदे योजनार्धविस्तीर्णा जह्वार्धमानमुदकं वहति तस्याः केचित् प्रदेशाः शुष्काः न तत्रोदकं वहति ॥

विभागः ५ पत्रम् १४९५

(१०) कुणालानगरी

घेरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जह्वार्धप्रमाणेनोद्वेषेन वहति ।

विभागः ५ पत्रम् १४९१

(११) कुसुमनगरम्

दो दक्षिणनावहा तु, कंचीण जेलओ स दुगुणो य ।
एगो कुसुमनगरगो,० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ 'काञ्चीपुर्याः' द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(१२) कोङ्कणदेशः

तथा यत्र पुष्प-फलभोगी प्राचुर्येण लोकः, यथा कोङ्कणादिषु ।

विभागः २ पत्रम् ३८४

"पुष्पं त्ति जधा पुष्पविक्रएणं वित्ती भवति, एवं फलविक्रएण विः अधवा पुष्प-फलभोग्यं जत्थ, जधा तोसलि-कोङ्कणेषु" इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उक्कोसलंमे बिहओ उ ।

अग्गिहि मंगलट्टी, पंथिगवहगाइस् तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम-कोङ्कणाविदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत-गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु भवति उस्सुरे ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह-गिरिजन्नो मतबालसंखडी मसइ, सा ल्हाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

(१३) कोण्डलमिण्डपुरम्

"अहवा कोण्डलमिण्डे कोण्डलमिण्डो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तत्थ यत्ताए बहुजणो संखडि करेइ ।" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(१४) कोशलापुरी

वके थूभाइता इत्तरे # ५८२४ #

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलयां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(१५) गोल्लविषयः

पालङ्कशाकं महाराष्ट्रे गोल्लविषये च प्रतिद्धम् । “पालकं मरहट्टुविसए गोल्लविसए य सागो
जायइ” इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

(१६) चीनाजनपदः

पट्ट सुबभे मलय, अंसुग चीणंसुके च विगलेंदी ॥ ३६६२ ॥

चीनांशुको नाम-कोशिकाराख्यः कृमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः
श्लक्ष्णतरः पट्टः तस्माद् जातं चीनांशुकम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(१७) डिम्भरेलकम्

कच्चिदतिप्रकेण सस्यं निष्पद्यते, यथा ब्रह्मासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्र-
भूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपुरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(१८) ताम्रलिप्तीनगरी

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां माण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या
द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं ताम्रलिप्ती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

नेमालि तामलिप्तीय, सिंधूसौवीरमादिसु ।

सब्वलोकोवभोज्जाइं, धरिज्ज कसिणाइं वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्तीयां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि
षड्भाणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(१९) तोसलिदेशः

आणुग जंगल वैसे, वासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंबो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, तद्विपरीतो जङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायौ । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सस्यनिष्पत्तिः, अपरं च ‘तत्र’ तोसलिदेशे ‘प्रायः’ बाहुल्येन वर्षति ततोऽतिपानीयेन विनष्टेषु
सस्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति, अन्यच्च तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणैस्तोसलिप्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येष एव विधिः ॥ १०६१ ॥

विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

“पुष्प” ति जथा पुष्पविक्रणं विन्ती भवति, एवं फलविक्रणं वि; अधवा पुष्प-फलभोयणं जत्थ, जथा
तोसलि-कोङ्कणेषु” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाप महिमाप ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तइ होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ संक्षिप्तविषये ह्यन्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र
वर्षे वर्षे भूवान् लोकोऽशाहिकामहिमां करोति । X X X ॥ ३१४९ ॥

सेलपुरे इसितलागमि होति अद्वाहिया महामहिमा । ० ॥ ३१५० ॥
तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्दनाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

तोसलिए वग्धरणा, अग्गीकुंडं तर्हि जलति निष्ठां ।

तत्थ सयंवरहेउं, चेडा चेडी य छुम्भंति ॥ ३४४६ ॥

व्याघरणशाला नाम तोसलिविषये ग्राममध्ये शाला क्रियते, तत्रामिकुण्डं स्वयंवरहेतोर्नित्यमेव प्रज्वलति, तत्र च बहुवक्षेटका एका च स्वयंवरा चेटिका 'प्रक्षिप्यन्ते' प्रवेद्यन्ते इत्यर्थः । यस्तेषां मध्ये तस्यै प्रतिभाति तन्मसौ वृणीते, एषा व्याघरणशाला । एतासु तिष्ठतां चलारो लघुकाः ॥ ३४४६ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९६३

(२०) तोसलिनगरम्

उज्जैणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो । ० ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापण्युक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीला स्वबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(२१) दक्षिणापथः

कपर्दकादयो मार्गयित्वा तस्य वीयन्ते, ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा दक्षिणापथे काकिणी ।

विभागः २ पत्रम् ५७३

यथा दक्षिणापथे कुडवार्द्धमात्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां अग्निशिकायां पस्त्वा धूलीजङ्घाय दीयते, तं गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गः । श्राद्धो वा प्रातर्गन्धुकामः साधुं विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थी अनुप्रते सूर्ये निमन्त्रयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमन्त्रयेयुः ब्रजिकायां वाऽनुप्रते सूर्ये उज्जलितुकामाः साधुं प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गो भवति ॥ २८५५ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८०८

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए गेलओ स दुगुणो य ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायाः एकः 'नेलकः' रूपको भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२२) द्रविडजनपदः

'देशतः' नानादेशानाभित्यानेकविधम् । यथा—मगधानामोदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्रानामिडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

कच्चित्तु तडागजलैः [सस्यं निष्पद्यते,] यथा द्रविडविषये ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए गेलओ स दुगुणो य ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायाः एकः 'नेलकः' रूपको भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२३) द्वारिकापुरी

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्,

विभागः २ पत्रम् ३५१

(२४) द्वीपवेलाकूलम्

यत्र जलमध्येन नावादिवाहनारूढं भाण्डमुपैति तज्जलपत्तनम्, यथा द्वीपम् । विभागः २ पत्रम् ३४२

'द्वीपं नाम' सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयो द्वौ 'साभरकौ' रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२५) धर्मचक्रभूमिका

कश्चिद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे 'वच्चकं' दर्भाकारं तृणविशेषं 'मुञ्जं च' शरस्तम्बं प्रथमं 'चिप्पिला' कुट्टयित्वा तदीयो यः क्षोदः तं कर्तयन्ति । ततः तैः वच्चकसूत्रैर्मुञ्जसूत्रैश्च 'गोणी' बोरको व्यूयते । प्रावरणा-ऽऽस्तरणानि च 'देशीं' देशविशेषं समासाय कुर्वन्ति ।

विभागः ४ पत्रम् १०२२

(२६) नेपालविषयः

नेमालि तामलिचीय, सिंधुसौवीरमादिषु ।

सव्वलोकोवभोज्जाइं, धरिज्ज कसिणाइं वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्त्यां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि वज्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥ कुतः ? इत्याह—

आइन्नता ण चोरादी, भयं णेव य गारवो ।

उज्झाइवत्थवं चेव, सिंधुमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

नेपालादौ देशे सर्वलोकेनापि तादृग्वज्राणामाचीर्णता, न च तत्र चौरादिभयम्, नैव च 'गौरवम्' 'अहो ! अहमीदृशानि वज्राणि प्राकृणोमि' इत्येवंलक्षणम्, अपि च उज्झाइतं—विरूपं यद् बलं तद्वाच सिन्धुसौवीरकादिषु गर्हितो भवति, अतस्त्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७५

(२७) पाटलिपुत्रनगरम्

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स विंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारभुत्तीए दिव्वा ।

विभागः १ पत्रम् ८८

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खनिया अभिजाणंति ते तस्स आणं परिभवन्ति ॥

विभागः ३ पत्रम् ७०४

को कुणालो ? कहां वा अंधो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिव्वा । सो य अट्टवरिसो । रत्ता लेहो विसाज्जितो—शीघ्रमयीयतां कुमारः । असंवत्तिए लेहे रण्णे उट्टितस्स माइसवत्तीए कतं 'अन्वीयतां कुमारः' सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि अंजियाणि । सुतं रण्णा । गामो से दिण्णे । गंधव्वकलासिक्खणं । पुत्तस्स रज्जथी आगतो पाडलिपुत्तं असोगसिरिणो जवणियंतरीओ गंधव्वं करेइ ।

विभागः ३ पत्रम् ९१७

द्वौ साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

द्वौ उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एको ॥ ३८९१ ॥

'द्वीपं नाम' सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयो द्वौ 'साभरकौ' रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

द्वौ दक्खिणावहा तु, कंचीए णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमणगरगो, तेण पमाणं इमं होत्ति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्या द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको दिगुणितः सन् कुसुमनगरसक्त एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२८) पाण्डुमथुरा षाश्रात्यजनपदश्च

अथरुस दरिसणम्मि वि, लद्धी पंगंततो न संभवह ।
ददुं पि न याणते, बोहिय पंडा फणस सच्च ॥ ४७ ॥

अर्थस्य दर्शनेऽपि कस्यचित् तदर्थविषया 'लब्धिः' अक्षराणां लब्धिरेकान्ततो न सम्भवति । तथा च 'बोधिकाः' पञ्चमद्विग्वर्तिनो म्लेच्छाः पनसं दृष्ट्वाऽपि 'पनसः' इत्येवं न जानते, तेषां पनसस्यात्यन्त-परोक्षत्वात्, नहि तद्देशे पनसः सम्भवति । तथा 'पाण्डाः' पाण्डुमथुरावासिनः सकूर्न् दृष्ट्वाऽपि 'सक्तवोऽमी' इति न जानते, तेषां हि सक्तवोऽत्यन्तपरोक्षाः ततो न तद्दर्शनेऽपि तदक्षरलाभः ॥ ४७ ॥

विभागः १ पत्रम् १८

(२९) पूर्वदेशः

कवड्डुगमादी तंबे, रूपे पीते तहेव केवड्डिय ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गशित्वा तस्य दीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—इक्षिणात्पथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवड्डिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः ।

विभागः २ पत्रम् ५७३-७४

पूर्वदेशजं वस्त्रं लाटविषयं प्राप्य महार्घ्यम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(३०) प्रतिष्ठानपुरम्

पद्दुणं नयरं । सालवाहणो राया । सो दरिसे वरिसे भरुयच्छे नहवाहणं (तरत्राहणं प्रत्य०) रोहेइ । जाहे य वरिसारतो भवति ताहे सयं नयरं पडियाइ । एवं कालो वच्चइ । विभागः १ पत्रम् ५२

(३१) प्रभासतीर्थम्

कोंडलमेंढ पभासे, अञ्जुय० ॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थं अञ्जुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्कलिः क्रियते । विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

"पभासे अञ्जुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४ टि० ७

(३२) भिल्लमालदेशः

कवड्डुगमादी तंबे, रूपे पीते तहेव केवड्डिय ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गशित्वा तस्य दीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—इक्षिणात्पथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवड्डिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः ।

विभागः २ पत्रम् ५७३-७४

(३३) भृगुकच्छपुरम्

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं तात्रलिती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

कोंडलमेंढ पभासे,०

॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्ठनात्रो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवती भूयान् लोकः सङ्कलिं करोति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कौडलमिडे कौडलमेंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखडि करेइ ।” इति चूणौ विशेषचूणौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।

भरुयच्छवणियऽसइह, भूयऽट्टम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥

कम्ममि अदिज्जंते, रुट्ठो मारेइ सो य तं वेसुं ।

भरुयच्छाऽऽगम वाचारदाण खिप्यं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥

भीएण खंभकरणं, एत्थुस्सर जा ण देमि वावारं ।

णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनाग्नि नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यामासीरन् ।

तदा किल भरुयच्छाओ एगो वाणियओ असइहंतो उज्जेणीए आगंतूण कुत्तियावणाओ भूयं मगइ । तेण कुत्तियावणवाणिएण चित्तिंयं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोक्खेण वारेमि’ ति भणियं—जइ सयसहस्से देसि तो देमि भूयं । तेणं तं पि पडिवन्नं ताहे तेण भन्नइ—पंचरत्तं उदिकखाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काळण देवो पुच्छिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ ति भणित्ता गहिओ तेण भूओ भणइ—कम्मं ने देहि । दिन्नं, तं खिप्पमेव कयं । पुणो मगइ, अन्नं दिन्नं । एवं सव्वम्मि कम्मे निट्ठिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भन्नइ—एत्थं खंमे चडुत्तरं करेहि जाव अन्नं किंचि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, विधं ते करेमि, जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिगळण बारस जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३४) मगधाजनपदः

‘दिशतः’ नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

(३५) मथुरानगरी

“वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपजायते न कर्षणेन, यथा मथुरायाम् । विभागः २ पत्रम् ३८४ तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेश्यते तद् मङ्गलचैत्यम् । × × ×

अरहंतपइट्ठाए, मथुरानगरीए मंगलाइं तु ।

गेहेसु चखरेसु य, छन्नउईगामअदेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तरङ्गेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं पतति, तानि मङ्गलचैत्यानि । तानि च तस्यां नगर्यां गेहेषु चखरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु तत्पुरीप्रति-बद्धा ये षण्णवतिसङ्ख्याका प्रामार्दास्तेष्वपि भवन्ति । इहोत्तरापथानां प्रामस्य प्रामार्द इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत—गामदेसु ति देसभणित्ती, छन्नउईगामेसु ति भणियं होइ, उत्तरावहाणं एसा भणिइ ति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शबलौ वृषभौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सजातवैराग्यौ श्रावकेणानुबिष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपन्नौ ॥ ५६२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

चक्रे थूभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

महुराणत्ती दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं कयरं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

गोयावरीए णीए तडे पत्तिट्ठाणं नगरं । तत्थ सालघाहणो राया । तस्स खरओ अमच्चो ।
अजया सो सालघाहणो राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं घेतूणं सिग्घमागच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण
दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिन्ता जाया—का महुरा घेतव्वा ? दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? ।
तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि
महुराओ ।

विभागः ६ पत्रम् १६४७

धूममह सहिसमणी, बोहियहरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अक्कं दे, कयम्मि जुद्धेण मोपति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिम्मिसं सद्धीतो समणीहिं समं निग्गयातो । राय-
पुतो य तत्थ अदूरे आयावतो चिट्ठइ । ताओ सद्धी-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ तेणतेणं आणियाओ । ताहिं
तं साहुं दट्टूणं अक्कं दो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊ ण मोइयाओ ॥ विभागः ६ पत्रम् १६५६

(३६) मलयदेशः

पट्ट सुवन्ने मलय, ० ॥ ३६६२ ॥

मलयो नाम देशः, तत्सम्भवं मलयजम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(३७) महाराष्ट्रदेशः

अथ प्रभृतमुपकरणं न शक्नोति सर्वमेकवारं नेतुं तदा त्रिषु चतुर्षु वा कल्पेषु बद्ध्वा 'कोलुकपरम्परकेण'
महाराष्ट्रप्रसिद्धकोलुकचक्रपरम्पराम्यायेन निष्काशयति ।

विभागः १ पत्रम् १६७

"विहि" ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुषु रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये
कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८४

पालकशाकं महाराष्ट्रादीं प्रसिद्धम्,

विभागः २ पत्रम् ६०३

"पालकं महारट्टुविसए गोह्वविसए य सागो जायइ" इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

अथवा विकुर्वितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विद्वान् तत्र विष्टकः प्रक्षिप्यते, विभागः ३ पत्रम् ७३०

कस्यापि महाराष्ट्रादिविषयोत्पन्नस्य साधोरज्ञादानं वेष्टकविद्धम् । विभागः ३ पत्रम् ७४१

रसावणो तत्थ दिट्ठतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र 'रसावणः' मद्यहृदो दृष्टान्तः । यथा—महाराष्ट्रदेशे रसावणे मद्यं भवतु वा मां वा तथापि तत्परि-
ज्ञानार्थं तत्र ध्वजो बध्यते, तं ध्वजं दृष्ट्वा सर्वे भिक्षाचारादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

नीलकंबलमादी तु, उण्णियं ह्योति अच्चियं ।

सिसिरे तं पि धारेज्जा, सीतं नऽण्णेण रुग्गति ॥ ३९१४ ॥

नीलकम्बलादिकमौर्षिकं महाराष्ट्रविषये 'अर्वितं' महार्घ्यं भवति, तदपि तत्र प्राप्तः 'सिबिरे' शीतकाले
'धारयेत्' प्राकृत्यादिलयः, शीतं यतो नान्येन बलेण निरुप्यते ॥ ३९१४ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०७४

(३८) यवनविषयः

एमेव य आगन्तुं, पाल्लिसयवेट्टिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

××× आगन्तुकं नाम यद् अन्यत आगतम् । ××× तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'वेष्टिक'
ति राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्थारिपहिं रजो भगिणिसरिसिया जंतपडिमा कया । चंकणुम्मेसनिम्मेसमयी तालविटहत्था आयरि-
याणं पुरतो चिद्धइ । राया वि अइव पालित्थगस्स सिणेहं करेइ । भिज्जाइएहिं पउट्टेहिं रजो कहियं—भगिणी
ते समणएणं अभिओगिया । राया न पत्तियसि । भणिओ य—पेच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो । पालित्था
पालित्थयाणं रुद्धो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चडं ति विकरणीकया । राया सुट्टुतरं आउट्टो ॥

एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति खवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचुर्येण
क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(३९) राजगृहनगरम्

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम्
'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातन-
गाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ × × × ×

रायगिहे सालिभहस्स ॥ ४२२३ ॥

तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापणात् प्रत्येकं शतसहस्रेण कीनः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(४०) लाटविषयः

दिशतः नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—भगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः
अन्व्रणाम् इडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

तत्र क्वचिद् देशेऽत्रैः सखं निष्पद्यते, वृष्टिपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उक्कोसलंमे बिहओ उ ।

अग्गिट्टि मंगलट्टी, पंथिग-चइगाइसू तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम-कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणावेशपः । आह च चूर्णिकृत-गिरियज्ञः
कोङ्कणादिषु भवति उस्सुरे ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—गिरिजज्ञो मतबालसंखडी भन्नइ, सा
लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

"कंडुसिणोदेहिं" ति इह च लाटदेशेऽवश्रावणं काजिकं भण्यते । यथाह चूर्णिकृत—

अवसावणं लाडाणं कंजियं भण्णइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८७१

पूर्वदेशजं वखं लाटविषयं प्राप्य महार्थम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(४१) शैलपुरम्

आदेसो सेलपुरे,०

॥ ३१४९ ॥

आदेशः सङ्घविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलि विषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे
वर्षे मूषाम् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । × × ×

शैलपुरे इसितलागम्मि होति अट्टाहिवांमहामहिमा ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्देनाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

(४२) सिन्धुदेशः

क्वपि नदीपानीयैः [सखं निष्पद्यते,] यथा सिन्धुदेशे । विभागः २ पत्रम् ३८३

“कल्पे” ति कस्मिन् क्षेत्रे कः कल्पः ?, यथा सिन्धुविषयेऽनिमिषायाहारोऽगर्हितः । “विहि” ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुषु रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८४

“मंस ति जत्य मंसेण दुम्भिकखे लंघिजति कालो, जधा सिंधूए सुम्भिकखे वि ।” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

“विहि ति कस्मिन् देशे केरिसो आयारो ? जधा सिंधूए णिल्लेवगा संभोइया” इति चूर्णौ । “विहि ति जम्भिन् देशे जो जारिसो आयारो, जधा सिंधुविसए वियट्भायणेसु पाणयं अगर्हितं भवति, कच्छविसए गिहत्थसंसट्ठे वि उवस्सए वसंताणं नत्थि दोसो” इति विशेषचूर्णौ । विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

गोरसधातुको वा कश्चित् सिन्धुदेशीयः प्रव्रजितः ।

विभागः ३ पत्रम् ७७५

पडिकुट्ट देस कारणगया उ तदुवरमि निति चरणट्टा १० ॥ २८८१ ॥

सिन्धुदेशप्रसृतिको योऽसंयमविषयः स भगवता ‘प्रतिक्रुष्टः’ न तत्र विहर्तव्यम् । परं तं प्रतिषिद्धदेश-मन्त्रिवादिभिः कारणैर्गताः ततो यदा तेषां कारणानाम् ‘उपरमः’ परिसमाप्तिर्भवति तदा चारित्रार्थं ततोऽसंयम-विषयाद् निर्गच्छन्ति, निर्गत्य च संयमविषयं गच्छन्ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८१६

किञ्चिद् वस्त्रं प्रथमत एव दुर्बलम् ततः पार्श्वी-ऽन्तेषु दक्षिकाभिर्बद्धेषु ‘दृढं’ चिरकालवहनक्षमं भविष्यतीति कृत्वा तेन कारणेन दक्षिकास्तस्य न कल्पयेत् । यद्वा ‘देशीतः’ सिन्धुवादिदेशमाश्रित्य यन्नातिदीर्घदशाकं वस्त्रं तन्न छिन्यात्, तस्य दक्षिका न कल्पयितव्या इति भावः ॥ ३९०६ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७२

(४३) सिन्धुसौवीरदेशः

यदा भगवान् श्रीमन्महावीरस्वामी राजगृहनगराद् उदायननरेन्द्रप्रवाजनार्थं सिन्धुसौवीरदेश-वतंसं वीतभयं नगरं प्रस्थितस्तदा किलापान्तराले बहवः साधवः क्षुधार्तास्तृषार्दिताः संज्ञाबाधिताश्च बभूवुः । यत्र च भगवानान्वासितस्तत्र तिलमृतानि शकटानि पानीयपूर्णश्च हृदः ‘समभामं च’ गर्ता-बिलादिवर्जितं स्थण्डिलमभवत् । अपि च विशेषेण तत्र तिलोदकस्थण्डिलजातं ‘विरहिततरं’ अतिशयेनाऽऽगन्तुकैस्तदुत्थैश्च जीवैर्वर्जितमित्यर्थः ।

विभागः २ पत्रम् ३१४

नेमालि तामलितीय, सिंधूसौवीरमादिसु ।

सव्वलोकोधभोज्जाइं, धरिज्ज कसिणाइं वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिह्यां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि वस्त्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥ × × × ×

उज्झाइवत्थवं चेव, सिंधूमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

अपि च उज्झाइतं-विरूपं यद् वस्त्रं तद्वान् सिन्धुसौवीरकादिषु गर्हितो भवति, अतस्तत्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(४४) सुमनोमुखनगरम्

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकामयो यथा सुमनोमुखनगरे, “खोड” ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कटकाः-वंशदलादिमयाः कण्टिकाः-बुज्बुलादिसम्बन्धिन्यः तन्मयो वा परिक्षेपो ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

(४५) सुराष्ट्रदेशः

मण्डलमिति देशखण्डम्, यथा—षण्णवतिमण्डलानि सुराष्ट्रदेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

दो साभरगा दीविष्णगा तु सो उत्तरापथे एको ।

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपकौ भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(४६) स्थूणानगरी

न पारदोष्वा गरिहा च लोप, थूणाइएसुं विहरिज्ज एव ।

भोगाऽइरिक्ताऽऽरभडा विभूसा, कण्पेज्जमिञ्चव दसाउ तत्थ ॥ ३९०५ ॥

‘पारदोष्वा’ इति चौरभयं तद् यत्र नास्ति, यत्र च तथाविधे वस्त्रे प्रात्रियमाणे लोके गृह्णां नोपजायते तत्र स्थूणादिविषयेषु ‘एवं’ सकलकृत्स्नमपि वस्त्रं प्रावृत्य विहरेत्, परं तस्य दशाश्लेषाः । कुतः? इत्याह— “भोग” इति तासां दशानां शुधिरतया परिभोगः कर्तुं न कल्पते, अतिरिक्तश्चोपधिर्भवति, प्रत्युपेक्ष्यमाणे च दक्षिकाभिरारभडादोषाः, विभूसा च सदशाके वस्त्रे प्रात्रियमाणे भवति । ‘इत्येवम्’ एभिः कारणैस्तत्र दशाः ‘कल्पयेत्’ छिन्द्यात् ॥ ३९०५ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७२

[११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]

(१) अर्बुदपर्वतः

कौडलमेंढ पभासे, अञ्जुय०

॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां संखडिः क्रियते । विभागः ३ पत्रम् ८८४

“प्रभासे अञ्जुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(२) इन्द्रपदः—गजाग्रपदगिरिः

इन्द्रपदो नाम—गजाग्रपदगिरिः, तत्र ह्युपरिष्ठाद् ग्रामो विद्यते अथोऽपि ग्रामो मध्यमश्रेण्यामपि ग्रामः । तस्याश्च मध्यमश्रेण्याश्चतसृष्वपि दिक्षु ग्रामाः सन्ति, ततो मध्यमश्रेणिग्रामे स्थितानां षट्सु दिक्षु क्षेत्रं भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १२९९

(३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला च

उज्जैत णायसंढे, सिद्धिसिलादीण च्चव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्चत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—संखडयो भवन्ति तासु गच्छतां मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ विभागः ३ पत्रम् ८९३

‘धारोदकं नाम’ गिरिनिर्झरजलम्, यथा उज्जयन्तादौ ।

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(४) ऐरावती नदी

एरवइ कुणालाए

(उद्देशः ४ सूत्रम् ३३)

ऐरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जह्वाद्देप्रमाणेनोद्वेधेन वहति तस्यामन्यस्यां वा यत्रैवं “चक्रिया” शक्यतात् उत्तरीतुमिति शेषः । × × ×

एरवइ जमिह चक्रिय, जल-थलकरणे इमं तु णाणसं ।

एगो जलम्मि एगो, थलम्मि इहइं थलाऽऽगासं ॥ ५६३८ ॥

ऐरावती नाम नदी, यस्यां जल-स्थलयोः पादकरणेनोत्तरीतुं शक्यम् ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९१

या पेरावती नदी कुणालाजनपदे योजनार्धविस्तीर्णा जङ्गार्धमानमुदकं वहति तस्याः केचित् प्रदेशाः
शुष्काः न तत्रोदकमस्ति ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९५

(५) गङ्गा-सिन्धु नद्यौ

तथा महासलिलाः—गङ्गा-सिन्धुप्रभृतयो महानद्यः तासां जलं महासलिलाजलम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(६) प्राचीनवाहः सरस्वती च

अन्वय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको
गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्गृह्णति करोति ॥ ३१५० ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८४

(७) बन्नासा-महिरावणनद्यौ

क्वचिदतिपूरकेण सस्यं निष्पद्यते, यथा बन्नासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्रभूमौ
धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(८) ऋषितडागं सरः

आदेशो सेलपुरे, आद्राणऽद्राहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ मङ्गळिविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र
वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । × × ×

सेलपुरे इसितलागम्मि होति अद्राहिया महामहिमा ।० ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छेदेनाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

एमेव तोसलीए, इसिवालो चाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,०

॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चके । विभागः ४ पत्रम् ११४६

(९) भूततडागं

णिज्जित भूततलागं,०

॥ ४२२२ ॥

भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, चिंधं ते करेमि—जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण
अस्से विलगिगळण बारस जोयणाई गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे
भूयतलागं नाम तलागं ॥ विभागः ४ पत्रम् ११४५

(१०) ज्ञातखण्डम्

उज्जेत णायसंडे, सिद्धिसिलादीण चेष जत्तासु ।

सम्मत्तभाविणसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः-
सङ्गडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

[१२ सङ्गडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

(१) सङ्गडिशब्दस्यार्थः

“भोज्यं” सङ्गडी भवति । आह च चूर्णिकृत्—“भोजं ति वा संखडि ति वा एगट्टं ।”

विभागः ३ पत्रम् ८९०

(२) देशविदेशेषु जैनैतरसङ्गडियात्रादि

गिरिजन्नगमाईसु च, संखडि उक्कोसलंमे विइओ उ ।

अग्गिट्टि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइसू तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम—कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत्—
“गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु भवति उस्सुरे” ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—“गिरिजन्नो मतवाल-
संखडी भवइ, सा लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति । [गिरिक (ज) ज ति भूमिदाहो ति भणितं होइ ।]
तदादिषु सङ्गडिषु वाशब्दादन्यत्र वा कापि सूर्ये प्रियमाणे उक्कष्टम्—अवगाहिमादि द्रव्यं लब्ध्वा यावत्
प्रतिश्रयमाणगच्छति तावदस्तमुपगतो रविः ततो रात्रौ भुङ्क्ते इति द्वितीयो भङ्गः । तथा दक्षिणापथे कुडवार्रमा-
त्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां अग्निष्टिकायां पक्त्वा धूलीजङ्घाय
दीयते, (स गुडघृतोन्मिश्रोऽरुणोदयवेलायां धूलीजङ्घाय दीयते एषोऽग्निष्टिका ब्राह्मण उच्यते, प्रत्यन्तरे) तं
गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गः । श्राद्धो वा प्रातर्गन्तुकामः साधुं विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थां अनुदते
सूर्ये निमन्त्रयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमन्त्रयेयुः, ब्रजिकायां वाऽनुदते सूर्ये उच्चलितुकामाः साधुं
प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गो भवति ॥ २८५५ ॥ विभागः ३ पत्रम् ८०७

अथ सङ्गडी कथं कुत्र वा भवति ? इत्युच्यते—

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

“आदेशः” सङ्गडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—

तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकाम-
हिम्नां करोति । तत्रोत्कृष्टावगाहिमादिद्रव्यस्यादानं—ग्रहणं तदर्थं कोऽपि लुब्धो गन्तुमिच्छति । ततः स गुरुणां
विज्ञापनां सङ्गडिगमनार्थं करोति । आचार्या वारयन्ति । तथापि यदि गमनं करोति ततस्तस्य प्रायश्चित्तं
दोषाश्च वक्तव्या इति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ३१४९ ॥ अर्थेनामेव विवृणोति—

सेलपुरे इसितलागम्मि होति अट्टाहियामहामहिमा ।

कौंडलमेंढ पभासे, अब्बुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्देनाऽष्टाहिकामहामहिमा
भवति । तथा कुण्डलमेण्ठनास्रो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्गडि
करोति । प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्गडिः क्रियते । “प्राचीनवाहः” सरस्वत्याः
सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्ताव्यो लोको गत्वा यथाविभक्तं सरदि सङ्गडि
करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कौंडलमिंढे कौंडलमेंढो वाणमंतरो । देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तथ यात्राए बहुजणे

संखडिं करेइ । पभासे अब्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति । पायीणवाहो सरस्सतीए, तत्थ आणंदपुरगा जधाविभवेणं वञ्चंति सरए ।” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) देशविदेशेषु जैनदर्शनसङ्घडियात्रादि

ताश्च सङ्घडयो द्विधा—सम्यग्दर्शनभाविततीर्थविषया मिथ्यादर्शनभाविततीर्थविषयाश्च । तत्र प्रथममाद्यासु गन्तव्यम्, यत आह—

उज्जंत णायसंडे, सिद्धसिलादीण चेव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते श्वातखण्डे सिद्धशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—सङ्घडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

(४) आवाहमहादि

होहिंति णवग्गाइं, आवाह-विवाह-पव्वयमहादी ।० ॥ ४७१६ ॥

आवाह-विवाह-पर्वतमहादीनि प्रकरणानि ‘नवाग्राणि’ प्रत्यासन्नानि भविष्यन्ति । आवाहः—वध्वा वरगृहानयनम्, विवाहः—पाणिग्रहणम्, पर्वतमहः प्रतीतः, आदिशब्दात् तडाग-नदीमहादिपरिग्रहः ।

विभागः ४ पत्रम् १२६९

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कञ्चल-शबलां ऋषभौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सज्जातवैराग्यां श्रावकेणानुशिष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपन्नौ ॥५६२७॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

श्रुभमह सद्धिसमणी, बोहियहरणं तु निवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अक्कंदे, कयम्मि जुद्धेण मोएति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूम्रो देवनिम्मितो, तस्स महिमानिमित्तं सद्धीतो समणीहिं समं निग्गयातो । रायपुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिट्ठइ । ताओ सद्धी-समणीओ बोहिएहिं गहियातो तेणंतेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दट्टुणं अक्कंदो कओ । तओ रायपुत्तेण माहुणा जुद्धं दाऊण मोइयाओ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६५६

[१३ आपणाः—हृदाः]

(१) पणि-विपणी

दाणे वणि-विपणि दारसंलोए ।० ॥ ३२७८ ॥

“वणि-विपणि” ति इह ये बृहन्नरा आपणास्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणास्ते विपणयः; यदा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरापणेन विनाऽप्यूर्ध्वंभ्रिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विपणिजः ।

विभागः ३ पत्रम् ९१८

(२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि

कु त्ति पुदवीय सण्णा, जं विज्जति तत्थ चेदणमचेयं ।

गहणुवभोगे य खमं, न तं तहिं आवणे णत्थि ॥ ४२१४ ॥

‘कुः’ इति पृथिव्याः संज्ञा, तस्याः त्रिकं कुत्रिकं—स्वर्ग-मर्त्य-पाताललक्षणं तस्यापणः—हृद्दः कुत्रिकापणः । किमुक्तं भवति ? इत्याह—“तत्र” पृथिवीत्रये यत् किमपि चेतनमचेतनं वा द्वयं सर्वस्यापि लोकस्य ग्रहणो-

पभोगक्षमं विद्यते तत् 'तत्र' आपणे न नास्ति, "द्वौ नर्जौ प्रकृत्यर्थं गमयतः" इति वचनाद् अस्येवेति भावः ॥ ४२१४ ॥ अथोत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यमूल्यस्थानानि प्रतिपादयति—

पणतो पागतियाणं, साहस्सो होति इवममादीणं ।

उत्तोस सतसहस्सं, उत्तमपुरिसाण उवधी उ ॥ ४२१५ ॥

प्राकृतपुरुषाणां प्रव्रजतामुपधिः कुत्रिकापणसत्कः 'पञ्चकः' पञ्चरूपकमूल्यो भवति । 'इभ्यादीनां' इभ्य-श्रेष्ठि-सार्यवाहादीनां मध्यमपुरुषाणां 'साहस्रः' सहस्रमूल्य उपधिः । 'उत्तमपुरुषाणां' चक्रवर्ति-माण्डलीक-प्रभृतीनामुपधिः शतसहस्रमूल्यो भवति । एतच्च मूल्यमानं जघन्यतो मन्तव्यम् । उत्कर्षतः पुनरुत्तमपणमप्य-नियतम् । अत्र च पञ्चकं जघन्यम्, सहस्रं मध्यमम्, शतसहस्रमुत्कृष्टम् ॥ ४२१५ ॥

कथं पुनरेकस्यापि रजोहरणादिवस्तुन इत्थं विचित्रं मूल्यं भवति ? इत्युच्यते—

विक्रितं जघा पण्ण, होइ रयणस्स तव्विधं मुहं ।

कायगमासज्ज तथा, कुत्तियमुहस्स निकं ति ॥ ४२१६ ॥

यथा 'रत्नस्य' मरकत-पद्मरागादेर्विक्रेतारं 'प्राप्य' प्रतीत्य नद्विधं मूल्यं भवति, यादृशो मुग्धः प्रबुद्धो वा विक्रेता तादृशमेव स्वल्पं बहु वा मूल्यं भवतीति भावः । एवं 'कायकं' ग्राहकमासाय कुत्रिकापणे भाण्ड-मूल्यस्य 'निष्कं' परिमाणं भवति, न प्रतिनियतं किमपीति भावः । इतिशब्दः स्वरूपोपदेशने ॥ ४२१६ ॥

एवं ता तिविह जणे, मोहं इच्छाए दिज्ज बहुयं पि ।

सिद्धमिदं लोगम्मि वि, समणस्स वि पंचगं भंडं ॥ ४२१७ ॥

एवं तावत् 'त्रिविधे' प्राकृत-मध्यमोत्तमभेदभिन्ने जने 'मूल्यं' पञ्चकारूपपरिमाणं जघन्यतो मन्तव्यम् । इच्छया तु 'बहुपि' यथोक्तपरिमाणाधिककमपि प्राकृतादयो दद्युः, न कोऽप्यत्र प्रतिनियमः । न चैतदत्रैवोच्यते किन्तु लोकेऽपि 'सिद्धं' प्रतीतमिदम्, यथा—श्रमणस्यापि 'पञ्चकं' पञ्चरूपकमूल्यं भाण्डं भवति । इह च रूपको यस्मिन् देशे यद् नाणकं व्यवहियते तेन प्रमाणेन प्रतिपत्तव्यः ॥ ४२१७ ॥

अथ कुत्रिकापणः कथमुपपद्यते ? इत्याह—

पुव्वभविगा उ देवा, मणुयाण करिंति पाडिहेराइं ।

लोगच्छेरयभूया, जह चकीणं महाणिहयो ॥ ४२१८ ॥

'पूर्वभविगाः' भवान्तरसङ्गतिका देवाः पुण्यवतां मनुजानां 'प्रातिहार्याणि' यथाभिलषिताथोपडौकनलक्षणानि कुर्वन्ति । यथा लोकाश्चर्यभूताः 'महानिधयः' नैमर्षप्रभृतयः 'चक्रिणां' भरतादीनां प्रातिहार्याणि कुर्वन्ति । वर्तमाननिर्देशस्तत्कालमज्ञीकृत्याविरुद्धः । एवं कुत्रिकापणा उपपद्यन्ते ॥ ४२१८ ॥

ते चैतेषु स्थानेषु पुरा बभूवुः इति दर्शयति—

उज्जेणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।

दिक्खा य सालिभेहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीत्वा स्वबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

पज्जोप णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।

भरुयच्छवणिगयऽसहह, भूयऽट्टम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥

कम्मम्मि अदिज्जंते, रुट्टो मारेइ सो य तं धेनुं ।

भरुयच्छाऽऽगम, वाघारवाण खिप्पं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥

मीएण खंभकरणं, एत्थुस्सर जा ण देमि वावारं ।

णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनाग्नि नरसिंहे अचन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यामासीरन् ।

तदा किल भरुयच्छाओ एगो वाणियओ असइहंतो उज्जेणीए आगंतूण कुत्तियावणाओ भूयं मग्गइ । तेण कुत्तियावणवाणिएण चितियं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोल्लेण वारेमि’ ति भणियं— जइ सयसहस्से देसि तो देमि भूयं । तेण तं पि पडिवधं ताहे तेण भन्नइ—पंचरत्तं उदिवखाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काऊण देवो पुच्छिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ ति भणिन्ता गहिओ तेण भूओ भणइ—कम्मं मे देहि । दिवं, तं खिप-मेव कयं । पुणो मग्गइ, अन्नं दिवं । एवं सव्वम्मि कम्मं निट्ठिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भन्नइ—एत्थं खंमे चडुत्तरं करेहि जाव अन्नं किञ्चि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, चिधं ते करेमि—जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिऊण बारम जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं ॥

अमुमेवार्थमभिधित्पुराह—“भरुयच्छ” इत्यादि । भरुकच्छवणिजा अश्रद्धता ‘भूतः’ पिशाचविशेषः कुत्रिकापणे मार्गितः । ततोऽष्टमं कृत्वा शतसहस्रेण भूतः प्रदत्तः, इदं च भणितम्—कर्मण्यधीयमाने अयं ‘रुष्टः’ कुपितो मारयतीति । स च भूतं गृहीत्वा भरुकच्छे आगमनं कृत्वा व्यापारदानं तस्य कृतवान् । स भूतस्तं व्यापारं क्षिप्रमेव करोति । ततः सर्वकर्मपरिसमाप्तौ वणिजा भीतेन भूतस्य पार्श्वोत् स्तम्भ एकः कारयासके । ततस्तं भूतमभिहितवान्—यावदपरं व्यापारं न ददामि तावद् ‘अत्र’ स्तम्भे ‘उत्तर’ आरोहा-ऽवरोहक्रियां कुरु इति भावः । ततः स भूत उक्तवान्—निर्जितोऽहं भवता, अत आत्मनः पराजयचिह्नं करोमि । अथेन गच्छन् यावद् ‘न प्रेक्षसे’ न पश्चादवलोकसे तत्र प्रदेशे तडागं करिष्यामि इति भणित्वा तथैव कृते भूततडागं कृतवान् ॥ ४२२० ॥ ४२२१ ॥ ४२२२ ॥

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे, रायगिहे सालिभइस्स ॥ ४२२३ ॥

“एवमेव” तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरथके । तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापणात् प्रत्येकं शतसहस्रेण क्रीतः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४४-४६

(३) कौलालिकापणः—पणितशाला

कोलालियावणो खलु, पणिसाला०

॥ ३४४५ ॥

कौलालिकाः—कुलालकय-विक्रयिणस्तोपामापणः पणितशाला मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणते, वणिजो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि क्रीत्वा यत्रापणे विक्रीणन्ति सा पणितशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

(४) रसापणः

रसावणो तत्थ दिट्ठंतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र ‘रसापणः’ मद्यहृद्ये दृष्टान्तः । यथा—महाराष्ट्रदेशे रसापणे मद्यं भवतु वा मा वा तथापि तत्परिज्ञानार्थं तत्र ध्वजो बध्यते, तं ध्वजं दृष्ट्वा सर्वे भिक्षाचारादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

(५) कोट्टकम्

‘जनः’ लोकः प्रचुरफलायामटव्यां गत्वा फलानि यावत्पर्याप्तं गृहीत्वा यत्र गत्वा शोषयति, पश्चाद् गर्भ्नी-पोट्टलकादिभिरानीय नगरादौ विक्रीणाति तत् कोट्टकमुच्यते । विभागः २ पत्रम् २७९

[१४ नाणकानि-सिक्काः]

कवडुगमादी तंबे, रूपे पीते तहेव केवडिण ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गथिला तस्य वीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः । विभागः २ पत्रम् ५७३

अथ कतमेन रूपकेणेदं प्रमाणं निरूप्यते ? इत्याह—

दो साभरगा दीविष्णगा तु सो उत्तरापथे एक्को ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एक्को ॥ ३८९१ ॥

'द्वीपं नाम' सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाद्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ 'साभरकौ' रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्खिणावहा त्, कंचीण णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमणगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्या द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसक्त एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते । 'तेन च' रूपकेणेदमनन्तरोक्तमष्टादशकादिप्रमाणं प्रतिपत्तव्यं भवति ॥ ३८९२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९.

[१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]

(१) वस्त्रपञ्चकम्

कप्पह् निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा । तं जहा—जंगिए भंगिए साणए पोत्तए तिरीटपट्टे नामं पंचमे ॥ (उद्देशः २ सूत्रम् २४)

× × ×

कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि पञ्च वस्त्राणि 'धारयितुं वा' परिग्रहे धर्तुं 'परिहर्तुं वा' परिभोक्तुम् । तद्यथा—जङ्गमाः—त्रसाः तदवयवनिष्पन्नं जाङ्गमिकम् । सूत्रे प्राकृतत्वाद् मकारलोपः । भङ्गा—अतसी तन्मयं भाङ्गिकम् । सनसूत्रमयं सानकम् । पोतकं—कार्पासिकम् । तिरीटः—वृक्षविशेषः तस्य यः पट्टः—वल्कलक्षणः तन्निष्पन्नं तिरीटपट्टकं नाम पञ्चमम् ॥ एष सूत्रसङ्घेपार्थः । अथ विस्तरार्थं भाष्यकृद् विभणिशुब्राह्—

जंगमजायं जंगिय, तं पुण विगल्लेदियं च पंचिंदी ।

एक्केकं पि य एत्तो, होति विभागेणऽणेगविहं ॥ ३६६१ ॥

जङ्गमेभ्यो जातं जङ्गिकम्, तत् पुनर्विकलेन्द्रियनिष्पन्नं पञ्चेन्द्रियनिष्पन्नं वा । अनयोर्मध्ये एकैकमपि विभागेन चिन्त्यमानमनेकविधं भवति ॥ ३६६१ ॥ तद्यथा—

पट्ट सुवचे मलए, अंसुग चीणंसुके च विगल्लेदी ।

उण्णोट्टिय मियलोमे, कुतवे किट्टे त पंचिंदी ॥ ३६६२ ॥

“पट्ट” ति पट्टसूत्रजम्, “सुवने” ति सुवर्णवर्ण सूत्रं केषाञ्चित् कृमीणां भवति तन्निष्पन्नं सुवर्णसूत्र-
जम्, मलयो नाम देशस्तस्मिन् भवं मलयजम्, अंशुकः—श्लक्ष्णपट्टः तन्निष्पन्नमंशुकम्, चीनांशुको नाम—
कोष्ठीकाराख्यः क्रमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः श्लक्ष्णतरः पट्टस्त-
स्माद् जातं चीनांशुकम्, एतानि विकलेन्द्रियनिष्पन्नानि । तथा और्णिकमौष्टिकं मृगरोमजं चेति
प्रतीतानि, कुतपो जीणम्, किट्टं—तेषामेवोर्णारोमादीनामवयवाः तन्निष्पन्नं वस्त्रमपि किट्टं, एतानि पञ्चे-
न्द्रियनिष्पन्नानि प्रष्टव्यानि ॥ ३६६२ ॥ अथ भाङ्गिकादीनि चत्वार्यप्येकगाथया व्याचष्टे—

अतसी-वंसीमादी, उ भंगियं साणियं च सणवक्के ।

पोत्तय कप्पासमयं, तिरीडरुक्खा तिरिडपट्टो ॥ ३६६३ ॥

अतसीमयं वा “वंसी” ति वंशकरीलय मध्याद् यद् निष्पद्यते तद् वा, एवमादिकं भाङ्गिकम् । यत् पुनः
सनवृक्षवल्काद् जातं तद् वस्त्रं सानकम् । पोतकं कर्पासमयम् । तिरीटवृक्षवल्काद् जातं तिरीटपट्टकम्
॥ ३६६३ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१७-१८

वच्चक मुञ्जं कत्तन्ति चिप्पिउं तेहि वूयए गोणी ।

पाउरणऽत्थुरणाणि य, करेति देसि समासज्ज ॥ ३६७५ ॥

कच्चिद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वच्चकं’ दर्भाकारं तृणविशेषं ‘मुञ्जं च’ शरस्तम्बं प्रथमं ‘चिप्पिला’
कुट्टयिला तदीयो यः क्षोदस्त्रं कर्त्तयन्ति । ततः ‘तैः’ वच्चकसूत्रैर्मुञ्जसूत्रैश्च ‘गोणी’ बोरको व्यूयते,
प्रावरणा-ऽऽस्तरणानि च ‘देशीं’ देशविशेषं समासाद्य कुर्वन्ति । अतस्तन्निष्पन्नं रजोहरणं वच्चक-
चिप्पकं मुञ्जचिप्पकं वा भण्यते ॥ ३६७५ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०२१-२२

(२) सुरायाः प्रकाराः

अथ सुरा-सौवीरकपदे व्याचष्टे—

पिट्ठेण सुरा होती, सोवीरं पिट्टवज्जियं जाणे ।

ठायतगाण लहुगा, कास अगीयत्थ सुत्तं तु ॥ ३४०६ ॥

ब्रीह्यादिसम्बन्धिना पिष्टेन यद् विकटं भवति सा सुरा । यत्तु पिष्टवर्जितं द्राक्षा-खर्जूरादिभिर्द्रव्यैर्निष्पाद्यते
तद् मयं सौवीरकविकटं जानीयात् । एतद् द्विविधमपि यत्रोपनिक्षिप्तं भवति तत्रोपाश्रये तिष्ठतां
चतुर्लघुकाः । विभागः ४ पत्रम् ९५३

गोडीणं पिट्टीणं, वंसीणं चैव फलसुराणं च ।

दिट्ठ मए सन्नचया, अन्ने देसे कुट्टवीणं ॥ ३४१२ ॥

‘गोडीनां’ गुडनिष्पन्नानां ‘पैष्टीनां’ ब्रीह्यादिधान्यक्षोदनिष्पन्नानां ‘वांसीनां’ वंशकरीलकनिष्पन्नानां ‘फलसुराणां
च’ तालफल-द्राक्षा-खर्जूरादिनिष्पन्नानाम् एवंविधानां सुराणां सन्नचया अन्यस्मिन् देशे मया कुट्टम्बिनां गृहेषु
दृष्टाः ॥ ३४१२ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९५४

(३) सहस्रानुपातिविषम्

सहस्रानुपातिविषं भक्ष्यमाणं सहस्रान्तरितमपि पुरुषं मारयति । विभागः ४ पत्रम् ११४२

[१६ प्राकृतव्याकरणविभागः]

काऊण नमोक्कारं, तित्थयराणं तिलोगमहियाणं ।० ॥ १ ॥

‘कृत्वा’ विधाय ‘नमस्कारं’ प्रणामम्, केभ्यः ? इत्याह—‘तीर्थकरेभ्यः’ तीर्थते संसारसमुद्रोऽनेनेति तीर्थ-
द्वादशाङ्गं प्रवचनं तदाधारः सङ्घो वा, तत्करणशीलास्तीर्थकरास्तेभ्यः । गाथायां षष्ठी चतुर्थ्यर्थे प्राकृत-
त्वात् । उक्तं च—“छट्टिविभक्तीए भन्नइ चउत्थी” इति । × × ×

सङ्कयपाययवयणाण विभासा जत्थ जुज्जते जं तु ।० ॥ २ ॥

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम्, प्रकृतौ भवं प्राकृतं खभावसिद्धमित्यर्थः, तेषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां 'विभाषा' वैविकत्येन भाषणं कर्तव्यम् । तच्चैवम्—

ए-ओकारपराई, अंकारपरं च पायए नत्थि ।

व-सगारमज्झिमाणि य, क-चवग्ग-तवग्गनिहणाइं ॥

अस्या इयमक्षरगमनिका—एकारपर ऐकारः, ओकारपर औकारः, अंकारपर अः इति विसर्जनीयाख्यमक्षरम्, तथा वकार-सकारयोर्मध्ये ये अक्षरे श-पाविति, यानि च कवर्ग-चवर्ग-तवर्गनिधनानि ङ-ञ-ना इति, एतान्यक्षराणि प्राकृते न सन्ति ॥

तत एतैरक्षरैर्विहीनं यद् वचनं तत् प्राकृतमवसातव्यम् । एभिरेव ऐ औ अः श ष ङ अ न इत्येवंरूपैरुपेतं संस्कृतम् । एषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां विभाषा “जत्थ जुजते जं तु” ‘यत्र’ प्राकृते संस्कृते वा ‘यद्’ वचनम्—एकवचन-द्विवचनादि ‘युज्यते’ घटामटति तद् वक्तव्यम् । तत्र संस्कृते एकवचनं द्विवचनं बहुवचनं च भवति, यथा—वृक्षः वृक्षाः प्राकृते लेकवचनं बहुवचनं वा, न तु द्विवचनम्, तस्य बहुवचनेनाभिधानात्, “बहुवचनेण दुवचयण” मिति वचनात् । ततः ‘कण्ठव्यवहाराण’ मित्यदोषः ॥

विभागः १ पत्रम् ३

सकथ-पाययभासाविणियुत्तं देसतो अणेगविहं ।

अभिहाणं अभिधेयातो होइ भिण्णं अभिण्णं च ॥ ५७ ॥

अथवा द्विप्रकारम्—संस्कृतभाषाविनिर्युक्तम्, यथा—वृक्ष इति, प्राकृतभाषाविनिर्युक्तं च, यथा—रोक्त्वो इति । ‘देशतः’ नानादेशानाधित्वानेकविधम्, यथा—मगधानाम् ओदनः, लाटानां कुरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति । तथा तद् ‘अभिधानं’ व्यञ्जनाक्षरम् अभिधेयाद् भिन्नमभिन्नं च । तत्र भिन्नं प्रतीतम्, तादात्म्याभावात् ॥ ५७ ॥

विभागः १ पत्रम् २०

[१७ मागधभाषामयाणि पद्यानि]

जइ ताव दलंतऽगालिणो, धम्मा-ऽधम्मविसेसवाहिला ।

बहुसंजयविंदमज्झके, उचकलणे सि किमेव मुच्छिनो ॥ ४३२५ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७१

खमए लङ्गण अंबले, दाउ गुल्लण य सो वल्लिट्टए ।

वेइ गुल्लं एमेव सेसए, देह जईण गुल्लिं वुच्चइ ॥ ४३३० ॥

सयमेव य देहि अंबले, तव जे लोयइ इत्थ संजए ।

इइ छंदिय-पेसिओ तहिं, खमओ देइ लिसीण अंबले ॥ ४३३१ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७२

वचणं न वि गव्वभालियं, एलिसयं कुसलेहिं पूजियं ।

अहवा न वि एत्थ लूसिमो, पगई एस अजाणुए जणे ॥ ४३६२ ॥

मूलेण विणा हु केलिसे, तल्लु पवले य घणे य सोभई ।

न य मूलविभिन्नए घडे, जलमादीणि वलेइ कण्हुई ॥ ४३६३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९-८०

[१८ लौकिकाः न्यायाः]

(१) कोल्लुकचक्रपरम्परन्यायः

‘कोल्लुकचक्रपरम्परकेण’ महाराष्ट्रप्रसिद्धकोल्लुकचक्रपरम्परन्यायेन × × ×

कोल्लुपरंपर संकलि, आगासं नेइ वायपडिलोमं ।

अच्छुल्लुहा जलणे, अक्खाई सारभंडं तु ॥ ५७५ ॥

ज्वलने प्रवर्द्धमाने सर्वमुपकरणमेकवारमशक्नुवन् कल्पेषु चतुर्षु पञ्चसु वा बध्नाति, बद्ध्वा च कोष्ठुकचक्र-
न्यायेन परम्परया 'संकलि' ति तान् **पोट्टुलकान्** दवरकेण सङ्कलय्य यत्र न तृणादिसम्भवस्तत आकाशं
तदपि वातप्रतिलोमं तत्र नयति । अथ ज्वलनेनातिप्रसरता ते 'अच्छुद्धाः' स्वस्थानं त्याजितास्ततो यत्
सारं भाण्डमक्षादि तद् निष्काशयन्ति ॥ ५७५ ॥

विभागः १ पत्रम् १६७०

(२) छागलन्यायः

किं छागलेण जंपह, किं मं होप्पेह एवऽजाणंता ।

बहुपहिं को विरोहो, सलभेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेवं छागलेन न्यायेन जल्पथ ? बोक्कटवन्मूर्ध्वतया किमेवमेव प्रल्पथ ? इत्यर्थः । किं वा मामेव-
मजानन्तोऽपि "होप्पेह" गले धृत्वा प्रेरयथ ? । अथवा ममपि बहुभिः सह को विरोधः ? शलभैरिव
नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६०७

(३) वणिग्ग्यायः

स प्राह—कः पुनर्वणिग्ग्यायो येनेषा शुद्धा क्रियते ? साधवो ब्रुवते—

वत्थाणाऽऽभरणानि य, सव्वं छुट्टेउ एगवन्थेणं ।

पोतम्मि विवण्णम्मि वाणितधम्मो हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वाणिजः प्रभूतं ऋणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र 'पोते' प्रवहणे विपन्ने आत्मीयानि
परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राण्याभरणानि चशब्दात् शेषमपि च नानाविधं क्रयाणकं सर्वं 'छर्दयित्वा'
परित्यज्य 'एकवस्त्रेण' एकैनेव परिधानवाग्मया उन्नीर्णः 'वणिग्धर्मे' वणिग्ग्याये 'शुद्धो भवति' न ऋणं
दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तत्र सन्क्रमात्मीयं च मारं सर्वं परित्यज्य निष्क्रान्ता, संसारसमुद्रादुत्तीर्णा इति
वणिग्धर्मेण शुद्धा, न धनिका ऋणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तवाभाव्यमस्तीति करोलि-
दानीमेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६६५

[१०. आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]

(१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च

'योगीव यथा महावैद्यः' इति, 'यथा' इति दृष्टान्तोपन्यासे, 'योगी' धन्वन्तरिः, तेन च विभङ्गज्ञान-
बलेनाऽऽगामिनि काले प्राचुर्येण रोगसम्भवं दृष्ट्वा अष्टाङ्गायुर्वेदरूपं वैद्यकशास्त्रं चक्रे, तच्च यथाम्नायं
येनाधीतं स महावैद्य उच्यते ।

विभागः २ पत्रम् ३०२

(२) रोग-औषधादि

पउमुप्पले माउलिंगे, एरंढे च्चैव निबपत्ते य ।

पित्तुदये सन्निवाए, वायक्कोवे य सिंमे य ॥ १०२९ ॥

पित्तोदये पञ्चोत्पलमौषधम्, सन्निपाते 'मातुलिङ्गं' बीजपूरकम्, वातप्रकोपे एरण्डपत्राणि 'सिंमे'ति
श्लेष्मोदये निम्बपत्राणि ॥ १०२९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३२३

तथा श्लेष्मोदनाम्ना रोगेण यस्य पादौ शूलौ—शिलावद् महाप्रमाणौ भवतः स एवंविधः श्लेष्मी ।

विभागः २ पत्रम् ३५८

उक्तञ्च भिषग्वरशास्त्रे—

उत्पद्येत हि साऽवस्था, देश-काला-ऽऽमयान् प्रति । यस्यासकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

दन्तानामञ्जनं श्रेष्ठं, कर्णानां दन्तधावनम् । बिरोऽभ्यङ्गश्च पादानां, पादाभ्यङ्गश्च चक्षुषोः ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६३

पूर्वाह्णे वमनं दद्यादपराह्णे विरेचनम् । वातिकेष्वपि रोगेषु, पथ्यमाहुर्विशोषणम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चोरस्स करिसगस्स य, रिक्तं कुड्यं जणो पसंसेइ । गेहपवेसे मज्जइ, पुज्जो कुंभो पसत्थो उ ॥

विभागः १ पत्रम् ७

मइल कुचेले अब्भंगियल्लए साण खुज्ज वडमे या ।

एए तु अप्पसत्था, हवंति खित्ताउ णितस्स ॥ १५४७ ॥

‘मलिनः’ शरीरेण वल्लैर्वा मलीमसः ‘कुचेलः’ जीर्णवस्त्रपरिधानः ‘अभ्यङ्गितः’ ज्ञेहाभ्यक्तशरीरः श्वा वामपाश्वार्द्धं दक्षिणपार्श्वगामी ‘कुब्जः’ वक्रशरीरः ‘वडभः’ वामनः । ‘एते’ मलिनादयोऽप्रशस्ता भवन्ति क्षेत्राभिर्गच्छतः ॥ १५४७ ॥ तथा—

रक्तपट्ट चरग तावस, रोगिय विगला य आउरा वेज्जा ।

कासायवत्थ उद्धूलिया य जत्तं न साहंति ॥ १५४८ ॥

‘रक्तपटाः’ सौगताः, ‘चरकाः’ काणादा धाटीवाहका वा, ‘तापसाः’ सरजस्काः, ‘रोगिणः’ कुष्ठादिरोगा-
क्रान्ताः, ‘विकलाः’ पाणि-पादाद्यवयवव्यङ्गिताः, ‘आतुराः’ विविधदुःखोपद्रुताः, ‘वैद्याः’ प्रसिद्धाः, ‘कापायवस्त्राः’
कषायवस्त्रपरिधानाः, ‘उद्धूलिताः’ भस्मोद्धूलितगात्रा धूलीधूसरा वा । एते क्षेत्राभिर्गच्छन्तिर्दृष्टाः सन्तो यात्रा-
गमनं तत्प्रवर्तकं कार्यमप्युपचाराद् यात्रा तां न साधयन्ति ॥ १५४८ ॥

उक्ता अपशकुनाः । अथ शकुनानाह—

नंदीतूरं पुण्णस्स दंसणं संख-पडहसद्धो य ।

भिंमार-छत्त-चामर-वाहण-जाणा पसत्थाई ॥ १५४९ ॥

समणं संजयं दंतं, सुमणं मोयगा दधिं ।

मीणं घंटं पडागं च, सिद्धमत्थं वियागरे ॥ १५५० ॥

‘नन्दीतूर्यं’ द्वादशविधतूर्यसमुदायो युगपद् वाद्यमानः, ‘पुण्णस्य’ पूर्णकलशस्य दर्शनम्, शङ्ख-पट्टहयोः
शब्दश्च श्रूयमाणः, शृङ्गार-च्छत्र-चामराणि प्रतीतानि ‘वाहन-यानानि’ वाहनानि-हस्तितुरङ्गमादीनि यानानि-
बिबिकाशीनि, एतानि ‘प्रशस्तानि’ शुभावहानि ॥ १५४९ ॥

‘श्रमणं’ लिङ्गमात्रधारिणम्, ‘संयतं’ षट्काररक्षणे सम्यग्यतम्, ‘दान्तम्’ इन्द्रिय-नोइन्द्रियदमनेन,
‘सुमनसः’ पुष्पाणि, मोदका दधि च प्रतीतम्, ‘मीनं’ मत्स्यम्, घण्टां पताकां च दृष्ट्वा श्रुत्वा वा ‘सिद्धं’
निष्पन्नम् ‘अर्थं’ प्रयोजनं व्यागृणीयादिति ॥ १५५० ॥

विभागः २ पत्रम् ४५५-५६

दिट्ठंतो पुरिसपुरे, मुरुंडदूतेण होइ कायव्वो ।

जह तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणैयव्वा ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपट्टदर्शनाकीर्णं मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा ‘तस्य’ मुरुण्ड-
दूतस्य ‘ते’ रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा ‘तस्य’ साधोः ‘इतराः’ पार्श्वस्थादयो मुणितव्याः, ता
दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुरुंडदूते, पुरिसपुरे सच्चिवमेलणाऽऽवासो ।

भिक्षवू असउण तइए, दिणम्मि रत्तो सच्चिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तदीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सचिवेन सह
मीलनं । तेन च तस्य आवासो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः ‘भिक्षवः’ रक्तपटा अशकुना

भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सचिवपार्श्वे पृच्छा-किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगमणं च अमञ्चे, सन्भावाऽऽहक्विव भणह् दूयं ।

अंतो बहिं च रच्छा, नऽरहिति इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनाभिर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । पृष्टश्च तेन दूतः—किं न प्रविशसि राजभवनम् ? स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चञ्चिकान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः ‘अपशकुना पते’ इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे ‘आख्याते’ कथिते सति दूतममात्यो भणति—एते इह रथ्याया अन्त-र्बहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेशना दूतस्य राजभवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थादय-स्तदीयसंयत्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ६५०

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चीयन्त कक्कडी कोउ कंटक विसप्प समिय सत्थे य ।

पुणरवि निवेस फाडण, किमु समणि निरोह भुत्तितरा ॥ १०५१ ॥

एगस्स रज्जो महादेवी । तीसे कक्कडियाओ पियाओ । ताओ अ एगो णिउत्तपुरिसो दिणे दिणे आणेति । अण्णया तेण पुरिसेण अहापवितीए अंगादाणसंठिया कक्कडिया आणिता । तीसे देवीए तं कक्कडियं पासेत्ता कोतुर्यं जायं—पेच्छामि ताव केरिसो फासो ति एयाए पडिसेवियाए ? । ताहे ताए सा कक्कडिया पादे बंधिउं सागारियट्टाणं पडिसेविउमाढत्ता । तीसे कक्कडियाए कंटओ आसी, सो तम्मि सागारिए लग्गो । विसप्पियं च तं । ताहे वेज्जस्स सिट्ठं । ताहे वेजेणं समिया मद्दिया, तत्थ निवेसाविया, उट्टवेत्ता सुसियप्पदेसं चिधियं । तम्मि पदेसे तीए अपेच्छमाणीए सत्थयं उप्परासुहधारं खोहियं । पुणो तेणेवागारेण णिवेसाविया । फोडियं । पूरणं समं निग्गओ कंटओ । पउणा जाया । जति ताव तीसे देवीए दंडिएण पडिसेविज्जमाणीए कोउयं जायं, किमंग पुण समणीणं णिच्चणिरुद्धाणं भुत्तभोगीणं अभुत्तभोगीणं य ? ॥ विभागः २ पत्रम् ३२९

एक्का सीही रिउकाले मेहुणत्थी सजाइपुरिसं अलभमाणी सत्थे वहंते इक्कं पुरिसं धित्तुं गुहं पविट्ठा चाटुं फाउमाढत्ता । सा य तेण पडिसेविता । तत्थ तेसिं दोण्ह वि संसाराणुभावतो अणुरागो जातो । गुहापडियस्स तस्स सा दिणे दिणे पोगगलं आणेउं देइ । सो वि तं पडिसेवइ । जइ एवं जीवितंतकरीसु वि सणप्फइसु पुरिसो मेहुणधम्मं पडिसेवइ × × ×

विभागः ३ पत्रम् ७१७

जह्हा—एगा अविरइया अवाउडा काइयं वोसिरंती विरहे साणेण दिट्ठा । सो य साणो पुच्छं लोलितो चाड्ढणि करंतो अल्लीणो । सा अगारी चित्तेइ—पेच्छामि तावइ एस किं करेइ ? ति । तस्स पुरतो सागारियं अभिसुहं काउं जाणएहिं हत्थेहिं य अहोसुही ठिया । तेण सा पडिसेविया । तीए अगारीए तत्थेव साणे अणुरागो जातो । एवं सिग-छगल-वानरादी वि अगारिं अभिलसंति ॥ विभागः ३ पत्रम् ७१८

अथवा विकुर्वितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विद्वा तत्र विष्टकः प्रक्षिप्यते ॥

विभागः ३ पत्रम् ७३०

कस्यापि महाराष्ट्रादिविषयोत्यजस्य साधोरज्ञादानं वेष्टकविद्धम् ॥ विभागः ३ पत्रम् ७४१

उचहय उचकरणम्मि, सेज्जायरभूणियानिमित्तेणं ।

तो कविलगस्स वेओ, ततिओ जाओ दुरहियासो ॥ १५५४ ॥

शय्यातरभूणिकानिमित्तेन पूर्वम् ‘उपकरणे’ अज्ञादानाख्ये ‘उपहते’ छिन्ने सति ततः क्रमेण कपिलस्य दुरधिसहस्तृतीयो वेदो जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकेनोच्यते—

सुट्टिया आयरिया । तेसिं सीसो कविलो नाम खुट्टगो । सो सिज्जायरस्स भूणियाए सह खेइं करेति । तस्स तत्थेव अज्जोववाओ जाओ । अन्नया सा सिज्जातरभूणिया एगाणिणी नातिदूरे गावीणं दोहणवाडगं गया ।

सा तओ दुद्ध-दहिं घेतूणाऽऽगच्छति । कविलो य तं चेव वाडगं भिक्खायरियं गच्छति । तेणतरा असारिए अणिच्छमाणी बला भारिया उप्पाइया । तीए कब्बट्टियाए अदूरे पिथा छित्ते किसिं करेइ । तीए तस्स कहियं । तेण सा दिट्ठा जोणिब्भेए रहिरोक्खित्ता महीए लोलितिया य । सो य कोहाडहत्थगओ रुट्ठो । कविलो य तेण कालेण भिक्खं अडित्तुं पडिनियत्तो, तेण य दिट्ठो । मूलाओ से सागारियं सह जलधरेहिं निक्कंतियं । सो य आयरियसमीवं न गओ, उन्निकखंतो । तस्स य उवगरणोवघाएण ततिओ वेदो उदिण्णो । सो जुन्नकोट्टिणीए संगहिओ । तत्थ से इत्थीवेओ वि उदिन्नो ॥ विभागः ५ पत्रम् १३७१

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम् । विभागः १ पत्रम् ३

शब्दानुशासनादिविश्वविद्यालयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिसुनीन्द्रर्षिपादैर्विवरण-
करणमुपचक्रमे । विभागः १ पत्रम् १७८

संव्यूहतो यथा मलयवतीकार इत्यादि

विभागः १ पत्रम् ९९

जे रायसत्थकुसला, अतक्कुलीया हिता परिणया य ॥ ३८२ ॥

ये 'राजशास्त्रेषु' कौटिल्यप्रभृतिषु कुसला राजशास्त्रकुसलाः, विभागः १ पत्रम् ११३

योऽपि च व्यक्तः सोऽपि यदि निद्रालुर्भवति तरङ्गवत्यादिकथाकथनव्यसनी वा तदा न रक्षति, प्रमाद-
बहुलत्वात् ॥ ५६५ ॥ विभागः १ पत्रम् १६५

विशाखिल-घात्स्यायनादिपापश्रुतान्यभ्यस्यतस्तेषु बहुमानबुद्धिं कुर्वतो ज्ञानमालिन्यम्,

विभागः १ पत्रम् २११

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति । यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

अक्खाइयाउ अक्खाणगाइँ गीयाइँ छलियकव्वाइँ ।

कहयंता य कहाओ, तिसमुत्था काहिया होंति ॥ २५६४ ॥

तथा 'आख्यायिकाः' तरङ्गवती-मलयवतीप्रभृतयः, 'आख्यानकानि' धूर्त्ताख्यानकावीनि 'गीतानि' ध्रुवकादिच्छन्दोनिबद्धानि गीतपदानि, तथा 'ललितकाव्यानि' शृङ्गारकाव्यानि, 'कथाः' वसुदेव-
चरित-चेटककथादयः, 'त्रिसमुत्थाः' धर्म-कामा-ऽर्थलक्षणपुरुषार्थत्रयवक्तव्यताप्रभवाः सङ्कीर्णकथा इत्यर्थः । एतान्याख्यायिकावीनि कथयन्तः काथिका उच्यन्ते, कथया चरन्तीति व्युत्पत्तेः ॥ २५६४ ॥

विभागः ३ पत्रम् ७२२

दंसणजुत्ताइअत्थो वा ॥ २९९० ॥

"दंसणजुत्ताइअत्थो व" नि दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः आदिशब्दात् सम्म(न्म)ति-
तत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः—तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥

विभागः ३ पत्रम् ८१६

उक्तं च भिषग्वरशास्त्रे—

उत्पयेत् हि साऽवस्था, देशकालमयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

वीर सेवा मन्दिर
पुस्तकालय

काल नं० ३२
लेखक मूकय
शीर्षक रघुवीर, लक्ष्मण व सुग्रीव
श्री १८ लक्ष्मण व सुग्रीव